

LA RENAIXENSA

LA RENAIXENS

REVISTA CATALANA

ADMINISTRACIÓ Y REDACCIÓ
Carrer de la Portaterrissa, 18, baixos.
BARCELONA.

Lluís Serra dib.

GOMEZ & C.

TAULA

	<u>Pág.</u>		<u>Pág.</u>
A.		CERTAMEN	
Bibliografia.	529	literari-artístich en honor delinsigne poeta Dr. Fran- cesch Vicens García Rec- tor de Vallfogona en lo 256 aniversari de sa mort.	104
AGUILÓ Y FUSTER, MARIAN.		CLASCAR, HERMENEGILDO.	
¡Oh Mort!.	429	L'ayguat.	433
ALSINA Y CLOS, SIMON.		CONSISTORI DELS JOCHS FLORALS DE BARCELONA.	
Ball d' any.	408	Cartell.	564
ANÓNIM.		COROLEU, JOSEPH.	
La mort de Pompeyo.	515	Dels contractes de enfiteusis y á rabassa morta segons l' antiga y la moderna lle- gislatió.	161, 209, 257
ARABÍA Y SOLANAS, RAMON.		CUADRAS Y FELIU, M.	
Los Clubs Alpíns y las As- sociacions d' excursions. 15, 64	144	La Poesía.	560
BALAGUER Y MERINO, A.		FARNÉS, SEBASTIÁ.	
Bibliografia.	95, 197	Gelosía.	196
BARALLAT Y FALGUERA, C.		FERRER Y BIGNÉ, RAFEL.	
Traducció catalana de la Tra- gedia «Esther» de Racine. 119	240	Lo Rat-penat.	84
La «Roussillounnaise».	314	FITA, FIDEL.	
L' aplech de Font-Romeu.	314	Lápidas romanas novament descobertas en la muralla antigua de Barcelona.	113
BASSEGODA, R. E.			
Al Amor.	483		
CALVET, DAMAS.			
A Esmeraldina Cervantes.	297		
Cansó árabe.	432		

La Renaixensa

	Pág.		Pág.
FITER É INGLÉS, JOSEPH.		MASSÓ, ANTON.	
Biografia de D. Joaquim Ga-		L'enveja.. . . .	285
tell y Folch. . . 393, 461, 496		Una excursió al Montseny..	350
FRANQUESA Y GOMIS, JOSEPH.		MONCERDÁ DE MACIÀ, DOLORS.	
Lo Rey á l' espasa.. . . .	36	Recort á la memoria de ma	
G.		bona amiga la gentil y	
Teatros.	485	virtuosa senyora Na Ma-	
GALLARD, ARTUR.		ria Caballé de Torres.. .	244
Sempreviva.. . . .	380	Discurs llegit al presidir la	
GENÍS Y AGUILAR, MARTÍ.		repartició de premis del	
Recorts d'una nit.. . . .	123	Certámen de la Verge de	
GRAS, FRANCISCO.		la Mercé, convocat per lo	
Desde la Mola.	521	Col·legi Mercantil en lo	
GUIMERÁ, ANGEL.		present any.	305
Lo que diu l' arpa.. . . .	298	NAVARRO, FELIP BENICÍ.	
LABAILA, JASCINTO.		Lo llibre dels Jochs Florals	
A les belles arts.	88	de Barcelona en l' any xxi	
LLORENTE, TEODOR.		de llur restauració. . 469, 508	
A la Reyna de la festa. . .	78	OLLER, NARCÍS.	
Discurs llegit en la Societat		L' ideal d' un romántich. .	226
valenciana «Lo Rat-Pe-		Una juguesca.	452
nat» al inaugurar los tra-		PASCUAL Y GENÍS, CRISTÓFOL.	
valls del present any. . .	489	Lo crit de Deu.. . . .	81
MARTÍ Y FOLGUERA, JOSEPH.		PAU, FRANCISCO MANEL.	
La lley.	156	Sobre 'l matrimoni. . . .	371
MASFERRER, FRANCESCH.		PETIT, IGNASI.	
Bibliografia.. . . .	200	Cansó á Olalla.	39
MASFERRER ARQUIMBAU, J.		PIROZZINI, CARLES.	
Bibliografia.. . . .	41	Breus consideracions sobre	
MASRIERA Y COLOMER, ARTUR.		lo renaixement de las be-	
Lo cant del catalá.. . . .	245	llas arts catalanas. . . .	177
		Los pescadors.	247
		PONS Y MASSAVEU, J.	
		La barra.. . . . , .	272
		PUIGGARÍ, JOSEPH.	
		Bibliografia.. . . .	385

Taula

	Pág.		Pág.
		SERRA Y CAMPDELACREU, J.	
PUIGGARÍ, J. Y SORIANO, RAMON.		En lo prat de la riera. . . .	193
Sobre l' enderroch de Sant		En la mort del jove é inspi-	
Pau del Camp.	29	rat poeta Joseph Camp-	
		Sangles.	377
REMITIT.		La sort de l' eura.	559
		SOLER, FREDERICH.	
De la Junta Directiva de la		L' ánima de N' Alvarez.. . .	32
«Associació catalanista d'			
excursions científicas. . .	252		
		TOBELLA Y ARGILA, F. X.	
RIBOT Y SERRA, MANEL.		La hisenda dels catalans. . .	537
En la mort de la meva avia.	251		
Mestre Jan.	330	TORRES Y REYATÓ, JASCINTO.	
		La cansó del forjador. . . .	556
RIERA Y BERTRAN, J.			
A l' art musical.	327	TORROMÉ, RAFEL.	
A la Fransa compadida dels		Al immortal Ribera.	92
pobles espanyols inundats	481		
		UBACH Y VINYETA, F.	
ROCA, J. NARCÍS.		Lo so del arpa.	295
Un antiquíssim títol de lli-			
bertat.	187	VALLS Y VICENS, J. M.	
Wifredo lo Pilós.	419	La Pesquera.	335
		Fraga.	543
ROURE, CONRAT.		VERDÚ, JOSEPH.	
La cansó dels segadors. . .	479	La cansó del fonógrafo. . .	382
SALARICH, JOAQUIM.		VILANOVA, EMILI.	
Un enterro y funerals. . .	345	Un dia trist.	10
		Un escribent.	318
SANPERE Y MIQUEL, S.			
Noticia sobre 'l moviment		W.	
històrich en la Balear me-		Teatros.	531
nor.	1, 49		
Bibliografia.	337, 524	X.	
		Bibliografia.	562
SARDÁ, J.			
Bibliografía.	98		
Lo catalanisme y la litera-			
tura catalana.	441		

NOTICIA

SOBRE 'L MOVIMENT HISTORICH EN LA BALEAR MENOR.
MENORCA EN LO SIGLE XIX.

- I.—*En Joan Ramis y Ramis.*
II.—*En Antoni Ramis y Ramis.*
III.—*En Rafel Oléo y Quadrado.*

RAN concepte tenia format del merit de nostre patrici—puig patricis son per los catalans los balearichs—En Joan Ramis y Ramis, per la lectura que havia fet de la seva primera part de la *Historia civil y politica de Menorca*, y de tal qual altre folleto que m' havia vingut á mans; mes ara que devant meu tinch gran part de quant escrigué tan insigne anticuari é historiador, ma admiració puja mes endalt, y assombrat me quedo al recordar que quant tan alt volaren los restauradors dels estudis històrichs de la patria catalana de primers de nostre sigle, tan per avall anessin en lo temps que seguí y acaba en nostres dias.

Modelo de com s' ha de treballar la historia patria es sens dupte la *Historia civil y política de Menorca*; modelo de memorias y viatjes literaris-historichs, son los treballs de Capmany y Villanova, y fins los *Condes vindicados* d' en Próspero de Bofarull poden incloures en eix grupo de treballs fundamentals de la Historia catalana.

¿ Com donchs explicar que 's torcés de camí quan d' un modo tant esplendorós s' havia obert per los vers autors del renaixement catalá?—¿ Com havent fet treballs tant notables fundamentantlos en l' estudi dels documents de nostres arxius y en las antigüetats y monuments patris, se caygué en l' historia declamatoria y patriótica de la que foren grans atletes en Piferrer, en Pí y Margall, en Tió y en Víctor Balaguer?

Jo entench que tal cambi s' ha de explicar per l' influx de duas corrents diferentas, literaria una, política l' altre. —La corrent literaria ó romántica exigia de tots los literatos, aixís fossen historiadors, lo tribut á la moda, y per aquesta rahó m' esplico que homens com en Piferrer y en Tió qu' estudiaren en nostres arxius se preocupessin mes de la forma retórica de los seus llibres que del seu fondo, mes de las declamacions sentimentals y melodramáticas de lo seu temps favorescudas per las novelas históricas de Walter Scot, que de la veritat histórica tan embrollada avuy per la peresa y desidia dels que s' han trovat en condicions favorables per escriurer la historia patria.—La corrent política es causa de la historia patriótica. Tingas present la forta batalla que las ideas lliberals han tingut que llibrar ab l' antinch ordre d' ideas, y que ab nom de la tradició, ab nom de la historia patria se defensavan certs sistemas polítichs y socials. Donchs fou una necessitat la de demanar á la historia la ensenyansa lliberal y democrática de nostres temps, fou una necessitat lo de demostrar qu' en nostre pais la llibertat y la democracia es antigua, y l' absolutisme es modern, y baix eix concepte encara no s' ha estimat prou en tota sa importancia lo gran influx de en Víctor Balaguer, qual historia plena

de entussiasme lliberal y catalá ha informat l' esperit de tot lo jovent literari catalá que avuy com ell portan per lema de batalla «tot per la llibertat y la patria.»—Recordis sino, perque no 's cregui qu' escribim ab mes entussiasme que sanch freda, quinas eran las corrents d' ideas que dominavan en lo renaixement catalá y que tan antipatic lo feu als homens d' ideas lliberals avants de sa transformació, y se veurá clar, com la llum del dia, quina veritat mes gran no es la de posar en lo moment de publicarse l' Historia de Catalunya, de en Víctor Balaguer, lo punt de partida del gran desenrotllament qu' han pres las lletras catalanas en nostres dias.

Donchs no culpem del tot á nostres historiadors de mitjans de nostre sigle, tot lo mes deuriam demanar responsabilitat als que haventse sapigut sustreurer á tals corrents no feren mes pera que nos perdés de vista lo vercamí; mes encara no es temps de censurar l' obra dels homens qu' en millor ó pitjor manera han continuat fins á nosaltres las grans tradicions.—L' exemple y mostra no 's va donchs perdre, y si ve 's va debilitar, al fi encare donava escalfor als qu' avuy han portat á nostre renaixement històrich l' esperit modern.

En Ramis y Ramis te per alguns punts de semblansa ab nostre vicense Ripoll, mes no es pas veritat. Ripoll no feya mes que copiar en sos folletos tal qual document, posarli cap y cua—sistema que s' havia restaurat en nostres dias ab grant descredit del renaixement històrich catalá—y ja havia acabat sa tasca. Los folletos d' en Ramis son ó verdaderas memorias, ó verdaderas monografías; memorias en quant resumeixen y donan compte d' un punt en tots sos accidents y varietats; monografías en quant agotan l' estudi de una materia.

Y es de notar com se prepara en Ramis pera poder escriurer ab fruyt sa *Historia de Menorca*.

Avants en sas memorias históricas estudia y desentanya las cuestiones topográficas, aixís estudia la topografia de l' isla com un naturalista y com un agrimensor,

exemple que despres veurem seguit per altre historiador menorquí, y publica estudis importants com la *Specimen animalium, vegetabilium, et mineralium in insula Minorica, etc.*, y un folleto—any 1815—sostenint la doctrina de dit treball y refutant á un crítich la crítica que habia fet del mateix.—Després estudia la topografia local, y si en eix punt sos treballs no son modelos, la culpa la te tan sols l' atrás de son temps en los estudis filològichs y llinguístichs; mes en los estudis *Alquerias ó posesiones de Menorca en el año 1851* y en su *situacion de la isla de Menorca, etc.*, se veu un afany de buscar en los noms dels pobles y vilas de Menorca 'l coneixement de las nacions que poblaren y civilisaren l' isla, y aixó es lo que 'l porta á estudiar los apellidos dels vehins de Menorca desde 'l sigle XIII al XVII, treball en que tal vegada fou lo primer entre nosaltres, treball en que fins avuy ningú ha produhit mes qu' ell, encara que per fortuna estigui en porta, per honra de nostre temps y período, un treball fundamental, com fet de ma de mestre, sobre los apellidos catalans.

Estudiá despres en Ramis los monuments litològichs y numismátichs y publicá magníficas monografías sobre las *Inscripciones Romanas que existen en Menorca, etc.*, y sobre las *Medallas antiguas y modernas relativas á la Balear Menor*. Estudi 'l primer complert y casi perfecte; lo segon sens mes defecte que 'l que comporta l' estat dels coneixements arqueològichs de son temps.

Empren despres l' estudi de las *Antigüedades célticas de la isla de Menorca desde los tiempos mas remotos hasta el siglo IV de Jesucristo*, y per primera vegada los tan ponderats Talayots y Navetas de las Balears son estudiats á fòndo, procurant indagar y coneixer lo poble constructor de monuments tan extraordinaris.

Mitgentsant tal preparació, ¿com no havia de sortir son *Historia de Menorca* com una obra casi perfecta, perfecta per son temps?—Mes no 's creguí que los treballs citats fossin los únichs preparatoris, res d' aixó, molts y molts

altres ne publicá en vida, altres s' han publicat en mort, y encare esperan veurer la llum pública 35 tomos de manuscrits que crech posseheix son successor, en fòlio ab lo títol de *Varias piezas relativas á la topografia de Menorca*.

Entre sas obras poéticas figura una que te per nosaltres un interés escepcional, tal es l' *Alonsiada ó conquista de Menorca por el Rey Don Alfonso III en 1287*.—*Poema en tres cantos é ilustrado con notas*.—Mahon 1818.—Ab tal poema no pot pretendre Ramis entrar en lo Parnaso á pesar de las recomanacions dels seus mestres de retórica qu' estavan embobats ab son talent poétich, tal volta en sa juventut quant sa imaginació no estava carregada ab lo pes dels treballs científichs y crítichs volava mes alt, mes per sas notas críticas é históricas mereix lo dit poema que segueix fídelment la narració històrica,—esceptuant lo cant II que 's lo mes desgraciat per ser lo mes poétich, la mort de Zayda,—un lloch en aquest lleuger estudi del moviment històrich de Menorca. Empero, com no es possible qu' un home de geni y de talent no ho demostrí en qualsevol género que toqui, en lo dit poema, lo fragment del primer cant ahont descriu la tempestat que desbarata l' escuadra de Alfons III, te á mon entendrer verdader merit poétich. Aquest fragment reproduhim á continuació, mes no copiantlo del original castellá en que lo escrigué Ramis, sino d' una traducció catalana per molts desconeguda, qu'en lo mateix temps de sa publicació ne feu en un folleto en vuyté,—*Mahó* 1818, en Vicens Albertí y Vidal, no sols porque fins nos sembla que hi guanya ab esser en catalá, sino per l' idea del traductor al traduhir-lo, y que tan lo recomana als catalanistas.

Albertí diu en l' introducció que son «ardent y antich »desitx de veurer alguna producció en nostre demassiat »olvidat vulgar»—l' impulsa á fer la traducció, encare que son «Trevall será quissá ridiculísat per alguns qui, »sens rahó, y pot ser sens coneixement del seu propi

»idioma lo desprecian.»— Aquí donchs tenim un precursor de en Aribau y del Gayter del Llobregat.

Diu tal fragment copiat al peu de la lletra de las planas 15, 16 y 17, recomenant als intel·ligents qu' es fixin en l' accentuació;

«Parteix Alonso luego ab sos companys d' honor
 »Plens de coratge y briu, d' ánimo y de valor,
 »S' acosta al cap de Artuig ja la brillant armada,
 »Y al desembarch la gent está ja preparada,
 »Quant per un nort furiós en un moment alsat
 »S' altera tot el mar, y es posa alborotat.
 »Sur repentinament del seu abisme horrible
 »Un mónstruo horrorós, venjatiu y terrible,
 »El seu cap té rodat d' espantosas serpents,
 »Tot furiós, é irritat, terror de los vivents;
 »Pálida te la cara, en extrem flaca y trista,
 »Sa boca disforme es, molt horrenda sa vista;
 »Sa llengua viperina, asquerosa, ab verí,
 »Insultant tot lo humá, é igualment lo diví
 »Son cor, que es un viu foch, contrari á tot be,
 »Impedirlo procura ab una forsa extrema:
 »L' *enveja* s' anomena, y aquest mal esperit
 »En tot temps á los bons ha forment perseguit.
 »Los seus ulls irritats per sa rabia maligna,
 »Que te en si concentrada el seu pit molt indigne,
 »Alegres no estarán, no, jamay, sino quant
 »Tot vegian somergit, causant horror y espant.
 »Ella con mou el mar, l' altera, lo perturba,
 »Y el seno cristallí ab altas onas turba;
 »Ella aviva los vents, procurant, sens cessar,
 »D' Alonso el gran comboy destruir prest y negar.
 »Segueix la tempestat, los llamps no donan pausa
 »El horizont obscur un trist aspecte causa;
 »Montanyas alsa el mar, ya cada hora y moment
 »S' observa del abisme el perill eminent.
 »Pero Deu qui lo veu, no permet á la Fúria
 »Cumplir son cruel desitx, per mes que lo precuria,
 »Sols vol provar los séus, mes no perdrels en vá
 »Y aixís en la eternitat ho té disposat sa má.
 »Un pert ja el seu timó, altre sens velas resta,
 »Altres 'ls abres y rems; y en angustia com ésta,
 »Qui á *Porto-Petro* vá, qui á Cabrera es entrat,
 »Qui á distints rumbos prent per poder ser salvat,
 »Alonso sols ab déu de las naus que tenia,
 »Per fi arriba á Mahó ab briu y valentia,
 »Y en una petita Isla en aquest famós port
 »De las altrás espera el arribo, ó raport;

»L' enveja lo separa, y mudant de projecte,
 »Salta ab pressa en Menorca, y pren un nou aspecte;
 »A los moros s' uneix, infundint en son pit
 »Son fanatisme, astucia y valor atrevit.»

Pagat lo tribut á sas pretencions de poeta, y consignat un recort á En Vicens Alberti qui desitjava en 1819 lo conreu de la llengua catalana direm algo de son *Historia de Menorca*.

En lo prólech qu' arriba fins á la plana 13 exposa l' autor la marxa y economía de son trevall fent constar qu' avans d' éll l' únich historiador de Menorca havia sigut En Joan Armstrong—1740—. Parla de las parts en que 's dividirà son trevall, propositantse acabar sa historia en l' any 1756 que fou l' any de l' entrada dels francesos, y encarrega qu' avans de llegir son llibre 's llegeixi primer sas *Antigüedades célticas y como en efecto son, y deben servir para introduccion á la lectura de mi obra*, nosaltres fent lo qu' éll recomana parlarem aquí d' aquest llibre.

Sas *Antigüetats célticas* es lo qu' en podríam dir un llibre d' *Orígens*. Lo poblema que 's proposa resoldre son autor es 'l de coneixer quin poble ó rassa fou lo que construhí sos famosos monuments magalútics, que per éll naturalment nos poden atribuhir á cap poble històrich. En aquest llibre com se compren sos errors son fills del seu temps. Los estudis arqueològichs-històrichs, y los filològichs estavan tan atrassats á primer de sigle que miracle hauria sigut si Ramis s' hagués adelantat á son temps, més dintre son temps lo dit llibre no te que corregir, donchs passem per lo que diu dels Celtas y per lo que no vol crehurer del reynat de Bocchoris, y no 'ns riguem del destino que dona á tots y á cada un dels monuments dits céltichs, y aplaudim sa exacta y minuciosa descripció, y sa erudició en explicar lo poble constructor y la civilisació qu' implican.

Tornant ara á sa *Historia de Menorca*, en lo llibre 1.er torna á tractar los orígens històrichs de dita illa ab gran erudició y posant á contribució á tots los autors

antichs, deixa lo punt tan acabat que res may més se podria dir de nou si no fos per lo sistemàtic de son trevall, y per la mania celtista de son temps. Complert es també l'estudi que fa dels varis noms ab qu' han sigut conegudas las illas Balears—*Seccion II, p. 33* y següents: á las demás secciones de dit llibre fins á la X qu' es l'última pl. 156 á 161 sols detalls se poden afegir á quant diu respecte á trajos, usos, costums, govern, y religió dels menorquins puig posa á contradicció tot quan han dit los autors antichs: farem escepció per lo que toca á la secció X, *Medallas célticas que se han encontrado en Menorca*, puig per fer aquest capítol sols tingué á ma los trevalls d' En Velazquez y d' En Erro avuy del tot desautorisats. Pera qu' es compregui clar tota l' inteligencia d' aquest primer llibre, y 's vegi com Ramis s' adelantava als autors de son temps, y entre nosaltres encara no ha sigut adelantat ferem notar sa *Seccion III*. En las planas 86 y següents Ramis per precisar la succeció dels diferents pobles que en l' entigüetat s' aposentaren en l' illa empren l' estudi etimològic dels noms de sas vilas y ciutats, pera probar l' origen fenici de sa civilisació, ja que no de sa població, y ab rehó combat l' idea tan acreditada d' haver sigut Mahó fundada per Magon general cartaginés. Soste ab igual rehó que las tres ciutats que Plini dona á Menora, —*Civitates habet Jamnonem, Saniceram, Magonum*—son d' etimología fenicia y aquí ferem notar que oferintli dificultat la etimología fenicia de *Sanicera* que reduheix á la actual Sanitja, demaná sobre d' ella una explicació al célebre Perez Bayer, qui contestá en sa carta que copia íntegra, pl. 88 y 89 que Sanicera pot tenir tres etimologías segons s' escrigués dita paraula en hebraich ó fenici, puig per la manera com la porta Plini no 's pot determinar ab seguritat, puig si s'escriu *Shene saram* diu «segona irrupció.»—Si *Shene-saram*, «lloch ahont se celebran los mercats, y si *Schene-scaram*, lloch destinat pera los extrangers.»—Ramis diu; «las dos últimas etimologías son aceptables per Sanitja, puig son port convidava al comers de

las Galias, y aixís seria puig se trovan en l' illa moltes monedas de Nimes.

Ahont creyem humilment que Perez Bayer s' equivocá fou en donar etimología fenicia per Addaya nom que li consultá també Ramis, puig si *Daia: Milvus quia niger-rini sint Milvi...* lo sentit comú diu ja que no hi pot haver poble que porti per nom *Corb negra*. Per mi Addaya es nom alarb *Addaya* y vol dir *Aldea* ab l' article *Al-Addaya* precisament lo nom que ha pres lo castellá.

Vegis, donchs, com Ramis demanava ja á la llingüística la resposta al enigma dels orígens històrichs de Menorca.

Los llibres II y III están destinats á la narració històrica, y ab los autors á la ma estudiantlos en las fonts y no en autors de segona ó centéssima ma, per evitar errors y dir mentidas, fa l' historia de l' illa fins lo temps d' August deixant poch que dir als historiadors, y fins poch que corregir per la numismática romana.

Ab tal idea de l' obra capital d' En Ramis (Joan) no s' extranyará que per nosaltres estiga molt alt, tan que sens por de contradicció sostením qu' es lo treball històrich més acabat que fins avuy s' hagi produhit en Espanya, y que publicat avuy de nou, corregit y llimat ab lo que havem adelantat en coneixements arqueològichs, que no seria gran cosa, lo llibre d' En Ramis estaria á l' altura de nostre temps.

Bé, donchs, comensava lo renaixement històrich en la Balear menor, y d' esperar era que sa direcció é impuls no 's perdés. Desgraciadament los continuadors de Joan Ramis no han estat á l' altura del mestre.

Mahó Maig 1879.

S. SANPERE Y MIQUEL.

(Continuará.)

UN DIA TRIST

AL AMICH BALDOMERO PUJOL

I

QUIN' hora es Mariagneta?

—Las vuit están al caure.

—Ja! Donchs no 'm llevo.

—¿Y aixó, que no 't trovas bé, qué tens?

—Que haig de tenir... no res; pero no 'm

vull llevar.

—¡Y ara!

—Ja está dit; no 'm llevo.

—Si t' entench que 'm penyörin...

—Es que no va de broma, ja ho he dit dos cops; me quedo á jeure.

—Vaja Francesch, no fassis lo ximple.

—Trucan; mira qui demana...

—Qu' hi te d' haver! Llevat, que son los ceguets; aixecat d' una vegada, ¿que no 'u sents que ja tocan?

—Ep! vatualisto, ja l' hem fregida! (deixam'hi anar). Tu, Pallofa, no 't dich que no sonis?

—¡Y ara!... d' hont surts d' aquesta manera... ¿que 't vols encostipar? que t' has tornat boig?

—Es que no m'acomoda que toquin, ¿ho tens entés?

—Pero home, tirat alguna cosa á sobre, ó tórnatén al llit que t'enravenarás de fret y arriscus d'encadarnarte.

—Noys no toqueu sobre tot! Espereuse; tu, portam l'armilla.

—¡Quin modo de presentarte devant de la gent! ves que dirán.

—Y que han de dir ¡pobrets! no veus que son cegos...

Vosaltres si que tantost m'esgarreu 'l marro. Teniu, anéu en nom de Deu. ¡Ja s'ha acabat aquell temps! no n'hi haurá més d'alegría!.. Si l'any vinent soch viu, per aixó vos faré la mateixa caritat, pero truquéu avants, que no 'n vull mes de musicas. Potser no tindréu aqueix treball, qui sab si seré mort!...

Y 'l Sr. Francesch, cedint als prechs de la seva dona s'entorna al cuarto, 's queda pensatiu devant de l'arcoba y al ultim pren una resolució y 's torna á ficar al llit.

II

Eran prop de las onze, quan lo noy, en Baldomero, que per ser lo seu sant feya festa, venia de donar un vol per la Rambla de las flors, y de veure la barra dels aucells.

Al entrar á casa 's quedá sorprés al sentir que sa mare li deya: «Noy, ves que fá ton pare, per mi ja repapieja; avuy perque es lo sant d'Espartero l'ha donada en que no 's vol moure del llit. Entrahi ves que fem.

—Noy, Mero; crida son pare desde 'l llit estant, al sentir la veu del seu fill; ves, cuyta, arriuat á comprar la *Crónica*.

—¿Y donchs que no's lleva? li pregunta aquest dissimulant molta sorpresa.

—Be prou que m'hi tingut d'aixecar per mor dels cequets qu'estavan á punt de rompre l'himne, y sino cuyto me l'etjegan.

—¿Y no 'ls ha deixat comensar?

—Está clar, ¿que som heretjes aquí? Encara no fa quatre dias que va aclucar los ulls y sortiriam altre cop ab cansons? si que fora prudent. Ves, ves á comprar la *Crónica*.

—Si ara 'n vinch.

—¿Y que diu en Rafecas?

—Res, aquest any ni porta l' article, ni 's parla de la funció del Liceo.

—No 'u deya?... Pobre xicot, que te d' estar per romansos!.. Ja 'l pots tirar al foch aqueix diari. Si no passares que 'm vinga de nou; ja m' ho pensava: arribará 'l dia, obrirás la *Crónica* y lo primer que hi mancará serán los bons dias á Espartero. ¡Malaguanyat! y tan be que ho indagava en Rafecas, ¡quina ploma mes segura! li feya dir lo que volia; quan era al últim talment semblava que fos al seu devant: «Noble Duque, y vos, magnánima Princesa...» no me 'n recordo de lo demés, pero s' expressava ab uns *termes*, que ni al rey se li podria parlar ab mes finura. Calla, aquí hi ha versos ¿veyám? Pse!... son d' aquell sastre de la plassa de Sant Agustí!.. ¿Que 't deya jo? no sabrán que posarhi!... Ves, allargam las sabbas, qu' encara m' hi migraria mes al llit.

III

Lo mal humor del Sr. Francesch s' ha anat distrayent gracias al trasbals que porta una festa per petita que sia. A mitxa tarde han comensat á anarhi alguns companys del batalló, pero vestits de paysá, no com algun dia que s' hi presentavan ab aquell uniforme qu' encara que passat de moda sempre será venerable perque recorda als joves d' avuy los sacrificis y las penalitats que sofriren los nostres pares per la llibertat.

Allí, á un extrem de la taula, tres ó quatre vellets de bigotis blanchs, lo cap tiesso á pesar de la edat, viva y desperta la mirada, rodejan al Sr. Francesch y parlan ab tristesa d' aquell temps de la seva joventut.

—No 'm sap greu no portar l' uniforme, diu un d' ells; lo que 'm pesa es que mentres va viure Espartero 'm semblava que la llibertat no 's perdria may; ara, 'l nostre coronel es mort; no se que ferém avuy per demá, que... m' enteneu?

—¿Qué ferém? diu un altre ab tó resolut, qué? 'l dia que la vulguin pendre, tirantshi á sobre com llagastas y defensarla tant si 's pot com si no 'n pot. Ara hi tenim mes obligació que may: mort Espartero, nosaltres som los hereus de la llibertat d' Espanya; ¿tens entés? y 'ls que 'ns la vulguin treure hi deixarán la pell de primer. Y donchs, ¿que dirian las demés nacions!

—Ves hont surts ara ab las nacions; ni 's recordan de nosaltres ni tal aca ni tal barraca; li contesta un d' ells.

—Ja 'u sé: pero saben que 'l *cuero* existeix, ¿estás? y mentres en lo *cuero* hi haja un *veterano* la llibertat te de ser defensada.

—Es que 'ns toca, diuhen los altres.

—Es que sí, torna á respondre 'l mes entussiasmat.

Y la conversa va seguint animada; cadascú refereix las aventuras de la seva joventut; l' un explica l' acció del Pont d' Alentorn en la que va serhi ab lo batalló d' en Sucre; l' altre lo siti de Ripoll ab lo foch de Campdevanól; aqueix qu' era soldat, y 's trobava al Nort ab Espartero al siti de Bilbao, conta la tremenda batalla de Luchana, ensenya la ferida que te á la cama, y senyala palpantse la roba las que te escampadas pel cos; nomena sempre á Espartero y explica las sevas heroicitats en aquella jornada memorable.

Lo Sr. Francesch escolta ab atenció, y no separa may la vista d' un retrato del *Duch* que hi ha penjat á la paret; los seus companys seguint la direcció de sa mirada també 'l guaytan ab orgull y veneració. 'Ls hi sembla mentida que 'l duch haja mort, y en son ingenuo entussiasme 'l comparan ab los héroes mes grans, si be per ells no n' hi ha cap com Espartero. La Sra. Mariagneta que se 'ls escoltava, 's lamenta de la seva mort, y plany als *pobres*,

que aquest any no tindran la caritat á que 'ls havian acostumat.

IV

La vetlla fou de gran tristesa per aquesta honrada familia. A pesar d'estar fets á retirar dejorn, aquell dia sempre havia sigut de tráfeh, y no sabian anarsen al llit recordant que 'ls demés anys se completava la festa anant al teatro á tirar unas quantas pessetas á la safata y tornarsen despres á casa satisfets d'haver cumplert ab los pobres y ab Espartero.

V

Son quarts d'onze de la nit; la Sra. Mariagneta tanca 'ls porticons de la finestra y 's fica á l'arcoba. Al cap d'una estona entra lo Sr. Francesch, 's passeja per la sala acabant de fumar un cigarro de paper. Tot passejant treu la *petaca*, 'n cargola un altre y l'encen ab la punta del que fumava.

—Francesch, li diu la seva dona, ¿y donchs que no 't ficas al llit?

—No; deixam estar; ja m'hi ficaré, dorm.

Y torna á emprendre lo mateix passeig; al cap d'un *rato* agafa 'l llum, s'acosta de puntetas á l'arcoba, mira si la seva dona dorm y satisfet de la inspecció, s'entorna, deixa 'l llum sobre la calcixera y 's dirigeix cap á un armari provant d'obrirlo sense fer fressa. La Sra. Mariagneta 's desperta, y al veure al seu marit devant l'armari, l'observa ab tristesa y respecte. Ell va trayent las pessas de l'*uniforme* y las escampa per las cadiras, després las torna á plegar ab gran cuydado d'una á una; en sent á la derrera, exhala un sospir, la desa ab racansa, torná á tancar l'armari, apaga 'l llum y tot despullantse s'axuga ab la mànega las lágrimas que li espurnejan dels ulls, y que no hagueren saltat si algú, mes que fos la seva dona, hagués pogut veure que 'l Sr. Francesch plorava.

EMILI VILANOVA.

LOS CLUBS ALPINS Y LAS ASSOCIACIONS D' EXCURSIONS

CONFERENCIA DONADA LO DIA 31 DE MARS DE 1879 EN LA
ASSOCIACIÓ D' EXCURSIONS CATALANA, PER D. RAMON
ARABÍA Y SOLANAS, PRESIDENT DE LA METEIXA.

(Continuació.)

en ellas las emplean de fet los altres Clubs Alpíns, cumplint una missió no sé si providencial, mes de cert altament benéfica pera la humanitat. Lo primer que obrí aquesta nova y gloriosa vía, fou lo *Club Alpi Suís*, que lo ja esmentat President del Club de Turistas Austríach cita en un discurs anyal com «modelo d' activitat práctica y sensa fressa.» Se fundá á Olten, cantó de Soleure ó de Solothurm, lo 19 d' Abril de 1863, per 35 amichs de las montanyas convocats per lo Dr. Th. Simmler, de Berna. A fi d' aquell any comptava ja l' Club ab 358 socis, repartits en 8 seccions; lo primer de Janer prop passat, es á dir, al cap de 16 anys, son nombre s' elevava á uns 2.200, repartits en 23 seccions, la mes nombrosa de las quals era la de Ginebra, que comptava ab mes de 300 socis. Si bé essencialment la societat se compona de Suissos, no n' están exclosos los extrangers, y aixís veyem formar part de la secció de Berna á Herr Carles Bædecker, de Leipzig, y

de la de Ginebra á Mr. Adolph Joanne, de París, los dos famosos autors de *Guias* de tota Europa y President lo darrer en aquella fetxa del Club Alpi Francés. Se pagan á la caixa central 5 franchs d' entrada y 5 franchs de anualitat (que s' han reduhit á 4 desde lo 1.er d' aquest any), y á més cada secció percibeix també una quota, fixada per ella meteixa, que sol variar entre 4 y 5 franchs l' any. Hi ha un reglament general al que totes las seccions se subjectan, pero apart de aixó tenen la mes complerta llibertat é independència dintre de la esfera d' acció particular. Aquesta organisació especial, enmotllada sobre la política d' aquell pais, ha servit luego de tipo á la de tots los altres Clubs Alpíns per facilitar moltíssim lo increment d' associats y de recursos, aixís es que lo capital del *Club Alpi Suís* que al termenar l' any de sa fundació era sols de 38'67 franchs, montava en 30 de Janer prop passat á 26.619'25 franchs havent gastat per terme mitj cada any de 8 á 10.000 franchs.—Desde 1867, la Junta Directiva y la residencia central de la societat sols se renovan de 3 en 3 anys.

Los traballs del *Club Alpi Suís* se poden reduhir á tres classes: excursions, publicacions y erecció de cabanyas—refugis en los Alpes. Parlarém separatament de cada un d' ells.

Las excursions son oficials y particulars: cada secció n' acostuma á fer anyalment 4 ó 5 de las primeras, y de las segonas més ó menos, pero generalment en bastant nombre, segons los anys y las localitats. A fi de sistematizar la exploració del territori, cada any se senyala en Junta general lo camp oficial d' excursions pera l' any següent.—A més de las memorias de las excursions y dels traballs científichs relacionats ab ellas, son notables las colleccions que com á resultat de las meteixas se van formant, entre las quals son dignas d' esment: la de la secció de Basilea, de 400 exemplars de rocas y minerals; un' altra semblant de 600 mostrars y la ornithológica de 350 exemplars, de la secció del Oberland; un herbari de 400 especies alpinas, un al-

tre completíssim de líquens y molsas, una superba collecció geològica, y un *roch errátich*, de la secció de Ginebra y altres y altres que podriam anar afegint.—Fins ara las empreses de carrils no han concedit rebaixas de preus als excursionistas, mes aquesta qüestió serà som-mesa al Congrés internacional qu' ha de reunir-se á Ginebra lo estiu vinent.

Las publicacions generals son duas, una per la Suïssa alemanya y un' altra per la Suïssa francesa ó per mellor dir, romana; á n' aquella es obligatoria la suscripció pera tots los socis de las seccions corresponents; á l' altra es facultativa. La primera es anyal y s' titula: *Jahrbuch des Schweizerischen Alpenclubs*, ço es, *Anuari del Club Alpi Suís*, forma un sol volum contenenent, redactats en alemany ó francès, articles científichs y relacions alpinas á més dels documents oficials del Club y l' acompanyan sempre bon aplech de vistas, cartas, planos, dibuixos, chromos, etc. La segona es trimestral, está redactada en francès exclusivament y té per títol *L' Echo des Alpes*; surt á llum en Ginebra y s' en fa una tirada de 1,300 exemplars. A més d' aquestas publicacions generals, las seccions ne fan molt sovint d' altres, algunas d' ellas importantíssimas; aixis veyem lo «Guia del ascensionista per las montanyas qu' envoltan lo famós llach de Ginebra», publicat en 1870 per la secció d' aquesta ciutat; lo Panorama de *Glärnisch* publicat en lo meteix any, per la secció de Tödi; lo del *Sentis* per la de S. Gall en 1873 y lo del *Pilatus* per la de Lucerna en 1876. En totas aquestas publicacions, entre las que podem enclourer també en cert modo los magnífichs quadros al oli y aquarel-las reproduhint paissatjes alpins, que s' troban escampats per los museos de Suïssa y alguns dels quals figuraren no fa gayre en la Exposició de París, hi treballan artistas, geógrafos y sabis eminents y la reputació que per ellas y en cartografia sobretot s' es fet lo *Club Alpi Suís* la demostran las honrosas distincions que se li han discernit en diferents certámens, com son: medalla de progrés en la Exposició de Viena, 1873;

«carta de distinció,» ó sia la més alta recompensa, en lo Congrés internacional de geografia de París en 1875 y diploma en la Exposició de Philadelphia de 1876. A la última de París no considerá lo Club oportú concórrerhi.

Havem dit que la tercera classe de treballs á que s' dedicava lo Club Alpí Suís era la *erecció de cabanyas de refugi*, y á n' aquest grupo podem referir també la organisació y reglamentació de cóssos de guías; lo establiment de taulas d' orientació y de termómetros de máxima y mínima; la obertura, arreglo y entreteniment de camins; la col·locació d' escalas y cadenas, etc., etc. Per més que vulgui abreviar no puch ménos de dir quatre paraulas sobre las *cabanyas de refugi*. De sobras se compren llur necessitat puig no essent possible fer en un sol dia l' ascensió y descensió ¹ dels pichs elevats, lo tenir que passar la nit al ras sobre la neu ó sopluijat per una lleugera tenda no podia ménos que impedir en molts cassos las ascensions, facilitantlas molt per lo contrari la instal·lació d' un d' aquestos abrichs prop de la altura que s' vol dominar. Aqueixa havia sigut la preocupació constant del il·lustre de Saussure, precursor dels moderns alpinistas, en lo sigle passat, y sa solució pràctica estava cridat á iniciarla lo C. A. S. Avuy son 24 las cabanyas que té construhidas y 2 en projecte, sobre tota la extensió dels Alpes de Suissa, á distancia desde 1 á 6 horas dels cims més renomats y á alturas molt variadas, desde 1800 fins á 3800 metros; una més ne tindria, la del *Coll de las cascadas blancas* (*Weisshaüserjoch*), pero fou arrasada per las *avalanxas*.

Per sa curiositat y perquè 'ns descobreix en gran part l' admirable organisació del Club qu' estudiém, perme-

¹ Preferím usar la paraula *descensió* á la de *descens* ó *devallament*, porque 'ns sembla qu' es la que s' correspon més exactament ab la de *ascensió* y per estar completament d' acord ab Mr. A. Joanne, President del Club Alpí Francés en las consideracions atinadíssimas que féu en lo últim Congrés internacional dels Clubs Alpíns, celebrat durant la Exposició, sobre la introducció d' aquesta paraula en la llengua francesa, puig si bé en catalá la paraula *descensió* se troba admesa per lo diccionari, encara no ho es prou per lo ús comú.

téume que vos traduheixi lo Reglament pera la construcció y entreteniment d' aqueixas cabanyas, aprobat en la Junta de Delegats reunida en Glaris lo 21 de Juliol de 1877. Es curt y diu aixis:

»I. *Construcció.*—1) A l' objecte d' estimular los estudis y de facilitar las ascensions y las excursions per los alts Alpes de Suissa, lo C. A. S. estableix cabanyas en los indrets que creu més convenientes.—2) Las cabanyas del Club no s' estableixen sino en llocs apartats de tota habitació. Tant com possible sia s' emplantaran á l' abrigh de las *avalanxas* y esllabissaments, en indret sech y si pot esser á la vora d' aygua potable.—3) Las seccions son las que demanaran al Comité Central la construcció de la cabanya y acompanyaran sempre á llur petició planos y pressupost. Lo Comité Central decideix de la utilitat de la construcció y fixa la suma ab que la caixa central contribuheix á la empresa. Aquest subsidi no s' paga fins després de haverse termenat y reconegut la cabanya.—4) La construcció de las cabanyas se porta á efecte per la mediació, baix la direcció y la responsabilitat de la secció que n' ha prés la iniciativa.—5) Las cabanyas del Club han d' esser prou grans pera que hi pogan dormir al ménos 6 ó 8 homens. Llur construcció ha d' esser senzilla y sólida. Tindrán porta y finestra y estarán amobladas ab un llit de campanya, posts, fogó y lo mobiliari indispensable.—II. *Reparacions y entreteniment.*—6) Las cabanyas del Club están baix la vigilancia d' una Secció, generalment la que ha prés la iniciativa de la construcció. Los gastos de reparació corren de compte de la caixa central, mitjantsant las següents condicions: A) que la bona construcció de la cabanya hagi sigut reconeguda per lo Comité Central; B) que la secció que s' compromet á vigilarla cuydi de son bon estat y s' obligui á bastirla, al comens de la estació, de palla y fé en quantitat necessaria.—7) Las peticions de reparació de las cabanyas del Club han d' endressarse al C. C. per la secció interessada, acompanyantlas d' una memoria motivada, y d' un pressupost. Després que lo pressupost ha sigut aprobat per lo C. C., la J. D. de la respectiva secció fa procedir á las reparacions y adressa sens perdrer temps la nota de gastos al C. C.—III. *Utilisació.*—8) Las cabanyas del Club están obertas á tots los viatgers y s' recoma-

nan á llur protecció.—9) Pera l' bon ordre y netedat de la cabanya se redactará d' acort ab lo C. C. un Reglament interior per cada una de las seccions inspectoras respectivas la que collocará en la cabanya y en tots los hostals dels encontorns. Se recomanará als guias y visitants la observació d' aquest Reglament.»

Ja veyeu si aqueixas disposicions son precisas y prácticas. Donchs hi ha que dir pera acabarne de fer lo elogi que s' compleixen extrictament. Podria entrar en alguns detalls sobre la construcció, pero no vull abusar de vostra paciencia y m' concretaré á dir que quasi totas aquestas cabanyas son de fusta y están voltadas d' una paret de pedra y terra d' uns 40 ó 50 centímetros de gruix.

Entre 'ls treballs notables que té avuy entre mans lo C. A. S. debem fer notar: 1.er la publicació del llibre dels *glassiers*, escrit per Mr. Siegfried de Zurich y 2.^{on} lo establiment en los centres alpins més importants de cursos d' instrucció pera 'ls guias. A més varias seccions s' están ocupant en aixecar lo mapa glassiari y errátich de llur respectiu territori, mentres qu' altrás compran ó reben com á regalo *rochs errátichs* que sense aixó s' anirían perdent.

Lo C. A. S. celebra una Junta general anyal á la que convida á tots los Clubs estrangers: la del any passat tingué lloch lo 1.er y successius dias de Setembre en la pintoresea vila d' Interlaken, ab assistencia de 234 socis y representants dels Clubs Inglés, Francés, Alemany é Italiá. Essencialment lo programa d' aquestas reunions, que duran dos, tres ó mes dias, se composa sempre de la reunió propiament dita, en la que s' proceheix á elecció de cárrechs y aprobació de comptes quan correspon, y s' discuteixen assumptos d' interés general, sobre 'ls quals s' escolta als delegats estrangers; de un dinar, funció de teatro, ball ó altres divertiments parecuts y per fi, de una ó mes, generalment de tres á cinch, excursions als encontorns del punt de reunió, que ja s' procura escullir á propósit.

Aquest any la Junta general se reunirà á Ginebra y en virtut d' acort prés en lo últim Congrès internacional dels Clubs Alpíns, celebrat á París durant la Exposició, á dita Junta hi assistirán delegats de tots ells y s' elevará á la categoria de Congrès internacional, á quin efecte tots los delegats estarán revestits de poders suficients pera poder pendrer acorts obligatoris pera tots los Clubs.

He ampliat expressament los detalls referents al organisme y treballs del C. A. S., perque 'ls altres ja no han fet mes que imitarlo, introduhint si per cas modificacions levíssimas qu' en res alteran la identitat essencial. Per aixó al ressenyar lo relatiu als demás Clubs Alpíns seré molt més breu, donant tant sols los datos estadístichs é històrichs més principals y fixant lleugerament l' atenció en las particularitats de certa importancia.

La *Associació alpina d' Alemanya y Austria* ó bè, com s' intitula oficialment *Der deutsche und oesterreichische Alpenverein* es la que ve immediatament en ordre cronològich després del *Club Alpi Suís* ¹, puig si bè sa existencia oficial sols data del 1.er de Janer de 1874, com la deu á la fusió de duas societats ja existents á l' hora, la fetxa de fundació d' aquestas es realment la que deu senyalar sa antigüetat. Una d' ellas, la mes antiga, la anomenada *Oesterreichischer Alpenverein* (Societat Alpina austríaca), data de 1862; l' altra, la *Deutscher Alpenverein* (Societat Alpina alemanya), data del 9 de Maig de 1869 y al fusionarse en la esmentada fetxa mesclant sos noms, las duas seccions de cada una que tenian llur residencia en Viena, quedaren també fusionadas, formant la secció «Austria», la més important de las 70 que aproximadament conté avuy la Associació qu' ens ocupa.

En quant á nombre de socis, es aquesta sens dubte la més important de totas las Societats alpines, lo que no es

¹ Atesas las consideracions que segueixen, en rigor hauria d' anar avans que l' *Club Alpi Suís*, pero he col·locat aquest primer per dos rahons: 1.ª perque realment avuy lo C. A. S. es dels existents ab lo primitiu nom, lo més antich després del *Alpine Club* y 2.ª, perque, com conseqüència natural, es aquell quina organisió podem estudiar en més llarch espay de temps sens variació essencial.

d' estranyar per esser també la que abraça més territori. La secció més nombrosa es la ja esmentada «Austria», que compta ab mes de 1200 socis y té sa residència oficial á Viena; segueixen la de Pinzgau, Taufer, Meran, Vorarlberg, Krain, Munich, Dresde, Berlin, Praga, Graz, etc.

La *Associació Alpina d' Alemanya y Austria* no t'è sols per objecte lo estudiar y fer conèixer las montanyas del país, sino un fi mes utilitari, encara que no ménos patriòtich. En la Junta general de 21 de Mars de 1876 tinguda per la secció «Austria», un de sos membres, que de nom es fácil coneixeu, puig fou lo Director general de la Exposició de Viena, lo Baró de Schwarz-Senborn, comparava los Alpes Austríachs ab los Suïssos y demanava que s' nombrés una comissió pera estudiar las causas que influheixen en que visitin cada any tants viatjers la Suïssa y tant poch l' Austria. Calculava que l' gasto dels *turistas* en lo primer d' aquestos païssos podia fixarse uns anys ab altres en 30 milions de franchs y atribuhint, com no s' pot dubtar, aquesta preferència cosmopolita al magnífich plan de ferro-carrils, al bon estat dels camins, á la organisació irreprochable dels correus y telégrafos, á las excel·lents condicions dels hostals y posadas y á la afabilitat y bon tracte dels habitants (qualitats, entre paréntesis, que tenen en Suïssa tant de virtut com de conveniencia), proposava varias disposicions á fi de que desaparegués tal desigualtat y entre ellas com principal lo establiment de cabanyas de refugi prop dels cims més notables de las montanyas Austríacas.

L' Associació entrá resoltament en aquesta via. No vos parlaré dels passos que ha donat, coronats per lo mellor éxit, prop de las empresas dels carrils pera obtenir rebaixas de preus y altrás ventatjas, no ja sols pera 'ls membres de l' Associació sino pera 'ls estrangers que vagin á visitar aquella terra¹; ni de la contínua propaganda que fa

¹ Fa dos mesos que las companyias de navegació dels llachs Atter, Mond y Wolfgang han concedit als membres de la secció *Austria*, la primera lo anar á primera classe ab billet de segona y las últimas una rebaixa del 50 p. % mitjansant la simple exhibició del títol de soci y de sa fotografia.

per tot' Europa, ab vistas, panoramas, fullas volants, etc., recomanant las excursions per lo Tirol, lo Vorarlberg, lo Tauern, etc.; ni del arreglo y construcció de camins, collocació de posts indicadores, etc., etc.; sols me fixaré com á punt mes concret en la erecció de *cabanyas de refugi*. Fins á mitjos del any 1878 passavan de 30 las que tenia alsadas y n' hi havia cinch en construcció; generalment no s' troban á tanta elevació com las de Suissa (de 1000 á 3300 ^m) y son també mes grans y mes cómodas, no oferint mes de quatre voltas solsament soplui, sino també refrescos, provisions y vi pera 30 ó 40 personas. Lo import total d' aqueixas construccions en 1877 (en 1878 no ho sé porque no he vist encara lo Anuari) fou de 7,350 Gulden y 1000 Marks (uns 4000 duros), dels quals se destinaren al Tirol mes de la meytat. Pera l' any 1878 se consigná lo 25 p. % de la recaudació total á n' aquest sol capítol. Los trámits pera la construcció son molt parecuts als de Suissa y los donatius hi entran també per molt puig es natural que 'ls habitants de la encontrada propera á la cabanya estigan interessats en que s' alsi y per lo tant hi contribuheixen ab mes ó menos quantitat.

La primera partida en lo pressupost de gastos de la Societat qu' ens ocupa, correspon á las publicacions y representa lo 60 p. % del pressupost total. Son aquestas los *mapas*, lo *Butlletí*, las *Comunicacions* y lo *Anuari*. Desde primers de 1878 s' ha destinat á altres capítols lo que s' consignava avans pera la cartografia, puig ab los mapas del Institut geográfich-militar real é imperial, deguda é incessantment corretgits per l' Associació y los qu' ella meteixa havia publicat, en particular los dels Alpes Orientals, basta y sobra pera totas las necessitats. ¡També aquí á Espanya podem dir, altre tant!...

Lo Butlletí apareix en Munich tres vegadas l' any baix lo títol de *Zeitschrift des deutschen und oesterreichischen Alpenvereins* trobantse avuy en lo any desé de sa publicació: las *Comunicacions* (*Mittheilungen*) cada dos mesos y abduas publicacions se reparteixen gratis als socis. Lo Anua-

ri ó *Jahrbuch* conté tres parts: memorias de las seccions y documents oficials; relats d' ascensions, y traballs científichs, artístichs y literaris. En aquesta última los alemanys no tenen rival y llurs complerts y originals estudis sobre Geología, Historia natural, Ethnografia, Historia, etc. no son los que ménos han contribuït á fer respectable lo modern alpinisme en Europa. Com ascensionistas valents é infatigables figuran immediatament després dels inglesos y aixís ho proban las moltas víctimas qu' entre ells ha causat lo amor al perillós exercici que professan. Las donas (admesas també en l' Associació) no son de las derreras en afrontar los perills y han pagat també ab la vida mes de quatre voltas la exageració de llurs aficions. Tots los que hagin viatjat per Suïssa y Alemanya recordarán haver vist en lo «saló de conversació» dels *hôtels* lo llibre dels ascensionistas y marcats en las llistas ab una creu al marge bon aplech de noms d' homes y donas de tots los païssos, pero principalment inglesos y alemanys.—Com en los altres Clubs, també alguns membres fan ascensions fora de llur terra; aixís veyem, entre otras menos importants, la recent del volcan Pichinka en las Cordilleras sud-americanas, per Oskar Petersen.

Com en lo Club Suís, la residencia oficial de la Associació se traslada periòdicament á una secció diferente; lo present any es á Munich. Igualment lo Congrès anyal ó siga Junta general de delegats de totes las seccions, té lloch ab parescudas formalitats cada any en diferent punt: en 1878, fou á Ischl. A mes d' aqueixa Junta, qu' es de Reglament, l' *Associació Alpina d' Alemanya y Austria* dona conferencias, vetlladas recreativas y balls de beneficencia, organisa exposicions alpinas y ha fundat últimament una caixa de socós pera 'ls guias y llurs familias, la que compta ja á horas d' ara ab un fondo de 12.000 Marks.

Segueix á la Associació alpina d' Alemanya y Austria, en ordre de antigüetat, lo *Club Alpí Italiá*, fundat en lo

estiu de 1863, á conseqüència de la primera ascensió italiana feta al Mont Viso per lo Sig. Quintino Lella, actual President del meteix, en companyia d' altres italians.

Son primer centre fou Turin ab reduhidíssim nombre de socis. Després se comensáren á establir seccions en diferentes ciutats d' Italia y avuy per avuy se compona d' una residencia central á Turin y de las 34 seccions següents per ordre de fundació: Turin, Aosta, Varallo, Domodossola, Agordo, Florencia, Nápoli, Susa, Chieti, Sondrio, Biella, Bergamo, Roma, Milan, Auronzo, Tolmezzo, Intra, Lecco, Parma, Módena, Bolonia, Brescia, Perugia, Ivrea, Vicenza, Verona, Catania, Ancona, Como, Siena, Palermo, Pinerolo, Potenza y Catanzaro. Ja veyeu que las seccions se ramifícan per tota la Italia, lo que no pot menos de facilitar los traballs d' exploració de aquella afortunada península.

Lo nombre de membres en 1.er de Janer d' aquest any era de 3.489, dels quals n' hi havia 15 honoraris (7 estrangers y 8 italians), 52 vitalicis y 3.422 anyals ó numeraris. Son vitalicis los que pagan d' un colp 200 liras al ingressar; numeraris los que pagan las quotas anyalment. —Encara donchs qu' es important lo desarrollo del Club, atesa la quádruple ó quíntuple superficie del territori, no s' pot comparar ab lo del Club Alpí Suís. No obstant, cada dia es més actiu lo ingrés de socis y la fundació de novas seccions.

No s' paga dret d' entrada, sols una anualitat de 20 liras, que s' pagan en un sol plasso en lo primer trimestre de l' any y que s' reparteixen aixís: 12 liras pera la caixa de la secció y 8 pera la caixa general ó central.

Los carrils italians han concedit una rebaixa de 30 p. 0/0 als individus del Club que viatjin en agrupacions de 12 al menos, compresos en aquest nombre mossos y guias.

L' objecte principal del Club es lo estudiar las montanyas italianas baix tots llurs punts de vista, es á dir: científich, pintoresch, de mellorament forestal, agrícola y sanita-

ri, de viabilitat y seguretat (camins, viarany, cabanyas de refugi, etc.) com també de condicions metereològiques, á quin efecte lo C. A. I. ha impulsat lo establiment de nombrosas estacions metereològiques tant en la cadena dels Alpes com en la dels Apenins. Aquestas estacions ú observatoris constituheixen una verdadera particularitat del C. A. I. que comensan á imitar los altres, sobretot lo Club Alpí Francés, y que de dret tocava iniciar á la patria il·lustre de Galileo, Torricelli y l' Pare Secchi. Avuy se comptan ja 90 d' aquestos observatoris, alsats la majoria d' ells ab lo producte de donatius deguts á la activa y entussiasta propaganda del C. A. I. y repartits del modo següent: 53 en tota la cadena dels Alpes desde los Marítims fins als Rétichs y Cárnichs; 33 en los Apenins, 1 en Sicilia y 3 en Sardenya.—En quant á cabanyas de refugi que tanta preferencia havem vist mereixian del C. A. S., per ara poch es lo que s' ha fet, com ho demostra la mínima part de lo gastat per aquest concepte (encara no arriba al 10 p. 100 del gasto total). Algunas seccions, la de Florencia en especial, son las que han mostrat mes interés per la construcció d' aquestas cabanyas.

Lo que fins avuy constituheix la part més important dels treballs del *Club Alpí Italiá* son las publicacions, en todas las quals s' hi transparenta lo mes lloable zel pera difundir los coneixements relatius als Alpes y á las montanyas de la patria italiana. Entre aqueixas publicacions debem esmentar lo *Bollettino*, que fá 13 anys se publica per quaderns trimestrals de 150 á 200 planas ab mapas, panoramas, itineraris, etc., formant al cap de vall de l' any un voluminós tomo. Se reparteix gratuïtament als socis del Club. Ha donat á llum també molts altres llibres, com guias, indicadors, monografias de diferents encontradas, etc. Entr' altres, publicats per lo Club ó ab son apoyo, podem esmentar: *Il Cadore*, per lo Sr. Ronzon, de Venecia, publicat ab ocasió del Congrés de Auronzo en 1877; *Pinerolo e la sua strada ferrata*, per lo Sr. Lazzarini; *Picchi e Buroni, Escursione nelle Alpi*, per lo jove y entussiasta Corona, propagandista infatiga-

ble, á qui s' deu la constitució de moltes de las seccions del C. A. I.; *Ricordi alpini, Il Fancigny*, per Antonio Modoni; *Per rupi e ghiacci, frammenti alpini, y Studi geologici sul grupo del Gran Paradiso*, per lo Sr. Barette; etc., etc.—A fi d' estimular la publicació de bonas monografías de las montanyas d'Italia, té ofert lo C. A. I. (y no sé si á n' aquestas horas ja s' ha concedit) un premi de 1.000 liras á la mellor memoria topográfico-científica sobre un grupo de montanyas de la península y un altre de 500 á la mellor «Guida Alpina.»—Entre 'ls més distingits publicistas del C. A. I., n' hi ha alguns que s' han fet un nom eminent; tals son, á més dels esmentats Corona y Barette, Vaccarone, Dell'Oro, Martelli, Marinelli, Cambray-Digny, etc.

A més de las publicacions, lo C. A. I. dona també de tant en tant conferencias sobre punts relatius al Alpinisme en las diferentas seccions. Obehint sempre á n' aquest esperit de divulgació dels coneixements y de propaganda, es d' esmentar també la costum introduhida de fer excursions los diumenges y dias de festa als encontorns de Florencia, Pisa, Lucca, etc., costum que per lo análoga té pera nosaltres molt d' interessant.

Lo C. A. I. celebra també una festa ó *Congrés* anyal quin programa vé á esser igual en la essencia al de son company y vehí lo C. A. S. Lo últim celebrat ha tingut lloch en Ivrea (Piemont).

Es de notar que las donas tampoch son exclosas del Club y que en la composició d' aquest hi entran totas las classes socials, com en lo Club Suís, venintse aixís á donar nova proba del esperit altament fraternal y civilisador d' aqueixas societats. L' any passat perdé lo Club Italiá á son president honorari, lo Rey Víctor Manuel II, que demostrá serho efectiu per lo interés que s' prenía per la societat aixís com per sas atrevidas ascensions y casseras en las regions mes elevadas dels Alpes cótics y gráichs.

Seguint per ordre cronològich la enumeració de las societats alpinas ó á n' aquestas consemblants, nos corres-

pon tractar ara del *Norske Turistforening*, ó siga del *Club de Turistas noruech*, quin camp d' excursions s' aparta ja dels Alps, puig se refereix al sistema escandinavo, que compren los monts de Laponia, Kolen, Dover y la cadena Túlica.

Lo *Club noruech* se fundá lo 21 de Janer de 1868 á Cristiania, ab lo fi ja expressat al comens d' aquesta ressenya y qu' havem dit se semblava en tots los que han vingut després del Club Alpí Inglés. Obre camins pera fer accessibles los llochs pintoreschs, los bons punts de vista, las cascadas, etc.; construeix cabanyas de refugi en los indrets deserts; estableix ponts per' atravessar los torrents y rius impracticables; col·loca posts indicators; facilita barquetas en los grans llachs de la montanya; vigila y mellora las posadas situadas en los camins poch freqüentats; proporciona guias de confiansa, etc., etc.

Lo 1.er de Janer d' aquest any lo nombre de socis era de 1.650; la quota anyal es d' un species daler ó sigan uns 23 rals pera 'ls socis numeraris ó bé de 10 species daler (230 rals) al ménos, pagats d' un colp, pera 'ls perpétuos. Los socis reben tots los anys un exemplar gratis del interessant Anuari (*Aarbog*) que publica l' Associació, acompanyat de cartas, itineraris, panoramas, etc., y té opció ensemps, anant ab altres viatgers, á servirse ab preferencia de las cabanyas y barcas propias de la Societat com també dels hostals y guias qu' ella recomana.

Las grans excursions col·lectivas practicadas en los Clubs precedents, no s' coneixen en Noruega. No es d' estranyar donchs que 'ls carrils no hagin concedit rebaixas de preus als individus del Club; sols lo Secretari té concedit pera sos viatges oficials passatge franch tant en las vias férreas com en los vapors del Estat.

Lo *Club de Turistas Noruech* sembla trobarse encara en un período de fundació, res obstant los 11 anys que compta d' existencia, lo qual sens dubte es degut á las condicions especials del país.

(Seguirá.)

SOBRE L' ENDERROCH

DE

SANT PAU DEL CAMP

A Societat Artística-arqueològica barcelonina, ha dirigit á varias personas de coneguda influencia é ilustració, la següent carta circular que, á son prech insertám ab gust, apoyantla corament ab tota la energía que l' assumpto demana.

Sr. D..... Ben sabut es que un joyell arqueològich, quant més antich es més preuable, y si además d' antich es sol en son género, preciós y ben conservat, sa válua munta molt, y qui 'l possehesca estará orgullós, lo mostrará satisfet y tractará de zelarlo y aconduhirlo.

Tal s' esdevé ab lo monastir de Sant Pau del Camp de Barcelona.

Quin intelligent no sap la válua de tan singular y peregrí joyell monumental, celebrat pe 'ls historiayres, copiat pe 'ls artistas, objecte de mil estudis, articles y monografías; vell de 900 anys, patró únich de la art románica en esta comptal ciutat, modelo singular de son temps, artísticament original y primorós, y tant ben conservat ab sa simbólica frontaleira, sa nau severíssima, son triplicat ápside, son claustre mitj arabesch y son joyós perfil per tots cantons, que encara la iglesia serveix de parroquia y lo claustre de dependencia de caserna?

Donchs, bé: qui podria imaginarse que Barcelona no tinga

gobansa en enclourer aytal halaja, obra de sos Comptes, viva per miracle, y que tota persona d'ànimo valent, y generosos compatricis, mestres d'art, autoritats y corporacions no s'afanyin en conservar-la, mantenirla y enaltirla cada volta mes, admirant-la ells y senyalant-la envanescuts á la contemplació de propis y estranys?

Així fou, així deuria esser: malhauradament no es. En plena pau; baix un règimen conservador y restaurador, governant lo partit del ordre, en la sahó mes progressiva del *Seggle de las llums*, quan tot espanyol pensador volta sos ulls envers lo passat per restablir ó assentar sobre fermes fonaments la vitalitat nacional; quan lo Govern y molts Cossos savis convenuts d'aytal necessitat han dictat sérias providencias á fi de mantenir lo que nos resta y regular aquest servey: no be ix una miserable qüestió de diners, tot s'olvida, tot s'acala, y una entitat quisculla, per sí y devant de sí, decreta l'enderroch de Sant Pau del Camp.

Per indeguda agregació de son dit claustre á una caserna, se l'enclou en la venda de tots los edificis *militars*, y com aqueixa haurá de donar un pressupost fixo, en la balansa de la especulació munta més que tot la curta suma, preu d'aquell terré qu' es sumament reduhit.

Lo pitxor es que á la ruina del claustre seguirá la de l'iglesia. Lo rector d'ella, reputant-la *lletja, fosca y petita* pe'l servey de sa nombrosa feligresia, te resolt son enderrocament y reconstrucció, aparellats ja los plans y tal volta ajustats fondos. Donchs, que no val re lo voler dels que fundaren dit temple, la pietat dels qui lo restauraren y manteniren, y la memoria de cent generacions de avis nostres que allí se prosternaban en circumstancias bonas ó malestrugas? Res significan tant sagrats misteris, tant dolsas y consoladoras fruicions psicológicas, místicas y estéticas com en sí enclouhen la poesia y armonía de efectes, la santa consagració de fets y memorias de un moviment qualsevulla, més essent religiós?

Acás eixa propia severitat, fosquedat y petitesa de l'iglesia de Sant Pau, no venen á ser lo trassumpto més expressiu de la casta, ingénua y tremorosa fe de aquella edat bullenta que tin amant de Deu com de la patria, mentres punyía ab una mã, edificava ab l'altre, ben llunyana de sospitar que 'ls fills d'un titolat progrés, hereters seus, vinguessen nou segles endevant á vendre sa nissaga per un grapadet de plata!

Y es l' Espanya qui tal fá y consent? Espanya la monimental, casi per' aixó sól admirada dels extranys? Y es Barcelona, ciutat progressiva, inteligent y polida, la que ab greu indiferencia llensa de sí eix y altres joyells de sa avans esplendent corona artística-monumental, blassó de sa aviada, de sas brillantesas y prestigis d' altres joyas? Es per fi un alt cós facultatiu lo qui per una dotzena de metres superficials, condemna al suplici del picot, sens necessitat y passant per alt las susditas disposicions, al insigne joyell que providencialment ja respectaren los temps y las revolucions, los conflictes socials y 'ls terratrémols de la naturalesa!!

Avans que tombi sa primera pedra, avínganse tots los varons de cór, tots los que 's jactan de patricis y amadors de quant valen y representan eixas beneytas reliquias, prendas únicas, sens reemplás, de nostre antich esser, pera reclamar tan alt y enérgicament cóm y devant qui corresponguia, contra aytal enderroch, pera fer atmósfera y endressar sobre assó lo concepte públich; y quant no, en lo trist cás de consumarse, protestar de ell en nóm d' una posteritat que no deixarà de demanarnos compte refinat de tant benvolguda herencia.

Vosté... persona indiçadíssima en l' assumpto. que además de sa noblesa de miras y sos distingits antecedents, te válua, influencia é iniciativa, dignis segonar la humil d' esta Associació, en be de la caritativa obra que la móu á reclamar son concurs. Barcelona 15 de Juliol de 1879. Lo President, Joseph Pugarí.—Lo Secretari, Ramon Soriano.

L' ÀNIMA DE N' ÀLVAREZ

CADA any, quan Janer arriba
y els camps amortalla 'l glas,
y 'l buf de la tramuntana
sembla aplanar l' Ampurdà,
lo fort castell de Figueras
trontolla de dalt á baix,
fins que li obra una ratxada
las portas de bat á bat.

Llavors, lo vent, que s' hi llença
per sota 'ls archs, udolant,
fa rodolar com á bolvas
las bombas que trova al pas;
romp las pedras, tors los ferros,
y, á n' al sèu fons devallant:
—¡Derpértat, Alvarez, crida,
despértat, qu' avuy fa anys!—

Ni l' udol del vent, llavoras
bramulant, pot apagar
la ramor d' unas petjadas
damunt llosas sepulcrals;
al sentirlas, la bandera
se desplega esbategant,
los canons, que 'l vent engolan,
de nou semblan retronar,

Y tot just, perque un mort passi
va 'l pont llevadís baixant,
y gemegan, condolidas,
las cadenas al dringar.

Quan ja tè franca la porta
surt lo mort ab segur pas;
quatre granaders francesos
lo segueixen sabre en má.

Quan ell passa, las granadas
ja comensan á cremar;
las trompetas de la guerra
lo saludan ab son clam;
y á la claror d' espoletas,
y á la ramor dels tabals,
sos companys, morts en batalla,
se comensan á juntar.

—¡A Girona!—lo mort crida,
y 'l segueixen los soldats,
alsant armas ab los brasos
de son descarnat ossám,
mentre 'ls arbres d' abdos márges,
per l' hivern sechs y esfullats,
fan cordó d' honor als héroes,
rendint tristos sos brancalls.

Quan lo mort y l' host arriban
á passar lo Galligans,
l' aigua clara enterboleixen
llocs qu' algú remou per baix,
fins que caras de cadavres,
qu' al fons jeyan ofegats,
aguaytant del riu enfora,
cridan:—¡Visca 'l general!—

Fadigat lo mort de gloria
ja ni escolta los seus clams;
passa 'l riu, entra á Girona
per damunt murs esfondrats,
y, deixant l' host á la plassa,
y entrant dins la Catedral,
se 'n va dret hont hi ha la tomba
de lo cos que ell va llansar.

Quan la llosa se 's alsada
mira al fons cendras y fanch;
una espasa estreta ab forsa
per má d' ossos ja corcats;

unas robas que vestian
aquell fanch, de general,
y uns cuchs, qu' al entorn s' arrastran,
com los qui 'l van envejar.

Lo mort ho contempla ab joya
y respira 'l mortal baf;
obra á lo somris los llabis
com quan se clivella 'l glas,
y, creuhant al pit los brassos,
com esprit qu' es immortal,
aixís diu, davant la tomba
de N' Alvarez lo gegant:

—Grapat d' argila y de cendras
aplanat pe 'l pes dels anys;
jo sò l' ànima que 't dava
la invencible voluntat;
bastiment de nau retuda
que va esfondrá' 'l temporal,
ab mi sol dins tu portavas
timò, cordas, y velám.

Presò fosca, que 'm guardavas,
ma altivesa engrellonant;
pes immens que de la terra
no 'm deixavas enlayrar;
com l' aigla, al volar, veu caure,
indiferent, son plomall,
jo 't vegí caure' á la tomba,
quan dret al cel vaig volar.

Ja may més ab tas angoixas
podrás ser mon catafalch,
ni may mes bullenta febra
dins de tu m' abrusará;
ja may més deuré sofrirne
tos anys, ta son, y ta fam,
y l' esprit, qu' encadenavas,
per un etern, lliure es ja.

Gàbia trista, que ab tos ferros
me robavas llibertat,
jau trencada y trossejada
dins la tomba funeral,

com tu estreta, com tu fosca,
com tu feta ab cendra y fanch,
com tu mortal, y pesada
com tu á mí 'm vares pesar.

Jau per sempre, miserable
que ja 't creyas immortal,
y erats sols un munt d' argila
tant frágil, tant exposat...
que 'l pensar jo abandonarte
de rendir' fou la senyal.
Jau per sempre, esmicolada
per los cuchs que 't van menjant.

Jau per sempre; y si recordas
los jorns que 't vares gosar
en dormir, quan jo volia
vetllar per la gran ciutat,
y en darm' febre que 'm cremava,
quan ja 'm cremava l' afany,
sápigas que ja, ara, lliure,
no duré 'l jou de tos mals.

La sed no 'm secará 'ls llabis,
no m' enflaquirá la fam,
la son no 'm clourá la vista,
cap martiri m' abatrà,
y lliure, y vetllant la gloria
de ma Girona immortal,
ni tu, ni tots los francesos
podréu ja rendirme may.—

FREDERICH SOLER.

LO REY Á L' ESPASA.

EN son llit d' agonía 'l gran rey Jaume
'lo rey conqueridó, 'l llamp de la guerra,
's rendía á la Mort sens afrontar-se
¡fou l' únich enemich que 'l pogué vencer!

Vèyala com venía y s' hi donava
despedint-se ab plascents mirades tèrboles
de tots los cavallers que 'l contemplavan
los ulls llagrimajants, baixa la testa.

L' espasa que brandava en les batalles
sostenía valent en la mà destra
y á sos llavis morats se 'l acostava
avans d' abandonar-la pera sempre.

Y més de pensament que de paraula
suspirant anguniós axís li deya
á cada trist suspir que hi etzalava
un bossinet de vida anant perdent-ne.

—«Adeu, adeu, espasa vencedora
dolsa companya de les glories meves
lo brás que t' axecava altiva y forta
per última vegada 't pot estrenye.

¡Cóm han fugit per no torná aquells dies
quan del Turia botant per les riberes
llensant los sarrahins, feyam cristianes
les hortes regalades de Valencia,

Quan dels pobles cautius qu' agonitzavan
trecantne les presons de ferro verge
la flayre del lloré 'ns ubriacava
y ubriacats y tot, guanyavam regnes;

Quan lo corcé africá al cor atíavam
dels rengles enemichs á brida estesa
cóm una nau gentil que la mar solca
deixant rastres de morts per llarga estela!

Tu frisavas d' enuig á totes hores
y entenent ton desitj no 't dava treva
ni 't dexava dormir penjada al sostre
ni tan sols descansar dins de la veyna

Los cops que tu has donat ¡qui 'ls comptaria!
tes fortes batzegades rebrunzentes
¡quán poques han sigut malaguanyades;
al desitj de mon bras y com lo creyas!

Cent voltes á ton cer volguent doblarne
venían los guerrers, dreta la testa,
y al retop de ta fulla vibradora
saltavan sos cervells y cervelleres.

Y á les hores ufana ab ton carnatge
al victoriós ressó del corn de guerra
en mon brás redressante enlluernadora
jo semblava lo Rey y tu la Reyna...

¡Y ara 'ns hem de deixar, Deu ho destina;
jo m' en vaig trist del mon perquè t' hi quedas
Mes si; tu has de quedarhi, separemnos;
tu ets jove per morir, amiga meva.

Al menys si hagués estat després de lluytes
havent dels infidels lliurat los regnes
cobert de pols de runa llurs mesquites
y cremada la lley del fals Profeta,

Que tu y jo entre l' ardor del combat últim
que deuría torná 'l mon á la Verge
los ferros enemichs te malpartíssén
y á mí los derrers maures m' escapessen,

Y colgats sota un munt de gent caiguda
trovessim la dormida sempiterna
y per so sens dexarnos ni una estona
se 't mengés lo rovell y á mí la terra

Llavors valdement. Més ay! quan ara
les hosts dels sarrahins encara alenan
ja que 'l gel de mos anys ma vida apaga
has de quedarte tu, espasa valenta.

Si anyoras lo torná á omplirte de glories
t' empunyaré mon fill en l' aspre guerra
y en lo febrós dalit d' un bras de mascle
sentirás escalfart ma sang mateixa.

Espasa meva, adeu; y per complir-lo
mon cor encara un manament te dexa;
fes que torni á estremirse 'l fill de Mahoma
quan llampegant de foch vibrar te veja.»—

Deya lo Rey morint, y al decantar-se
per dar l' espasa á lo seu fill En Pere
va besarla ab ardor per tres vegades
y axís que li doná caygué sens esma

Y ja boy delirant guaytá al morir-se
á tots los seus barons, companys de guerra,
més l' última mirada trista y fosca
va dirigirla envers l' espasa seva.

JOSEPH FRANQUESA Y GOMIS.

CANSÓ Á OLALLA

Traducció de Cervantes.

Jo sè, Olalla, que m' adoras,
Jencara que ni tan sols
m' ho has demostrat ab la vista,
llengua muda del amor:

Mès com sè qu' èts judiciosa,
que m' estimas penso jo,
perque may fou desdixat,
si fou conegut l' amor.

Veritat es que á vegadas
m' has donat á entendre prou,
que tès l' ànima de bronze,
y 'l nevat pit com un roch:

Mès en mitj dels tèus desayres
y honestíssims giravols,
ha vingut mòltas vegadas
l' esperansa á dar-me cor.

Forsada del atractiu
ma fidelitat no pot
augmentar, si tu m' estimas,
ni minvar, si tu no 'm vols.

Si l' amor es cortesia,
la que tès me dòna cor,
que 'l fí de mas esperansas
será tal com penso jo.

Si per ablanir un pit
no hi ha com ferli favors,
te 'n diré alguns que n' he fèt

á propòsit per axó.

Perque, si ho has reparat,
mès d' un cop y mès de dòs
m' he posat en el dilluns
del diumenge 'l vestit bó.

Que com sèmpre van plegats
la roba bona y l' amor,
he volgut al devant tèu
presentarme bèn compost.

No 't contarè las balladas,
ni las músicas tampoch,
que per causa tua he fèt,
perdènt la nit quant tu dorms.

No 't conto las alabansas
que de tu he dit á tothom,
que, encara que verdaderas,
d' alguns m' han fèt odiòs.

Teresa de Berrocal
me diguè, alabante jo;
tal pensa que adora un àngel,
y s' enamora d' un gós,

Perque porta molts adornos
y pot ser perruca y tot:
hermosuras manllevadas,
qu' enganyan al propi amor.

La desmentí; s' enfadà;
tinguí ab son cosí rahons;
me desafià; y tu sabs
lo que fèrem éll y jo.

No 't estimo com se vulga,
ni 't vull alló per alló,
com si foses lo meu tracte,
que 'l meu intent es mes bó.

Bonas trabas té l' Iglesia,
que son llassos corredors;
posa tu 'l coll á l' argolla,
veuràs com li poso jo.

Y si no, desde ara 't dich
y juro per tot lo mon,
de no anarmen d' estas serras
sense ferme religiós.

IGNASI PETIT.

BIBLIOGRAFÍA

IDILIS Y CANTS MISTICHS per MOSSEN JASCINTO
VERDAGUER (Barcelona, Llibrería d' Eussebi Riera.)

Sr. D. Angel Guimerá.

OLT Senyor meu: en greu compromís me posaren les seues lletres, demanantme un article bibliogràfic de la bellíssima obreta qual títol acabo d' escriure; pus si per una part, creyentme molt honrat per élles, no puch menys de desitjar correspondrer aquesta volta ab mos pobres conceptes que 'ls llegidors de sa il·lustrada Revista tenen ja un poch coneguts; per altra lo llibret de que 's tracta pertany á un genre de literatura, que ab tot y ésserme agradable, he mirat sempre resplandir en un cel molt alsat sobre les ales del meu ingeni. Per arribarhi y fins per guaytarlo de lluny, menester fora abrigar en lo cor alguna de les guspíres del foch sagrat que engendra la bellesa ab maravellosa abundó per éll escampades y aytal escalfor certament la cova en lo fons del esperit humá lo vital alé del cristianisme; més pera que la crítica sia una veritat, quelcom de l' entusiasme que guía á son autor al traçar y executar sos plans artístichs no deu mancar al fidel observador que 'ls vulga jutjar ab imparcial criteri, y ningú gosará negar que no en tots los moments de la vida se presentan devant de les potencies los sentiments que la personalitat humana serva impresos en la seva naturalesa.

Per lo dit se compendrà fácilmente que les poesíes que 'm posan avuy la mà á la ploma son d' aquella classe d' obres d' art qual crítica estimo més difícil, per rahó de comprendre les idees d' un mon que 'ls sentits no poden percébrer y la intuició racional sols ovirar per entre calitjoses boyres. Es cert que, al cercar les arrels de la vida espiritual, y escorcollant, per dirho aixís, los secrets més íntims del cor y de la pensa, tots los pensadors veritables han trovat sem-

pre una regió desconeguda al discurs humà, que 'l procehiment racional no ateny y únicament l' esguart del sentiment endevina; regió que constituheix lo tranzit de la ciencia humana, relativa y limitada, á la ciencia divina, absoluta é infinita. Per possehir, empero, la noció de lo que hi passa, se necessita una forsa de abstracció poch comuna entre 'ls homes, si es que la inspiració de dalt no aclareix sos misteris.

Aquesta inspiració tampoch tothom la sent, pus ab més rahó encara que 'l númen que tot concepte d' art suposa y que no será may patrimoni vulgar de la humanitat, l' amor de la bellesa divinal que 'l misticisme origina ó quant menys forma una de les seues fases, es un do gratuhit de certes ànimes privilegiades. Plató l' anomenava renimiscencia d' una vida anterior en que l' home en companyia estreta ab lo Bé sumo contemplava fit á fit les idees eternes; y suposava que la aspiració envers aquesta vida divina no es altra cosa que l' essencia del amor, que per una escala gradual s' aixeca desde les coses terrenes y mudables fins á les inmutables y absolutes. Y en un de sos immortals diálechs, quasi presentint la veritat cristiana formulada per Ramon Lull, quan deya que l' amor de Deu es la mort del qui viu y la vida del qui mort, nos ofereix á Sócrates aconsofant á sos amichs consirosos per la seva sentència, mostrantlos que la disolució dels llaços de la carn es lo medi segur y únich d' adquirir la sabiduría.

La doctrina cristiana no ha fet altra cosa que presentar ab més vivó y puresa, á la llum de la revelació positiva, tant sabies màximes del temps del paganisme, sempre que ab un fi práctic y moral, que no havía lograt concébrer la filosofia grega, recomana als deixebles de la Creu que morian á tot lo de aquí baix á fi de sentir ja en aquest mon les dolsures de la patria dels justos. Y aquí está, segons me sembla, la dificultat de la vida mística, y per conseqüencia lo mérit de l' art que, vencentla, canta les seues excelencies, embriagat pe 'ls perfums de les flors que 's crien en lo verger que conrean ànimes santes.

Si cregués convenient profundisar aquesta materia, fora precis exténdrem á parlar del verdader sol que les fa créixer y de la rosada que 'ls comana tanta gerdor y frescura; la gracia divina que comunica á les operacions humanes un valor sobre natural: més ni V. me pregava per aquest sentit al demanarme mon hùmil parer sobre les poesíes de mon estimat amich, Mossen Jascinto Verdager, ni crech fora del cas, en les planes d' una Revista literaria, endinzar-me més en los fonaments del art místich. Y aixís vajan les ratlles escrites com premisses d' una conseqüencia important; ço es, que 'm crech en lo dret d' afirmar que la poesia mística, per la excelsitut y transcendencia que li son propies, suposa en l' artista lo cultiu y exercici de les potencies més elevades del esperit, tant en la part de con-

cepció com en quant á la sentimental ó afectiva. Y d' açó 'n trach immediatament la conseqüència que, per estimar com es degut ses belleses, deu també la crítica posarse en determinades condicions d' elevació sobre les coses comunes de la vida humana.

No es aixó negar que en lo volum de Mossen Jacinto no hi haja molt que haurá fet sentir á tots los nombrosos lectors que 'l haurán á aquestes hores fullejat ab verdader delit; pus que es tant tendra la manera ab que expresa 'ls sentiments mes purs y delicats que á un cor enamorat de la bellesa sobrehumana inspira la contemplació dels misteris del amor diví, ab tanta dolura pinta aquell afecte de l' ánima, que Sta. Teresa anomena *passió*, veyent á Deu presoner de sí mateixa; tanta espontaneïtat aparentan profundos conceptes apresos per la ciencia mística després de afanyosos treballs de meditació solitaria, que, pochs haurán obert ses planes, sens que 'l pler que á les primeres estances los haurá embargat los sentits, llançant-los en un mon de celestials armonies, no 'ls haja acompanyat fins á la fi del llibre. Lo significat transcendent de 'ls Idilis y cants místichs de nostre ben volgut amich no salta als ulls de tothom, no pot negarse; seria, empero, tenir un esperit tancat á tota mena de gust literari no confessar que belleses com les que atresora son molt rares en los anals literaris; y concretant la qüestió al cicle de nostre renaixement, no dubto un moment en afirmar que devant del autor de l' Atlántida polsant la lira religiosa ab un alé digne dels millors místichs espanyols, restan completament obscurits felicíssims assatgs en aquest genre de literatura.

Aytal es mon judici formulat tant clarament com V. podia de mon caràcter franch esperar-lo. Y no vull baxar ara á detalls, citant la facilitat de les rimes, ni la varietat de tons y fins de punts de vista ab que, sens may decáurer, canta del Infinit constantment la *bellesa increada—robadora del amor*, fonament del misticisme en la esfera artística, ni esmentar ses balades impregnades d' un ayre melancólich en que hi ressurt la música catalana santificada, si aixís pot dirse, per un crisma sagrat, ni rememorar apassionades estrofes que, sens traslluir regust d' imitació, fan venir á la memoria lo dolcíssim S. Juan de la Creu y á la Teresa de Jesús fletxada pe'l *Caçador diví*, perque temeria, citant troçets saltats, esfullar ab ma barruera y profana toyes delicades que consenten la maravella, mas recusan, com tal volta massa llargament indicava ja, critiques de la rahó freda.

Vatx á posar punt, y no voldria dexarme al tinter una idea que en est moment sento que m' esperona. Pe'ls esperits enfonzats en la pols de la terra crech que tal volta fora un poch exagerat lo que acabo d' escriurer, que no obstant pot esser sia molt débil, si 's fa esment á que, al donar á l' estampa lo recull de ses poesies religioses Mossen Verdaguer, pensá sens dubte bastant en lo bon efecte moral

que devia produhir la seva lectura. Posada aixís la qüestió, de bona gana cedesch lo lloch á plomes mes autorisades que la meva, pensant ab tot que tal vegada haguera en aquest orde d'idees ab mes acert complert un compromís, que repetesch, consultant avans que mes forses mon deber de delicadesa, acabo de assatjar be ó mal —V. ho jutjará—träurem de sobre. D. V. A. S. S.

q. s. m. b.

J. MASFERRER ARQUIMBAU.

Vich, 29 Juny, 1879.

NOVAS

‘ han efectuat las eleccions pera la junta de govern de la societat *Lo Rat-penat* de Valencia, resultant nombrats los Srs. següents:

President honorari D. Vicens Boix; president D. Teodor Llorente; vice-presidents, D. Jascinto Labaila, D. Rafael Ferrer y Bigné; tesorero D. Agapito Cuevas; bibliotecari D. Joseph Olmos; Soci fundador D. Constantí Llobart; soci perpétuo D. Joseph de Orga, y vocals, D. Jacob Sales, D. Gaspar Thous, D. Víctor Iranzo, D. Vicens Noguera, D. Lluís Tramoyeres, D. Eduart Escalante, D. Antoni Milego y D. Vicens Galiana; Secretaris D. Ferran Reig y D. Manel Hernandez; president de la secció de literatura D. Félix Piscueta; president de la secció de música, D. Manel Penella; president de la secció de pintura y escultura, D. Ricart Franch y president de la secció de arqueología D. Balbino Andreu.

A aquesta junta que fou nombrada per unanimitat y que está composta tota ella de personas digníssimas envia *La Renaixensa* sa mes coral felicitació.

Lo número de la *Revue des langues romanes* corresponent al 2.ⁿ trimestre d' aquest any, conté, entre altres treballs notables, lo discurs sobre la llengua y literatura provensals que pronúncia en l' obertura de cátedra de llengua románica en la Facultat de lletres de Montpeller, lo professor Mr. Chabaneau.

Ha vist la llum á Vich un volum de poesías dels principals poetas d' aquell *esbart* ab lo títol de *La Garba montanyesa*.

En *El Tiempo* diari de Madrid del 15 de Juny hem llegit un extens article del erudit escriptor D. Francesch M.ª Tubino. Porta aquest per títol *Importancia del renacimiento literario de Cataluña, Baleares y Valencia* y está destinat á presentar en compendi tot lo renaixement de la literatura catalana en nostre sigle. Molts son los estudis que haurá fet lo apreciable escriptor de nostras lletres quan entremitj dels coneixements històrichs y atinadas consideracions de son article son escassíssimas las inexactituts y omissions que hi havem pogut descobrir. Per nostra part li aghrim las frases que dedica á aquesta revista per mes que estém lluny de mereixerlas.

Hauriam volgut publicar per complert en *LA RENAIXENSA* aquest

article; empero per mes que la falta d'espai nos ho impideixi, no volem privar á nostres lectors quan menos de las consideracions ab que 'l finalisa. Diu aixís lo Sr. Tubino:

«Se dirigeixen aquestas ratllas á cridar la atenció sobre un fet que certament mereix estudiarse. La creixent importància de la bibliografia catalano-mallorquina-valenciana no consent ja que se la miri ab indiferència. Judiquis com se vulga aqueix moviment intelectual; emiteixis sobre sas tendencias ó respecte de son pervenir la opinió que sembli mes adecuada y justa, mes reconegas que en Catalunya, especialment, las lletras, en quan se inspiren en lo sentiment provincial, constituheixen avuy una manifestació poderosa del esperit públich que seria inútil mirar ab menyspreu. Per lo contrari importa molt conèixerla punt per punt que al cap y al últim fills de Espanya son los que la promouen ab sos talents; y no estaria be que en tant que al extranger se li atribueix lo degut valor los espanyols tant los de la capital com los de las demás provincias, duts de extranyas y funestas preocupacions pretenguessin fer cas omís de lo que, enalteix sense cap dubte, no sols á Catalunya sino també á tota la nacionalitat. Glorias son de Espanya las glorias catalanas, y 'ls que tants cops vessaren sa generosa sanch en defensa de la patria comuna, los que ab son geni emprendedor contribuheixen notablement, al desenrotllament de las ventatjas materials que la civilisació moderna presuposa, dret perfecte tenen á que 'ls demás espanyols, sens humiliació propia reconegan en ells las bondats ab que 's distingeixen. Passaren aquells temps en que alguna regió de Espanya pogué esser considerada com sotmesa á l' altre. Germans tots ab iguals drets y ab las mateixas necessitats, confosos en lo propi desitj del progrés per las llums, hi ha que deixar en l'olvit tot lo que podria dividirnos sense que aquesta comunitat de sentiments fassi minvar en la part mes petita lo noble afecte que degan inspirar las cosas locals, que ab tolerat fonament s' ha repetit en Catalunya que l' amor de la provincia no perjudica, avans favoreix l' amor de la nacionalitat. Sense penetrar desde aquest lloch, en los problemas polítichs y administratius que naturalment se presentan devant del esperit, problemas que no son de nostra incumbencia, per rahons que fàcilment se comprenen, limitantnos com se adverteix al camp exclusiu de la literatura, desitjem que tant á Catalunya com fora d' ella, se fassi justícia al móvil que 'ns guia al escriure aquestas ratllas.

Nostre desitj es clar; volem que quants talents cultivan las lletras, lo mateix en aquella regió que en las islas Balears y en Valencia ocupin en lo palench de la civilisació espanyola actual lo lloch honrós que l'legítimament los hi pertoca. Pera realisar nostre propósit no 'ns basta ni nostra perseverancia ni nostra diligencia; ni 'l coral entussiasme que per la idea sentim; necessitem algo de mes; algo molt preferent; l' ajuda moral dels mateixos catalans, que ab los dels mallorquins y valencians farà obvia, grata y fecunda nostra empresa.»

Aixís termina 'l Sr. Tubino son article y nosaltres que som los primers en agrahirli quan fa per Catalunya, li oferim la ajuda que demana pera dur avant sa missió. Poch valem pero aquest poch está consagrat al renaixement catalá y á ell que 's complau en exaltarlo.

Ha sigut denunciat nostre estimat colega *Lo diari catalá*. Desitjem ab tot lo cor la absolució.

Lo jurat pera 'l certámen del Colegi Mercantil se compondrá en guany de la distinguida poetisa Donya Dolors Moncerdá y dels Se-

nyors D. Frederich Soler, D. Jascinto Torres y Reyetó, D. Joseph Franquesa y Gomis y D. Artur Masriera.

S' han rebut 120 composicions, comprenenhi las obras d' art pera obtar al certámen obert per *Lo Rat-penat* de Valencia y que tindrà lloch lo 24 del mes present.

Lo jove poeta gironí D. Pere de Palol ha publicat un tomo de poesías que encara que ab falta de experiencia revela en algunas ellas fresca inspiració.

La societat *Lo Rat-penat* de Valencia publicarà dintre poch temps un periódich catalá baix la direcció de D. Félix Piscueta.

A Palma de Mallorca s' ha representat ab molt éxich per la companyia que dirigeix D. Gervasi Roca, lo celebrat drama de D. Frederich Soler, *Lo ferrer de tall*.

L' Associació d' excursions catalana, acaba de publicar en un tomet que 's trobará de venta en las principals llibrerías, la *vetllada literaria* donada per la mateixa en obsequi de D. Víctor Balaguer en sa última visita.

Conté treballs dels Srs. Roca y Florejachs, Pleyan de Porta, Guimerá, Arabía, Franquesa, Gallard, Fiter y Gras, á mes dels discursos dels Srs. Balaguer y Arabía, president de la Associació. Al fi del volum hi va una resumida noticia dels propòsits, treballs y desarrollo de l' Associació que 'l publica.

D. Eduard Aulés está acabant una comedia en un acte titulada *Cel rogent*, y en col·laboració de D. Albert Llanas altre titulada *Una anada á Montserrat*.

L' Associació catalanista d' excursions científicas segueix fent preparatius pera la festa literaria qu' en obsequi del célebre poeta Vicens García, se celebrarà lo dia 2 de Setembre en lo poble de Vallfogona de Riucorp. Sabém que la Societat excursionista ha rebut la oferta de diferents premis pera 'l certámen literari y artístich que té projectat.

Lo Diari Catalá y *L' Escut de Catalunya* han ofert premi; *La Renaixensa* l' ha ofert també. Esperém del patriotisme dels altres periódichs catalans que voldrán contribuir á aquesta festa catalana.

Lo jurat literari se compon dels Srs. D. Frederich Soler, D. Felip Jascinto Sala, D. Joseph de Argullol, D. Francisco Maspons y D. Francesch Matheu.

Los premis que ofereix l' Ateneo de Sans per lo certámen que celebrarà lo 24 d' Agost son los següent

Un exemplar de la *Historia crítica de Cataluña*, al millor estudi crítich-històrich sobre 'l comptat de Barcelona.—Un altre de *La educacion de la Mujer*, al millor treball sobre 'l tema: «Medis de millorar las condicions morals y materials de la dona obrera á Catalunya.»—Una colecció d' obras científicas al millor treball sobre un punt de ciencias físich-naturals.—Una ploma de plata á la mellor memoria sobre *L' Ateneo*, etimologia d' aquesta paraula, y fases per que ha passat aquesta institució.—Una ploma de plata, al millor estudi crítich-literari.—Brot de roure de plata, al millor cant épich,

sobre un punt de la historia de nostre Principat.—Pergamí de plata y ram de llorer del mateix metall, á la millor poesia sobre un fet históric, tradicions ó costums del plá del Llobregat.—Rosa de plata á la millor poesia en que 's canti la bellesa.—Pensament de plata á la millor poesia cantant lo martiri de Sant Bartomeu.—Clavell de plata á la millor poesia, tema libre.—Copa de plata, á la millor poesia festiva.—Brot alegóric de plata, á la millor poesia propia per posarse en música (á veus solas).—Rosella de plata, á la millor poesia bucólica.—Brot d' eura de plata, á la millor poesia d' estil popular.—Cuadro al oli de D. Joan Rabadá, al millor treball literari en prosa.—Escultura en terra cuyta de D. Joseph Campeny á la millor poesia amatoria.

Los treballs deurán ser enviats, com es de costum en altres certámens, fins al dia 8 de Agost á Sans carrer del Sant Crist 17, 1.er ó á Barcelona, plassa del Pi, 2, 2.^a

Forman lo Jurat los Srs. D. Joseph Saltor, D. Adolf Blanch, D. Damás Calvet, D. Joan Montserrat, D. Joseph Roca y Roca, D. Ramon Picó y D. Jaume Vall.

Fa alguns anys que morí completament desconegut en Sant Feliu del Pinyó un entussiasta escriptor catalá cual nom tenim avuy la major complacencia en donar á la publicitat. Se deya D. Ignasi Petit y 's conserva d' ell una traducció casi complerta del *Quijote*, una comedia en quatre actes titulada *Com mes pobres mes enginy*, y gran nombre de poesías, unas originals, altres traduhidas del llatí y del alemany. Habia ordenat y aumentat un diccionari de la rima y una gramática catalana que expressament pera ell y sos germans deixá escrit son pare. Totas aquestas obras inéditas están en poder del fill del ignorat escriptor lo jove y distingit metje D. Joseph Petit. En altre lloch publiquem una de sas poesías traducció del *Quijote*.

En *El Diluvio* del 8 del present hi hem vist traduhit encara que mutilat en algunas parts, l' article que baix lo títol de *Lo dich de la Campana*, publicá en nostra Revista D. Narcís Oller.

SUMARI

S. SANPERE Y MIQUEL.	Noticia sobre 'l moviment históric en la Balear menor.	1
EMILI VILANOVA.	Un dia trist.	10
RAMON ARABÍA SOLANAS.	Los Clubs Alpíns y las Asociaciones d' excursions.	15
JOSEPH PUIGGARI Y RAMON SORIANO.	Sobre l' enderroch de Sant Pau del Camp.	29
FREDERICH SOLER.	L' ánima de N' Alvarez.	32
JOSEPH FRANQUESA Y GOMIS.	Lo Rey á l' espasa.	36
IGNASI PETIT.	Cansó á Olalla.	39
J. MASFERRER ARQUIMBAU	Bibliografía.	41
	Novas.	45

NOTICIA

SOBRE 'L MOVIMENT HISTORICH EN LA BALEAR MENOR.

MENORCA EN LO SIGLE XIX.

(Acabament.)

II.—*En Antoni Ramis y Ramis.*

ERMÁ y gendre fou Antoni Ramis d' En Joan Ramis, y sos talents y mérits literaris son bastants, per esser considerat y estimat, encara que no hagi produhit com son germá y sogre obras del valor de las *Antigüedades célticas* y la *Historia de Menorca*.

Seguint l' exemple donat per lo jefe de la familia, En A. Ramis no escrigué sens consultar los arxius, y d' ells ne recullí gran aplech de noticias qu' encara esperan que las utilisi algú, ab método, pera escriurer l' historia de l' edat mitjana de la Balear menor. Mes junt ab aqueixos estudis se doná als estudis numismátichs produhint una obra notable com mes avall veurém.

De sentir es qu' en A. Ramis no se hagués trovat ab forsas pera continuar l' historia de Menorca comensada

per son germá, puig l' exemple y tradició de la familia havian de guiarlo per bon camí. Ademés, tal volta ell hauria pogut aprofitar los materials qu' indubtablement tenia reunits Joan Ramis pera acabar sa gran obra, materials que si no s' han fos van per lo mon tant perduts que no hi ha medi de trovarlos, per lo menys no ha sigut per nosaltres factible descobrir lo seu paradero, tal vegada per no trovarse en lo moment qu' escrivim esta *noticia* en Mahó una persona de la qual se diu que te bon nombre de sos manuscrits.

Reduida donchs la obra d' en A. Ramis á sas justas proporcions no deixa d' esser altament beneficosa per los treballs històrichs y arqueològichs, encara que no basti á posarlo entre los historiadors, puig ja está dit qu' una série de noticias històricas sens sistematisació y tendencia no poden assegurar á ningú un lloch entre los que emprenen lo camí mes difícil entre los mes difícils, lo camí d' historiar la vida de un poble, d' una nació.

Empero Antoni Ramis no estava lluny d' entrar per tan áspre vía, y de entrarhi ve, per que sabia unir al estudi dels monuments escrits, lo dels monuments figurats. Es per aixó que no descuida may l' estudi dels monuments litològichs, y molt atinadas reflexions y correccions se dehuen de algunas lápidas á son estudi. Mes ja que no podem apreciar ab detall tots sos treballs, deixemnos d' eix ordre de consideracions, que ja veurém per la llista bibliográfica que á continuació donarém l' importancia y valor dels estudis fets per A. Ramis, que no deixarem d' entretenirnos ab alguns números de la llista en mes ó en menys, á fi de fer compendre y estimar autor tant olvidat com digne d' esser commemorat per los aymadors del renaixement de Catalunya.

Sens tenir la pretensió de coneixer y donar la llista de tot lo escrit per A. Ramis, sino lo que havem tingut á la vista y havem estudiat passarém al detall de sa obra.

1) — *Suplemento á la obra, série cronológica de los gobernadores de Menorca, etc.* — Mahon, 1820. — Com se

veu per lo titol, en A. Ramis procura desde lo primer moment completar l' obra de son germá. Eixa proba d' amor fraternal y filial lo recomana á tots los homens de cor.

2)—*Noticias relativas á la isla de Menorca.*—*Cuaderno I. Mahon, 1826.*—Es un estudi sobre los carrers antichs y novells dels poblès de l' isla, ab noticias estadísticas de població moderna.

Idem.—*Cuaderno II.*—*Mahon, 1826.*—Comprent; una *Memoria sobre las caballerias y alodios de Menorca.*—Interessant estudi històrich legal.

Balle de la Orta.—En la plana 43 estudia las atribucions de tal empleo.

Partidors de contrast.—En la plana 45 comensa aquest estudi.

Libro vermell.—En la plana 49. Es una nota sobre el recobro de dit llibre que s' en portaren los turchs quant los saqueix de Ciudadela en l' any 1558.

Tricampos.—En la plana 21 comensa una nota sobre *Tricampos* que copiarem íntegra per sa importancia històrica, y per trovarse en un cuaderu raro en l' illa—«En la nota 37 que acompanya á la Alonsiada, ó conquista de la Isla por el Rey Don Alonso III de Aragon, al decirse que este Monarca desembarcó con un ejército en la parte de Tramontana, que era de *Tricampos*, confiesa el autor que no habia podido averiguar lo que queria decir esta palabra, ni el pasage á que aludia. Con todo es indudable que bajo esta denominacion se comprendia una cierta posesion de terreno de este término situada en el Norte»

«Aunque no he podido descubrir con toda la exactitud, é individualizacion que son apetecibles su certera extension y límites, daré á lo menos noticia de lo que encuentro en punto á lo expresado. Este terreno, segun se ve, abrazaba hasta los prédios de Bañul, Tordonell y Limpá, pues en los cuadernos de ventas archivados en la Escribanía de Cartas Reales, con cuyo auxilio se ha for-

»mado este artículo, resultan dos hechas en 1439, de dos
 »molinos de batanes situados en la parte de Tricampos,
 »los cuales lindaban con las citadas alquerías, cuya cir-
 »cunstancia arguye visiblemente que aquel terreno llegaba
 »hasta las mismas.»

«El Rafal de Jorje Boscha estaba no menos incluido en
 »las tierras de *Tricampos*, y confinaba con el llano de las
 »pasadoras y las alquerías de Piniixer, Morell, Limpa,
 »con otras del honrado Geraldo Boscha y con la de Bini-
 »sermenya.»

«El predio de Limpa y los Rafales contiguos llamados
 »Alchadima, Esquellés; Benitenti, Morell alias *lo Palmer*,
 »y una parte del Rafal algarroba estaban igualmente en
 »el terreno de Tricampos en los años de 1409 y 1461.»

«Estas son las únicas noticias con que puedo ilustrar y
 »desenvolver este punto de duda y obscuridad, debiendo
 »añadir que aunque en el siglo xv una parte del Norte de
 »nuestro término, consérvese el nombre de Tricampos,
 »como dice la relacion de la citada conquista que trae el
 »Carbonell, no por esto se desconocía el de *Fanarig*.
 »Además de comprobarlo la nota 25 que acompaña al
 »Extracto del *Pariatje*, resulta igualmente que en 1397,
 »Morell, el Rafall Bolill, é Cabresola se hallaban en las
 »partes de Fanarig, y lo mismo Beniatzém, Mongofre y
 »Pontorroya en 1408.»

Libros antiguos de Menorca.—En la plana 53 comen-
 sa una nota sobre el número y antigüetat dels documents
 dels llibres de Mahó y Alayor.

Noticias etc. Cuaderno III.—*Mahon, 1827.*—Conté
 un suplement sobre l' obra del seu germá «Diputats de
 Menorca,» planas 1 á 22 —Un altre suplement sobre *ape-*
llidos de Menorca.—Pl. 23 á 29.

Lanas.—Ab aquest titol se trova un curiós é interes-
 sant estudi per nostres economistas é industrials sobre l'
 importancia y valor de las llanas de Menorca, y en la
 plana 35 veurán un sistema económic que creyem esser

lo verdader proteccionisme, aixó es, *nos deixavan entrar géneros extrangers de llana per quant se feyan millors en la illa*, y los que passavan, no passarian sino migessant un peritatje pericial, y aixís los productos qu' es trovavan bons y ben fabricats se deixavan entrar, y los que no reunian tals qualitats se feyan reembargar.—Pl. 36.

Jueces de Tabla.—En la plana 44 comensa l' estudi de las atribucions de tals empleats.

Bandidos.—De plana 47 á plana 54 va un estudi sobre los *bandejats* de Menorca. Estudi interessant y que per la seva materia mereix que nos hi detinguem. Ben sapiguda es l' importancia qu' alcanzá lo bandolerisme catalá, y lo discordant qu' están las opinions sobre el mateix. Per uns sols se tracte de robarias; per altres de bandos polítichs; y per altres de qüestions religiosas, es dir, de la lluyta entre protestants y católichs de los sigles xvi y xvii.—Jo trovo en l' estudi d' en Ramis que lo bandolerisme está en alsa en la illa quant mes ho estava en Catalunya, es dir, per los anys 1648 á 1665.—En 1648 lo Gobernador tira en cara á los veïns de Menorca de que lluny de favorir los desordres protegian los delincuentes.—Pl. 51. Qu' ai costat de l' iglesia parroquial de Mahó hi havia una caseta anomenada dels *bendejats* ahont vivian los que s' acullian á sagrat; y en 1665 trovo lo següent cas que copio íntegro.—«Entre otros de los foragidos—que caygueren en una batuda—habia dos tonsurados llamados Juan Pellisser y Pedro Torres, habiendo sido aprehendidos sin trage, ni vestido clerical, el Gobernador de acuerdo con un censor y Fiscal los mandó ajusticiar. De sus resultas el Vicario General fulminó censuras contra los referidos, de que se resintió tanto el monarca, que con Real orden de 16 de Agosto de 1665, al mismo tiempo que aprobó los procedimientos del citado Gobernador y sus ministros, mandó escribir al Obispo de Mallorca para que nombrase otro Provisor Eclesiástico que atendiese la quietud que se requería y al Virey y Audiencia á fin de que defendiesen la Juris-

»dicion Real. A lo que se ve el Obispo se desentendió
 »de aquella insinuacion y sin atender á los excesos que
 »dichos bandidos habian cometido, y al alivio que era de
 »esperar del referido acto de justicia, formó competencia
 »con la jurisdiccion ordinaria acerca de lo espresado, no
 »habiendo reparado en condenar al Gobernador de Me-
 »norca las varias cantidades. Pero el Gobierno firme en
 »proteger á sus empleados, llevó con la mayor energía
 »este asunto, por el que se interesaron no menos los Ju-
 »rados de la Isla, y mediante Real órden de 19 de Julio
 »de 1667, dispuso se abonasen á dicho Gobernador qui-
 »nientos escudos de á diez reales de plata por lo que ha-
 »bia padecido y gastos que se le habian ofrecido con este
 »motivo.»

D' aquest curiós incident be s' en pot afegir sa ensen-
 yansa ab la que resulta de la germandat en que vivian l'
 Abat de Ripoll y 'l famós Rocaguarda.

Bobaje ó bobático.—Estudi sobre aquest tribut, pl. 55.

Hostis, et cavalcatae.—Idem, pl. 56.

Besante y Morabatin.—Resumen de lo que diu Cap-
 many sobre eixa moneda del temps de la conquista.—
 Plana 59.

Laudemio.—Estudi legal detingut y ben fet.—Pl. 62
 á 76.

4)—*Ensayo sobre algunas inscripciones y otros puntos
 de antigüedades.*—Mahon, 1828.—Las inscripciones son
 mallorquinas, menos una arábica menorquina.

5)—*Noticias etc.*—Cuaderno IV.—Mahon, 1829.—
 Comensa ab un suplement sobre la obra de son germá
Alquerias de Menorca. D' aquest notable treball mereix
 ésser copiat aquí la transformació d' alguns noms antics
 per los que vulgan fer treballs toponomastichs, pl. 9 y 10.

Nom antich	Nom modern
Alanrell	Llanrell
Alcudia	Sa Cudia
Alcharia	Sa Cudia
Albayda	Aubayda
Albufera	Bufera
Arcoig	Alcoig
Albalagay	Aubalagay
Benihomaya	Biniaumaya
Benihalell	Binifaell
Binimamuht	Binimaymut
Binifallida	Binifailla
La Casa nova	Canóva
Califfit	Califi
Gibertó	Llibertó
Olocaig	Lucaig
Torralba	Taranbi
Torranalti	Tornalti

Langosta; de planas 63 á 68, va una noticia sobre las plagas de Llagosta que ha sofert l' illa, y aquí hi ha que notar per quant aquell senyor que *barra ó desbarra ans* y després d' escriurer sobre la llagosta hi torni que contra la plaga de l' any 1683.—Pl. 63.—pogueren mes que los exorcismes y rogativas, 60 noys y 4 homens que's dedicavan á matarlas.

Prorateo de contribuciones y donativos comunes á estas islas en los siglos pasados.—Pl. 69.

Tréguas.—Bonica nota sobre tréguas en l' illa y lo que produhi de 1556 á 1658 la composició de delictes.—Pl. 73 á 80.

Sobre las Gramallas y Xias de los respectivos funcionarios Públicos de Menorca.—Molt interessan estudi indumentari sobre los colors dels vestits—pl. 81 á 89.

Prohombres ú hombres buenos.—Pl. 90, sa organisació y funcions en causas civils.

Maravidi ó Fogage.—Estudi sobre dit tribut en l' illa de Menorca.

Minas de barniz y alcohol.—Minas avuy desconegudas y de las que se sap casi any per any lo que produhiren de 1600 á 1697 las de Capifort y Torreblanca. Donchs avís als minaires.

6)—*Noticias etc. Cuaderno V.*—Mahon, 1829.—Ple de curiosos estudis sobre lo Govern municipal de Menorca, vestits, ceremonias, dictats, empleos, comptes, etc. En mitg se trova un suplement biogràfich.—Pl. 51 á 79—al llibre de son germá *Varones ilustres etc.*

7)—*Noticias etc. Cuaderno VI.*—Mahon, 1829.—Comensa ab un suplement al *Tratado de pesos y medidas de Menorca* d' en Joan Ramis.

Tribunal de la Real gobernacion.—Estudi sobre l' organisació d' eix tribunal.—Pl. 35 á 70; es molt important baix lo punt de vista històrich-legal.

Naufragios sucedidos en las costas de Menorca.—Llista dels ocurreguts de 1430 á 1776, precedit d' una nota sobre 'l dret de naufragi. pl. 72 á 102.

8)—*Idea del antiguo directorio ó libro de los bayles y amostarenes de la isla y suplemento al Pariatje.*—Mahon, 1832.—Lo directori es lo llibre del *Balle de la Vila y terme de Hiallor* compilat en 1381, y ab adicions de 1382, 1397, 1398 y 1400.—Del seu detingut extracto copio lo següent: quant se tocava lo *seny del lladre* sols se donava de temps per que tothom se retirés á sas casas lo temps que trigués á cremar una *candela mayal*, pl. 10.—Si algun esclau se tornava contra son amo, muller ó fills, l' amo tenia facultat pera castigarlo sens quedar ab responsabilitat cas de que li fes ferida alcuna ó dany corporal sent cregut baix sa paraula, pl. 10.

Ab tant rigor se castigava al qui favorexia la fugida d' un esclau que fins se l' imposava la pena de mort; y als esclaus que fugian de casa de sos amos ó desertavan se 'ls donava castichs proporcionats al temps de sa ausencia: podent anar lo càstich desde tallarli un peu á penjarlos, sent de notar la disposició que manava y obligava á tots los propietaris d' esclaus á indemnisar al amo del esclau fugitiu son valor, lo mateix que 'n lo cas de que se li posés la pena de mort, pl. 12 y 13.

Y ja que parlem d' esclaus direm qu' en l' estudi dedicat á una *Tabla de voces menorquinas anticuadas, etc.*, pl. 18 y 19.—que 's recomana molt poch, se hi trovan los noms dels esclaus *cuartats* com diuhem avuy en Cuba y son, *Sclau setmaner*, *Sclau en via de llibertat*, *constituil*, *enfrenquil*, *de taylla*.

Tornant al Directori copiarem al peu de la lletra lo que diu sobre 'l reglament de la prostitució per esser nou y curiós, y per lo qu' interessa conèixer quant s' ha fet per estirpar eixa plaga social:—«Para las mujeres mundanas «habían en los diferentes pueblos de la isla un cierto parage ó lugar donde debían demorar, cuya precisa obligación se les impone, y además se las prohíbe llevar «*abrigay*, ó sea la mantellina, providencia muy bien pensada para evitar el escándalo y mal ejemplo que se sigue «á la juventud de vivir aquellas diseminadas en varias «partes de la ciudad. El Consejo general de la Isla teniendo en consideracion este asunto, en sesion de 19 de «Junio de 1567, acordó suplicar el establecimiento de «cinco ó seis casas de las que se hallaban arruinadas en «la calle de S. Juan de Ciudadela de resultas de la invasion de los turcos en 1558, y recomponerlas á fin de que «sirviesen de casa pública de prostitucion, *bordel*, en la «inteligencia que no podría permitirse hospedar allí á «persona alguna, ni poner sobre la puerta piedra para «denotar el objeto á que estaba destinada.»—¿Vol dir aixó que se seguia la costum romana probada y demostrada en las casas de Pompeya?—El pueblo de Mahon penetrado de la imperiosa necesidad de tomarse una medida «sobre el particular, en Junta de 2 de Julio de 1606, resolvió hacerla presente al Gobernador de la Isla, y estar «á lo que este dispusiese.»

«Sea que esto no llegase á verificarse, ó que el mal «fuese en aumento, es indudable que en 1727 se trataba «de que cada pueblo tuviese una casa de reclusion, con «cuyo motivo se formalizó espediente y visto el allanamiento general, el Juzgado de la Real Gobernacion con

«auto de 22 de Marzo de aquel año mandó (infructuosamente, pues tampoco tuvo su efecto) se recogiesen las mugeres mundanas, destinándose para su reclusion una casa en cada pueblo, que debería ponerse al cuidado de sus respectivos mayordomos, siendo uno de ellos eclesiástico para el gobierno espiritual, y en caso de no alcanzar el producto de las questaciones para la manutención, se supliese el deficit de los caudales públicos.»—pl. 16 y 17.

9).—*Memoria sobre el real patrimonio de Menorca, y una moneda del rey D. Alonso relativa á ella.*—Mahon 1832.

10).—*Fortificaciones antiguas de Menorca.*—Mahon 1832.—Mes curiós que important per l'història es aquest treball que 's recomana per la minuciositat y detalls que dona, com per la nomenclatura que dona de la artilleria del segle XVII.

11).—*Inscripciones relativas á Menorca y noticia de varios monumentos descubiertos en ella.*—Mahon 1833.—Las inscripciones son catalanas y de la edat mitjana, menos una pl. 16 á 23 que 's llatina y del mateix temps.—Dona després una descripció de varias antigüetats trobades en diferents punts de l'illa, sent la més curiosa un porx singular ab alas y ab lo pel del llom erissat trovat en lo terme de Mahó predi de Torelló de la Viuda, curiós monument que 'ns fa pensar ab monuments anàlechs de la illa de Cerdenya.

12).—*Ilustraciones á una inscripcion romana descubierta en la isla de Ibiza,*—Mahon 1836.

13).—*Noticias etc. Cuaderno VII.*—Mahon 1838.—Crech qu' aquest es l' últim cuadern que publicá l' autor. Es una verdadera memoria, ben feta y documentada so-

bre l' *Origen de los diezmos en Menorca, sus alteraciones, tarifa y repartimiento con otras noticias relativas á esta materia*, que té tan valor històrich com legal.

14).—*Disertacion sobre unas monedas atribuidas á la antigua Ebusus, hoy isla de Ibiza*.—Mahon 139.

15).—*Descripcion del monetario del difunto Dr. don Juan Ramis y Ramis*.—Mahon.—No porta l' any. D' una nota que 's trova en la plana 204 se podria creurer que l' obra fou impresa en 1824 puig porta la firma de dit any, 1 d' Agost.—Mes no tenim un dato cert pera afirmar que tal nota no fa ni referencia al temps en que l' autor acaba d' escriurer son trevall. Tots los estudis d' En A. Ramis son impresos en l' Imprenta de Serra (Pere Antoni) fins l' any 1836, á partir de 1838 data d' altre trevall seu lo peu d' imprenta es *Viuda é hijo de Serra*, y en eixa imprenta continua imprimint, donchs sa descripció monetaria fou impresa avans de 1836.—Més podém avansar. En lo temps en que fou impresa la *Descripció del monetari*, Serra vivía com se veu en lo peu d' imprenta en lo carrer d' Arravaleta núm. 21 y en eix carrer é imprenta se imprimiren tots sos trevalls fins 1828. A contar de 1829.—*Cuadern IV de las historias etc.*, l' imprenta figura en la Costa de Dayá. Donchs sa imprenta es d' avans de 1829. Res més havem pogut adivinar respecte á la data fixa de l' impresió de tan notable llibre.

Un exámen d' aquest llibre no 's pot fer sens tenir lo monetari á la vista, y si bé existeix, encara nostra mala fortuna ha fet que lo seu poseedor estés en lo camp durant nostra permanencia en Mahó. De tots modos es una obra considerable feta ab gran pericia y coneixement, procurant sempre referirse á altres autors acreditats en son temps, en fi á totas aquéllas garantías que per aquesta classe de trevalls se demanan á un autor.

Reunit tot lo publicat per En A. Ramis forma una notable biblioteca històrica que per forsa ha de coneixer y

consultar qui vulga escriurer ab seguretat l' historia de Catalunya; es per aixó qu' havem cregut de nostre deber donar á conèixer un repertori històrich d' indubtable valor y poch conegut, puig los folletos d' En Antoni Ramis escassejan més que los del seu germá. D' aquest se 'n trova una magnífica colecció en la biblioteca universitaria d' aquesta ciutat, lo que no 'm recorda en aquest moment es si també existeixen en dita colecció ó en altre los escrits d' En A. Ramis. Baix aquet ordre d' idees En Antoni Ramis mereix ser contat entre nostres historiadors y estimat en lo que val son esforç pera donar á conèixer documents notables, y monuments poch coneguts ó mal explicats.

III.—*Rafel Oleó y Quadrado.*

Crech que fou en l' any pròxim passat quan aqueix laboriós fill de Menorca baixá al sepulcre. Quant donchs sa familia porta encara lo dol en lo cor, las més elementals conveniencies nos obligan á refrenanar nostra ploma y á no escriurer tal com lo setiam y creyem de rehó lo juhí que mereix son *Historia de la Isla de Menorca.—Ciudadela 1876, 2 tomos de 1328 planas en 4.ª* Més si dirém qu' es gran llástima en home que 's trovava en bona situació pera continuar l' obra d' En Ramis que no continués per son camí.

Puig s' ha de saber qu' En Oleó no era d' aquells historiadors que se contentan ab copiar dels llibres, sino que sabia anar á las fonts, y aixís tenia reunits 14 tomos de manuscrits sobre historia, antigüetats, usos y costums y literatura avans d' escriurer sa historia de Menorca, y de tan gran arsenal, son mérit y valor se pot deduhir de las referencias y citas dels meteixos fetas en sa obra, y de las mostras que en los verdaders apéndices del tomo segon dona.

Nosaltres no havem pogut per manca de temps consultar dits tomos, més estimem que so poseedor, com lo po-

seedor dels 33 tomos de manuscrits d' En Ramis, havían de fer algo pera que no quedés estancada tanta riquesa diplomática é històrica. Per aixó creyém que l' Ajuntament de Mahó ahont no faltan personas de gran ilustració y cultura literaria y científica, haurian de procurar la publicació, sino de tots ells, al menos d' un índice bibliogràfic rasonat, amen de publicar íntegros aquells que per sa importància ne fossen acreedors, trevall qu' ab una mica de bona voluntat y ab poch gasto se podria fer.

Venint ara á l' *Historia de Menorca*, direm que nosaltres no censurem radicalment los llarchs capitols que á l' historia natural de la isla dedica l' autor. Certament los detalls á que baixa no son propis d' una Historia, mes al fi y al cap donan un coneixement exacte y minuciós del teatro ahont se van á representar los grans dramas de una y altre part de l' Humanitat, ó de la Humanitat en sa unitat lògica, y may está de mes lo que no danya estanti.

La part de l' Historia antiga deixa que desitjar: en primer lloch l' autor que tenia á sa ma l' obra d' en Ramis sols havia de copiarla, corretjintla d' aquells defectes que com havem dit son fills del temps d' en Ramis, mes sens suprimir las referencias als autors, puig una Historia sense notas y justificatius es imperfecta, puig sols justificant la veritat, es com la veritat s' imposa al natural escepticisme del home.

No serém nosaltres los que tampoch tirarém la pedra sobre los vuyts del temps de la conquesta y dominació dels alarbs, aquest es un trevall qu' encara está per fer, y que sols pot emprendre qui ab suficient coneixement del alarb puga dedicar-se á fer investigacions en los historiadors musulms.

L' historia de l' edat mitjana podria haver sigut mes complerta fins sensa acudir á nostre arxiu nacional. Los historiadors catalans no foren prou estudiats per En Oléo qué tal vegada no pogué procurarsels á Menorca. Per ell sembla que no hi hagi mes qu' un historiador, en Carbonell.

Mes arribem á l' época moderna y en eixa part de son treball l' autor se pert com lo fill pródich. Son tantas las riquezas que poseheix que las gasta totás sens discreció. Los documents abundan per ell, las mes curiosas noticias sobre l' historia de Menorca arriban á las sevas mans, y las dona totas sensa reserva, venint á ser enutjosa una part de sa historia qu' es de segur la mes important, sols per no haver sapigut treurer del gran número de documents que dona lo grá dels mateixos deixant la brossa que per res importa.

Confessem que tal superfluitat per mes que danyi te un costat que encanta, puig se veu evident l' amor del autor per las cosas de son país natal, y tot lo qu' es fet ab entussiasme patri es agradable. Per l' autor tot lo que es menorquí es interessant, y estém segúrs qu' al emprendre sa obra *En Oléo* no pensava en mes lectors qu' en los menorquins, y creyent, ab rahó, que tot quant fos menorquí havia de interessarlos, baixá á detalls, á minuciositats que de cap modo poden ni deuen admetres en una historia.

Clarament se veu donchs quin es lo defecte capital de l' obra d' *En Oléo* y lo partit que d' aqueix mateix defecte ne pot treurer l' Historiador que demá, reunint tot quant s' ha escrit sobre Menorca, sapigués triar lo qu' es propi d' una Historia, y coleccionarlo y darlo ab método y sistema.

De totas maneras *En Oléo* se guanya un títol d' Historiador, y sigan los que vulgan los defectes de son llibre, es lo cert, que d' avuy en endevant no 's podrá escriurer ni sobre las Balears ni sobre l' historia de Catalunya sensa tenir la obra d' *Oléo* al devant.

Un sigle ó tres quarts de sigle omplerts per tres homens del valor dels dos Ramis y *Oléo* ¿no donará tot son fruyt en son últim quart?—¿No hi haurá en Menorca un patrici que continuhi y acabi l' obra dels dits?—¿No tindrán imitadors y continuadors los Ramis y en *Oléo*?

Es lo cert que á nostre coneixement no ha arriuat lo nom del home que avuy continuhi en Menorca los estudis històrichs, mes pera nosaltres es indisputable que la sembra feta, fructificará y donará fruyt, que no 's pert res pera l' humanitat, y menos se pert lo que 's dona en terreno tan abundós y ben conreat.

Fiem donchs en lo dia que arriuará fins nosaltres lo nom del continuador d' en Ramis, y si pera favorir son naixement contribuhiexen aquestas ratllas inspiradas per lo entussiasme y amor de son autor per tot lo qu' es catalá, y als catalans se refereix, y per la bellesa de Menorca y amabilitat de sos abitans, nostre content será gran, que millor alegria no podem tenir que la de veurer com per lo renaixement històrich, renaix en tot lo pais d' Aragó l' antich esperit del poble qui un dia fou mestre y senyor del Mediterrá.

Mahó 25 Maig 1879.

S. SANPERE Y MIQUEL.

LOS CLUBS ALPINS Y LAS ASSOCIACIONS D' EXCURSIONS

CONFERENCIA DONADA LO DIA 31 DE MARS DE 1879 EN LA
ASSOCIACIÓ D' EXCURSIONS CATALANA, PER D. RAMON
ARABÍA Y SOLANAS, PRESIDENT DE LA METEIXA.

(Continuació.)

Lo Oesterreichischer Touristen Club (Club de Turistas Austríach) ocupa l' lloch immediat en ordre d' antigüetat. Fundat en 2 de Agost de 1869, comptava al cap de l' any ab 239 socis y lo 1.er de Janer prop passat, es á dir, 10 anys més tart, ab 2.736. Veus' aquí sumariament y á istil de part telegráfic, la historia d' aquesta Associació, fundada principalment pera explorar tota la part oriental dels Alpes Austríachs y 'ls encontorns de Viena, regions que no havian sigut quasi exploradas per la «Associació Alpina d' Alemanya y Austria,» de que avans havem parlat.

Any I.—1869.—239 socis á 2 florins (5 pessetas) l' any.
—3 excursions alpestres á 20 florins (10 duros); preus reduhits.

Any II.—1870.—280 socis.—4 excursions.—Gastat pe-

ra obras alpinas (camins, cabanyas, etc.), 806 florins.—Fundació de la biblioteca.—1.ª publicació.

Any III.—1871.—317 socis á 1 fl.—5 excursions.—Pera obras alpinas, 140.—1.er Anuari.

Any IV.—1872.—613 socis á 2 fl.—6 excursions.—Pera obras alpinas, 8861 fl.—Col·locació en los camins dels primers posts indicadors.

Any V.—1873.—601 socis á 3 fl.—2 excursions.—Pera obras alpinas 4504 fl.—2 publicacions.

Any VI.—1874.—681 socis.—8 excursions.—Pera obras alpinas, 916 fl.—Establiment d' una estació meteorològica en lo Schneeberg.—Reducció de preus en los ferro-carrils del Sud.—1 panorama.—Organisació d' un cos de guías.—Fundació d' una festa anyal commemorativa de las celebritats científicas.

Any VII.—1875.—1200 socis (quasi l' doble en un any).—6 excursions.—Pera obras alpinas 2603 fl.—Comissió de publicitat per mitj de la premsa.—Se prengué part en la Exposició de las societats alpinas á Paris.—2 panoramas.—Major reducció de preus en tots los ferro-carrils.

Any VIII.—1876.—1454 socis.—2 excursions.—Pera obras alpinas, 7888 fl.—Publicació d' una taula pera midar alturas barométricas.—5 panoramas.—Reducció de preus en lo Rudolphsbahn (carril de Rodolf).—Vetllada en honor de Humboldt.—Ball que produhí 1907 fl. pera la cabanya de refugi de Carles Lluís (*Karl Ludwighaus*).

Any IX.—1877.—2006 socis.—3 expedicions.—Pera obras alpinas, 7741 fl.—Publicació de la monografia *Die Raxalpe*.—4 panoramas.—Ball en honor d' Albert von Haller.—3 vetlladas.—1 ball.

Any X.—1878.—Havem arribat á l' any passat y m' permeteréu qu' entri en algun major detall.

En primer lloch, desde 1873 s' ha fixat la quota en 3 florins, dels quals 2 son pera la Caixa central y 1 pera los gastos particulars de la Secció.—A més de las quotas, reb lo Club donatius importantíssims, ab los quals se compren que hagi pogut arribar á gastar en dits 10 anys pera

obras alpinas solsament 39,143 fl. (prop de 20,000 duros). —Lo total de gastos dels 10 anys se reparteix aixís: 37 p^o/10 pera cabanyas, etc.; 33 p^o/10 pera lo Anuari; 8 p^o/10 pera Biblioteca y panoramas; 8 p^o/10 pera vetlladas, concerts y balls; 2 p^o/10 pera Comissió de publicitat y 4 p^o/10 pera fons de reserva.

Lo *Club Austriach* cultiva la vida social ab fins benéfichs y humanitaris dignes de lloansa. Lo ball de máscaras que dona cada any lo dia 1.er de Febrer es una de las festas més espléndidas de Carnestoltas y s' veu sempre honrat ab la presencia de la Cort y de la societat més distingida de Viena. Lo ball de 1.er de Febrer de 1878 doná nets 2367 fl. (1000 duros) y aproximadament lo meteix ha donat lo d' aquest any. A més d' aquest ball, ha donat lo Club altrás festas, com son: concerts, representacions dramáticas, ja per indivíduos del meteix, ja per artistas forans, quin producte destiná á socorrer las desgracias esdevingudas als districtes rurals y de montanya, com son, inundacions, *lavinas*, *avalanxas*, etc.

Las excursions á las altas montanyas s' han vist molt contrariadas l' any passat per causa del mal temps, lo que no vol dir que no n' hi hagi hagut algunas molt importants.

Més activa ha pogut esser la vida del Club en conferencias públicas y tant bon resultat han donat que s' ha decidit continuarlas aquest any una ó dos vegadas al mes, á quin fi ha cedit son local anomenat *la Sala verda* l' Academia de ciencias de Viena. L' any passat se donaren durant lo hivern 19 conferencias en que prengueren part 15 socis, la major part d' ellas sobre excursions alpinas. La primera d' aquest any la doná lo Dr. Franz Toula sobre la «Constitució geològica dels Alpes orientals,» acompanyantla d' una exposició de cartas geològicas y perfils de diferentes rocas, etc.

Ha celebrat també lo C. de T. A. varias exposicions periódicas de paissatjes comprenent quadros al oli, aquarel·las, fotografías, dibuixos, etc., y figurant entre ellas

obras de mestres célebres, com vg. los professors Hansch, Hounold y Obermüller. A més té anunciat un certámen, ab premis de 100 y de 50 fl. (40 y 20 duros) pera monografías sobre indrets ó grupos dels Alpes poch coneguts.

Ha obtingut en l' any passat major rebaixa dels carrils (fins al 45 p ^o/₁₀); ha reglamentat una nova colla de guias, ab lo qual son 6 ja las que se subjectan á tarifa; ha aumentat considerablement sa biblioteca fins al punt de possehir avuy 800 obras, 60 panoramas y 71 mapas, cartas y atlas, y ha distribuït gratuïtament á 15 rectors (ó pastors, *Pfarrrer*) de l' alta montanya Anuaris del Club á fi de fer propaganda entre l' clero y atraürersel' pera interessar á las poblacions en la causa del alpinisme.

Vos he parlat varias vegadas d' Anuaris. Aquí 'n teniu un que podreu examinar ab sas cartas y panoramas; encara qu' en alemany, donéuhi una ullada y compendréu sa importancia. A més, si algú desitja detalls, acabada aquesta llarga y sens dubte pera vosaltres pesadíssima relació, los donaré ab molt gust. Sols vull fer notar una cosa á n' aquí, á n' aquest país ahont tothom, aixís qu' embruta quatre ratllas de paper, ja aspira á veurer son nom en lletres de motllo; lo Anuari conté una monografia sobre *Das Todte Gebirge (la Montanya Morta)* que omple 200 planas y una série de memórias de poca extensió, segons diu lo llibre, *kleine Mittheilungen*, lo que no impedeix per tant que n' hi hagi de 20 y 30 planas de lletra compacta y menuda, com podreu veurer, y tota original, d' observació y de treball propis. Lo qui fa la meytat entre nosaltres, copiant y retallant d' aquí y d' allá, aspira ja als sitials de las Academias y als honors de la immortalitat!

Lo *Club de Turistas Austriach* se presentá á la última Exposició de Paris y dech á la amabilitat d' un dels seus distingits socis, delegat nostre avuy en aquella capital, las 3 fotografías que podreu examinar luego y per las quals podreu fervos cárrech de sa digna y riquíssima instalació. Lo *anexo* fou alsat á costas del Club de Turistas y de las

Seccions Austriacas de la *Associació Alpina d' Alemanya y Austria* avans citada, y no costá á la primera d' aquestas societats més que 809'03 fl., es á dir, encara no 400 duros, dato que apunto perque sé lo que cosas més dolentas, pero molt més dolentas y esquifidas han costat á varios expositors de nostra ciutat. En resúmen, lo que exposá lo C. de T. A. era: 3 panoramas grans y 1 de petit á l' ayguada y que Mr. Schrader, jutje competentíssim del Club Alpí Francés califica de «*superbes vues de sommets et de glaciers... Certaines vues des Alpes dolomitiques, en particulier,—afegeix—avec leurs aiguilles rouges ou dorées, leurs forêts noires et leurs formes exquises, nous ont tout particulièrement séduit*».—La col·lecció complerta de's panoramas publicats en lo Anuari y altres per separat, magníficament litografiats. 2 grans relleus, *Die Raxalpe* y lo *Grosz-glockner*, que no valen de molt tant com los panoramas. Taulas orográficas d' alturas; los 8 Anuaris publicats; un quadro ab instruments y accessoris pera las ascensions (l'altra societat germana y co-expositora fins presentá trastos de cuyna de campanya y modelos de vestits y calsat); la medalla conmemorativa de la inauguració de la casa de refugi *Karl Ludwighaus*; lo distintiu ó insignia dels socis (una escarapella de metall ab lo segell de la Societat), que s' porta en lo barret; 1 cercle de reflexió; 1 instrument universal astronómich; 1 cercle vertical pera midar las distancias zenitals; 1 horizont artificial; 1 diploidoscopi.—Obtingué lo Club medalla de plata.

Avans de despedirnos d' aquesta Societat, vull fer notar tres cosas: 1.er) qu' en ella hi figuran moltes senyoras; 2.^{on}) que lo únich soci honorari es un *fabricant*, lo senyor Lluís Damböck, de Viena; y 3.er) que té per soci protector á S. A. I. lo Archiduch Carles Lluís d' Austria, germá del Emperador.

La última de las grans societats Alpinas per la edat, mes no per sos treballs, es lo *Club Alpí Francés*, que 'ns interessa doblement no sols perque está més á la vora,

sino també per la galanteria ab que 'ns ha distingit admetent desde l' primer moment lo cambi ab nostras modestas publicacions. ¡Visca molts anys y vulga Deu que puguem estrenyer més cada dia lo llas fraternal que 'ns uneix ab ell!

Lo *Club Alpi Francés* se fundá lo 2 d' Abril de 1874 per 128 socis fundadors; al cap de l' any eran ja 845 repartits en 12 seccions ó sub-seccions y lo 1.er de Janer d' aquest any arribavan á 3145 repartits en 26 seccions (lo 15 d' aquest mes passavan de 3200). Proporcionalment donchs es la que ha tingut més rápida creixensa.

La organisació del *Club Alpi Francés* está calcada sobre la del Suís é Italiá; res donchs dech dirne. La entrada es de 10 franchs y la quota pera la caixa central es de 10 franchs l' any, pagats en una sola vegada; á més se paga un' altra quota á la secció á que s' pertany. Las publicacions ó son gratuïtas pera 'ls socis ó bèn se 'ls cedeixen ab gran rebaixa. Totas las grans companyías de ferro-carrils francesas han concedit un 50 p 100 de rebaixa á las anomenadas «Caravanas escolars» de que parlarém prompte, compostas al menos de 10 personas; la meteixa ventatja disfrutan los socis del Club quan viatjan en igual nombre per las líneas del Nort, del Est y del Oest. Lo Club proporciona á sos socis ab rebaixa de 25 p 100 los «Guias-Joanne» y las publicacions de la casa Hachette referents á viatjes y ciencias geográficas y ab la de 50 p 100, que ha concedit lo Ministre de la Guerra, los mapas del Estat major francés en diferentes escalas. Tot lo material científich, de viatge y campament pot també obtenirse per mediació del C. A. F. ab considerables rebaixas, tot lo que contribuheix també molt al augment de sos socis.

Veus' aquí una síntesis dels treballs portats á cap per lo C. A. F. desde sa fundació:

Fundació en diferentes regions de Fransa de 26 seccions ahont los viatjers poden trobar bon aculliment, noticias y en cas necessari, apoyo.

Construcció y moblatje de 14 cabanyas de refugi en las montanyas francesas.

Creació de molts camins y viarany.

Formació de companyías de guías probats y de conciencia.

Donació de cartas, mapas, planos, instruments y objectes útils pera las ascensions y observacions científicas.

Fundació d' una estació metereològica en S. Christófol d' Oiseaux (Isère).

Creació en lo Daufinat de 5 bibliotecas pera 'ls guías y turistas, y d' una biblioteca en cada cap de secció.

Recomanacions als hostalers pera que introduheixin milloras en llurs establiments y concedeixin ventatjas als *turistas*.

Celebració de 4 festas Alpestres (Tigner, Annecy, Grenoble y Villevallonnise) y organisació de 2 Congressos internacionals (Grenoble y Paris), aquest últim ab una festa á Fontainebleau.

Organisació de nombrosas conferencias, ab relacions de viatjes y d' ascensions, tant á Paris com en las diferentes seccions de provincia.

Publicació per la Direcció Central de 4 *Anuaris* y de 3 anys de *Bulletí trimestral*, comprenent ensemps 3628 planas, 17 mapas y 213 grabats (aixó sens comptar las publicacions fetas per las seccions).

Publicació de tres grans mapas y un panorama.

Organisació de unas 40 *caravanas escolars* de 5 anys ensá, tant á Paris com en provincias. Com aqueixa es una de las particularitats més importants del C. A. F. me permetreu que vos dongui sobre ella alguns detalls. Aqueixas caravanas son unas reunions més ó ménos nombrosas de joves alumnos d' Instituts (ó *Lycées* com s' en diuhen á Fransa) que, sens formar part del C. A. F., baix la direcció de un ó varios de sos membres recorren una porció de territori á fi d' estudiarlo baix tots sos punts de vista. Las encontradas que han visitat ab més freqüencia fins avuy son: lo Daufinat, la Suissa, lo Tyrol, lo Nort d' Italia, la Saboya, los Alpes marítims, l' Auvernia, lo Morvan y 'ls Vosgos. Los Directors dels establi-

ments d' ensenyansa no están obligats á conduhir personalmente las caravanas, mes llurs guias han d' esser reconeguts y aprobats per la Direcció central del C. A. F.—Com ja s' ha dit, los alumnos pagan mitj asiento en los carrils quan la caravana se composita de 10 personas al ménos.

Dèu son las caravanas organisadas en lo any 1878; 4 han sortit del Liceo de Dijou, 3 del de Lyon, 2 de París y 1 de Chalons sur Marne. Una d' ellas, la primera de las 2 sortidas de París, la vegí á mitjos d' Agost trobantme á Clermont-Ferrand. La componían 9 alumnos dels col·legis de París y la dirigía Mr. Seigneurie, professor de mathemáticas en lo Col·legi Rollin y membre del C. A. F.—Lo gasto total que s' havía presupostat en 250 fr. per cap, fou de 251'50; los joves *turistas* feren 75 horas de marxa á peu, havent sigut la marxa més forta de 32 kilómetros en 12 horas compresas las paradas.—L' altra que sortí de París, composta d' onze alumnos y 2 de la Escola d' Albert lo Gran (Arcueil), baix la direcció del P. Barral, va fer un viatge de un mes visitant lo Daufinat, la Savoya, la Suissa y la Italia y no gastant més que 16 fr. diaris per individu. Aqueixas son caravanas de luxo, fins á cert punt; mes en las del Liceo de Lyon, menadas per Mr. Guillemin, tením lo tipo de las caravanas económicas—aixís veyém que durant las vacaciones de Carnestoltas, 12 alumnos que fan un viatge de 3 dias van fins á Ginebra, no gastan en tot més enllá de 27 franchs cada un ó siga 9 fr. diaris. Las caravanas escolars, quina tradició s' havía perdut desde Töpffer, son potser la obra més recomenable del C. A. F., que las propaga baix dos punts de vista, igualment benéfichs, lo enfortiment físich á fi de preparar al jovent pera lo voluntariat y donar en son temps bons soldats á la patria y la instrucció práctica de mil nocions de geografia, geología, historia natural, industria, filologia, historia, etc. Lo C. A. F. s' esforça en implantar aquesta costum á França, dirigintse no sols als col·legis, sino á las meteixas familias y

no buscant en las autoritats altra cosa que facilitats y protecció moral. No hi ha pas cap dubte que la costum de viatjar á peu es utilíssima y lo C. A. F. vol fer que aquesta costum no siga merament platónica, sino pràcticament seguida. Per aixó procura organisar per tot arreu viatjes curts y baratos: aquest es lo medi més indicat pera aclimatar las caravanas.

Havem dit que lo C. A. F. havia pres part á la Exposició universal; en ella guanyá un *diploma d' honor*, la més alta de las recompensas que s' hi discerniren. Verament la mereix; sos panoramas, sas aquarel·las, sobretot la del Montblanch; sos mapas, sos relleus y sas col·leccions de tota mena; sas publicacions y sos instruments científics la fan justament acreedora á tant honrosa distinció.

També havem parlat del Congrés internacional celebrat á París los dias 6 y 7 de Setembre del any passat durant la Exposició y del que fou magnífich epílech una gran festa, que podem dirne *de familia*, á Fontainebleau. Formá part del primer, entre altres notables traballs, una conferencia del coronel Goulier sobre lo *empleo dels barómetros y dels instruments de precisió en las montanyas*; un interessantíssim estudi de Ch. Durier sobre *lo passatge dels Alps per Anníbal* y la discussió dels següents temas: 1.er) ¿Convé limitar lo nombre de Congressos internacionals dels Clubs Alpíns?—2.^{on}) (s' eliminá de la ordre del dia per no esser susceptible de solució práctica.)—3.er) ¿Ahont han de reunir-se los Congressos internacionals, á ciutat ó á montanya?—4.^{rt}) ¿Quins medis poden emplearse pera determinar als hostalers á oferir als *turistas* posada convenient y en cas de negar-loshi, pera activar la creació de nous hostals destinats especialment als Clubs Alpíns y regits ab reglament uniforme per las familias dels guías més recomenables?—5.^{nt}) ¿Quins son los medis més efectius pera aumentar lo nombre de caravanas escolars? Quins los més apropiats pera assegurarne lo bon éxit?—y 6.^é) ¿Quinas son las millors midas que s' podrían pendrer, pera organisar

companyías de guías y quin reglament ha d' aplicarse 'ls baix lo doble punt de vista dels guías y dels *turistas*?— Lo resultat general d' aquesta reunió, en la que s' trobavan representats los Clubs Alpíns Italiá, ¡Suís é Inglés, fou la d' unirse més estretament tots los Clubs, puig com més units estigan, més forts serán y més autoritat tindrán pera reprimir los abusos dels guías y hostalers y defensar per tot arreu los interessos de llurs membres.

De la festa de Fontainebleau, que s' conpongué d' una excursió per lo bosch y de un gran dinar en lo palau, me permetréu sols, per lo bé que resumeixen lo esperit de la institució, que vos dongui lo extracte d' alguns brindis que s' pronunciaren. Doscents excursionistas, molts d' ells extrangers y no pochi de nom il·lustre en las ciencias, en las arts, en la milicia y en la política, reunits entorn d' una taula baix lo sostre de un histórich y artístich palau, donan realment autoritat excepcional á las ideas y aspiracions que en tal ocasió s' manifestaren. Mr. Matthews, president del *Alpine Club*, considerará una vegada més lo alpinisme baix lo punt de vista inglés: no hi ha *sport* com lo alpinisme—digué;—no hi ha arena com la dels Alpes. Lo alpinisme es fortificant, noble, viril; es lo únich *sport* que no conté cap germen de crueltat....» Mr. Freundler, president del Club Alpí Suís, posá més de relleu la influencia moralisadora de la institució ab las següents magníficas paraulas, vivament aplaudidas: «Senyors, nostras actuals poblacions, cada dia més esclavas, en tots los diversos graus de la escala social, dels goigs materials, necessitan en gran manera que se las ajudi á traurers' de sobre la pols de las planas y de las ciutats. Donchs bé, los Clubs Alpíns son d' aqueixas raras societats que, unint lo útil ab lo agradable tot cumplint llur tasca, tenen més á més, n' estich convençudíssim, la missió providencial d' elevar lo nivell dels goigs físichs, intel·lectuals y morals. Los Clubs Alpíns contribuïxen á conservar joves, frescos y ágils de cos y d' ànima als qui son d' edat avansada; las probas las veyem

aquí com á Suïssa ab íntima satisfacció; més sobretot, lo que no s' pot negar es que impedeixen als joves y als de mitja edat lo envellir massa depressa.» Mr. Foucher de Careil, senador y un dels fundadors del C. A. F. enaltí la importancia internacional dels Clubs Alpíns dirigintse en los següents termes á sos compatriotas: «vostres exercicis alpestres tenen encara un' altra ventatja, la de posarvos cada any en relació amistosa ab los Clubs estrangers, dels quals ne veyem avuy aquí, entorn d' aquesta taula, tres presidents (Inglés, Suís é Italiá.) Quan s' han escomés los meteixos perills, quan s' ha begut ensemps la neu dels meteixos *glassiers* y s' han fet plegats las meteixas ascensions, tot sovint agafats á la meteixa corda, l' aliansa es indissoluble y la corda no s' romp may més.» Y lo President del C. A. F., al inaugurar los brindis, reduhint á fórmula práctica aqueixa indissolubilitat moral, begué, entre mitj d' entussiasmas vivas y aplaudiments, «á la prosperitat y unió de tots los Clubs Alpíns; á la lliga internacional, quinas bases s' han establert en lo Congrés y que ha de fer á tots los Clubs cada dia més forts pera defensar los interessos y mantenir los drets de tots los alpinistas europeos.» Y com á prova de la tollerancia y respecte á las opinions políticas y religiosas de quiscú, que venen á fer més estret encara lo llas d' unió entre totes aquestas Societats, no vull passar tampoch per alt lo incident que senyalá lo fi del dinar y fou lo brindis que,—ab *emoció comunicativa*, diu l' acta oficial de la festa—dedicá lo abat Bugniot, francés y católich, á son amich lo pastor Freundler, suís y protestant, al que respongué aquest alsantse y anant á abraçar, vivament comogut y en mitj d' una ovació indescriptible, á son colega del C. A. F.—¡Senyors, unimnos també de cor á n' aquesta ovació, que consignada tením en lo article 38 de nostre reglament la meteixa idea que 'n fou la causa y á la que, sens cap mena de dubte, se deuen los benéfichs é importantíssims resultats obtinguts per la institució dels Clubs Alpíns, una de las més prácticas, civilisadoras

y verament progressivas que ha produhit lo tant motejat sigle xix!

Avans d' entrar á parlar de nostras Associacions d' excursions deuría encara ocuparme d' altrás Societats alpinas ó á n' aquestas consemblants, pero ne donaré sols una lleugera noticia, á fi de que s' vegi que lo moviment iniciat per las grans societats de que havem fet esment se propaga de dia en dia ab més forsa, ab més unitat y ab més fruyt per tota Europa. Algunas d' aquestas societats tenen ademés (com la *Nordböhmischer Excursions-Verein*) un altre interés pera nosaltres y es la de semblars'ens més en lo objecte y en los medis ó, millor dit, en la manera de realisar-lo. La que acabo de citar, p. e., fundada l' any 1878 ¿deu potser sa existencia á las conversas y explicacions que tingué jo en París durant la derrera Exposició ab alguns representants de Clubs Alpíns, entre quins repartí varias traduccions francesas del Reglament de la *catalanista d' excursions científicas*, de que aïllavoras formava part y era comissionat en aquell gran certámen? No ho sé, mes siga inspiració propia, si-ga imitació, lo cert es que en lo alpinisme y en la exploració de la terra nativa se troban cada dia nous objectius y horitzons més extensos. Mes deixemnos de digressions y com á transició natural, esmentém de correguda alguna de las societats á que al·ludeixo.

La primera y més important es la *Ungarischer Karpathenverein* (Associació húngara dels Carpaths), de Buda-Pesth, que s' compon de 1400 socis y de varias seccions y té per objecte, á més de recorrer las montanyas, publicar una col·lecció de cuentos, tradicions y llegendas de las de Tatra; lo avans esmentat (*Nordböhmischer Excursions-Club* (*Club d' excursions de la Bohemia septentrional*), que compta ja 445 socis y té sa residencia á Böhmisches-Leipa, essent son objecte «lo fer apreciar la bellesa de las montanyas centrals de la Bohemia septentrional y á més lo *ajudar á esclarir la historia dels ante-*

passats á la Bohemia del Nort en favor de la rassa germánica»; la *Gebirgsverein für die böhmische Schweiß* (Associació de las montanyas de la Suïssa bohemia), resident á Teischen-Bodenbach, ab 140 socis, que á més de la exploració de son determinat territori se proposa «recullir las tradicions y cansons populars» y ha conseguit ferse molt simpática á la antiga noblesa austríaca de aquell país; la *Steirischer Gebirgsverein* (Associació de las montanyas de Stiria), resident á Gratz; lo *Club dels Tatry*, de Cracovia; la *Verein der Naturfreunde* (Associació d'amichs de la naturalesa), de Mödling; lo *Club des Touristes du Dauphiné* (Clubs dels turistas del Daupinat), de Grenoble; la *Alpine Gesellschaft* «Wilde Banda» (Societat Alpina de Wilde-Banda), de Viena; lo *Club Alpin des Vosges* (Club Alpi dels Vosgos), de Saverna (Prussia); la *Società degli Alpinisti Tridentini* (Societat dels Alpinistas Tridentins), de Riva di Trento; lo *Appalachian Mountains Club* y lo *Rocky Mountains Club* (Clubs de las montanyas Apalaches y Pedregosas), de Boston y Philadelphia (Estats Units), respectivament; y altrás y altrás que seria llarch y enutjós enumerar.

Ara bé; ¿qué tenen que veurer ab totas aquestas associacions, clubs y societats las Associacions d'excursions que havem fundat nosaltres aquí á Catalunya? son las d'aquí imitació de las d'allá? se deu á n'aquellas la idea de fundar aquestas? quín es nostre objecte? cóm lo realisém? quí 'ns ajuda y quí 'ns destorba pera realisar-lo com voldríam? qué es lo que ja havém fet? per qué som dos y no una *Associació d'excursions*? es aixó un mal ó un bé? Veus' aquí, senyors, lo que vaig á examinar sumariament, ja que ni l'temps ni mon doble carácter de president de una de las duas Associacions y de ex-soci de l'altra me permeten extendrem com l'assumpto mereix y com vosaltres tindriau dret á demanarme. (Acabaré.)

NOTA.—Á fi de tranquilisar la meua conciencia y la del escrupulós objectant qu' en la *Crónica Científica* ha indicat que no era exacta segons

autors autorisats la alsada de 6015 metros atribuhida al *Cotopaxi* en la plana 310 d'aquest treball, dech dirli que, segons se veu per la comunicació del baró Von Thielmann, dita alsada es la del cim N. O. de la montanya, y per lo tant s'ha de veurer si 'ls *autors autorisats* fan distinció entre los diversos cims que aquella presenta. Diu la comunicació que podrà llegir qui vulga en lo *Alpine Journal, record of mountain adventure and SCIENTIFIC OBSERVATION*, Vol. VIII, núm. 60, corresponent al mes de Maig de 1878:) «Guayaquil, 26 de Janer de 1878.—Molt Sr. meu: sento dirli que he deixat enderrera la seva ascensió del Elburze ab la meva del cim N. O. del *Cotopaxi* (6015 m. = 19735 peus sobre 'l nivell del mar), en la Cordillera Oriental del Ecuador, á 1º poch més ó ménos de latitut S...»—R. A. S.

À LA REYNA DE LA FESTA

Oh Reyna de la Festa, yo no 't coneix encara;
mes sols á tu llobarte mon cant capritxós vol:
aixís l' au matinera, quant l' alba el cel acl'ara,
com si les glories totes del jorn adivinara,
avans de que 'l sol ixca ya está cantant al sol.

Alegra y vergonyosa, poruga y satisfeta,
com verge desposada que arriba al sacre altar,
ya, per la ma conduida del llorejat poeta,
y per ceptre una rosa dels verts jardins d' Edeta,
te veig al trono insigne del Gay Saber muntar.

Y escolte ya com corre ton nom, de boca en boca,
les apretades files en falaguers murmulles;
y mire com proclamen lo goig que te sofoca,
quant ya ton peu les grades del alt carafal toca,
la flama de tes galtes y el raig de los teus ulls.

Y sent, per tí, dels vitors la popular tempesta
que esclata quant te assentes en la cadira de or,
y en mig de tots, gojosos, te veig triunfar modesta:
yo no 't coneix encara, oh Reina de la Festa,
nies ya, plé d' esperances, es teu tot lo meu cor.

¿Serás infantil verge, que en l' ánima amorosa
encara amagat guarda lo seu desig incert?
¿Serás amant doncella? ¿Serás honrada esposa?
¿Serás lo capoll tendre, ó la esclatada rosa
que les enceses fulles al sol d' estiu ha obert?

No ho sé, Reyna somiada; mes yo de tú me ampare,
com de la image santa lo peregrí cansat;
infant, verge ó matrona; esposa, filla ó mare,
fóres y serás sempre, si ho veig be y ho repare,
àngel guardiá, que adora la pobra Humanitat.

Eres aquella Daphne que ab ardorosa flama
per les tesalies selves Apolo perseguí,
y que en llorer trocantse, li va donar la rama
que eternament florida sa magestat proclama;
y en lo front dels poëtes reverdirá sens fi.

Eres la misteriosa Rebeca, santa y bella,
que á l' ombra de les palmes, vora el camí polsós,
omplí en lo pou simbólich la blanca canterella,
y els amorosos brassos alsant, tota vermella,
l' acosta al brusent llavi del esperat espós.

Eres la vergonyosa princesa enamorada,
que al trovador al vore dins son palau dormit,
lo front viril li besa y fuig apresurada,
fentli somiar tal volta que una impalpable fada
per ell baixá dels astres en la callada nit.

Eres divina image que 'ls nobles cors abrusa
en flama inestinguible de un desijar etern;
la que en lurs somis veren, casta y serena Musa,
Petrarca en les arbredes florides de Valclusa,
y Dante entre les rojes fogueres del Infern.

Eres gentil bellesa que 'l esperit falaga;
nimfa en lo bosch ombrívol, y náyade en lo riu;
la encantada doncella que en fort castell se amaga;
la sorrissent sirena, la hejisadora maga
que sempre, á totes hòres, nòs fuig y nos sonriu.

Eres Fé y Esperansa, y Amor y Poesía;
font, en la baixa Terra, de superiors plaérs;
bácul que nos sustenta, brussola que nos guía;
eres la má que estesa sempre en la nostra via,
nos mostra les dreseres dels horizons darrers.

Yo, que també entre núbols y estreles te contemple,
yo que també 't consagre cult reverent y sant,
com lo devot que porta son gra de incens al temple,

en segura penyora, com profitós exemple,
vull dedicarte, oh Reina, mon humildíssim cant.

L' honor, la gentilesa, la fé, la patria gloria
cantarán tot á l' hora famosos trovadors;
del art ^{os} s maravelles, dels héroes la memoria,
la passada grandesa, la certa ó ilusoria
ditxosa benhauransa dels sigles venidors.

Y sobre aqueixes palmes y llors, ceptres y glavis,
entre eixes visions santes, que brillarán sens vel,
en mig de reys y artistes, conqueridors y sabis,
aixecaré ta image, la sonrisa en los llabis,
y en tos ulls reflectantse totes les llums del cel.

No ab terrenal bellesa, ab altra molt mes pura,
resplendirás gloriosa, com sol del esperit;
y te veurá el poëta com símbol y figura
de la belltat aquella que sempre viu y dura
y ab sa claror eterna llumena l' infinit.

TEODOR LLORENTE.

LO CRIT DE DEU

Fiat lux.

O h poble, hont Deu se mostra com sol qu' ix per la lloma,
Océano sens platjes, mirall de l' infinit,
un temps artista 'n Grecia, soldat après en Roma,
dam de ta veu el eco, de ta consciencia 'l crit!

Yo 't viu en jorns ombrívols de llarga y dura lluyta,
lo cap doblat vers terra y el cor alsat al cel,
portar ta creu de martre en angoixosa cuyta,
banyant ton pá ab tes llágrimes, tes llágrimes ab fel.

Dels Faraons encara sortir veig de l' arena
les tombes solitaries per lo desert sens ff,
mudes dient als segles de un poble esclau la pena,
qu' es viure sens historia y com visqué morir.

Mes ya la llum aplega del auba de ta gloria,
ya el mon se regenera al nom de llibertat;
Cain no goja sempre dels fruits de sa victoria,
Abel demana y té sa part en la igualtat.

Es que brotá la imprenta, com la Minerva antiga,
armá de totes armes del cap de Guttemberg,
y carn se feu la idea, la guerra 's torná en lliga,
y 'l pensament de l' home volá per l' univers.

Acás en negres núbols que per l' espay rodolen
fingixen vans espectres la imatge del passat,
mes plouen les idees y els núbols se disolen,
lluïnt en cel puríssim lo sol de veritat.

Un punt fora la terra Arquimedes volia
y allí aplicant la forsa potent volcar lo mon,
mes Leibnitz lo sabí mes tart li responia:
«Si un punt d' asiento busques, demana la instrucció.»

Ella com dolsa mare que al ull del nin li amostra
la llum á mig coberta ab s' amorosa má,
temprant sos raigs vivíssims pa la rudesia nostra
fá del infant el home, del home el ciutadá.

Ella com ángel místich que 'l cel al mon envia
en una má lo llibre, en l' altra má la creu,
de carcens y galeres ha tolt lo mot que dia:
«Leixeu tota esperansa, vosaltres que así entreu.»

Coneixerse á sí propi es lo perfect miracle
de la sabiesa humana en lluyta ab les passions;
coneixte y ou ¡oh poble! la veu del nou oracle:
«Per cada escola que obrís, se tanquen vint presons!»

Car la sabiesa en l' home es sal que serva pura
la ingénita bonesa del vell y del infant,
qu' així com naix el sol per tots desde una altura,
obrint els ulls tots veuen lo ver, lo bell, lo sant.

De trinitat tan alta sols renegar poguera
lo cech qu' en les estreles no veu lo que hi ha escrit,
lo pech qu' en sí la imatge de Deu no considera,
lo mon que no 'l educa en carn, en cor y esprit.

Aném, la terra es apta qu' el dupte la treballa
y 'l solch ubert aguarda lo grá que li han promés;
puix un aram los porta com l' huracá la palla,
sembrem per tot idees y brotará 'l progrés.

No cell que quart enrera com sol qu' al morir dora
les blanques columnates del átich Parthenon,
no aquell que de les tombes hont sols lo recort mora
vol fer reviure encara lo spectre del vell mon.

Vull lo progrés qu' en lluyta ab la natura inmensa,
acurta y borra els límits del temps y del espay,
y ab la rahó per guia y sens pahor qu' em vensa,
esclau ser de mon deure, pero dels homens may.

Vull que al amor s'eleve la humanitat perduda
en sa Odyséa inserta de llàgrimes y dol,
y qu' el germá li done á son germá l' ajuda
y tots units fer lliures al poble, no á l' estol.

Vull que ab igual justicia pesant al rich y al pobre,
delits no impute al home, que deu la societat;
vull que á ningú li falte mentres á algú li sobre,
prenent per ma devisa: pa, llum y llibertat.

Per só la escola es temple hon de Jacob la escala
baixen ab ales trémoles tants tendres angelets,
portant nel front la estrella que son destí senyala
en mons que d' armoníes semblen per Deu replets.

Ell guarde á la infantesa d' hont naixerá lo poble
com naix de la humil gruga lo pintat papalló;
ell beneixca al segle que fins l' orient inmoible
al gran y al petit dona lo pá de la instrucció.

Y tú, gentil Valencia, de flors tot temps ornada,
pel Cit, Ferrer y En Jaume volguda en jorns lunyans,
puix fores de la imprenta la filla mes preada,
en lloch d' estátues, álsalos Escoles de artesans.

CRISTOFOL PASCUAL Y GENIS.

LO RAT-PENAT

Relata refero.

A RA OJATS, valencians: la hora es sonada
En que la verge cerque al seu promés;
mireulo allí... lo may vençut En Jaume,
lo rey Conqueridor... jes éll, es éll!

Es lo Rey de Aragó, Rey de Mallorca,
comte de Barcelona y Montpeller,
acompanyat de sos prelats y nobles,
en mig de un escuadró de caballers.

Els que segueixen son los al nogávers
que fills salvages semblan del desert;
sobre ells revola el giny de la Victoria,
ab ses ales cobrint sos pendons fiels.

Com la sultana que ab plaher divisa
desde el serrall al noble caballer,
y per sa gentilesa captivada
de amor sospira al sospirar per éll,

Així Valencia, de Zaen esclava,
desde son captiveri al cristiá veu,
y sospirant de ignor que terme troba,
lo ardent sospir á En Jaume li remet.

Y al últim raig del sol de la vesprada,

hora dels melancòlics sentiments,
vers lo no llunyá Puig, desde Valencia,
una oreneta va crehuant lo cel.

Les brises de la mar á l' au del Africa
lleugera portan ahont son niu va á fer,
y al estendre ses ombres la nit fosca
se aixeca l' au sobre el tendal del rey.

Allí en son llit de guerra En Jaume cerca
en braços de la son un repós breu:
mes l' angel dels ensomis li figura
images ab que aviva el pensament.

Ara es que, com á dona, la victoria
la espala gira al invencible rey,
y del exercit sarrahí la onada
arrastra, anega y li destroça el seu;

Ara es que en mig la lluyta, en son aussili
San Jordi entre los núvols se apareix,
y ab lo seu drach alat com llamp de guerra
patent fa al moro lo poder de Deu;

Ya es de la óliva ó corb lo mal pronóstich
que al crédul soldat torna menys valent,
ó ya son les estreles que senyalan
miracle gran que avivará sa fé.

Batut entre el recel y la esperança
com jamay lluyta l' esperit del rey,
cuant en mig del silenci y entre somnis
un misteriós avis pareix que sent...

Que una veu així li diu:
deixa que l' au pelegrina
sos fills traga de son niu,
perque no aplega mes viu
quí mes apressa acamina.

Mes no te adorgues per ço
—la veu li afig al oit—
y en lloch de águila ó lleó,
que guie lo teu pendó
aquell que vele de nit.

Al punt En Jaume se desperta: l' alba
anava clarejant lo boyrós cel,
y desprenentse el rey del seu insomi,
mana llevar apressa el campament.

Que en la tenda real una oroneta
habia fet son niu llavors se veu.
En Jaume ho sap, y remembrant son somni
troba explicat lo misteriós secret.

Y mana que *la host no sia llevada*
tro que l' au no s' en vaja ab los fills seus
puix en sa fe ha vengut, y se proposa
al somni misteriós prestar sa fé.

De Valencia, niu del moro
cinch mesos dura lo cerch;
l' exercit volguera pëndrela
á sanch y foch, pero el Rey
acostarse á les muralles
á tots prohibit ho té.

Aplega per fi lo jorn
¡benavirat jorn va ser!
en que sense foch, ni sanch
deixa son niu el aucell.

Lo portal de la Xarea
de bat en bat l' han obert
y com á riu que ix de mare,
ab só de plors y gemechs,
ix la tropa sarrahina
pera no tornar ya mes.

¿Ahon lo moro ha d' anar? L' au pelegrina
que d' Africa vingué deixa son niu,
y al Africa altra volta s' encamina
com per força á la mar camina el riu.

Mentres tant la host cristiana, com la onada
á que marca el camí lo dit de Deu,
entra dins la ciutat abandonada
con entra antich senyor en castell seu.

¡Valencia per En Jaume! Així ho pregona

la senyera del Rey en la ciutat...
Du barres de Aragó, mes la corona
té dalt un símbol nou: LO RAT-PENAT.

TORNADA

Amich de les ruïnes, ¿per qué ta negra image
se mostra soberana en lloch de tant honor,
ahont desde l' alta torre rebs junt el homenatge
que te tributa el moro vençut, en son coratge,
y te rendeix l' exercit del Rey Conqueridor?

¿Es que de ell representes lo sigilós sistema
que de la nit al dia va obrirli la ciutat?
¿De la morisma cega acás eres l' emblema?
¿O eres forma que uneixes, en síntesis suprema,
lo somni, la oroneta, l' avis y el drach alat?

ENDREÇA

Bons valencians, aquell que fou en guerra
símbol de vigilancia y de victoria,
vigile huy en la pau per la memoria
del dolcíssim parlar de nostra terra
y per les glories de la patria historia.

RAFEL FERRER Y BIGNÉ.

À LES BELLES ARTS

DESDE la blava esfera qu' al mon sanser rodeja,
desde l' ardent atmósfera prop d' ahont lo sol flameja,
Inspiració sublime, baixa per mí del cel;
mos esguarts carinyosos ab afany vers tu gire;
pa que ta beltat nua davant de mí yo mire,
deixa caure ton vel.

Del antigor la llira, com atrevit poeta,
la meua má entussiasta é irreverent apreta,
per traure de les cordes són enjamay ouits;
mes huf ningú ja toca llira ahir tan volguda
y ya á sonar se nega... ¡oh! vine tú en m' ajuda,
posa en ella tos dits.

Inspiració sublime, baixa com ahir baixares,
quan ab tos raigs de gloria contenta illumenares,
los ulls tan carinyosos de Rafél l' italiá;
quan al través dels nubols divina resplandies,
y en cuadros de Murillo en lo llens pareixies
Verge del cel furtá.

Quant de Vicents Bellini en foch vares encendre
ab amoroses flames lo cor tan dols y tendre,
que oixqué sempre la terra com celest rossignol;
quant de robust ingenit, tú, cega, enamorante
desarrugar pogueres lo front cenyut de Dante
qu' en tú trobá consol.

Inspiració sublime, encant de nostra vista,
quan te dignes sonriure per tu pinta l' artista,

lo musich fa armoníes y lo poeta escriu;
inspiració sublime, tú del mon en la historia
encens com lluminaria un sol ardent de gloria,
que, sense pondres, viu.

Filla del cel y pura, sols quant Deu et desterra,
ab ton mantell cuberta, deballes á la terra
apenes atrevinte á descansar lo peu,
y el teu semblant bellíssim no mes el deixes vore
del qu' entussiasme tinga, en la terra s' anyore
y pense en tú y en Deu.

Torna al mon com venies en temps de nostres avis:
les Belles-Arts florixen ab l' alé de tos llábis,
tú fas que la criatura logre 'l mon embellir;
entre passions indignes jamay nos deixes viure,
tú fas qu' el home puga major cercol descriure
y mes roses cullir.

Quant fins á mí deballes, fit á fit et contemple:
les Belles-Arts alsaren pera ton cult un temple
que sanser lo mon ompli y es elevat, inmens;
com ton llorer verdeja, no es seua ta memoria,
y com tos fills la canten, sempre pera ta gloria
crema 'l mon son incens.

Qui ame les Arts-Belles vorá colar sa vida
com clara font que rega un horta molt florida,
ahont les plantes verdejen, ahon s' esclaten les flors;
el que son cult professa y per son brill s' afana
vorá, cuant acamine, que la terra es mes plana
y el cel té mes colors.

Qui ame les Arts-Belles no es pot jamay abatre:
los mundanals obstáculos sempre es poden combatre
si pensant en la terra, lo cel al lluny se veu;
que del mon les miseries no minen la existencia
del que inspirat en elles té sempre la conciencia
de que así tot es breu.

Tot es breu en la terra perqu' en ella tot passa
com furiosa tempesta que tots los camps arrassa
y com la flor mes tendra que viu sols un matí;
com en nit de borrasca los llamps que lo cel creuen,
com eixos fochs efímeros qu' en la foscor se veuen.
com tot quant viu assí.

Sols lo qu' el cor del home en lo silenci exalta·
 es etern en la terra, may en la vida falta,
 y crea ab entussiasme un altre mon apart;
 mon silenciós, magnífich, ahon sérs escullits niuen;
 y son los sérs que junta, y son los sérs que viuen
 del *sentiment del art*.

Es sentiment que als homens á grans empreses llansa,
 qu' en l' ánima fe posa, nudrintla de esperansa,
 qu' els fá portar lleugera de les pasions la creu;
 que al xich fa gran, que muda en un palau l' estable
 y moltes voltes dona al home miserable
 la magnitud de un Deu.

Es sentiment qu' al home may afluixa ni arredra,
 que fá correr la vida per los turons de pedra
 y fá riurer al mirmol y sab ferlo plorar;
 que fá brillar la roca ab la bellesa viva...
 Apolo en Velvedere, Andrómaca captiva,
 Vénus qu' ix de la mar...!

Es sentiment qu' alcansa, posant en la paleta
 colors qu' es confundixen del llí en la tela estreta,
 donant sérs á la vida, que ya no perirán:
 qu' el temps jamay esborra ab aspiracions vanes
 les *flamencques* de Rubens, els *Salvadors* de Juanes
 ni el *sants* de Zurbarán.

Sentiment per qui l' home, caràcters, mons, cels, crea
 ab un paper y ploma, y fá viure una idea
 sobre tota la terra, que li dá nom etern.
 Cervántes en son llibre. Shakespeare en sos drames,
 Goete en lo seu *Fausto*, y lo Dante en les flames
 de son gloriós infern.

Sentiment per qui l' home ajudat per ses notes
 en vaguetat sublime sum les ánimes totes
 en melódichs enígmes que sols descifra Deu;
 per qui al claror de lluna amant *Norma* medita,
 per qui á eixa llum mateixa sospira *Margarita*
 dels ángel: ab la veu.

Sentiment per qui l' home ha fet la coneixensa
 de eixos sérs que vivian del artíste en la pensa
 donantlos vida eterna ab géní superior:

per qui *Beatriç* y *Laura* tenim en la memoria,
Don Joan y *Sancho Pança* prenen puesto en la historia,
y *Julieta* y *Leonor*.

Sentiment que á los homes á grans empreses llansa,
qu' en l' ànima fé posa, nudrintla de esperansa,
qu' els fá portar lleugera de les passions la creu;
que al xich fa gran, que muda en un palau l' estable
y moltes voltes dona al home miserable
la magnitud de un Deu.

JASCINTO LABAILA.

AL INMORTAL RIBERA

BRIL·LA la llum del sol,
lo mon en marxa atropellada jira,
la mar forjant espumaralls inquieta,
sos tresors recubrix de blanch trespol;
y es fa escoltar la veu de lo profeta;
y el águila es notada per son vol,
y per lo seu perfum la violeta.

De Xátiva en les márjenes llunyanyes
va naixer lo discípul de Rivalta;
com la flor de lo font de les montanyes,
capjirant roja y alta
en perfums de les roques les entranyes,
derramantlos uberta é ixerida,
com trea Deu de Llatzer en la tomba
un instant de calor y un raig de vida.

Volá, fuixqué. La lona
no es teixí pera durla doblegada,
ni creixqué el rossinyol pera esglayarse;
ni pera confonir naixqué la ciencia;
ni pera recrearnos la conciencia,
ni en el sí de la verje immaculada,
naixque una inteligencia
pera viure tranquila y mustigada.
Tot descals y arapiant,
mentres guardava encara son bressol
l' autor del nen y la calor del pit
fuixqué com lo torrent
que busca sota el sol

la mar que may l' ha vist, pero la sent
y soterrarse en ses entranyes vol.

Llavors sa gloria, com el núbol munta
eixamplava ses ales poch á poch,
y avuy el mon al cel unix y ajunta,
com el incens al caure sobre el foch.
Brot la imatge de la pinzellada
al recontorn pulit,
imita del palau l' arjent daurada,
mostra la pena freda y esplayada
que surtix á la cara desde el pit;
del condenat el anyorar etern,
y la sanch que goteja la ferida
que es fá al perdre la vida
caiguent contra les roques del infern.

Ribera, sota altars y sota lloses
va sentir la tranquila melenjía
del just, que en ses faenes profitoses,
sols els afanyes dels altres el dolia.
Mostrava de son cor la fe sincera
en lo frare ajopit que remembrava
ses oracions sota la náu darrera;
ses penes en la imatge que plorava,
son temor en el home que moria,
sa pietat en lo sant que perdonava,
sa grandesa en lo Deu que redimia
quan en la Palestina predicava
la llibertat que fins lo cor sentia.

Per aixó de lo temple en la foscó
quant mos passos retomben en la nau
crech de Ribera penetrar lo cor
y de sa tomba desvanir la pau...
¡Ay! son anhel no ha mort, que viu encara
del gloriós Bertomeu en lo martiri;
de lo cuadro de Ticio, que se asglaya
doblegat per la pena y lo deliri;
en els torments de Sisifo é Icion,
de les imatges en los plechs del vel,
y en les ones que ruixen en lo mon
y els núbols que retomben en lo cel.

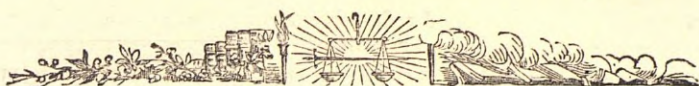
.
.
.

La gloria del artista desijavas,
y deixant sobre el llens ton pensament,
eixa gloria alcansavas,
que tots anyoren y el artista sent,
donantli goig y por
en llurs ensomits de or;
gloria que se desija ab tant anhel,
que si el home en lo cel no la trobara,
altra volta en la terra la buscara
abandonant lo cel.

Dorm, puix, en pau dins de la tomba freda,
ton ànima no pena soterrada.
Espay, espay, desde ton front surtia,
y en cada cuadro teu, que ara nos queda
la mirem en mes vida reflexada;
com mes brilla en la mar la llum del dia,
perque lo sol envia
sobre escuma de arjent pluja daurada.

RAFEL TORROMÉ.

BIBLIOGRAFÍA

LES LITTERATURES MÉRIDIONALES DEPUIS DIX ANS
(livres et recueils périodiques) par M. le comte de Puymaigre,
ancien président de l'Académie de Metz, membre correspondant
de l'Académie de l'histoire de Madrid, de l'Académie des belles
lettres de Barcelone, de l'Académie de Palerme, de la commission
per i testi di lingua de Bologne etc.—Paris: au siège de la Société
bibliographique 1879. (16 páginas.)

A Société bibliographique de París, que, desde la sua fundació ve sostenint ab lo poderós concurs de sos ilustrats membres, publicacions tant importants y reputadas en lo mon científich, com lo *Polybiblion* y la *Revue des questions historiques*, volgué, l'any passat, ab motiu de l'*Exposició universal de París*, ajudar al desenrotllament de las relacions científicas y literarias de las nacions europeas, y ho lográ, celebrant ab notable éxit, del 1.er al 4 de Juliol, un congrés bibliográfic internacional. Sobre 60 traballs se llegiren en ell ¹, deguts á la ploma de diferents escriptors, alguns d'ells ben coneguts per sa gran reputació, que prengueren part en lo congrés, dilucidant curiosos temas compresos dintre las quatre seccions de: *moviment científich y literari*; *publicacions populars*; *bibliografia propiament dita*, y *Societats y relacions internacionals* en que aquell fou decidit.

Ara be, l'opúscul que havem mencionat en l'epígrafe d'est article, es la *memoria* que llegí en l'esmentat congrés nostre respectable y savi amic lo Sr. Comte de Puymaigre, tan expert coneixedor de *las literaturas meridionales*, qñi portá honrosament la veu, en nom de las d'Italia, d'Espanya y de Portugal. Rublerta está de

¹ La colecció se ven per la mateixa Societat á París (Rue de Grenelle-35) al pren de 10 franchs.

datos sobre lo moviment literari d' aquestas nacions, sens escassejar los referents á nostra patria. Catalunya tingué, donchs, digne representació, y per aixó creyém qu' es un deber de patriotisme á la vegada qu' una mostra d' agraphiment á son autor, lo reproduhir las paraulas de tan eminent crítich relatives á nostre país.

Al tractar de las obras que últimament se han produhit, comensa per las de nostre eximio escriptor D. Manuel Milá. lo patriarca del renaixament literari de Catalunya ab estas paraulas en las quals, per dir la veritat, trobem á faltar alguna indicació sobre lo mestre d' estètica, lo filòlech y lo poeta: «Lo senyor Milá y Fontanals te «també una participació ben marcada en aquest moviment erudit. «Son volum *Los Trovadores en España*, se recomana á tots quants «se preocupan de las literaturas románicas. Además, lo Sr. Milá ha «publicat ab lo títol *De la poesía heroico-popular castellana* un gran «treball, del qual nosaltres ne havém proclamat l' utilitat y lo mérit «en la *Revue des questions historiques*. Lo desenrotllament d' una «idea emitida en un llibre precedent, ha portat á son savi autor fins «á escriurer una historia de las cansons de gesta épanyolas y dels «romansos tan justament celebrats de son pays; obra que á la vega- «da ha iluminat bona cosa alguns punts de nostra antigua litera- «tura.»

Dedica, despres, algunas ratllas á la Academia de Bonas lletres d' aquesta Ciutat y passa desseguida á ocupar-se de D. Joaquim Rubió: «Seria jo injust, si no parlés de la literatura catalana (se refereix á «la moderna) de la qual D. Joaquim Rubió y Ors ha apuntat la his- «toria en una *Memoria* llegida á l' Academia de Bonas lletres de «Barcelona.»—Aquí, pera abocetar al gran propagador de nostra poesia y professor de historia, actual President de dita Academia, nos sembla que hauria pogut fer mes extensa menció dels singulars mérits literaris que l' adornan. Y perdónins l' autor, aquestas salvetats en favor de personas tan capdals de nostra república literaria, en gracia á la perfecció del conjunt de noticias cuidadosament reunidas en son curiós opúscul.

Segueix luego: «Catalunya ha sigut lo mateix que Provensa, lo «país dels Trovadors, y la poesia hi ha viscut molt festejada. Los «Jochs Florals se celebran encara avuy dia en Barcelona, ab tanta «pompa com en lo temps de D. Enrich de Villena, pero en ells ha «tingut lloch, un aconeixement sens exemple en tots los consistoris «del temps passat. l' aparició d' un magnífich poema. Mossen Ja- «cinto Verdaguer en l' *Atlántida* ha relligat, valentse d' una inspi- «ració tan poderosa com original, los mes antichs recorts dels temps «mitològichs ab un dels mes grans fets dels temps moderns, lo des- «cubrimient del nou món. L' *Atlántida* es verdaderament una obra

«notable, escrita en excelents versos y de la qual, sens dupte, no «tardarán á esser fetas traduccions en totas las llenguas.

«Empero, torném á parlar de traballs d' altre género: lo Sr. Aguí-
«ló y Fuster, baix lo títol de *Biblioteca catalana*, dona á llum una
«série d' obras antigues, entre las quals figura aquella curiosa nove-
«la de *Tirant lo blanch*, en la qual hi trobá gracia l' implacable *cura*
«del *D. Quixot*. La literatura popular tampoch ha estat oblidada en
«Catalunya. Lo Sr. Pelay Briz, seguint un exemple donat ja fa
«temps per lo Sr. Milá y Fontanals, recull ab cuidado, antigues
«cansons en las quals hi trobém sovint comparacions inesperadas,
«ab molts de nostres cants populars. En lo mateix ordre d' investi-
«gacions, lo Sr. Maspons y Labrós aplega qüentos que'ns presentan
«igualment ab abundó datos imprevistos, los quals poden servir pera
«desembolicar la genealogia dels pobles. Duas revistas *La Renai-*
«*xensa* y *Lo Gay Saber*, ajudan poderosament á aquest desperta-
«ment de la literatura catalana »

Al examinar las p blicacions literarias espanyolas, se deté en las
de Barcelona y diu: «En aquesta ciutat surten encara, semanalment
«(es quincenalment) *lo Gay Saber*, colecció ahont se veuhen ab
«frecuencia traballs referents á la literatura popular, prenent una
«part activa en sa redacció los Srs. Pelay Briz y Maspons y Labrós;
«y duas vegadas al mes, *La Renaixensa*, bona y lluida colecció, en
«la qual sovint s' hi llégeixen los noms dels Senyors Victor Bala-
«guer,.....¹ y Mariano Aguiló. Aquestas duas revistas se publican
«en llengua catalana y la última nos dona l' indicació d' un número
«considerable de periódichs que surten ja á Barcelona, ja en altres
«punts y son igualment redactats en catalá. Eixos periódichs, que
«jo no he vist² son: *L' Art del Pagés*, *La Veu del Montserrat*,
«*La familia cristiana*, *Lo Nunci*, *La Papallona*, *La Bandera cata-*
«*lana*, *La Campana*, *En Banyeta*. A Buenos Ayres existeix també
«un diari catalá *L' Aureneta*. Y en fi, he pogut llegir ab frecuencia
«una molt bonica revista ilustrada qu' aixís mateix veu la llum en
«catalá á Nova-York *La Llumenera*, publicant cada m.s articles
«molt variats, estudis de costums y poesías y grabats en bastant
«número.»

Dels anteriors párrafos se dedueix quan digne de gratitut es lo

¹ L' autor ab extremada benevolencia ha volgut continuar aquí algun nom, que
no mereix esser favorescut ab tal distinció.

² Recomaném als directors de tot periódich catalá, ab tal que sia literari ó cien-
tífich no deixin d' enviar un exemplar al *Polybiblion*, revista bibliográfica universal,
que veu la llum mensualment á París, puig aixís obtindrán ademés del cambi ab tan
important publicació, una coneixensa de sos esforços en favor de nostra renaixensa
literaria.

servey que ha prestat son autor, l' il·lustre escriptor francès Sr. Comte de Puymaigre, á las lletras catalanas. Per tal favor *La Renaixensa* li tributa grans mercès, á la vegada que te la satisfacció de felicitar á la *Societat bibliogràfica* per lo fructuós éxit del *Congrés* celebrat baix sos auspicis.

Barcelona y Juliol de 1879.

A. BALAGUER Y MERINO.

ESTUDIO CRÍTICO-BIBLIOGRÁFICO SOBRE ANACREONTE
Y LA COLECCION ANACREÓNTICA, Y SU INFLUENCIA EN LA LITERATURA
ANTIGUA Y MODERNA.—*Tesis doctoral leida el 9 de Noviembre
de 1878 en la facultad de filosofia y letras de la Universidad de
Madrid por D. Antonio Rubió y Lluch.*

o's pot llegir cap catàlech de llibreria estrangera que no s' hi troven anunciadas una porció d' obras de totes menas, escrites com á tèsis doctorals per los alumnes de las diversas facultats universitarias. No cal sino agatarne qualsevol de francès, que son los que tenim mes á má, perà convènces' en. Nosaltres som ó menos estudiosos, ó menos atrevits, pero sia per la una, sia per la altra rahó, lo cert es que en aquest punt nós diferenciem bastant dels demès paissos. Rara es aquí la tèsis doctoral que s' imprimeix ó per lo menos, que 's dona al públich. Y es llástima, perque entre mitj de molta púrria y molt treball de compromís y pera surtir del pas, es segur que 'ls arxius de la Universitat de Madrid ne guardan alguns que no desmereixerian al costat dels estrangers è ilustrarian notablement los temas que forman los programas pera l' exercici escrit del Doctorat.

Hauria estat de sentir que en ells hagués mort inèdit l' estudi que sobre Anacreont y la poesia anacreóntica original è imitada escrigué en semblant ocasió lo nostre distingit colaborador D. Antoni Rubió y Lluch, fill del celebrat poeta Sr. Rubió y Ors. La publicació de aquest estudi es importantíssima especialment pera la historia literaria d' Espanya, la qual será impossible construhir sense la prèvia acumulació de travalls monogràfichs per l' estil del que anunciem, y sense la formació d' una escola de crítichs en la qual dominen la erudició y 'l bon seny de que ab envejable precocitat fa gala lo nostre compatrici.

Impossible nos fora, perque ni 'l temps ni la nostra escassa competència ho consentirian, analisar detingudament y pas á pas lo llibre de que parlem: nos limitarem per consegüent á apuntar las materias tractadas en los diversos capítols de la obra, medi 'l mes apropósit pera que 'ls nostres lectors pugan formar-se cabal concepte de la importancia que revesteix. La primera part, titulada: *Anacreonte y la coleccion anacreóntica* abraça las següents seccions: *Vida de Anacreonte*;—*Carácter y moralidad de Anacreonte*;—*Producciones de Anacreonte. Autenticidad de los fragmentos que corren bajo su nombre. La coleccion que se le atribuye no es suya sino que pertenece á épocas posteriores*;—*Del texto de Anacreonte. Descubrimiento de la coleccion anacreóntica. Noticia de sus principales ediciones y de los trabajos más importantes que acerca de ella y de Anacreonte se han hecho*.—*Ligeras noticias acerca de las vicisitudes del género anacreóntico en Grecia y Roma y en algunas literaturas modernas*. La segona part se titula *Breve estudio crítico-bibliográfico sobre las traducciones é imitaciones de Anacreonte en España*, comprenent en ella las escritas en castellá, catalá y portugués.

Terminem aquesta noticia fent una observació que 'ls nostres lectors, com nosaltres, considerarán molt honrosa pera 'l Sr. Rubió y Lluch. Generalment, los escriptors de monografias, sian aquestas de literatura, de ciencias ó d' arts, solen, á copia d' estudiar exclusivament un autor, una obra ó un género determinat, adquirir tal grau d' entussiasme per ells, que no paran fins á sublimarlos en detriment de tots los demás y á creure de bona fè que sols en ells hi ha lo important, lo bo, lo digne de ser estudiat y seguit com á tipo de perfecció. Y es que no tant solsament succeheix en la esfera intelectual lo que en la moral, es á dir, que 'l tracte engendra l' amor, sino que—y aixó passa molts cops sense darsen conte—ningú vol que sia dit que malgasta 'l temps, y sembla á primera vista malgastarlo, l' emplearlo en l' exclusiu estudi d' una materia que després resulta ó no tenir gran importancia ó tenirla negativa. Concretantnos al círculo exclusivament literari, podriam retreuren cent exemples si no fossen de tothom coneguts: no obstant, no hem d' ometren un, lo de D. Marcelino Menendez Pelayo y sa notabilíssima monografia *Horacio en España*, precisament perque obra y autor son los modelos que reconegudament ha tingut á la vista lo Sr. Rubió y Lluch. Pochs nos guanyarán en admiració á Horaci; mes á pesar d' ella no podem comprendre que una persona de tant criteri, de tanta ilustració com lo Sr. Menendez Pelayo, duga aquella tant amunt, que no sols tinga al poeta llatí per lo primer lírich de tots los temps, sino que vulga imposarlo á la poesia espanyola com únich mestre digne de ser seguit é imitat, rebutjant en nom de la lírica horaciana tota una porció d' escolas líricas que gracias á una prudent amplitud de

criteri han estat importades y en bona hora pres carta de naturalesa en los dominis de la nostra literatura.

En Rubió y Lluch, separant-se en aixó de son company y mestre, ha sapigut circumscriure sa admiració per Anacreont y la lírica anacreontica dintre de justos límits. Be es veritat que la Anacreontomania fora bastant menys disculpable que la Horaci-mania, pero aixís y tot l'escriptor, jove com lo Sr. Rubió y Lluch y per lo tant en una edat en que las impressions estéticas solen obrar d'una manera avassalladora sobre 'l criteri, que com ell ha traduhit tot l Anacreont, que ha llegit y estudiat, com ell, tots los traductors, imitadors y panegiristas del cèlebre vate de Teos, que per lo tant ha respirat horas y horas una sola y mateixa atmósfera literaria, y que á pesar d' aixó ha sapigut resistir la atracció que un estudi esclusiu d' aquesta naturalesa sol exercir; l'escriptor qu' aixó logra, dona provas d' una serenitat de cap y una fermesa de judici que per las rahons indicadas no son molt frequents y que mereixen una menció especialíssima.

En testimoni de lo dit, y pera terminar, traduhirem l' apartat final de son llibre, síntesis de tot ell, y clara revelació d' un talent seré del qual pot esperar molt la literatura.

Despres de citar aquell hermós vers d' Andrè Chenier: *sur des peniers nouveaux faisons des vers antiques*, ideal de la moderna escola clássica, afegeix lo Sr. Rubió y Lluch: «En aquest concepte, te d' abandonar-se 'l cultiu del género anacreontich, si com s' ha acostumat fins are, se preten ressuscitar ab ell, un altre cop, los amors sensuais que cantá ab accents apassionats la lira de Teos y las disbauxas báquicas que aquesta enardí ab sas arrebatadas estrofas, perque eixos sentiments que 'l cristianisme ha destruhit, poden ser tot lo mes tema de cançons convencionals, pero may de veritables inspiracions poéticas. La literatura moderna preten idealisar sentiments y escenas de la vida real, y fuig de tot convencionalisme que l'esperit de la época rebutja. Aixó fa que 'ls géneros que no s' inspiran en aquella, y que com plantas exóticas no han trovat sino existencia artificial sostinguda per lo pseudo-classicisme que ha imperat en la Europa ilustrada; sempre que han volgut fer reviure l'esperit de la antiguitat pagana, com la Egloga, l' Idili y fins la mateixa oda anacreontica, han caygut en los nostres dias en un desús absolut, ó, tot lo mes, han arrossegat una vida débil y purament académica »

ARTE CISORIA de D. Enrique de Villena, con varios estudios sobre su vida y obras y muchas notas y apéndices por FELIPE BENICIO NAVARRO.

QUAN no ho exigís lo valor del llibre que deixem anunciat, exigirian que 'n diguessen duas paraulas las circunstancias especiales que en son autor concorren. D. Felip Benicio Navarro es un dels contats escriptors castellans—y he podem inclóurel entre ells porque, si be fill de Valencia, está establert á Madrid de fa molts anys,—que segueixen ab atenció lo nostre moviment literari y procuran donarlo á coneixe entre aquell públich. Ningú ha oblidat las benévolas noticias que publicá en la *Revista de España* sobre llibres catalans mentres hi estigué encarregat de la secció bibliográfica. Son afecte á las nostras llettras no s'ha detingut aquí, sino que además l'ha incitat á pendrehi una part, no per lo petitíssima, menos valiosa, escribint pera la present *Revista* un article que 'ls nostres lectors tindrán present sens dubte, y sobre 'l qual nos guardarem de formular cap judici per lo que podria semblar interessat atesos los termes en que aquell estava concebut. Noblesa obliga, diuben los nostres vehins, y á ella faltariam si no corresponguessem al bon afecte ab que 'l Sr. Navarro doná á coneixe las publicacions catalanas, fent altre tant per part nostra ab la obra que ell acaba de donar á llum y de la qual s'ha servit dedicarnos un exemplar.

De mes á mes, li val ab justicia una menció en aquestas planas la circunstancia de referirse mes ó menos directament á Catalunya, tant per las curiosas noticias que sobre costums palacianas d'ella en lo secle xv contenen alguns dels apéndices, com per las referents á obras y escriptors catalans, un dels quals fou lo famós *nigromántich* que la tradició ha anomenat Marqués de Villena.

Es l' *Arte cisoria* un tractat sobre l'art de trinxar, escrit ab la prosopopeya y aparatosa erudició que desplegava en totas sas obras la mano-clássica literatura del temps den Villena, y que esqueyan mes de lo que ara pot semblarnos just, á una obra que tractava de materia tan important allavoras com la de las reglas de la bona taula. L'original de dit tractat se guarda entre 'ls riquíssims códices que la protecció sostinguda durant anys y anys dels Reys d'Espanya aná acumulant en la famosa biblioteca del Escorial. Lo valor

literari del tractat escrit per en Villena es, com se compren y reconeix son actual editor, bastant inferior, primera, porque la naturalesa especial del tema no comporta de per sí grans bellesas literarias, y segona, porque fou escrit precisament en la época en que entregat son autor al estudi y traducció de las obras classicas llatinas, compartia ab alguns de sos contemporanis l' estravagant propòsit de llatinisar á tort y á través la llengua castellana, dislocantla per medi d' un hipérbaton incompatible ab son geni y ab sa economía gramatical. En cambi, aquesta mateixa circumstancia, afegida á la de la época de que prové la obra den Villena, li donan un valor históric y lingüístich especial, convertintlo en testimoni vivent d' una de las etapas mes curiosas per que passá en lo período de sa formació, la llengua de Castella. Independentment de la importancia que treu d' aixó, te además la de document preciós pera reconstituir una part de la edat mitjana y representarnos ab nimia fidelitat una de las manifestacions de la vida doméstica mes apta pera guardar l' estat de civilitació d' aquella societat.

Ningú sabia desentranyar l' aludit valor históric ab mes erudició de la que ha demostrat lo Sr. Navarro en los XVII apéndices que segueixen á la transcripció del códice escurialench, los quals, junt ab un estudi sobre la vida y obras de D. Enrich de Villena, y un extens glosari, forman la part original que l' editor s' ha reservat. Ab dir que de las LXXXVI-312 planas de que consta 'l volum, la obra den Villena n' ocupa no mes que 116, estará dit que lo mes culminant d' ell es precisament aqueixa part original del editor. En corroboració de que es aixís, bastará citar alguns dels indicats apéndices, com per exemple; los titulats: *Consistorio de Barcelona* que copia la descripció donada per lo mateix Villena en son *Arte de trovar*, d' una festa dels Jochs Florals en lo primer ters del sígle, xv; *La pronunciacion del romance castellano á principios del siglo x* qual importancia explica 'l mateix titol; *Sobre las piedras preciosas*, hont trascriu uns fragments del *Libro de Alexandro* que detallan las maravellosas propietats de varias pedras d' aquella especie; *Guisos y manjares*, enumeració dels plats principals que se servian en las taulas dels magnats en temps den Villena; *El yantar de los reyes*, acabat quadro de costums d' aquest epissodi de la vida régia, basat en llibres y obras d' art fins avuy conservats y ple de color d' época; y finalment, altres y altres en que 'l Sr. Navarro desplega una erudició fins alguns cops excessiva y que revelan una paciència d' investigació extraordinaria.

La importancia dels apéndices, molt superior á la de la obra den Villena, fa doldrer que 'l Sr. Navarro haja escullit pera son llibre 'l plan ab lo qual están distribuhidas las materias. A haverlo hagut d' aconsellar, nosaltres hauriam sigut de parer de que hagués fet dels apéndices, capítols d' un llibre que hauria pogut titular: *Estudios*

sobre literatura y costumbres del siglo xv, ó una cosa per l' estil, y allavoras, com á apéndice, que hi hagués encabit l' *Arte cisoria* den Villena. Ab pocas modificacions. sos estudis haurian pogut ser publicats ab aqueixa diferent distribució, y per medi d' ella, no tant sols s' hauria posat en lo just mes de lo que 's posa, sino que s' hauria estalviat que un crítich madrileny aprofités la aparició del *Arte cisoria* pera saldar agravis pendents, rebentla ab la virulenta diatriba que ha publicat en un dels diaris de la cort, y la qual ha justificat que si 'l talent li sobra, no li faltan la passió ni la intemperancia.

CERTÀMEN LITERARI ARTÍSTICH

EN HONOR DEL INSIGNE POETA

Dr. FRANCESCH VICENS GARCÍA

RECTOR DE VALLFOGONA

en lo 256e aniversari de sa mort.

Aceptant l' ASSOCIACIÓ CATALANISTA D' EXCURSIONS CIENTÍFICAS l' invitació feta per lo Magnífich Ajuntament del poble de Vallfogona de Riucorp, pera portar á cap lo certàmen literari y artístich, qual distribució de premis deurá verificarse en aquell poble lo dia 2 del próxim Setembre, com á altra de las festas que 's celebrarán en honor del insigne poeta *Rector de Vallfogona*, té la satisfacció de anunciarlo en conformitat al següent

CARTELL

Lo dia 2 de Setembre próxim serán adjudicats als autors de las composicions escrites en llengua catalana, y que á judici dels jurats ne sigan mereixedoras, los premis següents:

PENSAMENT D' OR ESMALTAT, ofert per lo Magnífich Ajuntament de Vallfogona de Riucorp, al poeta, que, en vers, mellor exalce las glorias y mérit literari del Dr. García.

PLOMA DE PLATA, oferta per lo Rvnt. senyor Rector de dit poble, á la mellor poesia á la «Soletat» en que tant modestament preferí viure lo Dr. García.

UNA LIRA DE PLATA, oferta del iniciador de la festa D. Sebastiá Puigbonet, al poeta que en vers lliure, cante ab mes sentiment y merit literari, los sufriments morals y físichs del gran García, ocasionats per los envejosos de sa gloria y de son geni.

OBJECTE D' ART SIMBÓLICH, ofert per l' *Associació catalanista d' excursions científicas*, á la mellor poesia á la confraternitat catalana.

OBJECTE D' ART, ofert per la redacció de «La Renaixensa», á la mellor sátira de costums en prosa.

RODELLA DE METALL AB UN RELLEU REPRESENTANT SANT JORDI,

coŕtejada per lo *Centre Catalanista Provencalench*, s' adjudicarà al mellor treball d' imaginació, en prosa.

OBJECTE D' ART, ofert per la Redacció del *Diari Català*, á la mellor composició, en vers ó prosa, sobre los avensos del ŕgle actual.

COLECCIÓ DEL PRIMER VOLUM DEL «ALBUM PINTORESCH MONUMENTAL DE CATALUNYA» oferta de la Direcció del «Escut de Catalunya» al que presenti lo mellor estudi filosofich-moral, considerant á la enveja com un dels vicis capitals de la humanitat.

UN EXEMPLAR, RICAMENT ENCUADERNAT. DE LA MONOGRAFÍA Y FOTOGRAFÍAS DE SANTA MARIA DE RIPOLL, y una suscripció gratuita permanent, desde lo primer número, al *Butlleti* mensual ilustrat, que publica l' Associació d' excursions catalana, oferta de la mateixa Associació, al autor de la mellor Memoria histórico-topográfico-artístico-científica del poble y terme de Vallfogona de Riucorp y de una extensió equivalent á 20 ó 24 planas del *Butlleti* esmentat, en lo qual y, d' acort ab la organísadora del certámen, se reserva publicarla l' *Associació d' excursions Catalana*.

NIVELL DE PLATA, ofert per l' iniciador, al artista que presenti lo *plano* mes adequat pera monument biblioteca, que reunint tota la bellesa y economía posibles, puga aixecarse en forma de templeŕ, dessobre una escalinata, en una plataforma de 20 metros de longitud per 20 de latitut.

S' adjudicarán també dos accéssits á est premi, consistentes en una *llapidera d' or* y un *cartabó de plata*, ofertas respectivas del Rnt. Sr. Rector y Magnífich Ajuntament de dit poble.

Composan lo Jurat literari, los Srs. D. Frederich Soler, D. Felip Jascinto Sala, D. Francisco Maspons y Labrós, Don Joseph d' Argullol, y D. Francesch Matheu y Fornells; y l' artístich D. Lluís Domenech, D. Heribert Rumeu, D. Salvador Sanpere y Miquel, D. Joan Flotats y D. Joseph María Folch y Brossa.

Las composicions y planos, deurán esser remesos abans del 21 del próxim Agost, al local de l' ASSOCIACIÓ, Paradís 10, 2, acompanyats d' un plech clós, que contindrà lo nom del autor y en la carpeta lo títol y lema del treball.

Barcelona 15 de Juliol 1879.—Per A. de l' A.—Lo President, Eduart Támara.—Lo Secretari 1.er, César August Torras.

NOVAS

A RENAIKENSA te la major complasencia en publicar, en aquest número, degudament autorisada, las poesías que guanyaren primers premis en lo certámen del *Rat-Penat* de Valencia. A est fi retirem gran part del original que teniam preparat per aquest número.

La imprenta y llibrería «del Magisteri» de la Ciutat de Reus, en la qual s' estampa l' acreditat periódich *El eco del centro de lectura*, á fi de que la Societat d' aqueix no n puga pendre una part activa en la solemnitat literaria que 'ls admiradors del ilustre catalá Dr. D. Vicens García desitjan celebrar en Vallfogona, regalará á la mentada societat una edició de las poesías mes notable de García, pera ser repartidas entre 'ls qu' assistescan á honrar sa memoria.

S' anuncia, que l' ilustre Comte de Puymaigre está preparant la publicació d' una colecció de cants populars dels pobles románichs, traduïts y anotats, y ab lo text á la vista. En ella, composta d' uns sis volums, veurán la llum las cançons portugueses, catalanas, italianas, sicilianas y castellanas.

També reproduhirá la colecció ja agotada dels Cants populars del *pays messin*. Aquest ram de la literatura está, donchs, d' enhorabona.

Los distingits escriptors catalans Srs. D. Salvador Sanpere y Miquel y D. Andreu Balaguer y Merino han sigut nombrats acadèmichs corresponents de la Academia de la Historia á Madrid. Los felicitem per tant merescuda distinció.

La *Societat dels Félíbres de Paris*, que presideix l' honorable Baró de Tourtoulon, sabí apologista del Rey D. Jaume I, ha acordat celebrar en la ciutat de Sceaux, (departament del Seine) durant lo mes de Septembre próxim, unas festas en honor de *Florian* (1755-94) y á est efecte ha obert un *certamen en llengua d' oc*, qual programa conté los premis següents:

Primer premi: un busto de barro del escultor Amy, á la millor composició sobre *Florian á Sceaux*.

2.ª premi: una obra inédita del escultor Truplieme, á la millor composició relativa al *Felibrige*.

3.er premi: un quadre de flors del pintor Grivolás, á la millor *Oda á París*.

4.^t premi: una medalla de plata, á la millor composició en prosa provensal, *qüento*, *novela*, etc.

5.^t premi: altre medalla de plata á la millor *traducció en vers libre de la fábula de Florian*, «la mona qu'ensenya la llanterna mágica.»

Se concedirán altres recompensas suplementarias.

Los plechs tancats deurán dirigir-se ab lo nom, direcció y lo lema repetit á dit Sr. President, (11 rue Caumartin-Paris) avans del 10 de Septiembre vinent terme improrogable.

Tots los dialectes meridionals serán admesos en lo concurs.

Podem comunicar á nostres lectors que la conservació del claustre románich del monastir de San Pau del Camp d' esta ciutat, es ja un fet, puix lo Govern acaba de dictar una Real ordre, en que l' esceptua de la venda. Deuse aixó á las activas gestions del insigne patrici y diputat catalá Excm. Sr. D. Víctor Balaguer, sempre amant entussiasta de las glorias de Catalunya; qui ho acaba de comunicar á nostre amich D. Andreu Balaguer y Merino, inclohentli la carta del Excm. Sr. President del Consell de Ministres y Ministre de la guerra, en que li participa la satisfactoria resolució donada al assumpto.

Diu *La Publicidad* que está acordat lo tirar á terra lo bellíssim claustre y porta románica de l' antigua colegiata de Sta. Agna, pera donar lloch al projecte, ja formulat en planos, de aixamplar l' iglesia actual.

Quan tot just retornats, del temor de que succehís altre tant ab los claustres de S. Pau, créyam passada la mala ventada que per nostres monuments ha corregut aqueixos darrers temps, héus aquí qu' hem de dar una volta més lo crit d' alerta en favor d' altre joya artística, amenassada per un zel mal entés y per sobras d' indiferencia envers los recorts del passat.

Es desesperant lo qu' está succehint; las corporacions de carácter privat, la premsa y 'ls particulars han d' estar continuament vetllant pera evitar profanacions artísticas, que continuament s' intentan, y que son més d' estranyar per part dels quí, representant l' esperit tradicional, haurian de ser los primers en guardar carinyosament tot lo que porta 'l segell de la pietat de las generacions que foren. Un monument no es tant sols una combinació de materials més ó menys artística: es un testimoni fidel dels passats; una página que guarda 'ls recorts de nostres pares, que no podém esquinsar sense ser desagrahits. Com se vol que 'l poble respecte los grans monuments del art y de l' historia si 'ls que tenen més obligació de donar exemple, deixan que 's perden miserablement?

Creyéim que, com sempre, nostra digna Comissió de Monuments sabrá cumplir ab energia y activitat l' objecte de son institut, oposantse per tots los medis legals que té á ma, á la desaparició del claustre y de la integritat de l' iglesia de Sta. Agna, així com no dubtém que la secundarán totas las associacions artísticas y científicas de nostra Ciutat, que tant bé saben interpretar l' esperit del progrés veritable.

Hem rebut lo discurs llegit per nostre distingit col·laborador lo Rvnt. P. Fidel Fita en l' acte públich de sa admissió com á indivi-

duo de número de la Real Academia de l' Historia. Tracta extensament ds la vida y escrits del Cardenal *Gerundense* Joan de Margarit celebre en lo regnat de D. Joan II, en especial de sas obras històriques en la part referent á la població de l' *España primitiva*. Com á appendix acompanya al treball l' obra inédita de Margarit titulada *Templum Domini*. Finalisa 'l folleto la erudita contestació del ilustrat académich Sr. Saavedra, quí, al dirne de l' idioma en que ha escrit algunas de sas obras lo P. Fita *nuestra comun lengua catalana*, manifesta ben bé lo plaher ab que ostenta ser, com lo novell académich, digne fill de Catalunya.

Mentres doném al Sr. Fita la mes afectuosa enhorabona, nos reservem ocuparnos extensament de son indicat treball académich.

La *Ilustracion Española y Americana* ha portat lo retrato del ilustre catalá D. Joaquim Gatell y Folch, qui, seguint las petjadas del no menys célebre Ali-Bey, ha ocupat molta part de la seva vida en l' exploració del reyalme del Marroch, aprofitant la circumstancia d' haver entrat al servey del Sultan d' aquell país. La Societat de Geografia de Madrid, que fa algun temps reparteix als subscriptors de son Bolletí las Memorias fetas durant sos viatjes per Gatell, está ocupantse en recullir, pera publicarlos, los demés treballs y notas fruyt de sas expedicions.

Sabém també que l' *Associació catalanista d' excursions científicas* está preparant una vetllada en honor dels dos indicats eminents excursionistas Ali-Bey y Gatell.

Duas obras han visitat aquesta Redacció que mereixen menció immediata y especial, perque las duas son estrangeras y destinadas á propagar noticias de la nostra literatura en los paissos en que respectivament han sigut publicadas.

Conté la 1.ª una correcta traducció francesa de la Memoria que llegí fa dos anys y mitg en la Academia de Bonas lletres lo Sr. Rubió y Ors historiant los orígens del actual renaixement y demostrant, en contra de lo afirmat á París en un acte públich per Mr. Paul Meyer, que fou anterior de molt al de Provensa y per lo tant, completament independent d' ell. N' es traductor, y autor á la vegada del elegant prólech en que s' estudia á grans pinzelladas l' orígen de la felibrería y son estat d' avuy, Mr. Charles Boy, membre de la Societat de llenguas romanas, de la Societat literaria de Lyon etc. Al empendre y donar á llum Mr. Boy la versió del notable estudi del Sr. Rubió y Ors no sols ha fet un servey, molt d' agrahir, á la nostra literatura, difundint la noticia de las principals obras y escriptors de son primer período, sino que ha donat provas d' un esperit d' imparcialitat y de justicia que contrasta ab la manera de procedir dels qui han contribuít á fer neixe l' errat concepte á que ab inesplorable lleugeresa, doná la sanció de autoritat y de sa fama Mr. Meyer desde la cátedra del Colegi de Fransa.

La segona obra á que havem aludit es italiana, publicada á Nàpols y conté diversos estudis sobre la antigua literatura catalana, ab un apéndice especial sobre en Montaner y 'l test original, ab la traducció dels capítols VI fins al XXVIII, ab dós inclusius, de la célebre crónica escrita per aquell, ó sia la part referent á D. Jaume 'l Conquistador. L' autor es Enrich Cardona, dintingit publicista napolità, autor de varias obras literarias y jurídicas, algunas d' ellas, premiadas per importantíssimas academias d' Italia. Com indica son nom y reconeix l' autor, sa família, si be establerta en la península

fa tres ó quatre cents anys, es nativa de Catalunya, per hon se demostra una vegada mes la veritat del refrá catalá: *la sang may se torna aygua*. Lo Sr. Cardona no s'ha proposat mes objecte que 'l de cridar la atenció de sos compatricis sobre una literatura tant poch apreciada com digna de serho, estimuland aixís ulteriors y mes trascendentals estudis. L' autor á qui segueix principalment es Mr. Camboliu, qui, junt ab lo nostre Pers y Ramona, han sigut fins ara los únichs que han intentat escriure la historia de la nostra literatura. Esperem que 'l desitj del escriptor italiá se complirá, y que son llibre despertarà la afició dels doctes italians al estudi per ell emprés, dels quals tenim dret á exigir en nom de la confraternitat, que 'ns dongan á coneixe las riquezas literarias que de nósaltres conservan sens dubte en sos antichs arxius y bibliotecas.

Ha sortit cap á Suissa lo digne President de l' *Associació d' excursions Catalana* D. Ramon Arabía y Solanas, invitat per los Clups Alpíns pera concorrer al gran congrés internacional que aquellas corporacions científicas, celebrarán dintre pochos dias.

En l' acreditat establiment del Sr. Parés hem tingut ocasió de admirar dos bellíssims cuadros al oli del Sr. Alfaro. Representan dos paissatges de las voreras del Llobregat y son notables per sa estraordinaria frescura y forsa de llum.

Hem rebut lo *Cartell del Centre agrícola del Panadés* en lo cuart any de sa instalació. Ofereix nou premis al treball y á la virtut pera adjudicarlos lo dia 1.er de Setembre próxim. Es digne aquesta convocatoria de la dels anys anteriors. Sia nostra mes corral enhorabona pera 'ls fills de Vilatorrada que aixís honran y enalteixen la classe trevalladora.

En l' últim número de *L' Escut de Catalunya* semanari catalá ilustrat que veu la llum en aquesta ciutat hi hem vist reproduhit l' hermós cuadro de D. Francisco Masriera *La Esclava*.

En lo teatre de Novetats tingué lloch lo matí del 20 del present la repartició de premis del certamen *La Bordadora*. S'obrí la sessió ab un magnífich discurs de la primera de nostras poetisas catalanas la Sra. D.ª Josepha Massanés de Gonzalez que fou molt aplaudit, s'obriren despres los plechs que contenian lo nom de las senyoras premiadas per sos labors y á continuació lo nom de las que ho foren per sas obras literarias resultant serne en aquesta secció per obras escrites en nostra llengua D.ª Dolors Moncerdá de Maciá ab premi y D.ª Victoria Penya de Amer y D.ª Agna de Valldaura, ab accéssits. Ab un discurs de gracia de la Sra. Pascual de San Juan llegit per D. Joaquim Rubió y Ors termená la festa sent tots los treballs que 's llegiren molt aplaudits.

S' han estrenat darrerament en lo teatre del Odeon *Lo ball d' en Serrallonga* de D. Victor Balaguer, arreglat á la escena per D. Jaume Piquet; y en lo *Jardí Asiátich* lo cuadro dramátich *La creu del terme* y la comedia *Un mestre per segons fins* las duas de D. Sebastiá Gomila.

S' está repartint entre 'ls Srs. Adjunts dels Jochs Florals lo volum corresponent al any present. Conté tots los treballs premiats y forma un llibre de 472 planas.

D. Joseph O. Molgosa, havent agotat la primera edició de son drama *El siti de Girona* ha dat á la estampa la segona.

Ha come isat á sortir un diari catalá no polítich titulat *Lo Tibidabo*. També 's publica á Reus un nou setmanari.

Publiquém á continuació estractantlo 'l cartell del Colegi Mercantil pera 'l certámen que celebrará 'l dia 24 del proxim setembre.

Un exemplar caligráfic de la composició premiada ricament encuadernat en ébano or y plata ab lo nom del autor grabat sobre una planxa de plata, al autor de la mellor poesia que cante un fet histórich del Principat, anterior al sigle actual.

Escut del Colegi d' or y plata entrellassat ab los atributs del art dramátich, á la mellor obra dramática en vers y representable.

Una flor natural ab un elegant llas en lo cual hi haurá brodat lo nom del premiat, á la mes notable poesia cual assumto 's deixa al franch arbitre dels poetas.

Una viola de plata y or á la millor poesia festiva.

Una acuarela del reputat pintor D. Manel Alzamora al millor treball en prosa baix lo tema «Influencia de las bellas arts en la industria»

Un cuadro al oli del distingit artista D. Joseph Masriera, al mellor cuadro ó collecció de cuadros en prosa, de costums catalanas de ciutat del sigle actual.

Las composicions serán enviadas, com es de costum en altres certámens fins al 8 de Setembre próxim, al carrer de Moncada, 25, principal.

D. Antoni Urgellés nos ha enviat sa última obra musical. Es aquesta una sintonía fúnebre pera piano dedicada á la memoria del celebrat poeta catalá D. Francisco de Sales Vidal. Conegut lo valer artístich del Sr. Urgellés, son per demés los elogis.

A fi de celebrar ab tot lluhiment las festas en honra del Dr. Garcia, Rector de Valfogona y aplegar recursos pera lo monument projectat, la junta organitzadora nos ha enviat desde aquell poble una atenta comunicació pregantnos que obrim en las planas de nostra *Revista* una llista de subscripció. Gustosíssims la obrim donchs, pregant á nostres subscriptors que vulgan contribuir á tan patriótica solemnitat.

Aconteixement veritablement important y de molta trascendencia, pera la prosperitat de las lletres patrias ha sigut la repartició de premis en lo certámen celebrat últimament per *Lo Rat-Penat*, societat de amadors de les glories de Valencia. Lo teatre Principal de aquella ciutat estava decorat ab molt gust. Al entrar las senyoras rebudas per una galant comissió de socis eran obsequiadas ab rams de flors. En los ànguls del escenari se destacavan las imatges de quatre insignes valencians: Ausias March, Lluís Vives, Vicens Ferrer y Joan de Joanes.

D. Vicens Pueyo alcalde de Valencia obrí la sessió; á continuació lo president de la societat D. Felix Pizcueta, pronunciá un bellíssim discurs, parlant dels propòsits de la societat, fent una breu ressenya del origen dels Jochs Florals y de la part que prengué Valencia en aquesta institució. Doná lectura lo secretari de la societat Sr. Reig y Flores de una breu memoria dels actes de la mateixa en lo primer

any de sa existencia y 's procedí á obrir lo plech que contenia 'l nom del autor premiat ab la flor natural. Resultá esser D. Teodor Llorente qui feu entrega de la flor, consistent en una magnífica rosa, á sa filla la senyoreta D.ª Maria Llorente y Falcó bellíssima noya de catorze anys que per primer cop presidia aquesta poética festa. La elecció fou saludada ab grans aplausos que continuaren fins que la Reyna de la festa ocupá son lloch.

De la poesia del Sr. Llorente *A la Reyna de la festa* 'n doná lectura D. Carles Testor.

S' obriren despres los plechs corresponents á totes las obras premiadas per lo següent orde: Los quatre accéssits á la *flor natural*, los han obtingut los Srs. D. Rafel Torromé, D. Artur Masriera, D. Artur Gallard y la Sra. D.ª Lluïsa Duran de Leon.—*Lo brot de l'lorer de argent* D. Constantí Llombart per un estudi titulat *Los fills de la Mortaviva*.—*Lo brot de l'lorer de argent* (pintura) no s' adjudicá. Accessits D. Cecili Plá y D. Francisco Garcia March. *Lo pensament de argent* (escultura) D. Antoni Yerro: accéssits D. Carmel Farinós y D. Rafel Atche.

Los premis extraordinaris foren distribuïts de la següent manera: *Joya de argent*: premi D. Vicens Galiana, per una biografia de Guillem de Castro; accéssit: D.ª Josepha Pujol de Collado per la biografia de Ausias March.—*Rosa de argent*, premi: *Lo tribunal de las ayguas*. D. Joan Reig y Flores.—*Ploma de argent*, premi: don Lluï Tramoïeres, accéssit: D. Ignasi Farré y Carrió.—*Flor de argent*, premi: estudi sobre Ausias March, D. Joaquim Rubió y Ors.—*Copa de argent sobredaurada*, premi: *La llotja de la seda*, Don Manel Carboneres.—*Rat-Penat de argent*, premi: *Lo crit de Deu*, D. Cristòfol Pascual y Genis; accéssit: D. Victor Iranzo.—*Mandolina de argent*, premi: *Lo Rat-Penat*, D. Rafel Ferrer y Bigné. Accéssit: D. Victor Iranzo.—*Lliri de argent*, accéssits: D. Rafel Torromé, D. Joseph Verdú, D. Joan Manel Casademunt.—*Flor de argent* premi: *A las Bellas Arts*, D. Jascinto Labaila, altre premi, D. Rafel Torromé. Accessits: D. Joseph Martí y Folguera, D. Artur Masriera.—*Lira de argent sobredaurada*, premi: D. Ricardo Cester; accéssit: D. Francisco Fayos.—*Premi de D. Joan Peyró*, premi: D. Rafel Torromé, accéssit: D. Joseph Bodria.—*Panoplia ab fletxa dels vallestes del Rey en Jaume I*, premi: D. Joseph. M. Martinez y D. Joan Reig y Flores. Accéssit: D. Joseph Puiggarí.

Termená la sessió lo Sr. Arcalde pronunciant un oportú discurs en valenciá que com tots los treballs fou molt aplaudit.

LA RENAISSANCE que ja oportunament felicita á tots los escriptors premiats, repeteix avuy sa entusiasta enhorabona fentla estensiva á la *Societat de amadors de les glories de Valencia*, composta de germans nostres per sa sanch, son esperit y sas aspiracions.

Nostre benivolgut company de catalanisme *Lo Diari Catalá*, ha sigut condemnat per lo tribunal de imprenta é 25 dias de suspensió. Ho sentim de cor.

S' ha posat á la venta un tomet en catalá titulat *Escursió á la montanya de Montseny*. Aquesta curiosa guia escrita per un propietari de la vila de Breda que amaga modestament son nom, ve acompanyada de la traducció castellana y francesa.

Lo Polybiblion anuncia una nova revista filològica qu' exirà á llum cada mes desde 1880, baix los auspicis y ab la colaboració dels

Doctors Bartsch, Bhügel y Neumann, tenint per títol: *Literaturblatt für germanische und romanische Philologie*. Lo primer número de mostra se publicarà per tot lo mes d'Octubre del present any.

Lo felibrige, en la reunió que la Mantenencia del Lenguedoch ha celebrat lo dia 25 de Maig prop passat elegí: *Assessor* á Gabriel Ajaïs de Beziers; *sindich* á Camilo Laforgue, de Querante; *Vice-sindichs* á Albert Arnavielle, de Cerci-la Tourre, Frederich Donna-dieu, de Beziers y Achile Mir de Carcassona, y *Secretari-tresorer* á Anfos Roque-Ferrier, de Montpellier.

Lo llibre del últim certámen literari (*Cartabéu de santo Estello*) será dividit en 2 parts: una que será la narració de la reunió de Santa Estrella de 1877 y altre de las festas llatinas de 1879; l'altre de las obras premiadas per la Societat de llenguas románicas y per lo Filibrige, que veurán la llum respectivament en 1er de Septiembre y 1er de Novembre próxims.

SUMARI

S. SANPERE Y MIQUEL.	Noticia sobre 'l moviment històrich en la Balear menor..	49
RAMON ARABÍA SOLANAS.	Los Clubs Alpíns y las Asociacions d' excursions.	64
TEODOR LLORENTE.	A la Reyna de la festa.	78
CRISTÓFO. PASCUAL Y GENÍS.	Lo crit de Deu..	81
RAFAEL FERRER Y BIGNÉ.	Lo Rat-Penat.	84
JASCINTO LABAILA.	A les belles arts.	88
RAFAEL TORROMÉ.	Al immortal Ribera.	92
A. BALAGUER Y MERINO.	Bibliografía.	95
J. SARDÁ.	Id.	98
	Certámen literari-artístich en honor del insigne poeta Dr. Francesch Vicens García Rector de Vallfogona en lo 256 ^a aniversari de sa mort.	104
	Novas.	106

LÁPIDAS ROMANAS

NOVAMENT DESCOBERTAS EN LA MURALLA ANTIGUA DE
BARCELONA.

o tros de antiga muralla comprés entre l' carrer de *Fernando* y l' de la *Baixada de San Miquel*, al enderrocar-se per sos dos extrems, va posar en descobert set lápidas no poch importants, las quals clouen la série de las que surtidas del mateix lloch, tinch publicadas en la *Revista histórica*.¹ Totas son funerals y de pedra calcárea, tancant l' inscripció dintre d' un neto quadrangular, mes ample que alt. Voltéjals un cairell de mitja canya, ó un altre senzill adorn, com era costum en los epitafis de *Bárcino*.

I.^a

Midas: 76 per 54 centímetros ab un neto de 60 per 36.

L . VALERIVS . L . F . AN
RVFINVS . SIBI . ET
CORNELIAE . SP . FIL
HOMVLLAE . CONT
5 M . CORNELIO . SP . F . -ISPANO
L . CORNELIO . SP . F . MARCELLO

¹ Febrer y Maig de 1876.

En la vora inferior:

H · M · H · N · S · N · L · S

Luci Valeri Rufi fill de Luci de la Tribu Aniense feuse aqueix monument á sí mateix y á sa muller Cornelia Homul-la filla de Spuri, com també á Marc Corneli Hispano fill de Spuri y á Luci Corneli Marcel fill de Spuri. Ni lo monument ni lo lloch de la sepultura passen al hereu.

En la 5.ª línea la H de HISPANO está marcada per un tret horizontal devant de la I. Los dos Cornelis serian probablement germans de Cornelia.

La preciosa pedra s' trova actualment incrustada en la nova casa, num.^o 1 de la *Baixada de San Miquel*, que fa cantonada ab lo carrer d' *Avinyó*. Ocupa lo bell mitj de la paret que mira al Sur dins lo *soterrani de l' entrada*. Lo propietari, D. Marcel·lí Girona, ha volgut d' aqueixa manera perpetuar la memoria de que allí passava la muralla en que estigué niada la lápida vuyt centurias al menos d' anys.

2.^a

Trovada ab las dos següents en lo mateix siti que la precedent. Foren donadas espontâneament per lo Sr. Girona á la Comissió de monuments històrichs; y trasladadas al nou Museu de Sta. Agueda, ahont perseveran.

Midas: 79 × 56; 67 × 40 centímetros. En lo catàlech del Museu té lo número 1087.

T · IVLIO · T · F · GAL
PLACIDO · AED · IIVIR · FLAM
VALERIAE · NOVELLÆ
T · IVLIVS · PLACIDVS · F

A la vora inferior

H · M · H · N · S · N · L · S

A Tito Juli Plácido, fill de Tito, de la tribu Galeria, edil, duúmviro, flámen y á Valeria Novella va fer eix monument llur fill Tito Juli Plácido. Ni lo monument ni lo lloch de la sepultura passen al hereu.

En la 2.ª línea s' lligan I ab R en VIR; y la A ab la M en FLAM.

Las dignitats del difunt fan pensar que á ell se deuen las vuyt petitas aras, que comensan la série de las lápidas barcelonesas en la obra de Hübner baix lo num.^o 4496. Citaré la marcada ab la lletra *d*, que en lo catálech del Museo porta l' número 855, y ara 's veu en la capella de Sta. Águeda:

DIBVS · DEABVS
T · IVLIVS
P L A C I D V S
V · S · L · M

Als deus y á las deas Tito Juli Plácido cumplí son vot gustosa y merescudament.

3.^a

Número 1088 en lo catálech del Museu. Midas: 1, 40^m × 0, 58; 1, 25 × 0, 35. Las lletras, profonament grabadas y pintadas de roig, son del primer sigle.

P · ANTONIVS · P · F · PVDENS · LIXITA
NVS · SIBI · ET
BAEBIAE · T · L · NOVELLAE · VXORI · BAEBIAE · PLACIDAE
ET · CORNELIAE · PHAENVS · VXORI

A la vora inferior:

H · M · H · N · S · N · L · S

Publi Antoni Pudens natural de Lixus se feu aqueix sepulcre, com també á Bebia Novella sa muller, á Bebia Plácida y á Cornelia Fainusa sa segona muller. Ni aquest monument ni lo lloch de la sepultura passen al hereu.

En la 3.ª línea hi ha dos lligaturas: de v ab x en vxORI, y de i ab d en PLACIDAE.

Coneguda es la situació de la ciutat mauritana *Lixus* ó *Lixa* (Larache) sobre l' Atlántich, distant unas 65 lleguas del Estret de Gibraltar. Esta lápida, ensemps ab una altra, trovada en lo mateix tros de muralla ¹ y dedicada á Fabi Restitut natural d' *Urci* prop de Almería, m' apar indici del comers y tracte marítim que feya Barcelona ab las remotas parts de Ponent ensá y enllá de las Hercúleas columnas.

¹ Revista histórica, maig de 1876, pag. 132.

Tant aquesta inscripció com las dos anteriors foren esmentadas, ab greus imperfeccions, per lo *Diari de Barcelona*.²

Las lápidas següents son inéditas.

4.^a

1089 del Museu. Midas: 79 × 62; 30 × 35 centímetres. Las lletras, llargarudas, son del sigle tercer ó quart.

	D	M	
	ATHENEO	VR	
	SA	CONSER	
	VO	ET	MARITO
4	B	M	EX
	SVO	F	CV

Als deus Manes. Ursa ab sos propis diners ha fet aquesta cupa á son marit y coesclau Atheneu.

L' esclau difunt seria grech y natural de Aténas com ho sembla indicar son nom. La inscripció precedent n's ha donat PHAENVSA participi present de género femení, que en grech significa *brillant* ó *vistosa*. Altras lápidas manifestan que lo nomenclator de la població, sobretot baixa, de Barcelona resultaba en gran part de la llengua familiar á Demóstenes. Eix dato será sens dubte interessant als investigadors dels orígens de la llengua catalana, que té moltes paraulas, derivadas immediatament de la grega y desconegudas á la castellana; per exemple, *bastaix*, *esquinsar*, *piaina* que en lo dialecte de Canet de mar significa *porró*, y mil altras. L' article *salat* ó mallorquí de la marina Ampurdanesa fins á Blanes, ahont diuhen *sas llosas*, *sa mare* etc., en lloch de *las*, *la*, etc., be podria provenir del article grech modificat en l' aspiració inicial, y no del pronom llatí *ipse*, *ipsa*.

La figura de tot lo monument es la del *cup* ó *bota*, en llatí *cupa*, tal com se veu també en aquell que, eixit del mateix lloch, porta una inscripció semblant á la present:¹

² Núm.º del 23 Desembre 1877, pag. 14438 y 14439: «En la muralla romana (1) que se está derribando en la calle de Avino esquina á la bajada de San Miguel se han encontrado cuatro preciosas lápidas..... La 4.ª no hemos podido descifrarla con claridad.»

¹ Revista histórica, maig 1876, pag. 133.

D M
VALERIO MELIPPO
CAELIA . QVAR
TVLAFECITPAT
RI . CVPA . BENE
MER . ET . CAELIA
S A T V R N I N A
VXOR . M . O

Als deus Mânes. A Valeri Máximo. Celia Quártula feu aqueixa cupa á son pare benemérit y Celia Saturnina á son óptim marit. ¹

Celia Saturnina era muller de Valeri Melippo; y Celia Quártula llur filla.

5.^a

1037, 2 del Museu. Midas: 1,76^m × 0,58; 1,38^m × 0,36.

C . DomITIO . L . F . MATERNO . ACVCEN^s
HVIC . ORDO . BARCINONENSIVM
hoNOREM . DECVRIonatvs . DEDIT
[Q]?.....TI . FLAVO . calpur?NIAno?
.....

A Cayo Domici Matern fill de Luci natural de Acusio, al qual va donar l' honor decurional la Curia municipal dels Barcelonins. A...? Flavo Calpurniá?.....

L' inscripció está barbarament destrossada en la part inferior. Atesas las midas no falta lloch sino per una línia. Conjecturo lo suplement de la 4.ª per medi de l' altra lápida (Hübner 4253) dedicada á Quinto Calpurni Flavo.

La ciutat y colonia romana ACVSIO, de la que era natural Domici Matern estava col·locada á la vora del Ródano prop de Montelimart entre Valence y Orange. La mauritana LIXVS fou també colonia romana desde lo temps de l' emperador Claudi. Barcelona que era colonia llibre ó *immunis*, no podia menos de rebre ab gust y fins condecorar ab los honors de sa magistratura municipal los naturals de las ciutats que s' agermanavan ab ella en la dignitat de *filla de Roma*.

¹ M(arito) O(ptimo); y no MO(numentum) com malament vas interpretarho en dit article de la *Revista històrica*.

Las letras son grans y hermosísimas del siglo primer.

6.^a

Fragment que porta el núm. 1135 en lo catàlech del Museu. Mideix 23 per 19 centímetros.

corne?LIA · D · f

Cornelia? filla de Cayo...

Pertanyia certament á la 1.ª línea del epitafi, com á la última lo fragment (n. 1086 del catàlech) que vas donar á llum en la *Revista històrica*:

....Æ · FIDÆ

Almenos no s' pot negar que la qualitat, la forma artística y lo caràcter de letra d' abdós fragments convenen exactament.

7.^a

L · IVLIO · L · F

VET · LEG · II(I · gallicae.....?)

IVLIA · L · F · R (estituta. m. o ?)

A *Luci Julio*... (son óptim marit?) fill de *Luci vetera* de la llegió (3.ª Gál-lica?) *Julia R*(estituta?) filla de *Luci* feu posar eix monument.

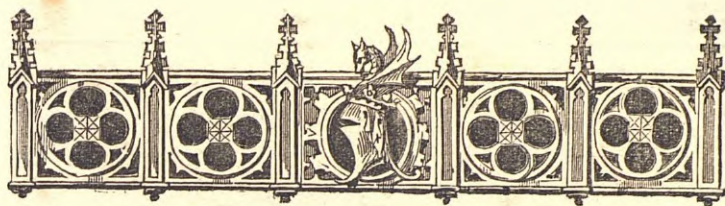
Los suplementes que dono conjecturalment, están fundats en la inscripció 4622 de Hübner.

D' aqueixos tres fragments, descuberts á principis del any 1878 en l' extrem de muralla comprés per la casa número 34 del carrer de *Fernando*, feu graciosa donació al Museu de Sta. Águeda lo propietari de dita casa encara en construcció D. Pau Turull y Comadran.

Barcelona 31 de Juliol 1879.

FIDEL FITA.

TRADUCCIÓ CATALANA

DE LA TRÀGEDIA

«ESTHER» DE RACINE

NOTICIA BIBLIOGRÀFICA

OTS los que coneixen la terra Rossellonesa, tots los que saben ahont es Millás, ahont es Vinçà y ahont se troba la simpática Illa, no poden menys de recordarse també de la població de Thuir, situada á tres lleguas al Nort de Ceret y á cosa de duas lleguas al Sud-Oest de Perpinyá. Es á Thuir, á casa de Guillem Agel, Estamper y Llibreter, ahont fou impresa la traducció de la «Esther» de Racine de que volem donar coneixement als lectors de «la Renaixensa».

Es sapigut que Racine despres d' haberse exercitat en los temas de la tragedia grega component la «Phedra», la «Iphigenia», la «Andrómaca» etc., volgué á instancias de Madama de Maintenon, aplicar son talent á la composició de tragedias sobre temas de la literatura hebraica. A las horas fou cuant sortiren de sa ploma la «Esther» y la «Atalia», essent la segona d' aqueixas tragedias la que tal vegada ha donat mes fama á Racine com escriptor dra-

mátich. La «Esther» no ha estat may tant celebrada, pero no deixa de tenir mérit, sobretot en los coros.

La «Esther» fou representada en 1689 y fou rebuda ab aplauso. La nostra edició catalana de Thuir no porta data, y essent mort Racine en 1699 pot conjecturarse que ja era entrat lo sigle XVIII cuan la seva reputació literaria cridá la atenció del poeta Rossellonés que trasladá la versificació francesa en lo llenguatge del mitx-dia. Lo nostre eccelent amich D. Joseph María Martí, de Puigcerdá, á qui debem lo coneixement de la traducció d' «Esther», no ha pogut proporcionarnos mes noticias ni sobre la data ni sobre l' autor. Si algun catalanista erudit pot donar alguna referencia sobre aquest punt farà un servey indiscutible á la historia de nostra literatura.

En la portada de la nostra edició s' espressa lo titol en esta forma: Esther.—Tragedia Santa,—Composta per Joan Racine,—Poeta francés.—Traduhida en versos catalans,—En tres actes. Las *esses* de la impressió son las actuals: los plurals femenins terminan en *es* y en *as* indistintament.

Un passatge de la escena primera donará idea de l'estil y del moviment métrich:

Diu Esther:

Pot ser t'aurán contat com fonch precipitada
 Vasthi del rang supremo, ahont jo so pujada;
 Quant lo Rey contra d' ella abrassat de despit
 L' allunyá de son Trono aixis com de son llit.
 Empero non' pogué tant prest borrar l' imatge:
 Vasthi regná llarg temps en son offés coratge.
 Dins sos vastos Estats fonch donchs precis cercar
 Algun objecte nou qui ia fes olvidar.
 En l' India, en l' Hellespont sos esclaus penetráren,
 Les Filles de l' Egipte en Susa s' presentáren,
 Si bé les de l' Arabia y del incult desert
 Alenáren lo Ceptre á la Bellesa offert.
 Jo vivia en eix temps solitaria, ignorada,
 Pe l' savi Mardocheò ab cuydado educada:
 Ja sabs tot lo que dech á ses rares bondats:
 La mort tots mos parents m' avia derrobats,

Peró m' considerant, com germá del meu pare,
Ell sol me tingué lloc y de pare y de mare.
De la sort dels Jueus nit y die agitat
Volgué me retirar d' aquella obscuradat,
Sobre mes flaques mans fundá llur deslliuransa
Y me feu d' un Imperi acceptar l' esperansa.

* * * * *

Com se veu, 'l galicisme de la construcció es manifest, pero no es de molt tant marcat com ho es lo galicisme habitual de la conversa Rossellonesa en la nostre época. La forma *die* en lloch de *dia* l' hem trobada vivent dins de Barcelona fins á meytat d' aquest sigle. En conjunt lo llenguatge d' Esther sembla molt mes al catalá qu' ara s' parla entre nosaltres, que no pas á la llengua estranyament arcáica en que segons alguns debia fundamentarse lo renaixement de nostras lletres.

Indicarém en extracte la *Sena* última, en la que representan Elisa y lo *Chor*, á fi de que 's vegi la manera com lo poeta ha traslatat los fragments lírichs. Es de notar que 'ls noms de Tamar, de Sara y de Rachel son desconeguts en la edició francesa que tenim á la vista.

Totes cantan juntas:

Fá nostre Deu triumpfar l' innocencia,
Cantém, lloem lo poder de son bras,
Y celebrém l' amable providencia
Qui n's a salvat del mes cruel traspás.

THAMAR:

Del alt dels cels sa bondat inefable
Del poble sant á los sospirs oit,
Y dins l' instant ab sa ma formidable
L' home orgullós á de sos raigs ferit.

Totes, repeteixan:

Fa nostre Deu triumpfar l' innocencia etc.

SARA:

L' impio he vist adorat en la terra
Marxant per tot ab un front arrogant,

Fent á son gust y la pau y la guerra,
Sempre s' mostrant pompós y triumfant.

RACHEL:

A son voler dels pobles disposava,
Pitjava als peus son ennemich somés,
Y dins l' instant que tot li prosperava
He jo passat, ja no existia mes.

Totes, repeteixan:

Fá nostre Deu triuñfar l' innocencia etc.

. :

THAMAR:

Alsat, Sion, ix ja de ta baixesa,
Deixa 'ls vestits de ta captivitat,
Repren enñí ta primera grandesa
Pus lo teu Deu no tens mes irritat.

Rompèu lo jou Tribus desventurades
Del pays sant los camins son oberts,
Repassáu prest los monts y les collades
Reuniu vos del fons del univers.

. !

SARA:

Jo veuré donchs eixes plages tant cares
Que may mos ulls poguèren contemplar,
En lo sepulcre hont reposan mos pares
Tindré l' consol de mos plors derramar.
Rompèu lo jou Tribus desventurades etc.,

RACHEL:

Edificáu los portichs gloriosos
Del Temple hont Deu se plau ser adorat,
Posáu en us los marbres preciosos,
De l' or mes pur son Altar sia ornat.

Sacerdots sants ab himnes fervorosos
Humils cantáu del Senyor los llaors,
Y no cesséu dins ses festes famoses.
De realsar sos benefets, sos favors.

.

Barcelona. Agost 1879.

C. BARALLAT Y FALGUERA.

RECORTS D' UNA NIT

I

15 Mars 184...

AMICH de ma vida: Per lo caràcter nou que veuràs que té aqueixa expansió del meu pit, que com una continuació de mon *diari de campanya* te trameto, me penso compendrás lo desitj que he sentit d' esser al costat teu pera recordar, tots dos á l' hora, aquellas impressions de recort inesborrable ab que en nostres primers estudis y viatjes, la naturalesa semblava aixecarse á nostres peus pera *sortirnos* en los llarchs somnis de la juvenesa, com un fantasma lluminós envolt ab los ropatjes de la primavera y de las arts, coronantse ab los llorers de las virtuts, y fent espurnejar pels aires flams de colors y armonías célicas, de tots los sentiments religiosos y entussiasmes bélichs.

Desde l' acabament de la guerra los assumptos del servey no m' habian fet sortir d' aquesta ciutat de Vich, ahont tu 'm deixares, per tornarten ab lo quartel general á Barcelona. Mes las fetas dels *trabucayres* alarman cada dia més aqueixa terra, y s' ha fet necessari pendre novas

y més enérgicas provideneias. Ahí al dematí se rebé en la comandancia un ofici del governador de Gerona que encara no l'hagué llegit lo coronel, sense ni sols dirme res me 'l posá á las mans, escrigué corrents algunas ordres secretas en un altre ofici que era per mi, y desseguida vaig posar lo peu al estrep, acompanyat tant sols d'un ordenansa de qui jo podia en tot y per tot fiarme.

Tantas vegadas com jo habia pamat la plana de Vich anant de columna, no m' habia fet may l' impressió d' avuy. Ves á saber per qué: pot ser te riurás de la impresionabilitat que me la feya veurer d' altre color y forma. Mes cayguí com cayguí, lo fet es; y com es, lo duch apuntat en la cartera.

Sortírem ab un trot llarch per un dels portals que donan al orient. Segurament que aquesta banda es la mes bonica y pintoresca de l' ampla, extensa y accidentada vall, que no mes te de *plana* una infinitat de plans enclosos en los innombrables y desiguales paissatjes que la componen.

Per sí sol se governava lo caball camí de las Guillerías, á mentres jo deixantme portar de l' imaginació y de la vista, mapava ab los ulls, com si descobríss las perspectives d' un continent desconegut, los confins d' aqueix horitzont brodats de montanyas que tallan una gran circumferencia uniforme per la distancia desd' ahont la vista las ovira y desigual per la forma diferent de cada una de las singleras que sembla que la tancan. Guarnicionada per una multitud de rengleras d' oms y de pollancrees que dibuixan los torrents que la fertilisan; descobrint á cada punt nous quadros de paissos; y acompanyantla en cada sot, en cada puig y en cada falda de llunyana altura blancas pagesías, travessarla es un passeig que no cansa, y contemplarla, es donar á cada quart una novetat als ulls, desféntseli al viatjer com mes camina la primera impressió que causa, de la monotonía de las grans planuras. Y la ciutat en mitj assentada, á l' ombra de las blancas bromas que fonedissas y renovadas, á cada instant li passen

per sobre com vols esbarriats d' aucells passatjers, y li fan de parasol acostantse unas ab altrás quant tira la fresca marinada, te alguna cosa de gran y de fantástica, ab llurs turons que pel mitxdía la defensen, com tres revingudas y altas ciutadelas: la cordillera que li tanca 'l cel de ponent, la te aprop com una muralla inespugnable: las neus dels Pirineus ixen á véurerla quan á l' hivern podrian temer que la boyra se la xucla; y las frescals arbreddas de las serras que pel llevant la vetllan, li envian pel bon temps, regalantla com á una primcesa, sas flors y perfums, sas aigas frescas y menjívola fruyta.

Avans de dos horas ja no varem tenir á l' envista la ciutat ni la plana. Devallavam una carena que 'ns tapava lo ponent d' ahont veniam, y devant nostre s' estenia una vall tendra, verda y arrasserada, ahont nos esperava pera cumplir una part de mos missatjes lo poble de Sau. En veritat que la perspectiva era nova, y las llums de la tarde potser la feyan mes agradable; perque 'ls raigs del sol qu' encara banyavan las alturas y las planas llunyas, li donavan á la petita vall de Sau un' ombra que no la enfosquia, sino que feya sobreixir los colors vius del paisatge.

A cada banda de la vall s' aixecan drets é inaccessibles á la petja humana singles altíssims de vermellencà roca que un dia sens dubte serian una sola ala de montanya, á fins que una forsa poderosa sotraquejantla lo dia d' algun espantós temperi en los elements de sota terra, hi deixá per recort eixa monstruosa esberla pera que hi floris en lo fons com en una tassa de parets ciclópeas la floresta dels verts camps y 'l poble de casetas blancas, que hi dorm al arrull de las ayguas del Ter espumós, aumentadas ab las fonts que bessan los espadats singles. Mes enllá de aquesta vall per tots costats s' estenen las montanyas y 'ls boscos solitaris de las Guillerías.

Després d' una curta sentada que tingerem ab lo batlle de Sau sortirem del poble per continuar mon itinerari, deixant aquella autoritat pasmada de que 'ns volguessem

intrincar per aquells boscos hont ell hi veyá sota de cada verdissa la cara ferrenya un trabucayre. Jo creya saber mes que ell en á quin penyal tenian son niu los esparvers, y assegurantli que no se 'ns menjarian, nos endinsarem per un bosch cap á ma dreta, contant avans d' un hora sortir al poble de Vilanova.

Jo no sé si tu has estat en aqueixa terra. Crech que las Guillerías avuy son aiximateix que al temps de 'n Guinart y d' en Serrallonga. Pel camí que 'ns convenia seguir ab prou feynas los caballs se n' eixian, y si no haguessem descabalgat aviat, nos n'anavam rostos avall, que may mes se parla de nosaltres. Pujadas y baixadas que may treuhen á res que sembli conegut del home: singles qu' espanta d' alsarhi solsament lo cap, y avenchs que no ensenyan sa fondaria entortolligantse las cabelleras dels arbres per amagar á dessota los caus del llop, ó la cova dels lladres.

No 'ns era ja possible avansar un pas sense trencar camí ab los sabres, llessant á cada costat las altas romagueras que 'ns esgarbissavan, quan al meu ordenansa, entre paréntessis fill d' aquesta terra mateixa, y que 'ns feya de guia, li va semblar que habiam perdut la dressera, y que no sabia cap ahont caminavam. Lo sol ja anava al cayent, y 'ns feyan un xich de basarda uns flotons de núvols que creuhavan l' espay atrets per un fort vent que ja feya cruxir lo brancatje dels arbres, y que are avans d' are podian abrigarnos ab una pluja de calamars. Y tal fet, tal dit, comensa l' ayre á giravoltar fent bofaruts y aixecar de terra bromas de pols, de fullas y brossa que 'ns clogueren la vista, y ben promte un espetch de pedras rebotint per las rocas dels alts singles, nos feu aixuplugar á dessota d' un alsinar, ahont no hi queya la pedra, com no crech que hi hagués may caygut un raig de sol.

Al cap de poch's minuts d' estantshi sortiren á vint y cinch passas de nosaltres baixant cap á un altre bosch de dessota nostre, dos homes que abrigats ab mantas y vistos derrera 'l prisma de la polsaguera y de l' aigua que

queya, semblavan duas sombras evocadas pel temporal. Y com empenguts pel vent, y devallant á salt de ca, se 'ns perderen de la vista com una imatge fatua que la desfá la llum. Per sobre de la manta poguerem ovirar com hi duyan l' arma cobarda y lletja, curta y de feresta boca, que dona nom á aquestas quatre malas ánimas que tenen lo país esporuguit. Y sento que 'l meu ordenansa posa á mes corre la carrabina al punt de dalt, y ab prou feynas vaig tenir temps ab una arpada de tréurerli la ma del ganxet porque no disparés; puig una imprudencia podia comprometre tot lo nostre plan.

En aixó 'ns cridá la atenció per l' altre costat del bosch un soroll de esquellas que venia cap ab nosaltres, y casi al mateix instant galopavan devant nostre sense veurens ni mirarnos dos bous feixuchs seguits d' un pastoret que 'ls atiava á n' avall ab cops de pedras y crits.

—Aquet bordegas jo 'l conech: digué 'l meu company; aixís qu' hagué passat. No pot anar molt lluny á tancar. Y com semblava que 'l temps volia amaynar una mica, ens sortirem del amagatall, y agafarem pel camí que feyan aquells bous.

—Ja sé ahont som: á derrera d' aqueix quintá hi ha una casa que s' hi están uns meus parents. Miri d' aquí estant ja 's veu.—Donchs allá hem d' anar. Y deixarem que 'ls bous y las esquellas saltessen per allá hont volguessen; y travessant una entortulligada boixeda 'ns trovarem al cap de cinch minuts al devant d' aquella casa ó cabanya ó 'l que fos, puig al primer cop de vista podia dubtarse de si nosaltres dos y 'ls caballs hi cabriam.

—Ola Nuria...! esclamá en Tomás badant un pam de boca. Y la persona aludida no feu cap moviment ni mogué 'ls llavis per contestar á n' en Tomás ó sia al ordenansa.

—Potser si que dorms, contestá aquet.

—Calla: vaig dir jo alashoras, posantli la ma á la boca desitjós d' aprofitar aqueix estat inconscient de la que 'n Tomás habia cridat ab lo nom de Nuria, pera respirar ab

llibertat l'aire d'una impressió estranya y subjugadora que vaig sentir en mon esprit al veurerla de cop en la fosca entrada; com sorpren y encanta 'ls ulls un daurat raig de sol qu'ixi de sopte, d'entre mitg de un aplech de térvolas y negrencas bromas.

II

Com en los temps heróichs de la Grecia gentil, una donzella d'Arcadia batentli de cansament lo pit y enrojidas las galts ab lo calor de las sardanas del sacrifici, deixant en lo capvespre 'l temple 's recostava per reposar desota d'algun llorer sagrat, coronada encara de brots d'alsina y encara murmolant ritmes d'Homero: aixis en lo brancal de la porta de sa cabanya, caigudas las mans sobre la falda, recolsadas en un piló d'aromáticas y verdas hervas, que aquella tarde hauria anat al bosch á cercarlas; com desmayada sa testa sobre sa espatlla caiguda, voleyantli 'l mocador per sobre una multitud de rulls de negre cabell, y sombrejada entre 'ls penjoys de pampols d'una parra que vestia tot lo portal; mes que una minyona bosquerola, aquella interessant criatura semblava allí transportada per lo vol fantástich de la pcnsa d'un pintor idilich, pera donar un to fortament poétich, á n'aque-lla posta de sol estranya, ahont los ultims raigs del dia, jugavan ab lo vent y ab las fullas dels arbres fent un concert alegre, donant la redera llum, baixada d'entre las esparravilladas bromas del temporal al rostre febrós endormit y blanch d'aquella Nuria qu'embadalits contemplavam en Tomás y jo.

—Qui la coneixeria! deya tot baix en Tomás que no tenia prou ulls pera mirarla: quina dona s'es feta ab dos anys! Malviatje si quan jo la vaig deixar aixecava mes qu'aquet sabre.

L'astre del dia, segurament menos sensible que 'n Tomás y que jo, no 'n feu altre estat de deixarla y escorrers á derrera d'unas llunyanas serras: l'aire fresch de la

pluja anava orejantla esbarriantli 'l cabell y 'l vestit: lo cortinatje de pampols li degotava á sobre d' en tant en tant un ruixat de perlas; y ella inmóvil; y nosaltres ben bruts de fanch també drets y quiets á devant d' ella com uns sants Miquels que vetllesem lo seu somni..... vaya un paper com entre tots representavam!

—Aquesta noya no dorm d' una manera natural, jo vaig dir entre mí desseguida. Alguna altre cosa mes que la son la te abatuda. Las pulsacions de son sí, lo respirar fatigós, y 'l color de sa cara y llavis encesos me feren sospitar que passava ab ella alguna cosa estrordinaria que despertava fortament la meva curiositat.

Aquella situació no podia durar, y no obstant cap s' atrevia á interrompre aquella magestuosa soletat y silenci. A l' últim un dels nostres caballs que comensavan á gratar á terra ab frissansa, ab un cop de peu ensopegá una pedra, que va rebotir fins á las llosas de la entrada. Y ella 's despertá sobresaltada, y ab uns ulls com dos carbuncles de llum ens mirá espantada, y fugí cap á dins, reventa com tudó blanch que pastorant las flors d' un prat arrenca la volada quant creu aprop d' ell sentir un desconegut soroll.

—Pare! Pare! va cridar.

—Janich! oh Janich! contestá en Tomás deixant estar las riendas del caball, y ficantse també á dins com que fos á casa seva. Y jo instinctivament vaig seguir á mon assistent, com que l' assistent allavors fos jo.

—Deu lo guardi de mal, senyor. Aqueixa afectuosíssima salutació la pronunciava un vellet que ja no podia dur la feixuga càrrega dels seus anys, que sortia de dins de la cabanya caminant ab una crossa á l' una má, y ab l' altre má repenjantse del bras dret de la Nuria. Aquesta ab la vista á terra, y habéntseli cambiat en blanch de lliri las encesas rosas qu' animavan un moment avans son rostre; y 'l jay esforsantse per aixecar lo cap y avensar lo cos, y dibuixántseli en la arrugada y menuda cara l' admiració y goig de veure á casa seva á n' en Tomás.

—Al diastre en Tomaset, deya; y are qui t' habia de fer per aquí! basta que 'm deixas de pedra. Y be, noya, 'l senyor que s' assenti, aguaytantme á mi. Y tu noy, be deureu fer nit aquí: á n' al llit hi podrá dormir lo senyor, y d' una manera ó altre t' agomboyaré m á n' á tú. Noya, feslos pendrer alguna cosa: del nostre pobret recapte, senyor. La noya sense aixecar la mirada, entrá á cumplir aqueixa ordre, y 'l hospitalari vell y jo nos asseguerem en un banch ultra-rustich, d' esquena á una petita taula ennegrida pel temps, posada en lo lloch mes arrasserat d' aquella pobre estancia. En Tomás aconduí als caballs encara no sé ahont, y la misteriosa patrona torná á sortir desseguida á servirnos una savorosa brena de fruytas y pa y ví.

—¿No deu pas haber tornat aquell tabalot, Nuria? pregunta de promte 'l vell á sa jove companya, ab un accent de pena, que avivá mes lo misteri que no m' esplicava d' aquella amable y senzilla gent.

—No l' avi; no pas, gracias á Deu: la noya respongué, suspirant.

—Deu li dongui bon camí, lluny d' aquesta pobre casa.

—Veus? eixint d'un neguit, nostre Senyor nos dona una alegría. Tu Tomaset, no semblas en Tomaset. ¡Oydá; y sabre y tot!

—Tinch por que tornaré, l' avi.

—No... no tornaré! Nuria... pobreta... no, no: porque si arribés altre cop á atansarse, lo teu avi... pobret, es vell, y ni per xó... creume, no tornaré pas!

Y semblava respirar un esperit de vint y cinch anys, y que no era tant vell, ab la forsa d' un sentiment, que feya mirarlo ab respecte, y endevinar qu' una tempestat violenta torvava l' alegría de l' avi y de la donzella.

—Quí, Nuria? Janich, que passa? feu en Tomás aixecantse resolut ab aire de protector. Janich digueumho; l' amo y jo vos defensarem.

—Avuy ray, no tindré pas por senthi vostés, va dir la noya permetentse per primera vegada mirarme á n' á mi.

—Por de ningú? vaig respondre mogut per un interès intens que sentia envers aquella desvalguda criatura, que vaig creure desseguida que era víctima de la persecució d' algun home infame: y 'm vingueren á la memoria aquells dos trabucayres que no lluny d' aquells llocs habiam vist á la tarde mateixa. Bon home; la justicia may se cansa; y nosaltres som aquí cabalment per escurar de gent dolenta los cataus d' aqueixas montanyas.

—Jo li diré, va fer á llavors l' avi 'passantse una ma pels ulls arrasats de llágrimas. Y mentres la afligida neta anava de l' una banda á l' altre arreglant lo que sabia pera millor aconduhirnos á nosaltres, ab una gracia en tots sos moviments admirable en sos anys y en sa pobresa, mostrant en son humil vestit y en las demés cosas de sa petita casa una netedat gran, ab que feya lluhir tot lo parament y tota la roba, mes que en mellors casas una mestressa menys endressada: me contá ab tot lo sentiment lo que passava, y que en altres menys patétichs termes era aixís.

III

Fa quatre anys que jo vaig quedar sense fills y aquesta pobre sense pares. Viviam de fer carbó en aquets boscos, y 'l noy, Deu l' hagi perdonat, se podia posar al devant de mes de quatre en materias d' entendre á tallar los arbres sense malmetrer una plantada, y donar foch ab los deguts graus á una carbonera. Veurel treballar donava gust. Per massa; que Deu me valga si no va esser un afadich que se li va posar al cor, l' esca de la seva mort. La jova ja faltava d' ensá que aquesta va venir al mon. Ab aixó ajudant Deu, y las bonas personas, lo pobre vell y la noyeta que tenia dotze anys, varem anar vivint en la nostre cabanya apariant lo menjar á las collas de carboners que trevallen en aquets vols, y que encara tots se recordan del meu noy. Senyor, ¿com ho haviam de fer? Encara Deu n' hi do. Y hem passat quatre anys, de

dias jo conreuhantme un bocí d'hort qu' es la nostre delícia; y la noya guanyava algun cuarto filant; ó 'm fa companyía cuant fa bon temps, cuydantse de las flors que te plantadas en una raya del hort. A las vetlladas l' he anada ensinistrant d' alló qu' un hom sab, la doctrina y quatre mots de lletra. Y pobrets y alegrets nos viviam; y jo pensava,—qu' al menos nostre Senyor no se t' emporti fins que á la noya ja no li fassi falta l' avi.....—y veliaqui senyor, que ara cap á mas vellesas hem de deixar aqueix amagat niu, y ras ó no, hem d' anárnosen á un altre terra..... que ni per caminarhi no 'm veig ab cor. Sort que la noya..... pero un llop carnicer qu' ha vist á la xayeta tendre, la vol robar á n' al vell pastor.

Vosté ja ho sab, qu' aqueixos plagas que sembla qu' han sortit de l' infern, acaban de fer fugir á tothom d' aqueixas encontradas. Tant solzament de sentirne á parlar la noya, pobreta, tota tremolava. A n' á mi no 'm feyan pas pila de goig: sino que pensava, com som tan pobrets, no 'ns podrán pas robar res. Y nostre Senyor m' ha castigat aquesta presunció; y ja veurá si tinch rahó de esclamar-me.

Un bordegás que be podria ser al cel ab María Santísima, que sempre habia tirat pel mal cap, que á la presó de Vich hi ha estat no sé quantas vegadas, y qu' ara era á presiri eixint d' haber mort los seus pares á neguits, y d' haberse jugat fins las estacas de casa seva.....

—Ja sé qui es, Janich, no parleu mes: voleu dir l' Esguerrat; l' hereu de can Bonany. ¡Quin gatamoixa! ¡Y donchs, y donchs?

—Sí Tomás, si, l' Esguerrat; que va fugir de presiri, y corra are ab lo trabuch á coll; y.....

—¿Y qué? vaig esclamar jo, pressentintho tot, y sentintme encendre de ira 'l cor.

—Qué?... que per hont passa ell mata l' herba: que 'l seu alé enmatzina; que las flors se clouhen en veyentlo, porque no las trepitji; que te la mirada de l' óliva; que corre com una serp verinosa, y qu' allá ahont s' atura hi

ha caigut lo llamp. Sab que fan los esparvers? N' ha vist may cap com giravoltant en l' ayre sense moure l' ala, á la manyaga vigila, aguayta, espera, y sobtadament se rebat á sobra un colom infelís que descuydat volava en torn del terrat d' una masía, y qu' á la primera arpada l' esberla y voleyán perdudas ab lo vent no mes las plomas blancas que la fera dels ayres li n' ha arrancadas? Donchs aixís mateix, aqueix home jove de cara envehida per la febra maligna de tots los vicis, de llambregada infernal y boca blasfema, escuma de la terra, que dorm sense casa en la coba del sanglar, un dia la ignocenta Nuria va trovarlo, y diu que duya lo trabuch fumant y lo punyal sagnós, y va dirli paraulas qu' espantan: y ella fugint, y ell empaytantla, jo 'm vaig escaure de veurerla venir, y corro á ajudarla, y 'm poso entre mitg per protejirla; y ell ab una empenta 'm tirá á terra y amenassantnos á tots dos ab un udol de rabia va passar de llarch, deixantnos un espant y sobresalt que la te aturdida, y que la va fer estar malalta. No ho veu, quina cara ha posat mes trista? ¡Ella que semblava un pom de flors!

—Y per vida, que encara ho sembla: va dir en Tomás, que verament se la menjava ab la vista, á cada moment mes alelat. No tingueu por, Janich; aixó no mes es lo susto. Ja 's tornarà á aixeribir. Jo 'l trovés per un camí á n' aquell animal, que no tindria pas trevall de darli cap mes espant. Y es mes cobart qu' una guilla no vos afigureu.

—¡Com si ho es! afegí l' avi: qu' ha sigut may de valents insultar als debils? Com ell veu qu' un home ja es acabat....

—Y be, si vos sou acabat, jo encara no so comensat; y jo sol li posaré las peras á cuarto. ¡Com s' enten! Are veyas que li heu fet vosaltres á n' aquet ximple? que li ha fet la Nuria.... Y ab una mirada dolça y una mitja rialla mes dolça encara, li va pagar la Nuria tan ardorosas ofertas. Si 'l meu amo 'm dona llicencia jo 'l cassaré y 'l mataré ni mes ni menos qu' á un conill.

—No, li farà falta 'l seu merescut; jo vaig respondre, y mirantme altre cop al vell.—Aneu dient aneu dient.

Y 'l vell ab la expressió tremolosa de la pena que sentia per l' amor á la seva neta; recatantli visiblement no poderla escudar ab la seva propia forsa, surtintli 'ls petits ulls de las inflamadas órbitas, y bellugántseli entorn de la simpática fesomía la corona de sos cabells de neu, inspirant una barreja de compassió y de respecte, continuá.

—Be vingas mal, si vens sol. Veli aquí senyor, que aquets mateixos dias, no sé com m' he arreplegat un dolet á las camas que 'm fa anar de mala manera, y fins una la tinch ensetada. Be, aixó no seria res si á Deu plau, perque la noya ja 'm fa cada dia aiga de broyda que sembla que 'm destapa los esperits, y 'm poso á n' al mal de la cama, fullas de sanch-cuyt y faba-grassa que me la refresca d' alló mes. Pero ell no puch caminar: ell quan vull fer una forsa, desseguida sembla que tinch de dar l' esperit á Deu; y aixís aquesta criatura 'm queda desamparada, cabalment quan mes socós li manca.

Avuy mateix, aqueix habent dinat, habia sortit la noya pera anar al bosch á cercar aqueix feix d' hervas, qu' un herbolari de Vich nos te dias ha encomanat. Quan ha set tornada, que jo deya—Gracias á Deu qu' et's aquí, que se n' anirá á fer un xafech desseguida,—se 'ns presentan dos homes á la porta que 'l veurels feya fredat. L' un era l' Esguerrat, y l' altre trabucayre, que deu ser un si fá no fá com ell. Sense dirnos Deu te guart bestia, s' assentan, posan á terra lo trabuch y la manta, y cridan á la noya—Nuria; nos has de portar veurer.—Si jo hagués pogut valerme de mí mateix, ab un cop de estaca los treya á fora, ni que fossen trabucayres. La noya 'ls va portar beguda, aturdida com una fulla de trémol, y més blanca que la paret. S' aixecan per anarse 'n: y l' Esguerrat fent lo sonso se quedá enderrera, y tot plegat se gira, y aguaytant de fit á fit á n' aquesta, li va dir ab una veu fosca agafantli y casi be deslludrigantli un bras.—Reyna superbiosa; ni vols aixecar los ulls pera mirarme?

Ella que sempre ha anat més lleugera que cap esquírol, se li esmunyí de la seva grapa, y fugí cap á dins;

Deu me valga, que si jo hagués estat l' home d' avans, de tots dos no 'n tenia per un beurer. Pero ell no hi ha remey: tinguí de contenirme, y mentres ell se n' anava renegant y amenassantnos, la noya allà dins plorava com una Magdalena, y jo trist de mí, m' hagué de accontentar també plorant.

Després quan hagué passat aquesta pluja no pas gayre avans d' arribar vostés, ab la pena á dins del cor y ella no gosantme dir tota la pena y l' espant que se la menjava, ha sortit fins aquí darrera no més, que hi ha l' hort, á cullir quatre cols pel vespre, senyor, y 'l torna veurer á n' éll, tot sol que voltava per aquí com una guilla, aguaytant la casa, y caminant de puntetas; potser no volent que 'l sentissem. La noya aixís que l' ha vist, ha quedat glassada, las verduras que duya al devantal li han caygut: y ell s' ha adonat que 'l veyá. A llavors ha deixat anar una rialla de murri, que hasta jó l' he sentida, y s' arrenca á correr feixas avall. Ah, y eixint de la rialla la noya ha sentit que li deya. ¡Ay Nuria, quant jo torni! Y es clar; pobreta, ha corregut aquí més groga que la terra; y casi ha caygut en basca: y s' ha quedat assentada á n' aqueixas hervas, qu' ab lo vent que feya no sé com no s' ha malmés.

—Donchs vet aquí perque encara l' hem trovada d' aquella manera. Aquell dormir no era pas natural: ja pensava jo...

—No dormia pas; va respondre la Nuria: sino que veia una pila de cosas en l' ayre, y sempre semblava qu' á darrera del vent hi havia una cara lletja com la del Esquerrat, que 'm feya por; y encara que 'm volgués aixecar me semblava que no podia: fins que quan se m' ha anat aquella lley de cosa, he quedat tota parada de veurels á vostés.

—Ve, ara, no pensis res, ni tingas cap mena de neguit: perquè ja ho enrahonarem ab aqueix bon senyor, que 'ns donará un cami.

IV

Y are afigurat, si encara no 't cansa la meva narració, que 'ns trovem en vers mitja nit. No 't puch dir afigurat qu' era fosch, perque en la cambra ahont vetllava, y no dormía, segur qu' aquella nit m' havia de venir alguna ocasió de pendrer l' empleyo al manxech caballer adressedor de torts, pus creya més encantada aquella cabanya molt més que cap d' aquells famosos hostals que tant li varen dar que discorre durant sas campanyadas, la solitaria reyna de las nits serenas hi entrava ab tota llibertat per entre mitj de cent escletxas, que hi havia en la teulada feta de brancas d' alsina y feixets d' arbós. Jo deixava revenir á mos membres sobre un catre ab llensols de lli, nets com ells sols, encara que d' un color molt roig, y rústechs á la pell; més la imaginació no dormía pensant com duria á port segur aquells dos cors purs y senzills que fins llavors havían viscut com dos aucellets en un niu de farigolas, y que are 's sentían la vida enmatzinada per la baba maligne de l' escursó.

Aquella cambra era sens dupte la de la Nuria. No pots concebirne altre de més pobra; y no obstant respirava aquella olor balsámica de la virtut y de la ingnocencia que la feya atractiva, donant compte exacte de la manera d' esser d' aquella jove mestressa. Al costat del meu catre s' hi estirava en Tomas á sobre d' una caixa de fusta, guarnida de llit ab una flassada en doble, y llansols iguals als del meu catre. Al costat de la caixa una petita taula de fusta blanca era lo moble únich de la cambra. Mes era cuberta ab un tros d' indiana groga ab grans mostrars vermel·las; y á sobre hi havia dos gerros de terrissa ab grans rams de flors, al devant d' un cuadro de pam y mitj que tenia una estampa de la Mare de Deu de Nuria. Clavats á la porta ab ostias s' hi veyan dos goigs que eran de S. Segimon, y de Puiglagulla, y que arrodonían tota la decoració de aquella cambra rústica, guardadora

tal volta dels pensaments y somnis de l'àngel, qu' havia d' esser la flor més hermosa d' aquells solitaris boscos.

Per tot deu esser igual la nit: no obstant, quan lo vent barallantse ab aquelles espessors de castanyers y pins feya aquella música suau de las soletats, y quan l' udol del llop afogava 'ls xiulets dels aucells de nit, jo instintivament aixecava 'l cap y allargava 'l bras cap á la carrabina, que bona y carregada ja la tenia apunt en lo recó de l' espona.

Més seria perquè de mitja nit, cuant vaig creure sentir molt aprop de la casa com trepitj de gent. Com no hi havia cap finestra no 'm vaig poder assegurar. Assentat y mitj vestit ab una esgarrapada, y tot orelles, al cap de pochs minuts no vaig tenir ja cap dupte de que á pochs passos á darrera meu hi tenia gent armada.

—Tomás, vaig dir ab veu baixa, y tocantlo dels peus. ¿Dorms?

—No senyor! qué mana? respongué ben despert, cosa ab éll un xich estranya, puig es un tocasons pitjor que 'l guix.

—¿Ab á que pensas? no cridis y escolta á fora.

—Pensava ab la Nuria, perque no tenia son. ¿Qué escolti? ja escolto: ja sento: ¿Quí son? Y saltá á terra sense jo dirli, es un bon soldat vell, y ja 'l tinch vestit y armat, y com aguaytant per hont embestilse.

—Quietut: no 't moguis que no t' ho diga.

Al costat de la paret que toca al meu catre vaig sentir una mica de soroll. Ja donchs estava tothom á sobre las armas.

Assentat cada hu á n' al seu llit semblava que esperavam la senyal del combat. No sabíam pas cuanta forsa duya l' exércit sitiador, ni per hont seriam atacats. Aviat no obstant ho sapiguerem. L' enemich nos va caure del cel. La mina per entrar al castell se comensá pel sostre.

Ab menys temps del que gastaré á dirho, sentim qu' algú caminava sobre la fullaraca que 'ns cubria. Sentim qu' esgrotoyen en algun punt, la lluna nos envia tot ple-

gat un gros vano de llum blanca, y l' infern deixá caure als peus nostres un vulto gros... que d' ajegut á terra no 's va aixecar may més. Aixís que posá 'ls peus en ferm en Tomás s' hi agarbona com un foll, y estrenyentli 'l coll ab las mans, no més va espeternegar dos segons. No va poder fer un crit ni dir una paraula.

—Ahont ets? Borni, Borni, te: deya mentres tant una veu desde la bretxa del sostre, y com lo Borni ja no estava per ell y no li prenía un trabuch que ja penjava al mitj del cuarto, s' ajupí y tragué 'l cap... y una bala de la meva carrabina feu aquell cap una mica en llá, y may més aguaytá per cap forat. La detonació feu cuydar enfonsar la cabanya: vaig sentir un crit en la cambra del costat, y 'l pobre avi mitj nu ab la cara descomposta, ab los cabells adreßats de terror, y ab un llum que li tremolava á la má com un péndol, aparegué á la porta.

—Corrin, corrin: qué m' han pres la Nuria!

—¡Ira de Deu! que dieu Janich? esclama 'n Tomás ben fora de sí. Y donant al pobre vell un empenta sense adonarse 'n, per passar, se llença fora de la cambra ab la terserola á la má.

Per una estratègia igual á la de la nostra cambra la desgraciada donzella se vejé emportada fora de la cambra seva y de la cabanya, avans com aquell qui diu, de despertar-se.

Més no havia passat un minut, que se sentí un tiro á defora. Com no vaig sentir ningú més á sobre aquella banda de teulada, corro també cap á fora, y avans de saber quina direcció empendre, va creuhar pel meu devant una fantasma blanca, y coneguí la veu de la Nuria cridant.

—L' avi, l' avi, correm qu' en Tomás es mort!

—Ja vaig creurer sentir gemechs, y 'm tiro allá d' hont venían.

—Aquí, mon amo: soch aquí ferit y mort. Gracias á Deu qu'he salvat á la Nuria! Gracias á Deu que ell ja es á l' infern! M' hi acosto per reconeixer la seva ferida, y ans

de trovarlo á n' ell, ensopego ab un cos inmovil..... que era l' Esguerrat.

Miro la ferida del pobre del meu ordenansa qu' anava perdent la veu, y veyent que espantosament li sagnava probo de envenarli com vaig saber ab lo meu mocador, y corro á demanar ausili. Y trovo que ja corria cap ab nosaltres, acabada de vestir, y portant á l' una ma un llum y una ampolla de malvasía, y á l' altre venas y pedassos á la pobre Nuria, desfeta, que semblava verament una sombra d' ella.

—¿Hi será á temps res? va preguntarme.

—Deu ho sap! li vaig respondre.

Y sens dir una paraula, varem fer la primera cura á n' en Tomás que de tant en tant, com en desvari, no mes deya. ¡Ja l' he salvada! ¡ja l' he salvada! Y ella silenciosa, y ab tot lo bon cor d' una *germana de la caritat* m' ajudá en totas las operacions, sense altra demostració del seu dolor que las llágrimas que li queyan cara avall.

Cuant lo sol entrá en aquella cambra, ahont dormiam, il·luminá la fesomia pàlida d' en Tomás, febrós y abatut, en lo llit que jo acabava de deixar.

Un cadavre jeya als peus d' aquell llit, y un altre treya per lo forat del sostre, un bras y una ma, enterchs com una fusta. A punta de dia, una colla de carboners arribaban á n' aquella trista casa.

V.

La ferida de 'n Tomás, un cop estroncada la sanch, me semblá que no posava en perill la seva vida. Entre aquell refors de gent que havia arribat s' hi trovaren metjes de secá, infirmés, y medicinas, y sobre tot gent de bona voluntat, que s' ampararen del malalt del llit, y dels malalts que l' assistian. Encare no m' esplico com la débil Nuria tenia valiment pera tenirse dreta, al costat de 'n Tomás, endevinant tots los cuydados que li requerian, pera donárlosli ab una tendre somrialla, que en ella era virtut, per ell cordial, y pera mi extraordinaria admiració.

Dos homens marxaren desseguida cap á Sant Hilari de hont en Tomás era fill, á avisar als de casa seva que vinguessen y á uns que havian de anar á Vich á dur faixina ab los matxos, los vaig fer portadors de una breu relació, que dirigia al Governador de la ciutat.

Prometent á n' en Tomás que tornaria á veure'l demà 'l mes llarch, vaix deixar-lo ab greu neguit pera acabar de cumplir mos secrets encárrechs.

Plorá cuant li estrenyí la ma, y sa carinyosa guardiana plorá també, y ficsantme sos grans ulls negres, no pogué articular cap paraula. Mes foren los trevalls pera deixar al pobre Janich, que sumicant, cridant, abrassantme y fentme petons á las mans, no se sabia avenir de que jo me n' anés. Y jo tampoch puch dirte ab quin carreig de sentiments deixava aquella gent ab qui semblava que m' unian llassos de antiga amistat, després d' haber passat una nit solament á sota de son pobre alberch; mes una nit siciliana qu' havia de deixar recorts per sempre en aquella ban'la de las Guillerias.

Se 'm oferí per guia y company, un carboner jove que habentse rentat la cara, aparegué roig y fresch y guapo, decidit y xarrayre, que sabé manejar be 'l caball del pobre Tomás, en la jornada qu' emprenguerem, altre cop pel mitx dels pins; dels castanyers y 'ls roures.

VI

Juliol, 184...

He rebut de mon antich assistent, una carta que m' ha omplert de satisfacció. Diu aixís:

Sr. D.....

Desde que vaig rebre la seva última m' he millorat tant, que la ferida no 'm raja: tinch molta gana, gracias á Deu, y cobro de nou las forsas, que 'm sembla que molt aviat tornaré á esser com avans.

Estich tant be aquí, que no mes anyoro la companyia

de vosté: y la Nuria diu que li digui que d' assí uns cuants dias vindrém á Vich á veure'l. Aquí tot lo paisanatje l' alaba fins á las estrellas, y á mi m' agrada de sentirho perquè haventli estat assistent, jo sé mes que tothom que tenen rahó. Pero ells volen dir perque desde que varen penjar á n' en Felip á la plassa de Vich, la mena dels trabucayres s' es perduda y s' pot anar per tot arreu sense por de res.

Li volia contar com ahir que era diumenge ja vaig probar de fer un passeix llarch, que 'm va probar molt. Anarem tots á una font que hi ha mitja hora lluny. Eram la meva mare, la Nuria, lo Janich que torna aná un xiquet fort, y un servidor. La font are s' escau que neix á sota d' una perxada, y á tota hora del dia s' hi está resguardat dels raigs del sol. Y com que per anarhi 's passa per una avellaneda molt ramada que tampoch no deixa penetrar la calor, hi varem empleyar tota la tarde. A vosté que li agrada la campinya, li hauria molt plagut ser ab nosaltres. Allá n' hauria sentit de rossinyols; y n' hauria vist de margenadas verdas plenas de tots los colors de las flors que s' hi fan, com no n' he vistas en lloch mes tantas. La Nuria qu' ara ja no dorm ni plora com aquells estranys dias, no s' entenia de feyna á cullirne y á fer rams que se 'ls posava als cabells y se n' omplia la falda, y á mi me 'n omplia las botoneras del gech. ¡Que n' estava d' alegre! Son avi y la mare nos seguian á poch á poch, parlant de cosas mes sérias que nosaltres, pero ab la cara se 'ls coneixia que tenian lo cor ple d' un gran goig, l' un per la Nuria y l' altre per mi.

Un cop varem ser á la font, ella que duya una cistella plena de cosas, desseguida á prop de l' aigua las va treure y allá assentats á la herba en la perxada, semblava que no eram en lo mon. Aquellas rengleras de castanyers, tant alts y sense cap branca fins á la copa del cap de munt, semblan una colla de pilans que servan las voltas d' una ample iglesia feta de fullas y flors. Y 'ls penjoys de lligaboscós entortolligantse per eixos pilans y

rambajantse ab l' ayre, diria que son per penjarhi las llantias y salomons. La llum del sol no mes hi deixa haber una sombra fresca, y no creixen á la terra esbarsers y romagueras, com en tot lo altre del bosch, y fins l' herba menuda devegadas per no tenir sol, s' hi mor.

Cuant haguerem acabat de brenar, comensarem á passeja'ns ab la Nuria per aquellas regaladas galerias, enrahonant sempre, y fentme contar cop de cosas de tot lo temps qu' he estat soldat, que may se cansa de sentirlas. Y jo solament pel gust de esplicarnhi donava tot aquell temps per ben empleyat.

Jo y ella hagueram pres que aquella tarda no hagués tingut entrada de fosch, porque se 'ns va escorre que ni ens ne varem adonar, y la Nuria va fer prometre al seu avi que l' altre festa hi tornariam.

Me descuidava de dirli que la mare y la Nuria y 'l seu avi m' encarregan molt principalment que li regracii lo gran favor qu' hem rebut de vosté d' haverme enviat la llicencia. Quant jo los la vaig llegir, d' alegria tots plo-ravan y jo que no se 'n faltava gayre, porque, es un dirli á vosté, sentia molta pena de tenir de tornarmen y deixar la companyia tan amable de tots, y particularment de la Nuria que li dich que de minyonas com ella al mon no n' hi ha. Ahir mateix tornant de la font de la perxada li vaig dir si n' estaria contenta de esser sempre mes meva; y en comptes de respondre se torná del color de las si-reras, un ram que duya als dits li caygué á terra, y anava magolant las duas puntas del seu devantal. La resposta ray, be me la sabia prou: si fa temps que 'n Janich me te per fill, y la mare la pendrá com baixada del cel.

De aquí á dos mesos si á Deu plau, quan las cullidoras de castanyas, deixarán lo bosch de la casa dels meus pares, la Nuria que hi venia cada any, ja no ballará ab ellas las contradansas al voltant dels castanyers mes grossos qu' haurán donat al vent lo sech palló, abrigall de l' abundanta fruyta: y quant las altres l' endemá avans de sortir lo sol, se desfarán en collas per tornar á llurs ca-

banyas de las montanyas llunyas, nosaltres, ab la mare y 'l vellet avi de la Nuria, recaptarém en sach los pilons de vianda que 'ns donarán lo pa y l' alegria de l' hivern.

Y jo li dich desde are per allavoras, que si ab la seva companyia ve á honrar la nostra festa, será doble la joya de tots, y l' apreci que sempre li ha tingut y li tindrà son humil servidor

TOMÁS.

Vich 3o de Mars de 1879.

MARTÍ GENÍS AGUILAR.

LOS CLUBS ALPINS Y LAS ASSOCIACIONS D' EXCURSIONS

CONFERENCIA DONADA LO DIA 31 DE MARS DE 1879 EN LA
ASSOCIACIÓ D' EXCURSIONS CATALANA, PER D. RAMON
ARABÍA Y SOLANAS, PRESIDENT DE LA METEIXA.

(Acabament.)

Lo dia 3 de Desembre de 1876, al aturarse lo tren de Barcelona en la estació de Mongat, sis joves, En Joseph Fiter é Inglés, En Pau Gibert, En Marsal Ambrós y Ortiz, En Ricart Padrós, En Roman Arnet y En Eudalt Canibell, baixáren d' un cotxe de tercera y ab l' alegría pintada en lo rostre, com qui s' prepara á donar felís terme á un projecte afalagador, emprendueren la pujada per una de las típicas rieras de nostra costa de lllevant, que segons nostre eminent poeta Castelar, no té en Europa altra que la guanyi en hermosura. A curta distancia del poble y girats los ulls envers eixa mar blava que dominaren un dia en pau y en guerra nostres vaixells, s'aturáren los expedicionaris y assentantse luego entorn del mes jove, del esmentat Fiter, se tragué aquest un paper de la butxaca y comensá á llegir en mitj del més gran silenci.

Al poch rato, s' escampáren tots per lo puig que dona nom á la vila y ben prompte, repartits en diferents grups, los haguereu vist, als uns dibuixant ó apuntant algun quadro al oli, als altres herborisant, als de més enllá fent preguntas y regirant documents y á tots com preocupats pera enllestir algun negoci grave y trascendental. ¿Qu' era efectivament lo que portavan entre mans? ¿Qué significava aquella escena!

Si sempre la contemplació de la naturalesa s' ha considerat com un dels passatemps més sans y profitosos y una de las més abundosas fonts d' inspiració pera artistas y poetas; quan aqueixa contemplació té per objecte las encontradas del país natal y no s' limita senzillament als paisatges, obra de Deu, sino que recau també en los monuments, obra dels homens; quan, lluny de mantenirse inactiva, aspira á donarse compte dels fets que han tingut lloch en los punts que la ocupan y preten enllassar amorosament todas las anellas de la gran cadena històrica que forjan incessantment los sigles; quan, conmoguda per lo sant crit de la patria, demana llum pera aclarir las tenebras del passat y no s' cansa d' investigar fins á fer saltar de la enrunada pedra la espurna que fixa la mirada distreta ó indiferent; quan tot aixó fá y quan ab tal esperit s' exerceix, la contemplació de la naturalesa no es ja un entreteniment més ó ménos útil y agradable, sino una ocupació de tanta transcendencia, moral y materialment parlant, que difícilment s' en podrà trobar un' altra que l' aventatji ni que sisquera la iguali.

Donchs veus' aquí quina era la ocupació de nostres joves en aquell lloch, potser sens penetrarne ells meteixos tota la importancia: miravan, admiravan y estudiavan, fent ensemps la proba experimental d' un pensament concebut per un d' ells y acceptat ab entussiasme pe'ls altres, la fundació d' una Associació d' excursions que generalisés y sistematisés las investigacions artístico-histórico-naturals per la nostra terra é interessanthi y fenthi pendrer part activa á gran nombre de personas, logrés ferlas mes

profitosas y ménos difícils á cada h . Content ssims del ensaig, all  meteix donáren per constitu ida la Associació y ja desd' aquell moment no s' ocup ren d' altra cosa que de batejarla, de buscarli adherents, de formalisar sos estatuts y de obtenir sancio  oficial pera viurer en llibertat la vida pública.

Lo comensament fou modest y per aix  meteix coronat del mellor  xit; los socis no venian en grans collas, pero cada nou membre aportava   la naixent Associació una gran dóssis d' entussiasme y de laboriositat. En aquell primer período es quan se feren las excursions m s con-corregudas, m s fruct feras y m s seguidas; sense fressa ni segonas miras s' estudiava, se treballava y poch   poquet s' anava sembrant la ben fica llavor que tan be havia de germinar m s tart en nostra benvolguda patria. Be es veritat que alashoras també la modesta Associació debia   la previsor y ben intencionada cooperació d' algun de nostres *sabis* lo gener s y alentador calificatiu de *Sant Mus literari*, ab lo qual y   falta de més efectiu y escayent apoyo, honrats y satisfets los nous socis anavan proseguint sens desviacions ni defalliment llur primitiu prop sit. Lentament anava aquest fent via, l' Associació atreya la atenció, fora de Barcelona m s enc ra que   dins, y al fi s' inici  una tendencia marcad ssima   favor d' ella, se comens    veure qu' efectivament podia esser de gran utilitat y los socis entraren   professó feta.

Fix m b  lo prop sit de l' Associació y vey m qu  tenia d' original, acudint per' aix    un document autentic que   poch de un any de sa fundació publicava. Es la relació oficial de sa *fulla de serveys*, presentada ab setxa de 10 de Febrer del 78 entr' altres treballs,   la Exposició universal de Paris y quin comensament diu aixís: «Despertada d' un quant temps ensá la noble admiració   las glorias y grandesas de la patria, dins del renaixement literari de Catalunya hi mancava una Associació qu' enlayrant la bandera de la investigació, dedicantse al estudi de las ciencias y propagant lo entussiasme catalanista pogués

contribuhír á recullirne las riquezas naturals espargidas y quasi bé olvidadas, pogués presentar á la consideració de propis y estranys las bellas de nostres paissatjes y de nostras vilas y *més que rés*, pogués en los monuments arquitectónichs que restan en peu, no ja admirar tant sols las concepcions artísticas, sino embadalirse remembrant lo passat esplendent de nostra terra y las reminiscencias que 's conservan encara en lo carácter de nostre poble. Mancava dins de la renaixensa literaria de Catalunya una agrupació essencialment práctica y á omplir aquest vuyt vingué la *Associació catalanista d'excursions científicas*. No sabém que s' hagués may pensat en consemblant organizació, puig lo medi posat en práctica pera lograr un fi tan noble y elevat, s' ha fet interessant per demés...» Es un comentari precís y eloqüent al article primer del Reglament de l' Associació esmentada.

Ara bé, repassant aquesta introducció, s' hi veuhen ressaltar dos ideas: lo catalanisme, baix un punt de vista práctic y concret que l' havia de fer simpátich á molts que l' temian per la vaguetat ó doble intenció de que fins alashoras lo havian vist sempre revestit—y la arqueología, baix un punt de vista vivent, variat y correlacionat sempre ab la historia patria. Bé es veritat que 's parla de bellas naturals, d' estudi de las ciencias, etc., pero la tónica dominant es la que havem senyalat y los fets ho comproban: per aixó á mí com á molts sempre 'm dissoná lo calificatiu de *científica* que, com aquell qui diu, á falta d' altre més exacte, segons del meteix primer article del Reglament se despren, s' aplicá á la nova Associació.

Ja 's veu donchs que aquesta no té ab los Clubs Alpíns de que avans vos he parlat, altra cosa comuna que 'ls medis de que 's serveix y encara ab aquesta distinció: qu' en los uns las *ascensions* son las que dominan y en l' altra son las *excursions*. No obstant, á voltas unas y otras venen á coincidir y si voleu adquirirne lo convenciment, no teniu més que obrir un armari qualsevol del C. A. F., p. e., y veuréu una série d' articles sobre arts, industria, ar-

queologia, costums, llenguatje, etc., qu' escaurian com l' anell al dit á la «Catalanista».

¿Era donchs completament original lo pensament dels fundadors d' aquesta? Respecte dels Clubs Alpíns, si n' coneixiau lo nom, y es molt dir, responch de que no n' coneixiau altra cosa: de segur que á no esser aixís, altrement hauriau informat lo esperit de la Associació. ¿Era potser cosa nova lo recorre nostre territori y ferlo conèixer? Respongan per mí los noms d' En Pi y Margall ab sa obra «España pintoresca», del malhaurat Parcerissa ab la seva monumental «Recuerdos y bellezas de España» y los respectacles dels Srs. Milá, Balaguer, Rigalt, Puiggarí, etc., ab tants y tants articles y obretas destinadas á pregonar las bellesas de nostre territori. ¿No hi havia donchs res propi en lo pensament dels fundadors de la Catalanista? Sí, senyors, una inspiració felís, filla potser de la experiencia: la de no fer las exploracions aisladas sino en comú, á fi de utilizar las especials aficions y coneixements de tots unificantlas baix un plan armónich: era lo principi económich de la divisió del treball aplicat á las investigacions de l' Associació, ni més ni ménos. Mes aquest principi, pera donar sos fruyts, exigeix de tots los col·laboradors gran unitat y disciplina, y com en las associacions de la índole de la que parlém, una y altra no s' imposan sino que s' estableixen per consentiment espontáneo, resulta qu' en tant qu' aquest consentiment existeix, tot marxa vent en popa, mes tant punt acaba ó flaqueja, comensan las dificultats, venen los disgustos y s' anula la activitat y lo entusiasme. Desgraciadament, aquest contrast pogué notarse en la «Catalanista», precisament en los moments en que major increment prenia y, encara que molt sumariament, penso examinar las causas principals que segons mon imparcial parer, produhiren la escisió. Tingué lloch aquesta en 19 de Setembre de 1878, mes avans d' entrar en tant desagradable terreno, convé que diga qu' es lo que havia fet la *Associació catalanista d' excursions científicas* fins lo

dia 10 de Febrer de 1878, fetxa de la relació avans esmentada presentada á la Exposició de Paris, qu' es lo document oficial més recent qu' he pogut obtenir sobre dita societat.

Desde la fundació de la meteixa fins á dita fetxa, es á dir en poch més de 14 mesos, s' habian fet 17 excursions als següents punts: al Real Monastir de Pedralbes (10 de Desembre de 1876), á Martorell y Abrera, á S. Geroni de la Murta, al castell de Moncada y cova de Na Guilleuma, al castell de Vilassar, á las runas del Monastir de S. Geroni de Vall d' Hebron, S. Genís d' Agudells, S. Cipriá y capella del Coll, á Vallvidrera y Santa Creu de Olorde, al Papiol, á Molins de Rey y S. Bartomeu de la Quadra, á Horta, á S. Cugat del Vallés, á Granollers, S. Feliu de Canovellas y Llerona, al castell de Cornellá y S. Joan Despí, á Vilafranca del Panadés, S. Martí Sarroca y Olérdula, á Montjuich, á S. Feliu de Llobregat, S. Just Desvern y Esplugas y á Breda, Hostalrich, Arbucias y Montsoriu (2 y 3 de Febrer de 1878).—Totas aquestas expedicions se feren en diumenge ó dias de festa y las de Vilafranca y Breda duráren dos dias: á cap d' ellas deixáren d' assistir los fundadors. Lo nombre d' excursionistas variá de 3 fins á 17, podentlo fixar per terme mit de 6. Encar qu' en l' ordre de las excursions no s' pot dir que hi hagués sistema preconcebut, se veu no obstant certa tendencia á estendre paulatinament lo radio d' investigació, del centre (Barcelona) á las extremitats (fronteras del principat).—A mes d' aquestas excursions colectivas s' en feren algunas de particulars, entre las que dech esmentar, no porque la fes jo, sino per las conseqüencias que tingué pera l' Monastir de Ripoll, la que vaig fer en Juliol de 1877 á La Garriga, Ripoll, Ribas, Nuria y lo Puigmal, quina relació s' acordá imprimir y s' publicá en «La Renaixensa» d' Agost ó Setembre d' aquell any.

En aquestas excursions se tragueren en total 138 dibuixos y croquis, deguts als socis següents: 39 al Sr. Canibell, 33 al Sr. Fiter, 23 al Sr. Marí, 16 á mí, 5 al se-

nyor Masriera (D. Artur), 3 al Sr. Gibert (D. Pau), i á cada un dels Srs. Padrós, Bieto, Aulestia, Casanovas y Matarodona y 14 á diferents socis, que s' estampáren en la «Llumanera» de Nova York y s' refereixen á la excursió feta á S. Cugat del Vallés.—En la segona excursió ó sia la de Martorell y Abrera, s' acordá adquirir una màquina fotogràfica pera traure vistas de paissatges y monuments y en la última, la de Breda, la secció topogràfico-pintoresca novament formada, valentse del procediment heliogràfic, va fer lo primer ensaig pera la publicació del «Album pintoresch-monumental de Catalunya», obra que, á despit de tots los reparos, constituirá sempre una verdadera gloria pera la Associació que l' ha iniciada y pera la societat heliogràfica espanyola que la executa.

A més dels dibuixos, se feu en ditas excursions ample recull de plantes, rocas y fòssils com també y molt particularment de documents y segells referents á la historia de la monarquia catalano-aragonesa, habent obtingut la Associació per sa, encar que petita, notabilíssima col·lecció sigilogràfica una medalla en la Exposició d' arts suntuarias celebrada en Barcelona en Setembre de 1877, en quina organisació prengué també part molt activa.

En las sessions y vetlladas celebradas per l' Associació se llegiren 19 memorias, degudas: 5 al Sr. Fiter, 3 al Sr. Canibell, 3 al Sr. de Monner, soci delegat, y 1 á cada un dels Srs. Arabía, Marí, Barallat, Arnet, Alsius, soci delegat, Masriera (D. Artur), Valls y Vicens y Aulestia. Com á comprovació de lo que avans he afirmat, ni per lo tema ni per la exposició cap d' aqueixas memorias té res de científich; fora de la del Sr. Valls, que parla de las costums catalanas, las demás ó son senzillas relacions de las excursions practicadas ó estudis més ó ménos importants sobre punts d' historia ó de arqueología.

En 30 de Maig de 1877 doná la Associació un concert á benefici de la viuda y fills del malhaurat artista En Tomás Padró y en 30 de Novembre del meteix any una vetllada necrològica pera honrar la memoria de la Sra Isa-

bel de Villamartin y dels Srs. Saleta, Llabería, Poch, Rialp, Cadafalch y Sianesi. Pero lo que mes esplendor li doná foren las gestions pera que s' fes efectiva una antigua consignació nominal de 8.000 pessetas en favor del Monastir de Ripoll, gestions comensadas á instancia meva (ho dich ab orgull y sense modestia, perque no sé fingir) y coronadas ab lo mellor éxit gracias á la activa cooperació del Excm. Sr. D. Víctor Balaguer y á la bona voluntat del Ministre de Foment, Excm. Sr. Comte de Toreno.

Tals habian sigut los traballs de l' *Associació catalanista d' excursions científicas* fins á la fetxa á que s' refereix lo document oficial d' ahont trech aqueixos datos y que acaba aixís: «la organizació de las seccions y lo entussiasme sempre creixent dels socis nos fa esperar que temps á venir la idea donará profitosos fruyts á las ciencias y á la terra catalana.» ¿Com donchs lo entussiasme minvá, s' aclariren las excursions, disminuir los traballs, aumentáren los disgustos y vingué finalmente una escisió, que ab veu compungida y abaixant los ulls califican ara de funesta los que per sota terra l' atiaren y ab joyosa esperanza la vegeren esclatar.

Lo terreno es relliscós y no voldria ferir á cap personalitat, pero, excepcionalment, puch parlar molt alt y es hora de que hi parli. Fossen los que fossen los errors, las faltas, la culpabilitat dels fundadors de la Associació, contra los qui principalment se desencadená la borrasca, la gratitut manava recordar que á n' ells se debian la marxa empresa per la Associació, quan era aquesta encara molt petita, aixís com la majoría dels traballs que poch á poch li donaren prestigi, y la justicia exigía qu' en comtes d' una deposició violenta y apassionada se 'ls subjectés á un judici imparcial, seré, inapelable com demanava la proposició que jo vaig presentar y qu' acceptaren préviament baix paraula d' honor las dos parts interessadas. Mes arribada la hora de la votació, lo partit vencedor no volgué atendre á paraulas de transacció, de conveniencia y de justicia, y ab lo fútil pretext de que ma proposició havia arribat tart (á pesar de que altrás vegadas en cassos

iguals s' habian votat á la vegada dos proposicions contrarias), se votá tumultuosament un fallo condempnatori sense escoltar ni voler escoltar per res á la part condempnada. Aquesta conducta, lo espectacle que presentá aquella sessió memorable y sobretot lo convenciment de la premeditació ab que tot s' habia preparat y que demostrava lo irreconciliables qu' habian d' ésser los que habian votat en sentit contrari, me decidiren á mí y á molts altres á separarnos d' aquell núcleo de gent apassionada.

Las causas que prepararen la escisió (prescindint de personalitats) foren á mon parer: la costum introduhida per la Junta Directiva de demanar pera tot lo *exequatur* á la general, lo que portá un estat morbós y endemich de discussió contínua, que assimilá ben prompte las avans profitosas y aprofitadas vetlladas de la Associació á una ridícula parodia dels moderns parlaments;—la guerra sorda declarada per los socis novament entrats al element obrer que irónicament s' anomenava *democrátich* y que, plé d' abnegació, es lo qui mes havia treballat al comensament de l' Associació;—lo carácter marcadament literari que prenian los traballs d' aquesta ab perjudici de las verdaderas investigacions y qu' espantava ó desanimava als qui no tenian guanyat nom d' escriptors en los mil y un certámens de nostre teatral catalanisme ó bé, al contrari, qu' estimulava á escriure ab frase altisonant lo que podia molt mellor dirse en paraulas senzillas;—y finalment, la meteixa vaguetat d' aquest catalanisme, que si bé proclamat en lo programa de l' Associació ab caracter práctic, necessitava encara de fórmulas més concretes pera definir sas aspiracions y determinar sas tendencias.

Es efectivament necessari que s' comprega, ja que 'ns proclamém catalanistas, ahont aném y qué volém, puig de rés servirá que consigném en nostre Reglament lo allunyament de la política, si doném lloch á creurer que 'ns fem cómplices dels fins polítichs que s' atribuheixen al catalanisme y que han excitat en diversas esferas, dins y fora de Catalunya, tantas desconfiansas y recels. Lo catalanisme de l' *Associació d' excursions catalana* es franch

y ben definit: no aspirará may á substituhir á las formas actuals altrás formas més ó ménos variables, sino á vigorisar nostra iniciativa y á purificar de un modo permanent nostre carácter per mitj del estudi sever, imparcial y sostingut de tot lo qu' es y ha estat nostre, terreno, historia, monuments, costums, llenguatje y produccions, única manera de que nostra nacionalitat sobresurti ab entera independencia dintre sempre de la nacionalitat espanyola. Per aixó havém consignat en nostre reglament que si bé usém com á oficial la llengua catalana, usém y admetém també la castellana y totas las neo-llatinas, y mon més gran plaher seria qu' en aquestas conferencias se dongués d' aixó un exemple práctic. ¹

Vos he citat lo nom de nostra Associació y encara no vos he donat sobre d' ella cap dato. No 'm toca á mí fer son panegírich y aixís vos diré en curtas paraulas: que 's constituí en 21 de Setembre de 1878; que son Reglament, fet en quatre dias y aprobat per unanimitat despres d' ámplia discussió, quedá aprobat pe 'l Govern en 7 de Octubre següent; que avuy, als 6 mesos d' existir, som 135 socis residents y 70 delegats, es á dir, quasi tants com en la Catalanista després de dos anys; que, amestrats per la experiencia, havém simplificat molt nostra organisació, deixant als socis la major llibertat é iniciativa pera proposar pero reservant á la Junta Directiva la major llibertat é iniciativa pera executar; qu' en sis mesos havém fet 4 excursions generals y 6 particulars; donat 12 conferencias públicas en las que han sigut los disertants los senyors canonge Ribas, coronel Saleta, Dr. D. Gayetá Vidal de Valenciano, Dr. Benessat (D. Francisco de P.), Dr. Cabello é Ibáñez, périt-agrónomo Sr. Tobella y lo qui té l' honor de dirigirvos la paraula; celebrat una sessió pública necrológica, la primera que se dedicá en Barcelona á la memoria del il·lustre D. Francisco Martorell y Penya, y quatre vetlladas literarias, totas concorregudís.

¹ A la fetxa en que aixó s' imprimeix aquest exemple s' es donat ja ab la conferencia donada en francés lo 5 de Juny de 1878 per lo Sr. Baró de S. Saud. Un' altra se 'n haguera donat en castellá, pero lo disertant, militar, degué traslladar forçosament sa residència avans de la época prefixada.

simas; emprés la publicació d'un *Butlletí mensual*, òrgan oficial de l' Associació, que de 16 s' ha augmentat fins á 24 planas y 'ns proposém il·lustrar ab grabats y vistas fotogràfics; obtingut dels carrils de Tarragona á França y de Granollers á Vich y S. Joan de las Abadessas la ventatja del cambi de classe immediata superior á la que s' paga, y de més de 40 societats y publicacions lo cambi ab nostre Butlletí; obert un certámen ab tema lliure dintre del article primer de nostre Reglament pera una obra de investigació en prosa catalana, ab premi de 150 pessetas é impressió de la obra, y fundat una biblioteca y un museo, que importants ja, van augmentant cada dia en quantitat y qualitat. Tením preparadas novas é interessants excursions, conferencias y traballs, y 'ns ocupém en organisar una suscripció pera ajudar á la restauració del Monastir de Ripoll, gloria del art catalá y sepulcre de nostres comtes sobirans.—Crech que basta aquesta somera enumeració pera probar que treballém y que treballém ab fruit y bona intenció.

¿Y la catalanista, que fá desde la escisió? Traballa també activament ¿á qué negarho? distingintse en primer terme los que avans d' ella per llur apatía é immobilitat semblavan presa de maléfich encantament Y veus' aquí la utilitat práctica de la escisió, per lo qual jo la beneheixo; la atmósfera s' havia fet massa pesada pera que poguessin respirarla ensemps certas individualitats y ara, en atmósferas separadas, respiran ab llibertat y treballan ab ardor. Si aixís no ho hagués comprés, ni haguera prés may part tan activa en la organisació de la nova associació, ni molt ménos n' haguera admés la presidencia que per unanimitat m' oferiren. L' una Associació es esperó de l' altra y al fi Catalunya s' aprofita d' aquesta dualitat: més diré, donada la humana flaqueza, aquell *homo sum et nihil humanum á me alienum puto*; donadas las circunstancias particulars de nostre caràcter, de nostra educació y fins diré de nostra instrucció, potser no hi havia altre medi pera solidar lo pensament y arrelarlo profundament en

nostra terra. De tots modos, ben assahonat ja l' camp y amarats encara ab las suadas de la sembra, esperem ara ab tranquil·litat los fruyts de la cullita y, vingan d' allá ahont vulgan, com nostres serán sempre ja que l' planter es nostre, ab cor festívol y franch, los presentarem un dia á nostra aymada Catalunya y li dirém: «Té, vet' aquí los fruyts que pera tú volíam; ara, que Deu benehesca l' bon intent!»

Senyors, duas parauias avans de termenar. sento dir per aquí que la fusió convé, que la fusió vindrá. ¿Voleu saber quina es la meua opinió sobre aquest punt? si ha de venir, que vinga, pero que no vinga á empentas sino suau y lentament; que s' trobi feta en los cors avans que s' declari de paraula; en fi, que no vinga avans de temps, puig allavors los qui la portin en comptes d' un bé farán un mal. Si aixís no ha d' esser, continuém vivint separats y treballant cada hù per son compte; al fi, lo profit es comú y no hi ha pas necessitat que siguém enemichs: Catalunya es prou gran pera que tots poguém ocuparnos en estudiarla. Y junts ó separats, tinguém en compte que pera que l' moviment produheixi tots sos resultats es sobretot necessari esforsarse en emancipar lo catalanisme d' aquest jou exclusivament literari que se li ha imposat y en triomfar de la indiferencia de las classes ricas y de las capacitats científicas, que fins ara s' han manifestat retretas y que son las que en los *Clubs Alpíns* forman lo verda·der núcleo de la forsa, del entusiasme y de la activitat. Senyors, crech qu' en aquestas societats tenim molt qu' estudiar y molt qu' aprendrer y al acabar, permetéume expressar un viu desitj: ¡qué las Asociaciones d' excursions de Catalunya arribin á obtenir com ells han obtingut en tota Europa, la meteixa vitalitat, la meteixa consideració y la meteixa confraternitat!

HE DIT.

LA LLEY

Dura lex, sed lex.

JA l' han posat en capella,
ja l' empren lo confessor.
La primavera ¡que es bella!
tot lo camp esclata en flor.

Germans de la cofraria
ja captan pe 'l pobre reu.
En l' espay ¡quant' armonia!
en lo camp ¡quin bé de Deu!

Diu que 'l reu no arriba als trenta;
diu qu' es dels minyons mes bells.
¡Quanta onada resplendent!
¡y quantas cançons d' aucells!

Diu que 'l reu te una estimada;
diu que son dos cors en un.
Oh! l' amor es l' alenada
del detall y del conjunt.

Diu que 'l reu jura y rejura
que 'l van acusar en fals.
La justicia no s' atura;
¡feune cas dels criminals!

Tant testimoni no enganya;
las provas están á punt.
Lo reu, una gran montanya
sent que li cau al demunt.

Per xó á mort tot desseguida
la justicia 'l condemná.
Y mestrestant dolls de vida
esbategan ça y enllá.

De nit los fusters basteixen
lo patíbol afrontós.

¡Quants de perfums s' esbargeixen!
¡quin callament misteriós!

Mentres los fusters treballan
senten un cant de consol,
sens deixar la feyna, callan
escoltant lo rossinyol.

Al reu trahuen de capella
l' endemà de bell matí;
per mes que patia en ella
¡qué horrible sortir d' allí!

Ja la malehida roba
li posan en la presó;
quan es al carrer ja troba
la funeral professó.

Ja carregat de manellas
en un carro l' han muntat.
Als nets lo signan las vellas:
«¡Ja veyéu en que ha parat!»

Per totes bandes hont passa
¡Deu meu! ¡quina gernació!
Lo Sant Crist cobert de glassa
va guiant la professó.

Al criminal tothom mira;
¡á la mort lo pobre val!
Diu que plora y que sospira,
¡quina llástima que fa!

«Pare, per perdut me dono;
(ja li diu al confessor)
als que m' acusan perdono,
los perdono de tot cor.

Pero ma sort desespera;
me matan sens cap motiu;
¡y morir en primavera!
¡are que tot gosa y viu!»

Tot quant diga no té forsa;
per ell no hi ha cap remey;
¿qui la justicia retorsa?
¿qui clama en contra la llej?

Avant donchs, segueix tranquila

cap al camp la professó.
¡Quina gernació á la vilal
y al camp ¡quina gernació!

Los soldats lo curs gorneixen,
¡com ressonan los timbals!
¡Y quant puras resplandeixen
las clarors primaverales!

La funeral comitiva
del patíbol es al peu,
quant allí lo carro arriba,
ja d' ell fan baixar al reu.

Ja 'ls negres esgrahons munta,
ja 'l fan seurer al banquet,
ja las ertas mans ajunta,
ja sent de l' argolla 'l fret.

¡Ab quanta amargura plora!
mira, mira á tot arreu,
y veu amenassadora
la societat devant seu.

Mes l' hora ja es arribada;
lo botxí ja dona 'l tom.
Societat, ja estás venjada;
ja está satisfet tothom.

Y mentrestant sa carrera
segueix lo sol resplendent,
y onadas de primavera
per tot l' espay van corrent.

¡Contrast que á pensar convida!
¡gran misteri de la sort!
¡tot lo luxo de la vida
rodejant á un pobre mort!

Y anys després quan la sentència
tothom havia oblidat
se descobreix l' ignoscencia
de aquell pobre condemnat.

¿Com lo mal reparas are,
Societat? y en eix perill
¿qué li respons á la mare
que crida: «¡Torna'm lo fill!»?

JOSEPH MARTI Y FOLGUERA.

NOVAS

ALANMENT invitats hem assistit a la distribució de premis del certamen literari obert per la Redacció de l' *Eco de Badalona*.

Lo senyor arcalde declará en breus paraulas oberta la sessió y passá lo Sr. Ubach y Vinyeta president del Jurat á la lectura d' un erudit y entusiasta discurs, saludat al termenar per frenétichs aplausos. D. Jaume Solá y Seriol llegí son discurs de secretari que escità en distintes ocasions l' entusiasme de la concurrencia. Oberts los plechs resultá esser autor de la poesia distingida ab la flor natural D. Joaquim Riera qui trobantse fora havia delegat al Sr. Ubach pera elegir Reyna de la festa, passant á ocupar lo lloch destinat la esposa del director del *Eco de Badalona*. L' accésit resultá esser del Sr. Ximenez. Lo premi al fet històrich l' obtingué D. Baldomero Solá ab sa poesia *Un jorn de gloria*. Lo premi á la Caritat l' obtingué lo Sr. Gallard per la poesia *Las germanas de la Caritat*, lo Sr. Riera resultá esser l' autor del treball que guanyá lo premi del *Periodisme en las poblacions subalternas* y fou l' accésit al mateix, de Salvador Genís. *Amor al treball* es lo títol de la composició de que resultá esser autor D. Pere Renom; l' accésit al mateix fou del Sr. Riera. Lo premi de *Los pescadors* se l' endugué don Cárlos Pirozzini, y l' accésit D.ª Dolors Moncerdá. Del tema lliure se n' endugué l' primer premi lo Sr. Soler y lo segon lo Sr. Pirozzini, obtenint un accésit lo Sr. Franquesa y altre lo Sr. Soler.

Lo *Centro familiar del Putxet* obra un certamen literari oferint-se los següents Premis.

Un esent de plata demunt d' una planxa d' ébano, ofert per la Junta Directiva del Centro á la millor poesia qual tema se deixa al arbitre del poeta.

Una planxa de filigrana de plata daurada, oferta per D. Pau Miró, á la millor poesia festiva.

Un boceto, ofert per lo pintor D. Modest Urgell, al millor quadre de costums, en prosa.

Una branca de llover, de plata, oferta per D. Ricardo Boy á la millor poesia satírica.

Un joyer de plata y porcellana esmaltada, ofert per D. Pere Bruny, á la millor poesia sobre *La Caritat*.

Una joya de plata, oferta per D. August Tintorer á la millor poesia sobre assumpto històrich.

Las composicions deurán esser inéditas y escritas en catalá, á excepció de la que obti al premi sobre *La Caritat* que podrá esser catalana ó castellana.

Lo terme de presentació es fins al dia 6 del próxim mes de Setembre, al mitg dia, en la Redacció y Administració del *Diari Catalá* (carrer de Fernando, núm. 32. 1.er)

Forman lo jurat, los senyors Conrat Roure, Angel Guimerá, Cárlos Pirozzini, Narcís Oller y Moragas y Artur Gallard.

Acaba de passar á mellor vida un dels joves que més se devetllava per la idea catalanista y que per las mostrars d' algunas poesías insertas en la «Veu de Montserrat» y en altres publicacions prometia figurar aviat en primera rengla. D Joseph Camp-Sangles ha mort lo dia 30 del passat Juliol als 22 anys quan estava acabant en Barcelona sa carrera. Enviem nostre pésame á sa atribulada familia y als amichs que baix lo nom de *Juvent vigatá catalanista*, constituïan ab éll un centre que mantenía viu l' amor á Catalunya.

D. Joseph M. Codolosa acaba de publicar un tomet de poesías comprenent duas coleccions una ab lo títol de *Las tombas* y l' altre que titula *Unas cuantas flors*. En las poesías del Sr. Codolosa s' hi veu molta facilitat é hi despunta sempre la sátira que maneja perfectament. La colecció *Las tombas* compren las següents composicions: *Un mort sense tomba*, *La impura*, *Un pobre*, *Un elector per forza*, *Un sabi*, *Un Romeu y Un marit*. En las *flors* s' hi comprenen: *Aubada*, *Retorn de la primavera*, *La tirania*, *La adulació*, *Lo poeta*, *A...*, *Las llamineras y Olvidam*.

L' *Associació catalanista d' excursions científicas* nos ha remés lo següent Suplement al cartell del certámen literari-artístich en honor del Dr. D. Francesch Vicens García, Rector de Vallfogona.

«Ab posterioritat á la publicació del cartell d' aquest Certámen, s' ha ofert pera esser adjudicat lo següent premi:—*Ploma de plata*, costejada per lo Il·ltre. Ajuntament de Tortosa, á la mellor poesia en catalá, qual tema sia referent á la mateixa ciutat patria del Doctor García.

A fi d' aclarar las bases proposas pera lo premi artístich, d' acort ab l' ofertor del mateix, se reproduheix lo tema senyalat ab la forma següent:

Nivell de plata, ofert per l' iniciador, al artista que presenti lo plano més adequat pera monument biblioteca, que reunint tota la bellesa y economía possibles, puga aixecarse en forma de templet dessobre una escalinata en una plataforma de 20 metres de longitud per 20 de latitut.

La biblioteca deurá esser pera 4000 volums y tindrà habitació pera lo porter y un despaig pera l' encarregat de la mateixa.

Se situará en lo centre d' un vast camp prop del poble.

Constará solzament de planta baixa.

L' escala dels planos será de $\frac{1}{35}$ en los alsats y seccions y de $\frac{1}{100}$ en las plantas.—Barcelona 5 d' Agost de 1879.

SUMARI

FIDEL FITA.. . . .	Lápidas romanas novament descobertas en la muralla anti-gua de Barcelona.	113
C. BARALLAT Y FALGUERA..	Traducció catalana de la tragedia «Esther» de Racine. . . .	119
MARTÍ GENÍS Y AGUILAR. .	Recorts d' una nit.	123
RAMON ARABÍA SOLANAS. .	Los Clubs Alpíns y las Asociaciones d' excursions.. . . .	144
JOSEPH MARTÍ Y FOLGUERA.	La lley.	156
	Novas.. . . .	159

DELS CONTRACTES DE ENFITEUSIS Y Á RABASSA MORTA

SEGONS L' ANTIGA Y LA MODERNA LLEISLACIÓ

DE CATALUNYA.

ESTUDI JURÍDICH-SOCIAL.

I

Napoleon III, que fou, com tothom sab, molt amich de las frases de efecte, y que realisá en lo nostre temps la teoria completa del cesarisme, ço es, del despotisme disolvent disfressat ab las formas de un sistema pseudo-conservador, deya, molt sovint:

En la familia imperial hi trobo jo tots los partits militants de Fransa: la emperatriu es católica per sentiment y aristocrática per la sanch; mon cosí, lo príncep Geroni Napoleón, es demócrata y lliure-pensador, y jo... som la personificació del imperi socialista.

Quan se recordan aquestas paraulas del modern *imperator*, engrandit per las circunstancias y per ellas rovinat, no 's pot menys de recordar també que tots los despotas de l' antiguitat tractaren de corrompre á la *turba popular*, considerant que, embrutit lo poble, fácilmente

podrían ofegar y destruir als caps de ala capassos de convertirlo en host defensora de las públicas llibertats.

Més Napoleon era un home de sòn temps, que havia estudiat en la *universitat de la desgracia*, com deya éll mateix en sòn gráfich y afectat llenguatge, y per tant no podia contentarse donant al poble francès los *panem et circenses* ab que compravan los tyrans antichs la quietut de la degenerada *plebs* romana. Aquell home que mentres no 's discutís la llegitimitat del sèu poder, ho deixava discutir tot, fins la existencia de Deu y 'l dret de propietat; aquell utopista coronat que regnant sobre un poble descregut y en un sigle fredament analítich somiava no res menys la restauració de la monarquia oriental de Lluís XIV, conegué un jorn que eran un xich massa empírichs los medis fins llavors empleats pera conquerir la popularitat que ab tant afany desitjava. Los tallers nacionals, creats ab lo pretext de engrandir y millorar las principals ciutats de Fransa, per forsa havían de plegar molt aviat, perquè 'ls municipis tenían ja un *Deute* tant feixuch que ab prou feynas podían aguantarlo y al cap y la fi també 'ls obrers eran los qui més devían ressentirse del encariment dels lloguers y 'ls que-viures; lo gran vol que havia pres la industria ab l' augment del luxó y l' abús del crèdit podia parar de sobte si una gran complicació política ó una crisi económica, tant fácil en una societat com la nostra, introduhían lo pánich y la desconfiansa en los mercats... Al venirli aquest pensament, l' emperador acabá per ahont devia haver comensat: oblidant per un moment que era 'l cap de la nació que sempre tingué la pretenció no poch ridícula de donar llissons á totes, volgué estudiar las institucions que més havían contribuït al benestar de altrás encontradas, á fi de adoptar las que poguessen aplicarse á Fransa.

No sabém quantas ni quinas foren aquestas institucions que Napoleon se proposá coneixer; més lo cert es que doná al cònsol francès de Barcelona l' ordre de enviar al govern imperial un estudi complet de la *rabassa morta*.

Y fou un gran pensament, perquè prou difícil seria trobar una institució jurídica que més sabiament y estre-ta lligués los interessos del obrer agricultor ab los del capitalista propietari territorial y las hosts del bonapartisme, tant en lo primer com en lo segon imperi, sempre s' han reclutat entre 'ls homens de la classe rural. Malhauradament pera la dinastía napoleónica y pera la nació francesa no pogueren realisarse aquestos propòsits emperamor de una causa tant lamentable com imprevista: la guerra ab Alemania, que portá la dinastia al ostracisme, l' exércit al desastre de Sedan y 'l poble á la horrible saturnal de la *Commune*.

II

Tots sabém quant dur y pesat es l' art del pagés que te de mantenirse «trevallant uns terrossos que 'ns venen molt car lo pá; tenint, en lloch de suau brisa, los substats esbufechs de la tremontana, per regadiu desatinats torrents que, ó 'ns fan patir set ó 'ns anegan la cullita y la cabanya, y per tot espectacle inmensos xaragalls, ensolsayadas penyas, marges rónechs, guarnits de mal humorats esbarzers y de esquerpas adzevaras, ramblas aixutas, ser-rals erms ahont las cabras ab prou feynas hi troban escardots y gatosas...»¹ Tots sabém quant aspre y ferrenya es aqueixa terra catalana que, com digué un jorn la Generalitat á Juan II, *per sa sterilitat y magresa, sens llibertats habitada star no pot*.

Bè compreném que cabalment aquestos defectes són los qui han donat al nostre poble sas qualitats més preuhadas; mes ¡quánts tresors de paciència, quánts sigles de constancia, quánts miracles de activitat no han hagut de menester los nostres pagesos pera fer produhir fruyts á un terreno tan agre y rigurosament avaro!

Moltas vegadas, contemplant desde una carena de montanyas lo joyós espectacle que presenta la naturalesa

¹ J. Letamendi, en lo discurs presidencial dels *Jochs Florals* de 1872.

quant al costat de sos esplendors nadius se veuhen las costas covertas de pampols y 'ls camps tapats per la verda catifa del blat que comensa á naixer, ens havém admirat del luxu y ufana de aquella vegetació que apar incompatible ab lo carácter geològich del terreno. Més al baixar del cim de la montanya ahont sols trepitjavam estéril rocam, llaugerament matisat pels timons y argelagas que creixen en las escletxas de aquella especie de empedrat ciclópeo, repararem que hi havia en la roca una marcada solució de continuïtat. Aquells grahons, que semblan tallats pera facilitar l' estudi de las capas geològiques que constitueixen lo terreno, senyalan lo pas de una pila de generacions que successivament s' anaren llegant la tasca de trasformarlo, donant al mon un exemple de enérgica laboriositat que tal volta no te semblant en las nacions estranyas que tant motejan la peresa dels espanyols.

Anau á donar un tom pel ferestech pays de la Segarra, que per sa melancólica y severa grandiositat podía nomenarse la *Escocia catalana*; feu un passeix per las serras vehinas del mar, exornadas per la perenne verdor dels garrofers y ahont las salabrosas emanacions de la marinada 's barrejan ab lo silvestre parfum de las ginestas y farigolas, y veuréu desde la platja fins dalt dels turons una llarga escala de feixas obertas en la roca viva, que feta trossos han convertit en marges, pera deturar la terra vegetal que las plujas podrián arrossegar fins á las onas del Mediterrani

En aquestas y altrás no menys aspres encontradas, hi veuréu á Catalunya una mostra eloqüent dels prodigis que pot realisar l' home que adopta la gran máxima de Virgili: *Labor improbus omnia vincit*, tot ho vens lo trevall perfidiós. Pera que pugan los rahims y la pampolada penjar dalt de las timbas, teixint graciosas garlandas á la vora del abisme; pera que l' olivera puga lluhir la vistosa varietat de tons de són fullatge y sa venerable soca per hont la parra s' entortolliga, á la vora de la riera que bo y sempre te en los predis catalans indisputable condomini.

ni, cal que avans lo picot y 'l magall hajan fet saltar la roca llista que tapava com una llosa inexorable las materias orgánicas, los óxyts y las sals que constitueixen l' *humus* ó terra vegetal. Cal també que quant aquesta manca ó las ayguas se l' enduen, á carretadas á á *forsa de brassos* hi sia trasportada, y cal per fi que, tenint en compte la magresa del terreno se reconstituesca continuament ab grassos y abundants abonos aquell *humus* que també continuament los vegetals absorbeixen.

«¡No n' hi ha de conreus com aquest! ¡No n' hi ha gayres de pobles capassos de esser agricultors ab tants afanys y fatigas! Y encara, ¡si després de tot se pogués salvar la cullita! Més aquells pobres pagesos que á copia de amargas suhors fan que sia preductiu de grat ó per *forsa* un terreno tant miserable, tenen que lluytar ab la inconstancia desesperant de un clima sens fixesa, ab la inclemencia de una atmósfera plena de electricitat y ab lo furor dels meteoros que, com desencadenada legió de mals esperits fan una guerra sens treva al infelís agricultor. Los fruyts de la nostra terra maduran al espatech del tro, ventats per las tremontanadas, malmesos molt sovint per las furientas cascatas del oratge y no pocas vegadas trossejats per las terribles descargas de la pedregada. Per ço tenim nosaltres aquell ditxo tant conegut: *No digas blat, que no sia al sach, y encara ben lligat*. Un jorn passejant per un vinyet plé de daurats gutíms, donaréu la enhorabona al pagés per la sua ventura, y ell ensenyantvos la nuvolada avantsant demunt de las costas, vos dirá:— *Fiquemnos á la barraca, que aviat plourá...* Als pochs minuts, una copiosa gotallada vindrá á escaldar los rahims al mitj de la febra dels ceps enardits per un sol tropical que convertint en sucre los suchs del fruyt li donava la *forsa* alcohólica tant preuhada en los mercats. Cascuna de aquellas gotas que l' estiuhenca ruixada deixá demunt dels rahims, fa l' efecte de un lente convergent pus reunint los raigs del lumínich produheix una *forsa* calórica que torra 'l fruyt, emmusteintlo y causantli la

mort. Aixís, en pochs minuts, havem vist esguerrarse á Catalunya moltes cullitas.

Ara bé: essent tant precaris en molts indrets de la nostra terra los resultats de l' activitat agrícola, que 'ls ré-dits de la terra gayre bè sempre 's deuen considerar, com una mera hipòtèssis ¿fora rahonable demanar al *Capital*, sol·licitat per altrás brancas de la industria que li ofereixen gros y segur interés, que fes lo mal negoci de anar á cercar ab tanta feyna tant magres y problemátichs resultats?

III

Tothom coneix aquell principi económic que diu que 'ls tres elements que concorren á la producció són: los agents naturals, lo treball del home y 'l capital, que propiament no es més que un treball anterior acumulat. Entre 'ls elements de la naturalesa que ajudan al home en la tasca de la producció, deu comptarse en primer lloch la terra conresable, perquè es—com s' ha dit—materia y taller de aquella, mentres que las propietats características de molts altres solsament los fan útils com auxiliars, encara que sían potents com l' electricitat y 'l vapor, que suprimeixen las distancias, ó com la llum, que per la fotografia reproduheix tota mena de objectes. Alguns de aquestos agents no són susceptibles de apropiació; més la terra sí que ho es, y sort d' aixó, puig, com fa observar en Joan Baptista Say: «si no ho fos, ningú s' exposaria á conresarla, per pahor de perdre son treball, y mancant la producció hi hauria un excessiu encariment de tots los fruyts.»

En los temps antichs, lo despotisme dels reys y la superbia dels conqueridors disposava bo y sempre de la terra, com si no fos prou títol pera possehir-la la suhor ab que la regava l' agricultor, y aixís alguns milers de ciutadans, ço es, de privilegiats, pogueren á Grecia disertar de política y de filosofia en mitj de la més refinada

cultura, mentres centenars de milers de ilotas, messenios y altres pobles sotmesos produhian pera mantenir á la casta afortunada. Lo trevall era esclau. Quant los grechs deixaren de esser guerrers, y afeminats per l' oci se transformaren en una turba de retórichs, perderen á llur torn la llibertat y la patria. Los romans, que foren invencibles mentres foren pagesos, professaren també la máxima de que 'l conqueridor de un pays se feya amo de totas sas propietats ó immobles, y aixís, quant vencían á una nació estrangera, hi enviavan colonias per medi de una lley agraria, ó bé arrendavan las terras conreadas als seus antichs propietaris, exigintlos un vectigal ó tribut anyal, ó bé concedían lo domini útil dels terrenos incults en cambi d' un petit cánon, per lo contracte de enfitéusis, que en lo sigle iv de la Era Christiana se generalisá en gran manera en l' imperi de Constantino. Dels germans sabém per Tácito que imposavan al esclau, com á un masover, una especie de cens que 's pagava en blat, en bestiar ó en vestits, sens altre llas de subjecció ó dependencia ¹, en lo qual, autors tant savis com Du Cange han vist l' origen de la servitut de la gleba. Més tart, las guerres de rassa y de religió, que són las més crudels de totas, y la introducció del feudalisme que fou definitiva en la era carlovingia, vingueren á extremar l' aplicació del principi germánich que confonía la propietat territorial ab la soberanía del territori y de ací nasqueren los excessos y 'ls *mals usos* que donaren lloch per tot arréu y sobre tot á Catalunya á tantas turbacions y escándols. En esta nova época lo trevall no era esclau, més no era lliure tampoch, puig tenía de aguantar totas las penas y miseries de la servitut, no ja solsament reyal, com en las tribus de l' antiga Germania, sino també personal, en virtut de aquella teoria del feudalisme que donava al senyor la jurisdicció en són territori, tant extensa de vegades, que comprenía la mero y mitj imperi, ó sia la plena jurisdicció civil y criminal sobre 'ls habitants de aquell.

¹ De moribus germanorum p. 25.

Los progressos de la industria que creavan continuamente nous capitals en las ciutats y vilas que gosavan los privilegis y franquesas del Bras Reyat; l'abolició dels *mals usos*, intentada per molts reys de la Corona d'Aragó y decretada per Ferrando *l'Católich* en sa Sentencia Arbitral de Guadalupe als 21 de Abril de 1486, y finalmente las lleys de Senyoríos de las Corts espanyolas de 1811, 1823 y 1837, que esborraren los derrers vestigis del feudalisme—tal volta ab una precipitació no massa equitativa—modificaren essencialment las condicions econòmicas del treball de la terra á Catalunya.

Ab tot no devém oblidar que en mitj del régimen feudal hi hagué entre nosaltres la institució byzantina de la enfitéusis, quals beneficis no cal explicar en aquest lloch, y que per són objecte, sa naturalesa jurídica y sos resultats en l'ordre social, es la que te més analogia ab la institució que 'ns proposarem també estudiar en lo present article y que s'anomena establiment *á rabassa morta*.

IV

Recordám que 'l treball, ço es, *l'aplicació de las facultats del home á la producció*, com l'han definit los economistas, es una primera materia necessaria á todas las industrias, y que sols quan s'exerceix ab llibertat y l'estimula l'interés, pot arribar al máxim de sa eficacia. Ja 's comprendrá que parlem del treball considerat com fenómeno económic; no de las obras gratuhtas realizadas pel sentiment religiós. L'heroisme no está subjecte á reglas.

Partint de aquest principi, que es axiomátich, devém igualment admetre que l'abundancia y bondat dels productos no poden menys de estar en rahó directa de la llibertat y la independencia del treball.

Ara bé: aquest pot de vegades fer miracles económichs allà hont fora del tot impotent lo capital ab tot són nu-

merari, tots sos instruments de producció, todas sas provisions, masías, etc., etc., perquè hi ha operacions tant caras que se saldan ab déficit, y si volgués lo capital reallisarlas, en surtiria minvat en lloch de conseguir l' augment que constitueix la renda.

Si hi ha en lo mon un lloch ahont estiga 'l capital exposat á fer tant mal negoci, es en las encontradas de Catalunya que fa poch citavam. Sustituhir l' acció del capital ab la del treball, mes del treball lliure y poderosament eficás, era 'l problema que devía resoldre á Catalunya la propietat territorial. Dos institucions jurídicas l' han resolt ab tanta felicitat que 'ls terrenos més impropis pera la producció han acabat per donarla, proporcionant ocupació als brassos dels agricultors y trasformant en propietaris á molts homens y á molts generacions que altrament no haurían may sortit de la classe proletaria. La primera es, com ja havém dit, la enfitéusis; la segona, la *rabassa morta*.

¿Qué es la *enfitéusis*?

Es un contracte per virtut del qual se concedeix á un altre lo domini útil de un predi pera sempre ó per llarch temps, mediant un cánon que deu pagarse cascadament en reconeixement del domini. Es sabut que aquest pot esser *plé y menys plé*, essent lo primer aquell pel qual resideixen en un mateix subjecte la facultat de disposar de la cosa y la de usarla, y 'l segon aquell en el qual están dividits aquestos dos drets, com succeheix v. gr. en los feus. Aquest domini menys plé se subdivideix en *directe y útil*, entenentse pel primer lo de aquell que 's reservá 'l dret de que 'l possehidor degué demanar són consentiment quant volgués disposar de la cosa y pel segon lo de aquell que 'n percibeix la utilitat. Las especies més comunes de aquest domini menys plé són lo *dret enfitéutich* y 'l de *superficie*, que ja conegueren los romans, y 'l feu, que es de origen germánich.

Quant resideixen en duas distintas personas los dominis directe y útil, lo possehidor de aquest no pot aprofi-

tarse de la cosa ni tampoch disposarne, sino cumplint las cargas imposadas á favor del senyor directe.—L. 2.ª *Cód. de jur. emphyt.*—Per ço alguns han nomenat gráficamente al domini útil *dret pròxim al domini ó cuasi-domini*.

Tres són los contractes en los quals poden estudiarse las conseqüències de la separació de abdós dominis: lo de *feu*, lo de *enfitéusis* y 'l de *rabassa morta*. No entrant en lo nostre propòsit parlar aquí de la naturalesa y conseqüències jurídicas del feudalisme, comensarém per estudiar la enfitéusis, contracte que 's distingeix de la locació per rahó del domini, de la possessió y moltras altras cosas, del feu per rahó del jurament y l' homenatge y del censal perquè en aquests abdós dominis passen al censatari, mentres que en aquella 'l senyor se reserva 'l domini directe.

Com diu Fontanella en la *cláusula iv, glosa 18* de sa famosa obra *De partis nuptialibus*, de la qual extractém á continuació moltras y molt importants doctrines, á Catalunya s' anomena propiament *cens* l' enfitéutich y aixís s' enten que 's parla de ell quant s' usa la paraula *cens* no seguida de adjectiu que la califique. En aquest contracte no concorre 'l preu ni es necessaria la entrada; més en cambi convé fixar l' atenció en la válua del cánon ó pensió anyal que s' hi paga en reconeixement del domini directe, á fi de que 'l senyor que se 'l reservá no puga per sa modicitat ni l' enfitéuta per sa magnitud demanar ab rahó la rescisió del contracte, invocant la *lley 2.ª Cód. de rescind. vendit*. Quant la cosa que 's dóna en enfitéusis es inútil, de manera que ó no produheix cap rédit ó 'l dóna molt escás, deu estimarse cuydadosament la cosa y senyalar-se una pensió justa, entenent-se per tal *la que en vint anys ascendeix á la verdadera estimació y al verda-der valor de la cosa*. Si, pel contrari, produheix lo predi grans rédits, llavors la pensió deu esser igual al rédit anyal menys la sexta part, segons la Auténtica *Perpétua, Cód. de sacros. eccles.* Ab tot s' ha admés que per insignificant que sia la pensió no s' invalide ni 's vicie 'l contracte, partint del principi de que aquesta no representa,

com lo preu y la mercé 'l valor de la cosa, sino 'l reconeixement del domini directe, que 'l mateix pot ferse ab un cánon de gran válua que ab lo pago anyal de un diner. Y tant es aixís, que quan se dupta si la pensió 's paga per rahó de enfitéusis ó de locació s' opina á favor de aquesta si la pensió es tant gran que verdaderament correspogue ab los fruyts que reditúa la finca, y 's considera esser cánon enfitéutich quant es la pensió molt módica, y desproporcionada ab ells. Lo mateix diu Ripoll en sas *Variæ Resolutiones*, cap. vii, núm. 55.

Tocant á aquesta presunció de dret de que fa mérit lo nostre autor, debem recordar que 'l «Supremo Tribunal de Justicia» ha declarat en sentència de 29 de Janer de 1866 que «Quan hi haja duptes sobre si un contracte es de enfitéusis ó de arrendament se deu resoldre en aquest últim sentit, per esser l' arrendament contracte més comú y ordinari.»

Disfruta 'l censualista en aquest contracte de enfitéusis de diferents drets y ventatjas, ço es, primer: de la retenció del domini directe: segon, del dret de cobrar y exigir cascun any las pensions que en reconeixement del mateix deu satisfer lo censatari: tercer, del de adquirir en comís lo domini útil, si 'l censatari deixa de pagar las pensions del modo que 's veurá més endavant: quart, del dret de *fadi-ga* ó prelatió, per virtut del qual deu esser requerit quan vulla 'l censatari vendre la cosa: quint, del dret de *lluhis-me* que deu pagar aquell qui novament possehesca la cosa y que sols en casos molt comptats pot excusarse de satisfer.

Al tractar de aquestos drets y obligacions cal tenir present la lley 34 *ff. de div. reg. jur.*: En las estipulacions y en los demás contractes sempre seguím lo que s' ha pactat; si aixó no apareix, es natural seguir la costum de la regió ahont se celebrá 'l contracte,» principi que recordan los jurisconsults catalans al tractar de la quota del *lluhis-me* y del qual resulta que la primera regla que deu observarse pera fixar los drets del senyor directe en lo con-

tracte de enfitéusis es la de mirar si s' estipularen en la escriptura de establiment, puig en aquest cas á ella hi hauria que aténir-se ab preferéncia á tota presunció de títol consentiment.

A Catalunya sol estimarse 'l domini directe en la tercera part del valor de la cosa, de manera que si aquesta val v. gr. 30 y 's dóna en enfitéusis, no's diu valer sino 20 respecte al qui la reb, á causa de la retenció del domini directe. Aixó deu tenir-se present si 's vol fixar lo valor de la cosa pera constituhir una pensió justa. També deu considerarse en aquest cas si s' ha donat alguna quantitat á títol de *entrada*, puig com lo pacte de retrovenda disminueix naturalment aquesta circumstancia'l valor de la finca. Per ço diuhen molts autors que la lesió no deu considerarse en aquest contracte com en los altres, ja que pot succehir molt bè que la pensió sia insignificant, més que s' haja satisfet al principi *pro investitura* una quantitat considerable.

Convé saber si quant hi ha lesió en lo cánon pot rescindir-se *in totum* lo contracte, ó si sols deu condemnarse al censatari á suplir lo que manca pera la justa pensió. Lo primer te lloch en los censos eclesiástichs, segons tenor de la *Clement. I. de reb. Eccles. non alienan* y la extravagant *Ambitosæ*, de las comuns; mes en lo que pertoca á las enfitéusis seculars y laicas, tant si 's tracta de un menor que demana la restitució per causa de lesió, com del major d' edat que reclama en juhí lo remey de la ley 2.ª *Cod. de rescind. vendit.*, sols poden obtenir, si aquell á qui 's feu la concessió 's nega á restituir la cosa, que suplesca lo que falta pera la justa pensió, y encara aixó es, com ja havem dit, mes teórich que práctic.

S' extingeix lo cens enfitéutich ab la entera destrucció de la cosa sobre la qual fou constituít, principi que 's trova en una ley célebre del emperador Zeron, que es la 1.ª del Códich, *tit. de jur. emphyt.* Resulta del text terminant d' aquesta ley que l' enfitenta no queda obligat á satisfer la pensió haventse destruhit la cosa per cas fortuit y

no per sa culpa ó negligencia, á menys de havershi obligat expresament. Ab tot no devem oblidar que tant en aquest cas com si per haverse esterilísat lo predi considera l'enfiteuta gravós lo contracte, te la facultat de dimitir aquell, com aixís li permeten á Barcelona lo cap. 66 del *Recognoverunt Proceres* y en lo restant de Catalunya lo cap. 7 de la ley 2.ª llibre iv, tit. 13 del mateix volum de las Constitucions, sempre que 's pague avans al senyor directe lo que li sia degut fins al jorn de ferse la dimissió.

També s'extingeix lo cens per la prescripció de 30 anys entre 'ls llechs y la de 40 en las cosas eclesiásticas; mes entenentse que aquesta prescripció s'exten tant sols á las pensions passadas, no á las futuras, puig *lo domini directe may se prescriu*, ja que no corre la prescripció contra 'l possehidor y que 'l senyor directe sempre posseheix per ministeri del enfiteuta. En lo cens lo senyor reté sempre la possessió civil, trasferint solsament la natural al enfiteuta, y al que posseheix naturalment no li pot aprofitar la prescripció contra 'l que posseheix civilment, per la senzilla rahó de que abdós possessions son necessarias pera la prescripció. Ripoll diu lo mateix que Fontanella en sas *Var. Res.*, cap. 7, núms. 47 y següents, y també Cancér, par. 3.ª, cap. 4, núms. 179 y 181.

Es práctica constantment servada en Catalunya la de no demanar sino 39 pensions en los censos eclesiástichs y 29 en los laicals, encara que de temps immemorial no 'ls hagués satisfet l'enfiteuta, lo que confirma Cancér, *ibid.*, núm. 177.

A tot lo dessus dit deu afegirse la consideració de que la pensió es una condició essencial del cens enfiteutich, com senyal del reconeixement del domini directe, lo qual basta pera explicar la rahó de que no 's puga prescriure.

Es de notar que tot lo que dihem respecte als debers del censatari, s'enten extensiu á tot possehidor de la finca enfiteutica, puig en sa qualitat de tal queda obligat á pagar al senyor, no sols las pensions que vajan cayent, sino també las atrassadas y no satisfetas pels que 'l prechiren

en la possessió d' aquella. En lo dret romá hi ha un precedent d' aquest principi, que es la ley 7.ª *ff. de publican. et vectigal.*, en la qual se diu que están obligats «in vectigalibus ipsa prædia», no las personas. Es veritat que 'l contracte enfiteutich produheix duas accions directas *personals*; com fillas d' un contracte de bona fé que es bilateral mes tal volta podria donarse la rahó d' aquest aparent contrasentit dihent que com lo cánon se paga en senyal de reconeixement del domini directe que es un dret *in re*, 'l senyor de la cosa te pera demanarlo contra qualsevol possehidor d' ella l' acció reivindicatoria, puig exigir las pensions del cens val tant com exigir lo reconeixement del dret de senyorío ó domini directe.—Ripoll segueix la mateixa doctrina en sas *Var. Res.*, cap. 7, núms. 26 y següents y especialment en lo 60, y la corroboren Cancér, *Var. Res.*, par. 3.ª, cap. I, núm. 181 y Socarrats, *Consuetud. Cat.*, cap. *Eodem*, núm. 16.

Si l' enfiteuta vengúes com lliure una part dels bens enfiteutichs, encara que 'l comprador los possehís com lliures per espay de 40 anys no prescriuria 'l domini directe d' aquells, mentres que per part del senyor no hi hagués negligencia, per estar cregut de que se li pagava la pensió per tots los dits bens, puig com ha dit Gregori Lopez, llavors lo senyor reté la possessió civil de la cosa. En efecte llavors l' enfiteuta 's troba en lo cas que ab tanta elegancia explica 'l rey savi al definir aquesta classe de possessió: «Ca maguer non sea tenedor de la cosa corporalment, seerlo ha en la voluntad é en el entendimiento, é valdrá tanto como si estuviese en ella por sí mismo,» ço es, que 'l senyor ocupa y detenta la cosa, encara que per medi de altri, com ja mes amunt ho deyam.

Es mester tenir present al tractar d' aixó que tots los possehidors del predi enfiteutich se trovan solidariament obligats, á menys que 'l senyor directe hagués renunciat expressament son dret, convertint d' aquest modo en divisible la obligació solidaria. Ripoll ne parla en lo núm. 14 del cap. citat, dihent que la obligació de pagar es real

y per tant segueix á qualsevol posseïdor. Segons aquest autor se presumeix lo consentiment del senyor directe quant posá la firma en la escriptura ó rebé sens protestar lo cànion per parts de diferents enfiteutas.

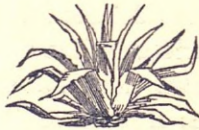
Falta examinar los efectes de la reversió del predi al senyor directe, sobre 'ls quals diu Cancér, par. 1.ª, cap. 11, que si tornás á ell per virtut del dret de prelació, com si hagués usat de la *fadiga*, tot dret dels crehedors y tota carga imposada en la finca per l' enfiteuta desapareixen, no salvantse sino sobre 'l preu de enagenació, lo que diu també Socarrats en lo cap. *Cautum*, núm. 64. Del mateix modo, si la cosa enfiteütica reverteix al senyor per dret de domini ó de pacte posat en lo contracte enfiteutich, ó cayent en comís ó per altra causa semblant, se realisa la reversió lliure de tots los deutes del enfiteuta, de manera que desapareix tota hipoteca ó servitut per aquest imposadas. Al revés succehiria si la cosa enfiteütica anás á mans del senyor per alguna nova causa, com si aquest comprás lo domini útil al enfiteuta ó si la rebés *in solutum*, per permuta, herencia, llegat ó altre títol análogo, puig llavors no s' extingeix lo dret de penyora, ni 'l de servitut. Si l' adquirís per renuncia del enfiteuta tampoch deuria sofrir detriment lo dret del crehedor, á qui deuria pagarse mediant la venda del domini útil, á menys que 'l senyor preferís guardarlo satisfent los deutes, y aixís fou fallat moltes vegadas com diu Marquilles en l' usatje *Si quis suum feudum*. Mes al parlar-se d' aquestas qüestions no 's deu oblidar que la llegislació moderna ha introduhit en aixó importantíssimas reformas, puig l' article 118 de la vigent lley hipotecaria prevé que «Quant un predi donat en enfiteüsis caygue en comís, segons las lleys, passarà al senyor directe ab las hipotecas ó gravámens reals que hi hagués imposat l' enfiteuta; mes quedant sempre salvats tots los drets corresponents al mateix senyor directe.» La hipoteca, com dret real, va unida al immoble sobre 'l qual fou constituïda, seguintlo sempre en totes y qualsevulla traslacions; mes convenia declararho conve-

nientment pera rebatre l' objecció de aquells qui sostenen que la mateixa constitució de la enfiteusis ja porta implícitament la pena de comís y que divent retrotraure's á ella la caducitat del dret del enfiteuta, deuenh considerar-se nulas las cargas que aquest hagués imposat en la finca. Aquesta teoria no es en efecte justa ni moral, puix fa sufrir las conseqüencias de una falta, no al que l' ha comessa, sino á una tercera persona que no prengué cap part en sa comissió.

Hora es ja de parlar de la *rabassa morta*, deixant perames endavant las circumstancias comunas á abdós contractes.

(Seguirá.)

JOSEPH COROLEU.

BREUS CONSIDERACIONS

SOBRE LO RENAIXEMENT

DE LAS BELLAS ARTS CATALANAS *

(Acabament.)

II.

o tot son dificultats creadas per artistas y corporacions lo que dificulta l'avançament ja iniciat de nostre renaixement artístich; bona cosa hi ha de descuyt y falta de bona voluntat.

Es innegable que per á fer bons deixebles, es necessari, casi imprescindible, tindre bon mestres y no obstant lo govern no hi posa pas tot son esment en procurar que las cátedras de Bellas Arts sian desempenyadas per verdaders artistas, mes aviat práctichs que teórichs.

No sabem, ni volem compendrer la rahó absurda de que un Ministre, qu'entre paréntesis, podrá esser un excelent jurisconsult, un valent militar ó un renommat hisendista, en un materia que ni coneix ni tracta, pugá esmenar la plana y vulga endressar la opinió de set ó mes individus ellegíts, casi sempre entre 'ls mes intelligents en la materia objecte d'unas oposicions, y sia concedit lo nombrament á opositors que ni per sos coneixements, ni per lo lloch qu'ocupaban en terna podían esperarho.

No sabem compendre perque seguint la costum tant lloablement començada durant lo período revolucionari,

* Vegis lo número 7 d'aquest any.

no han d' esser definitivament nombrats per los jurats respectius, los opositors que ab justicia y á judici del Tribunal-censor sian mereixedors d' ocupar lo lloch objecte de la lluyta empenyada, formantse las ternas únicament per á estímul dels opositors é ilustració dels Jurats, quant novament algun dels individuos inclós en terna, verifiqui novas oposicions.

Mes, aquí no succeheix així. Lo favoritisme, la política, las recomanacions de personas, algunas voltas plenas de títols de noblesa com vuydas de coneixements artístichs, la voluntat, ó altre cosa, d' un oficial primer de negociat son á menut lo ressort que mou la mà d' un Ministre pera firmar lo nombrament de catedràtich á favor d' un opositor qu' ocupaba l' últim lloch de la terna ó á declarar lo concurs favorable á un aspirant que en un voluminós aplech de fulls de paper sellat, estampa com á mérits lo haber dirigit l' arreglo d' un arch triomfal, pera solemnisar la entrada del Soberá en una Ciutat ó haber enseñyat de dibuix á alguns individuos de la Reyál familia.

Per fortuna, cap dels catedràtichs de nostra Escola de Bellas Arts te la desgracia artística de contarse en lo nombre dels expressats; emperó no demanar esmena contra semblant mal es igual á inutilisar los coneixements de nostres mestres, que tota la vida han de veurers obligats á girar al voltant de la mateixa órbita, mirant sens esperança com personas de sa carrera inferiors en mérits y coneixements se menjan las nespras maduras, mentres ells están obligats, be á despit seu, á saborejar las verdas.

Y la cosa mes incomprendible encar, en aquesta qüestió, es que pagant la Diputació y Consell municipal de Barcelona lo sosteniment de la Escola de Bellas Arts, vinga obligada á acceptar los catedràtichs que 'l Govern de Madrid vulga nombrarli sens quedarli llibertat d' escullirsels ella en la forma y manera que crega mes justa y honrosa, privantli en últim cás d' escullir son personal de professors entre 'ls fills de la terra y á complert gust seu, ja que seguint aquella máxima catalana podem dir en alta veu que qui paga, mana.

Are, tornant á nostra Escola provincial, més que natural, nos sembla imprescindible apuntar algunas ideas que á nostre entendre reportarian gran profit y honra á las Bellas Arts catalanas. Nostra Diputació provincial, tal volta agobiada per las centuplicadas atencions de sa institució, no dona la importancia deguda á un fet ó mellor dit á un acte, que en altres nacions hem vist celebrar ab inusitada pompa y que á mes d' esser esperat ab gran interés, no deixa d' esser la manifestació anual dels avançaments artístichs de la localitat y dona á conèixer casi sempre un geni especial en alguns dels diferents rams de las Bellas Arts. Nos referim á la distribució de premis y obertura del curs académich, qu' á nostre entendre deuría esser revestit d' una importancia y esplendor que may hi habem vist. Una exposició dels treballs premiats, una sessió d' obertura celebrada ab solemnitat, la entrega personal dels premis als deixebles de mes profit y un estat general enumerant lo progrés y desenvolupament de nostras Arts, al mateix temps que seria un motiu d' orgull y lluhiment per nostres catedràtics, seria altament honorable per nostras corporacions administrativas, profitós per lo jovent que á las Bellas Arts se dedica y contribuiría á col·locarnos al costat d' aquestas nacions que celebren aytals festes ab un esplendor inusitat.

A tot aixó podrá contestarsens que un acte consemblant ja s' celebra; emperó confessi qui aytal diga, que no passa d' esser un acte purament formulari y que cap, absolutament cap interés desperta ni cap profit reporta celebrat d' una manera tant vergonyant. Qui hage vist algun d' eixos actes en París, Lió, Roma ó Florencia, Berlin, etc., ahont moltes voltes dona per sas propies mans los premis lo cap de la Nació ó lo Ministre de Bellas Arts, podrá dirnos si demanem alguna cosa fora de lloch.

Per altre part nostra Academia deuría posar especial esment en tenir al corrent á nostres artistes dels actes d' oposicions á concursos, pensions, provisió de cátedras ó altres assumptos que directament interessan á las Bellas

Arts y que casi sempre passen ignorats ó desaparebut; deuria indicar á las Corporacions sostenidoras de nostra Escola aquellas adquisicions que li semblessen de verdadera necessitat ó importancia, ja que encar que no fossen atesos sos prechs no deixaría de quedarli la tranquil·tat d' haber complert ab son deber y ab sa consciencia d' artista, posantse á resses de murmuracions y malas volensas; deuria posar especial esment en denunciar ab energia las demolicions d' edificis artístichs dignes de conservació; indicar lo que fos digne de restauració; recullir lo escampat y que poch á poch passa á mans estrangeras; estudiar la manera de celebrar en son local modestas y periódicas exposicions, animant á las corporacions oficials y societats particulars que verdader amor senten per las bellas arts; y finalment no esperar que nostre Consell municipal prengue l' acort á corre cuyta de deixar visible l' ábside de nostra hermosa Bassílica, gracias á la denuncia y única veu d' alerta d' un respectable y antich periódich de la localitat y que bona cosa s' afanya en pró de las Bellas Arts de la nostra terra.

Demanem Exposicions, porque es innegable qu' ellas son la vida de las Bellas Arts, porque ellas, á mes de dar á coneixer los bons artistas, qual mérit s' aquilata per la comparació de sas obras exposadas l' una al costat de l' altre, 'ls dona un nom acreditat y 'ls facilita la venta de sas obras, que si de moment son pagadas á baix preu á semblansa del paper de crédito, adquireixen mes valor quant mes s' enlayra sa reputació artística. Nostre públich mostra especial predilecció per las obras d' art, las admira ab especial interés, ne parla ab creixent respecte y fins mostra verdaders y lloables desitjos de coneixer al autor d' una obra qu' hagi sigut justament celebrada. Donchs be; si aquestos son los desitjos del nostre poble, si la sava civilisadora del art y 'l saber s' ha infiltrat ja tant en son cor ¿perque no secundar aquestas passions nobles, porque no satisfer al públich, honrar l' art y protegir nostres artistas? ¿Espanta tal volta á nostre Municipi l' dispendi que

puga ocasionarli la celebració anual d' una exposició de Bellas Arts? Si aixó fos, sápigam que 'ls municipis de Roma y París sostenen anualment un concurs artístich, ahont lo preu d' entrada cobreix los estipendis qu' ocasiona sa instalació y ahont acut lo mes granat de la ciutat y ahon fan sas ventas artistas de tots gèneros y condicions. Tolosa, Génova, Lió, Nápoli y no sabem si altres ciutats secundaries, celebren actes consemblants y sos municipis ben agradats ne queden y ab bon orgull adquireixen las obras que mes subresurten y que paulatinament van enriquint sos museos provincials.

Aquí si algun estranger concixedor del mérit de nostres artistas demana admirar las obras modernas del Art catalá, no podem fer altre cosa que imposarli una antessala llarguíssima pera visitar las pocas obras qu' adornan lo despaig del Sr. Alcalde y los salons de nostra Diputació ó ferli pujar quarts pisos ó tallers edificats sobre terrats ahont tenen son martirologi nostres artistas pintors, ó en últim cas introduhirlo en algun d' aquestos establiments ó casa de ventas que ab verdader luxó han montat en nostra ciutat personas que á son comers hi han ajuntat verdader amor al Art; emperó que habém de confessar no han d' esser lo *desideratum* d' una ciutat que pot y deu tenir Museos y Exposicions.

Los establiments qu' habem esmentat no responen á aquest fi; es lloable son procehir, es digne d' esser considerat son interés, mereix un aplauso lo franch hostatje que donan á las obras de tots los artistas; emperó ab nosaltres han de convenir tots los entussiasas *que una cosa es el amor y el dinero es otra cosa* lo qual per nosaltres vol dir que necessariament han d' esser posposadas las cuestiones d' interés á las de verdader amor á la cosa. Ni las exiguas condicions dels llocs, ni son aspecte, ni son comers, ni altres consideracions que no es oportú retraurer en aquest lloch, permeten que las manifestacions del potent génio de nostres artistas tingan de rebre tant humil encar que entussiasa aculliment. Un aplauso donchs y

bona cosa d' agraphiment debem reservar á aquestos establiments, verdadera llevó de nostres futurs museos, mes nos ha d' esser permés que demanem lo que tenim dret á possehir porque ho tenen provincias que passen plassa d' esser menys cultas y mes pobres que la nostra.

No han mancat, per aixó, génits pessimistas qu' hagin maliciosament preguntat ab que ompliriam nostres Museos; mes la contesta es tant sencilla y tant clara á la vista de tots los coneixedors, entussiastas é intelligents en art, que ni ganas de formularla hem tingut: puig si considerem lo escampall d' obras que en nostra Escola están en clausura, las que posseheix nostra Excma. Diputació, las que existeixen en la Casa Municipal, las que posseheixen corporacions civils y relligiosas y hasta particulars, que de bona gana las depositarian en lloch honrós y á propósit pera esser pública y dignament admiradas y estudiadas y sobre tot las que de rigor deuen adquirirse per sa bontat y son mérit indisputable, bona cullita podriam fer y ben honrós fora pera Catalunya l' arreplech de consemblants joyas d' art. Y dihém las que de rigor deuen adquirirse, porque creyem questió de propia dignitat lo evitar que vagin á parar á mans estrangeras, obras capitals del ingeni catalá, que no cada dia s' produheixen y per las quals no veyem que esmersen gayres capitals nostras corporacions administrativas. ¿Perqué, preguntem nosaltres, s' han de consignar en lo presupost Municipal y Provincial cantitats crescudas y algunas voltas fins exageradas, pera sufragar gastos purament de luxo, deixant de consignar una modesta cantitat pera la adquisició de las obras d' art qu' anualment s' hagin distingit en la pública exhibició? ¿Perque s' enterran tants mils duros en un cos d' edifici de nostra casa Comunal, especie de colossal tomba de pedra picada y 's regateijan nóminas de trenta duros als escultors de la Cascata del Parch? Preguntas son aquestas qu' estendriam molt mes, corretjidas y aumentadas, si no sapiguéssem que la contesta no arrivaria fins á nosaltres.

Mes, constants y decidits en nostra idea, procurém véuer ahont poden tenir digne y segur hostatge las nombrosas obras d' art antich, qu' ab verdader orgull pot ensenyar nostra Ciutat.

La iniciativa generosa y may prou alabada d' un catalá illustre contemporani nostre ha subsanat, en part, aquesta dificultat. La creació del *Museo Martorell* omplirà un vuit, es veritat; emperó no donará abastament á totas las necessitats d' un Museo Arqueològich.

L' Ajuntament de Barcelona te demarcat en lo Parch y Jardins de la Ciutadela una parcela, rodejada de jardins, ahont diu lo projecte deu aixecarse un Museo de Botànica. En aquest lloch es ahont l' Ajuntament de Barcelona ha resolt construir lo Museo Arqueològich, denominantlo Museo Martorell. Donchs bé; si la Corporació Municipal debia aixecar un Museo de Botànica en aquest lloch, es indisputable que destinaba fondos per á sa construcció y en aquest cas, com que 'ls entussiastas y conrehadors de las Bellas Arts, no poden ni volen esser enemichs de las Ciencias, ni deuen tolerar que pugan dirlos los naturalistas que las Arts s' apoderaren un dia del palau que llegítimament pertocava á la Botànica, creyém que lo racional, lo just, lo conseqüent es que ajuntada la cantitat, import del Museo Botànich, al llegat de nostre benefactor serveixi per engrandir lo projecte y fugir de las proporcions mesquinas qu' avuy dia tindrà sino s' hi posa remey en temps oportú. Si 's segueix lo primitiu projecte tot será raquítxich é insuficient, quedant la Botànica ó la Arqueología sens lloch apropósit; en cambi si s' estudia y 's realisa lo segon poden tenir digne alberch l' una y l' altre.

Y ja que á las antigallas ha tocat son torn, apuntém á seguida, breus é importants consideracions que ja de temps van sugerirnos, tant lo descuit en que avuy se trovan com los esforços que 's realisan pera sa digna conservació.

Exemplars verdaderament dignes de respecte y conservació per esser la historia arquitectónica de nostra patria,

tenim, y no pochs, en nostra Ciutat, los quals fins avuy dia han anat y van de rodolons seguint edificis incapassos y poch á propòsit pera contenirlos, essent ja hora de que convenientment classificats y catalogats per una má práctica é intelligent, reposen en un lloch definitiu ahont puguin esser visitats y estudiats per los entusiastas y admiradors. Res mes á propòsit. á nostre humil entendre que 'l grandió edifici destinat á depòsit d' aigua de la Cascata del Parch, lo qual ab ben pochs estipendis pot esser típica y convenientment habilitat á aquest objecte. Galantment acompanyats pe 'l Senyor Director del Parch y Jardins y per un dels Srs. Regidors de la propia Comissió, tinguérem ocasió d' admirar aquell monumental edifici, sever y senzill, lo qual s' adapta perfectament á esser tomba descoberta de nostras despallas arquitectónicas, qu' ab tant amor debem conservar com á recorts de nostra passada grandesa. ¡Tant de bó, que aquestas nostras indicacions fossen escoltadas y mereïxessen l' honra d' esser estudiadas pera tréuerne tot lo partit possible; puig avuy es fins vergonyós que tant preciosas despallas sian desterradas dels claustres de Sant Joan, se 'ls regateixi una miserable cerca en la capella de Sta. Agata y no puguin servir d' estudi y comprovació á nostres artistas y escriptors!

Girona ab tot y esser una ciutat de segon ordre, sens grans riquesas pera esmersar, conta ab un preciós museo arqueològich, ahont s' hi admiran tant los objectes que conté com la ma experta que 'ls classifica y conserva; y no diguéem res de Tarragona que ab sa historia y sas antigallas es admiració de propis y estranys, demostrant una volta mes lo carácter emprenedor y estudiós de las personas que cuydan de arreglarlo, conservar-lo y enriqueir-lo.

Lloch sobrer hi ha en lo edifici mes amunt esmentat, pera instalharhi las *Associacions científicas excursionistas*, que ja es hora se 'ls dongue en nostra patria tota la importancia que en terras extrangeras tenen Associacions de parescuda fundació; allí podrian mourers dins sa propia órbita, cuydant de la classificació d' objectes, catalogant

los exemplars, fent de tots aquells rochs, un llibre de verdadera y saludable ensenyansa y en una paraula fent la vida del art arquitectónich enderrocat, que no poch ha guanyat en nostra patria desde que ditas Associacions li prestan vida y entussiasme. A ellas que han dat mostrars de verdadera y lloable iniciativa en altres qüestions, nos dirigím directament á fi d' estudiar, meditar y coadjuvar á la realisació d' un projecte tant bonich y factible; emperó que sens un verdader entussiasme quedará irrealisable, lo qual, en sentit purament espanyol no será sino una prova de que es just y convenient.

Una idea volem apuntar, avans de dar per termenadas aquestas consideracions, y qu' hem de confessar es de gran importancia pera nostre renaixement artístich.

No es pas molt lluny de nostres temps, ni 'ns mancan tampoch mostrars de bon recort pera fer esment de la manera important com la relligió dava son valió concurs á las Bellas Arts. La pintura, la escultura y la arquitectura en sas multiplicadas manifestacions, feyan de cada temple, de cada imatje, de cada retaule una joya d' art que reconcentrant l' esperit, enlayrava l' ánima fins á regions puríssimas ahont s' admira en tota sa pureza lo sant, lo bó y lo bell; mes avuy hem de convenir, ab greu sentiment nostre y desgracia del Art cristiá qu' ha baixat bona cosa 'l nivell d' aquellas épocas.

L' afany inmoderat y estúpít de vestir ab robas d' avuy imatjes de divuit segles enrera, la blasfemia artística y fins falla de humilitat de disfressar ab joyas falsas ó bonas, verges que tal vegada sota un mirinyach ó trajo gornit de guipurs ó puntas valencianas amagan lo vigorós y correcte modellat de plechs y la propietat de trajo en perfecta consonancia ab la época y dignitat del personatge, son la causa de que molts voltas lo curiós observador ó l' artista intelligent no sápigá si esclatar en rialla ó plorar de sentiment.

¿Per ventura, si la Pietat y la Fé s' han de retratar, per necessitat ó per gust en obras materials, no poden inver-

tirse en verdaderas Obras d' art, fetas ab gust, veritat y bellesa ó avans de cometre un pecat artístich invertirlas en *drets d' estola y peu d' attar*, deixant de posar en roda la Relligió y l' Art?

Consideració es aquesta ben digne d' esser atesa no solement per las personas que mes ó menys intervenen ab fervorosa pietat en fer dádivas relligiosas, sino que deu esser escoltada per las Iltres. Juntas d' Obra y Reverents Srs. Rectors que no tolerant semblants estranyesas donan llustre á las Bellas Arts y privan un poderós motiu de crítica y escarni per part de la gent ignorant ó descreguda. Molt s' ha fet y 's fa en favor de l' Art en aquesta materia; emperó es precis se fasse lo molt que resta á fer, may sia sino pera acallar veus que sens dubte ab mala intenció preveuhén miras interessadas en la continuació de semblants estranyesas.

Vejám donchs, si al saludar altre cop á nostres lectors desde las planas d' aquesta Revista ab altres assumptos en favor sempre de nostre avansament artístich, podrém veurer resoltas, sino totas, algunas de las principals qüestions que á nostre franch modo d' entendre s' oposan á la lliure marxa de nostre renaixement artístich y que sino ab tot lo talent y profunditat ab que mereixen esser tractadas, hem enunciat ab fé y bona voluntat.

CARLES PIROZZINI.

UN ANTIQUÍSSIM TÍTOL

DE LLIBERTAT

o distingit numismátich En Antoni Delgado, en son «Nou método de classificació de las medallas autónomas d' Espanya», que acaba de publicar, ha extés, entr' altres, un document digne de menció especial per molts estils. En lo tomo segon de sa obra, al parlar altre savi numismátich, En Francesch Mateos Gago, de las medallas de Lascut, (camps de Jerez, torre de Melgarejo ó altra,) dona un *facsimile* del monument que 'ns ocupa y en fa una compendiosa historia. Fa deu ú onze anys qu' en las montanyas de la Serrania de Ronda y entre Jimena y Alcalá de los Gazules, á uns 6 kilom. d' aquesta última població, trobaren una taula ó planxa de bronse molt ben conservada, de vintidos centímetr. ó set pols. de llargada y catorse centímetr. ó quatre pols. y mitja d' amplada, ab l' inscripció que copiém lletra per lletra y ab lo mateix ordre de las paraulas y ratllas.

De notabilíssim é inestimable descobriment califica En Gago la troballa d' aquesta petita planxa de metall, per ser lo document romá més antich de tots los descoberts á Espanya, pertanyent al sigle sisé de la fundació de Roma. Conté aquesta taula un curt decret del general romá (*imperator*) Luci Emili, donant llibertat (*essent liberi*) als es-

claus dels d' Asta (*hastensium servi*) qu' habitessen en la torre lascutana, autorisantlos per posseir y tenir lo camp y la població (*possidere habereque agrum et oppidum*). Ho maná per mentres ho volguessen lo Poble y lo Senat romá (*jusit dum populus senatusque romanus vellet*). Fou expedit aquest decret en lo campament als 21 de Janer, (*actum in castris ad XII k. Februarii*.)

Lo copiem á continuació literalment:

LAIMILIVS. L. F. INPEIRATOR. DE CREI VIT
VTEI. QVEI. HASTENSIVM. SERVEI
IN. TVRRI. LASCVTANA. HABITARENT
LEIBEREI. ESSENT. AGRVM. OPPIDVMQV
QVOD. EA. TEMPESTATE. POSEDISENT
ITEM. POSSIDERE. HABEREQUE
IOVSÍT. DVM. POPLVS. SENATVSQVE
ROMANVS. VELLET. ACT. IN. CASTREIS
AD. XII. K. FEBR

significa:

*Lucius Emilius, Lucii Filius, Imperator, Decrevit:
Ut Ii Qui Hastensium Servi
In Turri Lascutana Habitarent
Liberi Essent, Agrum Oppidumque
Quod Ea Tempestate Posedisent,
Item Possidere Habereque
Jusit, Dum Populus Senatusque
Romanus Vellet. Actum In Castris
Ad XII Kalendas Februarii.*

Traducció:

Luci Emili (conegut generalment baix lo nom de Paulo Emili,) fill de Luci, (que morí á la gran batalla de Cannas entre Anibal ab los cartaginesos y 'ls romans,) Emperador, (aclamat aixís per son exércit després d' haber vensut als Lusitans) decretá: que 'ls esclaus dels Astenses ó Astins que habitessen en la Torre lascutana fossen lliures; també maná que posseïssèn y tinguessen lo camp y la població que posseïan al present ó en aquest temps (*ea tempestate*). Fet en lo campament als 21 de Janer.»

Sab Deu, continua En Mateos Gago, cuantas peripecias degué ocasionar aquest decret als Lascutans. Es indubtable que siguié premi d' algun servey qu' habian fet al Procónsol de l' Espanya ulterior, y com degué perjudicar als habitants d' Asta, senyors dels Lascutans, los perjudicats s' alsaren ab armas contra 'ls Romans poch anys després, als 558 de Roma, fent causa comú ab los Lusitans, fins á ser vensuts per lo Pretor Atini. Es probable qu' en aquest alsament los Astins embestiren als Lascutans de la manera que 'l senyor cau demunt del esclau revolucionat per ser lliure, y que llavors alguns lascutans s' emportaren la planxa de bronse ab lo decret y l' amagaren ó la perderen.

Las lletras de la planxa tenen com un centímetro escás d' alsada, son de la forma de nostras majúsculas mes sencillas; son molt claras, ben separadas, ab punt final entre paraula y paraula, esceptadas las nou qu' acaban quiscuna de las ratllas. Hi ha la V en lloch de la U; las P no son tancadas.

Son de notar las abreviaturas L (*Lucius*), L. F (*Lucii filius*), OPPIDVMQV (*oppidumque*), POPLVS (*populus*), ACT. (*Actum*), K. (*Kalendas*) y FEBR. (*februarii*).

Hasta, ab H, s' hi escribia molt poch; casi sempre Asta.

Se reparan també en «Aimilius, Inpeirator, Decreivit, Ei, Quei, Servei, Leiberei, Iousit y Castreis», las Ai, Ei y Ou en lloch de E, I y U. Se nota «Inpeirator» en lloch de «Imperator».

Un polak, Mr. Lacescki, comprá aquest preciós document y avuy poden los espanyols que vagin á Paris contemplarlo en lo Museu del Louvre, com testimoni de l' ignorancia y del materialisme bast y toix de l' Espanya felipona avuy encara viva. Sols per ser un tan antich títol de llibertat d' un pobie d' Espanya, debia guardarse aquí com una preciositat; mes ¿qui pensa aquí en semblants cosas? «Cuatre caps calents y cuatr' estrambótichs»?

Del decret de Luci Emili y de las esplicacions que 'n dona lo distingit anticuari En Mateos Gago, resulta:

Qu' á l' Espanya antiga hi havia poblacions, com Asta, que tenian com esclaus als habitants de poblacions petites com la Torre Lascutana.

Qu' aquestos esclaus feyan causa comú ab l' estranger invasor y conquistador, com los romans, contra la causa nacional ó independent d' Espanya.

Que l' invassor ó conquistador feya lliures á estos esclaus, per dividir las forsas espanyolas y per premiar los alsaments dels mateixos esclaus que l' ajudaban.

No sabem si eran moltes las poblacions esclavas d' altres, com la Torre de Lascut ho era d' Asta; per pocas que fossen, la majoria degué posarse al costat dels romans per rebre-ne la llibertat ó degué quedar-se neutral, indiferent, entre sos compatricis y senyors, y 'ls conquistadors

Mes endevant, los juheus, quan los alarbs volgueren conquistar l' Espanya, 'ls donaren la ma, puig estaban com esclavisats en ella y esperaban dels invasors que 'ls donarian llibertat, y 'ls espanyols qu' estaban subalternisats als goths, vejeren ab certa indiferencia la caiguda d' aquestos als peus dels alarbs y no sortiren á defensar á sos conquistadors antichs de l' agresió dels conquistadors nous. A Catalunya, quan mort lo Príncep de Viana, s' aixecá 'l país contra 'l rey Joan II d' Aragó, 'ls vassalls de remensa, esperant del monarca la redempció, li donaren grans forsas, gran auxili, s' alsaren armats á favor del «enemich de la terra» y contra la terra, puig en aquesta eran esclaus y Joan II los prometia la llibertat. Sens l' alsament dels pagesos de remensa, d' altra manera hauria anat l' alsament de Catalunya per la llibertat política; la cuestió social, com dihem ara, feu resoldrer desfavorablement l' altra, puig los esclaus se posaren al costat del monarca absolutista y contra la llibertat política dels senyors y de las poblacions grans que 'ls tenian ó 'ls deixaban lligats per 'ls mals usos.

Als Estats-Units, fa poch anys, los esclaus dels separatistas se posaren al costat dels unificadors, que 'ls ofe-

rian la llibertat, y contra l' independència local que 'ls tenia baix lo jou. A Cuba, fa més pochs anys, molts esclaus atengueren més á la cuestió de llibertat personal, que á la cuestió política.

En lo país de Vaud (Suïssa) l' any 1798, los partidaris de la llibertat local ó autonomia d' aquella regió sotmesa al Cantó ó Estat confederat de Berna, com província y centralisada, cridaren als francesos contra Berna y contra tota la Suïssa, per obtenir d' una nova organització y rebre, encara que sigués de mans del conquistador estranger, la separació ó 'ls drets y situació d' Estat confederat de la Confederació suïssa ó helvética.

La culpa d' aquestes actituds antipatrióticas y d' aquestes «traïcions» á la patria, no es dels esclaus, ni dels sotmesos, que per l' esclau lo primer es la llibertat; sino dels tirans ú opressors de sos patricis. No hi ha patria per l' esclau; sos senyors no son sos compatriotas: aixís ho sent ell y aixís ho senten sos duenyos. De la mateixa manera que s' ha dit ¿qué son las lleys sens las costums? podem dir y ¿qu' es la patria sens la llibertat? Qué li fa al esclau la patria, si hi es esclau? Per aquest motiulos de Vaud al fer lo sagell ó escut de son nou Estat en aquell temps, hi posaren: «Llibertat y Patria», expressant que fins á ser lliures en res habian tingut á la patria y que sols començaban á tenirla, quan naixia son país á la vida de la llibertat. Desde qu' aixís nasqueren, no ha tingut la nació suïssa ciutadans y regió mes fidels, leials y entusiastas que 'ls valdenses, que quan eran sotmesos, cridaren al estranger contra lo principal país de Suïssa.

Per l' estil d' aquestos exemples, los habitants de Las-cut, esclaus dels d' Asta, s' estimaban més als estrangers deslliuradors, que als compatricis opressors. Si eran gaires las poblacions esclaves d' altrés en l' Espanya primitiva, no cal estranyar que 'ls romans may trobessen als espanyols tots units per resistirlos; sempre las poblacions esclaves debian flaquejar, estant poch interessadas en l' independència de sos senyors y esperant que 'l conquista-

dor las tragués de sota 'l jou, al menys destruhint ó sotmetent als duenyos ó senyors.

Aquesta servitut d' unas poblacions y regions á altres, arribá fins als temps moderns, després de passar per l' Edat mitjana. Aixís á Suissa alguns Cantons ó Estats confederats eran senyors feudals de territoris qu' ab lo temps pujaren á ser Estats confederats ó al menys provincias descentralisadas, y aquesta situació va durar fins al sigle passat, donant los territoris sotmesos cert auxili, moral al menys, als exercits francesos invassors. Aixís Barcelona era senyora feudal d' algunas poblacions d' aquesta provincia. Cal tenir present, que la senyoria d' una municiplilitat ó una regió no era tan pesada, generalment parlant, com la d' un noble, ó d' una iglesia; las queixas dels vassalls no eran tant fortas ni tant amargas.

No tenim d' entrar aquí en la discussió sobre 'l punt ahont era Lascut, ni sobre las medallas lascutanas. Ni fa al cas, ni podriam fer més qu' extractar lo que diuhen aquells distingits anticuaris. No tenim més que felicitarlos y donarlos mil gracias, á En Delgado y á En Mateos Gago, per haber publicat un document tan preciós com es la planxa lascutana.

J. NARCÍS ROCA.

EN LO PRAT DE LA RIERA

La esperansa es lo bastó de viatie
dels enamorats.

SHEA SPEARE.

ARBRES que un jorn ne serviau
al amor de cobricel,
amagant dintre les copes
los mes delicats secrets;
caixa tancada hont no hi entra
ni la volva que du 'l vent,
ni 'n surt lo flayre que 's queda
á embalsamar ses parets;
jo vinch aquí á respirarlo
com lo respirava un temps,
quan d' enamorat tenia
lo mateix que d' innocent,
y creya viure entre fulles
com hi viu lo pardalet,
y morir entre canturies
com fa l' aigua del torrent,
que si 's queda aquí á la terra
se enmiralla ab tot lo cel.

S' han mudat les vostres fulles,
mes jay! no mos pensaments;
heu gosat cent primaveres
al acabarse l' ivern,
los patons del sol rebereu
quan desglassava la neu,
y al derrera de la boyra
s' ha quedat lo cel seré

y ha parat la tramontana
son esgarriñós xiulet,
perque 'l ventitjol vos bresse
al compás de sos gemechs.

Desde que no vinch á veureus
si n' he passades, Deu meu!
ab lo mateix cor de sempre
cada jorn he sufert mes,
y ni la gent me coneixen
ni jo mateix me conech.

Quí sab! quí sab, si vosaltres
també 'm desconeixereu!
mes com conservo la clau
de vostre millor secret,
segú estich que aquestes branques
me obriréu ben amatents
pera dar-me franca entrada
dintre vostre cor sancer,
que no enganya, com tants d' altres,
que confiats aixaplugueu.

Mes, si tant fonda es ma pena,
per mes que 'm sigau fidels,
com voleu que os torne á veurer
si haig de venir tot solet?
quan fins l' última esperança
qu' es mon gayato m' han pres!...

Deu vos dongue llarga vida
y os estenga las arrels
que os estreynen á la terra
que á la vida vos ha tret,
y no os trasplanta á les costes
hont creixen los tarongers,
pera llençar vostre aroma
que tan estojat guardeu
vora les ones salades
de que la mar se cubreix,
al Meder de dolces aygues
escatimant vostre encens;
eix encens que 'm reviscola
al aspirarlo ab dalé
pera poguer, si es que puga,
estimarla encara mes.

Si l' heu perduda la fada
que os donava ab sos ullets
lo suau calor de les terres

hont hi brilla un sol etern,
pot se un jorn tornarà á veureus,
jo quí sab si la veuré!
¡Ah! no; si 'm falteu vosaltres
fins lo recort me mateu.
Seguiu, donchs, per estes vores
sempre inmóvils, sempre fermes,
com vostres germans qu'esperan
en los cims del Pirineu
que un raig de sol vinga á fondrer
les congestes del iveru.

Si la solitut que os volta
vos fa tremolar de fret,
vos vindré á fer companyía
com me 'n 'viau fet un temps,
y si he perdut mon gayato
per recolzarmhi en se' vell,
d' un brancalló que os esqueixe
tinch de ferne un bastonet,
perque puga en ma desgracia
allargar uns quants anys mes,
recordant quan á vostra ombra
ella s' asseya aprop meu;
y arrimat á vostres soques
tots plegats l' esperarém
si es que avants no se 'ns endugue
la torrentada que ve.

Vich, Maig de 1874.

JOSEPH SERRA Y CAMPDELACREU.

GELOSIA

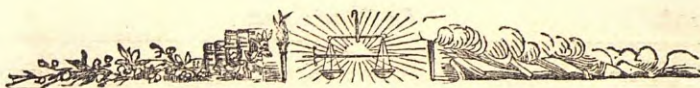
EN ta finestra sola cusias,
y 'l teu canari que bé refila
deya son cant
ah l' aureneta que fa pochs dias
son niu d' argila
'nava formant.

Tu á lo canari, fent la distreta,
tendras miradas li dedicares
y un dols sonris;...
sobte, la agulla deixares quieta,
las mans creuhares...
¡Qu' ets bella aixis!

Lo qu' ells te deyan tu ho sabs, ¡oh dimho!
mes, no m' ho digas, puig ja desd' ara
bé ho tinch comprés:
també aixís quedas si 't dich t' estimo:
baixa la cara
y 'l front encés.

SEBASTIÁ FARNÉS.

BIBLIOGRAFÍA

EL GERUNDENSE Y LA ESPAÑA PRIMITIVA.—DISCURSOS LEIDOS ANTE LA REAL ACADEMIA DE LA HISTORIA EN LA RECEPCION PÚBLICA DEL R. P. FIDEL FITA Y COLOMÉ DE LA COMPAÑIA DE JESÚS EL DIA 6 DE JULIO DE 1879.—MADRID 1879. (1 vol. en gran fol. de 237 pags.)

NOTABLE y trascendental pera la ciencia, aixís com honrós en alt grau pera la patria catalana, ha sigut l' acte solemne de pendrer possessió, en la Real Academia de la Historia, de son sitial de soci numerari, nostre savi amich é ilustre compatrici lo P. Fidel Fita. Y havem dit trascendental, porque, á presencia d' una nombrosa concurrencia de las personas mes distingidas qu' enclou la coronada vila de Madrid, llegí lo nou académich un discurs tan extens com rublert de datos histórichs y filológichs en lo text y en sas copiosas notas, que 'ls homes científichs s' apressarán á replegar pera obrir un nou camp y servirlos de guia en las suas especulacions, obra, en ff, digne del celebrat escriptor que l' ha treballada. D' ella ha volgut fernos gaudir, la excelent doctrina que conté, endressantnosen un exemplar. Tenintlo, donchs, á la vista y com sia llibre que no ha eixit á la venda pública, ne donarém un curt extracte als lectors de LA RENAIXENSA, sens aventurarnos á intentarne cap judici critich, ja que corretgir á qui pot sernos mestre, es obra superior á nostras forsas.

* *

Comensa l' exordi (p. 3), celebrant l' organisació actual de la república de las lletras, conforme ab la teoría católica del progrés en las societats, formulada per St. Agustí, y d' ella ne treu á rel·luhir lo profit qu' ab la fraternitat del saver, han obtingut la filología y la geografia. Aquí, després de citar dos textos molt pertinents, un del protestant Max-Müller y altre de D. Fermí Caballero, en los quals se fa justicia al ardor dels jesuitas pera lo cultiu de las ciencias y las lletras, dedica un respectuós tribut á la memoria del según, antecessor seu en la cadira académica, al qual elogia com á geógrafo, historiador, economista y repúblich.

Pagat aquest obligat deute, entra de plé en lo discurs, dividit, no se si dir en dos d' altres, ó millor, formant duas parts, tal es la sua extensió y heterogeneitat hábilment enllassadas per la ma mestre del orador.

Es la primera (p. 7): *los fets y escrits del historiador y geógrafo eminent del segle XV lo Cardenal bisbe de Gerona D. Joan Margarit, conegut per lo Gerundense*, la qual inicia ab la traducció de la dedicatoria als reys Catòlics Ferrán é Isabel del *Paralipómenon* de dit escriptor. Investiga, desseguida, los datos que 's coneixen sobre la casa payral dels Margarits en Castell-Empurdá y la sua familia, remontantse fins al segle XII, y passa á referir ab correcta y galana frase, la biografia del Cardenal, pera la qual havia acumulat ja preciosos elements en la sua importantíssima obra *Los Reyes d' Aragón y la Séu de Girona* ben coneguda dels constants favoreixedors d' esta *Revista*.

Extrahentlos nosaltres d' aquella, apuntarém los punts principals de la vida de tan ilustre patrici. Nasqué en 1421; fou nomenat canonge de Gerona en 1430; se graduá de Dr. en decrets en 1445; era Ardiacha del Ampurdá y Sacrista major de la Séu Geronina en 1452; elevat després á Bisbe d' Elna (Rosselló) en 1453; Diputat en las Corts catalanas de 1454 á 58; embaixador y plenipotenciari del Rey d' Aragó en la dieta de Mantua en 1459; nunci apostólic en los Estats aragonesos en 1461 y Bisbe de Girona á la fi del mateix any; conseller del rey D. Joan II y preceptor de son fill, que havia d' esser lo monarca *católich*, sostingué á aquell en son trono, contra la tempestat formidable que menassava arrunarlo, demostrant qualitats militars en lo siti de Girona, que li foren per dit rey premiadas en 1465. Altres son los mérits que de Margarit explica lo seu biógrafo fins que morí D. Joan, qual oració fúnebre pronunciá, y durant la vida dels *Reys católics*, pero indicarém solament la sua promoció á Cardenal en 1483, y la mort que 'l vingué á trobar á Roma, quedant sepultat en lo temple de Sta. Maria del *Popolo*, junt á la porta d' aquest nom, successora de l' antiga *Porta Flaminia*.

Las obras del *Gerundense* qu' ocupan l' atenció del P. Fita, fentne d' ellas lo corresponent judici crítich, son: *De laudibus Mariæ Virginis*, perduda; *Sedes Regum* y *Corona Regum*, destinadas á perfeccionar l' educació del princep Ferrán é inéditas, existint la segona en la Biblioteca del Escorial; *Templum Domini*, escrita de 1464 á 66 y de que mes endavant parlarém; y per fi lo *Paralipómenon*, del qual n' examina un mamotreto compost de fragments de 5 còdices (altre d' ells ab correccions autógrafas del Cronista Carbonell) y guardat en la Biblioteca nacional, mencionant á la vegada las duas edicions que s' en coneixen dels anys 1545 y 1603.

Molt mes encara hauria pogut dir del Cardenal Margarit, l' insigne Académich narrador de sa vida, apologista de sos fets y vindicador de la sua memoria, ja que 'ns consta, com declára (p. 10), que *son innumbrables las escripturas contemporáneas que d' ell existixen*, empero, segons també afirma (p. 20), seria necessari omplir un abultat volúm pera entrar en consideracions sobre lo que deixa

exposat en son discurs. Copiarém d' aquest un párrafo en lo qual perfila admirablement la figura, objecte de son estudi: (p. 15). «Don Joan Margarit fou jurisconsult avans que historiador, philosoph mes que jurisconsult, teólech encara mes que philosoph, y aixís tingué l' acert de comprendre en lo passat llissons pera lo present, y disposicions estables pera lo pervindre. Ja se dirigís á la multitut desde la sagrada cátedra, ja portés la veu del clero, noblesa y poble en las Corts, ó ja confident dels Reys y dels Papas, manejá los mes árdus negocis de la Religió y del Estat, sempre sapigué fer penetrar la convicció en los ánimos que atreya ab la sua eloquencia brillant y sólida, y may se deixá guiar per altre interés que l' universal de la patria y de la cristiandat, á las quals servia.»

* *

Tema de la segona part d' esta oració académica (p. 39), mes extensa y profunda que la primera, es *la llengua de nostres Celtas é Iberos espanyols*, qual estudi fa arrancar de las opinions històriques d' en Margarit en son *Paralipómenon*, traduhint lo capítol en qu' aquest últim s' ocupa de l' etnología dels Celtas é Iberos. No en vá, al arribar aquí, ha dit un publicista de la Cort (1) «que era impossible donar noticia exacta d' aquest discurs,» ja qu' en veritat l' assumpto es difícil y no tothom está familiarisat ab l' orígen y estructura de las llenguas. Es precis gosar fundament de la famosa reputació de gran lingüista qu' acredita al savi jesuita catalá, pera poder travessar sens perill los vastíssims dominis de la filología y la etnología. Aixó n' obstant, tot y considerantnos també nosaltres llechs en la materia, intentarém ferla coneixer, prenent nota d' algunas de las ideas que com á mes capdals en dit treball ressurten.

Senta, l' autor, com á premisa de las suas investigacions que «ls idiomas celta y vascuense no son sino ramas dispersas d' un mateix tronch aryo, si be brotaren en diferents épocas.» Busca en varias llenguas l' orígen de la paraula *Grajus*, nom antiquíssim del Ebro, citat duas voltas per Marcial, que esplicat per lo sanskrit vol dir *ressonar de moltes ayguas* y per altrás llenguas *riu* (p. 46 á 50); y fixa la situació del *oppidum Grajincolarum*, mencionat per Avieno, en la *zuda* de Tortosa. Estudia, també, lo vocabulari vascongat y replega gran quantitat de diccions purament aryas (p. 53). Fundantse en sólits principis lingüístichs, deduheix que 's pot atribuir al idioma y á la religió de la Cèltica espanyola varios númens gallegos y lusitans, com ho comproba ab 6 inscripcions. Fet d' ellas un detingut exámen, diu (p. 59): «A aquest pas, Senyors, gran part del diccionari hispano-cèltich pot restablirse per medi dels noms geográfichs antichs y moderns, y dels apellidos, y sobretot dels que á mans plenas se poden recullir (tanta es la sua abundancia) en las llenguas vivas portuguesa, gallega y catalana. No se ha fet encara

(1) *El Padre Fita*: article del Siglo futuro del 7 de Juliol de 1879.

»aquest treball; pero urgeix realisar-lo, com preliminar y funda-
 »mental d' altres mes sérios é interessants, atesas las suas conse-
 »qüências históricas y etnológicas.» Entra aviat (p. 61), á examinar
 l' estructura gramatical, y no es ja germandat, ni próxima afinitat
 sino parentiu remot lo que veu resultar de la comparació dels dos
 idiomas celtich y vascuense. Fruit de la mateixa, es la relació de sos
 punts de contacte que presenta admirablement sintetisats en las se-
 güents paraulas: (p. 61 y 62). «Convenen lo vascuense y lo celtich
 »en la primitiva formació del dual per medi d' un mateix sistema
 »peculiar d' aglutinació pospositiva dels tres articles (determinat,
 »indeterminat y demostratiu), dels quals guarda indicis de sobras
 »abundants la llengua celtica al formar així los números singular y
 »singulatiu, com lo plural y lo colectiu; en l' estructura del compa-
 »ratiu y superlatiu mitjansant un apòsit d' igual origen aryo; en lo
 »fons de la major part dels pronoms y adjectius pronominals, font
 »la mes abundant de las partícules; y en los gèrmens de la conjuga-
 »ció, de qual teixit intim s' apoderan un, dos y fins tres personas,
 »aixís regent com regit, en cas directe é indirecte. Pero apart d'
 »aquestos y altres punts radicalissims d' estructura, que descubrei-
 »xen un origen comú, com són en lo nom las terminacions deriva-
 »tives, y en lo verb las que'l conjugan, sens exceptuar l' aglutinació
 »pospositiva del relatiu; ¡quina riquesa de números y de gèneros;
 »quina varietat pera l' expressió d' uns mateixos casos; quina volu-
 »bilitat y conmutació de vocals y consonants dintre d' un mateix
 »òrgan, pareguda á la del *sandhi*, sanskrit y grech; y sobre tot,
 »quina simetria y rica profusió de partícules, adjectius y articles
 »prepositius, últim desarrollo dels idiomas de flexió, no distingeixen
 »lo celta del vascuense! Poseu los ulls en las mes importants de
 »nostras inscripcions ógmicas d' Irlanda y del pais de Gales y al de
 »las celto-galas), vos convencerá de que no son euskáricas sino cèl-
 »ticas.» Pera lograr tal objecte, mostra 7 inscripcions ab la sua cor-
 responnent traducció y fa d' ellas un detingut exámen.

Establerta ja la diferencia entre lo fons y l' estructura dels idio-
 mas celtich é iberich occidental ó éuscaro, escomet seguidament la
 tasca de probar que l' últim dels dos s' enllassa ab l' iberich oriental
 ó georgiá. Y als que no saben veurer rastre algun del primer en lo
 segon, los pregunta: (p. 70 y 71). «¿Com es qu' una y altre llengua
 »convenen en son artifici turánich fundamental, en la sua flexió
 »imperfecta tant nominal com verbal, en la basa de cada pronom,
 »basas que s' extenen á la conjugació, y que 's juntan á l' arrel ver-
 »bal ja avans ja després d' ella, no sols ab lo valor del pronom de-
 »terminant sino també del pronom determinat? ¿Cóm es (afegeix)
 »que convenen en la carencia de gèneros, en l' article posat al fi del
 »nom, en la mancomunitat de partícules, en l' estructura sintáctica,
 »en la prosodia, en rehusar uns mateixos sons, en l' abundancia dels

»dentials y xiulants, en la claredat y netedat de cinch solas vocals que han passat puras á la parla de Castella; y en una paraula, en lo conjunt y articulació de son mecanisme gramatical y fonètic?» Alguns exemples indica, lo dissertant, á seguiment de la comparació formulada en últim terme, empero com que «cap punt determina tant la afinitat y la derivació de las llenguas com lo sistema combinatoriu de la sua numeració.» (p. 73), exposa y examina profundament lo dels dos esmentats idiomas desde lo número 1 fins al 1,000. S' ocupa igualment de la formació del verb, seguint l' estudi comparatiu que ha emprés, pero «la brevetat del discurs (diu) no li permet passar avant en los detalls d' eixa concordancia profunda d' abdos idiomas en la conjugació verbal, á qual tractat dedicarà» (ofereix) una Memoria.» (p. 82).

Llavors, de la filologia va á la etnologia comparativa, analisant d' aquesta manera «lo tipo y la naturalesa dels habitants, la sua índole y geni y son nom nacional á fi de que nos puguin ambicionar majors probas al intent de posar en clar l' estreta afinitat qu' uneix als Iberos orientals y occidentals.» (p. 83). Copiosa de datos importants es aquesta part del discurs, que hauriam de continuar trosejant, com havem fet en la part filològica, sino temessem desfigurar lo treball qu' examinem y abusar de la bondat de nostres pacients lectors. Unicament afegirém qu' en concepte del autor (p. 85) «los T' Accaros, qual memoria está perpetuada en los monumentos d' Egipte com existents quinze segles avans de la nostra era, son los Iberos establerts en Tracia, Italia y Espanya;» aixís com qu' «entre los Hycsos (pastors) están los Khetas, y entre aquestos, sens dubte los ABHIRAS, es dir, Trigis ó Bébrices, *casta dels pastors* de la rassa Arya, potser nostres Iberos.» (p. 86). Mes avall va des- triant tot lo que deixaren apuntat sobre las dos Iberias, los escriptors clàsichs, y ofereix una atinada descripció comparativa del pais vasco-navarro ab la molt minuciosa de la Iberia oriental deguda á la ploma d' Estrabó (p. 91 á 93). Acaba, per últim, son eloquentíssim discurs, presentant als ulls dels Académichs, que tingueren lo pla- her d' escoltar la sua abundosa y sahonada doctrina, una bella perspectiva del pervindre de la terra espanyola, considerantla lo «llas pacífich y civilisador que fassi fraternisar á todas las naciones.» (p. 94). «Rahó es (termina) qu' atenguém al pervindre; y pera aixó res mes just qu' estudiar y coneixer á fons lo passat, aprenent d' ell qu' en l' unió de las voluntats dintre del vincle de la moralitat está la forsa, lo benestar y la gloria que cobejám, pera engrandir aixís l' esperit, aixecarlo del fanch qu' envileix y acostarlo á la llum d' aquell omnipotent Creador y Pare amorós que 'ns feu á sa imatge y semblansa.»

★ ★

Aquí fineix lo parlament académich, del qual havém donat una

migrada idea als ilustrats lectors de LA RENAIXENSA, pero no, la tasca que s' imposá son autor, puix pera completarla, publica, com *appendix* á la primera part, lo text del *Templum Domini*. (*Opus nunc primo editum ex codice Sanctæ Ecclesiæ Cathedralis Barcinonensis*). Esta obra inédita, qual manuscrit guarda l' Excm. Capítol d' esta Séu, es, com dalt deixém apuntat, altre de las del Cardenal Margarit que restaria encara quasi desconeguda en lo recó d' un armari, després de 400 anys, si la diligent investigació del docte P. Fita, no hagués comensat á ferla coneixer en la sua obra diplomática *Los Reyes d' Aragón y la Séu de Girona*, redimintla per últim, del etern oblit en qu' estava sepultada. La historia literaria de Catalunya li agraphirá no hi há dubte, aquest servey, per mes que 'l llibre ó *Memorial*, com lo califica per haverlo endressat al rey Don Joan II d' Aragó, no sia un dels millors fruits del ingeni del *Gerundense*. Alguns dels defectes que conté los descubreix ja, son excelent crítich y biógrafo (p. 28), pero además, devém observar especialment, los errors cronológichs y genealógichs en qu' incorregué (cap. IX) al historiar la sucesió de la familia comtal Barcelonina. Estudiant lo conjunt de sos XXIX capítols (de la pag. 95 á la 219), la conceptuem obra teológica y filosófica, jurídica é histórica á la vegada, en la qual hi falta la darrera má, pero aixís y tot, grans mercés han de tributarse á son ilustre editor. Tan de bó que cada any, poguessem senyalar als ulls dels apassionats de nostre literatura materna, una al menys de las moltas obras desconegudas d' escriptors catalans antichs y moderns que conservan tranquila estada en las bibliotecas y archius públichs, ó en los amagats presatges d' una llibreria particular!

* *

Poch hauriam ara d' afegir pera posar punt final a est article bibliográfich, si un deute d' agraphiment no 'ns obligués á dir duas paraulas del correcte y elegant discurs de *Contestacion del Excelentísimo Sr. D. Eduardo Saavedra* (p. 220 á 237). Tot ell, encara qu' «apartantse de la regla general consagrada per l' us» (p. 237), es una brillant apologia del nou y ja célebre académich ab qui l' uneixen, no solament los fermes llassos «d' antigua y constant confraternitat literaria,» si que també los del parentiu de rassa, que declara ab noble orgull lo contestant, quan se gosa en proclamar *nuestra comun lengua catalana*. (p. 228). Animat per eixos dos bells sentiments: l' amistat y lo patriotisme, ha anat seguint ab detinguda crítica y exemplar cuidado, tots los períodos de la carrera literaria de son novell colega, senyalant, com á fitas d' un gloriós camí envers la sabiduría, los fruits del talent qu' en portentosa abundancia han detingut sovint la sua perspícua atenció. Quins sian aquestos, no cal pas recordarlo als lectors catalans: prou qu' ab satisfacció sovint los han saborejat. Bastará fer constar qu' en lo jove

sacerdot, á qui se ha concedit un honorable sitial en la Real Academia de la Historia, hi veu, son excelent company, un *saver profundo y variat* (p. 224), y aixís es que conmemora ab fruició los primers estudis epigráfichs (1866) qu' abdos feren, estudis que valguéren al P. Fita, del savi alemany Hübner, la justa calificació *de re epigraphica hispana optime meritis merensque*. Seguidament lo considera, además d' arqueólech, com á diplomátich, historiador, orador, geólech y filólech eminent, títols sobrrers pera obtenir l' entrada de millor dret, en aquell insigne cós literari, del qual era ja corresponent nacional. També ho es de las Reals Academias Espanyola, de Bellas Arts y de la nostra barcelonesa de Bonas Lletres, que s' honran de contarlo entre sos membres, y, per fi, del Institut arqueològich del Imperi germánich, que fa poch li ha enviat son nombrament de soci *com á un dels mes savis antiquaris que poseheix Espanya*. (p. 237).

Per tan ben arrodonit panegírich de son compatrici y confrere literari, un dels mes ilustrats col·laboradors d' esta *Revista*, la sua redacció se complau en donar la mes coral felicitació al Excelentísim Sr. D. Eduart Saavedra, persona en qui fundadament admira los notabilíssims mérits científichs que 'l distingeixen. Tan d' ell com del Rt. P. Fidel Fita, eximios fills de la *noble terra de l' activitat y de l' energia*, podém gojosos esclamar ab Salomó: *Beatus homo qui invenit sapientiam, et qui affluit prudentiam*. (Prov. III 13).

A. BALAGUER Y MERINO.

LO CASTELL DE SABASSONA,

NARRACIÓ DE COSTUMS DE LA ETAT MITJANA PER EN JOAQUIM SALARICH, CRONISTA DE VICH. ELEGANT VOLUM EN 8.º DE 400 PÁGINES, QUE'S VEN AL PREU DE 16 RALS EN LA LLIBRERÍA DE R. ANGLADA EN VICH Y EN BARCELONA EN LES D' EUDALD PUIG, PLASSA NOVA Y ALVAR VERDAGUER, RAMBLA DEL CENTRE.

o modern renaixement catalanesch, avivat per les veus coratjoses dels trovadors, que, alenantlos ayres de les diferents encontres d' una mateixa patria, reculliren en sos cántichs los perduts ecos del passat y les aspiracions vagues del present vers l'esdevenidor de nostra terra, devía, passat lo primer moment d' entusiasme poétich, entrar en reflexió, consellar-se del seu bon seny sens olvidar l' experiència estranya per esser ferm, fructuós y rahonable.

Los estimables treballs de crítica literaria, històrica y política, duytos últimament á cap ab més ó menys acert y sempre ab més riquesa de datos, marcan les fites d' aquesta nova senda, qual gloriós terme es, segurament, encar molt més llunyá de lo que molts se figuren.

Prescindint d' altres assaigs històrichs, si menys pretenciosos, prou importants alguns d' ells, l' Historia de Catalunya y de la Co-

rona d' Aragó, potser un poch massa poética y apassionada del inspirat trovador de Montserrat y la més erudita y crítica del autor de l' «Orfaneta», qui tant dignament heretá lo nom d' un cronista il·lustre, son testimoni eloqüent de l' elaboració intel·lectual dels elements de nostra nacionalitat que la fantasía y 'l sentiment artístichs instintivament coneixían.

No tota la gloria, empero, es deguda als escriptors d' histories generals com las qu' hem recordat, los quals s' aprofitaren naturalment d' histories particulars y monografíes de més humils autors, á més dels arxius y cròniques antigues. Una de les primeres histories locals, que en nostre setgle en Catalunya s' han escrites, y per cert ab més conciencia y afany de lo que 'n aquell temps podia esperar-se, fou la de l' antiquíssima ciutat de Vich per D. Joaquim Salarich; nostre actiu é infatigable cronista, autor á més de diferents treballs mèdichs y econòmichs premiats per sabies societats y academies y per lo mateix citat com autoritat no despreciable per historiadors y naturalistas.

Lo llibre de nostre amich, que avuy nos fa pendrer la ploma, pertany á un genre divers de les ovres que acabam de esmentar, si be recorda ses primeres produccions literaries en que exhalá en lo temps de sa juvenesa los sentiments noveleschs que llavors estavan de moda. Síntesis de sa vida literaria, ensemps que l' modest novel·lista, novici en les lletres manifesta *Lo castell de Sabassona*, son darrarench fruyt, lo fael aplegador de les gestes ausetanes y lo pacient escorcollador de quisquun dels arxius de sa patria.

Per popularisar l' historia res millor que encloure en la forma amena de la llegenda ó del drama los fets precisos y sechs y les tradicions y costums soltes. Aytal fi s' ha proposat lo Dr. Salarich en la *Narració de costums de l' estat mitjana* fent memoria de totes les usances y consuetuts relatives á aquell período per revestirles de les falagueres imatges que de sos bells temps li servás encara sa fantasía refredada per l' ayre del temps y 'ls desenganys de la vida.

No deuen, empero, los lectors de l' interessant obra que recomenam, cercar en ella escenes dramátiques, passions vives, ni siquera caràcters de gran relleu. Ni l' estat, ni la carrera, ni fins lo propósit de l' autor confessat francament en lo prólech ho permetían. La bondat del *Castell de Sabassona* prové de l' abundó de noticies y de l' extensió y veritat ab que están exposades. Quant se refereix al art y la ciencia, á les costums cíviques y religioses, populars y palacianes del setgle y nacionalitat que vol retratar, es esplicat per nostre cronista en un llenguatge modelo propi d' un bon catalanista, ab l' entussiasme ardent—tal volta massa sech d' un patri—y ab l' actitud un bon xich difusa d' un antiquari, qualitats que sabran apreciar degudament nostres lectors ab la lectura del llibre, que 'ls ha d' agradar.

FRANCESCH MASFERRER.

Vich 16 Agost 1879.

NOVAS

PROFITANT la celebració del primer centenar de la Beatificació de Sant Miquel dels Sants, y com una part de las festas, mossen Jaume Collell publicá á Vich, á primers del mes passat, ab lo títol de *La Garba nontanyesa*, un *recull de poesias del Esbart de Vich*. Molts dels nostres lectors sabrán que aquest últim era 'l poétich nom ab que 's batejaren uns quants joves de Vich, cultivadors de la poesia catalana, d'entre quals filas han surtit poetas de la talla de mossen Verdaguer, Collell, los germans Masferrer, Genis y altres que son avuy l'ornament y la gloria d'aquella ciutat. A qui no sapigués lo que era l'Esbart li conta 'l colector en lo bellissim prólech, escrit en una prosa veritablement clàssica, y li acaba d'explicar Mossen Verdaguer en lo parlament que en una de las sentadas del esbart llegí l'any 63 y hont se descriu de la poética manera que ja allavoras sabia l'insigne autor de «La Atlántida» la font prop de la qual aquellas tenian lloch, lo desmay á recés del qual s'asseyan los novensans poetas, y 'ls horisonts pels quals esplayavan la vista.

La colecció 's compon de cinquanta poesias, y 'n son autors respectivament los Srs. Bach, Camp Sangles (mort fa pochs dias) Campá, Coliell, Cuadras, Espona (Antoni y Joaquim), Febrer, Genís (Martí) Masferrer (Joseph, Francesch y Francisco de Paula,) Nadal, Sendra, Serra y Campdelacreu, Verdaguer (Magí) y Verdaguer (Jacinto). Molts d'ells son prou coneguts del públich pera que sia inútil dir que las poesias que se 'ls hi han inclòs en la colecció son notables; dels no coneguts algun n'hi ha que 'ls hi fa voras, mereixent entre aquestos últims menció especial en Lluís B. Nadal, autor del *Martiri del Amor* y de *Devant la estàtua*, que á pesar de tenir la primera un final una mica forsat y de ser la idea general de la segona bastant rebuscada, revelan á un poeta de veritable inspiració.

S'ha publicat á Valencia, en un quadern de 28 planas, una biografia de D. Constantí Llobart, distingit poeta catalá, y un dels mes fermes sostenedors, si es que no 'l mes ferm, del nostre renaixement en aquella ciutat. A sa iniciativa 's deu principalment la implantació dels Jochs Florals, inaugurats brillantment no fa gayres dias com saben los nostres lectors. L'autor de la biografia escrita en castellá, es D. M. Lluch Soler. La acompanya un retrato litogràfic del Sr. Llobart y un *fac-simile* de sa firma.

S'ha publicat en un quadern de 68 planas en 4^{rt}, la Memoria biográfica y critica sobre 'l Rector de Vallfogona, escrita por D. Joaquim Rubió y Ors, que obtingué la escribania de plata oferta per l'Ajuntament de Tortosa, en lo certámen que celebrá la Juventut católica d'aquella ciutat lo dia 3 de Setembre del 78. Sobre 'l mateix tema tenia ja 'l Sr. Rubió premiada una altra Memoria en los

Jochs Florals de 1863, de la qual es reproducció ampliada y corregida la de que parlem. Se divideix en duas parts. La primera conté la biografia del poeta; la segona, l'estudi crítich de sas poesías al qual precedeix un quadro general de la literatura espanyola del sigle en que foren escrites, precedent que feya indispensable la no disimulada afiliació de llur autor á la escola conceptista predominant allavoras en la poesia castellana. Res tenim que objectar; al contrari, molt que aplaudir, respecte del criteri ab que están escrites las duas parts de la Memoria; lo treball de crítica es complert, meditat y ben fundat. Debem lamentarnos, no obstant, de que quede encara sense explicació la que podriam anomenar *llegenda de la enveja* ab que la tradició ha sublimat la memoria del popular García. ¿Quin fou son origen? ¿Que hi ha de cert, si es que aplicant lo refrá de que *quan los gossos lladran alguna cosa senten*, podem sospitar que alguna cosa de cert enclou la tal llegenda? Sia, empero, dit en honor de la veritat, es un punt aquest que tal vegada no s'aclarirá may per la falta de fonaments positius sobre 'ls quals basar una hipótesis. Aixó indica que del greu que 'ns sab que no 's aclaresca; no 'n iem un cárrech al Sr. Rubió, ni pretenem ab ell disminuir la importancia del treball pera la no explotada historia de la nostra literatura.

En *Los Debates* de Madrid s'ha publicat traduhida al castellá y per cert ab tota exactitut lo trevall en prosa de D. Narcís Oller, Sor Sanxa que fou premiat en los Jochs Florals d'enguany. També l'ha publicada lo diari de Valls.

L'escut de Catalunya que ab molt zel dirigeix D. Joseph Fiter é Inglés publica en son número 22 un preciós grabat representant l'iglesia de Vallfogona de Riucorp.

En lo saló exposició de casa Parés hem tingut ultimament lo gust de admirarhi una magnífica marina que apareix iluminada per la lluna extint dels nuvols. L'obra es del distingit pintor D. Gayetá Benavent y com en totas las sevas s'hi descobreix gran veritat en la elecció de tons y brillantés en la execució.

Quatre dias ha estat entre nosaltres lo célebre autor de *La Rampeado* lo felibre provensal D. Lluís Roumieux, essent molt obsequiat per sos amichs. En lo banquet que se li doná, y ahont hi estava representada nostra *Revista*, se pronunciaren entusiastas brindis y 's llegiren treballs literaris. Lo Sr. Roumieux quedá complascut del carinyós aculliment de sos amichs catalans que com sempre tenen en estima á sos germans de Provensa.

Havem rebut los darrers números publicats de l'important revista «L'Aureneta» de Buenos-Ayres, corresponents al passat mes de Juliol. Eixa entusiasta y reputada publicació, eco llunyá de la veu d'uns germans nostres que incessantment trevallen á l'altre vora del Atlántich pera fer creixe y rebifar l'idea catalanista, continúa acreditantse cada dia mes y publicant variats y escullits treballs.

En los números darrers hi cridan l'atenció, un extens y erudit discurs llegit per D. Pere Arnó en l'inauguració de las classes de comers que darrerament ha obert lo «Club Catalá», alguns notables articles de fondo, deguts als senyors Sunyol, Ased, y Enrich, poesías dels distingits escriptors Ubach y Vinyeta, Reventós y Roca y Roca; un notable fragment de la tragedia «Gala Placidia» del senyor

Guimerá, com aixís també unas «Correspondencias» de Barcelona del nou corresponsal de la revista Sr. Masriera y Colomer.

Dintre pochs dias se posará á la venta lo tomo de poesías titulat *Expansions* original del mestre en Gay Saber D. Francesch Ubach y Vinyeta y que ja anunciarem en un de nostres números anteriors.

Sabem que la «Protecció Literaria» ha adquirit ja la mencionada obra y la de D. Joaquim Salarich, titulada «Lo Castell de Sabas-sona.»

Lo dia 24 del actual se celebrá en lo poble de Sans ab motiu de la festa major la festa de la distribució de premis del Certámen que obrí l' Ateneo d' aquella població.

La sessió tingué lloch en lo local d' aquella Societat á dos quarts de cinch de la tarde. Hi assistiren delegacions de las autoritats de Barcelona y d' algunas societats y corporacions científicas. Hi tenia representació la premsa barcelonina.

D. Damás Calvet, president del Jurat, llegí lo discurs de reglament y després lo Sr. Secretari aná llegint los noms dels autors distingits proclamantse los de la senyoreta Agna de Valldaura, y senyors Sanpere, Casanova, Casademunt, Ribot, Pirozzini, Gonzalez, y Coca, que ho foren ab premi y los dels senyors Gallard, Masriera, Pons, Ribot, Vilanova y Riera que foren distingits ab accésit.

Dels premis que s' oferiren en lo cartell s' han adjudicat:

«La historia de Catalunya» de Bofarull, á la composició que du per títol: *Estudio histórico-crítico sobre el condado de Barcelona*; «Ploma de plata» oferta del Ateneo, á la memoria *L' Ateneo, etimología d' aquesta paraula y fasses porque ha passat aquesta institució*; «Pensament de plata» á la poesia *Sant Bartumeu*, que du per lema: *Bartumeu es mort, la fe viu encara*, concedintse accésit á la que du per títol *Miracle* y per lema *Apóstol y Mártir*; lo «Clavell de plata» ofert per la Familiar Obrera, á la sátira *A Blay*: á est premi se concedí un accésit á la poesia *La Venus grega*; lo premi del Casino del Centro, consistent en una «copa de plata» se doná á la composició *Lo pecat original* y los accésits á las que duhen per títol *Bombollas de sabó* y *Tant me fa*; lo «Ram d' eura de plata» s' adjudicá al *Romans novament tret del casament d' en Pere Pau* y l' accésit á est premi á *Lo vistayre*; lo «Quadro al oli» ofert per lo Sr. Rabadà á la composició que du per títol *La fira* y los accésits á *Lo carrer de Civader* y *De pares á fills*; lo premi ofert per lo Sr. Campeny l' obtingué la poesia *Amor de mare* y l' accésit la titulada *A la Primavera*.

Lo Sr. Saltor, membre del Jurat doná fi á la sessió ab un discurs de gracias.

Está á punt de veure la llum en Valencia l' obra de D. Constantí Llombart, premiada en lo darrer certámen d' aquella ciutat y titulada *Los fills de la Morta viva*. L' obra apareixerá semanalment per quaderns de 4 entregas al preu de 2 rals lo quadern. Creyém que alcansará bona suscripció, dada la importancia del tema y lo nom que li dona la distinció alcansada en los Jochs florals de Valencia.

Lo divendres 15 del present s' estrená en lo Teatro Cervantes de Sabadell una comedia en 1 acte y en vers, titulada *Un beneyt del cabás*, escrita per lo llorajat poeta d' aquella ciutat D. Manel Ribot y Serra. L' obra fou representada per la compañía catalana que actúa en aquell teatro y obtingué extraordinari éxit.

Durant la passada quinsena s' ha estrenat en lo teatro del Tívoli la sarsuela catalana *De la terra al sol*. La lletra es deguda als senyors Campmany y Molas. Si be en ella s' hi trovan tiradas de versos tant fassils y espontáneos com ho son per exemple lo discurs que fa un personatge en lo ters acte, lo tot, traspasant un xich los límits de lo popular arriba en certs punts á esser vulgar. L' argument es defectuós pero ab tot hi hem vist ab gust un avens per lo camí del art de las anteriors produccions dels citats autors. La música deguda al mestre Manent te las mateixas qualitats y 'ls mateixos defectes de la lletra. L' obra ha sigut posada ab tota la esplendides qu' era de desitjar. Lo vestuari es de lo mes rich que s' ha vist y las decoracions degudas al conegut pintor Sr. Soler y Rovirosa son com han dit molt bé alguns periódichs d' aquesta ciutat verdaderas obras d' art.

Lo jurat nomenat pera la calificació dels treballs enviats al certamen de Vallfogona ha emés ja son fallo, resultant premiadas las següents composicions:

«Pensament d' or esmaltat» á la poesia *A la memoria del Rector de Vallfogona*. Accessit *A la memoria d' en Vicens García, rector de Vallfogona*, lema: *Riu y plora Vallfogona*.

«Objecte d' art simbólich»: l' obtingué *Lo cant del catalá*, que du per lema: *Confraternitat*. L' accéssit lo guanyá la poesia *Confraternitat*, qual lema es: *Cant de la terra*.

«Rodella de metall ab un relleu representant sant Jordi» ha correspost al treball en prosa *L' ideal d' un romántich*. Lo Jurat fa menció especial del drama en tres actes y en prosa titulat *Carme*.

«Colecció del Album pintoresch monumental de Catalunya»: s' ha adjudicat á la composició titulada *Enveja*, que du per lema: *Contra eny ja pietat*.

«Exemplar ricament encuadernat de la monografia y fotografias de Santa María de Ripoll»: l' ha obtingut lo treball titulat: *Memoria-artístich-topogràfich-científica del poble de Vallfogona y son terme*, que du per lema: *Aquí jau un escolá etc.*

Los demés premis oferts y qu' en son dia indicarem no han pogut esser adjudicats.

SUMARI

JOSEPH COROLEU.	Dels contractes de enfiteusis y á rabassa morta segons l' antiga y la moderna lleyislatió. .	161
CARLES PIROZZINI.	Breus consideracions sobre lo renaixement de las bellas arts catalanas. .	177
J. NARCÍS ROCA.	Un antiquíssim títol de llibertat. .	187
J. SERRA Y CAMPDELACREU. .	En lo prat de la riera.	193
SEBASTIÀ FARNÉS.	Gelosia.	196
A. BALAGUER Y MERINO. . .	Bibliografía.	197
FRANCESCH MASFERRER. . .	Idem.	200
	Novas.	205

DELS CONTRACTES DE ENFITEUSIS Y Á RABASSA MORTA

SEGONS L' ANTIGA Y LA MODERNA LLEGISLACIÓ
DE CATALUNYA.

ESTUDI JURÍDICH-SOCIAL.

¿QUE ES LA RABASSA MORTA?

Es un contracte per virtut del qual l' amo de una pessa de terra la estableix pera plantarla de vinya, divent durar la concessió mentres viscan los primers ceps, per manera que morint aquestos ó fentse inútils pera la producció s' acaba l' contracte y torna 'l terreno á son amo primitiu ó al succesor de aquest. En aquesta mena de establiments se vol imposar lo cens de una part dels fruyts, variable segons la costum dels llochs y la voluntat dels contractants, y alguna quantitat com entrada, encara que aquest no es un requisit necessari y essencial del contracte, que sens dúpte deu comptarse entre 'ls consensuals, com la compra-venda y l' enfiteusis.

Aquest contracte de establiment es de un carácter tant especial y es tanta sa vaguedat, que ha donat lloch á molts

plets, per la rahó de que moltes vegades no pot invocarse una costum que vinga á suplir lo pacte exprés de las parts contractants. En primer lloch, essent la concessió temporal y pera un período de temps indeterminat, ja 's presentá forsa anys enrre una dificultat inevitable en un contracte de aquesta naturalesa. Es ben sabut que 'ls ceps que 's plantan en una vinya, encara que sian tots de una mena y fins de la mateixa procedencia, no moren tots á un temps, putx de resultas de un gran nombre de causas que no es del cas referir, n' hi ha que viuhén 50, 60 ó mes anys, mentres que altres moren al cap de poch temps, en qual cas acostuman los nostres pagesos sustituirlos pel sistema que 'n diuhén de *colgats y capficats*. En realitat de veritat no pot pas dirse que per aquest medi 's fassa una nova plantació, ja que 'l brot que 's colga viu de la sava de un cep antich; mes tampoch hi ha dupte que de aquest modo podria anarse renovant una vinya, fentla durar, com dihem, anys y panys, lo qual donaria per resultat que may podrian donarse per morts los primers ceps.

Un jurisconsult catalá del sigle passat diu sobre aquest punt:

«Aixís sobre aquesta facultat, com en ordre á la duració del contracte, fou declarat per la Real Audiencia en la causa que hi hagué entre Joan Soler de la Torre contra Antoni Juliá, actuari Joan Brossa.

«En esta causa pretenia 'l dit Soler que 's declarás que 'l Juliá no podia fer *colgats y capficats* en unas pessas de terra que possehia, establertas pels antepassats del dit Soler á rabassa morta, y que passats cinquanta anys desde 'l jorn de la concessió enfitéutica devia dimitirlas, fundantse en que 'ls primers ceps en lo laps de cinquanta anys quedavan morts ó extingits, com ho prová per medi de testimonis pagesos.

«Tres foren las sentencias que 's donaren en esta causa, y si bé en la primera part de 14 de Agost de 1765 s' imposá silenci al dit Soler en sas pretensions; en la se-

gona, publicada lo 24 de Desembre de 1770 fou declarat que 'l dit Juliá no podia fer *colgats* ó *capficats* en las referidas pessas y que devia restituhirlas á Soler tantost fos complert lo terme de cinquanta anys desde 'l jorn en que devian quedar plantadas las vinyas, y encara abans y tot, sempre y quant vinguessen á quedar improductivas las dos terceras parts del ceps. En la tercera, publicada lo 12 de Juny de 1771, fou confirmada la segona, sens altra variació que haverse declarat esser lícit al dit Juliá fer *colgats* y *capficats*.

— «En altrás causas posteriorment suscitadas en la mateixa Reyál Audiencia, se ha decidit al arreglo á la anterior.

«En la mateixa Reyál Audiencia se vegé un altre plet entre parts de Joan y Agna María Asborná y Ferret, consorts, de una, y Miquel Roig del altra, actuari Guillem Odena; la que abans havia vertit en lo tribunal del jutjat de provincia. En ella pretenian los dits consorts que Miquel Roig fos condemnat á dimitirlos duas pessas de terra, de tinguda, la una de tres mojudas y mitja y l' altra de mitja mojada, sitas en la parroquia de Sant Joan Despí, las quals Rafel Ferret, pare y sogre respective dels dits consorts (y á qui havia heretat la mateixa Agna María Asborná) havia establert á rabassa morta, ab escriptura autorisada per Joseph Anton Madriguera prevere y notari de la ciutat de Barcelona lo 11 de Agost de 1744, havent justificat per medi de testimonis que 'ls primers ceps que se havian plantat, ó havian mort ó quedat improductius y en duas sentencias publicadas, la primera lo 6 de Setembre de 1775 y la segona lo 3o de Mars de 1776, fou declarat que quedava finit y extinguit aquell contracte enfiteutich, y en sa conseqüencia fou condemnat lo dit Roig á dimitir las pessas de terra que menava á favor dels dits consorts Asborná.

«Finalment, en la Reyál Sala que presideix lo noble senyor D. Antoni de Vilalba R. O., se vegé un altre plet entre parts de Joseph y Joseph Oliva de una, y Joan So-

ler; Joseph Feliu y altres de la part altra, actuari Jacinto Sendil. En aquesta pretenian los pare y fill Oliva que 'ls dits Joan Soler y Joseph Feliu fossen condemnats á dimitirlos, lo primer duas pessas de terra y l' segon un' altra, totas de pertenencias del manso Munt, del terme de Sant Salvador de Torruella, fundats en que Joseph Munt havia venut ab pacte de *retro*, ó sia, á *carta de gracia* en 1651 lo dit manso á Joan Ramon Franch, y havent los pare y fill Oliva succehit al venedor en lo dret de lluhir y quitar, obtingueren revenda del mateix manso dels successors del dit Franch, y així demanavan que Soler y Feliu dimitissen las ditas pessas de terra, per esser pertinencias del referit manso; las que tenian per havérselas establert á rabassa morta llurs possehidors, es dir, la una á Miquel Soler, pare del insinuat Joan Soler lo 11 de Janer de 1728, l' altre al mateix Joan Soler, lo 17 de Desembre de 1741 y l' altra á Francisco Feliu, pare del propi Joseph Feliu, lo 26 de Setembre de 1734. Y en sentencia publicada lo 23 de Febrer de 1778 (que passá en jutjat, per no haverne suplicat) foren condemnats los dits Soler y Feliu á dimitir á favor dels dits Oliva las tres pessas de terra ab los fruyts percebuts y poguts percebir; mes pagantlos l' import de las milloras, per rahó de la plantada de vinya tal volta existent en las duas derrerass pessas. Ab tot eixas milloras no devian pagarse per la primera, per haver passat mes de cinquanta anys, densá del jorn de son establiment, expressantse que la Reyala Sala, atesa la naturalesa de aquestos estabiiments sols estima duradora la plantada per lo terme de cinquanta anys desde llur otorgació, quals paraulas diuhen de aquesta manera:

«Sa Excellencia, inseguint la conclusió de la Reyala Audiencia, sentencia, pronuncia y declara que deu condemnar y condemna als expressats Joan Soler y Joseph Feliu á dimitir y deixar á favor dels dits Joseph y Joseph Oliva, pare y fill, vacua y expedita la possessió de las tres pessas de terra dessus designadas, junt ab los fruyts per-

cebuts y poguts percebre desde 'l jorn de la demanda, pagat primer per los mateixos pare y fill Oliva l' import de las milloras per rahó de la plantada de vinya tal volta existent en las pessas, y després (tenint en consideració que semblant plantada, segons naturalesa dels establiments, sols l' estima esta Rey al Sala duradora pel terme de cinquanta anys desde 'l otorgament dels mateixos) los interessos recompensatius desde 'l jorn de la demanda.

«Altras decisions podria citar del nostre Rey al Senat en aquestos punts; mes basta ab las referidas pera 'l nostre fi.»¹

Com se veu, aquestas sentencias foren dictadas en la segona meytat del sicle passat. Desde llavors ja hi ha hagut una jurisprudencia fixa en la materia, putx en Vives y Cebrià diu que en lo sicle present n' ha vist publicar algunas inspiradas en lo mateix criteri², y per altra part lo Supremo Tribunal de Justicia l' ha adoptat també en las notables decisions següents:

«De conformitat ab la jurisprudencia establerta per la Audiencia de Barcelona y la costum observada á Catalunya, los arrendaments ó establiments á *rabassa morta* se reputan caducats als 50 anys de llur otorgament.»—c. 5 de *Desembre de 1863*.

«L' establiment de una plantada de ceps en terra campa ab reversió al cedent de aquesta tantost aquellas estigan reduhidas á las duas terceras parts, contracte conegut á Catalunya ab lo nom de *rabassa morta*, sols dona al plantador de la vinya, no existint altres pactes, lo dret á son usufruyt en la proporció convinguda, fins que 's cumplesca la dita condició ó que passen cinquanta anys, en qual cas ja 's dona per realisada.»—c. 10 de *Novembre de 1868*.

«Los cinquanta anys deuen comptarse desde la data del establiment del contracte y no desde la data de la plantada per la cláusula de que aquesta hagués de ferse dins lo termini de tres anys.»—Id., *id.*, *id.*

¹ Tos, *Tratado de la cabrevacion*, cap. 10, núms. 16 y segs.

² *Const. de Cat.*, lib. IV, tit. 30, nota 4.^a

De totes aquestes decisions s' en deduïxen tres notables conseqüències: 1.ª que en aquesta mena de establiments es lícit en efecte fer *colgats y capficats*; 2.ª que no-resmenys passats que sian cinquanta anys desde 'l jorn del establiment, se jutjan morts ó inútils los primers ceps y per tant finit lo contracte, y 3.ª que encara abans de passat aquest termini se te així mateix per finit lo contracte sempre y quant manquen ó queden infructíferas las duas terceras parts dels dits ceps, per manera que no pot haverhi 'l menor dupte en lo que pertoca á la perfeta legalidad de aquestos principis.

Per sa gran transcendència jurídica crehem que no será per demés recordar así un' altra decisió del Tribunal Suprem referent á aquesta materia y que diu aixís:

«Si bé es doctrina admesa per la jurisprudencia á Catalunya que 'l propietari de terras donadas en establiment á *rabassa morta*, ó sia mentres duren ó fructiquen los primers ceps, pot recobrarlas passats los cinquanta anys en que s' estima la duració de aquest contracte, no ho es que aquell que 's trobe en la tenencia de aquestas mateixas terras no 'n puga adquirir lo domini per prescripció si després de aquell temps ha succehit en ellas per herencia, possehintlas com lliures pel temps no interromput de mes de 30 anys, que es, segons l' usatge *Omnes causæ*, tit. 2, llib. 7, vol. 1.er de las Constitucions de Catalunya, aquell pel qual se prescrihuen las cosas y s' extingueixen totes las accions.»—c. 9 de Maig de 1865.

Aquest famós usatge, atribuït per Marquilles Jaume 'l *Conqueridor*, no sens gran fonament, diu:

«Totas causas, sis vol bonas ó malas, ó rahons civils ó encara criminals, si dins trenta anys diffinidas no serán, ó catus qui en contentió serán posats ó no son per altre empero possehits si definits ó venuts no serán, en ninguna manera no sian redemanats. Si algú empero aprés aquest nombre de trenta anys assajarà moure plet, aquest nombre li result, é una lliura de or qui lo Rey manará forsat pac.»

Cancér fa reflexions molt oportunes sobre la veritable intel·ligència de aquest usatge ¹. En primer lloch, diu que no deuen considerarse suprimides per ell las prescripcions menors de deu anys ni las majors de trenta, sino tant sols las de deu y las de vint anys y afegeix que aquesta lley s' exté á totas las prescripcions, ja sian de bona ó mala fe, citant á Mieres, Socarrats y Marquilles. No dubtem que aquestos grans escriptors haurán interpretat fidelissimament l' usatge; mes aquesta doctrina no s' avé pas ab los preceptes del dret canónich. En efecte: aquest declara en los capítols *Vigilanti* y *Quoniam omne* de las Decretals, que ni la prescripció canónica ni la civil son válidas quant se fan de mala fe. Lo mateix requisit exigian pera la prescripció las lleys romanas. Be sabem que á Catalunya lo dret canónich sols te la forsa de supletori, mes no comprenem fins á quin punt pot bastar aquest casuisme pera tranquilisar la consciencia dels catòlics, fentlos oblidar los principis mes essencials de equitat que proclamaren las legislacions paganas. Julio Paulo deya en temps de Caracalla: *Quod initio vitiosum est, non potest tractu temporis convalescere.* ²

A més de la entrada y la part de fruyts, qual import fixan convencionalment las parts contractants, hi ha que considerar en aquest contracte lo *lluhisme* y 'l dret de prelatió ó *fadiga*. Lo primer es un dels drets dominicals mes importants y tal volta lo que mes ha donat que escriurer als comentadors de las antigas lleys catalanas. Segons Du Cange en son *Glossarium*, en la Edad Mitja s' usavan las paraulas *laus* y *laudimium* en l' acepció de consentiment, en la de donació y encara mes sovint en la de concessió, dientse *laudare* pera aprobar ó consentir, y *laudes*, *lauda*, *laudia* y *laudationes* la quantitat que 's pagava al senyor del feu ó del territori per la facultat ó consentiment que otorgava al vassall pera la enagenació del feu ó del predi en altra concepte subjecte á son do-

¹ Var. Res. par. 1.ª cap. 15, núms. 3, 28, 30, 32, 37, 46 y 41.

² L. 29 ff. *De div. reg. jur.*

mini. Mes endevant s' introduhiria la costum de expressar ab una mateixa paraula 'l consentiment y el dret senyorial que per sa otorgació 's cobrava.

Tantas lleys, s' han dictat referents á aquest dret y tal fou la variació que tingué segons la diversitat dels llochs, que ab dificultat se trobaria un assumpto que hagués donat mes que fer als advocats, escriptors y tribunals de la terra. Lo savi catedràtic D. Francisco Solsona, de Anglesola, escrigué á mitjans del sicle xvi ab lo títol de *Laudemiorum lucerna* respecte á aquesta materia un llibre molt instructiu ahont analisa todas las qüestions referents á la mateixa Crehem que ab aquesta senzilla reflexió n' hi haurá prou pera que 's compregue que, en un curt article com aquest, no tinguém altra pretensió que la de fer sobre aquest punt algunas indicacions generals, recomanant als qui vullan mes á fons estudiarlo, la lectura de la obra dessus dita.

En lo llibre iv, títol 31, del 1.er volum de las *Constitutions de Cathalunya*, hont se tracta del dret emphiteotic, luysmes y foriscapis, hi ha la que comensa ab las paraulas *Car dignament*, feta per Pere I en Barcelona l' any 1210, á prechs de molts senyors directes, y en la qual se llegeixen aquestas paraulas:

«.....nunca sie legut á alguna persona, en Barcelona, ó en tot son comtat, algunas honors, ó possessions, las quals á cens, ó á emphiteosim haurán haudas, ó tengudas, ó han, ó tenen per altrás personas Clergues ó Lecs, vendre, obligar ó empenyorar, á cens, ó á tribut stablir, ó en qualsevol altra manera alienar, sens special licentia, ó voluntad dels principals senyors. Aquestas cosas todas axí com desus son ditas, sots pena de sinccents florins manam en per tots temps inviolablement esser observadas, lo present privilegi no resmenys en sa força rōmant.»

Ve després la famosa constitució *Per ço que sobre lo luysme*, donada per Pere III en la Cort de Cervera de 1359, ordenació que inspirá en lo sicle XVI al gran

jurisconsult manresá D. Lluís de Paguera lo pensament d' escriurer sa *Repetitio in cap. Item ne super laudimio*, que es tot un magnífich tractat de dret feudal.

Ferrand I en la Cort de Barcelona de 1413, confirmá las antigas prohibicions en la constitució *Als scandols*, afegint respecte al contraventor: «*ultra las penas ja de dret degudas, duplicat luyisme al senyor directe sie tengut dar.*» Mieres diu, comentant aquesta llei, que perfeccionantse la venda pel mer consentiment dels contractants, un cop firmada la escriptura, sens la loació del senyor directe, no poden ja desfer lo contracte y aquell té 'l dret de usar del de fadiga, y demanar lo lluhisme; que 'l consentiment del senyor pot probarse per testimonis ó de altra manera, encara que sempre val mes que pose la firma en la escriptura, lo qual no te aplicació al contracte de enfitéusis, que per forsa deu reduhirse á escriptura; que posada la firma del senyor se presumeix que fou pagat lo lluhisme, y que á Barcelona per virtut del capítol I del privilegi *Recognoverunt Proceres* no 's deu lluhisme per las donacions, encara que sian fetas en favor de estranys. ¹

De las principals disposicions referents á la materia, recopiladas en la obra de Solsona, se deduheix:

1.er Que per tota traslació de domini, sia entre vius ó per darrera voluntad, onerosa ó lucrativa, deu pagarse lluhisme, á menys que 's fassa per títol lucratiu á favor de un descendent en línia recta, ó bé á favor de pare ó mare, ó passant lo predi enfiteutich de un á altre germá per virtut de disposició paterna per qualsevol títol lucratiu.

2.^{on} Que en la ciutat de Barcelona, sos arrabals, horta y vinyet, no pot demanarse com lluhisme mes enllá de la *dezena part del preu*, ó sian 2 sous per lliura, tocantli sempre pagarlo al venedor, per manera que, si es ciutadá se 'l tracta com ciutadá y si es foraster, qual quota fou

¹ *Apparatus super constitutionibus curiarum generalium Cathalonía*, collat, IX.

aixís fixada pel privilegi que otorgá als barcelonins Pere 'l Gran en l' any 1285.

3.er Que á Barcelona may se paga lluhisme per rahó de traspás per títol lucratiu, divent no resmenys los forasters pagar en aquest cas mitj ters y mitj lluhisme, si succeheixen en algun predi eclesiastich situat en la horta y vinyet.

4.^{rt} Que quant s' obliga especialment lo predi enfiteutich deuen pagarse com lluhisme *dos diners per cascun sou* de tota la quantitat per la cual se constituheix la hipoteca, ó sián *3 sous y 4 diners per lliura*.

5.^{nt} Que en las enagenacions fetas ab pacte de retroventa la costum es á Barcelona pagar *mitj lluhisme* pel primer contracte y *altre mitj* pel segon.

6.^{xt} Que sols se deu duplicat lluhisme quant s' ha fet la enagenació de la cosa haventse realisat la tradició de ella sens lo consentiment del senyor.

Respecte á la quota del lluhisme que deu pagarse fora de Barcelona, sos arrabals, horta y vinyet, hi ha molt que dir.

Han dit los nostres escriptors que 'l contracte de feu y 'l d' enfiteusis deuen regir-se per las mateixas reglas, mentres no s' hagués pactat res en contrari ¹, y com la dalt nomenada institució *Item ne super laudemio* estableix que deu pagarse 'l ters en las enagenacions de feus per títol onerós, s' ha volgut que 's fes lo mateix en lo contracte d' enfiteusis, essent aixís que aquest cas es cabalment una excepció de la regla, putx segons lo testimoni de Mieres, lo famós jurisconsult de Girona, aqueixa constitució no fou rebuda en las enfiteusis, afirmant tan ell com Solsona que, per práctica antiquíssima y costantement servada, sempre s' ha considerat vigent sols en los feus.

Ab tot, lo mateix Solsona diu ²: «Fora de aquest territori y á falta de pacte especial, se deu recorrer al us y

¹ PEGUERA, *Repetitio*, etc. ver. I, núms. 2 y 69; SOLSONA, *Lucer. laud.*, *consuetudo antiqua*, núm. 3; RIPOLL, *Var. Res.*, cap. 7, núms. 66 y 340; CANCER *Var. Res.* par. 1.ª, cap. 12, núm. 2, etc.

² *Lucern laud.*, prelude. V. 1.ª quæst. princip.

consuetut dels llochs y observar la costum de cada regió, putx en esta materia de feus y enfiteusis sempre 's procedeix de conformitat ab la costum peculiar de cascuna encontrada, com ho declaran Socarrats, Marquilles y altres.» Després continua dient: «No haventhi pacte exprés ni costum especial deuhem servarse avans de tot las lleys catalanas, segons lo previngut en la constitució del rey Martí, dada en la cort de Barcelona de 1409—llibre I, tít. 38 del vol. 1.er—y altrás. A falta de dret municipal se deu recorrer al canonich y al civil, segons la pragmática de Pere III, dada en Barcelona als 25 de Febrer de 1300.» Aquest ha estat lo verdader taló de Aquiles per ahont los defensors del *ters* com lluhisme han vist llur argumentació mes vigorosament atacada, com veurém molt aviat. «Al tractar de aixó, prossegueix, convé tenir present una costum general de la nostra patria, ó almenys en la regió oriental del Llobregat que s' anomena Catalunya *La Vella*, costum que abans de publicarse la constitució *Item ne super laudemio* s' observava també en los feus com avuy en la enfiteusis y que Marquilles explica en son comentari al usatge *Si quis suum feudum*.» Aquesta era la costum del *ters*, que pertocava al senyor quant se venia la cosa tinguda per ell, y 's deya aixís porque si abans de ferse la venda l' enfiteuta s' avenia ab lo senyor y la cosa valia 300, lo devia cobrarne 100. Si la venda ja era feta, lo senyor devia tenir la meytat de tot lo que hagués percebut l' enfiteuta per rahó de la cosa. També hi havia lo *mitj ters y mitj lluhisme*, que pertocava al senyor quant la cosa 's donava, llegava, ó en altra manera s' enagenava, com per contracte de permuta ó no intervenint diners.

Com havent comensat aquesta costum per regir en lo territori circumscribit de una encontrada acabá per estendre's per tot Catalunya, sos partidaris invocaren en son favor lo conegut aforisme: *In contractis tacite veniunt ea quæ sunt moris et consuetudinis*, volent que fos servada á falta de pacte exprés dels contrahents.

A aquest argument s' ha replicat que en efecte la costum supleix molt sovint lo silenci de la llei, ja que, com diu Modestino—*40 ff. de legib.—Omne jus aut consensus fecit, aut necessitas constituit, aut firmitur consuetudo.* En aquest punt de vista la costum fa un paper importantíssim en la vida jurídica dels pobles; mes si 's considera quant fàcil es que l' arbitrarietat usurpe son nom y quant necessari que 'l legislador procure evitar aquest abus en bé dels particulars y del ordre públich, no sancionantla ab son assentiment sino quant apar probada sa necessitat com un element supletori del dret, se comprendrá que cal procehir ab molt compte en l' admissió de certas prácticas que molt sovint se presenten revestidas de un aparato mes enlluernador que científich. Tots los pobles tenen hàbits molt respectables y aspiracions enterament llegítimas; mes no hi ha que confondre l' us ab l' abús, la costum ab la corruptela, ço es, la costum que supleix ó interpreta la llei ab la que s' introduheix contra 'l dret establert. Y aquesta doctrina es perfectament aplicable al cas que aquí 's discuteix, putx faltant una llei municipal que fixa la quota del lluhisme en las enagenacions dels predis situats fora de la ciutat de Barcelona, sos arrabals, horta y vinyet, s' ha de estar á lo que dispose 'l dret supletori, segons la const. única, del tít. 36, llib. I, vol. I de las nostras Constitucions, tacitament confirmada pel Decret de Nova Planta. Y ¿qué diu lo dret supletori. La llei 3.ª *Cod. de jure emphyteutico* fixa 'l lluhisme en la quincuagésima part del preu de la cosa. L' oblit de aquesta llei es imperdonable y fins á cert punt s'oposa mala fe de part dels senyors que la desatenen, per manera que no 's pot explicar sino com una conseqüència de las prácticas abusivas á que ha donat lloch lo predomini dels senyors feudals en certas épocas, predomini que al cap y la fi havia creat una tradició en tots conceptes ilegal y censurable.

—*Summum jus summa injuria*, replicavan los defensors de la consuetut. Aquí no 's tracta dels bens de senyo-

riós, respecte als quals han legislat las Corts espanyolas del nostre temps, sino de contractes enfiteutichs estipulats á la sombra de una legislació de la qual formava part lo dret no escrit, y per consegüent aqueixa costum antiquíssima y constantment servada. Sols aquesta circumstancia explica la omissió de la quota del lluhisme que tant sovint se repara en aquestos contractes, y fora una iniquitat privar als senyors directes de una utilitat que tacitament degueren preveure los contrahents al celebrar lo contracte. ¿Cóm se justifican aquest afany de afavorir als enfiteutas en prejuhí dels senyors directes y aquesta presunció de abús y arbitrariedad ab la qual se tracta de minvar llurs drets? Aquest criteri es moltíssim apassionat y perillós, ja que juridicament dona per comprovada una hipòtesis que afavoreix las tendencias usurpadoras de alguns enfiteutas, alsant sobre tan flach fonament aqueixa especiosa argumentació ab la qual se vol encisar á la gent indocta, al mateix temps que 's fomentan suspicacias y resistencias que al cap devall tenen de portar gran prejuhí á la propietat. Mes encara. Fixes l' atenció en la doble naturalesa del contracte de enfiteusis, que constituheix son caràcter especial, y 's veurá que, si per sa analogia ab l' arrendament sols deuria donar lloch á una prestació proporcionada al valor y utilitats de la cosa qual domini directe 's reserva 'l senyor al fer la concessió, en cambi la modicitat de la pensió, que sols se paga en senyal del reconeixement de aquest domini directe, sens proporció alguna ab los fruyts, y la translació del domini útil fins á perpetuitat, podent en sa virtut l' enfiteuta empenyar, donar y permutar lo predi, imposarli servituts, vendre'l, vindicarlo y trasmetre'l per darrera voluntat ó ab-intestat, lo fan molt semblant al de compra-venta. Així donchs, lo senyor al celebrar aquest contracte, entre quals condicions ó requisits essencials figura la retensió del domini directe, sabia molt bé que aquest, á mes dels lluhismes que cobrés per rahó dels futurs traspassos de la finca, sols li havia de produhir un cánon purament simbólich

per sa evident desproporció ab las utilitats que 'l predi acensat devia reeditar al enfiteuta. La valua de aquest lluhisme, segons la costum que veyá constantment servada y que l' enfiteuta no podia ignorar, degué entrar en sos calculs com una de las rahons que 'l mogueren principalment á fer la concessió. ¹

—Aquestos son rahonaments hipotétichs que no poden prevaleixer sobre 'l text categorich de la ley, replicavan á llur torn los adversaris de la costum. Ja que 's fa tal menyspreu de las ordenacions del dret romá, tindrem de recordar que 'l Supremo Tribunal de Justicia en diferents decisions que forman jurisprudencia á Espanya ha declarat que aquest dret está vigent á Catalunya á falta de ley municipal ², y que la opinió dels autors no constituheix doctrina legal segons las Constitucions de Catalunya, sino quant consta que han estat uniformes y constantement aplicadas pels tribunals del territori ³, de ahont se deduheix que la costum citada per Mieres y trascrita mes tart per altres escriptors no 's pot ni 's deu sobreposar al text legal vigent á Catalunya del Códich romá, que fixa en la quincuagésima part del preu la quota del lluhisme enfiteutich, no essent lícit per tant exigirne cap mes fora de la ciutat de Barcelona, sos arrabals, horta y vinyet.

Responian á tot aixó los defensors de la consuetud que aquesta es la primera ley y l' intérprete dels contractes, doctrina que podian molt bé fundar en lo § *quia assidua*, de la ley 31 *ff. de ædil. edict.* y encara mes en la ley 37 *ff. de legib.*, ja que confirmavan llur opinió ab l' autoritat de aquest mateix dret romá que llurs contraris invocavan.

De aquest modo s' eternisavan las discussions y 'ls plets plovia, sentintse cada jorn mes imperiosa la necessitat de una declaració que finís tant interminable disputa, fixant de una vegada la quota del lluhisme que degué

¹ V. PEGUERA, *Repetitio*, etc., vers. I, núm. 72; SOLSONA, *Lucerna Laudem.*, pre-lud. 5.º, núm. 15; CANCÉR, *Vad. Res.*, cap. 11, núm. 77 y cap. 12, núm. 28; COMES, *Art. Not.*, cap. 20, §. 8.º, núms. 10 y 19.

² C., 29 de Maig de 1857.—C., 28 de Abril de 1858.—C. 30 de Desembre de 1862, etcétera.

³ C., 4 de Maig de 1859.—C., 28 de Septiembre de 1867.

pagarse fora de la ciutat de Barcelona, sos arrabals, horta y vinyet.

Aço feu lo Tribunal Supremo en sa sentència de 3o de Desembre de 1862, negant lo recurs de casació contra un fallo de la sala 3.ª de la Audiencia de Barcelona, en la qual se condemnava á pagar al demandat no mes que 'l 2 p. 100 pel traspás de una heretat del terme de Arenys de Mar, negativa que 's fundá y motivá de aquest modo:

«Considerant que en lo contracte enfiteutich, fundament de la demanda, no 's pactá cosa alguna respecte á la quantitat que degué satisferse per rahó de lluhisme al senyor directe, lo qual se reservá en general los drets, censos y demés pertanyents al dit domini:

«Considerant que la disposició que compren la constitució 2.ª, tit. 31, lib. 4.º, vol 1.er, altra de las citadas á favor del recurs se concreta exclusivament als feus y no es per tant aplicable á las enfiteusis com aquell de que 's tracta:

«Considerant que á falta de lley municipal s' observa en las provincias del antich Principat com dret supletori 'l romá y 'l de las Partidas; que en la 3.ª, ó sia, la derretera del títol 66, llibre 4 del Códich s' estableix que 'ls senyors directes sols pugan rebrer per lluhisme la cinquantena part del preu del predi que s' enagena, y que 'l mateix prescriu la lley 29. tit. 8 de la Partida 5.ª.

Per altra part y respecte á la inteligencia del articles 7 y 8 de la lley de 3 de maig de 1823, que també foren alegats y discutits en lo curs del litigi, lo Tribunal Supremo declará que:

«Qualsevulla sian las disposicions que continga respecte á la materia tant lo dret municipal de Catalunya com lo supletori, sols poden tenir valor en quant no 's troben derogats per las lleys generals del regne, posteriors al Royal Decret de Nova Planta, que forma la lley 1.ª, tit. 9, llibre 5 de la Novíssima Recopilació:

«Que la lley de 23 de maig de 1823 disposa en són article 7 que en las enfiteusis que hajan de subsistir no deu passar la quota que 's pague per lluhisme de la cinquan-

tena, ó sia del 2 per cent del valor liquit de le finca que s' enagena, *de conformitat ab las lleys del regne*, no estant obligats los possehidors del domini útil á satisfer major quantitat, *qualsevulla sian los usos ó establiments en contrari*.

«Que si bé per l' article 8 s' exceptuan de aquesta disposició 'ls casos en que en los mateixos contractes s' haja estipulat lo que 's dega satisfer per reconeixement del domini directe ó per lluhisme en las enfiteusis purament alodials, lo de aquell plet no 's trojava inclós en la dita excepció, ja que res s' havia pactat respecte á la quota que deuria pagarse per aquell motiu.

Y «que pels fonaments exposats no havian sigut infringits per la executoria los referits articles, que no tenian aplicació á lo qüestió que s' estava ventilant, lo primer, 2 y 10 de la ley de 26 de agost de 1837 ni las municipals de Catalunya y 'l privilegi que se citavan en quart lloch, com tampoch lo Rey al Decret de 19 de novembre de 1835 sobre reducció de lluhisme en los traspasos de predis subjectes al domini del Rey al Patrimoni y finalment que no pot tenirse en compte la jurisprudencia que 's diu admesa pels tribunals del antich Principat.»

Aquestas declaracions sancionan la doctrina de que, á falta de pacte exprés en contrari, la quota del lluhisme pel traspás dels predis situats fora de Barcelona, sos arrebals, horta y vinyet, deu regularse per lo que estableix lo dret romá, qual Códich, en la ley 3.ª *de jure emphyteutico*, lo fixa en la cinquantena part del preu.

No oblidem pas que no n' hi ha prou de una sentencia dictada en Recurs de Cassació pera crear jurisprudencia de manera que sia en lo successiu indiscutible la doctrina legal proclamada en aquella; mes aixó no deu privarnos de compendre y de fer constar que hi ha una lluyta de tendencias molt digne de estudiarse. En lo tribunal de la equitat molt sovint haurian guanyat los senyors; en lo del casuisme guanyarán mes ó menys tart los enfiteutas.

Un' altra de las diferencias notables entre 'l dret comú

y 'l nostre dret municipal respecte als feus y á las enfiteusis, consisteix en l' exercici del dret de *fadiga* ó de prelatió que tenen los senyors pera adquirir pel mateix preu la cosa feudal ó enfitéutica, segons la lley *fin. Cod., de jur., emphyt.*

Un' altra 'n senyala Fontanella, y consisteix en la facultat de traspasar lo dret de *fadiga*, puig, la lley de Castella no la concedeix, mentres que en Catalunya s' ha respectat constantment, com ho fa observar Ripoll, de qui prenem las següents noticias sobre la naturalesa y exercici de aquest dret ¹

Hi ha alguns casos en los quals se considera que 'l senyor renunciá al dret de *fadiga* de una manera tácita y presunta. En primer lloch se presumeix quant tractá ab algú respecte al pago del lluhisme, considerantse que ab aquest acte aprobá implicitament lo contracte, com si havéntseli presentat la escriptura de enagenació deixás passar lo terme legal sens retraurer lo predi. Pert aiximateix son dret quan preten retenir tant sols una part de la cosa ó cosas que s' enagenaren; si personalment intervingué en la venda; si s' obligá á estar de evicció pel venedor; si acceptá 'l cens y las pensions del nou adquisidor després de la presentació de la escriptura, á menys que ho hagués fet protestant del prejuhi que de aixó li pogués resultar. Tampoch deu oblidarse que, segons lo dispost en la constitució *Item ne super laudemio*, sols pertoca aquest dret al senyor directe en las enagenacions per causa de venda, mes no en los cassos de divisió, permuta ó mera donació. Cal també tenir present que, quan li pertoca aquest dret de prelatió, no basta que haja tingut coneixement de la enagenació per medi de tercera persona, sino que es menester pera que produhesca efectes legals que se li haja presentat la escriptura al objecte de que puga quedar ben enterat de la enagenació, son preu y 'l modo de pagarlo.

(Acabaré.)

JOSEPH COROLEU.

¹ *Variæ Resolutiones*, cap. VII.

L' IDEAL D' UN ROMANTICH

Je ne sais pas encore de quel air on écoute
Vos auteurs nébuleux auxquels je n'entends goutte etc.
CASIMIR DELAVIGNE.

*Traball distingit en lo Certámen de Vallfogona ab lo premi ofert
per lo Centre catalanista provensalench.*

PREFACI

epissodi que vos vull fer coneixer no m' ha passat á mi ni l' he escrit jo; es un cas ocorregut á un amich meu, quan sols tenia vint anys, quan anava per aquestos mons assedegat de impresions novelescas y feya versos castellans á la lluna, á las flors y als aucellets tan bons com los que fan encare molts homens de cabell blanch.

L' Eudalet, l' amich de qui vos parlo, no era per ço un tonto y res ho proba tant com que avuy, ó més ben dit de des que pogué veure ben clar lo que es lo mon, que aquí vol dir lo qu' es Espanya, no posá may més empenyo en avansar en lo conreu de las lletres ni ha conservat un sol d' aquells papers ni sucats la ploma com no sia per escriure als amichs ó parents ó be per assentar los cobros y pagos que ha de fer per rahó de las hisendas, que éll mateix porta. En aquella etat ja tingué lo bon seny de no publicar cap dels plans ni apóstrofes que de sa ploma

rajavan boy espurnejantli 'ls ulls y are mateix al fervos coneixer, traduhit per mí al catalá, lo relat qu' ell va escriure en *paraulas castellanas* ja 'm guardaré jo prou de revelarvos son nom, donchs que desitjo servir sa bona amistat que estimo com un ver tresor.

Deu vulga que aixís y tot no s' enfadi. Potser que de dins de algun sobrescrit me saltará un jorn una espurna de la foguerada que aixó encendrà en aquella ánima modesta; mes, com en tot cas será foch de falla que 'l fret sá de la rahó s' encarregará prou d' apagar ben prompte, no temo cosa major y encara espero que, si decás no vos agrada á vosaltres, sempre haig de veurém premiada la llibertat que m' empench, ab una abrassada y una rialla del bon Eudalet.

Lo relat ó historia porta la data de 1872 y diu aixís.

L' IDEAL D' UN ROMANTICH

I

La gran sala del Liceo, los corredors y escalas, lo saló de descans, lo restaurant, lo café y, en una paraula, tot aquell grandiós edifici estava ple de gent. Prou qu' has vist lo que es aquella mar de llum, d' armonía uns moments, d' estrafalari desconcert altres, tot' aquella xanfayna de colors y disfressas en una nit de ball; y ab bona fe 't dich que 'm plau, puig així m' estalvío lo pintarte alló que tantas voltas s' ha pintat, alló que ja tants han descrit.

Donchs bé, entre la gentada qu' havia pres passatje en aquella nau inmensa no sé si *pera solcar l' mar Egeo* com deya un amich meu entussiasta dels clássichs, s' hi trobava l' autor d' aquestos borralls y en duas horas de rodar per entre aquella munió de caps esbojarrats que no tenían prous bocas pera cridar y avalotar sense tó ni solta, ni una sola persona m' havia dirigit la paraula.

Jo volia divertir-me, me feya fins l'il·lusió de que 'm divertia contemplant tots aquells aprenents de *calaveras*, (anava á dir de botiguer), que passavan per davant meu ab lo barret enfonsat fins á las orelles y tirat enrera (es á dir, pitxor que cap cotxero) fent brasset qui ab una monja, qui ab una odalisca, l'altre ab una bruixa, aquell ab una baylarina, lo de més enllá ab una gitana. Per tot arreu l'esperansa més enganyadora 'm prometia sorpresas que no venían y jo tot era pujar y baixar escalas, atravessar corredors, passejarme pe 'ls salons sufrint empentas y trepitjadas y cops de varetes y cascabells; més sense sentir may una veu que 'm cridés per mon nom, may una pregunta intencionada, may un mot d'enginy.

Per fi 'm sentí rebentat; tot mon desitj era un lloch, una cadira hont seure, y si no desitjava un llit es porque jo no 'l desitjo sino quant me 'n venén á treure.

En lo corredor de baix vegí una cadira buyda, port de salvació que vaig empendre ab tot lo delit d'un náufrech extenuat de fatiga.

—Grat sia á Deu aquí estaré be, contemplant aquesta maror, aquestas onadas de gent que m'han dut en l'ayre y m'han fet descobrir més estrelles que no ha vist cap astrónom; grat sia á Deu... ah! y que be s'está aquí... que vagin passant las onadas, que bramuli 'l mar...

Totdúna m'adono de la víctima que seya á ma dreta. Era una pobra xicota més aburrida y cansada que jo y qu'havía tingut lo trist capritxo de presentarse vestida com la Traviata, com Marguerite Gautier en los derrers moments de sa vida. Lo véurela sóls ja dava pena: alta, afilada, ab los brassos feblement cayguts y l'esguart melancólich, embolicat son cos ab una bata blava, desfets sos cabells demunt de sas flacas espatllas y cubert lo rostre ab un tros de tafetá blanch, pareixia escapada de la fossa pera recordarnos la dura lley de la mort entre la disbaúixa.

—¡Quina humorada!—vaig esclamar á mitja veu tot mirántmela gayre be ab despreci.

—¡Quina humorada!—repetí ella ab tristesa.—Tots lo mateix! Prou ho sé que no 'm comprenen; qu' en temps de *bufos* y *sarsuelas* insustancials, ni l' ánima, ni 'l dolor poden ésser compresos!

Y digué aixó ab un to feble com lo suspir trencat de qui 's desmaya.

T' ho confesso, no vareig riure; ans al contrari, tot lo foch del romanticisme que las novelas havían encés un jorn en mon cor y que jo guardava ben colgadet, se 'm inflamá de sopte, y, pressentint que Deu m' enviava l' ideal que tant y tant havía en va cercat, esclatí dihent tot febrosench:

—Donchs, t' erras, *máscara*; t' erras de mitj á mitj. Jo 'm condolch ab tu d' aquesta degradació del sentiment y del sentit moral. Jo aymo tot lo qu' es sentir, tant la contemplació d' un monument arquitectónich com la representació d' una tragedia; jo estimo 'l sentiment y estimo l' art com las més dolsas manifestacions de la bondat divina. Tens de saber qu' he esqueixat moltras dotzenas de guants aplaudint lo drama que tu vols recordarnos... y á la Pasquali, aquella gran actrís que tant s' hi distingueix; á la Pasquali á qui he rendit una adoració consemblant al amor platónich... Ah! t' erras de mit á mitj! Si, essent capassa de compendre lo que val un suspir y d' apreciar una llágrima jo t' estimaré com ningú podrà estimarte.

Al oure aixó aquella dona s' arrencá violentment la carreta, tremolosa y ab desvari, m' agafá la má y exclamá mirantme de fit á fit:

—Tu ets ma predestinació, lo primer home que m' ha compres... ¿Tú creus en lo inmaterial, en lo purament abstracte, tú comprens l' esperit y sabs que val mil voltas més que la miserable presó que l' estotxa, no es veritat? Tú, si estimas lo cós es sols com estimas lo paper d' una lietra amorosa; no més que com paper, no es veritat?...

Jo anava afirmant ab mohiments de cap y ab estretas de má.

—Ah! gracias, Deu meu, gracias! Ja l' he trovat!

Encara estich aturdit; no sabia lo que 'm passava; no podia esbrinar si alló era un somni de poeta ó be un fet real y positiu.

Los ulls de la Delfina—tal era 'l nom d' aquella dona extraordinaria—s' encenían al compás de sas paraulas y penetravan fins al fons de la meva ánima causantme una impresió may sentida. Los llavis y rostre animats pe 'l calor prenían un tó de delicat satí que 'ls embellía en gran manera.

—Desde aquest moment—continuá, més febroso encare—desde aquest moment, seré sempre teva, no 't deixaré un sol instant: ab tú, sempre ab tú... fins que Deu disposi de nostras vidas.

....Te sorpren mon llenguatge, porque t' es nou: no l' has sentit de cap mes dona.... ¡Y com oirlo de las que sols han sentit la veu de la materia y tenen empedreidas las fibras del cor y no han escoltat altra música que tant las hi agradi com lo só de las monedas!.... Jo he viscut en lo món de la idea, jo he respirat ab delit l' admósfera del sentiment y he aburrit sempre la vida gelada y sensual de nostre temps. Dante, Tasso, Silvio Pellico, Lamartine, Chateaubriand, Rousseau, Goethe, Musset, Hugo, Dumas, Sue, Byron, Espronceda, Pastor Díaz y d' altres no menys il-lustres han estat los meus mestres, los meus amichs. Ells m' han ensenyat á estimar, d' ells he apres á sentir y á comprendre la distancia que hi ha de lo mesquí, ordinari y vulgar á lo bó, á lo sublim.... Los coneixes?

—Sí, coneix las sevas obras.

—Ah! be: en habent llegit las obras coneixes las sevas ideas, las sevas inclinacions, los seus sentiments y judicis, en un mot, lo seu esperit; porque tot aixó contenen las obras d' un escriptor. La gent s' acontenta ab una fotografia, un dibuix del cós, sense comprendre qu' ab aixó te tant sols l' imatge corruptible de la materia; nosaltres volem coneixer l' ánima, arribar fins á lo que 'ls filosops

ne diuhen lo *yo* y en las obras trobem lo *yo* dels seus autors.

Aixís seguí parlantme aquella dona misteriosa sense dar-me temps de sortir de ma confusió cada volta més gran. La Delfina era pera mí una aparició estranya, l' encarnació viva d' una d' eixas concepcions que tant abundan en las obras dels qui ella anomenava amichs seus.

Impossible m' es descriure las emocions que 'm feu sentir. Sols puch dirte que jamay n' havia experimentat de tan fortas y en gran nombre, ni may m' havia sentit lo servell tan abrusat. ¡Y poch esperava encare lo que m' havia de passar!

II.

A la fi volgué anarse 'n del ball; mes ab mí, sense deixarme. ¡Y ahont me l' havia d' endur, ó ahont m' enmenaria ella pera no separarnos may més?

En mitj de mas confusions creguí que la Delfina era tal volta un ser ideal, un foch-follet de la fantasía qu' ab l' ayre fret del carrer s' evaporaria de mon cervell com se desvaneixen los somnis al despertar.

Mes ay, que m' enganyava! No era creació ideal d' un somni, ni fruyt vaporós de la fantasía; prou que m' ho deya ab sas apretadas de bras, ab sos ulls encesos de passió, ab son alé inflammat que jo sentia congelarse en mon coll mentres baixavam l' escala.

Ma situació comensava á férsem difícil. Com á mer estudiant qu' era, no tenia ni prou llibertat ni prous medis pera fer meva aquella dona, y confesso que ja comensava á renegar de la troballa del meu ideal. Es cert que deixantme portar per la fantasía l' aventura no 'm desagradava; que la Delfina cativava mon cor ab sas esbojarradas conversas, ab sa imaginació fogosa, ab tot son modo d' esser verament excepcional en nostra terra, si no

en totes: es cert que fins ja sentia en mon cor bullir un afecte, mitj compassió, mitj amor, que 'm lligava ab aquella dona y 'm feya criminós lo pensament de rebutjarla; mes quan consultava ab mí mateix qué faria, cóm podria conjuminármelas entre ella y mos pares, entre nostres ¿perque no dirho? nostres desitjos y mos mèdis, me quedava astorat y jo mateix m' acriminava per la poca solta de mon modo d' obrar.

Y á tot aixó, mentres que 'n mon cor bramulava una vera tempestat de llamps y trons, las avalotadas *máscaras* sortian del ball movent la més gran gatzara, tal com giran piulant indiferents los vols d' aucells per demunt un camp de batalla.

L' instant solemne, lo de resoldres anava acostantse á pas de gegant. Ja t' he dit que jo no sabia qué fer, que no sabia pas qué resoldre. Si no ho decidia jo, ella ho hauria de fer; mes ¿y qué resoldria ella? No essent, com no ho semblava, una qualsevol y vivint per lo tant ab pares, germans, familia, ó lo menys ab algú que la guardés, se n' havia d' anar á casa seva, y llavors ¿cóu hi entrava jo, cóu seria rebut?

En quant al problema de sa presencia en lo ball tan sola, no se 'm ocorrí per gran sort volerme 'l resoldre ni valdament plantejar-me 'l. Prou que 'n tenia ab lo del pervindre pera pensar en los del passat, prou que 'n tenia ab lo de cóu y quí desferia tot aquell embull que jo no sabia desfer.

III.

Ab tot aquest *mare-magnum* de confusions al cap y sense dir una paraula, arribarem al porxo del Liceo.

—Son las quatre—digué ella alsant al cel los ulls, que un raig de lluna hermo-seja donántloshi una expressió inimitable de tendresa ¡Quina nit! Lo cel nos convida á

dedicarla al sentiment..... Prenem un cotxe y deixem la ciutat..... A fora! A fora!—

Sí,—li vas respondre—anemnos en á fora, á fora!

Un cotxe nos deixá á Sarriá, al peu del Desert.

La lluna, que brillava solitaria al mitj del firmament, espargia sa esblancaida llum per la mar, l' extensa plana, lo caseriu de la ciutat comptal y la serra al peu de la qual nosaltres nos trobavam. No feya un alé d' ayre, ni 's movia una fulla, ni s' oia un aucell; sols trencava aquell imponent silenci lo feble cruixit de l' arena que nostre cotxe esgrunava al allunyar-se.

Allí, al peu de la montanya que s' aixecava alterosa devant nostre, perduts á voltas en l' ombra d' un arbre de tan atapahit fullatge que la llum no podia atravessar, altrás voltas lleugerament il·luminats per la lluna, la Delfina y jo contemplavam la magestat d' aquell panorama imponent sense dir un mot.

Mes, tú preguntarás ¿y ahont anavau, qué feyau allí sense 'l carruatje, per qué l' haviau despatxat?

Anavam á satisfer una capritxada de la Delfina que sols podrián realisar duas imaginacions tan esbojarradas com las nostras, ó més ben dit, com la d' aquella; puig que jo no feya sino seguir la voluntat de ma estimada.

—Fa molt de temps—me digué en lo cotxe—qu' afalago un desitj, y si m' estimas no t' oposarás á que 'l realisi. Despres... vinga la mort. A l' altra costat d' aqueixa serra hi ha un lloch per demés poétich; á son peu una caseta voltada de pins y alzinas. La casa té dos pisos, lo de baix habitat pe 'l guardia. Podriám llogar lo de dalt y dedicant los dias á la mútua lectura, á la mútua comunicació de nostres pensaments, solcant ab la barqueta lo mansuet crestell del solitari llach, en una paraula, imitant la encisadora vida de la Julia y en Rafel de Lamartine, disfrutariám del amor més pur, més gran y més sublim que en lo mon hi haja.

Confesso ma miseria; mal que jo mateix ho hagués pogut somniar algun jorn, ab tot y haver llegit ab entusias-

siasme las «Páginas dels vint anys,» aquella proposició va esgarriarme. Altra volta 'm creguí víctima d' un somni; jo no podia comprendre que hi hagués una dona capassa de fer real la creació del poeta francès.

Convinguí no obstant ab lo plan que 'm proposava pera veure fins á quin punt la Delfina se deixaria arrastrar per son romanticisme, y encare més porque jo volia guanyar temps y veure si Deu me treya d' aquell tripijoch.

Serían las sis de matinada quan arribavam al cim de la serra. L' auba comensava á clarejar, la montanya de Montjuich y son castell se dibuixavan en la atmósfera ab una correcció de perfil admirable; l' ayret del matí bressava nostres cabells y 'ns ruixava suaument lo front; las aus deixavan llurs nius y la lluna á mesura que perdía sa forsa guanyava en blancor.

Jo desitjava no mourem d' allá dalt y esguardar aquell hermós payssatge, sols comparable als de Nápoli y Sicilia; jo hauria preferit restar allí pera contemplar lo quadro marvellós que 's desplega al naixer lo sol sembrant d' inquietas estrellas lo Mediterrani, d' esmeragdas y or lo camp, de topaci, nácar y ópal l' ample firmament, resucitant lo perfil y 'l color dels variats objectes que l' ombra soterrava y deixondint de la fulla al home tot lo que té vida y ayma sa benvolguda presencia. Més la Delfina volia arribar al llach avans de que nasqués lo sol á fi de barquejar á l' esmortuida llum de la fugitiva lluna.

Com que ma companya coneixia molt bé tots aquells indrets, no varem trigar pas deu minuts en arribar á la caseta blanca.

L' altra ayguavés de la montanya y sas estribacions confosas ab l' atapahida arbreda y la verdor del boscam s' enmirallavan en lo crestall de l' aygua de la qu' eixían com petits illots fresquíssimas copas dels pins qu' arrel·lavan en lo fons. La lluna ponentina 's reflectia en la crespada flor de l' aygua en forma de rastres de diamants ó be 's bressava en lo fons verdós al compás de la barqueta.

La llum incerta de l' auba ab los febles reflexes del astre de la nit que lluhian denunt del fullam, lleu y confosament, donavan al quadro un tó de dolsa tristesa qu' encisava l' ànima.

La Delfina no volgué perdre un instant.

—A la barqueta, Eudalt, á la barqueta!—cridá ab entussiasme.—Lo lago de Julia y Rafel podía esser més gran; més poétich no!

—Delfina, Delfina—vaig dirli al saltar á la barca—tenme compassió, que ja 'l meu cor no pot aguantar més emocions.

—¡Ah, m' estimas, m' estimas, Eudal! Ja só felissa.

Y tot dihentme aixó, m' arrancá del cap lo *sombrero*, ab má tremolosa m' esbargí 'l cabell y estampantme un bes abrusador en lo front, caygué en basca á mos brassos.

—Delfina!—vas cridar tot espantat—Delfina, Delfina meva!

Possehit de greu dolor, al cridar aixís besava aquells ulls tendrement aclucats, dels quals brotaván riquíssimas llágrimas de mortal angoixa, ensemps qu' ab aygua del estany ruixava aquell rostre tan jove y hermós com treballat per la passió.

Ma companya no per aixó 's revenia.

En aquell instant un tebi raig de sol daurava 'ls arbres més alts del serrat y un pagès tot fregantse 'ls ulls, com si dubtés de que fós real lo que veyá, anava acostantse envers nosaltres.

L' águnia 'm creixia per moments. Prou apurat ja pe 'l estat de ma estimada, veyá devant meu á un desconegut que venia á esser testimoni d' aquell estrany accident y que sense dirme una paraula arrabassant la sirga comensava á tirar la barqueta cap á terra. ¿Quina intenció tindrà? ¿Qui podria ésser? Ab quin dret obrava d' aquella manera?..... ¿Mes, jo també ab quin dret ocupava la barca?..... Y si aquell home fos un malvat, qué fer?

Jo qu' ab las emocions d' aquella nit havia perdut totas las forsas, jo que no duya ni un espasí ¿cóm podria de-

fensarme d'aquell home fornit que del primer cop m'hauria tirat qui sab ahont?

Lo sol que creixia per instants acabava de complicar ma situació, impedint que m'escapés á la vista de mon contrari. Prou m'arrapava als pins que sortian de l'aygua á fi de resistir á las estrevadas del desconegut; aquest tenia més forsa que jo y las brancas dels pins me lliscavan de la má.

Aixís vaig arribar ab la Delfina aplomada als peus, devant d'aquell home.

Per sort nostra era 'l guardiá un bon home qu' ab son llenguatje senzill y bondadós va guanyarme prompte 'l cor.

—Ja veurá, deixem traure á la pobre senyoreta de la barca y endúrmenla á casa. Vosté no deu saber qui es aquesta senyoreta?

—Si que la coneix..... per qué?

—Hum!... Ja sab qu' es una boja qu' ahir s' escapá del manicomi de las Corts? A la tarde varen pujar á avisarme pera que la recullís si 's presentava per aquestos vols, perque, segons vinch á entendre, sempre ha tingut la mania de viure per aquí y barquejar pe 'l estany, vaja pe 'l *pantano*, que 'n diuhen.

—Deu, qué sento? Una boja!

—Ah, vosté ho ignorava. Veu com jo no anava errat.

Cert qu' algunas vegadas havia atravessat per ma pensa la sospita, mes mos entusiasmes me la feyan rebutjar com un pensament criminós.

—Pobre criatura, sense voler, jo he acabat de capgirarte 'l cervell y d'empenyert' vers la mort! ¡Despértat, qu' aqueixa són m' esparvera!

Y exclamantme aixís, foll de dolor, sacsejava y besava ensemps aquell cap exánim. Lo guardiá 'm mirava tot espalmat; sens dubte creya que jo era un altre boig.

La Delfina desclogué 'ls ulls, fendí sas mans en mos cabells, ficsantme un esguart delirant, somrigué ab goig

extrem y voltantme 'l coll ab los brassos caygué demunt de mon pit, erta com un cadavre.

—Delfina, Delfina!—cridava jo, creyentla morta.

—Apartis, apartis; que vosté no está pera rebre cops com aquestos..... Jo 'm cuydaré de tot; vosté vágissen si no vol patir com ella.

—Anarme'n jo!... Ja no 's tracta d' amor, sino de caritat ¿com vol que me 'n vaja?

Lo bon guardiá no sabia qué respondre'm tant més per quant duptava encare de si tindria jo lo cervell prou sá. Aixís es que com home més práctic qu' amich de retóricas s' interposá dissimuladament entre 'ls dos y s' apoderá de la Delfina sense dirme un mot. Atansá l' orella al cor de la que creyam morta y somrient vá dirme.

—Encare bat; no tinga por.

—Un raig d' esperansa, un doll de consol inundá mon pit.

Ben prest vas coneixer lo que tenia l' amiga meva. Lo bras que li havia alsat aquell bon home pera auscultarla, restá enterch en l' ayre com lo d' una estatua.—Una catalepsis! Aneu á cercar un metje.

Varem embolicar á la malalta ab ma capa y 'l guardiá y jo nos l' enduguerem fins á la caseta acomodantla degudament en un llit del primer pis.

Fet aixó aquell bon home s' empenyá en que 'ls deixés; no per egoisme meu, sino pera que la Delfina al recobrar los sentits no esmentés las escenas que la havian exaltat tant y tant, vas conformarmhi.

Vas pensar en la doble memoria dels bojos y trobí acertat lo plan qu' aquell home tan senzill com discret me proposava.

No tinch d' afegir si me 'n anava satisfet quan lo cor entendrit me deya que no 'm mogués fins y á tant que 's vegés en qué parava alló; mes coneguí la necessitat del sacrifici y emprenguí la marxa ab lo guardiá deixant al cuydado de sa muller á la pobre Delfina.

Tot caminant vas pregar una y mil voltas á aquell bon

home que m' innovés tot quan succeís y altrás tantas vas girar l' esguart á la caseta mentres poguí ovirlarla.

Al arribar al cim de la montanya 'l sol amarava ja ab tot son esplendor l' ample y bell paissatge que pocas horas avans havia contemplat á la llum de la lluna y sentí lliscar per mon rostre una llàgrima de despit. Aquell sol joyós, vivificador, rialler, me semblava que 's burlava ab cinisme de mon dolor, que m' insultava. Pera no veure'l, abaixava 'l cap mentres devallavam la vessant de Sarriá.

També quatre horas ans havia petjat aquell camí sense descloure 'ls llabis..... mes bé n' era de diferent aquell silenci! La vaguetat mateixa de l' esmortuhida llum, aquell silenci, aquell repós universals, las ombras pahorosas dels arbres y las rocas, protegian y enlayravan alhora 'l vol de l' imaginació fins á las regions de lo sublim. Los sentiments bullian en mon esperit ab tanta vaguetat com la mar en l' horisó, ab igual misteri que las valls immensas, los rius, los boscos, los caserius y estanys se fonian allá al lluny ab la boyra de la distancia de la nit. Nostras ánimas nadavan llavors en l' onejanta mar d' una suau melangia y veyam demunt cluquejar l' estrella de l' esperansa.

¡Oh, cor, perdona que profani tos afectes mes íntims divulgantlos; perdónamho en aras del plaher inmensurable que m' invadeix l' anima al veurels estampats en lo paper mentres los sento alenar de dins. Me sembla que prenen có's y qu' apareixen á mos ulls pera amanyagarme y mostrarme d' enfora son agraphiment.

EPILECH

Lo Director del manicomi, al veure l' estat de la Delfina, va ferla traslladar tot desseguída al establiment á fi

qu' al retornarse no se li renovellessen las escenas de la nit y si va conseguirho, no per aixó lográ veure reforsada á la malalta. La demacració, la postració, la febre no varen deixarla, y aquella ànima sensible, víctima del romanticisme al que lliurá un dia tota la esquisitat de son sentiment, abandoná la terra entre mitj d' altres orats qui ni memoria guardarán de sa passada existencia.

NARCÍS OLLER.

LA «ROUSSILLOUNNAISE»

PER

ETIENNE ARAGÓ

A «Roussillounnaise» es una poesia composta per Estebe Aragó despedintse de sa marca natal y emprenent lo viatge dret á la capital de Fransa. La tonada es vigorosa y respira l' entussiasme. Unida aqueixa circumstancia á la virilitat de la lletra y al calor polítich del temps en que fou inspirada, ha fet que sobrevisqués á las modas transitorias, que també en la literatura obtenen un imperi moltas vegadas despótich.

Fa poch's anys habem sentit encara entonar la «Roussillounnaise» en lo Pirineu, ab lo mateix foch, ab lo mateix ardor ab que sol entonarse l' himne de Rouget de l' Isle. La familia dels Aragó no estava ja representada en lo mon polítich; de la Societat secreta «La Mariana» y de las utopias socialistas de 1848 casi ningú se ne recordaba, y á pesar d' aixó l' cant de la «Roussillounnaise» vivia en lo cor del poble, com si las obras verdaderament poéticas y sentidas volguessen demostrar á tot hora que 'ls elements permanents de la vida popular tenen mes impor-

tancia que las combinacions, casi sempre efímeras, de una ciencia social purament abstracta.

Transcriurém aquí l' cant d' Estebe Aragó ab la mateixa ortografia ab que poguérem recullirlo, posant empero tots los plurals femenins en *es* per evitar la anarquía en aquesta materia.

LA «ROUSSILLOUNNAISE»

I

D' Estagell cap á París
un mignou que se n' anaba,
plé de tristesa endressaba
lous adeus al seu pays.
Adeu busquets y passejades,
reloge que tant me plau,
fruyt tan douls, flors perfumades,
endéu siau, me n' vau, me n' vau
 endeu siau!

II

Escouteu pobres, y richs;
aixis cal que l' mal se bouydi,
y apres que tout se descouydi
si tinch quelques ennemichs;
ja la meva má s' estira
per vous demaná la pau,
y á fi que touts pouguem dire
endeu siau, me n' vau, me n' vau
 endeu siau!

III

Bona mare lou teu fill
per ta ditxa te mes pena,

que al teu corps no hi pas vena
ni á les capses grás de mill;
lous poutons que tu me donas
des que l' sol se lleva y cau,
embrassades tan roudones,
endeu siau, me n' vau, me n' vau
endeu siau!

IV

Patriotas plés de foch,
vous que n' voleu una manna,
la glouriosa Marianna,
esperéusa encara un poch:
mes bonica qu' una novi,
dins del viatge que fau,
es possible que la trobi,
endeu siau, me n' vau, me n' vau,
endeu siau!

V

De la plassa al carré nou
vous que n' sóu toutes sagides,
mignounnetes aixerides,
bouniquetes com un sol,
desitjeume un bon viatge
per un coup d' ull negre ou blau,
res no dona mes couratge,
endeu siau, me n' vau, me ne vau,
endeu siau!

VI

Ara hi ha pas mes remey,
lou postillou pren la guida,
y lou conducteur me crida:
la diligenci partéy;
amichs feume bona cara
que de mes lluny que San Pau
jo vous cridaré encara:
endeu siau, me n' vau, me n' vau,
endeu siau!

Mentres Aragó, l' astrónomo, donaba á coneixer son nom, vulgarisant las nocions de la ciencia astronómica, Aragó l' poeta deixaba sa memoria, ab aquest cant, á la Fransa catalana. Si aneu á Estagell sobre l' Agli, entre Latour y Ribesaltes, preguntéu per la familia dels Aragó y os respondrán que no la olvidan.

Barcelona Setembre de 1879

C. BARALLAT Y FALGUERA.

RECORT

Á LA MEMORIA DE MA BONA AMIGA LA GENTIL Y VIRTUOSA SENYORA
NÀ MARÍA CABALLÉ DE TORRES.

En l'albúm del seu pare

QUAN al donarte lo ser y vida,
tos aymants pares rublerts d'amor,
t' hermosa testa n' afalagaren
damunt son cor.

A Deu clamaren ¡féula ditzosa!
sóls de la vida gósi la mel,
los plérs per élla!.... servéu per naltres
tota la fell!

Desde l' alt trono de sa grandesa,
Déu la pregaria ne vá escoltar,
y ab tu sa gracia, ma tendra amiga
vá derramar.

Gentil bellesa, brillant fortuna,
felís esposa, mare placent,
per tú la vida fóu mar en calma
sempre esplendent.

Mes Déu sabia qu' un jorn ó altre
brunsír deuria la tempestat,
y ans que per ella ton cor de mare
fós trossejat;

Ab la filleta que tan aymares,
en s' alta gloria lloch te va dar.....
per tú la dítxa, per los teus pares
lo greu penar!

.....

Animas tristas, de s' anyoransa,
ab fé sufriune l' amarga fel;
de la mort fera, Déu ne fá ausencia
que fina al cel!

DOLORS MONCERDÁ DE MACIA.

Agost de 1879

LO CANT DEL CATALÁ

POESÍA PREMIADA AB UN OBJECTE D' ART SIMBÓLICH
COSTEJAT PER L' «ASSOCIACIÓ CATALANISTA D' EXCURSIONS CIENTÍ-
FICAS» EN LO CERTÁMEN DE VALLFOGONA.

G ERMANS hem estat sempre; fills de la rassa antiga,
tenim lo cor altívol y noble 'l sentiment,
la nostre má nervuda, altre má estreny amiga
y fa graná' en las rocas la ben sapada espiga
que daura 'l sol ixent.

Tots som los hereus joves d' una mateixa mare,
fins al donar almoyna al pobre dihem:—jermá.
Y endins la payral casa, oberta avans y are,
damunt la vella taula lo pá hi deixém encare
per l' hoste que vindrá.

Las estovallas blancas, son de la randa fina
que fou la rica túnica de Catalunya, un temps;
y dins d' hermosa gerra, la viola gironina,
los blanchs lliris de Lleyda, la flor tarragonina:
mostran sa olor ensemps.

També servém la copa, ab la que un jorn beguérem
en pobles que 'ns amavan y 'ns anyoran encar.
Lo such de nostras vinyas es sava que espremérem
del géni d' antichs héroes, que avans assí tinguérem
per fé 'l mon tremolar.

Lo cor mostrém tots sempre tal com sent, y batega
lleyal, plé de fermesa y no coneix lo crim;
nostra paràula es obra; quan nostre l'avi prega
no hi ha Sant en la gloria que l' accent desconega
de son voler sublim!

La pau y l' amor dolça per tot nos trau florida,
obrim los nostres brassos fins als antichs tirans;
jamay coneixem l' odi, la germanó es la vida,
si algú 'ns vol du' al Calvari, janemhi desseguida
que alli 'ns darem las mans!

En la maror dels segles redressarém la testa
y servarém encare noble y valent lo cor,
y respirant l' aroma del romaní y ginesta
escoltarém á l' hora, nostras cansons de gesta
y cantarém l' amor.

Las arrels de la pàtria, en nostre ser fortíssim
hi nodrirém ab sava d' exemple y pensament;
la familia juntada viurá ab concert dolcíssim
y 'l poble que trevalla ab sentiment puríssim
será fort y creyent.

Als cims de las montanyas y en las antigas socas
l' estandart hi oneja, que ab sanch hi va 'm clavá',
y 'l vent que vincla roures y fa tremir las rocas
porta la veu encare, eixida de mil bocas,
que diu:—¡Visca la terra
hont tothom es germá!—

ARTUR MASRIERA Y COLOMER.

17 d' Agost de 1879.

LOS PESCADORS.

POESÍA PREMIADA AB LA TULIPA DE PLATA EN LO CERTÁMEN DEL
ECO DE BADALONA Y DEDICADA Á MON ESTIMAT AMICH LO DIS-
TINGIT ESCULPTOR EN MANEL FUXÁ.

DE la platja catalana
Badalona es la mellor.
¡De sas pescadoras
qui 'n fos pescador!

Barca en mar, la vela extesa
xarxa al fons, sens cap temor,
mar endins, encar nit fosca
van tranquils los pescadors.
Marinera blanca y blava
calsa curta arrant genoll
en son pit l' escapulari
y la faixa entorn del cós;
lo peu nú, la gorra enrrera
forts de brás, senzills de cor,
pescadors de Catalunya
sou la cnveja de tothom.

De la platja catalana
Badalona es la mellor.
¡De sas pescadoras
qui 'n fos pescador!

Fasse calma ó turbonada
já pescar bon pescador!
que l' senyor vol peix á taula

tant si 'l temps es mal, com bó
 —¿Qué lo sol d' agost recrema?—
 ja tindrás ombra ben tost.
 —¿Qué l' mestral tas carns congela?
 ja en la llar trovarás foch
 que després de fret y calda
 lo descans es molt mes dolç.
 Si las onas venen grossas
 ja durán quelcom de bó;
 ¡Xarxa amunt, que si es ben plena
 massa ho diu ton brás de roch!

De la platja catalana
 Badalona es la mellor.
 ¡De sas pescadoras
 qui n' fos pescador.

Pescador que va á la encesa
 prou pateix ¡já fé de mon!
 negre nit y en mitx de l' aigua
 te l' perill per companyó.
 Si ha perdut la nit sencera
 sens pescar de bó y mellor
 prou podria dur la barca
 plena ab gotas de suor.
 —¿No hi ha hagut bona pesquera?.....
 ¡Tant s' ho val! Deu nos en dó!
 altre volta xarxa á l' aigua
 y Sant Pere 'ns dó mes sort!

De la platja catalana
 Badalona es la mellor.
 ¡De sas pescadoras
 qui 'n fos pescador!

Quant la barca atraca en terra
 prou la espera ab goig tothom;
 lo jovent ab sa cridoria,
 la canalla ab ayalot.
 Pescadors de la velluria
 d' altre temps fan bon recort,
 fins los peixos d' are, dihuen
 qu' en son temps eran mellors.
 Si es ó no lo peix de plata
 prou ho sab lo bon patró

qu' en habenthi á Ciutat fira
ha de fer compas majors,

De la platja catalana
Badalona es la mellor.
¡De sas pescadoras
qui 'n fos pescador!

Si la pátria un colp los crida
no es may sort lo pescador,
que com te sang per la pátria
pe 'l treball te sa suor.
Munta naus de gran potensa
y escorcolla ignorats mons
que las naus de Catalunya
ja tingueren gran renom.
Si hi ha guerra canta ab ira
si hi ha pau canta d' amor
puig cantant y fent la feyna
—«catalans» los diu tothom.

De la platja catalana
Badalona es la mellor
¡De sas pescadoras
qui 'n fos pescador!

Mes ve un jorn y surt de casa
sens saber lo pescador
que al entrar dins sa barqueta
s' amortalla viu y tot!
¡Be 'n ha d' esser d' amarganta
l' aygua que recull lo plor
de tants desvalguts qu' esperan
son regrés sens cap consoll!
¡Se n' ha duyt l' amor d' esposa,
de sos fills dú un bés al front
y tal volta ona envejosa
li ha robat vida y amor!.....

De la platja catalana
Badalona es la mellor
¡Vetllau Verge Santa
per sos pescadors!

CARLES PIROZZINI.

EN LA MORT DE LA MEVA AVIA

CASA payral de mos avis
¡si n' has feta de mudansa!
de niu d' amor qu' avans eras
t' has tornat un mar de llágrimas!

Ha mort ja aquella velleta
que prop ta llar assentada,
de la casa y la família
era l' ángel de la guarda.

Prop de la llar arraulida
escalfava sas mans balbas,
y l' entorn de son setial
fills y nets ne rodejavan.

Ab vehueta tremolosa
contava antigas rondallas,
omplint de goig y virtut
los cors dels qui la escoltavan.

Ja no sentirem may mes
sas amorosas paraulas:
¡Casa payral de mos avis,
si n' has feta de mudansa!

.

Avia meva del meu cor,
Deu vos hagi perdonada:
solets nos haveu deixat,
mentida m' apar encare.

¡Mes ay! no es mentida, no,
que 's sols la vritat amarga.
Jo he vist inert vostre cos
en lo llit de vostra cambra,

ab un Sant-Crist sobre l' cor,
que vostres fills vos posaren;
plegadas abduas mans
ab uns rosaris lligadas.

Y encare 'm semblava véure,
los llavis qu' os respiravan,
que s' os animava 'l rostre
y que 'l cor vos bategava
fent móure suaument lo Crist
qu' á demunt d' ell vos posáren.

.

Va vindre l' enterra-morts,
va ficarvos en la caixa:
pensant ¡no la veuré mes!
mos ulls s' ompliren de llágrimas...

Vingueren los capellans,
las absoltas entonantne,
se posá en martxa l' enterro
passant per carrers y plassas.....

.

Ofegat pe 'l sentiment,
sols consol á mon cor dava,
sentir á la gent que deya
estas ó semblants paraulas
ab véu planyívola y trista
mentres l' enterro passava:
¡Pobre avia! tan bona qu' era!
que Deu l' hagi perdonada.—

.

¡Casa payral de mos avís,
si n' has feta de mudansa!
de niu d' amor qu' avans éras
t' has tornat un mar de llágrimas.

MANEL RIBOT Y SERRA.

Sabadell 14 Juny 1879.

REMITIT

Sr. Director de LA RENAIXENSA.

Molt Sr. meu: prego á V. la inserció del següent remittit.

La Junta Directiva de la *Associació Catalanista d' excursions científicas*, ab tal de desfer falsas suposicions é interpretacions erradas, referents á la part en que ha contribuït la meteixa Associació á las festas celebradas en Vallfogona en honor del Poeta-Rector Vicens García, se creu en lo deber de fer las següents aclaracions:

1.er La *Associació Catalanista d' excursions científicas* no ha iniciat, dirigit ni organísat aytals festas, ni s' ha compromés may á efectuarho.

2.ⁿ Fetxada en lo dia 6 de Juny prop-passat, rebé la meteixa *Associació* una comunicació oficial del Ajuntament de Vallfogona, autorísada degudament y firmada per lo Sr. Alcalde y Secretari del indicat Ajuntament, demanant la cooperació y ajuda de la *Associació* pera la celebració de unas honras fúnebres y un certámen artístich-literari á la memoria del expresat poeta-Rector; comunicació acompanyada de una copia convenientment autorísada del acta de la sessió d' aquell Ajuntament en la que 's prengué l' acort de celebrar las festas, sollicitant lo concurs moral y material de l' «*Associació Catalanista*» y de delegar á D. Sebastia Puigbonet pera entendre en tot lo referent á las meteixas fssas, comissionant á dit senyor pera obrir suscripcions y pera demanar, en nom de l' Ajuntament, l' ausili y protecció de distintas autoritats y distingidas corporacions.

3.er En virtut de lo manifestat la *Associació Catalanista* prengué 'ls següents acorts, que comunicats al esmentat Ajuntament, foren per lo meteix repartits impresos á las personas de qui se sollicitaren recursos pera las festas: Aceptar ab reconeixement la invitació feta per l' Ajuntament de cooperar á la celebració de las festas y de dirigir y concertar lo concurs artístich-literari; Prestar tot l' apoyo moral, valiment é influencia de la *Associació* pera lo mellor exit de las festas; Obrir ab urgencia l' expresat concurs procurant conseguir lo major número de premis possible y disposant oportunament las condicions del cartell: Elegir los Jurats que devian dictaminar en lo meteix concurs; Sufragar los gastos d' impressió de

circulars, cartells, convocatorias y demás documents de propaganda pera lo major exit y lluhiment de dita festa; Concorre una *Comissió* al indicat poble en lo dia de la festa pera presenciar l'adjudicació de premis y demás festas que 's celebrin.

Posteriorment obtingué l'*Associació* de son respectable y dignísim soci delegat Rnt. P. Lamolla l'acceptació del encarrech de pronunciar la oració fúnebre; y acordá además costejar un premi pera lo Certámen literari y una corona pera depositar sobre la tomba del Dr. García.

4.^t En fetxa del 18 de Juliol rebé l'*Associació* una comunicació firmada per los Srs. Alcalde y Secretari del precitat Ajuntament y per D. Sebastiá Puigbonet, trasmetent l'acort pres per la Junta organitzadora, de que 's celebrarian, de tots modos, las festas ab los recursos recaudats en las suscripcions y en últim cas ab los que 's recullisen entre 'ls individuos de la expresada Junta.

5.^t Ultimament rebé l'*Associació* una minuta del programa de las festas que deurian celebrarse, autorisat ab lo segell del Ajuntament de Vallfogona; programa ampliat després per lo comissionat del Ajuntament Sr. Puigbonet en sa vinguda á Barcelona ab motiu d' haber obtingut, del arquitecte Sr. Gaudi, la combinació d' una cabalgata alegórica quals materials pertinents s' oferí á tenir preparats lo Sr. Puigbonet, y del Mestre en Gay Saber D. Angel Guimerá, la composició d' una lloa, apropiada á las festas, obligantse també dit Sr. Puigbonet á tenir arreglat lo lloch y disposat tot lo necessari pera la audició de la meteixa, que s' oferiren á representar en honor del autor varis catalanistas.

Aquesta Junta Directiva creu que rés deu afegir als datos exposats y ab l'afirmació d' haver complert en tot quant—segons sos acorts—habia ofert contribuir á las preditas festas, retxasa tota responsabilitat que 's tracti de imposárseli respecte al resultat general de las meteixas.

Tots los comprovants dels documents precitats están en Secretaria á la disposició de todas las personas que desitjin ó tractin d' enterarsen ó de comprobarlos.

Barcelona 13 de Setembre de 1879.—P. A. de la J. D.—*Lo Secretari* 1.er, CÉSSAR AUGUST TORRAS.

NOVAS

LTIMAMENT s' ha imprés á Olot lo drama que ab lo titol de *Lo Castell de Camprodon*, ha escrit D. Joseph Morer y Lacot. L' obra fou representada en lo teatre d' aquella població.

L' «Associació Catalanista d' excursions científicas» está fent gestions pera salvar de la destrucció de que está amenassat, ab motiu de la venda que se 'n vol fer, lo castell y casa senyorial de Solivella, notable per molts conceptes artística y arqueologicament considerat.

La propia Associació ha obtingut del Ministeri de Foment, mitjansant los bons oficis del seu soci honorari Sr. D. Victor Balaguer, una biblioteca popular pera figurar en son local.

Lo darrer número del periódich de Madrid «La Gaceta de caminos de hierro» al parlar del Dich de la Campana novament inaugurat y degut al distingit enginyer catalá D. Andreu Avelino Comerma, transcriu alguns dels párrafos é ideas del article que publicá LA RENAISSANCE sobre aquella important obra; calificant á nostra publicació ab frases que no podem menys d' agraírlhi.

Ultimament alguns de nostres amichs tinguerén lo gust de visitar los monastirs de Sta. María de Ripoll y de Poblet, notant ab molta satisfacció l' activitat ab que s' está procedint a las obras de restauració d' un y altre monument, baix la direcció immediata dels ilustrats Srs. D. Joseph M.ª Pellicer y Pagés y 'l Sr. Hernandez Sana-huja respectivament. En lo de Ripoll se están descubrint y restaurant los notabilíssims ábsides qu' estavan tapats per grans terraplens y parets, y arreglantne 'l sostre del claustre inferior per poder fer comunicable lo del primer pis. A Poblet se posan teuladas, en alguns dels departaments qu' estavan sense ellas, y s' esperan fondos pera poguer restaurar complertament los preciosos finestrals del mateix palau.

Lo diumenge 14 del corrent, celebrá lo «Casino Familiar del Putxet» son anunciát certámen literari. Ocupá la presidencia la

eminent actrís, gloria del teatre castellá, D.ª Matilde Diez. Després d' un correcte y erudit discurs llegit per D. Conrat Roure, president del Jurat, se procedí á l' obertura dels plechs que tancavan los noms dels autors premiats. Eixos foren los poetes Srs. Ubach, Pons y Massaveu, Masriera y Colomer y Coca. La numerosa concurrència aplaudí totas las composicions llegidas y se retirá del local completament satisfeta de la festa poética.

Ab motiu del benefici del tenor Sr. Dalmau, se estrená dias enrera en lo teatre Espanyol la sarsuela catalana *Per retrocés*, escrita per los Srs. Roca y Roca y Vidal y Valenciano. De un argument sensillíssim n' han fet los distingits poetes una obra que entretingué agradablement al públich. No parlem de la versificació y abundancia de xistes de bona lley per que 'l públich ja coneix y aprecia com s' ho valen á sos autors. La música de dita sarsuela es de D. Joseph Rivera, jove conegut per son triomf en varis certamens, es espontánea, ben instrumentada y ab motius presos de ayres nacionals. Autors y actors foren cridats repetits cops á las taulas al final de la representació.

En los dias 1, 2 y 3 del present Setembre, tingueren lloch en lo poble de Vallfogona de Riucorp las anunciadas festas en celebració del 256 aniversari de la mort del popular poeta Dr. F. Vicens García, Rector que fou de dit poble.

Entrada ja la nit del dia 1, arribaren á Vallfogona la majoria dels expedicionaris de Barcelona, que habian ja sigut obsequiats galantment ab un retresch per lo Sr. Tassies, soci delegat de la *Catalanista* en Tárrega al arribar á esta població. Fetas las presentacions oficials, s' organísá una professó de molt bon efecte que voltant per tot lo poble se disolgué al peu de la tomba del Rector, sobre la que 's colocalen las coronas fúnebres que portavan abduas Associacions d' excursions, lo Centre de lectura de Reus y las redaccions de LA RENAIKENSA, *L' Art del pagés*, *L' Escut de Catalunya* y *Lo Vallfogoní*.

L' endemá al dematí se celebrá una solemne misa de *requiem*, dient l' oració fúnebre lo Rnt. P. Lamolla de Lleyda, qui estigué bastant felís en lo desarrollo de son tema, especialment al defenssar al Dr. García del dictat de immoral qu' alguns li han donat. Al mitj dia tingué lloch lo llevant de taula y á las 5 de la tarde la distribució de premis del Certámen literari-artístich. Comensá aqueix acte ab la lectura del discurs presidencial per lo Sr. Tamaro y los fallos de abdós jurats per lo Sr. Torras, procehintse desseguida á la obertura dels plechs que contenian los noms dels poetes y artistas premiats. Del *pensament d' or esmaltat* resultá esserne guanyador lo Sr. Campins de Tortosa, tenint un *accesit* lo Sr. Cabot y Rovirosa; del *objecte d' art simbolic* y de un *accesit* al mateix premi D. Artur Masriera; de la *rodella de metall* D. Narcís Oller; del *Album pintoresch monumental de Catalunya*, D. Antoni Massó y de *Un exemplar ricament enquadernat de la monografia y fotografias de Santa Maria de Ripoll y suscripció gratuïta y permanent al «Buletí de l' Associació d' excursions catalana»*, D. Francisco Corbella, de Vallfogona.

Lo premi del Certámen artístich consistent en un *nivell de plata* lo guanyá D. Joan Bruguera y lo *accesit, llapidera d' or*, los senyors D. Alfret Lopez y D. Joseph Domenech. Finalisá l' acte llegintse di-

versas comunicacions d' adhesió a la festa y donant gracias los senyors Tàmaro y Torras.

Lo dia 3, tingué lloch un dinar literari-oficial, acabat lo qual se pronunciaren entusiastas brindis y 's llegiren moltes poesias totes ellas molt aplaudidas.

Y aquí podem dir que terminaren las festas, deixant apart los balls, focs artificials, globos aereostàtics, etc.; puig per causas que no estém per examinar ni judicar, no pogueren verificarse los altres festeigs anunciats en lo programa.

Están en circulació los prospectes de la *Historia del Renacimiento Literario contemporáneo en Cataluña, Mallorca y Valencia*, per D. Francisco Maria Tubino. Coneguda la ilustració y 'ls estudis especials que ve fent de nostra literatura tant distingit escriptor, de dordre fora que no trobés per los catalans tot l' aculliment que son treball se mereix.

LA RENAIXENSA entusiasta com qui mes per tots quants fomentan lo cultiu de las lletres, recomana als seus subscriptors eficazment l' obra.

Ja 'n tornarem á parlar ab la estensió merescuda en altre número de *La Revista*.

Lo jove escriptor D. Artur Masriera y Colomer publicarà dintre poch en un elegant tomet d' unas 200 páginas, una col·lecció completa de sas poesias catalanas.

Hem vist en lo saló de l' «Academia de Bellas-Arts» la estàtua representant lo *fill pròdich*, original del jove escultor D. Joseph Llimona, que li ha volgut lo premi de la pensió Fortuny. Es una obra artística baix tots conceptes y felicitem per ella á son autor.

SUMARI

JOSEPH COROLEU.	Dels contractes de enfiteusis y á rabassa morta segons l' antiga y la moderna lleislació.	209
NARCÍS OLLER.	L' ideal d' un romantich	226
C. BARALLAT Y FALGUERA.	La «Roussillounnais».	240
DOLORS MONCERDÁ DE MACIÀ.	Recort á la memoria de ma bona amiga la gentil y virtuosa senyora Na Maria Caballé de Torres.	244
ARTUR MASRIERA Y COLOMER.	Lo cant del catalá.	245
CARLES PIROZZINI.	Los pescadors.	247
MANEL RIBOT Y SERRA.	En la mort de la meya avia.	251
	Remitit.	252
	Novas.	254

DELS CONTRACTES DE ENFITEUSIS Y Á RABASSA MORTA

SEGONS L' ANTIGA Y LA MODERNA LLEISLACIÓ
DE CATALUNYA.

ESTUDI JURÍDICH-SOCIAL.

¿QUE ES LA RABASSA MORTA?

(Acabament.)

IGUALMENT fa reparar Fontanella que, per dret comú, aquesta denuncia deu ferse avans de la venda; mes segons lo nostre dret pot aquesta perfeccionarse y otorgarse la escriptura, per mes que previament no s' haja fet la denuncia, com clarament ho indica la tantas voltas nomenada constitució *Item ne super laud*. Partint de aquest principi y considerant que 'l dret de *tanteig* propiament tal fa relació al temps en que 's tracta de enagenar la cosa *ab anterioritat á la celebració del contracte*, y que 'l dret de prelació en virtut del qual s' adquireix la cosa pel tant després de perfeccionada la venda no 's diu ja dret de *tanteig*, sino de *retracte*, devem recordar las modificacions que en aquesta part del nostre dret han introduhit

los artículos 674, 688 y 689 de la ley de Enjuiciamiento civil, lo primer dels quals disposa que pera que pugá donarse curs á las demandas de retracte se requereix en primer lloch que s' interposen en jutjat competent *dins los nou dias comptats desde l' otorgament de la escriptura de venda*. No ignorem que Gomez, lo P. Molina y altres famosos jurisconsults han fet veurer la gran diferencia que hi havia entre un y altre contracte; mes aquesta observació que está molt en son lloch tractantse del dret de Castella, no es aplicable al dret de fadiga desde'l moment que te de característich la circumstancia de no tenir de exercitarse abans de perfeccionada la venda com lo dret de tanteig, sino després de ella, com succeheix á Castella ab lo *retracte*.

Sembla á primera vista que pot impugnarse aquesta opinió dihent que segons la classificació de Bentham, generalment adoptada en las escuelas, hi ha lleys *sustantivas* que com principals poden existir per si mateixas sens necessitat de altrás, y lleys *adjectivas* que no poden existir ni concebirse sens altrás que fer observar, y que 'l principi de dret *lex posterior derogat priori* sols pot esser aplicable á las primeras, en quant declaran lo dret, mes no á las segonas que sols regulan llur exercici y no podrian sens aquellas existir. Al nostre humil parer aquest rahonament es, aplicat al cas present, mes aviat un ingenió sofisma que un sólít argument. En primer lloch, aquí no 's tracta de la derogació del dret de fadiga, sino merament de la sustanciación de aquest dret, de la manera y forma de posarlo en exercici, y en segon lloch, desde 'l moment que aquest dret s' exercita després de otorgada la venda, no hi ha dupte que pera usarlo se deu promou-rer lo judici de retracte. La ley de Enjuiciamiento Civil ha marcat en son artículo 674 un terme que, com diuhen molt oportunament Manresa y Reus «ha entrat en la categoría dels judiciales, y habent ordenat pel 1415 la derogación dels furs en que s' hajan dictat reglas pel enjuiciamiento civil, es clar que en las provincias que 's regeixen

per la legislació foral haurán de presentarse avuy las demandas de retracte, lo mateix que en lo restant del regne, dins del terme y baix las condicions que 's fixan en dita lley de Enjuhiciament Civil.»

Aquesta doctrina té á mes en son favor una important declaració del Tribunal Supremo dictada lo 14 de Maig de 1867 ab motiu de un plet promogut á Catalunya y en la qual se diu que: «Segons doctrina admesa per la jurisprudencia, la lley de Enjuhiciament Civil ha modificat essencialment las recopiladas en quant al senyalament de dia desde 'l qual determinavan hagués de comensar á correr y comptarse, ab distinció de casos, lo termini legal pera l' exercici del dret de retracte.» En un' altra sentència de 20 de Octubre de 1858 declará que: «La lley de Enjuhiciament Civil deu aplicarse en todas las provincias de Espanya, sens que estiga al arbitre dels tribunals exceptuarne cap, qualsevulla sian los furs que en ella regescan,» y en un' altra dictada lo 8 de Maig de 1862 declará així mateix que «Per l' article 1415 de la lley de Enjuhiciament civil han quedat derogadas todas las lleys, Reyls Decrets, reglaments, ordres y furs en que s' hajan dictat reglas pera 'l procehiment en assumptos civils.»

En l' exercici de aquest mateix dret de fadiga pot senyalar-se també una diferencia característica entre 'l dret comú y 'l municipal de Catalunya, ço es, que per aquell sols pot lo senyor directe retindre la finca per ell, mentres que aquest li permet cedirlo y traspassarlo á un altre, com ho fan reparar tots los escriptors que aquí han tractat del contracte enfiteutich, com lo mateix Fontanella, Peguera, ¹ etc. Aquest últim diu sobre 'l particular que, aixís en los feus com en las enfiteusis, si hi ha quatre senyors, l' immediat, ço es, aquell qui está mes prop del enfiteuta venedor sols pot usar del dret de fadiga pera retindre la finca, y fentho ell ja no pot exercirlo cap dels senyors superiors. Si aquest senyor immediat no usa del seu dret, llavors lo senyor alodial y directe pot concedir

¹ *Repetitio*, etc. vers. 6, núm. 32.

á un altre la facultat de retraurer, com se llegeix en las Costums escrites de Barcelona. Cal tenir present que en eixa ciutat no pot cedirse aquest dret sens que abans s' haja presentat al senyor directe la escriptura de enagenació, segons tenor de lo previngut en lo privilegi *Recognoverunt Proceres*, cap. *Item concedimus*. Socarrats ¹ y Solsona ² han justificat ab un argument tant convincent com ingeniós aquesta facultat de cedir lo dret de fadiga, que á primera vista sembla extranya y exorbitant, dihent: admetem per un instant que 'l senyor no pot cedir aquest dret á un estrany: aixó no 'l privará de retindre la finca per virtut del mateix, consolidantse de aquest modo lo domini útil ab lo directe y podent en conseqüencia cedirla en enfiteusis á la persona á qui desitjava cedir la fadiga. Es inductable que devant una rahó de tant pes fora per demés tota objecció. Per ço diu lo grave Peguera: *eorum sententiam laudo et illorum opinioni adereo*. Socarrats ³ fa la important observació de que feta la escriptura de venda y presentada al senyor alodial y havent aquest usat del dret de fadiga dins del termini legal, ja no poden las parts rescindir lo contracte sots pretext de menor edat, de oferiment de major preu per part de altres acrehedors ó de haverhi per entre mitj una causa pia.

Peguera ⁴ cita alguns casos en los quals no pertoca l' exercici de aquesta facultat, á mes dels que ja havem dit que implicavan sa renuncia tácita y presunta. No procedeix quant per virtut del pacte de retro torna la finca á son amo primitiu, si 'l senyor no protestá de dit pacte al ferse la primera venda. Tampoch te lloch en aquellás enagenacions en las quals lo senyor no pot donar ó fer alló que deuría donar ó fer la persona á la qual se traspassés lo domini útil de la cosa, excepció molt natural y justa y de la qual se deduheix logicament que no li pertoca al

¹ *Consuetut. Cath.*, cap. Cantum, núm 54.

² *Lucer. laud.*, 3.ª quast. princip. núms. 19 y 20.

³ *Ut supra*, núm. 64.

⁴ *Repetitio*, etc., vers. 6, núms. 42 y 46.—V. també SOLSONA, *ibid.*, 3.ª quast. princip.

senyor directe lo dret de fadiga en las transaccions y concordias.

Tornant á consultar á Fontanella ¹, trobem la interessant qüestió de si procedeix la prescripció contra 'l senyor en l' exercici del dret de fadiga, encara que may se li hagués denunciat la venda. Aquesta qüestió ha donat lloch á una gran controversia entre 'ls jurisconsults. Abans de tractar aquesta materia, convé dilucidar si corre la prescripció pera l' ignorant. Los autors solen distingir entre las prescripcions de 30 y 40 anys ó altre llargíssim temps, de modo que no s' admete la primera ó almenys se concedeix restitució del temps trascorregut. Respecte á l' altra prescripció de llarguíssim temps gayre bé no 's pot trobar una solució en los jurisconsults. La qüestió es tant ardua, que Boerio en sa *decisió* 39, núm. 1, diu que á són parer es la mes difícil que ha tractat. Tots los autors ponderan aquesta dificultat, que prou se repara en la confusa varietat de opinions á que ha donat lloch. La nostra Audiencia ha fallat ja afirmativa ja negativament, tot lo qual ha contribuït á augmentar la perplexitat, de manera que molts escriptors no s' atreveixen á declarar-se en pro ni en contra.

Fontanella recorda que la restitució per causa de ignorancia se concedeix al menor, mes no al major de edat, y fa reparar que si ab tal motiu li fos á aquest concedida contra la prescripció de 40 anys, sempre estarian los bens en incert y exposats á las tramas de la mala fé; pero que en quant al menor y á la Esglesia no hi ha duple que se 'ls deu otorgar aquest benefici, mediant justa ignorancia. Así 's presenta una notable dificultat, y es la de resoldre si 'l menor pot obtenir la restitució contra un altre menor, duple que sembla 's deuria resoldre en sentit negatiu, segons la regla *privilegiatus contra pariter privilegiatum nou utitur privilegio suo*; mes pera aplicar degudament aquest principi convé tenir present lo que diu Bastolo—

¹ De Pact., claus. 4.ª, glos. 12.

I. verum § item queritur, ff. de minor.—ço es, que en aquet cas aquell qui tracta de evitar un dany es preferible al qui preté conseguir un lucro, en lo qual convenen sens distinció tots los autors. Jacme de Montjuich, en l' usatge *Si quis suum feudum*, admet en aquest punt la prescripció de 30 ó 40 anys, y Callís, en lo mateix usatge, admet la de 30 anys ignorant lo senyor la enagenació, puig si la savia se li aplica 'l principi de dret: *scienti et volenti nulla fit injuria*.

Un' altra diferencia notable senyala Fontanella en aquesta materia entre 'l dret comú y 'l nostre dret municipal, y consisteix en la pena de comís, puig per dret comú cau en ella l' enfiteuta deixant de pagar sòn cánon per tres anys si 'l senyor es llech ó per dos si 'l senyor es la Esglesia, com se veu en la ley 2.ª *Cod. de jur. emphyt.*, ahont se veu també que l' enfiteuta y 'l feudatari perden llur dret enagenant la cosa sens consentiment del senyor, mentres que 'l nostre dret municipal ha suprimit en abdós casos la pena de comís, segons terminantment ho expressan los usatges *Si quis suum feudum*, *Si quis bajuliam* y altres. En cambi la nostra legislació imposa en l' últim cas la pena de esmenar al senyor en lo duplo, segons lo primer dels dits usatges, y també la de cinch cents florins, segons tenor de la ley *Car dignament*, que mes amunt citarem. Per últim, Ferrando I, en la constitució *Als escandols*, de la qual ja havem parlat, imposa la pena de pagar en lo mateix cas duplicat lluhisme al senyor directe, y en la práctica aquesta derrera es la única que s' aplica.

Vives y Cebriá ¹ refereix que ell vegé un cas en que venent un com alodial una cosa que era enfitéutica y havent després lo senyor directe demanat al comprador lo doble lluhisme y la pena de cinch cents florins, se condemná á la primera de aquestas penas, manantse que l' un lluhisme 'l pagués lo comprador y l' altre 'l venedor, qué fou á mes condemnat á indemnisar al comprador. Aixís

¹ *Const. de Cat.*, lib. IV.

fou decidit en dos sentencias conformes dictadas en 1827 y 1828 en la causa que l' Sr. comte de Peralada seguia en la reyal-Audiencia del territori y sala 2.ª civil contra Joseph Darnaculleta y Joseph Ferrer, compradors y possehidors de la pessa de terra y Genís Hugas, venedor de la mateixa.

En quant á la pena de duplicat lluhisme, també 's troba prèscrita en lo cap. 27 del *Recognoverunt Proceres*, y per cert que Cancér fá reparar que per virtut del usatge *Si quis suum feudum* es extensiva aquesta disposició als predis de fora de Barcelona. ¹ Lo mateix autor diu que en Catalunya sols te lloch lo comís si 's nega á gratscient lo domini feudal ó enfiteutich, ó si la cosa feudal ó enfiteútica 's ven també á gratscient com alodial, ó si al vèndrela s' amaga sa qualitat de feudal ó enfiteútica, afegint que, en aquest cas, si 'l predi fos vindicat pel senyor, lo comprador ignorant de bona fé podria exigir del venedor la restitució del preu y la indemnissació de danys. ²

Aquest autor fa observar aiximateix que la interdicció de enagenar la cosa feudal ó enfiteútica sots las penas ja enumeradas, te una excepció quant lo jutje per sentència executiva embarga 'l predi pera pagar als deutors del enfiteuta, deixant salvo 'l dret del senyor directe.

Pel demés, aquest lluhisme duplicat se deu al propietari, perquè está subrogat en lloch del comís y per tant deu tenir un mateix fi y efecte, com te sa qualitat y naturalesa, y no al usufructuari de la cosa enfiteútica. Hi ha encara un 'altre rahó y es que pel comís se realisa la consolidació del domini útil ab lo directe, y aquesta consolidació ó reversió sols pot ferse en favor de aquell que te aquest domini directe en la cosa feudal ó enfiteútica. Si aixís no fos, no li quedaria aquesta íntegra, lo cual cediria en menyspreu del principi de dret que defineix l' usufruyt: «lo dret de usar y disfrutar una cosa de altri *quedant salva sa substancia*.»

¹ Var. Res., par. I, cap. XI, nú n. 1.

² Ib., id., id., núms. 10 y 11.

Abans de donar per conclosas las indicacions que 'ns semblaren mes importants respecte al dret de fadiga, devem recordat que, segons Cancér, lo senyor lo te fins en las milloras del predi, perque l'enfiteuta mes aviat es tingut de véndrelas á ell que á un altre, del mateix modo que 'l propietari te pel tant de preu lo dret de prelació si l'usufructuari vol enagenar sòn dret de tal. ¹

Si despues de analisadas las principals condicions del contracte de *rabassa morta* tractem de fixar sa naturalesa y sòn caràcter científich, dirém francament que trobem sa denominació inmillorablemet formulada en la sentència del Tribunal Supremo que 'l 5 de Desembre de 1863 lo nomená *arrendament* ó *establiment*, si bé crehem que deu considerarse com un contracte de arrendament especial y *sui generis* que se sembla á l'enfiteusis en moltes cosas. Tenint en comte que 'l contracte enfiteútich pot esser perpetuo ó temporal, segons lo comú sentir dels autors, basat en la llei 2.ª *Cod. de jur. emphyt.*, que diu que en ell cal aténirse sobre tot als pactes del contrahents, y atesa la circumstancia de que en l'establiment á *rabassa morta* se paga comunment la entrada y sempre la pensió anyal, lo lluhisme y 'l dret de fadiga com en la enfiteusis, sembla que deuria considerse com una forma especial de aquesta última classe de contractes, no podentse confondre ab lo de arrendament, en lo qual no 's realisa cap desmembració de domini, cedint solsament lo locador l'us de la cosa mediant lo pago de una mercé determinada. També deu observarse que aquesta ha de consistir en diner comtat, puig de altre manera l'arrendament degeneraria en lo contracte innominat *do ut des* ² mentres que en lo que estem analisant la pensió consisteix en una part aliquota convencional dels fruits. Y no s' evita la dificultat dihent que aquell á qui així 's concedeix un terreno es abans que enfiteuta colono parciari, perque 's podria replicar á tal argument ab l'autoritat del dret romá que, en

¹ Id., id., id., nums. 50, 52 y 53.

² ULPIANO, l. 1.ª § 9, ff. *depos.*

aquest cas no seria 'l contracte de locació y conducció sino de societat. ¹ De modo que si bé es veritat que te de comú ab aquell la circumstancia de tenir fixada sa duració per la naturalesa y per la jurisprudencia convertida en ley, per altra part hi ha que notar la diferencia essencial de que no intervé assí mercé *determinada* y en diner comptant, sino la entrega de una part de fruyts qual valor y quantia son sempre proporcionals y relatius. Te aiximateix alguns punts de semblansa ab la enfiteusis; mes no 'ns apar que la concessió que 's fa en l' establiment á *rabassa morta* sia equivalent al traspás del domini útil que 's fa en lo contracte de cens enfiteutich. Al dir aixó no 'ns referim pas á la duració del contracte, puig admetem de grat que aquest del mateix modo pot esser perpetuo que temporal, sino á sa naturalesa propia y característica. En efecte, la concessió ó traspás de domini útil dona al censatari 'l dret de explotar la cosa, millorantla del modo que crega mes convenient als seus interessos, y aixis pot dedicarla al conreu que mes li agrada, sens que 'l senyor directe pugua en aquest punt limitar en lo mes mínim sa voluntat, mentres que 'l *rabassaire* sols te 'l dret de plantar y conresar la vinya, de modo que són dret es molt mes limitat que 'l del enfiteuta. Aixó es tant cert com que en moltras, tal volta en la major part, de las escripturas de aquesta mena de establiments se sol estipular lo pacte de que 'l *rabassaire* tindrà 'l dret de plantar un cert nombre de arbres-generalment figueras-destinats á fer alguna sombra als treballadors que han de conresar y berrar la vinya, lo qual no fora certament de pactar en una veritable enfiteusis, porque 'l senyor útil no necessita que se li donen semblants facultats. En una paraula: si per analogia se dóna á aquest contracte lo nom de enfiteusis, crehem que se 'l deu considerar com una enfiteusis especial, *sui generis* y de tant original naturalesa que sens dificultat podria comptarse com un contracte á part qual tipo juridich no entra

1. GAYO, l. 25 § 6, ff. locat.

pas enterament ajustat dins del motllo clàssich de la classificació bizantina.

Sia com se vulla, aquestes mateixes analogías que havem citat nos aconsellan resumir algunas de las principals doctrinas referents al contracte de enfiteusis, prenentlas de un autor catalá sobressalient en l' art difícil de sintetisar en pocas planas los principis mes importants y las reglas mes arduas y complicadas del nostre dret. ¹

«S' enten per enfiteusis la concessió de una cosa imoble feta á un altre pera cert temps ó perpetuament, reservantse 'l que la concedeix son domini ó propietat á condició de que se li pague una pensió anyal y de fer la renovació finit lo temps pel qual se feu dita concessió.

«Hi ha donchs dos menas de enfiteusis, ço es, temporal y perpétua.

«Quatre son las cosas sustanciales de aquest contracte: 1.ª lo consentiment dels contrahents; 2.ª la cosa; 3.ª la entrada, si bé aquesta es de costum y no de essencia; 4.ª la pensió, que 's dona en reconeixement del domini.

«Poden concedir en enfiteusis tots aquells que tenen facultat de contractar y enagenar llurs cosas, y aixís no poden fer aquesta concessió aquells qui no poden contractar, com l' impúber, lo furiós, lo boig y altres.

«Pot concedirse á tots los qui son capassos de obligarse á pagar cascun any lo cánon.

«Poden concedirse las cosas inmuebles, ja sian rústicas ó urbanas, qual enagenació no sia prohibida per las lleys, encara que mes sovint se concedeixen los predís rústichs, en atenció á que'l fi de aquest contracte es lo millorament de las fincas.

«Se perfecciona aquest contracte intervenint escriptura desde 'l principi, puig de altra manera no es valable.»

Aquestas derreras paraulas no poden passar sens comentari. Lo contracte enfiteútich ha sigut considerat per tots com *consensual*, ço es, com un de aquells que subsis-

1 GILBERT, *Art. de Not.*, par. 1.er, cap. 1.er, tit. 6.^a

teixen per sols lo consentiment, de manera que 'n naix obligació immediatament que 's convingueren las parts, no necessitantse la escriptura sino pera prova, com ho declaran las *Novelas* 7 y 120. A Castella las lleys de Partida exigian que 's constituís en escriptura pública sots pena de nulitat; ¹ mes Baldo diu parlant del feu y de l'enfiteúsis que si l'escriptura no fos solemne ni bastás per si mateixa podria suplirse la solemnitat per medi de testimonis. ² Prou sabem que 'ls romanistas podrian citar nos autoritats que sostenen lo contrari y que atenentnos á la legislació moderna se 'ns podrian oposar los articles 2, 23 y 25 de la ley hipotecaria, segons tenor dels quals deu ferse constar la existencia de aquest contracte per escriptura pública inscrita en lo Registre de la Propietat pera que no puga perjudicar á tercer; disposició que fa la dita ley extensiva á tota mena de drets reysals sens exclusió alguna. Noresmenys debem tenir present que 'l Tribunal Supremo en diversas sentencias ha declarat que si be es necessari l'otorgament de escriptura pública pera la constitució dels censos perpétuos y la enfiteúsis, pot probarse per altres medis llur existencia. ³ En la práctica resulta que son molts los *rabassaires* que sols tenen per tot títol un contracte privat y no pochs los qui tenen lo terreno per virtut de una mera estipulació ó contracte verbal.

Tos, en la obra citada, diu que feu moltas diligencias pera venir en coneixement del origen y reglas particulars de aquest contracte, y que sols pogué saber que existia entre 'ls pagesos la tradició que havia comensat á celebrarse en los terrenos del litoral, lo que te molts visos de probabilitat, ja que hi ha en aquells extensas encontradas qual producció es deguda als esforços extraordinaris de una rassa vigorosa que ha tingut de lluytar sens treva ni repós ab las malas condicions de una terra rocallosa, in-

1 L. 3.ª, tit. 14, Part. 1.ª y l. 28. tit. 8, Part. 1.ª

2 L. ult. § *quæro pone*, Cod. de fideicom.

3 C. 9 de mars de 1861; C. 9 de Abril de 1864 y *allras*.

grata é infecunda com altra n' hi haja. Com se vulla sia no crehem que sia molt antich aquest contracte, puig consultant las obras dels nostres jurisconsults, sols lo vehem mencionat y explicat per dos autors del darrer siecle. ¹ Si be 's considera, aquest es un fet que no té res de estrany, puig la *rabassa morta* sembla una substitució del contracte enfiteutich, ab lo qual te tants punts de semblansa que, com havem vist, autors molt respectables los han considerat com una sola y mateixa cosa, y podria haverse introduhit quant trovantse ja mes fraccionada que enguany la propietat volgueren alguns senyors establir los mals terrenos que tenian, susceptibles de producció vinícola á forsa de treball, mes desitjant ferho de manera que no fos massa gran la desmembració del domini.

Sia de açó lo que 's vulla, 'l fet es que ab prou dificultat podria trobarse una combinació mes felis pera associar lo capital improductiu ab lo treball productor en benefici del senyor, del arrendatari y del Estat. «Lo fons productiu de la terra, que es la primera materia de tots los productos y 'l manantial primitiu de totas las riquesas,» com digué un jorn lo colectivisme modern en una de eixas congregacions que fan época en la historia del socialisme ² 's fa de aquest modo assequible á tots, augmentant los medis de emancipació que 'l nostre estat social pot proporcionar al treballador, pera alcansar al mateix temps que un millorament en son estat material, una independencia segura en lo treball que li dona la subsistencia.

Tant entussiasmat se mostra lo jurisconsult Tos al considerar los beneficis del cens enfiteutich, que exclama:

«Constituhit un enfiteuta ab una porció de terreno establert, la mira com á patrimoni seu, reputantse, no com abans un jornalero, sino un hisendat. Respira sentiments de pare de familia acaudalat y tota sa deria consisteix en ferla floreixent y fructífera, á indagar quina part será mi-

¹ Tos, obr. cit. y COMES. *Virid. art. not.* cap. 20 § 7, num. 27.

² Conclusiones llegidas en la 16.ª sessió del Congrés de Bruselas, lo 13 de Setembre de 1868, en presencia dels delegats de l' *Associació internacional de treballadors*.

llor pera grans, quina pera vinyas, oliveras y altres fruyters. S' empren lo conreu segons sas possibilitats y á proporció dels beneficis que 'n recull va adelantant en las altrás y aixís lo senyor directe percibeix mes censos y trascendeix á tot lo poble l' augment dels fruyts... Per aquest medi una familia errant, pobre y sens esperança de millorar de fortuna se domicilia en paratje fixo; pot sortir de son estat miserable y arribar, si no á la abundancia y la riquesa, al menys á una mitjana honradés y esplendor. Adquirint aixís algunas terras, encara que ermas, persuadida de que conresadas donarán útils productos, se proposa desde un principi possehir un patrimoni, y alcansantlo ab alguns anys de pena y treball son ab lo temps l' émulo y l' admiració dels vehins. No sols se naturalisa aquesta familia en aquell vehinat, sino que si son extensas las terras poden distribuirse entre sos fills. A proporció del nombre de aquestos s' aumentan las familias y creix la població, quant sens ellas deurian extra nyarse y perdre 's al rigor de la miseria. Al mateix vehinat li es molt útil, perque augmentantse 'l conreu prospera ab l' abundancia dels fruyts y cullitas que 'ls abarata. Fins los jornalers, qual indigencia es per tot arreu notoria participan de aquell adelantament en lo millor preu dels fruyts y grans que es llur principal sosteniment... Per últim es un contracte en alt grau favorable al concedent, al acceptant y al públich; que fomenta 'l conreu, lo comers y la industria y que si 's fes en terras despobladas se veurien molt prest pobladas y conresadas. L' abundancia dels fruyts impediria la entrada dels estrangers y la extracció del diner, y abundant los nacionals se podrian remetre al paissos estranys y s' aumentaria 'l comers; s' hí emplearian molts familias y progressarian rápidamente las fábricas y las arts... Ab tot, molts amos de extensos terrenos no consenten en establirlos, ó per no necessitar llurs productos ó per no voler desferse de ells. Mes ¿en quin abandono no 'ls deixan? ¿Quin perjudici no s' infe reix aixís á la cosa pública? ¿No fora profitós obligarlos á

coaresarlos ó establirlos mediant una competent entrada y un cens anyal? No ignoro que no pot obligarse al senyor á despendre 's de la cosa ni per just preu; mes aquesta disposició cessa concorrent la pública utilitat, en benefici de la qual pot disposar lo Príncep dels bens de sos vassalls. ¿Pera una obra pública ó altre igual motiu no está obligat qualsevol á vendre son predi? ¿Per qué no deuria ferse aixímateix en vista de la utilitat y foment del conreu, població, comers é industria, particularment retenint lo domini directe, sos productos y 'l reconeixement com á tal del enfiteuta? Encara que aquest contracte pot esser temporal ó per algunas vidas, sempre s' en han de esperar majors resultats essent perpétuo. L' enfiteuta no 's dedicará al augment de una finca que sap que deu deixar, ni poden esperarse aquellas milloras que serian regulars y perpétuas podent trasferirlas á sos fills, descendents y successors.»

Aquestas darreras paraulas caracterisan perfectament los dos contractes de enfiteusis y de rabassa morta en l' ordre económic, fent ressaltar las ventatjas del primer.

¿Pot dirse que en alguns llocs s' haja fet un abús de aquest contracte extenentlo mes de lo convenient? La qüestió es grave y exigiria pera tractarla una segona part de aquest ja massa llarch estudi.

JOSEPH COROLEU.

LA BARRA

A D. FRANCISCO MANEL PAU.

o puch precisar ab certesa lo nombre d' anys trascorreguts; com eran molts los que á semblansa meva bebian á galet encare, y es probat que lo abús de tal acció debilita la memoria, me fora un xich difícil aclararho ab exactitut; no obstant, no tindríam de recular ni lo que vá de segle pera ensopegarnos dintre 'ls termes que comprenen los aconteixements que 'm proposo ressenyar.

Posinn'hi vint, posinn'hi trenta, que tant es, ja que 'n dits pochs anys no 's reforma la naturalesa moral del home si un agent actiu no la remou, aixís com la material no 's regenera si la sarsaparrilla ó 'l yodo no la combatan, més que més quant los gèrmens de corrupció son adquirits per influencia hereditaria, es lo cert que, no fa una centuria, eixí del port de Barcelona un bergantí-goleta anomenat «Bon éxit», conduhint á bordo un nombre de pasatgers, que mos lectors poden consignar sens

temor d'equivocarse, afegint al 1 que jo estampo, los oo que tingan per convenient.

Aquet conjunt de subjectes, tipos uns aviciats per un sistema de vida que no s'avenia ab sas aspiracions materials; reduhits altres á ploriquejar la fatalitat de sa condició per la peresa de reunir sas propias forsas ab lo intent de millorarlas; alguns sens pes de gravetat suficient pera mantenirse á causa de la infló qu' havían pres sas personas ab lo fum de palla de la adulació, y 'ls més ab la gorja seca de tant baladrear contra la societat y 'l mon porque no comprenia y apreuhava en son valer la magnitud de sa suficiencia; s'avingueren un dia, previa convocatoria, més sens permís del l' autoritat, porque allavors no s'estilava encare, y acordaren associarse ab lo fi de conseguir per cualsevol medi lo lloch que á cada hu pertocava en lo espayós anfiteatre de la importancia pública.

No hi ha cosa més assequible que posarse d' acort una bona patuleya quant de s'avenencia 'n resulta la realisació d' un fet tant civilisador com lo de explotar als mies en benefici propi ab lo aparent fi d' esparvillarlos. Abundant en aquesta opinió y disposats á cremar fins lo últim cartutxo tot arrupits en sas trinxeras, aquells tipos formaren en pochos dias una especie de reglament, tracte, ó lo que fos, redúhit á imputar al crédito comú la trascendencia individual que sas *generosas* miras entranyavan, fundant al efecte la societat que, batejada ab lo nom de «La Barra», segons algú per modestia, y segons veu general com una alusió á la «fam y set de justicia» que d' algun temps los rovellava las sevas, los havia de donar un renom conforme ab l' alsada de sas superbas obras.

En tal bona época, y faig historia per los que no hajan fullejat la contemporánea, aquella colla de notabilitats sens apelatiu, mantenintse per la ferma ajuda que 'ls vuyts de cervell, rassa sempre abundosa, los facilitava, s'apoderavan enterament de tot.

Envanescuts de si propis com un pavo real de son vano, aquells idólatras del Deu fanfarria no conceixían més

lley que son capritxo ni més voluntat que la séva. Era tant lo abús que cometían en tots sos actes, que la gent de dignitat, cansada d' aguantarlos, resolgué tréuresels de devant á la primera ocasió.

No tardá molt aquesta en presentarse.

Además de las placas, bandas y cintetas que ja duyan, habían adoptat pera distingirse uns plumeros llarchs y de colors llampanos que adherían á sos descomunals barrets per medi d' una afiligranada sivella. Més, com á copia d' extremarlos, perque ab tot se fica la competencia, traspasaren los límites del ridícul ab sas exhuberantas proporcions, arribant fins al punt d' entrebancarse á si mateixos, trepitxantsels, la gent de bona fé s' en aprofitá pera satirizarlos.

Remey més actiu no 'l podían ensopegar.

Correguts á cada cayguda que sobre las llosas feyan per lo inmens gentiu que 's reunia avalotantlos, con si fossen los carnestoltas de tot l' any, prengueren la resolució extrema de retirarse del públich escenari á truco de no desacreditarse del tot.

Afortunadamente per élls, que per forsa la fortuna haurá sigut dispesera en alguns establiments d' orats, ja que 'ls protejía encare, lo New York Herald portá en aquells dias un extens telégrama que deya, salvant ulteriors amplificaciones: «Lo capitá Jonh Bull Stepans, de la marina Nort-americana, acaba de descobrir entre 'ls 55 y 57" de latitut austral, una gran illa anomenada per sos indígenas «La Providencia», la qual, apar de sa riqueza natural, consistint en la abundancia y valor de sos productes, ofereix als extrangers que vulgan colonisarla un camí, sino recte y segur per anar al cel, com molts voldrían, sens sacrificis de cap mena, expedit y obert per anar al terme del bon viurer, sens més esforços que 'ls que ja se suposan entre la gent acostumada á las lluytas del progrés. En dita illa 's desconeix per complet lo egoisme personal, palanca del ben obrar; la política de partit, segur timó pera navegar á tot vent; la administració sinte-

tisada ab lo lema «pagui y á recorrer», que 's la més senzilla y productiva; las doctrinarias associacions fundadas ab lo ciment de la fé escolástica, que serveixen com de volant á la máquina de las tradicions; los ateneos y academias, que netejan, fixan y donan esplendor als fills del poble que logran enquistarse; los teatres y demás espectacles, exemple aquells de bonas costums y algun d'aquestos d' induptosa economía, per ensenyarnos lo modo de vestirnos ab lleugera y poca roba; y sobre tot las fundacions de fácil explotació y positius rendiments, com «Centres de recreo», «Banchs agrícolas», «Caixas de Crédit», «Seguros sobre tot accident fortuit» y empresas y societats de tota mena, inclosas las de carácter reservat.

Llegir aquet telégrama, reunir-se dita associació, la associació de «La Barra», y pendrer passatge tots sos individus ab lo berganti-goleta «Bon éxit», fou tot hu. No passa més temps un drapayre pera pendre inventari de la púrria de sa botiga, que lo empleat per élls en omplir sa maletota ab los pochos guinyapos de tot rango conservats en la arnada caixa de sos ascendents.

* * *

Totas las velas de «Bon éxit» foran extesas al remontar lo port de Barcelona. La gent que prenia 'l sol per la deruida muralla s' preguntava lo nom d' aquella embarcació que sortia balansejantse sobre las onas ab la majestat d' una princesa, y tot ella guarnida ab cintas, flochs y gallets fins al punt de fer mal á la vista son conjunt de coloraynas. Mes ningú pogué indagarlo.

Empentat lo berganti-goleta per lo bonancible lleveig, y com si influís en sa marxa la frisança que sentian sos passatgers per arribar á la bona illa, lloch de delícias per élls, tant afalagador com l' últim cel de que parla Mahoma á sos sectaris, atravessá en un moment aquella duptosa línia que divideix las dos immensitats, la del espay y la del aygua, perdentse entre las bromas dels llunyadans horitzons.

No hi ha res que recordi mes la realitat de la vida que 's la existencia del temps, per mes que sia tant lleua, que sovint nos passa desapercebuda. Comprenentho axis los associats á «La Barra», al contar una per una los horas que finian consumidas sense profit, resolgueren distreures, convenint en apendrer de memoria lo reglament estatuit á la fundació de sa societat. Al efecte l' un prenia á l' altre la serie d' articles que 'l formavan, preguntantsels saltajats, á semblansa del mestre que vol sorprendre la distracció d' un deixeble ó de correguda si 'ls individuos eran mes rutinaris. Tots estavan reduhits á la quinta essencia de la expressió, com los manaments de la doctrina cristiana. L' un deya: «t' estimarás á tu mateix sobre totas las cosas». L' altre: «No farás cap favor en vá» «Es precis que ta vida siga una contínua festa» proseguia l' següent, y tots s' adoptaban al mateix estil, contenint identich fondo.

Entretenguts axis se trovaren de cop y volta sobre las escalas del moll de la illa de «La Providencia:» après cinch escasas setmanas de favorable navegació.

Ningú dels associats á «La Barra» 's planyia del temps transcorregut en lo trajecte al posar sos peus en lo portal de la benefactora illa. Y res mes natural. ¿Qui 's recorda dels passos fets, qui sospesa los escrupols de conciencia sacrificats, qui repara en los atropellos que ha ocasionat en lo camí quan arriba al terme de son viatge, ab la convicció de veurer satisfetas totas sas aspiracions?...

Jonh Bull Stepans, en efecte, no habia exagerat en lo més minim sos minuciosos informes.

La illa de «La Providencia» ho confirmava ab la suntuositat y forma com rebia á sos visitadors del antich continent. Lo morté del fort anomenat del «bombo» dispará vintiuana canonadas pera donarlos la benvinguda en nom del govern; los carrers se guarniren ab pessas de robas del color nacional, rebudas del estranger pera que fessen mes boato, combinantlas ab poms de flors y ramellets de fruytas de la terra; per totas las plassas hi habia toldos ahont los mellors músichs de la població, oblidant sas

rancunias, previ armistici, donavan al vent los mes coneguts ayres patriotichs y populars; tot, en fi, era joya demostrant sos vehins als individus de «La Barra» lo goig que sentian al veuresels aprop.

Sols un reduhit grupo d' indígenas deixá de concorrer á la general gatzara; mes no s' en feya molt cabal. Sapi-gut que son retraiment consistia, en uns, per viure de son treball, en altres per sa rudesia de caracter, en uns quants per creurer qué era alló una tramoya ja de temps convinguda, y en los mes per un excés de patriotisme que presentava aquell acon Teixeiment als ulls de sa conciencia d' un modo repugnant; los de «la Barra» opinaren que la fermesa de sa actitud aniria decandint á mesura que sa propaganda, á tots graus civilisadora, despertaria en ells la simpatía que sempre 's capta tota innovació.

Resolts á conseguirho, y prévia votació general, que resultá *nemine discrepante*, proposaren al govern una radical reforma en sas lleys, costums y usos, calcadas ab lo patró per lo qual se regian las nacions mes avansadas.

Pocas dificultats tingueren que vencer pera la admissió de sas reformas en lo patriarcal concell del País. Reconegut son govern als esforços y bonas intencions de «La Barra», proposá á sos individus lo desempeyo dels carrechs públichs, ab lo fi de secundar sos plans, afavorint ensempe los interessos del poble.

Allavors fou quan tingué lloch alguna divergencia, que per poch acaba en conflicte sério; divergencia ocorreguda per trobarse composta sols de lumbreras la societat de «La Barra». Es lo cas que tenint tots sos individus aptituts mes que suficientes pera lo desempeyo de las dignitats y carrechs de mes importancia, rebujaren los empleos subalterns, sempre utils per ser los de mes tráfech, que totas las rodas se necessitan pera que funcioni una máquina ab regularitat.

D' aquí que, com los descontents, los qu' obtenian un destino de segona fila ó de caracter inferior, á tot' hora remugavan, amenassant alser lo crit al cel sino se 'ls po-

sava lo cobert en la mateixa taula dels afavorits, los més influents prop del concell patriarcal, no reposaren fins á conseguir la creació de nous empleos, honors, distincions, categorías y dignitats de upa, ab lo fí de no trovarse á la mellor ocasió ab l' herba segada sota 'ls peus, ó lo que 's igual, á ser trahits per sos mateixos.

Una volta acontentats los que més acentuavan sa disidencia, donant á l' un la direcció d' un nou «Banch Hipotecari», á fi de que fes prompte 'l paquet y fugís luego ab una sócia honoraria qu' havia vingut d' incognit; á l' altre l' administració d' una «Lotería Nacional» porque tragués la grossa y s' entornés á son pais á rumbejarla; obrint las portas de la academia á las tres dotzenas que frisavan per fer las siestas repapats en cómodas poltronas; classificats uns en lo estament del comer dramátich; coneguts per sa llestesa en fer correr la estisora los altres; escorcolla prestatges en sa majoría, y 'ls demés, poetas de tant sùtil y delicada ploma que se 'ls escarbotava moltas voltas al posar la firma al peu de sas composicions; no faltant individuó qu' havia resolt constituhirse en partit d' oposició si no li concedían lo títol de noblesa qu' éll mateix s' havia confeccionat, ó l' us de la cua d' or, que, segons las tradicions de la illa suposava al individuó que la duya descendent en línea recta de la primera rassa que campá pe 'l mon, «La Barra» surava tranquila per la extensa superfície coneguda en aquella comarca ab lo aixèrrit mot de ¡Viva la Pepa!

Fins la ceguera de la satisfacció los impedía veure com la rialla que 'ls dirijía la felicitat, á copia de sostenirla, s' anava convertint en la més irrissoria de las ganyotas.

Y era natural. Refiats de que l' esperit públich de dia en dia 's decantava á son favor tentant al poble ab la esplendidés d' algun de sos actes, com lo de regalar «Lo Bon éxit» al Museo Nacional; lo d' establir cucanyas cada festa pera comú divertiment y desarrollo físich de la joventut y lo de declarar lliures á tots los negres que s' establissen en «La Providencia» con tal de que 's banyessen

tres cops al dia ab aygua de Colonia y s' empolvessen de blanch la cara, no s' adonavan, obcecats per la plenitut de sa fruició, qu' aixís com un' ona n' empeny un altre y un altre un altre, y creixent, creixent arriban á una alsaria qu' espahordeix al que las mira de sobte, del mateix modo las veus y queixas d' aquells apátichs que 'n lo dia de la recepció del «Bon éxit» veyan ab mals ulls als passatjers que conduhía, creixeren y creixeren fins arribar á ferse amenassantas, com lo primer tró que serveix d' heraldo á las tormentas d' Estiu.

Fou precis que la caricatura y la sátira omplissen certes fullas que los arrelats al pais se feyan passar de má en má, pera que se 'n adonassen.

Més de poch los va venir perque no s' escapás lo tren que conduhía sa salvació.

De jorn en jorn, y ab la perseverancia de la gota d' aygua al foradar la roca, l' element indígena, que no's conformava ab los nous sistemas per arribar á la meta de la decantada civilisació, persuadit de que lo treball, la bona fé, l' honor y la dignitat no debían sacrificarse als moderns avensos, emprengué una forta propaganda en lo si de las familias honradas, ab l' objecte de desenmascarar als intrusos, fent pública sa vida, y bescantant sos antecedents, que posehían, gracias á l' augment de comunicacions portat á cap en «La Providencia» per sa molta anomenada.

Las donas especialment, ofesas per la predilecció que concedían los individus de «La Barra» á las sobrevingudas après la restauració, per sa llibertat en lo tracte, descoco en lo vestir y astucia en las intrigas propias de son sexo, desconegudas fins allavoras, per considerar més convenientas las naturals, besadas en la vergonya y lo recato, secundaren ab tanta fermesa la idea iniciada per sos edictes, que no 's parlava en tota reunió sino d' anatematizar als explotadors.

Ningú més propi qu' élls mateixos per apreciar lo efecte de sas prédicas.

Convensuts plenament de sa trascendencia, 's reuniren al poch temps ab la excusa de celebrar un tech en commemoració del aniversari de s' arribada, al fi del qual, y eixint de cent bocas al cop, com si fos lo champagne l' agent qu' ho inspirava, 's presentá una proposició que tenia per objecte la fundació d' un periódich ab l' intent de protegirse y vindincarse, enaltint los actes públichs y privats que poguessen acreditarlos als ulls del poble, amants sempre ab la tentadora y apetitosa exageració.

Com es natural, aprobada la conveniencia d' aquella empresa, puesto que tots necessitavan de la capa de la farsa pera encobrir sas traydorias y malifetas, aparegué dintre la mateixa setmana la nou periódich titolat «La Barra» en bona memoria á la societat establerta al empendre son viatge «Lo Bon éxit».

No pogué ser mes satisfactori lo resultat de tal publicació. Son crédito se cotisá desde que vejé la llum á una altura tant mes elevada, en quant mes s' abaratia lo preu de l' incens, explotat de poch per rahó de son escás consum. Per altra part, sas mateixas condicions asseguraban sa existencia. Imprés sobre bon paper, ab excel·lents tipos, mombrosos grabats amenisantlo y contenint en sa última plana una secció d' entreteniments inclós lo de la Pastora, resabi de la sombra de Napoleon, 's repartia ab profusió per carrers, plassas y establimens publichs, *gratis* á qui sapigues de llegir, oferint ademes un regalo al que tingués la paciència de conservar sos nombres per espay de tres mesos.

Per aquet medi, com son text contenia solament la lletania d' alabansas que los «barristas» (ja 'ls titllaban ab aquet mot) mutuament se propinavan, sino era cada individu de per si qué publicava son propi panegirich, resultá que sos noms, sempre 'ls mateixos, foren apresos per lo poble, de rutina, tal com á copia de repetirlos reté en sa memoria lo noy mes tonto ó aixelabrat los quinze misteris del rosari.

Convensuts del bon exit de sa estratagema, ja no 's cuydaren mes de si tenian enemichs á la porta. Lo temps corria, y com ningú te prous camas pera aconseguir-lo per mes que ab son pensament l'adelanti, los «barristas» volgueren aprofitarlo pera construirse lo trono desde 'l qual cada hu había d'estendre sa dominació.

Vent en popa feya, pues, sa via «La Barra», quan un furient còp de mar la llensá reduhida á estellas sobre las rocas del descaro.

Tot vingué d'uns petits sueltos en forma de polémica, enquibits, ningú sabé com, en las columnas del periódich y que suscribian dos adherits á «La Barra», dels de mes caracter é importancia. Basavan las diatríbas sobre lo pes moral de sas personas. Lo un sostenia que feya setanta Kílos en net (élls habian introduhit lo sistema metrich, siga dit aixó en son favor, per mes que ho fessen perquè la unitat de pes era mes considerable), tractant de descontarne sols quinze per las diversas taras; l'altre que 'n feya noranta, no volguent declarar la fracció del pes brut per rahó de no avindreshi en cuestions de moral; y axis, regatejant la diferencia, de suelto en suelto, agítaren ab tal sanya lo fondo de sa vergonyosa vída, que l'honor, l'honoradés y 'l credit de la «La Barra», que s'aguantava ja ab lo fil d'aranya de sa preconizada publicació, estava al bell punt de romprers per sa violenta tibantés.

Apercebuts del conflicte los que no tenian cerilla en aquell enterro, interposaren tot son valiment, á fí d'evitar las tristas y carregosas consecuencias que sas excentricitats acarreavan á l'associació: mes un terrible cop de gracia vingué á confondre 'ls de sobte.

Un dels barristas, que feya temps volía apoderarse de la direcció de la societat, per no trobar ja nous medis pera que sobresurtis sa persona sobre las demes, com si fos un tipo de dots escepcionals; vejent desatesas sas pretencions y fins menyspreada sa importancia volgué declarar-se independent, en busca d'una impresió nova, tot venjantse

de las ofensas que considerava l' hi habian inferit sos co-asociats. Al efecte publicá deseguida una fulla periódica, que batejá ab lo nom de «La Contra-barra», aprofitant son titol com á permanent programa de sos proposits.

Lo cop no podia ser mes recte, gayrebe mortal.

La «Contra-barra» rebatia punt per punt totas las falsesas de «La Barra», son enemich, posant de relleu la vida, gloria y miracles de cada individuo, ab aquell maliciós llenguatge alternat de reticencias, á qual influencia los lectors desplengan sos llavis pera donar pas á la rialla sens tant sols adonarsen.

Res se li endonava que sos contrincants li tornessen lo cambi de sos tirs ab plom de la mateixa mína; previngut á temps, éll habia dedicat una secció de son periodich á parlar al poble de sos drets, á fi de tenirlo de sa part en la hora oportuna.

Més qui s' aprofitá d' aquesta guerra de guerrillas sols foren los habitants de «La Providencia».

Allavors conegueren en quinas máns había depositat lo govern sos paternals destinos. Allavors sapigueren que lo director general de Aduanas havia tingut una bacina per escut senyorial, simbolisant l' ofici exercit en sos primers temps; que lo president de la Academia no tirava chorrisso á l' olla lo dia que no succehía cap desgracia, per no trobar un argument pera compondre un roman-so; que 'l fundador del Banch Hipotecari posava mitjas solas y talons en las voltas del Encants; que 'l jefe económico tenia la carrera d' apotecari; que 'l marqués de «La ganga», jefe d' exércit, ni era marqués ni tenia rudiments de milicia, que be se li coneixía prou ab sas posturas lo temps passat de cara al veïllador; y de pas á pas, com la desvergonya s' encomana, qu' alguna semblansa ha de tenir ab asquerosos mals lo que tant perjudica, descobriren que tal publicista los explotava ab obras, que no eran bordas, per que tenian pares coneguts, que 'l director de beneficencia era reclamat de reixas á dintre

per un dels jutgats de son país, y com molts dels erigits en corifeos de la nova política, havían representat tots los papers de l' auca, seguint sempre per tota norma la direcció que la imantada agulla de son medro personal los assenyalava. Ningú d' élls s' havia obert pas per son propi mérit; salvo que 's consideri com á tal la intriga més escandalosa. La imponent cridoria que s' aixecá entre 'ls habitants de la illa de «La Providencia» al escamparse tant serias novas, no es per dita. Pasquins per tot arreu; profusió d' anonims amenassants conminant als barristas á escampar la boyra, resistencia ferma á tots los actes que d' élls dimanavan: escarments individuals; rimbomboris á cada moment; en fi, fou tant severa la oposició dels patriotas un cop la ma del sentit comú tragué la careta dels associats á «La Barra» que lo govern, interveninhi, temerós d' una verdadera revolució, prometé obrir una informació rigorosa per obrar en consecuencia,

Poch la esperaren los barristas. Sentintse ja 'l foch arren de las orellas, se dividiren en petits grupos, y arreplegant tots los valors qu' havían reunit durant sa permanencia en la illa, tractaren d' esclavissarse á la primera ocasió. Més no 'ls valgué sa tramoya.

Resolt lo govern á recobrar la fama de sa vigorositat, circohí la illa ab un cordó de tropa, dispost á que 'ls fugitius hi deixessen fins la pols de sas sabatas.

May s' es vist més tráfeh en las Aduanas. Solament los decomisos de valors, títols, honors, dignitats y distincions injustificadas, cegavan las voltas dels magatsems.

*
* *

Expulsats los mercaders del temple de la bona fé, fora de la illa de «La Providencia» los associats á «La Barra» s' entornaren á son país, ab la resolució de viure en un reconet interí la persistencia de son fiasco los posés de relleu; més disposats á treure 'l cap com las granotas

après d' un xafech, bell punt los ho consentís l' agitació social.

Per fortuna, y potser degut al augment de comunicacions, cap dels dispersos ha pogut fletar per son compte un «Bon éxit» en sas darreras probaturas.

Per altra part, com uns ja tenen una cama á la fossa, altres no poden bellugarse pel dolor ab la llestesa necessaria, y 'ls més, havent perdut aquellas condicions qu' implica la táctica d' un viure aparatós, se contentan ab plorar fets Jeremías los bons temps de sa passada benhauransa, no son ja gens de temer.

No obstant, com sos descendents, fills, nevots y nets apar que vulgan imitarlos, es menester que la gent que no fa cap alarde de sos mérits, per dedicarlos al bé comú, moguda per un sentiment propi en tot home de dignitat, procuri combatre á tota costa y ab las armas més contundentas que la panoplia de la publicitat continga, aquestos rebrots, á fi de que no s' arrelin per més que trobin tant bona terra com la de la illa de «La Providencia.»

Sí; es necessari que desaparescan de nostra societat aquets típos d' oryflama, joves en sa majoria, que de tant en tant sobresurten tot fentse ayre ab lo vano de la atrevidés; figuras sens contorn ni mes sombra que la que 'ls projecten los homes ilustrats qu' élls seduheixen ab lo esqué de sa llàbia; personatjes d' encant dels que no 's vehuen las taras perquè enganya la baratura; aprenents que 's contractan de fadrí, sens coneixer las prácticas de son ofici; efigies decorativas, que sols produheixen efecte ab la llum Drumont que 'ls dirigeix lo embaucat que 'ls rodeja; monedas falsas que tenen de passar de vespres y ben fregadas ab lo argentviu d' un mirall perquè no las retirin de la circulació, com aixís deuria succehir, que no es just que l' home de verdader mérit se torni calvo capficat en sos estudís sens rebre una paraula d' agrahiment ni la mes lleuguera distinció del públich per lo qual se sacrifica y afanya, al pas qu' aquells arlequins socials ab lo soroll

de sos innumbrables cascabells, logran cridar envers á sí la general atenció y 'l comú aplauso. Sí, es menester que no puga constituhirse de nou la célebre societat de «La Barra», qual nom, per escarni públich, fins té d' atmetres en lo diccionari de la llengua, per la forsa de sa propietat: cosa facil de conseguir sí, com los de la illa de «La Providencia», s' avenen los homes de dignitat y bona fé per impedir que sas arrels atravessin la primera capa del terreno en que vejetan.

JOAN PONS Y MASSAVEU.

L' ENVEJA

Contra enveja pietat.

Traball distingit ab lo premi ofert per la redacció de l' ESCUT DE CATALUNYA, en lo derrer certámen de Vallfogona.

DIFERENCIAS ENTRE 'L VICI Y LA PASSIÓ.— CALIFICACIÓ DE L' ENVEJA.

Es *vici* la degradació dels nostres sentiments, així com la *virtut* es la perfecció d' aquests. L' home, donchs, está destinat á mantenir una lluyta constant entre 'l bé y lo mal, ocupant lo piu d' una balansa en que pesa d' una part lo fons de bondat que li es innat y que 'l porta al compliment de son deber y d' un' altra las malas inclinacions á que 'l conduheixen certas necessitats sentidas ab massa violencia, que no pot dominar, y que s' anomenan *passions*, quina resistencia troba en la moral y en la educació.

No essent fácil de fixar en absolut la diferencia entre lo que pot dirsen *vici* y lo que se 'n pot dir *passió*, tindré en compte, en lo cas concret á que volém referirnos, que 'l *vici* es un hábit dolent oposat á la virtut y que la *passió*

es un sentiment vehement que s'apodera de l'ànima y no dona lloch al judici recte, porque domina á la rahó, y dirém: que l'enveja pot esser considerada com á un *vici* de la societat y com á una *passió* del individu; en lo que toca á la primera, porque afecta sa marxa general perturbantla y degradantla, y respecte del segon, á causa de que l'influeix en sa conducta moral, á impuls d'una necessitat imperiosa que 'l priva del predomini de la sana reflexió.

L' ENVEJA COM Á PASSIÓ DEL INDIVIDUO.

Al considerar las fondas perturbacions que la passió de l'enveja ha causat en tots los temps, d'ensá que aparegué la humanitat sobre la terra, la pensa s'abisma en una mar de perversitats y de crims. Flagell terrible de la nissaga humana, ahont se vulga que nasca 'l bé allá 's dirigeixen sas enmatzinadas sagetas á ferir los cors, fentlos destilar per la ferida lo fel qu'amarga la vida de las societats, sembrant á dojo l'odi y la mort y tornant á l'home en víctima y butxí de sí mateix y de sos semblants.

Filla del orgull y de la vanitat, germana de la gelosía y del rencor y germanastra de l'ambició, totas aquestas passions de concert ab la impotencia, naix com estranya frisansa en lo cor del envejós que s'abandona á n'ella y no la resisteix porque s'hi infiltra ab traidoria, embarga sas facultats morals y perverteix son bon sentit ofegant tot sentiment noble, altera son organisme físich possehintlo d'insólita agitació febrosa y fá creixer en inamiables proporcions la sort del imaginat rival, contra qui vessa en accions indignas sa baba corrosiva qu'engendra l'odi y la malícia.

Ni davant de la calumnia se detura, ni davant del crim s'espanta, y així mata honras com arrenca vidas; ni respecta 'ls llassos sagrats de la familia, qu'ans bé lo irritan, y així fá de Cain lo primer envejós, lo primer criminal, lo primer fratricida.

Malehit rosech de l' ànima, no li consent altrás afeccions qu' aquellas que satisfan la vanitat y donan alardes al orgull, no deixant concebir l' amor y l' amistat mes que com á satélits d' aquella ó d' aquest.

Al tractar d' aquesta passió no podém sustraurens al recort de la tan celebrada obra del Dr. Descuret (1), aqueix llibre que voldriam veure en mans de tothom, pera que tots aprenguessen á conéixens y á dominarnos, ahont se troban recopiladas algunas definicions de la enveja donadas per los mes distingits moralistas francesos. No 'ns sembla donchs fora de lloch l' ampararnos de tals autoritats pera definirla mes exactament.

«L' enveja, diu Charron, es germana carnal del rencor; es un pesar que rosega 'l nostre cor per lo bé que altres están gosant, pesar que converteix aquest be dels altres en dolor nostre.» La Rochefoucauld, diu; «que consisteix en furor que no 'ns permet sofrir que 'ls altres gosen de un bé.» Y Vitet en sa *Medicine expectante* la defineix dihent: «qu' es una habitual disposició á veure ab disgust qu' altres disfruten dels bens y de las ventatjas que nosaltres no possehim, ab un rencor y desitj contínuos de veurelsen privats y de gosarne nosaltres,» y lo sabi higienista y moralista primerament citat, al reasumir aqueixas definicions, fá notar que no deu econfondrers l' enveja ab la gelosía, y distingintlas diu: qu' un es *gelós* del bé que posseheix, y es *envejós* del que posseheixen altres.» La gelosía es donchs la resistència, la enveja es la agressió. L' una es la defensa, l' altra es l' atach

Tots los moralistas tenen per tant á l' enveja com á una de las passions mes dolentas, puig ella es la que aviva 'l foch de moltras altrás que li fan d' acompanyament; la que 's fá un seguiment de odís, de rencors, d' ambicions, d' assassinats y, fins dirém, de suicidis.

Y no 's crega que tractem de carregar d' ombra aquest quadro, porque l' home possehit de aquesta passió, condemnat com está al suplici de Tántalo, no podent may arribar á trobarse en situació de no envejar á ningú, puig

(1) *Medicina de las passions.*

que l'enveja es insaciable, cau en la desesperació y en una bojeria rabiosa que 'l conduheix á cometre tota mena d' atentats.

L'envejós es l'esser mes infelis de la terra; lluyta sens treva ni descans pera obtenir un fi que no coneix; corra delirant al darrera d' un impossible, y com llop atacat de rabia, mossega á tort y á dret sense profit propi y ab gran dany dels altres. Son primer pas es una mena de robo moral; s' apodera imaginativament de ventatjas que no li pertanyen; s' acostuma á obrar ab segons fins y desconfia de tota generositat, puig incapás d' escometre actes nobles no 'ls comprén en los demés.

Veyentlo concentrat; possehint la quinta essencia del egoisme; fret é indiferent en apariencia, consumit en realitat pel foch d' un volcá interior que li abrasa las entranyas; la sanch se li acumula al cor y sa pell plomissa acourada transparenta la ictérica bilis; la noblesa de las faccions desapareix ab las senyals de la salut; una agitació febril s' endevina darrera de la glassada calma; la mirada, fosca é indecisa, llensa de tant en tant guspiras de llamp dessota del front ennuvolat; lo llabi inferior s' avansa desdenyós y descolorit; á la rodonesa y tersura de la cara se substituheixen formas angulosas y arrugas; la juvenesa se marceix; las carns faltadas de la sanch que bull ardenta en l' interior se deprimeixen y aixugan; la ossamenta se pronuncia; sobrevenen alteracions en las funcions digestivas qu' agrejan encare mes lo carácter; la mes petita contrarietat l' irrita; alterat son sentit moral, los actes mes vils li semblan justos, y posat en vertiginosa pendent, taca sos llabis ab la calumnia y es conduhit al abisme del crim pel camí de la desesperació.

«L'enveja,» segons Vauvenargues (1), «no pot perma-neixer amagada; acusa y judica sense necessitat de pro-vas; abulta 'ls defectes; aplica calificaciones enormes á las

(1) Lo Marqués de Vauvenargues, noble militar y filosofh, eserigué una *Introducció al coneixement del enteniment humá* acompanyada de reflexions y máximas, obra tan rara com interessant; morí á mitjans del segle passat.

»faltas mes petites; son llenguatje vessa fel, exageracions
»é injurias, s' enceba ab rebeldia y ab furor contra 'l me-
»rit capdalt; es cega, furiosa, insensata y brutal.»

«Afehim, diu Descurret, algunas altras senyals á n' aquest caràcter del que Vauvernagues no dona mes qu' un imperfect dibuix, y que casi no 's refereix mes que á la enveja franca y brutal de las classes baixas. En la bona societat, l' envejós casi té tanta pusilanimitat com baixesa; la calumnia es son arma preferida y no sol usarla sino per darrera y en la obscuritat. Quan sab un esdeveniment desagradable pera son rival, lo veureu ab un sonriure infernal que apunta á sos llabis aprimats. Al contrari si arriba á saber la noticia de un succés favorable obtingut per aquest meteix rival ó per una persona extranya, al instant se contrahuen sas faccions, arruga las ceyas, sos ulls s' enfonsan en las órbitas; sa cara ja amagrida sembla que 's trasmuda perque en efecte sembla qu' al envejós l' enflaqueix la ditxa agena. Finalment si sent alguna producció d' un merit capdalt, calla; mes aquest silenci val tant com un elogi, perque l' envejós no estima y no alaba mes qu' als morts. En semblant cas l' indiferent y l' ignorant poden estar també callats; mes sa posició es tranquila, y tots los seus muscles restan afluiats; mentres que l' envejós, encare que se 'l supose molt hábil en disfressar sa enveja, casi sempre 's descubreix á un observador atent, per un lleuger patellajament, com si volgués venjar d' algun modo son despit en lo sol de terra.»

En totas las épocas de la vida, en totas las posicions socials del home, es de veure com ab mes o menos intensitat la passió funesta que 'ns ocupa li combat tota inclinació al bé, destruint ó quan ménos viciant tot sentiment elevat.

Veuremlo ja possehit de l' enveja en la infantesa. Un noy veu una joguina en mans d' un altre, la mira ab dalé, voldria apoderarsen, mes l' en priva certa resistència, cert temor que sent interior y que li diu que vá á cometre una mala acció; per fi la inclinació dolenta 'l vens,

allavors allarga la má ab tremolor y quan comensa á apareixer un somriure de triumfo apenas perceptible en sos petits llabis, se troba ab la resistencia de l' altre, excitada per un' altra passió, per la gelosía, y quan se convens de que l' objecte envejat no pot esser seu, s' entristeix, baixa 'l cap, recula y mira de rehull. Veus aquí lo primer crit de la passió; crit qu' en lloch de esclatar se 'n torna endins dels llabis y s' ofega á dins del cor. Veus aquí la llevor del odi.

Y després, en proporció que l' home 's desenrotlla en forsas físicas y en facultats intellectuals, va sentint ab mes violencia lo rosech d' aquest corch, que sols s' esmortuix, si per cas, en alguns, mentres duren los anys felissos de la primera juventut, baix la influencia d' altrás imperiosas passions, no tan innobles potser, pera renaixer ab l' ambició del home ja fet.

Hí ha no obstant molts subjectes que sia per educació moral defectuosa, sia per temperament físich, tenen una propensió á concebir aquesta passió y arriban á estar enterament possehits per l' enveja fins en lo período en que solen dominar mes generosas passions, mes aquestos son tipos despreciables y desgraciats que per sort no abundan. En general l' home está, per una part, més ó ménos contingut pels principis morals en que ha sigut educat y sent, per un' altra, la influencia de sas bonas inclinacions naturals, emanació divina del Esser qu' es tot bondat, y aquestas influencias se sobreposan en lo período de la vida en que l' home 's troba mes abiat en situació d' esser envejat que d' esser envejós, quan bull tant la sanch, s'iva de vida, dins de sas venas, que fins la vessa generosament y sense reflexió per la honra ó per la patria; quan en son porvenir son tot esperansas y li semblan fácils totas las posicions d' obtenir y totas las aspiracions de realisar. Mes després, quan las ilusions van perdentse y l' home comensa á entreveure fixada la seva sort, llavors torna á sentir la veu de la enveja, posada al servey de l' ambició, que 'l crida á valerse de maquinacions tenebro-

sas y d' hipocresia refinada pera conseguir, encara que sia á costa d' altres, un mérit, un títol, una posició distingida, fins y á tant que entrat en la edat madura, al sentir sas forsas en decadencia, faltat de temps pera realisar ja ideals, s' abat al rigor de la impotencia y recull dins del cor tota la amargor, tota la ira, tot lo rencor, tot l' odi que la espantosa enveja hi ha anat aplegant. L' home envejós mor en fi, y la passió que l' acompanya fins á las portas de la eternitat encara 'l martirisa y son sospir darrer surt de sas llabis com ardenta brassa mitj consumida, última expressió de la seva enveja contra la felicitat dels que 'l sobreviuen.

L' ENVEJA COM Á VICI SOCIAL.

Habent vist ja á la enveja encebarse en l' individu, abismarli la salut física, alterarli la rahó, aqueix dó sublim de la Providencia que l' home deu usar pera combatre sas passions ilícitas y violentas, apartantse per aquest medi més y més dels essers irracionals; consideremla ara com á vici social y haurem donat fi al nostre propósit.

Las societats son tant ménos felisas, quant ménos practican la virtut puig que 'l fi de aquesta es trobar «la conformitat de la voluntat particular ab la voluntat general.»

L' enveja, passió essencialment egoista, es la que més resistencias provoca y per aixó, no dubtem en repetirho, es, sino la mes funesta, una de las mes funestas qu' afligeixen á la humanitat y que mes alteran l' orde moral en la societat. Lo mérit desconegut y rebaixat, la dignitat ferida, la calumnia, la infame calumnia que danya sempre, propalada, los serveys oblidats, la amistat perduda, la familia menyspreuhada, lo relaxament de tots los vincles y lo desconeixement de totas las consideracions socials ¿com no excitarán resistencias? ¿com no provocarán trastorns y delictes y horrors?

Literats, artistes, advocats, metjes, homens polítichs, militars y, en general, tots los qui han de subjectar llurs actes á la crítica y sanció del públich, son entre las diferentes professions los que mes solen estar dominats d' aquesta passió, qu' influida per la vanitat, dona una idea superior y equivocada de las propias qualitats y mérits y rebaixa 'ls mérits y qualitats dels altres.

Mes ahont l' enveja s' deixa sentir doblement pernicioso sobre la societat, es en las esferas del poder, sota la influencia del luxo, de l' ambició y del orgull. Allí cubreix son rostre sinistre la careta del somriure cortesá y erigint en sistema 'l dessimulo y la hipocresía, prenent carta de residencia en tots los esperits, ataca á l' hora ménos pensada com afamada pantera que 's recull en sí meteixa pera llansarse ab major furia sobre la descuidada presa. Y á son capritxo los governs de las nacions son patrimoni de gents cínicas y perversas y 'ls pobles corran com vaixell sens timó ni brújula per mars desconegudas, empesos pels huracans de las revolucions y de las guerres que causan innumerables víctimas ignocentas.

¿Quants crims polítichs no son efecte de la enveja? ¿Quantas vegadas no es la sofisticadora de l' ambició? Donem una ullada á la historia y arreu hi trobarém lo regicidi satisfent á una espantosa passió que vulgarment se confon ab la ambició y en realitat no es sino l' enveja. L' ambiciós polítich podrá sacrificar los exércits, podrá dessangrar y arruinar als pobles, mes quan la passió se dirigeix contra una persona determinada, pera suplantarla en la posició elevada qu' ocupa no es sinó l' enveja, sempre odiosa y personal.

Las guerras internacionals no reconeixen moltes vegadas per orígen mes que l' enveja del un al altre home de estat; las guerras civils no son causadas mes que per la enveja d' uns á altres partits polítichs. Forsa es confessarho; aquí á Espanya, y també á fora d' Espanya, desapareix en la lluyta dels partits la idea política y no combat mes que l' esperit de partit; personificadas així las

agrupacions en que las nacions están divididas, tota solució queda reduhida á veure qui manará y l' enveja s' en-senyoreix dels partits polítichs com dels individus.

Així meteix influeix en los problemas socials invadint y tiranisant á las classes menos afavoridas per la sort. Los honors y títols de l' aristocracia produheixen una mal dissimulada enveja en las classes populars que 's desfoga en epígramas contra la vanitat y l' orgull; las classes pobres envejan á las mes ricas sa posició desembarassada y cómoda, y no deixan d' aprofitar totas las ocasions pera denigrarlas y traure llurs defectes á llum, mes essent aquesta una enveja que 's fa evident y que moltes vegadas fins arriba á esser desvergonyida, no fora tan de temer si no 's vejés interessada en las qüestions socials sempre latens.

En la lluyta de classes avuy plantejada, se posan en joch certas passions y certs recursos de defensa per part de las classes ricas que no poden considerarse tampoch lligítimas; tot s' exagera; cada pas donat en cert sentit quan la ocasió 's presenta mereix un retrocés en sentit oposat quan pot aprofitarse la oportunitat, y en aquest joch de passions en que l' enveja representa tan important paper, en vá 's busca un equilibre enrahonat, que sols podria trobarse en los principis de la sana moral y de la justicia.

Vejas donchs, com entre las diferentas classes de la societat, lo mateix qu' entre 'ls partits polítichs, qu' entre 'ls individus, aquesta passió, aquest vici social, exita sempre grans resistencias y combats.

Perturbadora de la societat fins á lo increible, á causa del refrech de passions que excita y alimenta, concita y arma individus contra individus, familias contra familias, partits contra partits, classes contra classes, nacions contra nacions. Destituheix á l' ambició de lo que té de noble y absorbeix la bellesa de la emulació.

Condemnada per la religió, execrada per la moral, assot enviat pel infern á la humanitat, prou diu la mal-

dat d' aquesta passió lo fet de que la moral y la religió li oposan la virtut mes sublime, la Caritat, aqueix dó del cel que confon en una abrassada d' amor á tots los qui som sobre la terra.

Al desitjar als nostres lectors que may se vejan víctimas de l' atenció d' un envejós, lo qu' es un mal lo pitjor de tots los mals, que no 'ls faltará si posseheixen algun títol, mérit ó fortuna, habem de recomanarlós també qu' estigan molt alerta pera que l' enveja no fassa niu en son cor, y que no tingan envers aquesta humanitat, de que forman part, mes sentiments que 'ls nobles y sants de la caritat y de la germandó.

ANTON MASSÓ.

LO SÓ DE L' ARPA

Poesia escrita pera 'l concert de Esmeralda Cervantes

Al péu de la fossa que té de dragarlos,
quaranta sers pregan juntadas las mans;
quin dol fa sentirlos! quin clau lo mirarlos!
y tots tenen pares ó fills ó germans.

Ab l' ànima als llabis y al cor l' agonía,
los ulls tots élls tenen fixats en la créu;
entorn dels quaranta, l' atmósfera omplía
l' ardor de la febra, lo plany del adeu.

Y sols de la cera lo blé espeternega
y amolla 'l relotje l' arena gra á gra,
y s' ou la esperansa que 'l vol ja desplega,
fujint d' aquells àmbits per més no torná!

Més, ¿es remor d' alas aixó que s' escolta?...
¿S' allunya ó s' atansa?... ¡Qu' es trist y qa' es dols!
Potser als quaranta farán ja l' absolta
partdemunt dels núvols, los àngels, á vols.

Tant tost sembla l' aura movent lo brancatge,
de fulla en fulleta la font gotellant,
de l' ona 'l murmuri perdentse en la platja,
del cisne al colltorcer la véu aspirant.

Ja creix, ja s' apaga; ja increpa, ja implora;
sarcástica queixa ja es, ja sospir,
la flor que 's desfulla, l' aucell que s' anyora,
la véu llunyadana del bronze al morir.

Cascada un cop sembla de plors despenyantse,
del rossinyol tendre l' ensaig vergonyiu,
del sálser la copa cahent y dressantse,
lo pas del insecte, la presa del riu.

Soroll d' un ropatge que prop arrossega,
confosa petjada d' un pas avansant,
la véu d' una verge que ab l' ánima prega,
las cordas de l' arpa d' un ángel parlant.

De sobte aquells homes que ja se 'ls glassava
la sanch á las venas, palpítals lo cor,
á tots la esperansa de nou abressava
tornantlos la vida tant sols per amor.

—Miracle, miracle! clamavan plorosos
Benhajas cent voltas, arcángel diví!—
y entorn de la verge, de genolls, confosos,
sas plantas á besos s' afanyan cubrí.

Més ella, aixecantlos, en Déu s' inspirava
dihent:—L' art us salva, rendiuli tribut:
com d' Orféu la lira las feras domava,
enternir un home mon arpa ha pogut.

Ab ella segueixo, d' amor pelegrina,
estats y realmes per gloria del art:
qui fassa la vía que á mi m' encamina,
potser qui m' inspira conega més tart.—

Digué, y d' allavoras ja l' arpa vibranta
de la Esmeraldina coneix tot lo mon:
quan polsa sas cordas es l' art el que canta,
quan Déu sent als genis al punt los respon.

FRANCESCH UBACH Y VINYETA.

À ESMERALDA CERVANTES

Al vibrament de ta arpa, Esmeraldina,
vibran del cor las més sensibles cordas,
que, si armonias celestials recordas,
no olvidas, àngel, ta mansió divina.

Tu als irats calmas com Davit jòh nina!
Las portas romps á la clemencia sordas,
y fins la platja en que ab ta nau abordas,
si estéril n' era ja sas flors t' inclina.

Car las llevors del bé, que tu sembrares,
ja un oretj precursor hi dú en sas alas,
y 't baixan llurs rastells palaus y vilas.

Aucell, qu' en climas tan variats trinares,
no menyspreis lo cant de las cígalas
avuy que en l' arbre de ton niu refilas.

DAMAS CALVET.

LO QUE DIU L' ARPA

À ESMERALDA CERVANTES

VINA, gentil donzella, del mon la encisadora;
vina en rubor velada; mon esperit t' anyora:
los brassos tremolosos esténlos sols per mi:
jo visch en eixas cordas esclau de ta hermosura,
que 'l jorn de ta naixensa la célica blavura
per ton amor deixí.

Mon ánima y la teva son ánimas parionas;
tu y jo som fills del ayre: com feble papallona
no més lo frech del lliri ja 'ns pren la brillantor.
Sols al través d' un núvol los homes te coneixen:
mas cordas t' endevinan; mas cordas que glateixen
á l' una ab lo teu cor.

Quan tu de lluny me miras, oh tendre benaymada,
dins de ma essencia vibra lo llamp de ta mirada
y música de besos se 'n vola cap á tú;
fins al sospir mes tímit que al llabi teu se mostra
tot lo meu ser gèmega: mes eixa parla nostra
no la coneix ningú.

Quan á la nit reposas sobre 'ls coixins dormida,
dret, en la fosca estancia jo vetllo per ta vida
com obedient esclava d' engelosit senyor:
y si la lluna 'm banya de sa blancor intensa
l' ala d' un ángel semblo que per mirarte avensa
lo cos en la foscor.

Llavors, ¡oh quantas voltas s' omple ta cambra muda
de fressa misteriosa, dins la negror perduda,
com lo brunzir d' abellas vora d' un buch de mell
soch jo no mes, senyora, ta dolsa companyia
que m' he dormit vetllante: es l' arpa que somia
ab los teus dits de cel.

Mes quan major ventura mon ánima atresora
es quan te veig regina dins cambra enlluernadora
dictant á reys y prínceps la màgia de ton pit:
ab eixas mans mas cordas del callament despullas,
y tots los cors al' hora semblan un bosch de fullas
per lo lleveig ferit.

¡Ay si llavors lo pobre te mostra sa fillada!
¡ab quín desitj los brassos m' estens arrebatada
la pluja de mas notas tornantlas pluja d' or!
ni l' ayre 's mou; los ángels per los estels te miran;
per escoltarte aplegan las alas tots, y espiran
las arpas del Senyor.

Oh vina, ma estimada, recórrerem la esfera,
l' espos vora l' esposa y en incessant carrera,
jirats al sol de cara; mirantlo fit á fit:
qu' ets tu de poble en poble romeu de l' armonía;
y á mí pera ta gloria la Mort me recullia
dels brassos de David.

Muntem la mar! sa escuma te bressará ab tendresa
creyent que un altra volta Venus va á eixir deesa:
sirenas cantadoras oirás en l' horisó:
y 'ls tendres ulls de Saffo veurás dins l' aygua clara
llampejant sorpresos creyent que dura encara
de sa lira 'l ressó.

Petjem la pols! L' onada del Nil restará muda:
en lo desert la esfinge s' adrestrará esmoguda
creyent de nou esclavas las fillas de Judá;
y brodarán tas vias de flors las bayaderas;
y 'l deu colós de l' India per sobre las palmeras
rugint te cridarà.

Y quan la terra tota veneri ta petjada,
al niu de ta naixensa tornem altra vegada:
primer graó al descendre, l' últim al pendre voll!

Y assobre 'ls llors magnífichs de ta esplendent carrera
oh abressam, y ab la nota que l lensarás darrera
pérte mes alt que 'l sol.

Si un dia Catalunya mes digna de sa historia
basteix pera sos genís un monument de gloria,
coroni 'l sant alcássar ab l' arpa de tas mans:
los nostres vents durantli sa trista cantarella;
y dirá 'l mon ointlos: es Esmeralda, es ella
que parla desde 'l cel als catalans!

ANGEL GUIMERÁ.

NOVAS

La eminent arpista Donya Clotilde Cerdá, coneguda per tot lo mon baix lo nom de Esmeralda Cervantes, trobantse de pas en esta ciutat pera l'Egipte, Filipinas y altres països del Assia doná lo divendres 26 del present en lo Teatre Principal d'aquesta ciutat un concert despedintse dels catalans sos compatricis. En aquest concert y com un tribut d'admiració á la senyoreta de Cerdá, hi prengueren una part important las lletras y música patrias. D.ª Carlota de Mena y D. Hermenegildo Goula, artistas distingidíssims de la escena catalana, representaren ab molt acert respectivament *La Saffo* y *Lo guant del degollat*, dos de las obras capdals de D. Victor Balaguer y's llegiren poesías dels senyors Calvet, Riera y Bertran, Roca y Roca, Soler, Ubach y Guimerá. Los coros de Euterpe dirigits per lo mestre Rodoreda cantaren ab l'acert de sempre dos de las millors composicions del immortal Clavé, y la música de ingeniers baix la batuta del Sr. Roig executá ab mestria algunas de las mes grandiosas pessas del seu repertori.

Esmeralda Cervantes entussiasmá com sempre al públich que cubrí la escena de rams y coronas de flors obligantla ab la insistencia de sos aplaudiments á tocar altres composicions que no eran al programa. No hi ha prou paraulas pera elogiar á Esmeralda Cervantes. *La Renaixensa* la felicita com lo numerós públich del Principal y li desitja molts llores en son nou viatge que aumentin sa gloria y la de sa patria Barcelona.

En aquest número publiquem las poesías que s'escrigueren expressament pera la Srta. Cerdá.

Ha tornat fa alguns dias de son viatge al extranger nostre estimat amich lo president de la *Associació d'excursions Catalana* D. Ramon Arabia y Solanas. Dit senyor aná á Suïssa pera representar á la *Associació* que presideix en lo gran Congrés internacional dels Clubs Alpíns que tingué lloch en Ginebra á primers d'Agost prop passat essent lo únich espanyol y la *Associació d'excursions Catalana* la única espanyola representada en aquella solemne reunió.

En la vetllada literaria celebrada per la esmentada Associació lo dia 25 del corrent llegí lo Sr. Arabia una llarga relació dels treballs de dit Congrés, y de las festas celebradas á Ginebra ab tal motiu. Tenim entès que s' ha acordat publicar íntegro aquest treball per contenir datos interessantíssims pera totes las personas qu' en nostre país se dedican á fer excursions. Sabem també que lo Sr. Arabia prepara per aquest hivern algunas conferencias explicant las notables ascensions qu' ha fet en los Alpes y lo resultat de sos estudis y notas presas en lo cantó dels Grisons sobre las llenguas *romansch* y *ladin*, que tanta semblansa tenen ab lo catalá.

La societat humorística *La Gralla* continuarà durant lo present any las diversions que tant nom li han donat en anys anteriors, habent celebrat la funció inaugural lo 27 d' aquest mes. Dita societat se serveix del idioma catalá en tots sos actes.

D. Francesch Fayos ha tingut la galanteria de remetrens la llegenda que ab lo títol de *La Bala d'argent* li fou premiada en los últims Jochs Florals de Valencia. Dita llegenda está correctament escrita y revela en son autor notables disposicions.

Ab aquest número donem fi á la publicació del treball del senyor Coroleu *Dels contractes de enfiteusis y á rabassa morta*. Aquest notable estudi obtingué premi en lo certámen celebrat l' any darrer per *La Renaixensa*.

La distingida escriptora Donya Maria de Bell-lloch nos ha remés la segona edició de sa notable novela *Vigatans y Botiflers* en la que hi campeja la galana dicció, energia y brillantesa de las imatjes y precisió en las descripcions que tan alt han posat lo seu nom. L' argument está ben desenvolupat y es sumament interessant.

Rectificacions á l' article *Lápidas romanas novament descobertas en la muralla antigua de Barcelona*.

Paginas.	Líneas.	Diu:	Deu dir.
114	28	IIVIR	IIVIR
»	29	NOVELLÆ	NOVELLAE
118	17	IVLIA	IVLIAE
»	»	estituta. on. o	estitutae...
»	18	(son óptim marit)	
»	19	Julia	á Julia
»	»	Luci	Luci....

Lo distingit poeta D. Alvar Verdaguer ha sigut premiat en lo certámen celebrat lo dia 2 de Setembre últim per la Societat de Llenguas romanas en Montpeller per una traducció en vers de las máximas de Fenelon.

Varis literats catalanistas obsequiaren ahir nit al distingit inginyer catalá D. Andreu Avelí Comerma ab un dinar que 's servi en los salons de la fonda anomenada de ca 'n Justin.

Inútil es dir que en ell hi regná lo major entussiasme. Se pronunciaren calorosos brindis, sobresurtint lo del obsequiat que ab valen-

tas frases demostrá son cor verament catalanista al dir que lo qu' ell havia fet ho debia al caracter que heretá naixent en nostra terra que ho es de energia y perseverancia.

Finalisá l' agradable vetllada llegintse diferents travalls en prosa y vers que foren sumament aplaudits.

En Valencia s' ha estrenat una pessa en un acte titulada: *Bufar en caldo fret*

La distingida escriptora D.ª Agna de Valldaura ha publicat un volum de poesías, qüentos y altres composicions ab lo títol de *Fullaraca*.

La que 'n podriam dir nova escola arquitectónica s' ha donat á conèixer brillantment durant las últimas firas y festas de Ntra. Sra. de la Mercé, ab la terminació de las obras de decorat d' algunas botigas, com la dels Srs. Duarry, Bonnin y Café inglés en lo carrer de Fernando, y la colocació dels dos candelabros modelo, costejats per l' Ajuntament en la plassa Real. En aquestas obras sos respectius autors los Srs. Vilaseca, Granell, Tenas y Gaudí han demostrat sas rellevants qualitats artísticas, caracterisadas especialment per la llibertat y soltura del dibuix y per lo més atrevit y brillant empleo de la policromia; lo que 'ns fa augurar dias de gloria pera l' art á Catalunya y en especial á Barcelona lo dia en que las grans obras de reforma que necessariament deuen ferse á la ciutat obren als artistes de esperit jove ample camp á llur activitat.

Las lletras catalanas acaban d' alcansar altre senyalada distinció á Madrid ab lo fet d' haberse traduhit al castellá la darrera obra de Mossen Jascinto Verdaguer *Idilis y Cants místichs*, essent lo traductor lo conegut escriptor Sr. Carulla. S' está estampant l' obra ab gran luxe en la impremta del Sr. Dubrull.

En la *Revista Europea* hem llegit una extensa bibliografía de la última memoria del P. Fita, firmada per l' erudit escriptor D. Joaquim Costa en lo qual se fan grans elogis de la darrera obra del novell académich, elogis tant mes notables quant es major la competencia del que 'ls prodiga.

Hem rebut la obra del nostre amich y colaborador D. Andreu Balaguer y Merino *Ordinacions y bans del comtat d' Ampurias*, de lo que 'ns ocuparém detingudament com mereix sa importancia.

S' está acabant, pera repartir tot seguit als subscriptors de LA RENAISSANCE l' obra de D. Salvador Sanpere y Miquel *Las Damas d' Aragón*.

L' últim dimars al vespre tingué lloch en lo saló de Cent la distribució de premis del certámen del Colegi Mercantil. Ocupá la presidencia la distingida poetisa Donya Dolors Moncerdá de Maciá que pronunciá un discurs brillantíssim interromput repetidament per los estrepitosos aplausos del públich. Deixem de fer la ressenya d' aquest acbat treball per haberlo de publicar en lo próxim número.

Lo secretari del jurat lo jove poeta D. Arturo Masriera després de llegir lo fallo passà á obrir lo plech que contenia 'ls noms dels escriptors distingits, essentho ab premi D.ª Josepha Massanés de Gonzalez, D. Emilio Vilanova, D. Antoni Careta y D. Emilio Coca y ab accéssit los Srs. Ribot y Serra, Casademunt, Carcassona, Verdú, Morera, Omarch y Lopez Orriol.

Lo *Diari catalá* fa saber que lo primer accéssit á la obra dramática *La Mort de Pompeyo* y cual plech sortí en blanch, perteneix á D. Francesch Pelay Briz.

Tots los traballs foren molt aplaudits. La Sra. Massanés gloria de nostras lletres, ocupá un lloch en la presidencia al costat de la senyora Moncerdá.

Lo violinista D. Eusebi Bosch acaba de posar en música y dintre poch se publicarán duas *Intimas* de D. Artur Gallard.

La *Enciclopedia* revista científica y literaria que veu la llum en Sevilla, ha reproduhit traduhintla al castellá la obreta que publica D. Gayetá Vidal y Valenciano ab lo titol de *Consideracions sobre la literatura popular catalana*.

Dimars proxim s' estrenará en lo *Teatro catalá* una comedia en 3 actes dels senyors Soler y Molas, ab lo titol de *La má del Inglés*.

La societat lo *Rat Penat* de Valencia va á publicar las poesías premiadas en los Jochs florals celebrats en aquella ciutat. Los Srs. Llorente, Ferrer, Torres y Llombart revisarán ditas poesías pera unificar la ortografia un dels fins que 's proposa aquella societat.

SUMARI

JOSEPH COROLEU.	Dels contractes de enfiteusis y á rabassa morta segons l' anti- ga y la moderna legislació. . .	257
J. PONS Y MASSAVEU.	La barra.	272
ANTON MASSÓ.	L' enveja.	285
F. UBACH Y VINYETA.	Lo só de l' arpa.	295
DAMAS CALVET.	A Esmeraldina Cervantes. . .	297
ANGEL GUIMERÁ.	Lo que diu l' arpa.	298
	Novas.	301

DISCURS

llegit per donya Dolors Moncerdá de Macià al presidir en lo saló de Cent de la Casa Consistorial la repartició de premis del Certámen de la Verge de la Mercé, convocat per lo Colegi Mercantil en lo present any.

SENYORS:

NMENSA es la meva emoció al aixecar ma débil veu en eixa cambra tradicional, urna sagrada que serva pe 'ls catalans lo florit ramell de nostra preclara historia y hont desde 'l poderós renaixement de la materna llengua, fomentat y felisment portat á cap, per la gloriosa institució dels Jochs Florals, hi han ressonat las autorisadas veus de molts il·lustres patricis, y 'ls grandiosos conceptes de tants sabis escriptors y eminents poetes.

Mès, com lo foch del sentiment es per l' humanitat poderosíssim motor, á ell demanaré ajuda, perquè fassia, sino potènts, seguras mas paraulas, al dirigir al il·lustrat iniciador d' eix brillant concurs D. Evaristo Dey, l' expressió de mon agraphiment, per haver sigut lo primer en

fer al meu sexe tan remarcable obsequi, y per haverme honrat, elegintme á mí, la mès humil é insignificant de las poetisas y escriptoras catalanas, pera tan honorífich cárrech; al insigne y tan justament celebrat mestre en Gay Saber D. Frederich Soler y als distingits y reputats poetas que componen lo present Jurat calificador, per sa delicada galanteria, cedintme un siti, al que ni per mos escassíssims coneixements, ni tan sols per l' autorisada aureola dels anys, me pertocava ocupar, y á tots, en fi, quants, sens tenir en compte ma mesquina insuficiencia, no s' han desdenyat de concorrer al present certámen.

Deber includible dels que aquest lloch ocupan, es lo de manifestar l' expressió de llurs sentiments, per lo que, ab veritable pesar, privo avuy á la literatura catalana, per un pobre treball meu, de la elocuent peroració ab que l' hauria enriquida la inspirada ploma de D. Frederich Soler. Perdonat me sia, en gracia de mon vehement desitj de pagar á ma patria l' humil tribut de mon ardent amor, probant de mostrar en breus consideracions, la necessitat qu' en mon humil concepte tè Catalunya y sa renaixent literatura, de la delicada cooperació femenina y de la unió d' aymadors de fé, d' entussiasme y de cor; ja que ab aytals ceptres, han dominat sempre los poetas y fins los filosops, que han lograt imprimir llur sagell, en l' humanitat per la qui predicaren sas doctrinas.

Ab lo mateix desitj que 'l donzell enamorat, voldria tenir á má las joyas mès ricas y triadas, pera engalanar á la gentil aymada de son cor, així voldriam los entussias-tas fills de Catalunya, afegir á sa Comtal corona los més preuhats florons de la civilisació moderna. Mès, perque la joya alcansi la sublimitat y perfecció de la bellesa, no basta 'l doll de poesia sanitosa; es necessari lo conreu dels nostres inspirats artistas, pera que pugui ostentarla desembarassadament en son noble front; nos es precís regenerar las fonts de la sava que li donan vida, y pera tan transcendental treball nos es indispensable la cooperació de tots los catalans, puig que sols ab un esforç de

patriotisme, es possible la salvació de la nostra avuy amenassada industria; y en vá esperarém los auxilis dels extranys, si nosaltres, sos mateixos fills, no 'ns afanyem á prodigárlosi! A temps hi som encara: tots y cadascú dintre de la sèva esfèra, podem contribuhir á aplicar lo bàume salvador, ab que la vanitat y la indiferencia vá aniquilant de dia en dia á la nostra aymada pátria.

¿Qui pot donchs desconèixer lo qu' en obra tan meritoria, podrían contribuhir nostras hermosas y gentils senyoras? Fá pochs jorns que l' eminent literat D. Francesch Ubach y Vinyeta se planyía en un elocuent article publicat en las columnas de la important revista «Lo Gay Saber» de la fatal preferencia, que desde la noble dama, á la senzilla menestrala, concedeix lo nostre sexo á tot lo que 'ns vè del extranger. Puig que, desdixadament, es la justíssima veritat y no es possible duptar dels generosos sentiments que animan á las nostras damas ¿per qué per falta de premeditació, per un mal entés ergull ó per fernos esclavas de la capritxosa moda (amiga sempre de la Fran-sa) paguem als forans lo tribut que mereix la constancia y afanys dels nostrés intel·ligents industrials, que tan brillantment han sapigut col·locarse en quantas exposicions han prés part? ¹

A las nostras damas las hi sobra elegancia y bon gust, pera poder realsar sos encants ab cullita del país y sens que terras llunyanas los hi dongen lo model que han de seguir: bona mostra de la veritat qu' enclouhen mas paraulas, es la nostra tradicional y graciosa mantellina y lo vistós mocadoret de seda, que tan gentilment rumbejan nostras ayrosas menestralas.

En la nostra voluntat está, donchs, lo mostrar que sabem esser més que cegas imitadoras, y en la noblesa dels nostres sentiments fer que sustituheixen las nombrosas marcas que portan escrit «Productes de París, Lóndres,

1. No 'm detinch en las moltes consideracions que podria fer referents á la protecció de la nostre industria, per haberho fet molt estensament en son erudit discurs presidencial del Certamen convocat pe'l periódich *La Bordadora*. La primera de las nostras escriptoras, Sra. Massanés.

Viena, etc., per una que afalague dolsament lo cor dels nostres avuy desconsolats obrers, y diga tan sols «Productes Catalans.» Ergull y ben llegítim, ha d' esser la protecció als nostres industrials, puig que, á la fi, quan no son pares, marits ó parents, son germans nostres, per esser tots fills d' eixa fértil y amorosa mare, á la que debem lo pá que 'ns alimenta, l' aygua que nostra set apaga y fins las dolsas ratxas del ayre que respirem!!..

¿Y si en lo terreno purament material, pot reportar tan profitosos resultats la cooperació de la dona, quan no será sa benfactora influencia (tan sols baix lo punt de vista del sentiment) en l' encisador cel de la literatura catalana, ahont hi escampan ja sos raigs consoladors astres tan resplandeixents com la primera de las nostras poetisas la eminent Josepha Massanés, la inspirada Victoria Penya y las distingidas María de Bell-lloch, Agna de Valldaura, Emilia Palau y tantas altres que fora llarch enumerar?

Com nos diuhen los llibres sants, al crear Deu á la dona, no la formá com á l' home de tosca argila sino de la materia ja ennoblida y purificada de Adam; y no de qualsevulla de las diferents parts que constituheixen lo cós humá; sinó de una immediata al cor, junt al santuari habitat per tot lo que l' home més estima y ahont s' elabora lo sagrat foch al calor del qual brollan y prenen forsa los fets més nobles y generosos de la vida humana.

Creada així la dona, clar se manifesta que 'l Sobirá Autor del univers volgué enriqueirla ab un manantial de sentiment, que ha embellit ab son puríssim doll las generacions de tots los segles, deixantlo marcat ab sublimes epopeyas, que servan entre llurs fullas los anals de totas las épocas y nacions.

En l' esplendent aurora del Cristianisme, María apurant en lo cim del Gólgota la copa de tots los dolors, per ferse l' amorosa mare del llinatge humá; en l' historia antigua, Judit salvant al poble d' Israel amenassat per la host desenfrenada de Nabucodonossor; en la nostra historia política contemporánea, Mariana de Pineda per-

dent la vida al impuls de la més sublime abnegació; y en la vida privada, dins lo sagrat temple de la familia, vessant la tendresa de son carinyo filial aprop del llit de la desvalguda ancianitat, vetllant com àngel guardador lo brés del ignocent infant, y, font inagotable de consol, compartint amorosa ab lo company de sa existencia los dolors y lluytas de la vida, la dona manifesta constantment ab quanta prodigalitat Deu ha dotat son cor ab los abundants raudals del sentiment, sagrat verger d'ahont han brotat las flors que ab més inestingible flayre, han enriquit á la antigua y moderna literatura.

La poesia, emanació del cel despresa, á qui Deu permet niar en la feble pensa humana, no devalla á la terra per sols complaurens ab cadenciosa rima ó sorpendrens ab grandiosas y brillants imatges; la misericordia Divina, nos l'ha concedida com un deleytós oassis, en qual dolcíssima sombra, trobi la fatigada humanitat, no sols plers y esbargiments sinó fruyts saborosos que ab sa benefactora sava, encoratjin l'ànima, pera creuhar fortalescuda ab l'esperansa de las grandesas del cel, las miserables petitesas de la terra.

Tasca reservada á las matemáticas, á la química y física, es lo cercar en unitats numéricas, en las entranyas de la terra ó en lo fons de un laboratorí, los admirables descubriments que de una manera tan prodigiosa contribueixen al progrés y benestar material dels pobles, y sia pe'l poeta la benhaurada misió d'escampar ab sos cants los puríssims raudals de la fé, del consol y amor al próxim, únichs medis, qu' en la egoista atmósfera que 'ns rodeja poden transformarse en poderosos elements, per alcansar lo perfeccionament moral, y, ab éll, la germanadat, no de nom, sinó la que 'ns predicá 'l Diví Redentor dels homens, entre tots los sers que componen la gran familia humana. Sols així deixarà complerta la misió á la que Deu l'ha destinat; sols així podrá agraphir á son Criador lo haverlo enriquit ab la sagrada flama de la poesia, fentlo en l'ordre moral, no sols cap de la humanitat de son temps, sinó de las venideras generacions.

En las edats passadas en que la llum de la il·lustració, era sols patrimoni de privilegiadas classes, no podían fer tan gran lo devastament que poden ocasionar avuy, la propagació de doctrinas desconsoladoras, de que aparferne gala la moderna literatura.

Lo poeta del sigle actual, ha de pensar que 'ls seus treballs estan destinats á recorre tota l' escala social, y que responsable será devant de Deu y del pervindre, si en lloch de sembrar de profitós blat lo camp encomanat á son conreu, hi sembra sols improductiva herba ó enmatzinada cicuta.

No está molts voltas en la voluntat del poeta, lo perfeccionament d' una poesia; pero hi está sempre lo fi moral y la elecció del assumpto. ¿Qui no ha sentit en la espinososa travessía de la vida, horas de abatiment, feridas causadas per amargas decepcions y fins tal volta, qualche pasatgera ráfaga, del borrascós temporal del dubte, que avuy somou desde un á l' altre confí, los més recondits fonaments del univers? Mes las poesías escritas en eixos moments de desencant, deuen inmolarse sens pietat, per lo justíssim temor de que als nostres germans no 'ls hi toqui alguna gota de l' amarga fel que las ha inspiradas. Res importa lo mérit que puguen encloure; ab tota la bellesa de la forma, ab tota la grandiositat del concepte, ab tota la brillantor de las imatges, aytals poesías, serán sempre com lo *hipomane mancenilla* de l' Africa, que ni la magestat de son conjunt, ni l' hermosura de sas brancas, lo priva de donar la mort, als que aspiran sas verinosas emanacions.

Lógich fou que 'n l' infancia literaria, cantéssin Teocrito y Virgilio la poesia pastoril, qu' en la heroyca, entonés Homero la poesia épica, y fos Dante la pirámide de la edat mitjana, essent sa Divina Comedia l' astre resplandeixent que irradiés en lo nou horisont, obert en lo puríssim cel del Cristianisme.

Avuy qu' entrada ja la societat en lo período de maduresa, nostra época analítica, nos ha portat ab sas escép-

ticas corrents al més desconsolador materialisme, es lògich y fins necessari, lo conreu de la dona en la literatura, perquè l' idealitat, la tendresa y sentiment de que està dotada, serveixin de vigorosos aussiliars á la potencia y saber del home, per destruir los verms que rosegan una per una las arrels de las flors que més embelleixen l' existencia humana y á qual poderosa essencia son degudas eixas maravel·las artístiques ab que restarán eternament marcats, los graus de cultura de totes las nacions del globo.

Mercé al saber y ardent entussiasme dels nostres més afamats poetes, lo renaixement de la llengua catalana, resta ja fonament arrelat, y ab la virilitat y forsa de sa juvenesa, pot evitar encara la propagació de contagis que la portarian irremissiblement á la mort.

Tal volta á la efícas intercessió de la celestial senyora, que desde 'l cim del Montserrat vetlla per nostra hermosa Catalunya, es degut que sa naixent literatura, conti ja ab eminencias qu' estan al nivell de Lope de Vega, Fra Lluís de Leon, Camoens, Tasso y Lamartine, sense que felisment, se destaquí entre tan preuhada agrupació, la desconsoladora figura de Lord Byron.

¿Y qui pot sondejar fins hont arribar podria sa preponderancia, si tots los grandiosos esforços que 's consumeixen individualment, s' agrupessin en amorosa germanat? Que la unió fá la forsa, está en la conciencia de tot-hom y 'ls nostres primers literats, han parlat ja sobre eix punt, ab tot lo doll de sa arrebatadora elocuencia y ab tot lo foch de un veritable patriotisme ¿per qué no seguim, donchs, los consells de sa autorisada veu? Ab l' ardent entussiasme que anima als nostres poetes y escriptors, aplegant y encaminant al mateix fi los esforços de tots, la nostra literatura, podria fundar un monument, que quan en lo pervindre, arribés á eix grau de superioritat en que apar que la má de Deu, se interposa á major elevació, dihent á l' home: «D' aquí no passarás,» restés com á eternal mostra, de la valua y saber de nostra aymada Catalunya.

Grecia un jorn la capdal regina de l' univers, lo brés sumptuós de la civilisació, la mare fecunda de tants d' héroes, artistas y poetas, podrá, sultana desolada, véures despossehida de sos més preuhats joyells, y fins de sos més famosos pobles, pero son Parthenon, mostrará sempre á sos desheredats fills, l' esplendor de llurs passats, y sas estatuas y maravellas disseminadas per l' Europa, proclamarán eternament al mon, al mateix temps que la supremacia de son inmensurable grandesa, l' iniquitat y cobdicia de sos opressors.

¡Benhajan los que fa vint anys iniciaren lo renaixement de la literatura pátria. Perqué així com la benefactora pluja, vivifica y reproduheix los elements de l' esplendent mantell que hermosetja la terra, així l' encisant rosada de la literatura, fecundisa y atrau al seu voltant als inspirats cultivadors de l' art.

Apar com que 'l poeta necessita de las maravellas de l' artista y aquest, del raudal de sa inspiració divina, per elaborar sas grandiosas concepcions.

Aixís al esfullejar lo sagrat llibre de la historia, trobem junt ab lo famós Ariosto, á Miquel Angel, lo geni més potent del univers; junt al magistral Velazquez, al fénix de la literatura Espanyola lo preclar Cervantes; junt ab la gran figura de Jovellanos, á Goya y Moratin que units per la amistat més vera, nos llegaren l' un ab son brillant pinzell y l' altre ab sa correcta ploma, la fidelíssima pintura de sa época: y en los nostres dias, al fecundant calor dels Jochs Florals, hem vist reproduhirse 'l geni en totas sas manifestacions, donantnos ab lo grandió esbart de tants eminents poetas, á Mercader, lo clássich pintor de las eminencias Cristianas; Caba, l' hábil pinzell de la elegancia y la bellesa; Fortuny, la fascinadora paleta que més brillantment ha sapigut subjugar á son poder, tots los esplendors de la vida y de la llum; Sunyol, lo clar espill de la escultura grega; Vilanova, lo dols pulsador de l' arpa sacra; Pedrell, la ja florida esperança de l' armonía dramática; y l' inolvidable Clavé, lo cantor de la ter-

ra, lo poeta músich que ab més sentiment nos ha fet saborejar desde 'l tendre idili de l' anyoransa, al épich cant dels Almogàvers!

Aquestas son las valiosas pedras que han vingut á enriqueir lo sagell de la nostra renaixensa; aquesta l' esplendent cullita portada á cap á la influencia d' eix foch puríssim, ab que s' han elaborat las més grans proesas del univers: l' amor á la pátria.

A inmarcibles llors tenen dret, quants en ella han contribuït; y á just tribut d' agraïment l' il·lustrat professor, que ab tan entussiasme, ha sapigut mostrar son carinyo á las lletras catalanas, ab la celebració anual d' eixas justas, que tan poderosament contribuïxen á fomentar l' amor per la terra en que havem nascut. Vulla Deu que continuant en estimular á la juvenesa, l' interés per la nostra historia; l' exemple dels nostres gloriosos passats, en quals cors brillava tan viva la flama de la fé, pátria y amor, desperti 'l sentiment de sas virtuts, fent del renaixement de la materna llengua, lo renaixement de la grandesa y prosperitat de Catalunya!

HE DIT.

L' APLECH DE FONT-ROMEU

Fué ayer á San Antonio—de la Florida,
que dá el Santo bendito—novio á las niñas,
y un bello novio
le salió al dar la vuelta—de San Antonio.
(TRUEBA.)

Lo dia 8 de Setembre ¡si n' hi arriba de gent á la montanya de Font-Romeu! Del Capsir y de Conflent, de tot lo Rosselló y de la Cerdanya desde bon dematí son plens los caminals de joyosas comitivas, á caball y á peu, en *jardineras* y en *voitures*, que 's dirigeixen á la santa hermita y als boscatjes dels encontorns, per passar alegrement la jornada, y per demaná á la Mare de Deu salut y feyna.

A 1750 metros sobre 'l nivell del mar s' aixeca 'l pich del Calvari, desd' ahont la grandiosa imatge del Sant Cristo domina, en mitj dels pinabets, á tota la Cerdanya. Allí sentiriau, mentres en la vall dansan, y brenan, y fan *bonne chère*, com un capellá fa una prédica que no deixa de ser solemne á tals alturas entre la grandiositat de la naturalesa pirenaica. Allí li sentiriau dir en son especial patois: *Deixa, Peire, lou filat y serás pescaire d' âmes*,

y ab tot y la extravagancia de la pronunciació no esclatariau á riure, perque la magestat del lloch y la sublimitat del tema vos imposarian respecte.

La capelleta de Font-Romeu, construhida prop de la font miraculosa, 's troba de Mont-Louis á la distancia de una hora y mitja. Si las noyas de Mont-Louis troban ó no troban *novio*, com las de San Antonio de la Florida, vos ho dirá la següent poesia, que 's canta ab la mateixa tonada de la «Roussillounnaise», y qu' he pogut copiar servintme de taula una carreta:

LA NINA DE MONT-LOUIS

I

Lou camí de Font-Romeu,
eixa hermosa passejada,
se fa quelq' una vegada
encara que hi hage neu;
Per aqueix camí Rosina
un ram de flors n' ha cullit,
pregant la Verge divina
de li doná un bon marit,
ardit—ben aixurit.

II

Arribada á Font-Romeu
la preciosa doncella
entra sola en la capella
pregá la Mare de Deu.
Si de la nina atendida
lou vot pot ser acomplit,
passará la sua vida
al costat d' un bon marit,
ardit—ben aixurit.

III

Lou vot fet, del camaril
la nina ix atribulada,

y la cara colorada
com las rosas del abril;
sos ulls semblan dos estrellas,
sos llabis un ram florit,
no hi ha pas altras donsellas
mes dignas d' un bon marit,
ardit—ben aixurit.

IV

En lou ball en continent
ella guanya las ulladas
y també moltas camadas
de un jove diligent;
cuan contenta ella seria
veyent son hermós delit,
qu' aquell fos en algun dia
lou seu adorat marit,
ardit—ben aixurit.

V

Del ball van á passejá
lou jove y la sua companya,
dins lou bosch de la montanya
s' enfonsan sense pensá;
y allí en mitx de la verdura
dolsas cosas se n' han dit:
ara la nina es segura
de tenirne un bon marit
ardit—ben aixurit.

VI

Del ball cap á Mont-Louis
lous dous marxan ab prestesa,
y llur mutual tendresa
n' ha susprés tout lou pays;
la nina diu á sa mare:
moun vot ha estat acomplit,
may heu vist cosa tan rara,
som troubat un bon marit,
ardit—ben aixurit.

Encara s' hi afegeix una última estrofa, més picaresca que las altras, pero no la transcribim per no doná esgarifansas (com diria En Coll y Vehí) á *Doña Concepcion Repulgo de Empanada*.

Ab aquesta cansó de Rosina, ab la «Roussillounnaise» y ab la traducció d' «Esther» hem volgut cridá l' atenció del jovent literari envers lo Rosselló, ahont sense disfavor de Mallorca ni de Valencia, y sense injuria dels versificadors de Barcelona, s' hi troban fonts de poesia massa poch conegudas entre nosaltres.

Cap al vespre, quan se torna de l' aplech de Font-Romeu, ningú porta odis polítichs, ni emblemas belicosos, ni altras garambaynas de la mateixa faysó, pero tothom acostuma portar lo cor net y lo cap dret, mostrant l' alegría de viure y la verdadera confiansa en la Providencia divina.

Barcelona Octubre de 1879.

C. BARALLAT Y FALGUERA.

UN ESCRIBENT

o sol baixa fins als tercers pisos. L' home que ven café á la Plassa del Angel acaba d' endressar los trastets apilotantlos dins lo carretó, y tirant d' ell penosament, se 'n va cap á l' Argentería.

Las lleteras netejan las medidas de llauna, fregan las taulas y acabat desembarassan la plassa deixant per terra un mullader blanquinós.

Las burras fent sonar los picarols y las cabretas dringant las esquellas s' entornan depressa cap á l' estable ó al corral. Ja han acabat la seva feyna. A l' hora que me 'n anava á retiro la comensavan.

Jo ara 'm desperto; la claror del sol m' ofen la vista; m' hi jiro d' esquena y esborro sa llum clouhent altre cop los ulls. Y 'l campanar vehí va tocant horas y jo enmonllantme en lo cos las durissias del matalás penso, «*ves gastantme la renda, noy gran; algun dia se t' acabarà.*»

A las deu tinch de sèr á la oficina, y cada dia faig tart; es dir, fem tart, perque 'ls demes empleats, quan tocan 'ls ensopega com jo ab una orella sobre 'l coxí y ab l' altre ben segú que no mes ne senten cinch.

Casibé me 'n dono vergonya: quan surto de casa veig tothom atrafegat ab los seus negocis; los corredors me

passan tant rebents pel davant que sembla que 'ls guayti desde un cotxo del ferro-carril.

Jo surto al carrer ab las mans á las butxacas y ab l'ayre de caminar se concix á la llegua que tan prospero anant depressa com poch á poch.

Pe 'l cas no mes tinch un dia que 'm sembli que pagan lo meu treball: el que cobro la *nómina*; 'ls altres fins crech que traballo de franch.

* * *

¡Quina carrera mes lluhida la d' escriptor! quin pervindre mes galdós! Com s' anima la imaginació y corra y avansa contemplant los amples horitzonts que se li engrandeixen per tot arreu.

Quín modo de fer combinacions quan no 's te un quarto. Y que difícil trauren un compost. Son jochs de cervell que, com los jochs de mans, per una cruel irrisió lo resultat sempre 's fá fonedís.

Jo per lo menos may lo veig, ni sé ahont va ni ahont para. Y, no puch fer'hi mes; axó m' entreté, 'm distreu y 'm fa lo mateix efecte que si jugués á fet tot sol.

¡Que n' es de social lo diner; sempre busca companyia y no va mes que allá hont troba cambi!...

Procuró distreurem d' aquestas imaginacions que no mes fan que apitxorar lo meu estat, y me 'n entro resolutament á la oficina.

Lo porter s' está al cap de munt de l' escala acotat ventant un grós braser de foch. Cambiem un saludo federal porque som molt amichs; es lo meu apoderat; y entre ell y la despesera m' ajudan á passar la trista vida: l' un sostenint mos deutes y l' altra aqueix cós miserable que quan mes lleujer, mes veig que costa de portar.

Pero qui dú lo fardo mes carregós es la despesera porque aqueix HABILITADO no li deixa arribar may cap mesada sensera... ni escarbotada.

Y la pobre dona s' exclama dihentme que 'ls mesos

passan que volan y jo trobo que van mes pausats que una galera. Y 'm conta que li cau 'l llogué de casa (¡la casa hauria de caure y no 'l lloguer!) y no sé que se 'm lamenta del pá, de la bugadera etc., que m' arriba á enternir tant que si en aquells moments tingués FONDOS li pagaria per avansat.

Després mon sentimentalisme passa, (¡tot passa en aquest mon!) y sols me recordo que l' haig de pagar fins al cap del mes qu' es quan per forza li tinch de quedar á á deure.

*
* *

La oficina está deserta, las taulas desembarassadas, los coixins dels sillons inflats y tous; sembla que 'm cridin: «seu y no fassas res». M'hi deixo anar ab llanguiment; faig uns quants badalls qu' encara 'm quedan de quan m' he llevat; estiro 'ls brassos, m' axiribeixo y ja estich amanit... per arreconar sota la taula qualsevol feyna que 's presenti.

Despres 'm reacciono, y ab los colzes sobre 'l pupitre, lo cap entre las mans, cavilo, cavilo y al últim trech un cigarro de la butxaca, l' encench y emboyro en fumera pensaments tan negres que semblan que ja m' ixen del cap vestits de dol.

*
* *

Los demás empleyats ja están cadascú al seu lloch. Comensa á venir gent á preguntarme cosas que no sé. Molts cops faig com si estés molt preocupat ab lo qu' escrich y 'ls responch, sense alsar los ulls, lo primer que se m' acut ó 'ls despatxo atrassantlos á qualsevol oficina.

L' oficial m' envia documents per copiar ó minutas per extendre y la meva inteligencia s' va ensopint insensiblement usant sempre las mateixas fórmulas de rutina, y 'ls mateixos giros en tots los escrits per diferents que sian los assumtos.

Devegades copio comunicacions que may sé quants son los que parlan: «Un excelentíssim diu ab tal fetxa, á un altre excelentíssim LO QUE SIGUE: aqueix ho traslada á un Ilustríssim *para los efectos consiguientes*; passa per las mans d' unas quantas senyorías que ho endressan tot seguit al NEGOCIADO, y jo 'm penso que algun cop lo primer Excelentíssim ja deu fer una temporada que no governa quan la veu del últim usfa arriba á la oficina.

*
* *

L' hora d' exir may l' he sentida assentat devant la taula: la d' entrar encara menos; no m' agrada: 'm semblaria qu' anés á toth d' esquella. Al dematí escolto las horas desde 'l llit estan, y si las escolto no las conto. Las quatre de la tarde no recordo haberlas sentidas may: qui sab ahont paro quan cauhen.

L' exemple 'm ve dels superiors: l' oficial no treballa gayre: jo menos; vull guardar las distancias; no tinch de donar exemple: á n' ell li pertoca la dreta. Si vol treballar no necessita dels meus concells; ara, per no fer res ja sab que te un company leal.

Quant me diu «BASTA CANTAREL NO ESCRIBA V. MAS! jo ja fa bona estona que tinch á secar lo qu' escribia á dins del *pupitre*.

Si algú 'm ve á preguntar per tal ó qual expedient, com l' oficial sol exir molt sovint á fumar cigarrets, jo que no vull saber may de que 'm parlan sempre 'ls hi responch: «SIGUE SU CURSO. Y probablement lo curs que segueix es anar de sobre la taula á sota y 'ls dissaptes á l' armari.

Perque ab cinch mil rals l' any un home que s' estimi no pot dir sino mentidas: si 'ns las paguessin, prou entre l' oficial y jo ascendiriam als trenta mil.

Fortuna que 'm refio una miqueta del taco, y encara entre 'l sou y 'l billar m' ho trampejo tant just que no mes guanyo per fer deutes.

*
* *

Son las onze de la nit y cansat de passejar carrers ne-
guitejantme ab los pensaments que 'm solen venir quan
se m' acaban los quartos, de sobte tinch una *corassonada*
y me 'n baixo als onse billars.

Van á comensar lo trentahu, m' hi acosto, pego cop de
ma al billar, me donan lo 4 de tarota y despres me vé lo
setze de bola. Surten los que'm van devant y res. Combi-
nacions de munyeca, las bolas per qui 'n enllá, y'ls palos
tiessos com centinellas. Pego mirada d'arquitecto; m'
ajupo, apunto y pam! Las bolas s' escampan per fer la
seva obligació, cauhen quatre palos desseguida y 'l mingo
baixant pausadament me tomba 'l rey, y dring dring om-
plen lo panyo vert una estesa de quinse pessetas que des-
seguida 'm venen balderas á la butxada de l' armilla. 'M
tiro 'l barret sobre 'ls ulls, giro esquena deixant á tothom
embadalit, y sense saludar á ningú m' en vaig escalas
amunt, surto á la Plassa Real, me dirigeixo al café Nou y
en lo salonet oriental me regalo ab un sopar d' ostras,
perlas, esparrechs, aucellets y flam; es dir que hi estavan
representats los quatre elements, com deyan los clássichs:
l' aigua, la terra, 'l vent y 'l fòch y, com á fill del sigle hi
afegeixo després lo vapor baix lo pseudonim d' unas
cuantas copetas de *Málaga seco*. Y 'm trovo felis, pero
ab una felicitat melancólica, sentimental; y 'ls meus ulls
s' entretenen mirant pel sostre y segueixen las combina-
cions geométricas del decorat. La imaginació vaga sense
objecte que la fixi: de prompte al baixar la vista, reparo
ab los candelabros de la paret dels quins, penja una mata
de pel vermellenca; una sucseció d' ideas crehua pe'l en-
teniment, y la darrerera 'm porta lo recort de la Modesta.
¡Pobra Modesta!

Tots los cors guardan una tristesa que may mes s'obli-
da: jo entre tantas que 'm fan infelis no mes tinch aquesta
que m' agradi recordar.

Pobra Modesta! Si m' estimava! y de mi qu' en diré? de massa mirarnos y plaurens ne va venir un ençegament.

Lo nostre amor fou produhit per mistich contagi: va esser una cosa poética semblant al perfum y al color que s' ajuntan per formar una rosa.

Son pare que may ha entés res d' aquestas vaporosas armonías, me va posar quatre duros á la ma y 'm va dir: Tingui; no cal que torni, ja l' instruirán las monjas...

Al cap d' alguns mesos ella prenia 'l grau casantse ab un comerciant rich, guapo y bon mosso, qu' es lo que 'm sab mes greu, perque ab aqueixa *trinca* es difícil qu' una dona 's recordi may del barbamech que la va fer sospirar ab poesia...

Quan los meus ulls hajan agotat sas llágrimas, llavors, á la oficina m' entretindré á escriure la historia d' aqueixos amors y faré plorar á totas las donas: á las joves per simpatía y planyensa; á las de mitja edat per racansa, y á las vellas, pobretas, perque aviat hi son á fer lo patarrell.

Avuy, encara que jove, no 'm puch enamorar perque no tinch temps, ó perqué la estética del cor ha cambiat d' ideal.

¡Pobra Modesta! li van torcer la voluntat, y á mi 'm van desviar del camí de l' amor y de la ditxa.

Y contemplant la cabellera d' aquest candelero, (que per aixó no s' assembla gens á la seva) m' he anat encaparrant, y 'l sopar comensat ab tant placenter humor, l' acabo ab una tristesa que casibé 'm fa saltar las llágrimas dels ulls.

Y sense pendre café m' also y me 'n vaig sol, capficat allí dalt al meu cuarto de solter.

Al entrar al pis, una ventada que 'm devia esperar darrera la porta m' apaga 'l misto.

M' adelanto en mig de la fosca ab los brassos tirats endevant com un magnetisador á fi d' estalviar-me alguna camallada.

La quietut pareix que fassi mes espessa la fosquetat.

De tant en tant sento 'l respirar de la Sra. Lluisa.

Sembla que toqui 'l butzem.

Quin somit mes neguitós que deu tindre; potser somia que no la pagaré may y rondina. ¡Qui sab! de mes verdas se 'n maduran.

Pobre mártir, tú pateixes com á dispesera; Deu te 'n guart de trovarte al meu lloch y sofrir com á dispeser.

Y anant á las palpentas, logro entrar al meu cuarto després d' haver desarrambat ab los peus alguna cadira.

Encench llum y sense tenir que apartar cap cortina me n' entro á l' arcoba y trovo 'l catre; aqueix trasto angulós, sech com un esqueleto, que ha donat nom al vert més antipátich; que podria ser l' emblema del egoisme, si ja no ho fos de la soletat y del infortuni; aquí s' está aixar-rancat com un volatiner que fa las forsas, igual, paralelo, sense un signo que indiqui hont te de descansar la inteligencia, ni lo lloch més humil pera posarhi 'ls peus.

Jo 'm recordo que quan era petitet sempre volia dormir al capsal, lo meu germá també. La mare per aclarirho posava un coixí á cada banda, jo y mon germá 'ns miravam sense sapiguer lo que 'ns passava, y 'ns ficavam al llit ab un dupte que no podiam resoldre.

Avuy després de vintidos anys, me torna á venir lo mateix dupte. Busco la capsalera que may hi ha sigut: aixafó d' un cop de puny 'l coixí, pego brinco, 'm fico al llit, tombo 'l candelero y tot acotxantme murmuro: ¡Ay Modesta!

Y refiat qu' en sómnis tornarà aquell bon temps de la felicitat m' adormo ab un mig-riure als llabis que creix fins que s' hi complica un badall y torna á mimvar y á cloures ab una rialleta.

Y espero; es á dir, dormo. La nit ab sas tenebras sembla que penetri dins de mon esser; l' enteniment se paralisa, 'ls sentits s' ensopeixen, no 'm coneix ni sé qui so; ignoro ahont m' he ficat que no 'm veig ni 'm sento ni 'm passo ansia y resto perdut sense que jo sápigas res de mí, pero tant fresch, com si no m' hagués vist en tota la vida.

Lo temps qu'estich en semblant estat no 'u sé, y lo que succeheix en aquest quarto hont hi ha un home demunt d'un catre, ni jo, ni la historia, ni ningú ho podrà esbrinar may.

Recordo que la son m'entorpeix; lo demés me queda confús y sombrejat d'igual manera que si al acabar d'extendre un ofici hi passés lo colse per sobre.

Haig de suposar que s'opera en mí una transformació súbita, perquè de repente cobro 'l coneixement y 'm trovo ab lo més llastimós desconsol.

¡M'han deixat cessant!

No sé qui m'ha dut la noticia, pero n'estich enterat de temps y la meua aflicció es tanta que 'l cos no la pot resistir y 'm desperto.

Una llenca de sol com un riell d'or penetra per l'esclatxa del pòrticó y extenentse per terra sembla que 's fongui demunt de las rajolas.

Encare hi ha felicitat murmuro plorant. Deu te ve á veure quan los homens t'abandonan. 'M deixondo, y 'l susto per aixó 'm dura.

Tots los pobres som supersticiosos: sempre somien riquesas que 'ns entretenen ab panyos calents, y si may se conseguixen, al ménos ne gosem los rédits de la il·lusió.

Pero ningú ensiborna l'enteniment ab quimeras ni s'encaparra ab falsas imaginacions per quan será més pobre.

Jo havia de ser l'unich que quebrantés la lley comuna: y aixó ja no es ser pobre: es tenir arrendada la miseria de nit y de dia.

*
* *

Encare no eran las deu que ja muntava las escalas de la oficina: 'ls mals auguris solen resultar certs. Nicolás qué es verdad? crido al porter. Y tan me diu ell: la Gaceta porta 'l decret. La cessantía? li dich semblant impos-

sible que 'm matessin ab tan luxo. Ca home, que 'ns des-
contan lo 25 per cent. Respiro.

Trech desseguida 'ls meus comptes y m' hi conformo:
jo badallaré un xich més: pero alguns ne gemeguerán; y
per celebrar ma reposició dedico 'l dia á no fer res per
veure si 'm faig guanyar la voluntat dels de Madrid y m'
envían un ascens.

EMILI VILANOVA.

À L' ART MUSICAL

Poesía llegida en lo concert del Teatro Principal celebrat en honor d'Esmeraldina
Cervantes.

L OHÉMLO dia y nit! Lo bell arcángel
de la tendra pietat
va regalarlo al home, condolentse
de veure 'l Paradís per ell tancat.

Es la corrent que igual besa las fondas
arrels del arbre altiu,
que la tija graciosa y vincladissa
de la flor sedejant en cor d' estiu.

Es la llum celestial que aixís colora
los marbres artisats
dels palaus de la ditxa y la riquesa,
que las mansions dels tristos malaurats.

Magnífica la gloria y divinisa
la expressió del dolor
fent germinar á doll noble entussiasme
dels blochs de gel al pol calcinador.

Essencia de mon cor, sens tu ¿qué fóra
la vida terrenal?
Negra presó de sérs desesperantse
retuts per infortuni sepulcral.

Dèu, més clement que just ab lo llinatge
del primer pecador,
deixá als hostes gentils de las vernedas
la veu per' endolsir nostre dolor.

Rosada en la infantesa, pluja dolsa
en gaya joventut,
benehida serás una y mil voltas
com será benehida la Virtut.

Benehida has de ser per la ignocencia
del bonich infantó,
per la mare pietosa y per la tendra
donzella amanyagada en sa ilusió.

Los cors arréu conmous prestantne vida
á mots d' amor y fe
que, sense tu, l' oblit se n' enduría
com se 'n porta l' hivern al maig riolé.

Benehida en los llabis de tot poble
recordant ab anhel
las virtuts dels majors y alsantse á batre
del funest invasor lo jou cruél.

Recorran tos accents, ahir tendríssims
y avuy á mort clamants,
la sitiada ciutat y 'l camp de guerra
hont se rebát la forsa dels tirans.

Units los fills de Patria en desventura,
com en lo goig units,
á tos acorts llur pensament vibreja
y primer serán morts que no envilit.

Més benehida encara al esbargirne
santa consolació
dins cimbrejadas naus de sagrats temples
hont se venera 'l Dèu de Redempció.

Ple n' es de gent l' estatje del Dèu-Mártir,
y 'ls cántichs acordats
regeneran l' esprit y amunt se troban
los fidels de Jesús agermanats.

Los sérs perduts retornan á la vida
en comunions ideals,
aclari'ts per la llum tan primorosa
que derraman els gòtichs finestrals.

Guaytéu! Lo plor amarch de pare y mare
en plor se converteix
d'esperansa més suau y falaguera
que la terra xamosa quan floreix.

Contempléu extasiarse en amor célich
las conturbadas gents,
al aspirar las ratxas saturadas
d'encens y d'armonías somrisents.

Lo temple 's va agrandint, fins que sos límits
pérdense en suau desmay...
Llavoras cels y terra se confonen
com allunyada mar dintre l'espai.

Y 'l Fill del Eternal llavors recorda
sa fecunda Passió,
y ressona en los cels més armonía
y palpita de goig la Creació.

¡Oh Art del cor meu, oh Música adorada,
no t' allunyis de mi!
Si ets cada jorn més noble y festejada,
més prop de ma fillada 't vull tení'.

Síam constant com los recorts puríssims
qu' ab tu miro enllassats:
com en fruyter airós los poms dolcíssims
en penjarellas d' or serán tornats.

Tu allunyarás las horas malauradas
de cansanci oprobíós;
per tu será ma llar niu de cantadas,
per tu será ma casa un ram de flors.

JOAQUIM RIERA Y BERTRAN.

MESTRE JAN

Lema: Es marxant de joyas ricas.

A mon amich En Angel Guimerà.

JA lo sol se 'n vá á la posta,
ja la fira s' ha acabat,
ja s' aplegan las paradas
de la plassa del mercat.

Un marxant de ricas joyas
sa parada vá aplegant,
mentres sas joyas endressa
cansons dolsas vá cantant.

Atansantse á sa parada
li pregunta l' hostalé':
Mestre Jan, ¿que tal la fira?

—Be, molt be.

Mentres lo marxant ab calma
vá lligant l' últim farcell,
á la plassa arriba l' Comte,
lo senyor del rich castell.

Nombrós séquit dú de patjes
ab uns trajos brodats d' or;
las fadrinetas del poble
prou se 'ls miran ab amor.

Lo Comte al marxant s' atansa
y li diu molt falagué,

—¿Cóm ha anat, marxant, la fira?

—Be, molt be.

—He vist en vostra parada
una joya que molt val.

—Un collaret d' esmeragdas
ab una creu de coral?

Una daga cisellada?

¿Una cadeneta d' or?

—Es la joya una donzella
que val més qu' un gran tresor..

Jo l' he vista en la parada
y robat lo cor me té.

—¿Es ma filla?—Vostra filla.

—Be, molt be.

Pera comprar-me eixa joya
los diners molt poch ne son,
no hi ha or en vostras arcas
ni prou tresors en lo mon.

—¿Cóm, donchs, podria adquirirla?

—Si ella per vos sent amor,
quedará saldat lo compte
benchintvos lo rector.—

Lo Comte 's mossega 'ls llavis
y anantse 'n li diu ab fé:

¿Doncas ha anat be la fira?

—Be, molt be.

Mestre Jan mentres sopava
á n' al Comte ha vist entrar,
qu' ha parlat ab l' hostalera
fent una bossa dringar.

Una clau ella li dona
de la porta del hostal;
martxa 'l Comte desseguida;
la hostalera puja á dalt.

Mestre Jan quelcom sospita,
prén un llum, y sens dir ré'
pujant l' escala mormola

—Be, molt be.

A la cambra de sa filla
recelós entra 'l marxant:
al esser dins de la cambra
tanca la porta al instant,

No 't espantis, filla meva,
es ton pare 'l qu' are ha entrat,

ha arribat fá poch un hoste
y ma cambra li han donat.

Dorm, que jo vull passar comptes
y aquí la nit passaré.

—¿Qué no ha anat prou be la fira?

—Be, molt be.

—¿Per qué pera passar comptes
haveu apagat lo llum?

—Perqué 'm plau molt més la fosca
y 'l ferho així es ma costum.

Ab lo cap demunt la taula
aprés veuré de dormí:
dorm, que demá, filla meva,
nos llevarém dematí.

Lo marxant pensa y rumía
y mormola... no sé que...

—¿Com vos surten, pare, 'ls comptes?

—Be, molt be.

Al punt que las dotze tocan
se sent trucá ab precaució:

—Obra Pepa—diu qui truca—
obra que ton pare só.—

Lo marxant obra la porta
y entra 'l Comte sens recel,
lo marxant la porta tanca
veyent complert son anhel.

—Comte vil, lo marxant crida,
com la joya no 'us vendré,
heu vingut pera robármela...

¡Bé, molt bé!

—Mestre Jan ¡oh! perdoneume,
per lo més sant vos ho prech,
un crim anava á cométrer,
ja ma infamia roconech.

—¡Me voliau robar l' honra!

—Perdoneume.—¡Ira de Deu!

ó aquí os cuso á punyaladas
ó esposa vostra la feu

—Soch un malvat, perdoneume.

—Que vos perdoni, ¿per que
heu esgarrat la jugada?

¡Bé, molt bé!

S' es deixondida la noya
tal cridoria al escoltar.

—Molt m' agrada vostra filla
pero no m' hi puch casar.

—¿No podeu casá 'us ab ella?

—Aquet es mon gran flagell.

—¿Y qué de ferho vos priva?

—Tinch ma esposa en lo castell.

—De la vilesa intentada
jo la paga 'us donaré.

—Perdonéume.—¿Qu' hos perdoni?

¡Bé, molt bé!

Entre l' honor y la vida
l' honor es lo que val més,
es prehuat morir ab honra,
viurer sens ella, vil es.

L' honra voliau robarme
y vos he sorprés confós,
donchs jo 'us robaré la vida
essent més humá que vos.

—Per Deu, marxant, perdonéume.

—¿Que perdoni al esparyé
que 'm voltava la coloma?

¡Bé, molt bé!

¡Ah del hostal! firataires,
traginers y matelots,
veniu prest á ma presencia,
veniu prompte, veniu tots.—

Lo marxant obra la porta,
tothom acut á sas veus,
y al marxant y al Comte veuhen
agenollat á sos peus.

En va lo Comte li prega
que á sa boca posi fré;
Mestre Jan febrós mormola:

¡Bé, molt bé!

—Aquest vil, lo senyor Comte,
que á mos peus mira tothom,
venia á robarm' la filla,
venia á tacar mon nom.

Per satisfer sos desitjos
prengué mon honor per blanch,

y jo més que taca negra
una taca hi vull de sanch.—

Li doná una punyalada
y lo Comte mort caigué:
lo marxant mirantse 'l deya:
—¡Bé, molt bé!—

Hi acut lo batlle del poble
de lo que passa enterat,
tots los que al hostal se troban
justifican la vritat.

Mestre Jan lo fet li esplica
ab to trist que á tots con mou,
y lo batlle li contesta:
—Podeu martxar; lliure sou.—

Lo marxant entra á sa vila,
y li diuhen pe 'l carré:
—¿Cóm ha anat, marxant, la fira?
—¡Bé, molt bé!—

Lo marxant puja á sa cambra
tancant porta y finestrals:
—Au, conciencia, passém comptes
que no sé si estém cabals.

M' has dictat la mort d' un home
pera salvar mon honor;
d'égasme, conciencia meva,
si sa mort te causa horror.

.
Molt tranquil mon cor batega,
y mon cap está seré:
¿he fet bé, conciencia meva?
—Bé, molt bé!

MANEL RIBOT Y SERRA.

LA PESQUERA

DEU te guard, ma dolça amiga.
—Dèu te guard, bon mariner.
—¿Vols vindre ab mí á la pesquera?
—¡Aném, aném!

Ja lo sol despunta alegre
vers l' Orient;
los oratges se bellugan
inquièts
y la llanxa, que 'ns espera,
balandreja,
balandreja mollament.

Per' que 'l sol no te molesti
y no sentis malestar,
la barqueta avuy estrena
un toldo blanch.

¡Apa, noys! los rems á l' aygua;
boguéu fort;
feula anar com una fletxa
sense por,
que la mar está encalmada,
no fa onadas
y governo jo 'l timó.

¡Mira quina estela deixa
la barqueta sobre 'l mar!
No talla l' aygua; hi relisca
escumejant.

¡Sieu, noys! y feu parada
ara aquí;

la pesquera hi será bona
per lluhirns?
¿Vols esqué, la meva aymía?
—Be 'n voldria,
com voldria un volantí.

—Posada vora de l' orla
tens per mirall tot lo mar,
la nau per bres y per fitas
los cels y espays.

Volentins pujan y baixan
gentilment
y portan cada vegada
nous peixets:
si l' esqué 's menjan á voltas,
cada volta
be se 'n pescan un, dos, tres.

¿Te cansas, ma dolça amiga?
¿Te fadiga lo pescar?
Recolsa 'l front en ma espatlla
y marxém ja.

L' hora es alta y lo sol crema;
japa, noys!
Rems al mar; boguéu ab forsa
cap al port,
no fos cas que ab las onadas
marejada
retornés la meva amor.

Ja la quilla talladora
ab la sorra ha xirricat,
Obra 'ls ulls y salta en terra;
dónam la má.

Bona ha sigut la pesquera,
¡valgans Deu!
n' hem pescat, petits y grossos,
mes de cent.
Ab bon temps y un' altre dia
quan teu sia,
pescadora, hi tornarém.

JOSEPH M. VALLS Y VICENS.

BIBLIOGRAFÍA

EL ARCHIVO MUNICIPAL DE VICH.—SU HISTORIA, SU CONTENIDO Y SU RESTAURACION. MEMORIA, PER D. JOSEPH SERRA CAMPDELACREU.—VICH: ANGLADA Y PUJALS, 1879: 1 T. 4.ta m. de XVI 216 ps.—PREU: 20 RS.

PENRADERIDA ha quedada LA RENAIXENSA per ma culpa, en la secció de bibliografia de historia y antigüetats; l'estiu, que no deixa pensar en cosas tan serias, y mas ocupacions, han sigut sols la causa de no cumplir ab lo deber grat de donar coneixement detingut de treballs tan notables com los que han sortit en eixos derrers temps de las reputadas plomas d' En Serra y Campdelacreu, d' En Celestí Pujol y Camps, d' En Emili Grahit y d' En Enrich Girbal; mes com la esmena seguirá á la confessió de la culpa, lo perdó dels lectors de LA RENAIXENSA y dels amichs, los autors citats, crech que no se 'm farà guar.

¿Qué vos ne diré del Arxiu de la Ciutat de Vich, si haveu llegit lo llibre d' En Serra y Campdelacreu? Res de nou? Donchs esteu molt equivocats. Parlant d' arxius es de lo mes cert alló de que s' ha de considerar sempre *lo que 's veu y lo que no 's veu*. Lo que 's veu ho ha contat En Serra; lo que no 's veu, jo no podria dirho, per lo llarch en tots los números de un any de LA RENAIXENSA, quant menys donchs, en un sol número, y encara en un raconet del mateix.

Més os diré, que lo que 's veu son los 2,300 volums y las pilas de pergamins que omplian avans la sala del arxiu y que avuy ben ordenats y classificats y tancats en bons armaris, ó colocats en prestatjes, semblan que may hagin ocupat altre lloch.

Aquest período del enfament del arxiu, será sempre, per los que tingan tan sols una idea de las dificultats y pesat treball que representa, si nó lo més aplaudit, lo que s' aplaudirá sempre en primer lloch. Avuy no hi ha índices pera la investigació, mes hi ha ordre, y la paciència del investigador pot suplir lo que la manca de temps no ha deixat fer á En Serra y Campdelacreu, pero avans, avans era alló lo caos, lo caos sense 'l primer raig de llum.

Quanta siga la riquesa del arxiu municipal de Vich, l' autor de la memoria ho ha explicat ab amor y deteniment.

No recordo qui ha censurat lo treball de nostre amich per la puerilitat d' aquesta part de sa Memoria, mes sigui qui 's vulga, será de segur un d' aqueixos esperits forts que no havent tingut may que lluytar ab las asperesas de la realitat, diuhen, sostenen y creuhen que tot se fa ab un *fiat*. Aquestos comensan per no saber que per molta gent encar l' Arxiu es lo quarto de la desferra, que tot son paperots y que per aquesta gent lo millor seria véndreho tot á un inglés que 'n donaria unas quantas monedas de cinch duros; y si no fos porque han caygut en bonas mans, jo vos diria en proba de que res no invento, qu' en aquest any de 1879 un amich meu molt car ha comprat á tal classe de gent dos arcas plenas de pergamins, dels quals en son dia alguna cosa 'n dirém als lectors de LA RENAI-XENSA.

Y no es aixó tot; los Arxius tenen encara un' altra classe d' enemics que no son menys temibles, y son los que may los creuhen prou ben tancats. Per aytals que'ls corchs se mengin pergamins y códices está bé, que las humitats los borrar res hi fa, pero que un hom de nostre temps vulgui estudiarlos, aixó es un crim. Y no parlo dels que com jo 's creu ó 's vol fer creure que com aquells monstros de la faula que s' alimentavan de carn ó sang humana, volen viure de rosegar nostres antepassats, y qu' estém més disposats á contar sas malvestats que no sas proesas y bondats: fins quan l' investigador se diu Caresmar se 'l fa tornar étich, si per especialíssima recomenació se li obran las portas del arxiu.

Ah! quantas y quantas vegadas, al passar per lo carrer dels Comtes de Barcelona, al sortir del ben ordenat y net arxiu de la Corona d' Aragó, obert á tothom per la lliberalitat y amor á la ciencia de son arxiver En Manel de Bofarull, he mirat aquells grans finestrals gòtics plens de trenyinas y de porquerías de la Catedral de Barcelona! ¡Quántas vegadas m' he demanat si es veritat que l' únich camí per poder entrarhi era pendre resoltament per lo d' En Ruiz Zorrilla! Casi estich convensut de que no n' hi ha d' altre, en vista de lo poch que ha aprofitat la primera amonestació!

Donchs no ho dubtin, En Serra y Campdelacreu, ha tingut que lluytar contra los uns y 'ls altres dels dits enemics dels arxius, y pera vence'ls se necesita de tota la paciència, y energía de carácter

de que 'ns té donat l' autor del llibre que analisém tan gran exemple.

Sols per aquest resultat definitiu y victoriós, En Serra y Campdelacreu s' ha guanyat un lloch eminent entre l' aplech d' ilustracions contemporáneas de la Ciutat de Vich, y nosaltres n' estém tan consents que 'n volem fer profecía, y pronostiquem que de cada dia será major la reputació d' aquest jove estudiós y amant de las glorias de sa patria y que Vich li deurá un títol de gloria que no eclipsarán los més esplendents d' En Balmes y d' En Verdaguer.

No sabem si estem trascordats, ço es, si es un fet ó un remor, lo nombrament d' En Serra y Campdelacreu com arxiver del dit Arxiu, mes clar está que altre arxiver millor nó hi pot haber, puig sobre haber fet las probas, reuneix altres qualitats indispensables al arxiver y que sols se coneixen en la práctica del ofici. Aquestas son l' amabilitat, la deferencia y lo desitj de ajudar als investigadors en sa feyna.

Parlo per experiencia propia. Jo no conexia á dit senyor, mes nostras comunas aficions nos van fer tan amichs com si haguessim anat á estudi junts. Donchs sense presentació ni recomanació vaig entrar en l' arxiu, y ajudat de dit senyor vaig treballar de lo bo y millor, espigant en tan rich camp de l' historia catalana, que millor semblava que segués que no que recullís lo qu' altres havian deixat; tan rica fou la cullita.

Donchs aquesta part tampoch es de las que no 's veu en la *Memo-ria* d' En Serra y Campdelacreu.

Las 216 planas de son llibre plenas están d' utilíssimas novas que aprofitarán de segú als que 's dediquin als estudis històrichs. Altres, com l' historia del Arxiu, molt ben posadas no sols pera convencer als de Vich que han fet una bona obra ordenant son arxiu, sino per despertar del pesat so en que dormen ciutats de tanta ó més importancia que la de Vich, y que tenen sos arxius en un estat vergonyós per ells, y per la cultura catalana.

Y per últim hi ha un aplech de documents molt ben copiats y trasladats los llatins al castellá, bastants per fer coneixer que l' arxiu de Vich, no es l' arxiu d' un poble, sino d' un ser, d' una entitat que ha influït en lo modo d' esser de la nació catalana.

Nostras felicitacions més entusiasmadas, donchs, al municipi de Vich per l' apoyo donat á En Serra y Campdelacreu y á aquest lo més coral abrá per haber portat á cap sa obra.

Barcelona 11 d' Octubre de 1879.

S. SANPERE Y MIQUEL.

NOVAS

Ha arribat á Barcelona l' Excm. Sr. D. Antoni Cánovas del Castillo. Sia benvingut á nostra ciutat sempre hospitalaria, pero recordém á nostres companys de idees que quan aquest home públich era cap del govern fou quan mes perseguit se vegé 'l catalanisme.

Lo próxim diumenje dia 19 lo Centro catalanista de Sabadell celebrará una vetllada literaria en lo Teatro Principal d' aquella ciutat, en la que hi pendrán part diferents poetas catalans. La orquesta dirigida per lo Sr. Forés amenisarà los intermedis.

Lo propi Centre se prepara pera la immediata celebració d' un certámen literari.

Lo Sr. Teixeira Bastos, distingit escriptor portugués que segueix abafany lo nostre renaixement literari, inserta en lo «Commercio de Portugal» un article bibliografich del tomo de poesias de D. Francesch Ubach y Vinyeta fa poch publicat ab lo titol de *Expansions*.

Los reputats pintors escenógrafos Srs. Urgellés y Moragas han terminat los figurins per los personatjes de la tragedia catalana *Joan Blancas* que ha d' estrenarse en lo Teatro Catalá y 'l boceto d' una decoració representant lo *castellet* de Perpinyá que no duptem produhirá un magnífich efecte.

Ha tingut lloch á Lleyda la repartició de premis del certámen obert per la societat «Lo tranquil taller.» En ell ha obtingut un accésit una poesia catalana titulada *Lo Templari de Gardeny* de don Joseph Pleyan de Porta. Tots los demés premis sigueren per travalls escrits en castellá.

En la botiga d' objectes d' art que lo Sr. Parés té establerta en lo carrer de Petritxol, havem vist un boceto d' argila representant una escena de la tragedia *Gala Placidia*.

Diumenje se estrenaren duas obras dramáticas catalanas: una

pessa titulada *Centinella alerta*, y un drama en 3 actes *Poder de Deu*. La primera s' estrená en la Societat Murillo, y la segona en una Reunió Familiar. Lo drama es original de D. Pere Reig. Las duas obras foren interpretadas per aficionats.

En lo Teatro Espanyol s' está ensajant un drama bilingüe de gran espectacle titolat *La Guerra d' Africa* original dels Srs. Serrat y Clarassó.

Ha comensat á imprimirse lo Calendari del *Art del Pagés*, en lo quin á mes dels travalls referents á agricultura que cada any s' hi publican s' insertarán travalls literaris firmats per reputats escriptors de nostre renaixement. En lo «Calendari del Pagés» que publica l' Institut agrícola de Sant Isidro hi colaborarán també ab travalls literaris alguns de nostres mes reputats poetes.

Un y altre almanach veurán molt aviat la llum pública.

En la *Revista de Gerona* hi hem vist publicats últimament dos travalls sobre geologia firmats per los Srs. Texidor y Chia y quals títols son «Notas geológicas tomadas de la provincia de Gerona» y «Apuntes geológicos sobre los terrenos terciario, medio y superior del bajo Ampurdan.» Molt nos complau la publicació de semblants estudis per quant aixís se presta un veritable tribut á la ciencia y al país.

Havem rebut lo seté fascicle del any segon de la revista portuguesa «Museu ilustrado» en lo quin figuran las firmas dels mes reputats escriptors d' aquell país. Publica una magnífica reproducció del quadro de Kaulbach y grabat de Mandeí *Margarida*.

Felicitem de cor als ilustrats director y editor de la mentada revista per lo molt be que fan á las bellas arts reproduhint d' una manera magistral los quadros dels mes celebrats artistes.

Nostre colaborador D. Francisco Gras está encarregat de la secció bibliogràfica del diari de Madrid *La Mañana*. Supliquém als autors d' obras catalanas que li envihin un exemplar pera que pugan ocuparsen extensament, á son domicili en aquesta ciutat, Hospital, 91, 3.

D. Joseph Carulla ha traduhit al castellá las obras dramáticas de D. Frederich Soler: *L' angel de la guarda*, *Lo Rector de Vallfogona* y *Café y Copa*.

Las poesías casteilanas de nostre paísá D. Joan Tomás y Salvany han obtingut gran éxit en Portugal essent traduhtidas molts d' ellas per los poetes Ribeiro, Cordeyro y Castillo.

Próximament s' estrenará en lo teatre Principal de Sabadell un drama de D. Manel Ribot y Serra titulat *Lo Vectigal de la carn*.

S' ha posat en ensaig en lo teatre Romea un drama en catalá en tres actes de D. Joaquim Riera y Bertran.

L' article de D. Emili Vilanova y la poesia de D. Manel Ribot y Serra que publiqué en aquest número foren premiats en lo certamen del Colegi Mercantil d' enguany.

Está molt avansada la impressió del tomo *Las Damas d' Aragó* de D. Salvador Sanpere y Miquel, corresponent al tercer trimestre de LA RENAISENSA. Pera 'l' quart s' ha comensat l' impressió del *Comte de Foix* y de *Raig de Lluna* de D. Víctor Balaguer que veurà la llum immediatament á l' obra del Sr. Sanpere. En una vetllada de literats á Madrid lo Sr. Balaguer llegí la traducció del *Comte de Foix* que fou molt celebrada. En aquesta reunió hi assistiren los Srs. Nuñez de Arce, Echegaray, Aguilera, García Gutierrez, Campoamor, Barbieri, Tubino y altres.

Continua apareixent ab tota regularitat la *Revista Contemporánea* que publiquen á Madrid los Srs. Perojo baix la direcció de D. Francisco de A. Pacheco. En l' últim número s' hi llegeixen articles dels Srs. Pacheco, Nanot-Renart, A. de Fontpertuis y altres.

Fa mes de tres anys que s' está imprimint á Valencia lo volum que ha de contenir la ressenya de la commemoració centenaria de la mort del rey D. Jaume y las composicions premiadas en lo solemníssim acte que tingué lloch ab aquest objecte. *Las Provincias* que 's plany de aquest inconcebible retrás, diu que 'l treball tipogràfic está fet en gran part; y pregunta al actual arcalde de Valencia si donará ab la próxima publicació del volum una satisfacció als amants de las glorias valencianas.

La *Associació catalanista d' excursions científicas*, ha comensat ja las conferencias que anirà donant durant lo actual any acadèmic haventse fet ja inscriure en la llista dels conferenciants alguns de nostres mes reputats escriptors.

L' *Associació d' excursions catalana* seguirá també las conferencias que inaugurarà en l' any anterior ab tan bon éxit.

Se troba en nostra ciutat lo distingit catalanista y redactor de *La Aureneta* de Buenos-Aires Sr. Alfonso. Sabem que es portador dels diplomas de socis honoraris del Club catalá de aquella ciutat otorgats á varis escriptors y poetas catalans.

S' ha publicat la segona entrega de la segona série del *Album pintoresch monumental de Catalunya*, que ab tanta acceptació vé publicant la *Associació catalanista d' excursions científicas*, y conté á més del plech corresponent de la monografia de la Catedral de Barcelona, duas láminas representant l' una la vista de conjunt de la part superior de la meteixa Catedral ab sos típics campanars, y l' altre los claustres de la Catedral de Tarragona.

Hem vist ab gust la acertada restauració que ha fet fer lo Sr. Marqués de Solferino en lo típic palau de Centellas de aquesta Ciutat; y desitjariam que aqueix zel en pro de la conservació dels monuments de sa noble casa, lo fes extensiu lo Sr. Marqués al castell de Centellas, que segons relació de personas que últimament l' han visitat, está en un complet abandono, essent aixó tant mes de lamentar quan aquella fortalesa conserva encara, á més de molta part de sa construcció, alguns objectes com un retaule, un rich banch, etcétera, dignes de ser guardats.

Dintre de poch se publicarà la excelent monografia sobre la antigua Empurias de D. Joaquim Botet y Sisó que fou premiada últimament per la Academia de la Historia.

Lo meteix senyor està acabant de treballar altre monografia sobre antigues sepulturas cristianas.

Pel conegut restaurador y pintor D. Alexandre Planella ha sigut portada á felis terme la restauració del retaule de S. Martí y San Martiriá bisbes, fins ara existent en lo claustre de la catedral de Barcelona. Era tal l'estat deplorable d'aquelles taulas pintadas á l'encaustich á últims del segle xiv, que moltissims punts habian ja saltat, altres tenian los colors casi pulverisats y en moltes parts los tons se trovavan obscurits y perduts deixant sens aparenencia lo miniaturat del finíssim dibuix dels ropatjes y altres accessoris. Tot ha sigut portat á llum pel citat restaurador y si bé es de doldrer que lo secret de la pintura á l'encaustich y sens bernís siga en molta part perdut, sempre tindrán notable realtats aquestas obras mentres se procure conservar sa frescura y puresa de perfils. Dit retaule ha sigut colocat en una de las capellas de la nau lateral esquerra del temple ahont faltan en bona part las llums pera apreciarlo y tapa casi complertament la vidriera que té detrás. Aplaudim l'esmentat prè per sa conservació, mes aquesta seria tal vegada millor y mes aprofitada pera son estudi si fossen colocats com en exposició permanent en las espayosas y claras salas del Capitol.

Ha comensat á publicarse en Badalona un setmanari catalá ab lo titol de *L' esparvé*.

La vetlla del 7 del present mes s'estrená en lo teatre Romea la comedia en tres actes y en vers dels Srs. Soler y Molas, *La ma del inglés*. Aquesta obra que desde la primera escena á la última s'arrossega penosament per las taulas, no lográ interessar al públich. Al final del segon acte una part de aquest cridá als autors, mes al final del obra caigué 'l teló sens un sol aplaudiment.

En la segona representació fou corretjida un xich la obra, sent cridats los autors á las taulas al final de cada acte.

Ab la sortida d'est número coincidirá la del primer d'una revista quinsenal ilustrada, de ciencias y arts, titulada *El Parthenon*, y dirigida per la simpática y llorejada escriptora D.ª Josepha Pujol de Collado.

Lo celebrat y jove artista D. Enrich Serra ha dibuixat pera dita revista una magnífica cabecera.

Desitjém que 'l bon éxit correspongui als esforços de tan notable escriptora.

La *Associació d'excursions catalana* celebrarà la solemne sessió inaugural lo dia 15 del present. Segons las tarjetas d'invitació que se'ns han circulat després d'haber lo senyor secretari llegit la ressenya dels travalls de la Associació durant lo darrer any, D. Joseph Fiter donará á coneixe una biografia que ha escrit del célebre explorador D. Joaquim Gatell: en la mateixa sessió se llegirán composicions de diferents poetes.

Habentse premiat lo treball, presentat al concurs obert per la mentada societat ab lo titol *Un estudi de toponomastica catalana*, despres de llegirse lo dictámen del jurat s'obrirá 'l plech que conté 'l nom del autor y que es un dels mes constants redactors de LA RENAISSANCE.

Ocupantse *La Revue general de Bruselas* d'una de las últimas

obras de D. Joaquin Rubió dedica á LA RENAIXENSA frases tant laudatorias per nostra revista que 'ns obliga á regraciárlashi no per satisfacció propia y si sols perque tota alabansa feta á una publicació catalana trascendeix á la literatura que conreem ab tanta constancia.

D. Francisco X. Tobella está acabant pera donarla quant avans á l'estampa, una memoria redactada en catalá sobre los usos industrials y alimenticis de l'etzavara. Molt nos agradaria que tots los autors que 's dedican á propularisar los coneixements científichs é industrials seguisen l'exemple de senyor Tobella redactant en nostre idioma las memorias ó llibres que publican.

En lo museu d'antigüetats establert en la antiga capella de Santa Agata s'han comensat los treballs pera reconstruir lo magnífich mosaich representant una corrida en lo cercle romá que 's veyá fa alguns anys en lo saló de S. Jordi y fou cedit á la Comissió de monuments fet á trossos. Creyem que quant puga admirarse en tota sa integritat, que será dintre de poch temps, constituirá un dels objectes mes importants y curiosos d'aquell museu.

Alguns dels mes coneguts catalanistas han dirigit una carta de felicitació al distingit escriptor italiá Senyor Enrich Cardona ab motiu de la publicació de sa obra sobre la *Literatura catalana* que darrerament ha vist la llum. Ben bé se mereix tal distinció lo citat autor no solsament pel mérit de sa obra si que també per las protestas d'amor á Catalunya que en ella fa, recordant ab complacencia serne oriunda sa familia.

Hem retardat la publicació de la bibliografía del tomo dels Jochs florals d'enguany per haverse encarregat d'ella nostre col·laborador lo distingit crítich D. Felip Benici Navarro, de qui esperem lo treball dintre de pochos dias.

SUMARI

DOLORS MONCERDÁ. . . .	Discurs llegit al presidir la repartició de premis del Certámen de la Verge de la Mercé, convocat per lo Colegi Mercantil en lo present any.. . . .	205
C. BARALLAT Y FALGUERA..	L'aplech de Font-Romeu. . . .	214
EMILI VILANOVA.	Un escriptor.	218
J. RIERA Y BERTRAN.. . .	A l'art musical.	227
M. RIBOT Y SERRA.	Mestre Jan.	230
J. M. VALLS Y VICENS. . . .	La Pesquera.	235
S. SANPERE Y MIQUEL. . . .	Bibliografía.	237
	Novas.	240

UN ENTERRO Y FUNERALS

COSTUMS VALLESANAS

I be es cert que las ceremonias religiosas en tot temps y-circunstancias han sigut, son y serán notables per la circunstancia y gravetat ab que 's verifican, hi há no obstant incidents que aumentan en gran manera aquesta gravetat ó millor dirém magestat que sòls en las cosas religiosas sab trobar un cor senzill y verdaderament cristià.

En demostració d' aquesta veritat sigans permés ensaijar la descripció d' una escena de magestat severa é imponent, al menys per aquells que l' havem presenciada.

Altre idea nos mou á publicarla, tal es lo desitj de que quedi consignada per lo esdevenidor lo recort d' unas ceremonias que creyem dignas d' esser recordadas per nostres néts, com una prova de la religiositat de nostres dias, digna de ésser imitada per ells y fins per llur descendencia.

Ans d' comensar dita relació devem consignar, que luego de finat lo jove qual enterro motiva aquestas ratllas, lo vehí més immediat, feu avisar lo vehí segon y aquestos junt

ab lo Párroco preguntaren al cap de la família la classe de funerals y enterro que volia, y lo nombre y habitació encara que llunyana dels parents que devian ser avisats. Sabuts aquestos extrems, la família del mort quedá descarregada y lliure de tota altre gestió, quedant los sobre dits encarregats de practicar quantas diligencias fóssen necessaries.

Una persona d' aspecte venerable, un anciá de blanca cabellera envellida en lo exercici de son sagrat ministeri, la mateixa qu' un dia rebé en las fonts baptismals al agraciat nin que tant desitjat era per sos pares, vé ara precedit de la creu parroquial, y seguit d' una colla de joves, los més lluhits de la encontrada, per acompanyar á la sepultura á aquell agraciat nin, convertit ara en hermós, gallart, plasent y pundonorós jóve, orgull de la família, y esperança de sa casa.

Aquell venerable ministre del Santuari que havia vivificat ab la gracia baptismal aquell petit anyell, que havia sigut un dels mes estimats de son remat, no pogué entonar sens llagrimenjar la salmodia funeraria ab que la Religió reb lo cadáver de sos fills per conduhirlos al últim descans.

La professó fúnebre se posa en camí, obra la marxa la bisantina creu, segueixen los escolans ab ciris, lo Párroco y 'l cadáver portat per sis jóvens elegants, los més escullits del terme, y altres vuit lo acompanyan ab atxas, y termenant lo acompanyament los vehíns, després los parents y amichs de la família, segueixen las dónas entre ellas l' anciana Mare del difunt, que ab lo cor nafrat y 'ls ulls vessant amargas llágrimas, pas á pas anava acompanyant al millor sosteniment de sa vellesa, ja que pochs anys avans havia fet la mateixa via pera honrar los despulles mortals d' un espós que l' idolatrava. Era la segona volta que pujava aquell calvari acompanyant la prenda mes volguda de son cor.

A cada camí que troba, lo sacerdot entona un responsori, y lo acompanyament prega per lo difunt.

La comitiva funeraria segueix axís sa vía per entre vinyas

y boscatge, produhint un efecte màgich, patetich, interessant; los raigs del sól débils encara illuminavan aquella escena que la soletat del lloch feya més majestuosa y sublime. Los aucells posats en lo brancatje d'espargidas oliveras devian extranyar lo pas d'aquella professó muda, que solzament á intervals deixava la silenci pera orar per lo finat.

En un d'aquestos moments s'apoderá de nostra pensa una idea que no podem menys de recordar. Mentre lo Párroco entonava lo responso y la preguera, los jóvens que portavan lo cadáver del amich, mudavan la posició cambiant lo bras, de la mateixa manera que en los encadenats de certs balls cambiavan las mans ab las del amich viu, que jovial com ells, divertintse com ells, estrenyia las mans ardents per la febra del ball, per la fruició de la gaubança; mes ara, en lloch d'aquellas mans plenas de vida, vigorisadas per una sanch poderosa y ardenta estrenyían unas mans de ferro, fredas com las del cadáver, testas com las del amich sens vida que portavan á la tomba. ¿No pensá may cap d'aquells jóvens que aquellas anellas de ferro clavadas en lo baul pera portarlo, eran las mans geladas del difunt que las hi allargava pera encaixar per última volta?

La silenci de la campinya deixava oir clara, sonora la grave y argentina veu de la campana que demanava als fidels una oració per lo difunt, una preguera per l'ánima d'aquell jóve, que havia termenat sa carrera als 23 anys, quan son vigor y robustesa li deixavan esperar una vida llarga, y sa desahogada posició uns dias plens de satisfaccio y de felicitat.

En l'iglesia trobáren preparat un tumult ó catafal; collocaren allí al amich. Lo altar major estava completament cubert de negre, solsament lo senyal de la redempció, la simbólica creu blanca se destacava del fóns obscur, com l'esperança se destaca á voltas de negres pressentiments.

Lo temple estava plé de fáels; los vuyts que deixá l'acompanyament, los ompliren los abitans dels contorns,

atrets á la cerimonia per las qualitats personals del difunt que li havian conquestat general estimació. ¡Pobre Genís! ¡era tan bondadós ab los vellets; tan carinyós ab los jóves!... Més d' una llágrima vejérem lliscar d' ulls juvenils descobrint secretas simpatías.....

Lo venerable pastor de la parroquia celebrá lo primer ofici que fou cantat á dos chors ab molta solemnitat presidint lo dol los dos vehins y duas vehinas més aproximadas. En lo ofertori la primera vehina entregá [al primer vehí una cistelleta ab algunas candelas encesas, aquest ho oferí al cantar lo sacerdot *Hostias et preces* y ho retorná á la vehina, advertint que aquest oferí primerament que 'ls sacerdots, y aquestos que lo segon vehí, seguint á aquest los parents y demés asistents al temple. La vehina al oferir primerament que las demés dónas, entregava un bocí de pá, en lloch del plat de candelas, 'com feyan tots los demés, y lo guardava ences, de la mateixa manera qu' una vestal devia guardar viu lo foch del santuari.

Seguiren altres tres oficis, en que s' observáren los mateixos estils, sóls que en lo segon y quart lo vehí segon cumplí la tarea del primer.

Acabats los oficis, mentres se cantavan las absoltas y un *Benedictus* ab tota solemnitat, altres sacerdots resavan absoltas á tots los circumstants que hú á hú nos anavam agenollant á son costat.

Concloua la funció religiosa, al mitx del brandar de las campanas, fou devallat lo cadáver del catafal per sos companys y portat al cementiri, ahont l' esperava ab la porta oberta la tomba de la familia. Son pare, un oncle y un nin s' estenguéren un tant pera fer lloch al que venia á ferlos companyia.

La pesada llosa fou retornada, interposantse entre 'l difunt y sos amichs y parents, que sobre d' ella, no dubtem se agenollaran algunas voltas y pregarán per sa ánima.

La comitiva, silenciosa y commoguda retorná á la casa, seguint lo mateix camí de la vinguda.

Arribats á la casa se trobá en primer terme una molt llarga taula cuberta de blancas estoballas y plats negres gi-

rats als revés; los dos vehins prenguéren rentamans y toballolas pera donar aygua als convidats; senyaláren los llochs respectius donant la preferencia als parents per rigurosa escala, prenent desd' aquell intant la presidencia que fins á las horas havian sabut molt bé representar.

Lo dinar fou abundant, pero trist, nos recordava lo dels antichs cristians. (1) Acabat se traguéren los restos y las estovallas, quedant dessota altres iguals á las primeras. Los vehins repartiren candelas per tots los convidats y luego un pá per cada hú: mentres se efectuava la distribució, lo Sr. Rector que acabava d' presentarse per aquesta cerimonia cantava lo salm.

Laudate Dominum omnes gentes: laudate eum omnes populi.

Quoniam confirmata at super nos misericordia ejus: et veritas Domini manet in æternum.

Se tancáren las portas y finestras, se encenguéren las candelas y dit senyor, donádas las gracias del dinar, entoná las absoltas y lo salm *miserere*, y com las candelas cremavan encara, feu una exortació molt arreglada á las circunstancias; ponderá lo molt que s'havia perdut ab la mort del jóve que motivava aquella reunió, parlá d' algunas de sas prendas personals, de sa religiositat, no titubejant en posarlo per espill á sos companys y demés jóvens allí reunits, acabant sa peroració ab la demanda d' una preguera per sa ánima. Resonavan encara en nostras orellas las paraulas del bon Pastor, quant s' anavan apagan las candelas y ab sa llum termenáren los funerals que'ns haviam proposat descriure ab minuciositat per eterna recordança de tant lloables prácticas y costums.

La concurrencia s' aná resolent, portantsen quiscú lo pa beneyt per menjarlo ab la familia y pregar ensemps per lo descans etern del malhaurat Genís.

JOAQUIM SALARICH.

Plegamans 17 Octubre de 1879.

(1) Si algú vol saber lo significat y algun altre dato sobre lo dinar dels funerals pot consultar la página 325 del *Castell de Sabassona, narració de costums de la Edat mitjana*, que 's ven en las llibrerías de Alvar Verdaguer y Eudal Puig.

UNA EXCURSIÓ AL MONTSENY

TRAVALL LLEGIT EN SESSIÓ DE LA ASSOCIACIÓ CATALANISTA D'
EXCURSIONS CIENTÍFICAS.

I.

Lo Montseny, montanya colossal, monSTRUÓS gegant de dos caps que s'estreba en la vall del Tordera, vigila las Guillerías, domina lo Vallés, la plana de Vich y la Selva, s'esforsa en aguaytar lo curs sinuós del Congost y mostrant los cims nevats, envía cada hivern son halé de glas á Barcelona, fou, fá algun temps, l'objecte d'una de mas escursions en que m'acompanyaren los nostres dignes consocis Srs. Torras, Osona y García y dos amichs més que no forman part de la Associació.

Realisada ja la excursió, era just, y obligat encare més que just, que vos donguessem una idea de lo que val lo Montseny en lo concepte pintoresch, únich per que hi haviam sigut atrets, puig no tan sols baix aquest punt de vista es de las montanyas més notables, y se 'm confiá aquest encárrech á mí, sens dubte per la predilecció que sento envers las bellesas y accidents naturals de la nostra terra, ja que no se 'm podía confiar per cap més altre motiu. L'acceptí y vaig á cumplirlo lo mellor que sápigam; mes abans vull fer una salvetat. Lo que tindré l'honor de llegirvos no es una memoria sabia que puga ilustrar á un auditori que ja ho es tant; ni la mena del assumpto, casi

purament recreatiu, s'hi presta, ni la meua capacitat hi arriba, ni pot, encare qu' aixó no fos, ferse un treball d' alguna importancia per resultat d' una excursió tan sobtada com la que efectuárem; es sols una relació de las impressions experimentadas en lo decurs d' aquella, y prou satisfet quedaré si, despres d' havervos molestat escoltantla, no trobeu malaguanyat lo temps qu' haureu d' esmersarhi.

II.

Cubrian encare las ombras lo llit del Besós; allargavan las sevas pel Vallés los turons altíus de Moncada y de Montornés, ensenyant en los cims punxaguts la ossamenta trossejada dels antichs castells; las siluetas vaporosas del Sant Llorens del Munt y del Montserrat se perdian en Occident entre la boira matinal y tot just los raigs primers del sol pugnavan pera passar entre 'ls colls de las arrencleradas montanyas que vessan á Llevant, al peu del mar, llurs torrents y xaragalls, formant la hermosa carena qu' arrecera las blancas poblacions de la costa, quan nos ficárem en lo túnel de més amunt de Granollers, donant l' adeu á tot lo Vallés baix y despres als turons que vigilan lo curs del Mogent, ensenyorits pel castell de la Roca, pera entrar en la bella vall del Tordera.

A l' esquerra mostrabans' lo misteriós y amenassador Montseny sas duas agrupacions més elevadas y més ensá s' alsava lo tétrich plá de la Calma que permetia veure oberta la atrevida tallada del Coll de Sant Marsal.

A cada banda de la vía de ferro s' anavan desplegant encisadoras perspectives y enduts de la furia vertiginosa del tren, ab prou feynas teníam temps d' acudir de l' una á l' altra finestreta del vagó pera admirarlas, puig si d' una part nos cridavan l' atenció los rónechs y pintorescos pobles que s' abrigan al peu del Montseny, los fils de plata del Salt de Gualba que 's véu com un llampech passant, la cima cómica del Turó de Montsoríu que s' aixeca sol al

mitj del plá, com un' illa al mitj del mar, ó las espadas y alpinas Agudas, decantadas en actitud d' estimbarse, de l' altra 'ns atreyan las masías com castells y los capritxos foganers del Tordera besant los peus del enlairats turons del Montnegre.

Així, de sensació en sensació, arribárem á la estació de Breda. Havíam tingut per companys de viatge á un senyor y senyora francesos que 'ns donáren agradable conversació, prenguéren part en las nostras expansions, adquiríren algunas noticias de bellasas de la nostra terra, per ells no sospitadas tan sols, se suscriguéren al Album pintoresch monumental que publiquem, y emportantsen, sens dubte, un bon recort de nosaltres, com nosaltres d' ells, nos donáren son afectuós adeu, desitjantnos una bona expedició al Montseny, com nosaltres los desitjárem un bon viatge á la exposició de Paris que allavors s' estava celebrant.

A la estació de Breda estrenyíam la má al Sr. Clará, lo nostre amich, y delegat de la Associació, que 'ns esperava y que junt ab l' altre delegat Sr. Vergés, que trobárem en la vila, no 'ns deixáren un instant mentres durá la nostra estada en aquella població, obsequiantnos com en ells es ja costum; férem present al Casino de la Unió d' una vista del Cláustre del Monastir de S. Salvador, del que visitárem de nou las despullas, axí com la iglesia, que guarda la notable llosa sepulcral dels Cabreras y alguns antichs ornaments sagrats, y llest ja tot pera emprendre una excursió que no deixava d' esser atrevida, si 's té en compte l' espay de temps de que podíam disposar, comensárem lo nostre itinerari á las primeras horas de la tarde, itinerari que, pera no malgastar temps, teniam ja calculat ab precisió.

Tractavam de recorre lo Montseny per las més altas carenas y havíam contret ab nosaltres meteixos lo compromís de comparar la elevació de sos pichs mes enfilats. L' itinerari consistia, donchs, en pujar aquella tarde á la petita vall de Santa Fé y l' endemá veure la elevada carena que forman, á partir del coll de Santa Elena, lo Turó

Gros, lo del Coll sas Bassas, lo del Home y las Agudas, baixar al coll de Sant Marsal, que divideix las duas grans masses de la montanya, tornar á enfilarnos cap al coll Pregon fins á la Creu de Matagalls y baixar despres per Sant Segimon á dormir á Viladrau, pera guanyar lo tercer dia la plana de Vich á través de las Guillerías, visitant al pas lo Santuari de Puig l' Agulla. La jornada del dia segon havia d' esser dura, motiu que 'ns feu estalviar las forsas aquella tarde fent lo camí poch á poch y reposant sovintet.

Haviam desistit d' anar en matxos perquè tanta cavallería haguera destorbat y era inútil en molts dels escabrosos camins que volíam recorre, además de que, apart de 7 ó 8 pessetas diarias que costa cada animal, se os afegeixen á la comitiva tants individus com caballerías, aixó si no n' hi há algun que tinga un noy pera enmenar, inconvenients de consideració pera l' excursionista, tant per la qüestió dels queviures com per la lleugeresa de la marxa.

Lo camí al eixir de Breda tira al N. O. vorejant la riera que porta 'l nom de la població y deixant sempre á la dreta lo turó y castell de Montsoriu, abans guayta amenaçador de l' encontrada y are inofensiu fantasma qu' esporugueix á la gent sensilla del entorns; mes encare, pera nosaltres, recort dels temps gloriosos de la nostra historia, y particularment pera mon amic García y jo, recordansa falaguera d' una nit deliciosa, passada en companyia del senyor Mariezcurena, lo nostre consoci fotógrafo y d' un intrèpit guía, en lo coll de Castellar, á l' ombra fantástica del castell projectada per la claror de la lluna, entorn d' una fumada llar, á la llum fumosa d' una teya y sentint contar ab la embadalidora senzillesa d' aquells habitants, llegendas y tradicions de la montanya. En lo coll de Castellar, qu' es l' únich punt per hont lo Montsoriu s' uneix ab las demes estribacions del Montseny y deixa d' estar del tot aïslat, hi há una casa y en aqueixa casí haviam rebut hospitalitat la nit en que pel afany de traure una vista del famós castell ab destino á la nostra publicació, havent-

sens apagat lo sol darrera de las Agudas al cayent de la tarde, resolguérem no mourens d' allí fins á haber conseguit lo nostre propósit. Convensuts de que hauríam de dormir entre las inhospitalarias ruinas del castell, exposantnos á morir de fret, ja veyeu qu' era just recordarnos de la casa que 'ns recullí y 'ns doná foch, sopar y llit, per mes qu' aquest últim fos format de sachs de patatas.

Mes tornem al nostre camí, que si 'l dominador castell era digne de atenció, no ho era ménos la esplendent su-reda que recorríam.

Habent deixat Breda, que tan sols s' eleva á uns 150 metres sobre lo nivell del mar, seguíam amunt tot planejant feya cosa de mitj' hora, quan descobrírem entre 'l bosch las ruinas d' una torra anomenada *Can Pega*, també rodejadas de cuentos de bruixas y misteri, com lo castell, del que suposan fos una obra avansada. A poch, á poch, anavam ficantnos entre l' arbreda, sorprenentnos los variats quadros que ab riqueza de tons se 'ns presentavan al davant. Cubreixen allí las atapahidas ombras dels espesíssims fullatjes las socas sapadas, tortas y abigarradas de las alzinaz; lluen al sol las brunyidas fullas; se confonen los matisos variats de la verdor; se barrejan las ufanas brancas, y pel fons de l' ubaga se sent trontollar lo remoreig del agua enjogassada, mentres los rossinyols á milers responen ab deliri á aquella armonía indescriptible de la naturalesa. Aquí véyam un *suro* mitj partit ajegut dessobre de la riera com un pont, allá contemplavam una petita cascata, y l' oreig que petonejava lo remorós brancatje, se 'n enduya sovint de las nostras bocas las més ingénuas exclamacions de sorpresa.

Al davant nostre s' aixeca ja negrenca, tapant lo sol, la enasprada paret penyascosa de Sarrovira, que 'l Pich de Morou corona, com colós posat allí pera privarnos lo pas y qu' haurem d' escalar. Lo paisatge ferestegueja més á cada moment; las líneas van endurintse; los contrasts van essent violents; los accidents grandiosos. Lo Pich de Morou ensenya l' angulosa cresta per entremitj del brancatje

de robustos faigs y mentres la pendent del camí va fentse més y més sensible, lo curs de la riera de Breda, que' havem atravessat, se pert fondaladas y xaragalls amunt fins á trobar las fontetas d' hont naix.

Ben abiat deixém á la dreta lo camí de ferradura, prop d' una casa anomenada *Can Roig*, pertanyent al poble de Riells, que dista de Breda un' hora y está 350 metres d' elevació. ¹ Pujant per entre un bosch de sapats y frondosos castanyers arribem despres á una fresca font anomenada d' *En Jaume*, no lluny d' una casa coneguda per *Can Berenguer*, noms qu' á nosaltres catalanistas nos semblan reunits per certa atracció misteriosa, y per últim doném acces al pla de Saba, situat á 620 metres d' altura y á la distancia d' un' hora y mitja llarga de Breda.

Lo Plá de Saba es com un descans en la interminable y penosa pujada qu' enmena á la Vall de Santa Fé. Una casa al mitj d' una petita extensió de terra de conreu á feixas; lo N. O. y O. tapats per la estimbada roca del Pich de Morou, que vista desde aquest punt presenta un aspecte vagament montserratí, y tot lo demes al voltant un grandíós panorama, en que 's fá notar en primer terme la figura del Montsoriu presentada en sa longitudut en forma de cono truncat y ensenyant tota la extensió de la fortalesa, desde la Torra de las Bruixas, obra que s' avansa sobre la vall d' Arbucias, fins á la altiva del Homenatje que vigila 'l Torderà. Tal es lo Plá de Saba.

Assedegats com anavam, á causa de la transpiració excitada per la marxa, al arribar á la casa demanárem aigua, que se 'ns oferí fresquíssima per una aixerida noya casada de poch y un vellet, son sogre, que vestía encare un dels trajos característichs de Catalunya: amples calsas de vellut blau de cel en forma de campana, arribant la cintura fins á dessota l' aixella, cos de camisa ab coll alt y molt ample, ahont amagava mitja cara y barretina vermella.

¹ Tots los datos d' alturas que donaré se deuen al nostre company Dr Arthur Osona, que plé d'entussiasme per aquesta montanya l' ha recorreguda tota ab espay y ajudat d' instruments científichs. Constan en un opusculet en forma de guía qu' ha pu blicat baix lo pseudónim de *Un propietari de Breda admirador del Montseny*.

Del plá de Saba fins á arribar al coll del Vent, que també s' anomena d' Alsinellas, es lo més pesat del camí, puig es qüestió de guanyar á forsa de pit la inmensa cortina de roca del Pich de Morou que s' alsa damunt dels nostres caps y envers la dreta, en posició vertical. Se vá rodejant á l' esquerra fins al coll de Font de Cors, per uns grahons de sauló, terreny magnífich pera ferhi una d' aqueixas vinyas catalanas que fructifican ab la suor del pagés per sava, si en aquellas alturas la temperatura no fos ja tan freda. Aquest coll dista un' hora curta del plá de Saba y está á 990 metres sobre 'l nivell del mar.

Un trosset més amunt se troba la font que dona nom al coll y més enllá, á 1100 metres d' alt, lo coll del Vent que vé ja planejant, dona entrada al vallet de Santa Fé.

Al arribar al coll de Font de Cors las boiras comensáren á voltarnos precipitantse per entremitj de las dentadas penyas del Morou y á mesura que 'ns elevavám anavan espesheintse més y més, privantnos de gosar del magnífich panorama sobre la vall del Tordera y lo Montnegre, que separa aqueixa vall de la costa, y sobre 'l mar que en gran extensió s' ovira desd' allí; de manera que no vejérem res fins al coll del Vent, hont de tant en tant se 'ns mostravan los cims dels alts turons qu' arrencan del planet de Santa Fé, semblants á monstres flotants en una mar de fum.

La vall de Santa Fé es de lo més deliciós y pintoresch del Montseny. Prats de verdor eterna, extesos en suaus pendents á cada banda d' un platejat torrent per hont s' escorran los dolls de neu fosa de las fondaladas vehinas; camins que serpejan dessota d' arcadas de petits fatjos, d' espes fullatje, que teixeixen llurs branquillons y privant lo pas á la llum del sol, forman com una dolsa celistia dins dels frescos caminals; montanyas gegantinas al entorn, verdas, cendrosas y rosadas, quon no blancas de neu, unas macissas y colossals com lo Turó Gros, altrás angulosas y en forma de crestas com las Agudas y lo Morou, per quinas faldas campejan los robustos fatjos

centenaris y los abets, selvatjes pobladors dels boscos pirrenáichs y alpins; cinch ó sis casetas escampadas, última regió de la estada humana; y dominantho tot lo silenci magestuós de las montanyas en solemne armonia ab lo soroll de l' aygua y lo refilar dels aucells, forman un quadro sorprenent, que reuneix grandiositat y poesia, magestat y bellesa, delicadesa y selvatjisme.

Desde 'l coll del Vent s' arriba en mitj' hora curta al Santuari, qu' está situat á 1180 metres, i per un camí plá y hermós atravessant moments avans d' arribarhi, per una palanca, lo riu que baixa dret al Gorch Negre y Salt de Gualba.

Aquesta vall no deu tenir en sa major extensió, de S. á N., més enllá d' un' hora, rodejantla á manera d' anfiteatre, desde 'l S. al N. E. la carena que vá del coll de Santa Elena fins á las Agudas. A l' E. s' alsa sol y méns altiu lo Pich de Morou y més avall cap al camí d' Arbucias lo Turó del Coll de Té; lo primer á mitj' hora del Santuari y 1410 metres d' altura y lo segon á més d' un' hora y 1310 metres. Abdós disfrutan del magnífich panorama de la vall d' Arbucias veyent además lo primer l' Empurdá, la Selva y casi tota la vall de Tordera.

Per la collada que queda entre 'l Pich de Té y las Agudas, pujan los camins de la vall d' Arbucias, als que s' uneix lo de ferradura que nosaltres deixárem á can Roig de Riells y per entre 'l coll de Santa Elena y lo Morou los de la part de la vall de Tordera fins á Breda. Dos d' aquests últims, que pujan de Palautordera y de Sant Celoni, son de carro, y es verament llastimós que previ l' arreglo del camí no s' haja establert pera 'ls excursionistas un servey d' una mála tartana. En altres paissos en que se sab donar á aquests assumptos la importancia que 's mereixen, una associació com la nostra podria gestionar ab éxit á n' aquest fi, puig lo Montseny es tan interessant baix lo punt de vista pintoresch, per sos hermosos paisat-

1 Poch més ó ménos la elevació del Pich de S. Geroni de Montserrat.

jes y extensos panoramas, com en lo concepte científich per sas ricas cristallisacions, per sa flora de tots los climas y per sa fauna; majorment are que s' han fet obras en lo santuari de Santa Fé, ahont hi haurá posada pera 30 ó 40 personas y menjar pera més de 100.

A pochos passos del santuari brolla una fresea font ab quina aygua 'ns regalárem una bona estona, fins que fosch ja tot per falta de dia y sobras de boira, nos recullírem al entorn de la taula que 'ns esperava, aprop de l' animada llar del hermitá.

Passaré per alt los esdeveniments d' aquella nit gens interessants pera aquest auditori, més ab quina relació 's podrían omplir bon número de quartillas d' interés cómic-dramátich; nit en que las armas que portavam vetllaren lo nostre son y en que hi hagué qui doná tot somiant provas d' estar al aguayt, y parlaré de la continuació del itinerari á la matinada següent.

III

A la nostra sortida de Santa Fé tot just clarejava una lleugera celistia y la boira del vespre avans encare s' arrossegava pels cims dels túrons.

Essent tots bons caminadors y posátnoshi de fresch, resolguerem empendre una dressera que s' enfila de dret per davant de la meteixa porta de la hermita y deixar lo camí natural del coll de Santa Elena, que queda á l' esquerra, perquè allarga la caminada de més d' un' hora.

En tres quarts d' hora de fatigosa pujada donárem accés á la serra més amunt del coll de Montilubá que 'l Sr. Osona senyala en son itinerari á un' hora y mitja de Santa Fé, alt 1500 metres, y á poch després per camí planejant arribárem al coll del Ayre, 1560 metres, no podent gosar del bellíssim y extens panorama porque 'l vel inmens de la boira 'ns ho amagava tot.

Seguírem ascendint per la carena al voltant del plá de Santa Fé. Deixavam ja enrera, los boscos d' abets y ha-

víam arribat á la regió en que la vegetació no vol alsarse de terra y en que abunda aquella mena de molsudas herbas que comensan á senyalar lo domini de las neus. La temperatura no obstant distava d' esser la que comunement hi ha en aquellas alturas, per efecte d' un vent sumament xafagos de mitj jorn que reynava, lo que, junt ab la boira, feya l' admósfera molt pesanta. Lo termómetro marcava 11º R. Seguint las ondulacions de la carena arribárem en mitj' hora al Turó Gros, 1810 metres, y despres al de Coll sas Bassas, massas d' especte colossal.

Digne d' esser observada es la expressió gráfica que tenen molts dels noms que s' aplican als accidents de las montanyas. Així, tenim en aquesta los dels colls del Vent y del Ayre qu' expressan bé que son llochs combatuts per las ventadas, lo del Turó Gros que dona idea de son aspecte feixuch, lo de las Agudas que indica perfectament unas alturas angulosas y crestejadas, anomenadas també desde 'l coll de Sant Marsal Los Castelletes, perquè presentan una esgrahonada renglera de penyas, lo del Plá de la Calma, extensa soletat ahont sols la naturalesa dominâ en magestuós silenci y lo del Gorch Negre, ficat en una fondalada rodejada de singleras y penyals de color fatídich.

Inutilment esperárem que s' esbargís la boira pera contemplar l' inmens panorama que d' allí dalt s' ovira, perquè aquesta seguía privántnos en ab desesperada insistencia. Sols á causa del imperi que sentíam dels elements y per lo que 'ns acusava l' agulla barométrica, coneixíam qu' estavam molt elevats; bé es veritat qu' en cambi de la contemplació del panorama que 'ns privava, nos feya gosar la boira d' un espectacle grandíós.

A cada moment, empesa per un vent impetuós, nos rodejava en grans glopadas, espessas y humidas, sens deixarnos mes horisó que las rocas qu' anavam trepitjant. Precipitantse despres cap á la vall de Santa Fé, que teníam á baix, damunt de la que 's gronxava per un bon espay, capdellavas' en flochs, que platejats per la vaga llum del

sol naixent, s' enliravan arrebatats pel vent envers l' immensitat, formant com nevadas cordilleras. Era una escena magnífica.

Passat lo Turó del Coll sas Bassas, qu' está elevat de 1850 metres, á poch més d' un quart d' hora arribárem en lo Turó del Home á la altura de 1910 metres. ¹

Allavors comensá á esqueixarse l' espés vel y poguérem ja veure tota la vall del Tordera y lo riu que li dona nom describint una extensa S desde 'l coll de Sant Marsal fins al mar prop de Malgrat. Dessota de nosaltres véyam, faldellant la montanya, la cinta blanca del camí que vá de Viladrau á Sant Celoni; á Ponent lo feréstech y elevat Plá de la Calma y allá enllá lo Montalegre ó Sant Llorens y lo Montserrat confonentse en la calitja. Al N. O. se deixava veure de tant en tant lo pich monstros del Matagalls ostentant la creu colossal, que s' oirava en extrem diminuta á causa de la distancia, y als peus, mirant á Llevant, dominavam enterament la vall de Santa Fé, encare amagada á claps per la boira.

Es lo Turó del Home un pich que s' eleva de la massa general de la montanya en figura cónica, casi enterament regular. Son nom veritable es lo de Turó del Home-mort, eliminantse aquesta última paraula en gracia de la brevetat y potser també per repugnancia. Es un dels tres punts mes elevats del Montseny, essent los altres dos las Agudas y lo Pich de Matagalls; y van compartidas entre 'ls tres las opinions de sa major elevació. Nosaltres judicarem esser lo Turó del Home lo mes alt; no obstant, es lo que ménos domina y son preferibles, en mon concepte los panoramas de las Agudas y del Matagalls.

Esperarem gran estona pera veure si s' aclarava més, mes no podent conseguirho baixárem del turó pera seguir, sempre per la carena, la via de las Agudas. Un dels nostres companys no volgué caminar més y deixárem qu' un

(1) Repetiré que 'm refereixo pera aquestos datos als publicats pel Sr. Osona. Tinch lo propósit de verificar sa exactitut á la primera ocasió y dech fer constar que algú creu que 'ls pichs del Montseny passen de 2000 metres.

dels dos guías que portavam l'acompanyás y mentres ells baixavan pel camí de Sant Marsal, passant per la Font de Briansó y atravesant hermosos boscos d' abets y fatjos fins á n' aquell Santuari, ahont deviam reunirnos, nosaltres seguíam ab nou dalé per entre rocas y molsa lo camí que 'ns ofería la gegantina espinada de la montanya.

Al arribar á un collet ben aprop de las Agudas lo senyor Osona també 's vejé obligat á deixarnos per causa de rodaments de cap produhits sens dubte per la atracció dels precipicis, y habentsen emportat l' altre guía quedárem los demes en aquellas alturas, més y més decidits á no parar fins á dalt de tot.

L' aspecte del camí es mes imposant á cada pas y vá mantenintse sempre á extraordinaria y creixent altura, motiu per lo que 's fá precis tenir lo cap molt segur lo que s' explica facilment si s' considera que 'l pas de la serra es molt estret, que á cada banda quedan las espadadas pendents que baixan de dret á la vall de Santa Fé per un costat y pel altre al Coll de Sant Marsal y que la naturalesa del terreno, compost de pedregam sense cohesió de cap mena, resultat de la descomposició de la roca, produhida per l' acció del gel y del sol, fá semblar en molts paratjes que cedint aquell á la pressió del peu há d' endursen rodolant costas avall al que 'l trepitja.

Mes las Agudas ab son aspecte selvatge nos atreyan y fascinavan.

De sobte 'ns deturárem sorpresos y vejérem ab poca tranquil·litat que dos homens ab trajo del país s' estavan amagats darrera d' una roca per hont apuntavan los caps dels canons de las escopetas ó fusells. No sens un gran recel, perque 'ns recordavam de la passada nit, y la deliberació qu' era del cas, resolguérem acostárnoshi; mes abiat vejérem en sa franca fesonomía que res havíam de temer. Eran del poble de Montseny, qu' está situat al peu del Turó del Home, d' ahont havían sortit á fer una cassera de llops.

Corrí pel Montseny una llopada que s' en enduya lo

bestiar de tota mena habent arribat á apoderarse fins d' algun vadell; mes ja darrerament son atreviment fou prou gran pera arrebastar una criatura de dins meteix d' una casa, fentla víctima de sa famolenca feresa. S' alsaren, donchs, los pobles dels entorns en sometent posant paradas per tota la montanya, á fí de veure si acabarian ab aquellas bestiotas, essent una d' aquestas paradas los dos homes ab qui 'ns haviam topat.

Nos féren gosar d' un espectacle feréstech y grandíós.

Ajupits y al aguayt darrera de las rocas, no deixant veure més que 'ls extrems de las armas preparadas, quiets y callats, sols responían de tant en tant al ressó d' unas veus llunyanas y extranyas, ab un crit prolongat y selvatge que més que de persona humana semblava l' udol d' una fera; crit que se sentía repetit per altrás y altrás de las paradas y ressonava en la immensitat y lo silenci de la montanya, com en nit tranquila ressonan los alertas dels centinellas d' una gran fortalesa, perdentse poch á poch en la distancia y revenint com un eco tardá.

Deixárem als cassadors y acabárem d' arribar á las Agudas qu' están á un' hora del Turó del Home y á 1905 metres d' altura. En altre ocasió poguí gosar del panorama, qu' es allí grandíós y bellíssim, mes en aquesta la boira qu' insistent s' arrossegava per las espadadas penyas nos en privava la major y la mellor part. Ni tan sols se veyá la vila d' Arbucias que cau allá dessota en direcció casi perpendicular, pintorescament posada al comensament de la regalada vall, y sols la de Santa Fé, també als nostres peus, encare que més elevada, feya alardes de sa bellesa, sas petitas casetas semblant gallinas de cresta vermella pasturant pel mitj de la verdor. A l' altre má, en una immensa fondalada plena de soletat, de hont s' escorran las primeras aigüas que van al Tordera, se veyá entre 'ls dos colosos lo coll de Sant Marsal ab lo Santuari voltat d' unas pocas y miserables teuladas rojas y més enrera les alturas del plá de la Calma, destacantse sobre un horisó de montanyas emboiradas.

Las penyas que forman los pichs de las Agudas son d' una configuració selvatje en grau superlatiu; angulosas, de colors abigarrats, arrestelladas en desorde capritxós, penjadas y abocadas unas sobre un abisme espantós, extenentse altrás en forma de cresteria per una serra accidentada y tortuosa, impressionan fortament l' ánimo, puig en aquell incompresible laberintó de timbas, en aquells accidents grandiosos que os voltan, en aquell horisó infinit de mar y de montanyas que s' ovira, s' hi troba alguna cosa de misteriós y extraordinari; temerosos d' esser dominats per la vertiginosa atracció dels precipicis, tot just goseu á moure un pas ab tremolor, de por de perdreu en la immensitat d' aquell espay que dessobre, dessota y per tots costats se os obra. Més que posats en lo cim d' una montanya, vos sembla estar penjats del firmament.

Fou sens dubte tanta la atracció qu' en nosaltres exerciren aquellas timbas que creguérem possible, pera guanyar camí, lo despenjarnos per las penyas y baixar de dret á Sant Marsal. Un dels cassadors de llops volgué servirnos de guía fentnos precipitar perpendicularment per un camí, no de cabras, sino de feras, per hont arribárem á Sant Marsal estripats de roba, desencuadernats d' ossos y rendits de forsas. Las caygudas foren infinitas y molts vegadas la sobtadíssima pendent, lliscosa com si fos ensabonada, obligantnos á treure forsas de la mateixa inercia, nos estalviá de caminar.

A Sant Marsal creguérem reposar, y sobre tot créyam trobarhi dinar. ¡Vana ilusió! Alló estava en las més lamentables condicions; gracias á haver comprat tot bromejant als cassadors de llops un llodrigó y á las pocas, molt pocas, provisions que portavam, poguérem organisar un desgarnat repas, amenit, es veritat, ab la salsa d' haverhi lluhit, no 'ls nostres coneixements, sinó 'l nostre instint culinari. Planyemnos de que aquells montanyesos no entengan llur interés y de que la nostra terra estiga tan endarrerida en aquest punt. ¹

¹ Segons las últimas noticias que tinch de Sant Marsal en plé estiu sol haverhi alguns recursos més que en aquella ocasió,

Visitat depressa y correns, perque se 'ns feya tart, lo Santuari, qu' está plé d' objectes del culte en sa major part xavacans y ridículs y entre 'ls que 's conté un quadro al oli que representa á Sant Segimon rebent la caritat d' una comunitat de monjos que hi havia á Sant Marsal á quina fundació s' atribuheix esser la primera de Catalunya y que 's creu baixá després a fundar lo monastir de Breda, empenguérem la ascensió al Pich de Matagalls.

III

A poch's passos de Sant Marsal s' alsa una creu de fusta damunt d' una llosa de pedra colocada en lo punt culminant del coll, hont se fá la partió de las ayguas. Es la divisoria dels bisbats de Barcelona, de Girona y de Vich. Los tres bisbes poden conversarhi sense sortirse de la respectiva jurisdicció. Al davant un poch á la dreta, devalla lo camí que vá á Viladrau y á l' esquerrá, ficantse entre un espés bosch de faigs, s' enfila lo de Magatalls.

Aquell camí, plé de fullaraca en que las camas s' enfonsavan fins al genoll, vá serpejant costosament fins al coll del Parany á un' hora de Sant Marsal y 1460 metres d' altura y es notable pera l' espessor de la arbreda y per alguns faigs gegantins que 's troban avans d' arribar al coll. Allí 's desplega ja un extens panorama y s' ovira Barcelona jayent al peu del Montjuich que s' avansa endins de la mar blava. Acabavam de donar accés á la serra.

Se segueix pujant, després, per unas comas cobertas de prat, fins al coll de Sas Portadoras á 1550 metres; mitj' hora de distancia. Allí torna á estarse entre 'l bosch. Una fondalada selvatje s' estima á la dreta fins á la vall que separa 'l Montseny de las Guillerías, y en lo fons, per entre 'l brancatje potent dels faigs y dels abets, se veu la població de Viladrau, de la més pintoresca perspectiva.

Altres faigs colossals gegants de la vegetació, se presentan al pas, las sepadas socas fortament arreladas, com

si volguésen xuclar tota la sava de la montanya, y las brancas multiplicadas y extesas com si volguéssen abrasar l' espay. Sembla que la naturalesa, al deixar las regions tébias y entrar en las glassadas, vol mostrarse en tota sa forsa y exuberanta magnificencia y per aixó produheix aquestos boscos, magestuosos com temples sagrats ab columnas de socas y voltas de fullatje. Apoderas de l' esperit una emoció respetuosa que l' atrau á la concentració, y sembla desentonat, pera turbar aquella calma solemne y magnificenta, tot remor que no sia l' armoniós del oreig entre las fullas.

Aquestos arbres centenaris son los que s' han salvat del afany desordenat de destrucció que s' apoderá dels propietaris dels pomposos boscos del Montseny. Arbres que no s' estremeixen quan senten retronir lo bram dels elemens al desencadenarse la tempestat per las faldas d' aquells enlayrats turons y s' extremiren, tal volta, als colps de la destralt que ressonavan més avall de la montanya y al sentir l' extrépit de las caygudas d' altres arbres tan colossals com ells, que costas avall s' estimbavan.

Esforsemnos, senyors, en evitar la destrucció dels magnífichs boscos, tan poétichs com útils, tributem al arbres seculars la major veneració, que també ells son monuments respectables, y cada hú en sa esfera particular y tots plegats, procurem per llur conservació y augment, puig si aquesios desapareguessen del tot, com per desgracia semblan estarne amenassats, fins arribaría á cambiar la fisonomia característica de la nostra terra.

Al desembocar del gran bosch s' entra en lo Coll Pregon á 1640 metres d' altura y á mitj' hora del Coll de sas Portadoras.

Incomparable es la bellesa d' aquest coll, y apenas pot descriures. Una catifa del vert més brillant s' exten suauement ondulada y atravessada per las cintas blanquinosas d' alguns caminets, mentres fatjos que deixan creixer las brancas á ran de terra forman com unas paneras de fullatje y donan á aquell espay l' aspecte dels celebrats parchs

inglesos tan de moda avuy en dia. Mes allí lo jardiner es la naturalesa meteixa y sense 'l rebuscats efectes de combinacions de colorainas, s' hi troba la major riquesa en la simplicitat, sorprenent en gran manera los contrasts dels diferents matisos de la verdor ab lo color blanquinós dels caminets, lo blau del cel, y l'horisó de montanyas blavencas y foscas. Es donchs lo Coll Pregon notabilíssim y admirable. S' hi desplegan, ademes, dos magnífichs punts de vista. Lo de l' esquerra es lo meteix del Coll del Parany, mes ab major extensió, sobre 'l Tordera, Valles y plá de Barcelona, tancant la mar l' horisó. Lo de la dreta comensa desde la vall de Viladrau, que 's veu á 800 metres de fondaria per accidents á pich, tan pintoresca qu' un no 's cansa may de mirarla, y vá extenentse per las Guillerías y la vall del Ter cap als serrats d' Olot y als Pirineus.

La vegetació alta desapareix al arribar á un altre collet quin nom no conech be, mes que crech s' anomena Coll del Home-mort y tot trepitjant las herbas molsosas s' arriba en mitj hora, sempre pujant, á la Creu de Matagalls á 1900 metres d' elevació.

Un pilot de pedregam vos brinda á reposar; vos dona ombra la gegantesca creu y la terra de Catalunya vos ensenya sas montanyas, sas valls, sos rius, sas ciutats, vilas, pobles y masías, mentres la mar, ampla y blava, s' exten per la meytat del inmens horisó circular.

Aquesta es en mon concepte la mellor vista panorámica del Montseny, unicament destorbada en part á mitjorn per la gegantina muralla, convexa en sa extensió y casi vertical en sa elevació, que resguarda per ponent y tramontana la vall de Santa Fé y que té una altura, á contar desde 'l coll de Sant Marsal, de més de 700 metres, quina carena haviam recorregut á la matinada.

Domina enterament la provincia de Barcelona desde 'l Montserrat y la de Girona desde 'ls Pirineus, ab lo Valles, la Plana de Vich, la Selva, l' Empurdá y en gran part la vall del Tordera; la costa desde Montjuich fins al Cap de Creus, distingintse perfectament á simple vista las illas Medas que surten de las onadas y semblan com un gran

vaixell rodejat de petites embarcacions; per tot arreu s' al-
san montanyas de formas capritxosas, com onas d' una
mar borrascosa y embojida, coronadas algunas de castells
ó d' hermitas, ab las vilas y ciutats blanquejant y com
adormidas á llurs faldas y ab los cims amagats en las nu-
voladas que 's gronxan pel horisó.

Ha de confessarse, no obstant, que la meteixa grandiosi-
tat d' aquesta vista tal volta perjudica la impressió gene-
ral, ó qui sab si la magnitud de la massa del Matagalls com
á punt de comparació, puig tot se veu diminut y com ex-
tès en un mapa. En aquest concepte es preferible lo pano-
rama de las Agudas, que, diguemho així, mes aéreas, ofe-
reixen un punt de vista de comparació mes violenta y
contrastada, sense deixar de tenir la grandiositat que 'l de
Matagalls si bé perdent alguna cosa en extensió.

Assaborida ja la espléndida vista, mentres 'ns aturdía
la violenta ventada, que may falta allí dalt y á voltas no
pot resistirse, descendírem suaument per deliciosos prats
ahont vejerem pasturar bouadas numerosas, tenint á la
ma esquerra los turons del Plá de la Calma, á la dreta las
Guillerías y més aprop la vall de Viladrau espurnejada de
casetas y clapejada de camps daurats ó verdosos boscos.
Embadalintnos ab tan bellas perspectives no sentíam la fa-
tiga de la caminada que portavam á coll, per altra part
allaugerida y compensada are per la suavitat dels molso-
sos camins.

Poch á poch la baixada vá fentse més aspre pera ficarse
entre espadats cingles.

De sobte, un quadro capritxós y que sembla efecte d'
una falguera ilusió vé á omplirnos de sorpresa. Som á
Sant Segimon. Una hermita anomenada Sant Miquel dels
Barretons corona un gran penyal, colocada entremitj d'
una confusió de puntas de roca que 'l rematan y tot al vol-
tant, exceptuat lo esquifit espay qu' ocupa 'l camí, s' hi
veu enfonsar una timba horrorosa que cau á plom damunt
de las teuladas del antich monastir. ¹

¹ A son entorn venen alguns á ferhi alardes de serenitat donant la volta á la pe-
tita hermita agafats per las puntas y accidents que presenta la roca, atreviment que
sols d' imaginarlo fá erisar los cabells.

Contrasta en aquesta penya d' una manera admirable lo color especial de la pedra cendrosa y esblanquehida ab los claps de vert y groch ab que la pinta una lleugera y arrapada molsa qu' en moltes parts la cubreix. Diriau qu' alló es una joguina de cartó pintada á grans bronjadas, ó millor, una d' aqueixas admirables decoracions de teatre que vistas d' aprop ensenyan rudament las llepadas del pinzell; mes al considerar qu' aquells efectes de color son obra de la naturalesa, se sorpren una vegada més l' ánimo davant de tan rica, de tan esplendent varietat.

S' enfonsa lo caminet, tot serpentejant, pel costat de la roca y per una mena de passadís dona luego entrada al que fou monastir de Sant Segimon. ¹

Allí 's veu campejar sobre una porta un escut d' armas, emblema de la noblesa dels antichs habitants d' aquella casa enllassada per la tradició ab los reys de Borgonya. Avuy la destrucció s' ha rabejat en lo grandióstal y exceptuantne una petita part, encare visitada en aplech pels pobles vehins, tot lo demás vá enderrocantse poch á poch. ¡Trista condició de tots los monuments que guardan los recorts de nostra historia poetisats per la llegenda y la tradició!

Despedimnos ab pena del Santuari y de la cova hont feu penitencia Sant Segimon y tornem á emprendre 'l camí que vá desfentse entre aquells singles. Poch més avall veyém la cascata del Oratori que despres de sa cayguda, ja remoreja á petits salts, ja 's deixa lliscar suaument pel fons del torrent capritxós.

Lo guía 'ns avisa que 'ns parém y s' en vá. Un moment després quedárem aturdits per un gran tró y terratremol. Los turons que 'ns voltan sembla que's retopan y que van á caurens á sobre. Al tornar lo guía somrient nos fá saber que 'l susto era produhit per la descarga del seu fusell que la concavitat en que 'ns trobavam feu aumentar y ressonar d' una manera que causava espant.

¹ Estava tancat, puig sols l' obran en lo mes fort del estiu.

Admirárem més enllà un bosch grandios de castanyers gegantins y seculars coorrectament arrenclarats y arribárem, per fi, á la hermita ó santuari de la Arola. Ja eram á la vall. Havíam acabat la tasta en lo meteix moment en que la vesprada extenia son vel.

Los ulls girats á la montanya se resistian á deixarla y 'l cor glatía d' emoció.

¡Adeu, Montseny! Montanya venerable, que guardas tants recorts y tantas bellesas; quan mirarém de lluny ta cabellera blanca, retallada sobre la blavor resplendent del cel puríssim de la nostra terra, sospiraré per asseurens altre colp en aqueix trono de neu y de rocam; quan al fondres la nevada á l' escalfor dels raigs del sol de cada primavera, la escamparás en fils de plata pels vessants del Tordera, del Besós y del Ter, tornaré á pujar assí dalt á escampar la nostra vista pel ample espay qu' oviras, seguint tos torrents y cascates mormoladoras; y d' any en any, quan l' hivernada de la vida haurá coronat de neu la nostra testa, com la teva, avivat l' amor á Catalunya, nostra estimada y bella pátria, per sa contemplació desde tas enlairadas mirandas, nos rendirem á la dalla de la mort, que també's rendiren tos arbres seculars á la destal, mes procurant deixar als nostres fills lo geni catalá, tan potent com tas immovibles penyas, tant altiu com tos alterosos pichs, tan pur com la neu de ta corona.

IV.

Despres dels accidents grandiosos y de las incomparables bellesas del Montseny, no 'ns oferí gran interés Viladrau, no obstant sa molt pintoresca situació y deliciosa riera. Atravessárem l' endemá dematí, montats en matxos, una bona part de las intrincadas Guillerías, ab una calor y una pols qu' ofegavan, efecte de la sequedat que fá algun temps afligeix al nostre país, y ferem alto á Puig l' agulla. Aquell Santuari no ofereix res al art, essent sols notable, apart de la devoció qu' inspira als vigatans per la bella

vista que disfruta sobre la Plana de Vich, cenyida per las cendrosas montanyas de la Guixa. Vejérem la iglesia de Vilalleons, un dels numerosos monuments románichs de la encontrada, entre 'ls que 's distingeix la iglesia del poble de Santa Eugenia, que contemplárem de lluny ajudats de bonas ulleras de campanya; saludárem la antiga torra de Saladeuras y trotant desesperadament pera fugir de la calor, entrárem per últim á la ciutat de Vich, desde hont, á la tarde, lo camí de ferro 'ns enmená á través de la estreta gorja del Congost y després pel ample Vallés, fins á Barcelona.

ANTONI MASSÓ.

SOBRE L' MATRIMONI

No m' vingueu ab aquets matrimonis que quan no los fa la precaució d' uns pares que sols desitjan als promesos que rés los falti pera la vellesa, los proposa una tia que sempre ha dut afecte á la noya, ó bé plouhen del confés qu' aquesta sempre ha tingut. No: los primers for-sosament deuen ferse inaguantables quan lo passament de casa estiga sòta cambi, cosa fácil de succehir, y los demás no poden moures del apoyo d' altri pera trobarse en plena manifestació del amor, si es qu' aquest pot naixer d' una entrevista preparada, d' un parlament ab los pares ó d' una conveniencia proposada entre gent de bè.

Cap d' aquestas circumstancias s' adapta al mèu modo de pensar en est assumpto. Pera mi l' matrimoni deu esser conseqüencia natural d' un amor sempre seguit qu' arriba á n' éll pera traduhirse ab tota la sèva veritat.

L' amor deu naixer al foch d' una mirada, á l' impressió d' una estreta de má: en estos cassos pera res necessita cada una de las parts estudiar las condicions qu' en la contraria concorren. Perque aixó del festeig no és mes que la part ridícula del prólech matrimonial: las relacions entre promesos sempre son amistosas: la diplomàcia no hi descobreix cap inconvenient; molt al contrari: lo qu'

avuy forma una esperansa demá es una obligació, y com lo prometatge entre gent com cal sempre deixa un desitg pera l' demá, ell porta l' matrimoni, sense que l' hagin impedit quatre anys de conèixer: quatre anys de pensar-shi; quatre anys de prometre cada dia novas satisfaccions; tant es aixis que mentres no s' dòna un cas en que l' prometatge desfet s' hagi esbrabat d' altre modo que tornant-se una trena, una dent ó bè un plech de cartas de paper rosat en que las paraulas: *eternamente*, *uadie más*, *la muerte* s' hi trovan tant sovint que quan un las llegeix li sembla trobarse en la mateixa ratlla sempre, jo sé de més de quatre matrimonis, quals parts s' estudiaren degudament avans de lligarse los seus corresponents anys, en que l' escombra hi ha jugat un paper molt elevat, y los llavis durant llargas temporadas han pujat dos pisos de farvalans: y es d' observar que en lo festeig si l' *may més* dit en una tarde de *spleen*, se traduheix per *hasta l' vespre*, y un rull se despren ab recansa del medalló; en lo matrimoni un *hasta despues* á vegadas tarda anys á passar, y si los cabells se tornan, bè sap Dèu qu' á voltas segueix un monyo sansé, demanat ab tota la finura d' un delicat esgarapament.

Llavors, donchs, no 'm vingueu ab lo matrimoni que s' efectua sols per lo compliment d' una paraula, quan no ho es per lo d' un deber: jo vuy l' amor que naix ab llivertat: l' amor sense condicions ni conveniencias de familia.

Pero aquest amor, per lo mateix qu' es tot entusiasme, tot cor, necessita rodejarse de cosas que no fassin necessaria la intervenció del cap; de cosas que lluny d' entenlarlo li donguin cada dia nou brill.

Del prometatge al matrimoni, no hi ha cap distancia, absolutament cap pas; pera los ulls del observador, qu' algunas vegadas es tafaner, té una sola variant y es que l' expressió del afecte traduhit per ridículas festas, y va l' terme *ridículas* pera los desenfeynats en qüestions amorosas, deixa de presentarse en públich, pera anar á refu-

giarse en son verdader lloch, allí hont lo demanan d' acort la moral y la puresa en la familia.

Tot está en lo talent dels dos pera que ell sia etern. Jo opino que no tothom ha nascut pera l' matrimoni: com no tothom ha nascut pera esser un sabi en la carrera qu' escullir vulga. Lo matrimoni deu compendres ab totas las sevas exigencias, que l' mateix son los sacrificis y perills més insuperables, que las escenas de noy, sempre agradables, ja en los albors de la juventut, ja en lo cayent de la vida. Y es aixis com la familia troba exemple en la soca, y es aixís com la bona educació y la moral més buscadas se forman.

Lo talent del marit deu emplearse en veure á la esposa sempre atractiva, amagantli sempre un nou goig que may trova per mes que l' passi cada dia; no deu buscar may la causa d' una sorpresa, ni deu preocuparse averiguant lo secret d' una festa, y per més qu' hagi descobert cert xiu-xiu ab la minyona al anar á plassa, y hagi sentit á contar ab cert misteri *sobres del plat del senyor*, ell deu esperar reservat l' hora del dinar y fé l' sorprés devant del menjar aquell que fa sas delicias, y qu' ha sigut pensat per l' egoisme d' una dona que fa colecció dels més satisfets petons.

Deu emplearlo també en l' *ignorancia* per càlcul, per propia conveniencia, pera fer etern l' amor de promés, de si l' onda de cabell que cau ab cert abandono sobre las sèllas naix del cap ó de la perruqueria; si una flor posada sobre l' pit obeheix al desitg d' agradarli mes ó menos: la joventut ho justifica tot y diuen que l' amor es sempre jove.

Ella en cambi deu ocultar al marit totas aquellas cosas que pugan treure la part poética del matrimoni: sempre elegant, dintre de la senzillesa, no s' ha d' olvidar que festa: l' *tant se val* no deu sortir may de ses llavis, deu prodigar ben poch las festas: fins ferlas guiar; pero permetrelas: una bona educació ensenyará á l' esposa que de tot puja mes l' desitg de possehirho que la satisfacció de

tenirho ja: y aixís los seus petons deuen ser á temps: de l' oportunitat d' ells, fins del lloch hont los deposita depen lo seu efecte. Tota ridiculesa produhida per un exès de confiança es imperdonable en lo matrimoni.

Lo marit may dissimulará á l' esposa l' haber trobat, per exemple, als peus del llit, uns sabatots gastats per mes que 'ls justifiqui l' haver fet dissapte: éll no ha vist, pero te dret á esperar, porque aixís ho vol l' ilusió indispensable en totas las qüestions d' amor, que los peus d' ella s' empresonan dintre la mes acabada botina, ó que presentan lo transparent de sas delicadas carns per entre la reixada mitja qu' ajusta l' enxarolada sabateta: tot tal com l' hi havian pintat...

No estich pels matrimonis que per esser tals ja 's creuen ab dret de despendres de totas aquellas cosas que precisament los han dut á terme: la poesia dintre la familia es lo caliu que manté sempre encés l' amor; no deu donchs prescindirse d' ella.

Perque aixís com jo no comprench al home que, jove com es, renya perque posin l' vi en fresch, ó troba per ximpleries l' ajustat vellut que fa resaltar mes y mes la blancó y rodonament del coll de sa esposa, ó s' complau en presentárseli arrebossat de mánegas y ensenyant uns elástichs cendrosos que li aguantan los pantalons fins assota l' aixella, mentres ab sa creu fan quatre bossas de l' esquena de sa camisa; tampoch l' sè trovar en la dona que s' complau més en usar termes com *l' de casa, aquell, en d' aixó*, tractantse del marit, ni té cap inconvenient en presentarse davant d' aquet ab faldillas de bayeta tan curtas com de vermell pujat.

L' estar per casa es digne d' estudi en lo matrimoni: l' marit no deu esser lo presoner de las parets que guardan sos mobles, pero deu trobar dintre d' ellas totas las condicions que li fassin agradable 'l víurehi: en una paraula convé á l' esposa, convé á la familia que 'l marit esclami sempre, ja s' trobi trepitjant las alfombras dels mès suntuosos salons, ja saborejant los menjars de la taula mes

esquisida: *en lloch com á casa*. Aquesta frase es moral y al óurela l' més desconegut, s' imagina en l' esposa del qui la pronuncia, á la dona entesa, la meytat amorosa, la mare sàbia.

Una confessió mútua dels *pecats* de solters completa l' matrimoni, pero al ferla deuen abandonar-se tota mena d' exageracions. Ell no deu oblidar qu' per una condició existent en tots los cassos, may l' marit es lo primer en fer sonar en las orellas de s' enamorada la paraula *amor*: un estudi fins lleuger d' aquesta observació 'l portará á saber que dintre los fulls d' un *Amigo de las niñas*, ja s' hi troba un conato de resposta á un: *mi corazón arde en amor desde el momento etc.* Déu, donchs, procurar qu' en lo terreno de la realitat sían sas paraulas fillas de la veritat, ridículas á copia de repetidas, pesadas per las dificultats d' espresarlas y ditas per sílabas que separan un sospir profon ó una estudiada girada de coll, pero cregui qu' arribarán al cor de la muller com á triada eloqüència, com armonía may sentida, si sempre desitjada. Ell en estas ocasions deu fer creure á sa muller que tot ho ha vist, que rés li raca, perque l' perill més gran l' ha vensut ab una rialla, aquet *domini de las passions*, qu' éll ne pot dir, son una garantia per l' esposa qu' hi veu un marit d' experiència, reposat, de seny.

Deu parlar de la seva passada historia com qui parla de fets de l' altre mon: l' esposa deu fer com qui l' creu y aixís tots dos gosan d' iguals ventatjas.

En los fets aislats que l' marit descobreixi del temps passat d' ella es d' utilitat que s' cregui que sempre s' tracta del mateix cas, sino que cada hu tè l' seu modo d' esplicarlo. En cambi ell deu prevenirla pera quan algú li parli exagerant, de certa *fulana*, ó *pendó* en llenguatge dels celos menos dominats, qu' per més que n' hi contin ella s' crega saberne molt mes: aixís no s' pert la popularitat del marit y augmenta extraordinariament la confiança que mereix a sa meytat.

No m' vingueu ab que món discurs despullat de tot

atractiu traspassa los límits que m' marcan las atencions qu' os mereixeu, pero, ¿qué voleu qu' os diga? Lo parlar aixís es sá y sobre tot lo defensar aquestos temas, quan jo era jovenot, fèu que moltes mares diguessen de mi *n' farém un bon marit* y aixó m' anima á esposárolas. Per altra part, tants anys de matrimoni me donan cert dret á tractar l' assumpto, y encara que mas teorias fillas d' un trobarmhi bé no tingan exit tindrán sempre l' valor d' esser esplicadas ab tota llealtat per un home d' esperiencia.

FRANCISCO MANEL PAU.

EN LA MORT

DEL JOVE É INSPIRAT POETA EN JOSEPH CAMP-SANGLES.

L o nou himne que 'l Meder
Lentona are tant sovint
ressoná en ton cor de nin,
dut per la corrent del Ter;
no arribantne ben sencer
dintre la llar de tos pares,
tos tendres brassos alsares
al bon Deu que 'l bard inspira,
y tot puntejant la lira
tu mateix lo completares.

Y sol per estes riberes
trovares ressons perduts
y tos cants desconeguts
los guardaren les singleres;
armonies enciseres
que arribaren á ciutat,
com lo flayre embalsamat
que refresca sos passeigs,
al senti' 'ls dolsos oreigs
vinguts de la soletat.

Somiaries com los poetas
en alcansar *Impossibles*
que en cors, com lo teu sensibles,
mohuen tempestats desfetes;
penes, que com més secretes
fan més fonda la ferida,
per hont tant sols trova cixida
lo cant de angustia que aixeca

l' esprit, que al surtir, li reca
morir de sobres de vida.

Abatut y las, semblava
que tes forces desmayessen;
més, avans que s' acabessen
la patria les demanava;
y tost, t' accent s' inflamava
per recordarnos ses gestes,
tan glorioses, com ferestes;
gestes, que tu nos contares,
més que ab la llengua dels pares
ab la veu de les tempestes.

Lo crit que Vich aixecava
per ressucitar la terra,
va ser la senyal de guerra
que entengué la patria esclava:
quant ta lira 'l recordava,
quant ta veu lo repetía,
en nostres pits retentía
com si fossem á la plassa
á sentir morir la rassa
que ab en Bach morí aquell dia.

Altres jorn, més enradada
girares ta vista encesa,
y vegeres una presa
en les urpes d' una fera;
vegeres Cartago entera
com perjura y assessina
se gosava en la ruina
d' un poble ardit, com lo nostre;
y li enrogires lo rostre
ab la flama Saguntina,

Ta má encaré que novella,
tant promte la lira empunya
ab l' accent de Catalunya,
ó ab la parla de Castella:
l' historia se 't descabdella
baix una bandera sola
que quant á ta veu s' arbola
junta ab amor de germana
la gran patria catalana
y la gran patria espanyola.

Rublert de sava cristiana
que 'ls roures y pins fa creixer,
quant se 'n han vingut á neixer

en los fondals de esta Plana,
sentires la sobirana
paraula que 'ls sers creá;
y, suspenent en ta má
l' encencer que aplaca l' ira,
sumissa acatá ta lira
la grandesa de *Jehová*

Vint y dos anys s' escolaren,
(com si diguessem un dia)
en que una sola armonía
los teus llavis murmuraren;
tos amichs la celebraren
quant arribá á ses orelles;
perque unes notes tan belles
en tant jovenívol cor,
feyan esperá' una flor,
digne de semblants poncelles.

Arreconat al escond
hont tos amichs te escoltavan,
dos glories te enlluernavan,
la del cel, y la del mon:
—que es lo primer ó 'l segon?—
digueres, xuclant la mel
que dava sabor de fel
á una ditxa transitoria;
y promte, entre gloria y gloria,
escullires la del cel.

Vich 13 Agost de 1879.

JOSEPH SERRA Y CAMPDELACREU.

SEMPREVIVA

OH corona de la mort,
de flors grogas t'han teixida!
y essent de la mort emblema
dus lo nom de *semprevivas*.

—
Cap aroma has escampat,
oh flor modesta y senzilla;
siga en planta ó arrencada
ton capoll mà y se mustía.

Semblas filla del dolor;
semblas l' indiferentisme;
semblas un cos sense ànima
que per 'questos mons camina.

L' home de símbol t' ha pres
de trists recorts mentres visca,
y formantne una corona
com penyora 't deposita.

No sou pas com altres flors
de la Natura las fillas,
sou llàgrimas de la terra
que s' assecan mentres ixen.

Sou bonicas al esguart,
mes porteu la mort á dintre;
aroma tendror y sava
quan naixeu ja n' es fugida.

No os guardá lo cementir
respecte que mereixiau,
la vostra rica flor groga,
en negrosa ha convertida.

Una á una aneu cayent,
quedant sols penjada y trista
de la corona l' ossera
que es de fil-ferros teixida.

Lo cos se queda ab lo cos,
mes l' ánima qu' es divina
vers lo cel pel vent s' enlayra
en bolveta convertida.

—
No es corona de la mort
la de flors grogas teixida,
es sols de la recordansa,
per 'xó se 'n diu *semprevivas*.

ARTUR GALLARD.

24 Octubre 1879.

LA CANSÓ DEL FONÓGRAFO.

Premiada ab accéssit en lo IV Certamen del Col·legi Mercantil.

HEUSE aquí que jo, una estona,
vaig perdre l' enteniment;
vaig demaná una minyona
per casament.

Ab sos parés, allá 'hont viu,
vaig parlá y vaig dí 'l motiu;
y després que ja 'l vaig di,
deixo 'l fonógrafo allí;
me 'n vaig y 'l torno á buscar,
quan ja feya duas horas;
y allavoras,
en se' á casa 'l faig cantar.
¡Oh, quin invent! quina moda!
mentir de res éll no pot,
roda, fonógrafo, roda,
cóntam'ho tot.

—¿Y tú 'l vols?—*Ja veurá, pare,*
ja 'ls trent' anys tinch molt aprop;
si ab aquet no 'm caso are,
tanqui de cop.

Y'l quedar tia es molt trist;
es guapo...—Si: ja ho he vist;
pero es rich...?—Rich, mare, no.
Donchs es lletj, creume, es aixó,
lo qui no te capitals...

som á un temps...—Be; no comensi;

—Que no hi pensi;

la cuestió, noya, es de rals.—

—¿Ah, busca rals? m' acomoda,

jo també busco un bon dot;

roda fonógrafo, roda,

contam'ho tot.—

—¡Vosté es qui mes me trontolla!

¿no es guapet?... ¿no te bon cor?...

—¡Ne pots tirá un tros á l' olla!

—¡Ay del amor!

si 'l tinch d' escoltà á vosté,

per vestir sants quedaré;

ja 'm va fer perdre En Peret

que 'l volia mes que á aquet...

—Si! també era pobre.—¿Y jo?...

—Per 'xo mateix que no ets rica,

ets bonica...

y pots trová algun senyó.

—Ah! vol senyors? donchs la boda,

ja la farà ab un vellot;

roda, fonógrafo, roda,

cóntam'ho tot.—

—Me fa perdre las venturas

ab aquet genit tossut:

—¿Y aquells que 't feyan posturas.

qui 'ls ha perdut?

—En Peret, vosté:—¿Y 'l Ramon?

y 'l Mariano? y 'l Anton?...

—Aquets no 'm van estimar!

—Ab tants anys de festejar,

la Pepa de tots ets tu.

—Per 'xo que á aquet no l' estimo;

y m' hi arrimo,

per tenirne un de segú.—

—Ah, no 'm te amor, ni una malla

y ha tingut mes d' un xicot...?

calla fonógrafo, calla,

ja ho dirás tot.

Me 'n vaig cap á casa seva

ab lo fonógrafo meu;

y avans que 'm digan—ja es teva—

¡fillets de Deul

Deixo 'l fonógrafo á punt
de una taula allá al demunt,
y ab calma jo 'ls dich després,
com aquell que no sab res;
—La resposta á buscar vinch
de ma primera pregunta,
perque, adjunta,
ma resposta també 'us tinch;
Ohiu l' invent de mes moda;
mentir de res ell no pot;
roda fonógrafo, roda,
cóntalsho tot.—

Del fonógrafo, ells se 'n reyan;
comensa á escarnir sas veus
y á dir lo qu' ells tots sols deyan,

¡ah fillets meus!

tots tres, assombrats del cas,
van quedá ab un pam de nas;
—¡Gracias Edison!—vaig dí;
ells, tot era malehí;
y en tant durava la pó
quan ja estava leri leri
d' un misteri
que... acabava la cansó.

Ella 'l fonógrafo encalla
y diu plorant ab singlot:
—¡Calla fonógrafo, calla,
no ho digas tot!—

JOSEPH VERDÚ.

BIBLIOGRAFÍA

ORDINACIONS Y BANS DEL COMPTAT D' EMPURIAS.—
MONOGRAFÍA PER ANDREU BALAGUER Y MERINO.

Si ls estudis arqueològichs de tota mena han de donar algun fruyt, lo fruyt que apeteix una noble ambició de saber, aprofundir y assentar las causas de las cosas, lo fonnement de ellas, son orígen, son esser, sa certesa; ambició que es y fou de tots temps, pero que ho es avuy mes que may, ja que las investigacions de la filosofia y de l' intelligencia, las llums de la crítica, los experiments y també los escarments á una, per tot arreu avivan l' enginy de l' home, y devant de las grans necessitats morals y materials de nostra época obren espays immensos que recorrer, poch ó mal explorats, esferas altíssimas ahont enlayrarse, abismes fondíssims ahont sumirse, en busca de la flor encantada de que 'ns parlan las llegendas orientals, aquella flor peregrina, aquella pedra preciosa, aquell mágich talisman que brilla ab tots los colors, que relluheix en las tenebras y descobre misteriosos secrets, la santa y augusta *Veritat!* Si dits estudis, repetim, han d' esser realment fructuosos, necessari es que 's fassin ab molt de tiento y pols, gran coneixement de causa, treball y constancia infatigables; no ab l' afany d' una estéril vanagloria, sino ab plena renuncia de sí mateix y l' heroisme de qui 's consagra á una vera y salvadora missió.

Prescindint del erro natural, que ho es del home com afirman los savis, hi ha mil altres erros fills de la malícia, del interés, de la tradició, de la llunyansa, del abús, de la torpesa, de la desidia y d' altres causas nascudas de la maldat dels uns y de la candidés dels altres, que han sembrat y sembran sens cessar gran confusió en lo mon ab perjudici més ó menys immediat de individuos ó de pobbles;

erros als quals atribuim las grans desgracias qu' en lloch de pau y jermandat se desplegan sobre la terra.

Una part d' erro naix de la historia, que envers d' esser un llibre clar hont los més ignorants logrian instruirse, porta tal mentida que canta 'l credo, mes com ho conta lo llibre, s' ha volgut y fet passar per veritat; y de aquí una nova font de erros que avuy en dia paguem molt cars aixís en política com en economía moral, costums y altres reguerons que de aquella font prenen curs.

No per ço tota la culpa es de l' historia ni dels qui l' han escrita: es tan difícil averiguar lo fet de cosas passades, y d' entre las passadas las més antigas, que á quiscú nos esdevé jornalment equivocar-nos ab la major bona fe del mon, adhuc en cosas propias y momentáneas: figurem-nos qué será al tractar assumptos de molta antiguitat sobre memorias no sempre fiels y vestigis no sempre segurs!

Mans y peus de plom necessita certament qui 's vulla llençar á la averiguació de semblants secrets, y sobre molts estudis necessita ademés afició, geni natural, curiositat y eficacia incansables, un instint que casi 's pot dir de fura y de rata, y la abnegació franca y decidida que caracteriza al arqueólech.

Qué es la arqueología? La antiguitat per sí mateixa, un resto material de la sua existencia, l' eco de son sér; pero eco que á voltas retruny confós en los espays, vida voltada de despallas de mort, sér galvanisat que es precís desencantar com un amuleto ó endevinar com una Esfinje. Devant d' ella lo investigador se assenta y medita, ó trevall y escorcolla; no conta 'l temps ni mesura 'ls jornals, ab tant que ajudat de la epigrafia, de la poleografia, de la etimología, de la archeografia, de la tecnologia y de moltas altras nocions artísticas y científicas que deuben serli familiars, evoqui y analisi, comprobi y restituesca lo monument ó vestigi objecte de sos esforços fins á lograr reconstituir una veritat segura, que á son torn será basa ó comprobació d' altres veritats no menys laboriosament res-tablertas.

Aixís trevallen los investigadores de casta: aixís trevall nostre bon amich N' Andreu Balaguer y Merino, que desde sos primers ensaigs, en que nos cap la fortuna de haberli ajudat un poch, doná bonas endressas de sa vocació en tal materia, venint ara á donarlas majors ab sa notable Monografia, acerca unas Ordinacions y bans del Comp-tat d' Empurias presentada en lo segon concurs filológich y literari de las llenguas románicas celebrat en Montpeller, per la qual obtingué lo distingit y merescut premi de medalla d' or.

Dits bans se conservan en un quadernet del arxiu municipal d' esta Ciutat en paper comú y lletra del temps, que nosaltres fórem los primers en descubrir y dels quals fins publicarem un estracte en la *Revista Ilatina-catalana*.

Com á mostra de las costums d' una época concretas á una deter-

minada localitat, rural per sa mena y de consegüent sensilla, ofereixen gran interés formant un quadro viu d' aquella històrica vila en la Edat mitjana, paregut á moltes altres del propi temps, enclosa la mateixa Barcelona, de qual passat podrian reunir-se memorias curiosíssimas, lo que tal volta empendrém algun dia, Deu ajudant, perque 's formia d' un período que es lo de la nostra infantesa social, ple de energia y carácter, revelador de molts secrets històrichs y rasonador de variadas causas idiosincráticas de rassa y naturalesa que successivament se traduhiren en institucions y fets, prehuansas y malhuiransas, no fàcils d' explicar, ni avinents per deduhirne conseqüèncias, que encara 'ns interessan, sens una piena revelació dels dits secrets, causas y rahons.

Nostre amich no volgué empenyarse en semblant estudi que naturalment l' hauria portat molt enllá: en cambi ha notrit son treball de tan atinadas investigacions, ja històriques y geogràficas sobre lo casal y comptat d' Empurias, ja bibliogràficas y literarias en relació á las Ordinacions de que 's tracta, ja en fi paleogràficas y llengüísticas pera tot quant conduhia á aclarir ó confirmar sos orígens y analogías, acompanyantho ab gran copia de citas, comentaris y diplomátichs documents de proba, que la sobredita Monografia, es com hem dit una nova y palmaria demostració de las condicions de sagacitat, paciència y constancia que fan d' En Andreu Baiguer un dels jòvens més profitosos per aytals estudis, molt digne dels llors que ja té adquirits.

Per nostra part lo felicitam coralmènt, en lo doble concepte de participador de igual afició, y de sincer y particular amich, que augurem molt be de son giny, si ab la mateixa perseverancia, sens violentar sa salut, delicada per desgracia, aprofita las moltes y bellas qualitats que té reunidas per son lluhiment.

JOSEPH PUIGGARI.

NOVAS

A RENAIKXENSA obra una suscripció pera socorrer las víctimas de la inundació de Murcia y demés encontradas d' Espanya. Preguém á tots aquells que llegeixen nostra revista vulgan contribuir á aquesta obra de verdadera germandat. Creuriam oféndrels si tractessem ab nostras paraulas de mourels á la caritat. Sols los dirém que 's reben donatius en aquesta administració tots los dias feyners desde las 10 á las 12 del mitjdia.

Las cantitats que 's recaudin 's entregarán inmediateament al caixer encarregat de las demés recullidas per los periódichs d' aquesta ciutat.

Enviem un nou y entusiasta aplauso á N' Anton Fabrés, pensionat á Roma per nostra Diputació Provincial ab motiu de son últim cuadro venut y tramés ja per compte d' una casa de Filadelfia.

Los tres periódichs de Milan que dedican una secció de son cos á la crítica d' aquella obra, están acordes en pronosticar al jove Fabrés un gloriós porvenir.

Lo asunto del cuadro «un moro fent centinella devant la casa d' un personatge» es interpretat fidelment. Contemplant dita obra, sostenen los mentats periódichs, que quedan los espectadors admirats aixis per la combinació y lluhidesa del colorit com per la vritat del dibuix y á la repartició de la llum, cualitats que no son molts los que las posseheixen en un grau tant remarcable com nostre amich demostra en son darrer cuadro.

Diumenje tinguerem la satisfacció d'estrenyer la ma á nostre amich en Serra, altre dels catalans pensionats á Roma. Son viatge á Barcelona te per únich objecte procurar per lo restabliment de salut, bastant malmesa per las febras intermitents adquiridas en sa estancia á la Ciutat Eterna. Sembla que una volta restablert se proposa

trasladar son magnífich taller de Roma á París, ab l'intent de poder atendre á tots los encarrechs de compromís mes urgent.

Sentim la contrarietat d'en Enrich Serra, mes que mes, no ignorant que, gracias á son talent y á la simpatía que 's capta de tothom ab qui 's relaciona, tenia algunas obras emparauladas, cual execució potser tindrà que retrassar. Sabem que ha dut alguns dibuixos al llapis per encàrrech de «L' art,» important revista que veu la llum á París, y que conta per colaboradores á tots los artistas que 's conquistan ab son ingeni una segura anomenada.

En lo Certámen que se celebrará per las próximas festas de Girona han resultat premiadas las composicions següents:

Escut de la Provincia de Girona d' or y plata.—No s' adjudicá.—Accésit: «El Rey D Jaime de Aragon en la conquista de Mallorca.»

Premi d' una ploma de plata daurada.—«Ressenya histórico-descriptiva de la gloriosa imágen de Nuestra Señora del Mont.»

Brot de roure d' or.—No s' adjudicá.

Brot de lloer de plata.—Desert.

Exemplar luxós del *Quijot*.—Desert.

Diploma de soci de mérit de la Económica gerundense.—No s' adjudicá.

Cuadro al oli.—Desert.

Copa de bronzo cisellada.—Desert.

Escribanía de ferro incrustada d' or y plata.—Desert.

Lliri de plata.—«La portada de Ripoll.»—Primer accésit.—«Ruth.»—Segon accésit.—«Soletat» lema: *lejos de mí* etc.—Tercer accésit.—«Amor».—Quart accésit.—«Lo lliri d' argent.»—Mencions honoríficas.—«Soletat» lema; *Ut andiam*, etc.—A Churruca.»

Viola de plata daurada.—«La Cruz.»—Primer accésit.—«Idili.»—Segon accésit.—«A la Verge.»—Tercer accésit.—«Jesus als nins.»—Quart accésit.—«La Virgen del consuelo.»—Mencions honoríficas.—«A Deu.»—«San Fructuoso.»

Gerro de bronze.—«Lepanto.»

Han format lo jurat calificador D. Celestí Pujol y Camps, D. Joseph Sagalés y Guixer, D. Joan B. Ferrer, D. Francisco de Paula Franquesa, y D. Francisco Vinyas.

La «Associació d' excursions catalana» ha obert un certámen baix las següents bases:

1.ª Se concedirá un premi consistent en una medalla d' or ab son nom, lo títol de soci honorari d' aquesta ASSOCIACIÓ y 25 exemplars de la obra premiada, al autor de la mellor *Monografia de la montanya de Montserrat*, baix tots sos punts de vista: topogràfich, meteorològich, hidrològich, d' historia natural (fauna, flora, mineralogia, geologia, paleontologia) històrich, prehistòrich, artístich, pintoresch, etc., acompanyada d' un ó mes panoramas y d' un mapa de la montanya, trassat ab curvas de nivell de 10 en 10 metros y líneas de relleu topogràfich, á la escala máxima de $\frac{1}{25,000}$ y ab indicació de camins, alturas, distancias, etc. La monografía deurá esser escrita en catalá y tenir una extensió mínima equivalenta á 50 planas del *Butlletí de la ASSOCIACIÓ D' EXCURSIONS CATALANA* y máxima de 150. Será preferit lo treball que continga més datos nous y d' observació propia y que al mateix temps en son plan y en sa execució

mellor resposta al propòsit que anima á la Associació, de popularisar lo coneixement de nostra terra y la afició á estudiarla.

2.ª La propietat de la obra premiada quedarà á favor de la ASSOCIACIÓ D' EXCURSIONS CATALANA durant 2 anys á comptar desde la fetxa de sa publicació, que farà á sas expensas. Després de dit plasso, passarà á favor del autor mitjantsant las formalitats legals necessaries y ab condició de fer constar sempre en la portada de la obra lo nom de la Associació y la circumstancia d' haver sigut premiada y publicada per la mateixa.

3.ª Pera dit premi hi haurá un ó més accéssits, consistents en una medalla de bronze ab lo nom del autor que l' hagi obtingut.

4.ª Las obras que aspirin á dit premi deurán esser entregadas al infrascrit Secretari de l' Associació ó á qui l' substituïxi en dit càrrech, avans lo dia 15 de Juliol del any 1880, de 8 á 10 del vespre, en la secretaria de l' Associació, instalada en lo *Fomento de la Produccion Española*, (Gegants, 4, primer.) Las obras se presentarán sens firma ni rúbrica de llurs autors, ni copiadas de sa ma, ni ab sobrescrit de sa lletra. Cada una portará un lema y anirá acompanyada d' un plech clos, ab lo mateix lema, dintre l' qual hi haurá lo nom y residencia del autor. Lo secretari donará rebut de totas las obras que se li entreguen y las no premiadas podrán esser retiradas oportunament, mitjantsant lo retorn del rebut.

Segons havem llegit en alguns diaris d' aquesta ciutat, dintre poch dias s' estrenará en un de nostres teatros, un drama catalá titolat *L' orfaneta catalana* que 's diu está basat en l' argument de la coneguda novela històrica de D. A. Bofarull «L' orfaneta de Menargues»

Felicitem á nostre company de redacció D. Joan Sardá per lo magnífich discurs que en defensa del catalanieme llegí en la sessió que doná al Sr. Cánovas l' Ateneo Barcelonés. Haventlo de publicar en un pròxim número recomanem sa lectura á nostres suscriptors.

Copiem de nostre colega lo *Diari catalá*:

«Lo conegut felibre Mr. Lluís Roumieux, que vivia á Nimes, ha traslladat son domicili á Montpeller. Ho fem públich pera que arrivi á coneixement dels numerosos amichs que te aquí á Barcelona.»

Ha arribat á aquesta ciutat, bastant millorat de la grave malaltia que l' obligá á ausentarsen, lo distingit advocat D. Gonzalo Serraclará, president dels Jochs Florals de Barcelona.

En lo Teatre Principal de Vilanova y Geltrú s' estrenará baix la direcció del reputat actor comich catalá En Gervasi Roca, una comedia catalana en un acte que ab lo títol de *Las cocas de Vilafranca*, ha escrit En Joseph Campamà fill de aquella vila.

Lo dia 15 del actual la «Associació d' excursions Catalana» celebrá la vetllada inaugural dels treballs de la societat durant l' actual any académich.

Comensá la sessió llegintse una resenya de tots los treballs que la

societat practicà en l'últim any y després lo senyor Fiter feu conèixer un treball original sobre l'explorador del Africa lo nostre paísà D. Joaquim Gatell rebut ab molt agrado per lo numerós públich que omplia lo saló. Aquet treball desde 'l'vinent número lo publicarem en la *RENAIXENSA*. Se passà després á la lectura de las bases del certámen obert per aquella societat y del dictámen del jurat sobre l'únich treball presentat que obtingué 'l'premi. Obert lo plech resultá ser autor del mateix D. Salvador Sanpere y Miquel. Aquest notable treball sobre toponomástica catalana s'imprimirá aviat á compte de la «Associació de excursions Catalana.» En aquesta agradable vetllada se llegiren poesías dels senyors Alsina, Gallard, Guimerà, Franquesa y Gras. Doná las gracias en un correcte discurs lo president de la Societat Sr. Arabía y Solanas. Pera la festa s'havia adornat lo local ab riquesa y gust, vejentse en uns magnífichs tarjetons los noms dels excursionistas catalans senyors Parcerisa y Gatell.

Moltas entradas creyem que proporcionarà al Teatre Catalá lo drama de D. Joaquim Riera y Bertran, *De mort á vida* estrenat la nit del dimars últim. Per avuy sols direm que l'obra fou molt ben acullida per lo numerós y triat públich que umplia aquell teatre, com en totas las nits d'estreno. L'autor fou cridat á las taulas al finalisar lo primer y tercer acte y per tres vegadas consecutivas al finalisar lo segon. També foren molt aplaudits los actors. Tots esti-gueren bé en sos papers, sobre tot si 's te en compte que era una primera representació. Lo Sr. Soler que caracterisá 'l paper mes important de l'obra, demostrá bonas cualitats pera 'l drama. Desitjem veurel en obras consecutivas per lo camí que novament ha emprés y que creyem li ha de proporcionar molts llorers.

Lo popular periódich *Lo Nunci* ha obtingut lo permís pera ocupar-se de política, y fa ja tres setmanas que se 'n ocupa.

Sabem que l'«Associació d'excursions catalana» está preparant l'acostumada vetllada necrológica en honor dels catalanistas morts durant l'any, y que promet esser tan interessant, com la celebrada l'any anterior per la mateixa corporació.

Aquests dias ha estat exposat en la botiga de objectes d'art, que lo Sr. Vidal te establerta en lo passatge del Credit, un bonich quadro al oli del reputat pintor y dibuixant Sr. Pellicer. Se titula aquest *Lo Temps* y es notable per sa perspectiva, colorit y sentiment.

Lo premi de música, consistent en una *lira de plata y or* oferta en lo certámen de la Academia Bibliográfico-Mariana de Lleyda, l'ha guanyat lo jove compositor D. Francisco Laporta.

S'han presentat al govern de la provincia de Valencia, dos exemplars de cada una de las duas obras valencianas novas, titoladas «Pare y Caballer» y «Gajes del ofissi,» á fi de que 's remiteixin al censor d'obras dramáticas, y previa sa aprobació puguin representarse en los teatros del regne.

En la nit del diumenge dia 26, se celebrá en la societat «Progrés Literari» una vetllada literaria dedicada «A la memoria del il·lustre philosoph en Jaume Balmes.»

Lo Sr. Cuspinera ha compost la lletra y música de un coro á veus solas titolat «La cusidora», que ha sigut adquirit per lo industrial senyor Domenech (fabricant de màquines de cusir) que 'l vol regalar á totes las societats corals de Catalunya.

La societat valenciana *Lo Rat-Penat* está organisant una funció dramática en un dels teatros de Valencia, pera contribuir per sa part al socorro dels desgraciats fills de Murcia.

Avuy se inaugura en la Barceloneta una societat humorística-creativa catalanista, titulada *Lo Llorer*.

D. Lluís Cabello é Ibañez s' ha servit remetrens un ejemplar de sa memoria *La vérité sur le phylloxéra vastatrix* que ha presentat al Congrés celebrat en Montpeller per la *Associació francesa d'avenços de la Ciència*.

Dada la importancia del tema, sobre tot are que tan terrible plaga ha invadit nostre pais creyem inútil recomenar la adquisició d'aquet folleto.

En la inauguració del *Ateneo* de Tarrassa lo entussiasta D. Joaquim Marinello ha pronunciat en nostre idioma un discurs que cautivá per llarga estona la atenció dels oyents per la bellesa del llenguatge y 'l tema tractat.

Felicitem á dit senyor per haver romput ab la tradició encare general de parlar en castellá en los Ateneos de Catalunya quan es ho-ra de que nostre idioma torni á recobrar en dits centros lo lloch que li pertany.

Aixís hi guanyaria la llengua catalana y casi sempre també la castellana.

Han sigut nombrats pera la Junta directiva de la *Protecció literaria* D. Narcís Oller, D. Francisco Manel Pau y D. Cessar August Torras.

SUMARI

JOAQUIM SALARICH	Un enterro y funerals.	245
ANTONI MASSÓ.. . . .	Una excursió al Montseny.	250
FRANCISCO MANEL PAU.. . . .	Sobre l' matrimoni.	271
JOSEPH SERRA Y CAMPDELA- CREU.	En la mort del jove é inspirat poeta En Joseph Camp-San- gles.	277
ARTUR GALLARD.. . . .	Sempreviva.	280
JOSEPH VERDÚ.. . . .	La cansó del fonógrafo.	282
JOSEPH PUIGGARÍ.. . . .	Bibliografía.	285
	Novas.	288

BIOGRAFÍA

DE D. JOAQUIM GATELL Y FOLCH

*Travall llegit en la sessió inaugural que celebrà
la Associació d' Excursions Catalana lo 15 del passat Octubre.*

SENYORS:

La primera excursió col·lectiva que, després de constituirse, feu nostra benvolguda societat, s' endressà á Altafulla y Tamarit. Recordo quan gratas foren las impressions allí recullidas, aumentadas per una circumstancia especial. Los excursionistas anaren á posar á casa del avuy soci delegat D. Joan Gatell, y lo jorn mateix de nostra sortida, vaig saber que, de la casa aquella, era fill un home, que be 'l podém anomenar extraordinari, y que mes d' una volta m' havia cridat l' atenció en mos estudis.

Aixís donchs, en la projectada expedició, no anavam á atmirar tan sols los monuments y la història de temps passats, ni havia d' afanyarnos solsament lo desitj de

coneixer l' estat actual del país, sino que afalagaria nostra imaginació, lo coneixement dels detalls íntims, la visita dels llocs ahont, un de nostres savis contemporanis, martre de la ciencia, á no dubtarho, s' havia inspirat per emprendre viatges de risch, y, en mitj de situacions compromesas, aclarir lo limitat concepte que 's tenia de bona part del continent africá.

La fantasía 'ns feu comprendre poch després d' arribats á aquell hospitalari casal, que D. Joaquim Gatell, abandonés los llocs d' afectuosas recordansas pera cercar pobles desconeguts, estudiar costums mixt selvatges y fer lo possible pera que la llum del verdader progrés y de la ciencia positiva, brillés en aquells païssos ahont son tan difusas fins las mes primitives nocions del saver. Y, dihem aixó, porque á la claror de la lluna, los carrers d' Altafulla, que conduheixen al antich castell, nos recordavan los quadros de género del malhaurat Fortuny, reproduhint tortuosas voltas y grandiosos portals de la costa del marroch; porque la arruinada població de Tamarit, que desd' alli 's domina, destacant sas torras y murallas de las platejadas onadas que besan sos peus, feyan impressió semblanta á la d' aquellas vilas, tan fidelment interpretadas per nostres artistes. Aquesta idea havia de solidarse al sendemá.

Atrets per la curiositat justificada, de qui respecta las glorias de la patria catalana, demanárem al Sr. Gatell que 'ns referís lo que sapigués dels viatges de son germá, y mentres al desapareixer las boiras de la matinada, arrivavam enfront del monument romá, conegut ab lo nom vulgar de *Torra dels Escipions*, comensá aquell senyor á pintarnos lo carácter de D. Joaquim, la manera com concebí lo projecte d' emprendre sas exploracions y la forma com va portarlas á cap.

Sols diré que, al peu d' aquella torre, recurrent la pedrera romana, coneguda per lo *Médul*, y contemplant las ruinas de Tamarit, lo recort de 'N Gatell nos animava á prosseguir la via empresa, y de cor aplaudiam sa decisió

y constancia. Fins admirant la característica *agulla del Médul*, rodejada de tristos xipressos y encatificada per la naturalesa verge y selvática, tan com esplendent y rica, nos mancava la figura del célebre viatger pera donar al quadro lo tó que hi traslluhia nostra pensa.

¡Qui havia de dirnos, Senyors, que al cap de pochs mesos, lo nom de Gatell, sas obras y sos viatges passarian á la historia! ¡Qui havia de dirnos que la mort desapiadada segaria sa vida, encare jove pera consagrar-se al servey de sa patria y de la ciència!

La Junta Directiva de nostra societat, usant ab mi, d'una galanteria que molt estimo, mes á que temo no poder correspondre, m' ha encomenat, que aprofitant aquesta sessió solemne, donés á coneixer los interessants travalls de D. Joaquim Gatell. Aném donchs á depositar demunt la fossa de sa gloria, aquesta corona de llor y sempreviva, que no marcirá lo temps ni assecará lo vent passatger de l'adulació, ja que sols complerts y merescuts el-logis tributarém á sa memoria.

Quan feya pochs anys que en lo Emperi de Saturne, s'obria pas lo segle-dinou, arrivava á Tanger un personatge revestit de magestat y grandesa, y donant á son carácter, á sa expressió y á sa presencia, tota la importancia que correspon á un príncep. Preguntat segons costum de aquells païssos, qui era y ahont anava, declará esser de la il·lustre familia dels Abbassidas, fill de Othman Bey y nomenarse Ali-Bey l' Abbassi. Todas las circunstancias feren creure certament, que la declaració del viatger, era positiva, y los habitants li prestaren la consideració deguda, fentli la triomfal arrivada que corresponia á sa elevada classe.

Ja savéu á qui 'm refereixo; al il·lustrat barceloní don Domingo Badía y Leblich, que complint una comissió oficial, anava al Africa, pera enterarse de quant son coneixement pogués interessar á las relacions diplomáticas y á la implantació del comerç ab Espanya. No dech es-

mentar aquí los viatges de Badia, mes que com una lleugera digressió, y per lo tant no pretench descriurels, perque ni vé al cas ni á bon segur los ignoran la major part dels que 's dignan prestarme sa estimable atenció. Ali Bey, de caracter resolt, y de condicions rellevants pera investigar, va emprendre á nostre concepte, camí contrari al que convenia á sos desitjos. La circumstancia de sa representació elevada l'obligava á alternar seguidament ab los alts dignataris de la nació, y feya, qu' encar que de moment no 's tingués d' ell cap recel, poguessin esser atentament observats tots los seus actes.

Veus aquí perque sas observacions, lo fruit d' un treball de dos anys, foren relativament parlant escassos de sobras. Veritat es que trová la situació geográfica exacte de alguns punts y que sos itineraris poguéren servir per' ampliar lo coneixement de aquell pais y corregir los molts defectes que 's notavan en los planos publicats fins llavors; que las relacions que forman la coneguda obra *Viajes de Ali-Bey el Abbassi*, y las coleccions de Historia Natural, portadas á Europa, foren notables; mes ab tot y aixó, la condició fingida de mahometá que havia de creurers imposat de las costums del poble Marroch y de totas las prescripcions doctrinarias del Coran, li privavan informarse ab la deguda detenció, dels fets que tal volta desitjava estudiar.

Seguint los passos del ilustre Badia, en 12 de Mars de 1861, precisament lo jorn en que comensava lo mes de Ramadan del any de la Hegira 1277, desembarcava á Tanger un altre catalá, acariciant com aquell, projectes de gloria y de práctica utilitat pera sa patria estimada.

Y aquí permeteume una aclaració. En lo tomo 2.^{on} del setmanari il·lustrat *La Academia* l'erudit D. Cessari Fernandez Duro, va publicar uns curiosos estudis dels viatges de un altre explorador espanyol, lo basch D. Joseph Maria de Murga, l' *Hach Mohamet el Bacdady*, y diu que aquest fou lo primer viatger d' Espanya que va recorre aquellas terras, després de Badia, essent aixís

que quan en 1863 va penetrar en las costas de Berberia, feya ja dos anys que las havia traspassadas lo *Kaid Ismail* (D. Joaquim Gatell y Folch) orfe de tota protecció oficial y fiant tan sols en sas forsas y recursos particulars.

Tota volta que havém fet sonar lo nom de D. Joseph Maria de Murga, deber es tributarli desd' aquí un afectuós recort, ja que sa figura y sos estudis, per mes que no fossen com los de Gatell científichs en preferencia, donaren complert coneixement de las costums d'aquells païssos, y ja també que una sensible coincidencia nos mou á esmentarlo en aquest lloch: lo *Lo Bagdady* va morir á Cadis, lo 1.er de Desembre de 1876, *Ismail* pagá també son tribut á la naturalesa en aquella ciutat lo 13 de Maig de 1879. La mestrelada que sonmou l'ona del Occéa, recullí donchs, lo darrer sospir dels dos esforsats espanyols, que animats per la mateixa ilusió se preparavan á passar novament las portas de Tanger pera completar sas apuntacions y donar cos á sos estudis.

Aixó dit, aném á complir nostra comanda, trassant la fesomia moral y esmentant los mereixements del il·lustre catalá, quina mort sensible plorém avuy.

D. Joaquim Gatell y Folch, fill d'una acomodada familia d'Altafulla, galana vila situada no lluny de Tarragona, va naixer á 3 de Janer de 1826.

Aficionat desde jove als estudis de filosofia y lletras, ingresá en lo Seminari Tridentí de Tarragona, cursant la primera d'aquellas assignaturas, y després passant á Barcelona, va graduar-se ab bona nota, prenent en 1850 la llicenciatura en Lleys.

Ja llavoras, quan los feriat li donavan ocasió de passar curta temporada en sa vila, era tan decidida la seva afició pera las excursions, que ab unió d'alguns amichs de aquells voltants las organisava, recullintne sempre algun fruit que corresponia á sos desitxos. Lo *médul*, Tamarit, lo Portal de Bará, la *torre dels Escipions* y las murallas

de la antiga *Tarraco*, que conservan la particular fesomia de sos temps esplendorosos; eran los llochs predilectes pera los expedicionaris, y algun croquis, la recolecció de minerals y fòssils, la herborisació y l' estudi de las tradicions, los resultats práctichs de sas sortidas que fantasiavan sa pensa y alentavan lo seu cor. Pot dirse que dominava á Gatell, una verdadera febre de viatjar y fer descobriments.

Veus aquí perque, quan acabada sa carrera, lo bufet del advocat li brindava una posició independenta y desahogada 's deixá portar per son ideal predilecte y creyent pera son geni viu y resolt, sobradament passiva la vida del lletrat, concebí l' arriscat proposit de completar los descobriments de *Ali Bey l' Abbassí*.

Entre las obras que formavan la biblioteca de sa casa, trová casualment una incomplerta gramática árabe, d' antich sistema. Sens' esperar las aclaracions de cap mestre en aquella difícil llengua, va resoldre estudiarla per ell mateix. «Voler es vencer» y Gatell va emprendre la lluyta y triomfá.

A la matinada quan la fresca rosada enriqueix las arbredas y 'ls cants dels aucells donan especial y poética armonía, quan lo sol ixent se retrata en lo grandiósp spill del Mediterrá, emprenia Gatell lo cami de Tamarit, y allí al peu de las torres arrunadas, de las murallas obertas y de las casas abandonadas, á l' ombra de aquell conjunt de parets ennegridas, que mes semblan envoltar una població de morts, que no pas una vila de vivents habitants; seduhit potser per los recorts qu' enterran las ruinas, é inspirat per lo remoreix de la mar qu' esclata á son peu tornantse blanquinosa onada, estudiava atentament la rara construcció de la parla mahometana, lo valor de sas llettras y la formació general de sa gramática. Era l' entusiasme qu' escalfava son cor, que donava alas á la seva fantasía, y lo constant desitx de saber, que l' animava en mitx del cúmul de dificultats, impossibles de vencer per un carácter apocat y per una voluntat delicada.

Quan ja creya conèixer y dominar los difícils sistemes orals y escrituraris, sapigué que un professor de aquella parla s' havia establert en nostra capital y 's trasladá aquí pera poder completar sa instrucció. Mes li esdevingué lo mateix desencant que ja temps avans havia experimentat. Al cap de pòch jorns d' haver comensat lo curs, lo deixeble va convertirse en mestre de son mestre. Anhelant possehir la llengua maho.metana, com corresponia á sas aspiracions, 's trasladá á Madrit y va completar sa instrucció, gracias á las indicacions de un sabi orientalista.

Mentres lo predominava aquest estudi, no s' oblidava per aixó de sas favoridas lectures de llibres de viatge, y rendia adoració á las musas.

Intim amic del director del *Diario de Tarragona*, fou redactor de aquella publicació per los anys de 1850 fins á son primer viatge al Marroch. De sas composicions poéticas escrites en sa majoria en llengua castellana, podem dir que mes atenia al fondo que á la forma, en algunas un tant descuidada, efecte de sa viva imaginació que 's sentia mes afalagada per l' intent que per la bellesa estetica del vers.

Las diferencias entre nostra nació y l' imperi marroch, y la guerra que las seguí, havian donat celebritat á aquell pais, puig tothom s' enterava no ja del resultat de las gestions diplomáticas y dels combats, sino de las costums típicas d' aquella terra.

Alguns anys avans, en 1852, Gatell va decidirse á empendre sos projectats viatges, y volent ab complerta independencia poder secundar sos propòsits renunciá lo títol d' *hereu*. trasmetent la herencia que li permetia viure, desahogat á son germá segon D. Joan. Fent després abstracció de sas dolsas afeccions de familia, emprengué sa via escrivint al comens de son llibre de memorias, aquestas duas francas y expontáneas quintillas:

«Arrastrábame el anhelo
De azarosas aventuras,

Y emprendí rápido vuelo
En busca de extraño suelo
Y de extrañas criaturas.

«Y dejé los patrios lares,
Y mil objetos queridos,
Para atravesar los mares
Y lanzarme á los azares
De mundos desconocidos.»

Posehint las llenguas francesa é inglesa, avans de penetrar en lo continent africá, volgué recorre bona part d' Espanya y Fransa, passant despres á l' Anglaterra é Irlanda y permaneixent á Londres mes d' un any. Aixís va poguer perfeccionarse en sos estudis orientalistas, especialment en aquesta ciutat ahont diariament concorria al Museu Británich, examinant ab detenció los objectes procedents dels paissos orientals.

Trovantse á Paris en 1859, va saber que la *Société géographique*, oferia un premi al viatger que passant per Timbuctú, atravessés lo Sahara ó Gran Desert, sortint de l' Argelia fins al Senegal, ó seguint camí contrari. Aquest anunci va esser prou pera que 's llansés á emprendre tan perillosa ruta, esperant que fora lo primer en fer la expedició, y no fixantse en la expessa capa de neu que cobria tota la superficie de Fransa, va marxar embarcantse á Marsella, y arrivant á Oran, punt que destinava com á comens de sas operacions.

Per especials circumstancias se vegé obligat á permaneixer algun temps allí, y va saver que ja altres entusiastas com ell, havian emprés lo camí del Gran Desert. Gatell volia esser lo primer en escometre sa empresa y creyentse contrariat, va abandonarla, no sens greu sentiment.

Llavoras fou quan concebí lo projecte de recorre sol lo territori del Marroch, valentse dels medis que sa situació li inspirés. Per efecte de la esmentada guerra, que constitueix un dels florons mes richs de la gloriosa corona cenyida per la patria, la prempsa nacional y estrangera s' ocupava d' aquell pais, describint sas costums, lo

valor de sos habitants, sa barbarie y son fanatisme. Com ja queda dit, lo 12 de Mars de 1861, arrivá á las platxas de Tanger.

Las noticias de sas dificilas exploracions y de sos viatges á través del emperi y especialment dels territoris de Uad-Nun y Tekna, va publicarlas en lo *Bulletin de la Société géographique de Paris* per Octubre de 1869, acompanyantlas de un plano geográfich de la costa, bastant exacte y sobre tot important, perque fixa direccions de rius, erradament descritas y rectificacions de montanyas tot just conegudas. La memoria, que te una extensió de mes de 30 páginas, está escrita ab un llenguatge concis, com convé en travalls de aquesta naturalesa, pera que 'l lector 's puga formar concepte de totas las notas contingudas, mes es precís confessar, que lo grau de veritat que sab fer traslluhir en aquella descripció la fan digne d' una detinguda lectura. Sobre tot la divisió de aquest extracte, reuneix totas las qualitats recomenables.

S' ocupa primer dels *limits y aspecte general del pais*, donant datos de valer científich y fent constar la extensió, altura y profunditat dels mes notables accidents topográfichs; parla despres dels *recursos y productes naturals del territori* presentant noticias estadísticas, reunidas á costa de pacient estudi; examina en altre lloch lo *clima, salubritat y població*, donant la temperatura máxima y mínima segons las observacions termométricas dels sistemes Fahrenheit y Reaumur, califica l' aire de sá, y examina la població que en lo Uad Nun propiament anomenat y á Azuafit calcula en 44000 habitants; descriu en una secció los centres populosos mes importants que son Anguilmin ab prop de 600 casas y poch mes de 3000 ánimas, contant en son recinte tres mesquitas sens minaret y sens cap luxu ni aparato, bona plassa y barri de Jueus; Tisgunant, Elkassabi, Abbuda, Labiar y Dchera; lo territori de Azuafit, conta tres pobles Tiguemert, ab 200 casas, residencia del Check; Asserir y Uarun. En lo Sus fa ressaltar Tiluint, ab 150 casas y altres en ruinas. Tum-Agug

y Iguissel. A mitxa hora de Tiluint, prop del lloch ahont l' Uad-Siad desemboca en l' Assaka 's trovan algunas ruinas que recordan la presencia dels Europeos en aquells llochs. Se 'ls anomena Aguidi, petit Agader, Agader Nuna ó Nuna sensillament, nom que segons Gatell han pres de una sultana romana ó crestiana que per temps antichs 's feu senyora de part de aquells territoris, y que també 's relaciona ab la etimologia del Uad-Nun.

Seguint las memorias del intrepit viatjer, las subdivideix despres, en relació de *costas*, per demés extensa y matematicament comprovadas totas las distancias; *costums y carácter dels habitants*, concisa relació que fidelment retrata la vida primitiva y sens cap noció de dret de gents, de que gosa ó sofreix aquell poble; *Agricultura, industria y comers* que dona cabal concepte del estat retrassat del pais; la explicació detallada y estadística de las kábilas y dels Qufes de territori, acabant ab una relació de son viatge comensat en 1861, que no podém resistir al desitx de traduhirla del francés, ampliantla després ab las notícias que independentment possehim.

«Era en 1861—diu Gatell—la guerra entre Espanya y lo Marroch, acabava de termenar. La descripció que llavors se feu del poble marroquí, de sas costums, de son valor, de sa barbaritat y de son fanatisme, m' inspiraren la idea d' entrar en aquell pais, desafiant los atzars y 'ls perills á que anava á exposarme. Vaig marxar donchs cap á Fes, ahont se trobava la cort. Ab lo fi de poguer observar mellor vaig sentar plassa en l' exércit dit regular del Sultan, y encara que no coneixia gran cosa de la professió de las armas, ab rapidesa vaig montar fins á oficial.»

«Esdevingué que algunas kábilas del interior se revoltaren: llavors lo Sultan Sidi-Mohamet Ben-Abd-Erhahman, va resoldre dirigir personalment l' exercit, pera sometre la revolta, que per tots cantons s' obria pas. Va volguer dirigir sos primers atachs contra los Beni Hassan kábila poderosa, situada entre Rabat y Mekínés, Lo sul-

tan 'm dispensá l' honor de nomenarme quefe de la Artilleria de la seua guardia y 'ns posarem en marxa. Cada jorn cambi de acamps á travers de la gran planura que ocupavan los Beni-Hassan, destrucció dels seus campaments, tiros de fusell, atentats, un excés de boti, alguns presoners y finalment la sumissió y castich dels enemichs, veus aquí tot lo que va passar.»

«Acabada la expedició contra los Beni-Hassan, endressárem nostras armas contra los Rahámenas. Lo cas era mes serio. 'S tractava de deslliurar la ciutat de Marroch, dels atachs d' aquesta kábila que la bloquejava ja feya alguns mesos. Era precís prevenirnos donchs. Portavan vintinou pessas de artillería, contanthi un morter: dels magatzems de Rabat nos emportarem cinquanta cinch quintars de pólvora, en barrils además de nombrosas caixas de municions totes preparadas, y emprenguerem lo seguiment dels revoltosos. Part de la kábila dels Seragua aná á juntarse ab la dels Rahamena, mes l' exércit imperial sens desconcertarse, avansava ab una calma del tot marroquina; semblava que en lloch d' atacar al enemich, anessim á fer una passejada al sol. La capital del imperi perillava, mes aquesta gent no 's conmov per cosas de tan poca monta. «Hi arribarém á temps, y si no tenim temps d' arribarhi, que sia feta la voluntat de Deu.» La majestat de un Sultan del Márroch, no ha de mostrar comourers jamay, ni preocuparse per la marxa dels negocis públichs.»

«Si lo Rahamena no s' haguessin concretat á fer una defensa passiva y si haguessin sapigut concertarse, aprofitant alguns passos estrets y difícils que 's trovavan en nostra via, haurian pogut copar l' exércit ó per lo menos apoderarse de bona part dels nostres bagatges.»

«Anavam avansant sempre; la monotonia de la marxa era torbada tot sovint per espectacles de destrucció; perque per tot allí pera ahont passavam s' hi pegava foch: no feyam la guerra als Rahamena, sino als seus blats: aquestos encara estavan en lo càmp, apunt de segar, en-

terament sechs: la mes lleugera ventada convertia las flamas com il·lusoris esquadrons, marxant á la carga: en un moment se veyá desapareixer lo substent de molts centenars de familias. Aquest es donchs al Marroch, lo sistema de portar la guerra. A voltas cridavan nostra atenció alguns caps que 'ls Lemran ó altres kábilas fidelas al Sultan y que estavan en lluyta ab los Rahámena, tallavan als enemichs.»

«Per fi, un jorn nos trovárem cara á cara ab los contraris. Fou en Sania-Ben-Sessí, prop las voreras del Tensift, á quatre horas de la capital. S'emprengué un combat que hauria pogut sernos funest, mes, seria massa llarch y fora de lloch descriurel aquí. En aquesta jornada varem fer alguns presoners. Al tercer jorn, una part dels Rahámena se someteren, salvantse los demés. Lo botí d'aqueixos tres jorns fou considerable. Restá salvada la capital del Marroch y ferem nostra entrada en la ciutat, al só destemplat de músicas y trompetas y ab gran contentament de tots los habitants. Aixís acabá nostra segona campanya, en quina l'artillería tan sols va disparar quinze canonadas; tres bombas y set disparos d'obús.»

«Quan aixís, com á militar, havia recorregut los regnes de Fes y de Marroch, vaig volguer seguirlos d'altra manera. Vaig demanar lo retiro, que 'm fou negat: 'l vaig pendre donchs, valentme d'una martxa de set jorns per los plans sens fi y sots un bell sol de Agost.»

«Aquí esmentaré una particularitat del meu viatge; es de caracter purament personal, mes no sabria callarla, ja que 's refereix á un home prou conegut per sas exploracions. Tot just havia arribat á Marroch, quan vaig trovar lo viatger alemany Gerart Rohlf. Acavava de arribarhi portat, com jo mateix, per la curiositat y per l'amor á las aventuras. Teniam la mateixa idea, lo mateix pensament; sentiments iguals; aixís donchs no trigarem en entrar en una estreta íntimitat; vam formar lo proposit de avansar sempre per nostra vía y de partir abdos la fortuna que la sort pogués proporcionarnos.»

«Com á medi d' observació en nostra empresa, jo vaig escullir las armas, ell la medicina. Mes al cap de poch temps, per casualitat nos vegérem obligats á separarnos. Després, desde Mogador 'm va escriure una carta, que no vaig rebre, convidantme pera acompanyarlo en lo viatge que feya al interior del Africa, viatge en quin estigué á punt de perdre la vida; mes endevant va escriurem novament, indicantme los resultats de aquell viatge y proposantme que provés de anar ab ell á Tombutstú; mes, malhauradament, no vaig poder correspondre á aquest desitj, perque jo estava disposat á emprendre una expedició al Sahara occidental. M. Rohlf, es un home de cor, de inteligencia y, digne de estimacio; quasi be, sense recursos, tan sols ajudat per son esperit y sos coneixements ha fet lo que molts viatgers no han pogut realisar ab un gran tren.»

«Llayoras 'm trobava á Rabut, y á punt com he dit, d' emprendre un viatge al Desert. Ab aquest proposit, de sobte vaig convertirme en metje, encare que res conegués de medicina; 'm vaig fer preparar algunas sustancias en una capsá y carregat ab mas potingas vaig posarme en camí.»

«M' acompanyava un criat. Vam arribar á Mogador y aviat 'ns trovarem en l' Atlas, per la part del Occeá. Atravessarem lo cap Guer, y, no trigarem en ovirar Agadir ó Santa Creu, emplantada en lo derrer pich d' aquesta llarga filera de montanyas, dret al punt ahont, prop de la mar s' acotan pera confondres ab lo sorreral. Per fí, arribarem á Agadir, mes al sendemá 's despertaren las desconfiansas dels habitants, envers ma persona y mas intencions; s' armaren y m' amenassaren ab la mort si m' atrevia á passar mes lluny: després d' unas barallas acaloradas, vaig poder escaparme de sos insults y de sa amenassadora presencia, y vaig salvarme corrent cap al Mogador.

«De totas maneras volia entrar en lo Sus: hi havia arribat ja, donchs Agadir pertany á aquesta encontrada; mes lo malhaurat incident que acabo de referir m' obligá á recular camí: era precis tornar novament á Marroch, per atravessar l' Atlas y anar á Tarudant.»

«Retornárem puig á Marroch; après atravessarem la gran planura qu' envolta la capital, y comensarem á passar l' Atlas per lo punt mes difícil. Sovint, de un sol plá s' entra á un terreno per excés montuós; mès, encare que poch á poch, anavam avantsant per entremitx de las petitas montanyas y de los valls, per las voreras de espantosos precipicis y sempre voltats de gigantins monts. Tinguerem alguns jorns de pluja y d' extremat cansament.

«Pujant, baixant: cayent y aixecantnos, arrivarem per fi á Tarudant. Mon criat refusá á acompanyarme mes temps, dihentme que ja havia rodat prou per l' Atlas y que no volía rodarhi mes; vaig pendren un altre ab quin, sortirem de Tarudant, per la banda de Mitjorn. A 3 kilómetres de la ciutat vam atravessar l' Uad-Sus. 'S pot entendre donchs, que aquest riu corre per lo sur de Tarudant y no per la banda del Nort, com indican alguns planos: induptablement s' ha confós l' Uad-Sus ab l' Uad-el-Uar que corra per l' altre cantó de la ciutat.»

«Vaig travessar lo país del Sus, en diferentas direccions, ab tot y las kábilas que llavors estavan revoltadas, y, al cap de cert temps, arrivavam á Auguilmin, capital del Uad-Nun.»

«Vaig posar en casa de un dels quefes del territori l' Habib-Ben-Beiruk, quina amiatat va proporcionar-me, interessants datos referents al país. Las kábilas del Uad-Nun estavan llavors en lluita, ab las del Azuafit; los paisans armats, tot sovint s'abordavan, cridavan, s'insultavan retentian l' espay, ab sos crits de guerra y ab sos tiros de fusell; mes l' assumpto no va arribar á tenir importancia. Aviat 'm vaig resoldre á penetrar en lo desert; comunicada ma resolució al quefe Ben-Beiruk, no s' hi oposá, sino que, al contrari va posar á ma disposició un de sos esclaus negres y dos criats per acompanyarme. Sortirem, marxant á la voluntad de Deu. La primera nit dormirem á El Abiar, lo derrer poble que 's trova; fins á Tombuctsí, qu' está á quaranta jornadas, no 's veu cap mes casa, ni menos de las que hi han en los voltants d' aquesta ciutat.

Tres jorns després, atravessarem l' Uad-Drá. Allí, al altra banda del riu, trovarem los beduins, que fugian cap l' Uad-Nun, per por dels Ulad-Maxduf, forta kábila del desert, que cometia tota mena de críms, en lo país. Aquesta circumstancia va contrariarme del tot; pensava trovar las tendas dels Beduins, y, per conseqüencia, alguna cosa pera menjar, puig no portavam provisions de cap mena. Anavam, donchs, á trovar lo país, completament desert, ningú podia oferirnos hospedatge. Mes, vaig volguer anar endavant, arriscantme á morir de fam, ó esser víctima dels Ulad-Maxduf. A una de las kábilas que vaig trovar en las voreras del Uad-Drá vaig comprar un moltó, que allí mateix, escorxarem, emportánten la carn; mes, sols teniam la vianda. Ne tallarem un tros cada jorn, la feyam coure, voltantla de sorra y foch, y nos la menjavam sense pá ni sense sal.»

(Continuará.)

JOSEPH FITER É INGLÉS,

BALL D' ANY

(QUADRO DE... COSTUMS.)

A crech qu' hem arriuat á *Vice-versa*.

Tot alló dels *Paus* y 'ls *Gitanos*, d' aquelles collas de joves, que avuy ja 'ns podem pendre la llibertat de di'ls *antichs*, causa de rivalitats, que no tenían altre afany que presentarse devant las Evas de l' época, ab lo gech de cutilla negre, armilla y pantalons blanchs, botinas de xarol y per fi y remat de trajo, ab lo sombrero de copa alta, encara que ab alguns ribets de progrés, torna á ressucitar ab tan ó més afany que alashoras.

Per sentat que ja no 's parla d' en Xiribía ni d' en Lao, pero no per aixó son ménos célebres las Societats novas y vellas, ab lo seu séquit d' aliadas y amigas, que han prés ab incomprendible empenyo los balls d' any, que, donat l' esperit del sigle, á món veure no tenen rahó de ser.

Mes anem al cas y qui més puga més hi fassi, que per la meva part ja li dono carta blanca pera que segueixi 'l meu exemple.

No fa molts dias, que un conegut d' un amich meu, nos invitá pera un ball d' any que se celebrava, porque així ho havía acordat una societat que duya un nom molt

contrari al fi per qué era fundada, com sol succehir sempre.

Jo, y ho confesso sens rubor, no sabia lo qu' era un ball d' any dintre Barcelona y en un embalat sobreposat á uns pabellons alsats en la plassa de Catalunya.

Una observació se 'ns feu, dihentnos que la prenda de cos fos negre ó fosca, cosa que sens preocuparme massa, va ferme creure que no era molt natural pera simbolisar lo bullici y l' alegría, y que ja comensava per ser una exigencia.

—En aquest pas, pensava jo, pera assistir als balls será precis l' uniforme, ni més ni ménos que las collas de S. Mus.

Vaig arrivá á casa y sens deturarme per res comensí á donar disposicions.

La camisa planxada per dissapte, botinas novas, vestit respallat, tot á punt per aquell dia, y no satisfet ab aixó, vaig sortir á la finestra del pou, á la que hi matan las horas las vehinas del segon pis, tafanejant lo que passa al resto de la casa, y vaig convidarlas, compromettentme á ser lo seu company de *ida y vuelta*.

Jo, la veritat, portat del entussiasme de divertirme estudiant aquestas festas, no sossegava, y més de quatre vegades, donava voltas y 'm balandrejava tot sol, pera recordar-me del modo de ballar á fi de no fer un paper ridícul la nit del dissapte.

Arrivá aquesta, y tocáren las deu: jo ja estava de vint y un punt; mudat de cap á peus, afeytat de fresch, lo rellojje á l' hora y uns quants rals á la butxaca.

Obro la porta del pis, la tanco, me fico las claus á l' infern del jaqué y baixo al segon. Truco, m' obran y 'm fan seure un rato perque la noya acabava de vestir-se.

—Aviat estaré llesta, me cridá la veu de la Elvira, ofegada per lo soroll d' uns enagos enmidonats que 's posava.

Espera y aguarda, al cap de mitjhora va sortir tota empolaynada, que, parlant sense passió, feya goig.

—Quan vulgui, va dir-me; y jo que estava de peu, vaig caminar cap á la porta.

—Ja tens lo mocador? digué sa mare.

—Té rahó que me 'l deixava. Y aná á buscarlo al seu quarto, acompanyada d' un frech de roba que ben clar deya que s' havia portat pocas vegadas.

Torná y comensárem á baixar; á mitxa escala va adornarse que no duya 'l vano, y á baix de la porta recordá que s' olvidava 'ls guants.

A mi tot alló no 'm venía de nou; ja sé que las donas tot s' ho descuidan, com si volguessen probar los graus de paciencia del que las espera, prevalentse de la simpática impressió que causan, sobretot si saben que son pasadoras.

Llesta del tot, emprenguérem lo camí, portantla al mitj, posantme jo á la esquerra y la senyora Tuyas á la dreta.

—¿Ja dorm lo senyor Bernat? vaig preguntar, comensant á entaular conversa, que casi no sabia com ferho, perque m' tenia fora de mi lo veure que la gent nos mirava com volent dir:—¿Quina parella! ¿Si deuen venir de casarse!

—Sí; ja fa rato qu' es al llit. Ell array, aixó no li dona cap cuydado.

—Ja hi deu estar fet?

—No, no gayre, respongué la noya molt depressa y pegant dissimuladament un cop de vano á sa mare; com apénas anem al lloch! Vosté sí qué sembla que 's diverteix! Cada dia ve á unas horas!

—Vol dir que retiro tart?

—Prou que 'l sento. Com devegadas cuso fins á las dotze ó més, sé quan puja l' escala. Deu venir d' alguna reunió ó ball, penso jo; son molt felissos los homes perque poden portar las claus á la butxaca.

—No ho cregui, Elvira; lo café arriba á ser una monomanía y aixó si bé agrada no diverteix. En quant á balls, dech dirli la veritat: no sé lo que son desde l' estiu últim que ballavam dalt del terrat.

—No 'm recorda pas.

—Té rahó, perque encare no estavan en aquesta casa.

—Es veritat. Y per qué no fan ara?

—Perque va arribar que no trobavam ni pianos ni orgas. Si 'ns ne passavan de célebres. Pujavan lo piano, y en arribant al terrat ja no servía, perque ab los cops que donava á la paret y á la varana de la escala, se desafinava, semblant de vegadas que deixavan anar una caldera cap á baix. Aixó va escamarlos y no van voler tornar. Perdut aquest albitre, várem buscar d' aquets francesos que tocan l' orga y encara que 'ns costava ménos, tenía l' inconvenient que sempre tocava lo mateix. Un dia, y aixó va ser lo que 'ls va decidir á no tornar, estavam esperant l' orga ab molt desitj, quan sentim uns grans crits á la escala, que no 'is enteníam. ¡Sapristi! ¡Ah brigant! y altres paraulotas. Baixém tots y trobém al francés fent esforços desesperats pera pujar y baixar sense poguerse moure. Tenía l' orga enclosa entre la varana y la paret. Allá hauría sentit renegá en francés; semblava un carreter que hagués passat la frontera, ¡Qué se 'n veyá de perdut! Estich cert que aquella escala li paregué lo pas del Bruch, si alguna vegada son avi li esplicá las derrotas que havia sufert. Va venir lo municipal de punt; pujá l' arcalde de barri, y crech que hauría comparagut tot l' Ajuntament si no li haguessem baixat l' orga al carrer, que ell no volía treure sense que li aixemplessen l' escala. D' aquesta feta l' arcalde de barri va manar qu' en la seva demarcació no 's ballés més pels terrats, lo que va ser apoyat per tots los propietaris que deyan que així no hi haurían més goteras per las casas. Desde allavoras no he ballat més.

—Aixó si que hi fa poch,

—Crech que tindrà ocasió de saberho dintre breu rato, puig suposo que 'm farà l' ohsequi de ballar ab mi lo primer que toquin quan siguém al embalat.

—No sols lo primer, sino tots; quan he acceptat l' invitació de venir al ball ab vosté, crech que no 'm farà l' ofensa de pensar que pretench deixar-lo desayrat. b21.

—No penso, ni suposo res que pugui agraviarla. Però com no só exigent, solís li demano que m' avisi los balls que haja compromés á alguns dels seus amichs ó coneguts.

Ab aquestas rahons arribárem á la plassa de Catalunya, y á pochss passos de l' entrada dels Pabellons, convertits aquella nit en sarau de festa major.

Devant de la porta hi havia un numerós grupo de curiosos, que passavan revista á quants entravan al ball.

—Quína elegancia! murmurava algú.

—Sembla la diosa Vénus, deya un altre.

—Com las hi cargolarém! Alsa, amigo! cridavan obrint-nos pas.

Jo no deya res; més serio qu' un ministre vaig deixar que las donas passessin devant, mentres me treya de la butxaca l' invitació, que 's van quedar á la porta uns joves que creguí eran de la Comissió.

Ningú 'm va dir una paraula; vaig apretar un xich lo pas, trobantme altra vegada al costat de l' Elvira, passant per alt l' impertinent mirada d' un d' aquells tipos que se 'm va mitj indisposar.

Acabada la volta de l' entrada, que crech volía esser un túnel, se 'ns presentá l' embalat ab tota sa esplendides; al primer cop de vista feya molt bon efecte; fins n' hi havia per encantars'hi, pero després, reparant en las cordas y en los pals mal voltats de tela de colors, l' il·lusió mimbava un bon xich, y un se recordava de las sortijas del carrer.

Entrárem al interior de lo que formava 'l saló de ball, y la primera persona que se 'ns presentá fou aquell tipo de la mirada. Va altra volta fixarla ab insistencia sobre l' Elvira y acabá per escométrela, y allargarli la má, qué ella, va apretar ceremoniosament, lo mateix que á sa mare, fent cas omís del meu individuó, que ja comensava á sentir la mosca al nas.

—Y donchs, jo 'm creya que no vindrían? Després d' aquella negativa.

—Ja veurá, ha sigut una casualitat; aqueix jove va invitarnos...

Al sentir «aqueix jove» va girarse, 'm mirá inquisitorialment, y allargantme també la má, que no vaig apretar, fingint dissimulada distracció, me preguntá per la salut, qual resposta fou encéndrer lo cigarro que mentrestant havia caragolat. Aquell minyó se 'm va fer antipátich y no 'l podia resistir.

—Es sarauista, vosté? me digué per últim.

—No, senyor, vaig contestarli ab sequedat; y figurantme que no m' entendría, hi afegí: Só mestre d' *obra prima*.

Efectivament, quedá ab la boca oberta, mentres l' Elvira s' aguantava 'l riure y sa mare 'm mirava tontament.

—¡Ah! ¿vosté es mestre? preguntá després de pensar breu rato.

—Sí, senyor; ensenyo l' urbanitat y altrás cosas als que ho necessitan.

Lo jove 's mossegá 'ls llavis, entenent lo tiro, y després de dir tres ó quatre bestiesas per via de compliment, se 'n aná perdentse entre la multitud.

Lliures ja d' aquell destorb, nos internárem en lo ball. En un racó hi havia algunas cadiras desocupadas y allí 'ns instalárem, treyentse l' Elvira las prendas que li feyan nosa pera ballar y dantlas á sa mare, que s' encarregá també del meu barret.

En aquell moment l' orquesta comensá á tocar. Vaig oferir lo bras á la meva amiga, la que en lloch de pèndre-me'l se posá á riure.

Desconcertat de prompte, no sabia endevinar la causa d' aquella pera mi estranya conducta, pero ella mateixa s' encarregá de tornarme á la rahó.

—No pot ballarlo aquest vals.

—No puch ballarlo? Dispensi, pero no ho entench.

—Miri 'l programa y veurá que diu: «Vals (sócios)».

—Té rahó! No 'm recordava que aquets joves s' exhibeixen d' aquesta manera. Vetaquí un' altra costum empalagosa.

Mentres l' orquesta tocava lo preludi, setse joves se presentáren ab sa corresponent parella de brasset, al voltant del embalat, caminant pausadament, ab una importancia y énfassis que ben á las claras deyan qu' ells eran los amos.

Las noyas, orgullosas d' esser las preferidas, umplían igualment ab sa vanitat tot aquell espay, y la concurrencia, que s' havía agrupat tota al entorn pera presenciar aquell acte, formant un círcol d' enveja barrejada ab ironía y curiositat, parlava baix, molt baix, tant, que sols se sentía un remor com lo que s' aixeca quan passen lo rosari á la iglesia.

Acabat lo preludi, s' aturá una parella, que semblava la cap-de-colla, y totas las altrás la imitáren: lo director dels músichs, després d' una curta pausa, en la que 'ls espectadors apenas respiravan, pegá dos cops de batuta á la llauna, y al mateix punt las flautas, com si acabessin de d'alshi corda, comensáren un vals tan ayrós, que hasta vaig agafá por d' encostiparme. La dita primera parella rompé 'l vals y totas las altrás la seguíren, voltant ab gran serietat, tiessos, sens allargar ni escursar las distancias que 'ls separavan, com si ab anticipació los hi haguessen senyalat los llochs que havían d' ocupar.

Després d' alguns vols, los que portavan la direcció deixáren de voltar, passejant de brasset, y los restants, imitantlos, feren brasset y passejaren. Aixís váren seguir lo vals; los balladors satisfets y convensuts de que feyan alguna cosa; las balladoras donantse importancia y repetint las gracias per lo regalo que las havían fet d' un vano, com ara s' acostuma á las que ballan lo vals de sócios; la concurrencia criticant á tort y á dret, y jo, estudiant tot lo que veyá y clamant ab l' Elvira y sa mare contra 'ls privilegis.

Lo lloch era espayós; adornat ab molta vermelló; grans miralls y grans quadros, cantoneras ab gerros de flors artificials, y al centro, á la part de dalt, l' orquesta, qual director portava guants blanchs.

La concurrencia era numerosa, exorbitant, composta d' aquells tipos que son sempre per tot arreu: per lo curs de todas las professons; als toros, voltant primer la Rambla, dintre de jardineras; als concerts d' Euterpe, pera fer broma y cremar capellans de paper, y per las cantonadas dels vols dels Escudillers y del carrer de la Boquería á l' hora que plegan las modistas y camiseras.

Ellas també eran las mateixas; las del Prado y las dels Pabellons; noyas que treuhen més al sol que á la sombra que sempre riuhen, hasta quan haurían de plorar; que gastan guants y moltas no portan mitjas, que 'l barri 'n murmura y que alguns joves lluhits las tractan com á país conquistat, com no las han tractadas may las sevas mares, aquellas Sras. Tuyas y Ponas que s' adorman mentres las reynas del seu cor ho olvidan tot, respirant l' atmósfera emborratxada que 's despren del balandretj de l' americana y de la exitació de la mazurca.

S' acabá 'l vals: los socis portáren las noyas als seus llochs y lo saló torná á omplirse de joves, parlant uns de la Fulana, altres de si Zutana tenía ballador y molts buscant frente pera los próxims rigodons.

Passá un ratet; lo director feu la senyal y l' orquesta comensá una americana. Allavors no hi hagué cap destorb; miro á l' Elvira, somrisent, me pren ella 'l bras més alegre que may y 'ns perdém entre aquella multitud d' aquí pochs moments avans murmurava.

Parlant ab franquesa, lo ballar es bonich y engrescador; no trobo estrany que hi hagi pares que ho privin á sas fillas; deixar que las abrassin, encara que es devant de tothom, que las hi apretin la ma, que aquells cinch dits á la cintura no estigan quiets y sentí aquell bras que tan deliciosament descansa sobre l' espatlla y aquells cabells que ab un mohiment de cap fan passigollas á la cara...

Més val no parlarne; l' Elvira era bonica, lo cristall d' augment que 's posa als ulls me la feya més bonica encara, y vaig sentirme ditzós y disposat á tots los sacrificis y ximpleras d' un cor jove, quan un suau cop á la espatlla,

que 'm semblá una bomba, me torná á la realitat de la vida.

—Vosté no pot ballar, sentí que 'm deyan al mateix temps.

Paro de ballar, miro al que aixís desfeya mas il·lusions, y veig aquell jove tan fastigós que 'm mirava irónica-ment.

L' Elvira expressá tot son desagrado ab una sola contracció de cara. Aixó m' encengué més contra aquell minyó.

—Qué diu?

—Que vosté no pot ballar.

—S' equivoca; miri, y vaig seguir ballant probantli que res m' ho impedia.

—Dispensi; es que no pot pendre part en la dansa, perque vosté no fa ball d' any y es sols un invitat.

—Cóm s' enten? los invitats no poden ballar?

—No, senyor.

—Donchs, escolti, quan jo invito á algun amic á dinar es perque menji, no perque s' ho miri.

—Aquesta costum no la seguim nosaltres. Ab aixó fassi 'l favor de deixar la balladora y perque ella no sofreixi un desayre, acabaré l' americana ab ella.

—No, senyor, respongué l' Elvira; jo no ballo ab vosté ni ab ningú més. Aixó es lo que vosté debia esperar.

—Y te rahó l' Elvira; ó ballarém ó 'ns n' anirém del embalat.

Roig d' ira y fora de sí aquell minyó, per la resposta de la meva amiga, ja no sabia lo que li passava.

—Ja se 'n poden anar. Aquí no hi estarán cinch minuts més.

—Es que com invitat puch estarmhi tota la nit, li responguí, ab lo desitj d' exegerarlo fins á l' últim grau.

La gent comensá á agruparse. Los que ballavan al veure lo barullo s' aturáren, y la disputa se feu general. Los socis y los aliats se posáren de part del jove. Los invitats qu' eran molts, á favor meu, y l' Elvira y jo apro-

fitant la qüestió que havia lograt interrompre 'l ball, anàrem á buscar á la Sra. Tuyas, y boy arreglantnos prenguérem lo camí de la porta.

Algun individuó de la comissió volía aturarnos y més rahonable que 'ls altres, pregava que ho deixéssim corre y respectéssim la costum.

—No, senyor, deya jo; hi ha costums que han de desaparèixer. S' han acabat los privilegis. O balla tothom ó no 's fan balls d' any.

—No pot ser, no pot ser, seguía cridant lo jove de marras.

Al passar pel costat d' ell fou impossible contenir-me. Vaig agafarlo per las solapas de la levita y estirantlo, mentres á mi per un cantó m' estirava l' Elvira y per l' altre sa mare, y 'ls demés volían separarnos, li diguí:

—Vosté es un impertinent, per no dirli un pocavergonya.

La cridoria al sentir aixó fou extraordinaria.

—Ja 's coneix que son fills d' aquells que al entrar en Xiribía á l' embalat li feyan tocar la Marxa real.

La confussió fou complerta. Lo desordre inesplicable. L' autoritat hi prengué part y nosaltres vam desaparèixer, tot xano vano, entrant de brasset l' Elvira y jo, acompanyats de sa mare en lo café de la Perla.

Al assentarnos, várem veure al altre amich meu, qu' en va havia buscat en l' embalat.

—Ola, noy, que no has anat al ball.

—No m' han deixat entrar.

—Per qué? preguntárem tots ab estranyesa.

—Perque porto camisa ab ratllas color de rosa y segons m' han dit, sols s' hi pot anar ab camisa blanca.

Aquella resposta no 'm vingué de nou; tot ho creyem possible dada l' organisació y privilegis d' aquesta classe de festas, promogudas per los que més demócratas volen ser.

—Qué volen pendre? nos digué 'l dependent.

—Qué vol Elvira?

—Jo pendré un gelat.

—Jo també, digué la senyora Tuyas.

—Donchs á mi me 'n portará un altre. Vols pendre res, tu?

—Jo ja me 'l acabo.

Y várem pendre gelats, com si ab sa frescor volguessem calmar l' enfado que havíam tingut.

Aixís acabá aquella nit, tan agradosa al comensarla y tan... tan bonica pera mi al acabarse, puig al ficarme al llit portava un sí en mon cor, que crech que acabaré ab altre sí al peu d' un altar.

La Elvira es una noya molt conforme, y si al acceptar la meva invitació ho va fer ab ja cert càlcul, asseguro que s' han realisat las sevas esperansas y que á mi no 'm sab gens de greu.

Jo sentía á dir que en los balls se fan molts casaments; no ho creya, pero al últim me n' he convensut; á mi se pot dir que mi han pescat, encara que hi fet jurament de no assistir á cap més, mentres no 's desfassin totas aquelles preocupacions.

Crech que més de quatre me donarán la rahó.

SIMON ALSINA Y CLOS.

WIFREDO LO PILÓS

COMPTE D' AUSONA

DISCUSSIÓ SOBRE 'L COMPTAT D' AUSONA.—INDICACIÓ D' ALTRES DESDE L' ANY 787.—VENTATJAS DELS SEPTENTRIONALS Y SAS CAUSAS.—L' ACTA DE LA SEU D' URGELL L' ANY 819.—LOS COMPTATS D' URGELL Y DE PALLARS.—UN SIGNIFICAT DE LA PARAULA «PILÓS».

ODEN ferse algunas objeccions á l' hipòtèssis qu' establimem temps enderrera (LA RENAISSANCE del 30 Novembre 1877, núm. 11 del any VII) d' haber Wifredo lo Pilós comensat sent compte particular d' Ausona ó Vich y sols després d' alguns anys de la sua aparició en l' historia, haber pujat á ser compte-marqués de Barcelona ó sia compte general de la Marca d' Espanya ó primitiva Catalunya.

Sembla que 'l comptat d' Ausona estigué sempre unit al de Barcelona. Lo compte Borrell de l' any 798 posat per Lluís lo Piadós, rey d' Aquitania, avans de la reconquesta de Barcelona, es per molts l' únich compte particular d' Ausona que consta en los sigles VIII y IX. Racionant aixís, apar que Wifredo no podia ser compte de

Vich avans de serho de Barcelona. Los documents de San Joan de las Abadessas y de Ripoll, dels anys 875 al 898, no diuhen que Wifredo fos compte de Barcelona. Lo diploma de Lluís lo Balbucient de l' any 878 á la catedral de Barcelona, no diu clarament si 'l marqués Bernard, marqués del mateix rey Lluís (*Bernardus Marchio nostro*), ho era de la Catalunya primitiva ó sols de la Gotia francesa. Es cert que Wifredo lo Pilós se titula Marqués en lo document més antich que d' ell se coneix, qu' es la dotació de San Joan de las Abadessas, probablement avans de la destitució del marqués de Gotia Bernard de Rorigo. Mes, en la Catalunya primitiva diferents comptes particulars se titulaban marquesos sens esser comptes de Barcelona; per altra part no está plenament demostrat, que Bernard de Rorigo sigués compte de Barcelona, marqués de la Gotia espanyola, ni que lo document més antich que 's coneix de Wifredo sia del any 875 y no un tant posterior. (1)

No es Borrell lo del any 789 (avi de Wifredo lo Pilós segons los Maurins) l' únich compte particular d' Ausona ó Vich diferent del compte de Barcelona que consta en aquell sigle. L' acta de consagració de l' iglesia de Ridaaura, situada entre Ripoll y Olot, á mitj sigle ix, senyala l' existencia del comptat d' Ausona y fins lo mando «del venerable senyor compte ab tota veneració y reverència dig-ne de ser nomenat, Wifredo» sobre abdos comptats de Besalú y Ausona ó Vich. (Veurer lo núm. 5, any vii de LA RENAISENSA, pág. 348.) Donchs en una época en que eran comptes de Barcelona Aledran, Odalrich ó Humfrido, hi havia un compte de Vich nomenat Wifredo, que també ho era de Barcelona, aixís com hi havia hagut un compte de Vich, Borrell, avans de que 'ls frànchs y 'ls primitius catalans conquistassen Barcelona als alarbs. Donchs no sempre 'l comptat d' Ausona estigué en aquells sigles unit al de Barcelona, donchs Wifredo pogué ser compte particular de Vich avans de serho de Barcelona ó sia avans de ser compte general de la Marca ó marqués de la primitiva Catalunya.

Es possible, dins de nostra hipòtèssis, que anant tot l' extens comptat d' Ausona junt ab lo de Barcelona baix un sol compte, ja en temps de Bernard de Rorigo (865-78), ja avans, Wifredo y sos germans restauressen aquell territori, lo tornessen á poblar, sens que per aixó 's formés un comptat particular d' Ausona, separat del barceloní. Que ho fes per ell sol, per la sola autoritat popular ó autonómica del país, que ho fes per nominació de Cárlos lo Calvo ó del marqués d' aquest, te lo mateix; no hi habia necessitat de que Wifredo tingués lo títol oficial de compte de Barcelona per eregir altre comptat. Se troban en los documents d' aquells sigles tants comptes sens comptat, es dir, sens expressió de població ni comarca d' ahont fossen comptes y en número tan superior al dels comptats de la Marca hispana, que podem dir, si 'l títol de compte moltes vegadas era honorífich y no significaba mando ó govern sobre d' un territori. Wifredo podia, al principi, ser un d' aquestos comptes, un hisendat ab títol comptal; mes sens un territori que governar com representant del monarca, sens mes govern que 'l de sas hisendas y trobantse encara en aquesta situació, podia restaurar lo territori d' Ausona. Podia Wifredo, per alguns anys, fer aquesta restauració, ser compte, manar com tal en lo territori restaurat, sens que oficialment fos compte d' ell, sens que aquest territori fos separat del comptat de Barcelona per ferne un comptat diferent. Es dir, podia Wifredo ser de fet compte d' Ausona; pero oficialment no; continuar tot lo territori d' Ausona formant part del comptat de Barcelona.

Se 'ns fa molt dificultós, que habenthi uns comptats relativament poch grans, com los de Gerona, Besalú, Ampurias, Pallars, Ribagorza y Anen ó Aran (2), l' any 812, per exemple, lo de Barcelona fos tan extens, que compregués los territoris de Vich, lo Lluusanés, Manresa y Cardona, fins als de Berga y las valls del Fresser y de Ripoll. Mes, en lo precepte imperial de Carlomagno fet aquell any, tenim probablement als homes de Montgrony,

Quintiliá fill, Castella y Salomó, acudint en queixa contra 'ls comptes de Barcelona, Gerona y Besalú, lo qual voldria significar, qu' aquella part alta del que podriam dir comptat d' Ausona, dependia d' un dels comptats barceloní, geroní ó besalunés perque l' altra part era positivament de Barcelona. Si hagués existit comptat d' Ausona, sembla que las valls de Ripoll y del Fresser n' haurian dependit y que 'ls homes de Montgrony, qu' es en aquesta vall, no haurian acudit queixantse dels comptes de Barcelona, Gerona y Besalú, puig no haurian dependit d' ells.

S' ha de tenir present, que á vegadas un compte tenia dos ó tres comptats baix son govern; aixís l' any 819, segons l' acta de consagració de la Seu d' Urgell, los comptats del mateix Urgell, Cerdanya, Berga, Pallars y Ribagorsa tenian un sol compte, Seniofredo (3). Aixís es molt possible que Ausona formés comptat particular desde l' any 797 ó 98, lo qual estigués baix lo mando dels comptes de Barcelona y per aquest motiu los homes de Montgrony acudiren l' any 812 contra lo compte barceloní Bera, del qui dependian, encara que habitaban en lo comptat ausetá, queixantse d' ell com compte d' Ausona, no com compte de Barcelona.

Mes de totas maneras, Wifredo podia ser compte sens comptat determinat oficialment, restaurar lo territori d' Ausona ó Vich y fins ser, de fet, compte d' ell, sens que oficialment Ausona formés comptat apart del de Barcelona ó altre. Aixó prescindint de que segons l' acta de consagració de Ridaura, hi habia comptat d' Ausona avans de Wifredo ser compte de Barcelona.

Wifredo es l' únich compte anomenat «Pilós»; aquesta paraula, aplicada á un compte, pot significar «del herm, del territori incult, desert». ¿No podia aquest adjectiu referirse al territori d' Ausona y Ripoll que tants documents d' aquells sigles donan per fermes, no podria l' adjectiu «Pilós» valer tant com «d' Ausona»? Dir: Wifredo lo Pilós ¿valdria tant com dir: Wifredo lo d' Ausona ó

Vich», ja que aquest territori era lo gran herm d' aquesta part de Catalunya primitiva?

Lo precepte del rey de Fransa Odó per l' Iglesia de Vich, any 888, fa alusió á Wifredo; mes no l' anomena, sols li diu «lo mateix compte» (*ipse comes*) com si dir «compte d' Ausona» fos dir «Wifredo» (*Marc. hisp. Ap. 47. Pujades. Crónica, t. VI, 128, Esp. Sagr. t. 13.*)

Las actas de dotació de S. Joan de las Abadessas y de Ripoll per lo mateix Wifredo anomenan lo comptat d' Ausona (*comitatus Ausona*) com indicant qu' existia en concepte de tal comptat, com anomenan los de Berga (*comit. Berchitano*) Ampurias, Urgell y Cerdanya (*comit. Berchitano, Impuritano, Origello, Cerdaniæ.*) Aquest comptat d' Ausona de ditas actas pot probar que realment Ausona formaba comptat particular, com prova que la vall de Ripoll hi perteneixia.

Resulta de tot, que Wifredo pogué ser compte d' Ausona avans de serho de Barcelona, encara que no sigués lo compte Wifredo de Girona, Besalú y Ausona qu' hi havia 'ls anys 850-58 y consta en lo judici de Fonteta (La Bisbal) y en la consagració de Ridaura.

AMPLIACIONES

(1). En los documentos de aquellos siglos VIII y IX, tantos s' en troban de comptes sens expressió del comptat ahont manaban, qu' hom ne deduïeix, que 'ls fills y nets dels comptes s' anomenaban ja comptes tota la sua vida, encara que no tinguessen auctoritat de gobernadors. Moltes vegadas, per deduhir d' ahont era compte un anomenat tal, no basta llegir lo document, puig aquest lo titula compte sens dir d' ahont; sino que 's deu considerar, si es una donació lo document ahont se 'l troba, per exemple, en quin comptat radicaban la finca donada y lo monastir á qui fa la donació; si es un judici, en quin comptat radicaban la població ahont se celebraba y 'ls bens que 's disputaban, ó lo monastir ó la Seu qu' hi compaxian; si es un precepte imperial, en quin comptat estava lo

monastir al qui's dona ó quins comptats abressaba la cate-dral favorita per lo monarca, y aixís deduintho del document, puig la lectura sola no troba expressat lo nom del comptat al costat del nom del compte, sino l' nom y l' titol d'aquest tant sols generalment.

(2) Los comptats de Pallars, Ribagorsa y Anao, Aneu ó Aran constan en una dotació feta per 'l compte de Tolosa Ramon á l' abadía de Gerri l' any 796 (Villanueva. *Viaje literario*. T. X.) Lo comptat de Perelada ab los de Besalú, Gerona y Ampurias, lo dona per existent ja anys havia un document del 843 publicat per En Marca, En Pujades y En Villanueva. Los comptats de Pallars, Ribagorsa y Berga, ab los d' Urgell y Cerdanya constan també en l' acta de consagració de la Seu d' Urgell l' any 819. L' indicat document de Gerri proba, que 'ls comptats de Pallars, Ribagorsa y Aneu eran mes antichs que 'ls d' Ampurias, Besalú, Gerona y Barcelona, pot ser fins mes que 'ls d' Urgell, Cerdanya y l' Roselló y que 'l de Ausona ab Cardona instituit per Lluís lo Piadós rey d' Aquitània l' any 797 ab lo compte Borrell.

Lo comptat de Pallars consta també ab son compte marqués *Fridelo*, sos vescompte y canceller, en una donació sens data feta al monastir de Vilanova en dit comptat (T. XII de l' obra d' En Villanueva). Aquest autor y En Marca refereixen tal document als anys 870 y 76, mes probablement es anterior d' un segle. En lo mateix tomo hi ha una donació feta al monastir de S. Vicens de Noguera per un «parent de Carlos «Emperador August, l' any XIII de dit Emperador y Rey «dels Longobards,» que 's l' any 781 y lo 787, segons se compte del 768 ó del 774 en que Carlos dominá l' Italia; «firma y confirma» la donació un compte *Fredolus*. En la memoria d' En Traggia publicada en lo tomo iv de las *Memorias de la Academia de la Historia*, se llegeix una carta de llibertat per las terras de l' abadía de La Baix, comptat de Pallars, l' any 808, per 'l compte *Fridelo*. Com aquests documents son del comptat de Pallars, lo mes antich porta clara la data y altre careix de data; per la semblansa de nom é igualtat de titol y de comptat podem sospitar si *Fridelo* y *Fredolus* son un mateix subjecte y que l' document sens data no es del segle ix com diuen Marca y Villanueva, sino del VIII, en cual cas la primera noticia del comptat de Pallars seria anterior al any 796.

No admet cap dubte que 'ls comptats pirenaics mes occidentals de la primitiva Catalunya, los de Cerdanya, Urgell, Ribagorsa, Pallars y Aneó existirian en lo sigle viii, puig trobem en aquells territoris monastirs en aquell temps, lo que proba població lliure dels mahometans. Tals comptes serian posats per Carlomagno ó avans posats per 'ls mateixos habitants. Los del Rosselló, Besalú y Ampurias, mes moderns, com los Pirineus, desde 'ls confins d' Aragó ab Navarra, son molt alts y escabrosos y desde l' Canigó al Cap de Creus son baixos y de facil pas, sobre tot desde 'l Coll de Pertus al mar, los mahometans atacaban y passaban per aquesta part mes oriental, mes baixa é inquietaban poch los territoris de la part escabrosa y alta, la part mes occidental dels 'Pirineus orientals. Los territoris de Cerdanya, Urgell, Pallars y Ribagorsa, mes resguardats, podian organisarse mes aviat que 'ls d' Ampurias, Besalú y l' Rosselló lindants ab la part baixa dels Pirineus catalans, sempre atravessats per 'ls mahometans cap á Fransa ó á la Galia. Y no parlem dels comptats no pirenaics, los de Gerona, Berga, Andorra y Barcelona que fins al sigle ix no pogueren organisarse quant los alarbs haguèren perdut la basa d' operacions militars que tenian á Barcelona.

Los comptats de Cerdanya, Urgell, Pallars y Ribagorsa ab lo d' Aneu y la Vall d' Aran tingueren la ventatja qu' Asturias y Cantabria ab lo Nord de Galicia. L' escabrositat de las montanyas y son apartament del camí dels alarbs cap á Fransa, los salvaren de tantas irrupcions d' ells com patí l' extrem oriental de la Península y aixís com los Estats de Pelay y Alfons I pogueren organisarse ja en lo sigle viii per ells mateixos, sens auxili dels franchs, al contrari Catalunya primitiva; aixís mateix dits comptats pogueren organisarse avans que 'ls de Besalú, Ampurias y l' Rosselló.

(3) L' acta de consagració de la Catedral de la ciutat anomenada Urgell ó Seu d' Urgell no porta mes compte qu' un, «l' il·lustrissim Don ó Senyor Suniefredo» com governador general del territori d' aquell bisbat en nom del «piadosíssim y sereníssim Don ó Senyor Lluís emperador august, coronat per la Divina protecció, governador del imperi romá y per la misericordia de Deu rey dele franchs y dels longobards.» Porta los «pobles ó bisbats» d' Urgell, Cerdanya, Berga, Pallars y Ribagorsa, ab cuals paraulas significa 'ls comptats, puig en los documents d' aquell temps «bisbat» equival moltes ve-

gadas á «comptat,» quant no hi consta catedral. Sembla que si Berga, la Cerdanya, Pallars y Ribagorsa haguessen tingut comptes diferents del d' Urgell, constarian en l' acta de consagració de la seu de son bisbat..

L' expressada acta feta lo dia 1 de Novembre de l' any 819, no es merament la de consagració d' una catedral; sino la d' instalació, comensament, constitució ó renaixensa, d' un poble, d' una nacionalitat. Veritablement se repara, qu' aquella regió del Nord y del Nord-Oest de Catalunya tingué certa separació dels altres comptats, orientals y meridionals, de Barcelona, Ausona, Besalú, Gerona, Ampurias y Peralada y s' consideraba com una regió mes antiga en l' independència, mes pura de dominació mahometana, mes genuïnament catalana. Y es particular que 'ls reys forasters que comensaren la ruina de l' independència y la nacionalitat de Catalunya, trobaren enfront d' ells ab l' espasa á la ma, capdills d' aquella regió septentrional y septentrional-occidental del Principat constituïda ja l' any 819 y per espay de sigles ab certa separació é independència del comptat de Barcelona. Lo compte Jaume d' Urgell lo *Desdixat* s' oposá ab las armas á Fernando I de Trastamara ó d' Antequera, fundador de la dinastia castellana, l' any 1413, fou sitiât, vensut y prés per aquest rey de San Vicens Ferrer, lo mateix monarca l' hi confiscá 'ls Estats d' Urgell y després los fills del mateix Fernando l' assassinaren en lo castell de Xátiva. Joan II, l' un d' aquestos homicidas alevosos, quant volgué establir sobre Catalunya la monarquia absoluta l' any 1462, trobá enfront seu ab l' espasa á la ma, al devant del exercit de la Diputació, á Huc Roger compte de Pallars, l' esceptuá de l' amnistia y després Fernando l' *Católich*, altre destructor de la nacionalitat catalana, á últims del sigle xv l' hi confiscá 'ls Estats y 'l tancá en lo castell de Xátiva ahont morí de vellesa y de tristor. Quant hom llegeix (en Marca, Villanueva y Pujades) aquella entusiasta acta de 1 de Novembre de 819 en qu' es declara constituïda aquella regió extensa y tan de son principi independent dels alarbs, aquell document no sols religiós ó eclesiastich, sino polítich, d' instalació d' un poble, acuden á la memoria las tragedias dels últims comptes d' Urgell y de Pallars. Lo petit y senzill temple catedral d' Urgell apareix com un lloch de naixensa de la nacionalitat catalana y 'ls calabossos del castell de Xátiva, com la tomba de Catalunya com Estat. Lle-

gir l' acta de la Seu Urgellesa de l' any 819 y desseguida las desgracias de Jaume l' *Desditxat* y d' Huc Roger de Pallars, es llegir la fe de naixement y al darrera l' *obiit* de l' independència política de Catalunya. Aquells comptats primitius simbolisan la nacionalitat catalana desde la caiguda de la monarquia goda, centralista, fins al comensament de la heguemonia castellana, centralista també.

Aquellas regions ahont l' any 781 ó 87 hi trobem ja comptats ab sos comptes, com lo de Pallars ab Fredol, monastirs com lo de S. Vicens de Noguera, un bisbat, lo d' Urgell, ab bisbe ja l' any 780, qu' era Felix lo de l' heretgia, sembla que no foren dominadas per 'ls mahometans, puig tant prompte y tant aprop de la conquesta alarb, las trobem organisadas. Es cert que l' any 785 los geronins entregaren á Carlomagno sa ciutat y que tres anys després ja consta lo bisbat de Gerona ab lo prelat Ataulph, mes d' aquestas regions orientals no s' pot dir que 'ls mahometans deixessen de dominarlas. Los historiadors alarbs compilats per En Conde, 'ls Annals *Mettenses*, altres Annals franchs y la Crónica de Moissac fan constar clarament la dominació dels mahometans sobre l' bisbat de Gerona. No consta la conquesta dels territoris de la Seu d' Urgell, Pallars, Aneu y Ribagorsa. Pot sostenirse ab fonament qu' aquestos territoris no foren dominats per 'ls mahometans, com no ho foren altres d' Asturias, Cantabria, l' Nord de Galicia y Vasconia. Mes l' acta de fundació de la República de Andorra per Lluís lo Piadós, any 805, segons En Dalmau de Baquer, fa menció de diferents combats contra 'ls mahometans en aquellas valls pirenaicas, d' haber trobat lo territori en mal estat y triumfat allí mateix dels invasors. (*Hist. de la Rep. de Andorra*. 1849) L' acta de consagració de la Seu d' Urgell, 1 de Novembre de 819, diu qu' aquella iglesia «construida antiguament per 'ls fidels, sigué destruida per 'ls «infidels y restaurada per 'ls pares dels homes de dit any 819, en temps del Emperador Carlomagno.» (*Eclesia quæ antiquitus à fidelibus constructa ab infidelibus restructa, atque à parentibus nostris temporibus domini et piissimi imperatoris Caroli Augusti restaurata esse videtur* Pujades T vi, página 136.) Mes també podria ser qu' á últims del sigle viii una passatjera irrupció dels alarbs hagués perturbat aquellas regions, sens que sigués una dominació d' alguns anys comensant á contar desde la conquesta de Catalunya, al comensar

aquell sigle, sens que sigués una conquesta d' alguna duració com la de las regions orientals y demés d' aquesta part d' Espanya. També segons una inscripció de la catedral d' Oviedo, posada per Alfons II, los mahometans invadiren las Asturias poch avans d' aquest rey y enrunaren la ciutat y l' iglesia fundadas per son pare Froyla I, sens que puga dirse, que per aixó conquistaren y dominaren la regió asturiana. Donchs un' irrupció semblant y no mes, pogué ser la qu' indican l' acta fundamental d' Andorra y la consagració de la Seu d' Urgell.

J. NARCIS ROCA.

¡OH MORT!

(Desesperança)

«Malament viu | qui pert delit de viure.»
«A ma dolor | del tot ja m' abandon.»

AUSIAS MARCH.

«O Mort, jatsia la memoria tua aterra
les penses humanes, prech te nom sies
ara piadosa: tu quest fi de tots los mals
de la trista e miserable vida, dona ter-
me á la mia incomportable dolor e in-
tolerable agonia. Qui es aquell tan
inhuma e ab tanta impietat que nos dol
ga de la mia trista joventut!...»

JOHANOT MARTORELL.

JA no 'm vals ¡oh fortaleza!
per la dolor que 'm combat.
Duch un vestit de tristesa
que may pus veuré esquexat.

Lo mantell de la nit balba
no condorm mon punyent dol,
que segueix quant guayta l' alba,
quant se 'n puja y tomba 'l sol.

Un pesar de mort fa dies
que 'm bofega lo cervell,

li futx per totes les vies
y per tot romanch ab ell.

Com els amichs no s' enganan
futx també de l' amistat;
¿què 'ls respondré si 'm demanan
de qu' estich tan tresmudat?

Si 'm prenen la ma bullenta
cremaré la seua ma,
y el foch que á mí m' atormenta
per açò no minvará.

Eys altres amichs, mos llibres,
no tenen un mot per mí;
quant cruxen totes les fibres
del cor, ¿qui 's posa á llegí?

¿Quin pendre? quin aconorta
d' ests prestatges plens d' autors?
poch serveix la lletra morta
per remey de grans dolors!...

La gargamella encetada
tench d' aufegarhi l gemech;
tench la barba axumorada
del plor sanguinós que rech.

Jo 'l sent per ma cara verda
regalar, la pell cremant,
com d' un putx que 'l llamp esquerda
lo pedrench va rodolant...

¿No ha arribat als darrers termens
la desolació ab que 'm trob?
Què 'm manca sinó los vermens
que devoravan á Job!

L' home á qui l' mal fat s' aferra
no li val lo forcejar,
del damunt se 'l trau la terra,
y l' escup de sí la mar.

No puch pus!... fallme 'l coratge
per combatre ab ma greu sòrt;
me gosa ab tanta ventatja
que retut te crit... ¡oh Mort...!!

MARIAN AGUILÓ Y FUSTER.

Novembre de 1848.

CANSO ARABE ⁽¹⁾

EN la Nubia las auroras
de un volcá tenen lo brill;
la pell de sas moradoras
d' alzabay es un espill.
L' ull en ella s' extasía
recobrant perdut vigor...
Jo he jurat que dormiría
en ma falda mon amor.

Lo pastor de las estrellas
se n' ha endut lo seu remat;
més jo sé qui duas d' ellas
aquí dintre n' ha tancat.
La gaçela envejaría
de mos ulls la brillantor...
Jo he jurat que dormiría
en mon pit lo meu amor.

Aigua guarda la camella
en son pap pèl cameller:
poltro criat á sa mamella
n' esdevé valent corcer
Prat ubert ab fresca umbría
per un brau es lo meu cor...
Jo he jurat que dormiría
en mos brassos mon amor

DAMAS CALVET.

(1) Aquesta cansó, es un bellíssim frament del poema inèdit *Mallorca cristiana* lo posa i' autor en boca d' una esclava.

L' AYGUAT.

Sos raigs lo sol apaga;—del Cel la blava volta,
Scubreix l' espessa boira—ab son mantell de dol;
lo vent pels ayres xiscla;—lo llamp sas flamas solta,
y al mar xuclant las ayguas—lo nuvol alsa 'l vol.

Sas fúrias descarrega—horrible la tempesta;
son llit d' arena esbotsan—barrianchs, torrents y rius,
y 'l geni de las tombas—movent sa freda testa,
sas alas esbatega—solcant pel mon dels vius.

D' assi d' allá galopan—las onas encrespadas,
y puja y s' empenyen—y creixen sens mimbar;
ja 'ls valls son gorchs fangosos;—llacunas las hortadas
ahont s' ajau retuda—l' arbreda secular.

L' alberch y la masía—lo torbellí amenassa;
á son impuls tremolan—los febles fonaments;
desplómas, y ab sas runas—que prest l' aygua arrabassa,
los qu' en va dintre lluyan—arrastran las corrents.

D' angunia y de congoixa—la veu per tot ressona;
los pares sos fills cercan;—la mare l' infant seu;
socors al Cel demanan—y 'l Cel socors no 'ls dona,
que l' aygua puja, puja—y lluny la terra 's veu.

¡Adeu! jardins de Murcia,—richs boscos de palmeras,
un jorn preuhadas perlas—dels pobles de Llevant.
Plorau vostra orfanesa,—lorquinas enciseras,
¡plorau! que á tanta ruina—vos queda sols lo plant.

Mes no; qu' encara crema—brillant y ardent la flama
de la virtut mes bella—en l' ara dels cristians;
encara de ma patria—lo pit son nom inflama.
encara per vosaltres—Espanya te germans.

Encara 'n te, puig miro—per tot cors generosos
guarint vostras feridas,—calmant vostre neguit.
¡De Deu benehits ne sian!—¡ditxosos! si ditxosos!
los qui la pau retornan—á vostre turbat pit.

HERMENEGILDO CLASCAR.

Vilafranca del Panadés, Novembre de 1879.

NOVAS

En aquest número repartim á nostres subscriptors *Las damas d' Aragó* de D. Salvador Sanpere tomo corresponent al tercer trimestre de la suscripció d' enguany. Per aquest motiu s' ha retardat la repartició del present número de LA RENAIXENSA.

S' está acabant la impressió del tomo corresponent al quart trimestre: *Novas Tragedias* de D. Víctor Balaguer.

D. Frederich Martí 'ns ha presentat unas ricas cubiertas de tela imitant molt be 'l pergami, ab orla y lletras negras del mellor gust, pera encuadernar los anys de LA RENAIXENSA y 'ls volums de nostra BIBLIOLECA.

Las recomanem á nostres subscriptors. Te 'l Sr. Martí son taller en lo carrer del Bisbe, número 6.

En la tarde del día 11 del present mes celebrá lo Centre Catalanista Provensalesch de Sant Martí de Provensals una festa literaria en lo teatre del Cassino d' aquella població. Lo vast local estava ocupat per numerós y escullit concurs entre 'l que s' hi distingía bell aplech de senyoras y senyoretas. L' escenari estava ocupat per las autoritats locals, la Junta Directiva del expressat Centre, corporacions invitadas y escriptors catalanistas. Tenía la Presidencia de honor la ilustrada escriptora Donya Josefa Massanés de Gonzalez, tenint á sos costats á las conegudas poetisas Donya Agnès Armengol de Badía y Donya Agna de Valldaura.

Oberta la sessió per lo Sr. Alcalde y després de un breu y atinat discurs del Sr. President del «Centre Catalanista» se llegiren distingits treballs en prosa y en vers de coneguts escriptors y poetas, los que foren rebuts ab senyaladas mostrás d' aplaudiment per la escullida concurrència.

Termenada la festa s' obsequiá á las corporacions y escriptors ab un esplendit refresch en lo qual se pronunciaren entussiasias brin-

dis; quedant los obsequiats coralment complascuts de l' amabilitat dels associats del «Centre Catalanista Provensaleneh.»

En lo certámen ultimament celebrat á Gerona han sigut premiats ab una ploma de plata daurada D. Pere Alsius, per son treball en prosa *Reseña histórica descriptiva de la gloriosa imagen de Nuestra Señora del Mont*; D. Francesch Ubach ab un lliiri de plata, per la poesia *La portada de Ripoll*; y ab accéssit los Srs. Masriera, per sas poesías *Ruth*, *Jesús als nins é Idilis*, Verdú per sa composició *Lo lli-ri d' argent* y Casademunt, per la poesia titulada *La soletat*.

Llista de lo recaudat en la redacció de LA RENAIXENSA pera socorrer á las víctimas de Murcia.

La Renaixensa, 500 rals.—Narcís Grané y Henrich, 20.—Jascinto Torres y Reyeto, 200.—R. A. S., 12.—Joseph Blanch y Piera, 20.—Esteve Sunyol Casóliba 20.—A. Aulestia y Pijoan, 20.—Artur Masriera, 12.—Narcís Oller y Moragas, 20.—J. R., 20.—Lluís Viader, 20.—Maria Domenech y Roure, 100.—Agnà Maria Domenech y Roure, 100.—Emili Vilanova, 20.—J. de N. y C., 20.—Norbert Nyaco, 20.—J. S., 16.—M. F., 10.—Dolors Moncerdá, 20.—Joan Ramon y Soler, 12.—Joseph M. Vidal, 20.—A. B. T., 20.—Ramiro Torres y Vilaró, 40.—A. S. M., 16.—Lluís Roca y Florejachs, 20.—J. P. M., 12.—Eduard de Linares, 20.—Francisco Alegret, 40.—Tomás Rigualt, 20.—J. V., 20.—Francisco Manel Pau, 20.—Joaquim Riera y Bertran, 20.—Eusebi Vilumara, 20.—Joseph O. Molgosa, 10.—Enrich Santacana, 40.—Un colaborador de la Renaixensa, 20.—M. I. Sr. D. Ramon Pujol y Tomás, 20.—Pau Bertran y Bros, 10.—J. M. y L., 18.—Joseph Poch y Cortés, 20.—Roman Arnet, 20.—J. F., 10.—Un catalanista federal, 10.

D' aquesta cantitat recullida en la nostra redacció fins al 10 de Novembre, ne farém entrega als desvalguts de Murcia per mediació de D. Francisco X. Tobella, delegat de la premsa barcelonesa.

D. Francisco M.ª Tubino ha anunciat una conferencia en l' Ate-neo de Madrid sobre la literatura catalana. A aquesta 'n seguirá un' altre també referent al catalanisme de un de nostres primers poetes. Tindrém al corrent á nostres subscriptors de aquestas manifestacions que demostran la vitalitat de nostra idea.

En l' Institut vocal franch-italiá establert á París ha tingut lloch l' audició de l' última ópera de nostre paísá D. Felip Pedrell *La Cleopatra*. Los diaris de la nació vehina fan grans elogis d' aquesta obra, destinada segons ells á fer gran sensació. Felicitem al Sr. Pedrell per son nou triomf.

En la sessió orlinaria que celebrá 'l cos d' Adjunts dels Jochs Florals de Barcelona foren elegits mantenedors pera 'l proxim any los Srs. D. Teodor Llorente, D. Francesch Matheu, D. Conrat Roure, D. Joan Sardá, D. Ramon de Siscar y D. Alvar Verdaguer; y suplents los Srs. D. Carles Pirozzini, D. Joseph M.ª Pellicer, don Joaquim de Negre y Casas y D. Artur Gallard.

Acaba de veure la llum un tomo de poesías bíblicas, históricas y populars degudas al jove poeta D. Artur Masriera y Colomer. Dít tomo se trovará de venda en casa Verdaguer y principals llibrerías de Barcelona al preu de 12 rals exemplar. L' obra está impresa en excelent paper y esmerada impressió elzeviriana.

L'últim número de *La Lluanera* de Nova-York publica la biografia y retrato de D. Joaquim Rubió y Ors, junt ab las poesías que valgueren á tant distingit escriptor lo títol de Mestre en Gay Saber.

La Casa reyal ha encomanat pera la futura Reyna quatre preciosas mantellinas de blonda catalana á la antigua y acreditada fábrica de la Sra. Viuda y Germana de D. Joseph Fiter, establerta en aquesta ciutat. Aquest encàrrech que molt honra á la casa dels senyors Fiter y á la industria catalana en general, es mes de notar per esser la única que en aquest género, especial de nostra terra s'ha fet segons nostras noticias.

Hem sabut per persona fidedigna y competent que ab motiu d'edificarse en la iglesia románica del poble de Sta. Eugenia de Berga, prop de Vich, una nova capella, d'un péssim gust, s'está destruhint part de la primitiva fábrica, alterant així lo conjunt d'un monument cristiá dels més primitius de la plana de Vich, de singular bellesa arquitectónica y que s'havía conservat ab una admirable integritat després de tants segles d'existencia. Segons sembla la obra nova se verifica ab lo llegat fet per una persona de Vich, y en sa direcció no hi intervé cap facultatiu. És més d'estranyar aqueix fet quant estant lo poble de Sta. Eugenia prop d'un centre intelectual tant notable com es l'antigua Ausona, ahont hi ha personas entesas en antigüetats y un jovent entussiasme per nostres monuments y recorts històrichs, sembla que deurían estar assegurats de tot perill d'innovacions, no prou atinadas, los monuments d'aquesta encontrada.

De totas maneras al cridar nosaltres l'atenció de tots los vigatans respecte aquest particular, la cridém especialment dels catalanistas, pera que ab son entussiasme y activitat vejan de posar remey al mal que lamentém; ja que no están renyidas las antigas ab las novas construccions, sempre que l'inteligencia de qui dirigeix las unas sáiga conservar en lo possible l'integritat de las altrás.

La comissió nombrada per la Real Academia de Bonas Llettras, pera redactar un projecte d'ortografia catalana composta dels Senyors Blanch (Adolf) Balari y Aulestia, te ja casi ultimat son treball, deventlo presentar dintre pochos dias á la Academia pera sa discussió.

L'*Associació Catalanista d'excursions científicas* está preparant pera l'dia 26 del corrent, aniversari de la fundació de l'*Associació*, una sessió solemne en la qual se verificará la colocació del retrato del célebre viatjer Ali-Bey en la galería de excursionistas catalans célebres qu'está formant en son local, ocupantse un dels socis de la biografia y obras del meteix.

Ha baixat al sepulcre la virtuosa Sra. D. María de la Mercé Oriach, esposa de nostre company de redacció D. Francisco Manel Pau. Acompanyem en son entranyable dolor á nostre bon amich que ja en dias anteriors havía suferit la pérdua de sa filleta.

S'han posat á la venta las dos últimas obras dramáticas de D. Joaquim Riera y Bertran *La Nena* y *De mort á vida*. Segueixen las representacions de la última de aquestas en lo Teatre Romea.

Avans de finalisar lo present mes s'estrenará en lo Teatre Romea

lo *Pau Claris*, drama en tres actes y en vers de D. Conrat Roure. A aquest seguirán los ensaigs de *Sota Terra* drama també en tres actes y en vers de D. Frederich Soler.

Hem llejit l' opúscul literari *El Cinco de Mayo* degut á la ploma del Sr. D. Joseph Llausás. Conté una traducció en vers castellá de la oda del mateix títol de Manzoni, per l' autor; notas crítiques sobre sa interpretació; estudi comparatiu de las demés traduccions al castellá y catalá publicadas fins avuy y, per fi, lo test de aquestas en número de set. Est resúmen, fa innecessari, quant podriam dir. recomanant la obra als amants de las bellas lletras y en particular als admiradors de la que ha sigut anomenada l' *Ode del sècolo*.

Tenim la traducció del Sr. Llausás per la més exacte y fidel de las publicadas. Castissá sempre, y elegant en algunas estrofas, es la que ab major claretat dona á comprendre los conceptes del original, en tal manera que alguns d' ells, nos han aparegut com á una nova llum. En est sentit, no escassejarém los elogis. Las observacions que podrian ocorrer, ó son de detall, y per tant impertinents, ó deurian aplicarse, no á la tarea concreta que ha realisat l' autor, sino á la del traduhir en general. Presenta aquesta, grans dificultats, y algunas insuperables. Tractanse, donchs, de obras monumentals com la de Manzoni, fora sens dupte millor, abandonar la empresa. Hora seria ja de esculpir-la en bronzo y deixarla per intraduhible.

De un mérit més real, y sobre tot més útil, considerem las notas. En ellas mostra lo Sr. Llausás sa notable erudició, y coneixements no comuns en las llenguas, italiana, castellana y catalana. Ab poca major amplitut de la que tenen, las referidas apuntacions serian elements apreciables per a un estudi comparatiu de las referidas llenguas, per quin trevall, sobran forsas al autor. També en est sentit, l' opúscul té verdadera importancia, digne de recomenació, y del més complet elogi.

Ha vist la llum lo *Calendari Catalá* del any 1880, publicació periódica que conta setze anys de vida, y que si be decaygué en anys anteriors, recobrá son antich prestigi l' any últim y l' ha aumentat encara més en lo present.

Forma un llibre de 112 planas d' esmerada impressió, seguidas de 20 més contenint tota classe de anuncis.

Difficil nos sería senyalar entre 'ls trevalls que l' embelleixen quins son los més dignes d' elogi. Plaunos avuy, com nos ha plagut sempre veure reunits en grata germania la major part de nostres més distingits escriptors, cridats per la veu amiga de algú dels senyors coleccionadors, nostres companys de lletras los Srs. D. Francesch Pelay Briz y D. Francesch Matheu.

Cada escriptor hi ha posat un de sos trevalls, que així reunits donan bona mostra de la forsa y varietat d' aquesta literatura que al temps floreix y arrela.

Més si sols alabansa tenim pera aquesta part del obra, molts son los recriminacions que 'ns mereixen los *Bons recorts*, part importantíssima, destinada com diu son títol á fer menció de tot lo d' algun valer que durant l' anyada ha fet la literatura y que més que aixó 'ns semblaria un lloch destinat cada any pera desfogament del carácter escepcional de son autor si no estessim convengués que 'f Sr. Careta tractantse de catalanisme deu deixar de banda tot lo que puga ferir sa esquisida susceptibilitat.

Lo Sr. Careta en aquesta secció comensa dant conte de la aparició

d'algunes obres fent omissió d'altres, que no recorda, y 'ns estranya més aquesta omissió fundada en desmemoriament, quan las obres condemnadas al oblit son entre altrás *Barcelona* de D. Salvador Sanpere y Miquel, *Orígens y fons de la Nació Catalana*, del mateix, *Llibre en obsequi del Sr. Balaguer* de la Associació d'Excursions Catalana, *Gala Placidia* de D. Angel Guimerá, *Cants de Primavera* del Centre Catalanista, *Las Tombas* de D. Joseph Colodosa... y sobre tot *Croquis del natural* de D. Narcís Oller, y *Del meu tros* de D. Emili Vilanova llibres de qual índole 'n te un lo Sr. Careta, qui ha publicat un judici crítich del últim d' aquestos. Y segueix admirantnos tal olvit quan en la secció dels llibres publicats en castellá referents á Catalunya hi trobém á faltar també entre altrás la *Historia de los trovadores* de D. Víctor Balaguer, *Los fueros de Cataluña* de D. Joseph Coroleu y D. Joseph Pella y 'l *discurs* de D. Fidel Fita en sa recepció á la Academia de la Historia, fentse notable també l' olvit del Sr. Careta al parlar dels periódichs escrits en catalá deixant de nomenar *La Campana de Gracia*, *Lo Nunci*, *La esquella de la torratxa*, *Lo Vell*, *L' esparver*, *Lo burinot* que no per perteneixer á fraccions polítiques deixan de ser mostra clara de nostra vida, influhint no poch en que 's propagui y s' aprenga á llegir en llengua catalana.

En la secció titulada *Morts* sols recorda l' autor dels *Bons recorts* lo Sr. Alcántara, no estampantse ni 'l nom del Sr. Camp Sangles un dels joves vigatans de mes entusiasme patri y de mes esperansa pera la poesia.

Y aquí dariam per termenat nostre capítol de cárrechs fent constar de pas que cap obra de las representadas en nostres teatres cita l' articulista, si en altra secció que podriam titular de *Lamentacions* no 'ns digués entre altres originalitats lo Sr. Careta, «que cada dia ixen noms improvisats que pretenen ofegar reputacions bens adquiridas» per contrastar las idees de dit Sr. ab las nostres, que, mes generosas, voldriam veure cada dia eixir en abundó eixos noms improvisats que segons diu tem lo posin en ridicol devant de la gent superficial. Quants mes siguém dintre 'l catalanisme millor, quant mes gran siga 'l número major també será la tria: tothom naix imperfecte, mes alentant als que comensan vé que 's perfeccionan y 'l que ha errat lo camí ja vé que deixa la ploma sens que per aixó quedin ofoscadas personas de reputació ben adquirida, que de segur tenen los brassos sempre oberts per acullir al que comensa.

Creguins lo Sr. Careta: modifiqui son carácter recelós y ploraner, contribuïheixi á engrandir la idea fent prosselits, mes sens tancar may la porta á ningú. No te pas lo renaixement exes de vida perque nosaltres nos dividim y 'ns calumniem. Si creu que hi ha exes de certámens no hi concorran com fa fins ara, si creu que 'ls Jochs Florals decauen travállehi per son major luhiment, pero no estampí murmuracions ni 's posi la paraula injusticia als llabis. Si «sent á parlar de que «algun jurat prenent los certámens ab bulla s' entreté distingint lo mes fluix,» deixi que la gent ne parli: de segur que aquestas frases calumniosas son fillas del despit; que 'n parli qui vulga, mes qui altres cosas olvida fassi per no recordar may aquestas que per aytal camí farian titular á son treball ab lo temps *Mals recorts*. Treballem tots de bona fé mes sense ferirnos ni viure de rencores; aquell que crega que 'ns rodeja la nit que no 's contenti ab planyers de la fosca, fassi tanta llum com puga, y creguins, no temi 'l ridicol devant de la gent superficial; temí lo Sr. Careta devant de la gent que no ho es.

Hem rebut una carta molt interessant pera 'l catalanisme literari de Mr. A. Savine. Dit ilustrat escriptor francès que ha consagrat bona part de sa activitat intel·lectual á la traducció d'obras catalanas, nos anuncia avuy son proposit de traduhir algunas de las obras de imaginació, en prosa, de nostres escriptors y creyem que te ja en son poder llibres dels senyors Oller, Pons, Riera y Vilanova.

Lo Sr. Savine finalisa sa carta ab lo següent párrafo que volem que conegan nostres subscriptors: «Crech, senyor, que aixó pot contribuir á estendre 'l coneixement de vostra literatura nacional, y 'm tindré per felis si puch ajudar al éxit del catalanisme. Aquesta es ma aspiració com á provensal y com á amich d' Espanya.

Actualment dit escriptor está publicant en *La Mosaïque* uns articles sobre *Costums catalanas* escrits ab vera coneixensa de nostra terra.

Rebi 'l distingit publicista nostra mes coral felicitació y estiga convensut de que tan gran com es lo seu amor per nostre pais, es lo d' aquest per la Fransa á la que benhauradament nos veyem units per medi de la terra provensal, nostra patria de ahir y encara d' avuy seguint las lleys del cor.

A casa En Parés havem vist varios quadros esposats, deguts al pinzell de alguns nous artistes. Un d' ells lo Sr. Cusachs capitá d' artilleria exposa un quadro que representa una escena de quartel, un artiller y un cassador jugant á cartas y un company que s' ho mira. Lo quadro te bona entonació de color, dibuix irreprochable, y bastanta expressió en las figuras. En conjunt dona esperansas de que son autor si continua cultivant las dots que aquet quadro descobreix podrá donar dias de gloria á sa pátria.

Los quadros del Sr. Capella son de paisatge y descubreixen també bonas qualitats si be que ho hi veyém tanta següritat de pinzell y de color. Creyém que al igual que 'l Sr Cusachs pot esperar també arribar á adquirir un reputat nom entre lo ja nombrós aplech de artistes catalans.

SUMARI

JOSEPH FITER É INGLÉS. . .	Biografía de D. Joaquim Gatell y Folch.	293
SIMON ALSINA Y CLOS. . .	Ball d' any.	308
NARCÍS ROCA.	Wifredo lo Pilós.	319
MARIAN AGUILÓ Y FUSTER..	¡Oh Mort!	329
DAMAS CALVET.	Cansó árabe.	332
HERMENEGILDO CLASCAR. .	L' ayguat.	333
	Novas.	335

LO CATALANISME ^(*) Y LA LITERATURA CATALANA

SENYORS:

DESDE que 's trova en nostra ciutat l' ilustre home públich á qui en est moment festejam, sos amichs, no ja solificant ó estimulant sos desitjos, ans coadjuvant al afany de coneixer y estudiar que sol distingir á las personas tant ricas com es éll en dots intellectuals, s' han esforsat en ferli coneixer tot lo que de notable enclou nostra ciutat dintre sos murs y en posar á sa vista las manifestacions capdals de sa vida industrial, mercantil, y, si se 'ns permet lo vocable, de sa vida suntuaria.

L' hem vist contemplant, y admirant sens dubte, los monuments d' art qu' hem heretat de nostres avis, y que, mes sortosos que molts altres, un temps nostra gloria, y

* Lo present discurs, llegit per lo Sr. Sardá en la sessió solemne celebrada per l' Ateneo Barcelonés, en honor al Sr. Cánovas, lo traduhim del Butlletí de dita Societat.

en cual enrunament podem dir com lo poeta que tots hi posarem nostres mans, enlayran encara avuy sos murs ardits, encís del viatjer y desesperació del artista: l' hem vist fullejant los pergamins que tancan nostres depositions diplomátichs y llegint en sos fulls arnats la historia viva de lo que forem: en nostras construccions modernas, en l' interior dels nostres tallers y de nostras fábricas, á bordo de las naus que enmenan nostra activitat á las platjas mes llunyanas, ha llegit nostre hoste lo que som, y per la combinació de tots aquestos datos sa clara inteligencia haurá pogut entreveure com en horisont rialler, lo que podem esser, lo que tenim dret d' esser, lo que serem sens dubte, á mida que 'ls germens vitals que en nostre pit duym reclosos vajan desenrotllantse en proporció de sa virtualitat y energia Aixó es, Senyors, si aixís podem dir-ho, 'l cos de nostra ciutat; mes ella, com totas las colectivitats orgánicas, té també la seva ánima, y aquesta ánima sas manifestacions características que no ha de desconèixer qui vulga formarse del conjunt una idea complerta y atinada.

¿Que millor en aquest acte y devant d' aquesta Corporació que si no es lo centre de las manifestacions intellectuals de nostra Ciutat, ho es, al menys, de quant la mateixa enclou en aquest orde-testimonis tots vosaltres que m' escolteu — ¿que millor, dich, en aquest lloch y en aquest moment que parlar d' aquella ánima, que trassar, encara que sia á grans rasgos, un cuadro de sa vida intelectual, com que en ella 's traduheix y manifesta una de las parts mes principals de nostra manera íntima d' esser?

Empero, Senyors, confesso haverme avansat massa: lo breu temps de que m' ha sigut dat disposar, lo mes breu encara, que m' es lícit pendreus en aquest instant, per una part, y per altra 'l curt alé de mas pocas forsas, me privan d' allunyar á tanta distancia 'ls horisonts de mon discurs, los quals penso y dech reduhir á termens mes circumscripchs, limitantme á parlar de una de las manifestacions mes originals y, fora de nostras provincias menos coneguda d' aqueixa vida intelectual á que 'm refereixo.

Parlo, Senyors, de la literatura catalana, del renaixement de nostra llengua en lo mon del art y de la poesia, fenómeno complexo, porque te tant de literari com de social y encare, si 's vol, de polítich, que ve realisantse al nostre entorn de fa mes de vint anys, fenómeno censurat pe 'ls menos, aplaudit pe 'ls mes, y discutit y de bon grat ó de mal grat seguit per tots; fenómeno, en fi, que per las causas de que procedeix y pels resultats á que dona lloch, presta materia d' interminables reflexions al crítich y al historiador, al publicista y fins al home de govern.

He dit que 'l renaixement de la literatura catalana ha vingut sent un fet si discutit per tots ensalsat per los mes, y tots vosaltres, Senyors, sou testimonis de que al afirmar-ho no m' he allunyat gens de la veritat. Ja compendreu naturalment que parlo de las personas ilustradas, no d' aqueix vulgo, aquí com per tot gens escás, que considera 'l cultiu de la poesia y en general de la literatura com mer passatemps d' ánimas lleugeras, ó de temperaments afe-minats. Parlo pel contrari, dels que saben veure 'l carácter transcendental que distingeix aquest ram de producció del esperit humá; dels que veuen en lo teatro y en la novela una deu de purs goigs esteticchs pera l' ánima, un medi de son millorament, y una cátedra ahont, ab la pintura de la realitat, se donan llissons de vici y de virtut; dels que ouhen en la poesia quelcom de mes que 'l ressó armoniós de sos accents y de sas rimas ó l' elegant artifici de sas frases, y comprenen que ell es lo vas ahont se conté lo perfum de tots los sentiments, y bull, fins á vessarse lo vi de tots los entusiasmes.

A escepció d' eixas ánimas vulgars, afegeixo, com deya avans, que 'l renaixement literari catalá ha sigut lo fill viciat y ho es encara, de tots nosaltres. Cosa maravellosa! En aquesta edat de disgregació de voluntats y d' opinions, en estos temps que ab prou feynas hi ha duas personas que converjeixen de tot en tot en un mateix punt de vista, porque á la curta ó á la llarga, brollan las diferencias, be que sia en punts de detall, no insignificants;

donchs en aquestos temps, desde la estrema dreita fins á l'estrema esquerra, tots á la una, los qui no han pres part activa en lo moviment han encoratjat als que lluytavan en lo camp ó, al menos, s' han abstingut de posar fre á sa branzida. Com no, si ab tot y que sas aficions y entusiasmes no semblavan esser los mes compatibles ab la idea que glatia en lo fons de la restauració literaria, 'ls que s' asseyan en los banchs del centre foren los que verdadera-ment prengueren la iniciativa? Escuseume, Senyors, que fassi us d' aquesta metàfora presa del llenguatge parlamen-tari; ella ve com duta per la ma al veure sentat entre no-saltres á qui sens disputa, reconeguinho, y efectivament lo reconeixen, amichs y adversaris, ocupa un dels primers llochs entre las eminencias de la tribuna espanyola con-temporánea.

Pera judicar la importancia fundamental d' una restau-ració literaria com la que venim presenciant á Catalunya, pera reconeixer si ha tret arrels, si respon á algun sen-timent poderós y general, cal fixar l' atenció en aquells que han sigut sos autors y en los que han seguit sent sos sos-tenidors.

Recorregueu la ja interminable llista de nostres escrip-tors y de nostres poetes, fixeu los ulls en lo públich que primer li ha prodigat sos aplaudiments, y veureu repre-sentats entre ells totas las opinions políticas y totas las opinions filosóficas, tots los partits y totas las fraccions de cada partit. Mes encara, y entrant en altre ordre de fets: desde'ls absolutistas del pretendent D. Cárlos que posavan en boca de son rey una proclama escrita en catalá, fins als partidaris mes avansats de la escola democrática que han cregut que un dels medis mes actius de propaganda era la publicació de un periódich diari en catalá, passant per lo comte de Chestre, que en dias precursors de la Revolu-ció de Setembre pretenia aturar la avalotada corrent invo-cant en catalá los sentiments patriótics dels catalans—y aquestos fets, encara que estranys als merament literaris, se relacionan ab ells ab la relació que enllassa 'ls síntomas

diversos de un sol y únich estat—tots á la una, 'ls blanchs y 'ls negres, los roigs y los grochs, han sentit l' influencia de quelcom que vagava per l' atmósfera, de quelcom que s'infiltrava en las venas per medi del ayre que respiravam.

No temau, Senyors, y faig aquesta advertencia porque se 'l que dech á l' ilustre persona á qui 's dedica aquesta vetllada, al públich que m' honra ab s' atnció y á la Societat que m' ha distingit inmerescudament confiant-me un torn de lectura; no temau, dich, que 'm fique en lo camp privat y pera mi poch atractivol de la política; empero 'l fet que venim estudiant, segons avans he indicat, es un fet complex que prové de causas de diversos ordes, tant diversos y tant múltiples com han sigut y son sas manifestacions, y es impossible sots pena de no esser fidel en l' exámen, deixar de posar las mans en aquesta massa roent, encara que sia ab perill de cremarnos.

Perque jo entench que no ja la historia literaria de Barcelona y en general de Catalunya, si no sa historia tota en lo segon ters del present segle y fins á la fetxa, te sa clau en aixó que s'ha dat en nomenar catalanisme y que jo, inseguint la costum general, designaré ab aquest mateix nom. Tingas en comte que jo no discuteixo, faig historia com jo la conech, comptó 'ls fets com los veig. Y en lo mon, Senyors, hi ha que transigir y contar ab los fets per durs, per antipátichs que sian á voltas.

Donchs be, Senyors, jo aixís ho crech; aquí tots hem sigut, tots som mes ó menos catalanistas; los que confessem y 'n fem gala de serho y 'ls que se 'n donan á menos, los que 's creuhen tenir mes odi al catalanisme, com los que l' aplaudeixen; sos adversaris com sos campeons.

Jo no se 'l que passa en altres parts d' Espanya, ni tampoch al estranger, empero no deixo de veurer que aixís com en relació ab los estranjers som, y 'ns sentim orgullosos de serho, espanyols ans que tot y sobretot, en relació ab los fills de las altres provincias que constituheixen la entitat espanyola, som sempre catalans. Nosaltres morim en Girona pera salvar la independencia, no de

Catalunya, sino d' Espanya; nosaltres enviem al Africa á nostres voluntaris pera que 'l plom dels enemichs, no de Catalunya, sino d' Espanya, 'ls delmes al peu de las trinxeras de Tetuan, y torni á delmar sos restos en Wad-ras; nosaltres tornem á enviarlos als inhospitalaris boscos de Cuba perque alli morin ab la mort heroica, mes que sia ignorada, del centinella que no vol abandonar son lloch, pera deixar incólume l' honor no de Catalunya, sino d' Espanya; nosaltres, no per Cataluuya sino per Espanya, quan sone l' hora de las grans reivindicacions nacionals, anirem á Gibraltar; pero quan tornem d' Africa ó de Cuba, lo mateix que quant tornarem de Gibraltar, fixem primer que res nostres ulls y nostres cors en las simas de nostra patria materna, y als peus de aquesta deposem una meytat dels llorers que en los camps de batalla conquistarem.

Y tot aixó, Senyors, no es retórica de convenció; es lo mirall figurat, pero transparent, de la realitat. Tots los que m' escoltau, fills de Catalunya, tots sentiú en lo fons de vostras ánimas que no faig sino expressar en termes pálits lo que constituheix la essencia mes íntima de vostres sentiments. Aneu al extranjer; desterreuvs per mes ó menos temps de vostra patria; y quan ausents d' ella sentiú son dols anyorament, y se os oferescan de sopte á vostres ulls un fill de nostras provincias y un fill de las demás provincias germanas, á aquest li apretareu la má cordialment, á aquell l' estrenyereu fortament contra vostre cor.

Sentiú alguna cosa semblant á lo que ha de sentir la dona que 's casá per conveniencias de familia y en la que la vida comuna y las nobles qualitats del espós, han fet naixer un afecte respectuós, indestructible, pero á voltas poch expansiu, al recordar la casa hont va naixer y las parets que foren testimonis carinyosos de sos jochs infantils y de sos primers ensomnis de donsellá.

Ara bé, y permeteume que seguezca la comparació: l' espós prudent, que vol la pau de la familia y sab com se

governan los sentiments, per comte de atormentarla ab sa gelosía, per comte de voler arrancar ab la violencia aquestos volguts recorts de la juvenesa, y, ja en l'ensament que las discordias conjugals solen produhir, en lloch de tallar lo vol á las mes ignocentas aspiracions de son ánima, y vigilar sas mes insignificants accions, y estampir per forsa en sa propia voluntat la voluntat de la esposa, en lloch de tot aixó, tinga envers ella las atencions que son lo pa dels matrimonis felissos, vetlli per ella com vetlla 'l que sap estimar y pensar al meteix temps; y l'espós, no ho dubti, logrará á la fi que s'identifiquin en un sol y únich afecte, l'afecte de l'esposa per la casa del espós y l'afecte de la filla per la casa hont volaren sos anys de juvenesa.

Donchs bé, senyors, la literatura catalana moderna ve á representar en aquesta comparació, la tendre mirada qu' en certs moments, aquestos moments en que 'l sentiment invadeix y ocupa tots los dominis del ánima, dirigeix la esposa desde 'l fons de son sér á la casa payral; es la cansó en que en sa juvenesa exhalava sas tristors ó sas alegrías, y queá voltas, en mitj de sas greus atencions de casada, torna á brollar en sos llavis. Mes no temeu, senyors; encara qu' en alguna ocasió 'ls desdenys y 'l sever procedir del marit baixin al fons de son cor á estremir las fibras del orgull ¡qué més! encara qu' en un instant de desvaneixement exale un jemech en qual remor s' insinuen vagament los accents de la rencunia ó del despit, no temeu; la esposa es honrada, sap lo que 's deu á sí mateixa y lo que deu á son marit, y la esposa honrada paga la protecció afectuosa que d' ell reb ab l' afecte tranquil, pero fondo, que fan naixer lo tracte y las relacions conjugals.

Y heus aquí, senyors, indicat lo carácter mes culminant de tota aquesta literatura provincial de que venim parlant: lo sentiment patriótic es la musa que ha presidit é inspirat son desenrotllament.

Per aixó, observeuho bé; te una gran poesia épica—y comprench en aquesta denominació no sols los gèneros ó

'l género que ab ella classifica la retorica, sino en general tots aquells que tenen per objecte la narració d' alts fets y 'l pintoresch recort de las glorias tradicionals. Los catalans, b   podem dirho aixís, tenim escrita nostra historia   n vers; a mida que nostres historiadors han anat desentranyant dels vells c  dices los noms y 'ls fets de nostres reys y capitans, de nostres polítics y homes civils, la poesía s' ha anat apoderant d' ells pera grabarlos ab los rasgos vigorosos de la inspiració en las planas de nostre Romancer. Y heus aquí com,—alegremse de tal fet,—   la vegada que feyam reviure la antigua patria, ajudavam    conservar per Espanya entera una forma literaria, lo romans hist  ric narratiu, que tal vegada haurian olvidat los poetas castellans    pesar de ser lo mes estimat flor   de sa poesía y    pesar dels esforços que pera sa restauració feren los escassos tant com insignes campeons de la escola nacional en la   poca del romanticisme. Jo veig avuy, senyors, als poetas castellans, jirarse de cara    sa historia patria y continuar la tradició po  tica que gayrab   inútilment volgueren tornar    afegir fa trenta    quaranta anys lo may prou alabat Duch de Rivas y 'l fecund  ssim Zorrilla. De manera que, y no es vanagloria 'l recordarho porque 'ls triomfs entre germans son comuns, lo moviment literari catal   no ha sigut tan est  ril mes enllà de sas fronteras naturals com podria semblar al primer cop d' ull: avuy exporta    la mateixa Cort los Jochs Florals y fa de moda 'ls cert  mens literaris que obran pas    tants poetas desconeguts: avuy contribu  ix    que tingan l' importancia    que son acreedoras formas literarias poch menos que arreconadas, y dem  , ab la forsa del exemple, estimular  , si es que no l' ha estimulat ja, com jo crech, la tasca de la reconstrucció de las historias provincials y locals, únich medi de que sia factible algun dia escriure ab complert coneixement de causa la historia general de la nació espanyola encara fins avuy no escrita.

Igual car  cter al que venim apuntant ostentan nostra novela y nostre teatro. Be es veritat que la primera ha do-

nat encara escassos fruyts, y que 'l segon, per mes que sia mes rich, fins á tal punt que fora difícil improvisar un altre qu' en tants pochs anys com porta ell de vida arribés al grau d' esplendor á que ha arribat, deu á circumstancies especials que no es d' aquest moment enumerar, lo veures llensat per camins que segons mon parer no son los mes oportuns; lo camí del lirisme y del efectisme teatral y de la bufonería indelicada. Empero ab tot y aixó la tendencia de la novela catalana, ó mes ben dit, del quadro de costums qu' es lo que principalment constituheix aquella entre nosaltres, aixís com la tendencia del teatro, han sigut quan no presentar en acció lo que narrava la poesia épica, dur á la escena lo que de més característich y genial tancan las encontradis catalanas: sas festas, costums y usos públichs y doméstichs; en una paraula, tot quan constituheix sa vida exterior y quelcom també de sa vida íntima.

De aquesta predilecció envers tot lo que revelés la idiosincràcia del nostre poble, ha derivat la que han demostrat tenir nostres escriptors, y á ella debém altra de las seccions mes ricas y mes originals de nostra literatura, pera tot quan fa relació á la que 'n podríam dir vida imaginativa dels nostres compatriotas: sos quèntos y sas tradicions, sas llegendas y sos cants, sas supersticions y sas rondallas, tot ha sigut arrancat dels llavis de nostres pagesos y trasladat á las planas del llibre ó del periódich. Travall laboriós es aquest que en cap lloch d' Espanya, que jo sápigam, s' ha dut á cap en la escala qu' entre nosaltres, y que cal estimular á fi de que sia conegut tot aquest immens tresor que 'ls sigles han agombolat en la memoria dels pobles y hont l' artista y 'l poeta troban tant que admirar y seguir, l' historiador tant que aprendre, 'l filosof tant que meditar, y fins no pocas vegadas tant que considerar l' home de govern, perque en ell se manifesta ab caràcters inequívochs l' estat social y moral de un poble, estat que convé tenir en comte pera confeccionar un sistema de legislació que satisfassi las veritables necessitats dels que per ell tenen d' esser regits.

Aquest amor á la literatura popular en totes sas manifestacions que la catalana al naixer recullí d'entre las ruinas del romanticisme y feu creixer al foch del patri entussiasme, constituheix altre dels caràcters mes originals de nostra poesia, del qual reb fesomia propia y per lo qual se separa principalment de la poesia academica, la mes corrent enllá del Ebro. Gracias á aquesta afició posehim una poesia tradicional y llegendaria que comta ab veritables joyas, una poesia narrativa de género que també las ostenta gens despreciables, y sobretot, una poesia mística que las té sens altras que l' igualin avuy per avuy, podem dirho ben alt, en Espanya y fora d' Espanya, y una de quals produccions mes capdals, me plau així dirho, aplaudirán y admirarán dintre poch, gracias á sa traducció en llengua castellana, tots aquells qu' en Espanya professan veneració á la bellesa literaria.

També la poesia lírica profana ha begut alguna vegada en aquest manantial de la poesia del poble, també ella li ha enmatllevat sas formas literarias, sos motllos morals; pero en aquesta part, ja perque'ls sentiments en que s'inspira no revesteixen caràcter accentuat de localitat, sino que son comuns, ab lleugeras diferencias, als homes de tots los països,—ja també perque, romput ó molt aprimat lo fil de la tradició poética, nostres poetes se trobaren sens nort fixo en l'expléndit cel de la lírica moderna,—nuestra poesia lírica, repetesch, no presenta cap signe predominant y que la diferencie de sas congénères en las demás literaturas. En aquesta part, la nostra, podem dirho aixis, es enterament ecléctica, y ara la veyem ab Byron ó Espronceda malehir de sí y de tot quant la rodeja y complaurers en donar torment á sa propia ánima, ara la veyem batrer sas alas per las alturas de lo grandilocuent y lo sublim seguint la volada genial de Víctor Hugo, ara entona llastimosos sospirs d' amor ó himnes á la mare naturalesa ab Lamartine, ara acorda sos accents als accents nerviosos y trencats d' Enrich Heine, ara, en fi, assimilantse l' ánima pessimista de Leopardi, canta en tétrich só *la infinita vanitat del tot*.

Pero aixís y tot, sense contar nostra literatura ab una poesia lírica genuina, ofereix. si be 's mira, y en aixó s' assembla á las demás brancas del gran arbre, certs caràcters que son lo reflexo natural de las condicions fisiològicas, ètnicas y morals de nostre poble. La veurém per regla general sobria en adornos ostentosos, mesurada en los afectes, fins dintre d' aquesta varietat que ha anat á buscar en las demás literaturas, grave en sa expressió, ostentant certa severitat y certa temperansa, que semblan lo reflexo de la severitat de nostras montanyas y portan á la memoria lo temperat de nostres climas.

Aquesta es, senyors, dibuixada á grans rasgos, si no tal com es, tal com jo la entench, nostra literatura provincial. Nascuda y crescuda al foch del sentiment patri, ha adquirit y ostenta com un de sos peculiars distintius lo caràcter de literatura patriòtica; nutrida després per los recorts de nostra historia, ha reunit en un los dos sentiments, lo de la patria y 'l de sas glorias històriques. Y, síam permés dirho en aquest instant: la poesia catalana, sobretot en las primeras branzidas, portá tal vegada fins el excés lo sentiment nascut de l' amalgama d' aquestos dos. Deixantse portar mes del entussiasme que de la reflexió, tingué la mirada massa fixa en lo passat, y olvidá lo que no deuria may olvidar-se y que no obstant tant sovint s' olvida, aixó es, que 'ls morts may ressucitan.

Per sort, avuy, una generació nova, jove, entussiasta, la guia, sens desnaturalisarla, per camins mes amples en quina fi s' hi troba també la gloria. Hi hagué un temps, ó un moment, en que per ventura no siguerem mes que catalans; passat lo primer ardor, siguerem catalans, sens deixar d' esser espanyols: avuy, senyors, sens deixar de recordar que som catalans, sens volguer olvidar que som espanyols, comensem á esmentar també que som homes, y que volem y pensem y sentim, com sent, pensa y vol lo nostre sigle.

He dit.

JOAN SARDÀ.

UNA JUGUESCA

I

'escena passa en una vila bastant gran, prou gran pera que hi pugan viure y fer de las sevas uns quants jugadors d' ofici, descregusts, malparlats, d' aquells que tothom coneix ab lo nom de pinxos y qu' ab sa sola presencia sembran l' intranquilatat en los cors més ben trempats y la por en los pobres d' esperit; d' aquells que 's diria que no han tingut pares, porque sembla que no poden naixer de gent honrada y treballadora y que 'ls ganduls y criminals no poden tenir lo que se 'n diu fruyt de benedicció

En eixa vila, donchs, de que vos parlo, á las nou del vespre y arrambats al portal mal ajustat de la taberna qu' anomenarém del Ayguader hi havia un home y una dona dels quals s' apartavan ab lo recel que 'ls causaria un apestat las pocas personas que passavan per aquell carrer.

L' home era un bon mosso en quant á l' alsaria; mes considerat en conjunt distava molt d' esserho. Son cap petit, sa cara llarga y beguda, sos brassos prims y desgalltxadots, sas espatllas massa estretas, fins pera basament

d' un coll magre é innoble y per fi sas camas de gralla, llargas y tan primas que semblavan trencadissas, li donavan totas las apariencias d' un adolescent qu' ha fet la creixensa depressa.

No era més varonil son modo de vestir. Una gorra de panyo, ajeguda á la paleta que se li aixefava al front fins á ran de las cellas, cobría son cap, y adornavan tot lo restant d' aquell cos un jequet curt, estret y gornit ab brodats barrochs de vellut en lo bell mitj de l' esquena, las colzeras y panys; una armilla no menys barroca entre mitj de quals solapas baixava com un admiratiu lo mocador de seda roig que duya al coll; una faixa morada qu' aguaytava per sota l' armilla, uns pantalons blanquinosos y estrets y unas espardenyas. Hi havia en lo conjunt d' aquest trajo quelcom del del torero, aquell afeminament, aquell tall d' estisora amanerat, que, tot volent deixar entreveure la gracia del desnú, ecsagera las curvas, arrodoneix los ánguls vigorosos, escursa y aixiqueix la cintura y fá del home l' estatua d' un ser híbrit que no representa á cap dels dos secses ab la noble puresa que 'l bon gust ecsigeix.

La dona ab qui parlava era lo *qual* d' aquell *tal*. Tot lo que 'n éll se trobava á faltar de varonil, sobrava 'n aquesta; tot l' afeminament que 's feya repugnant en l' un mancava á l' altre, que 'n cambi pecava d' homenot en las formas, en la veu, en los moviments. Tothom al véurela trobava en élla un recort importú d' home, envolcallat en lo vestit de dona, encofornat en aquella inmensa paperina d' indiana enmidonada y en aquell saquet d' escotaduras provocadissas; tothom també en élla veyá un ser híbrit y repulsiu.

—No vull que hi vajes—deya aquesta en tó resolut y veu imperativa.

—Y qué n' has de fer tú?—responía éll ab no menys imperi.—Mira, ja tens orde de tocá 'l dos y ben depressa... qu' á mi ningú 'm mana... Au! cap á casa teva!... ¿Qué fas aquí?... qué filas?... que 't pensas que 'm governarás?... Vaja, depressa, déixam entrar.

—Mira, Manxiula,—replicava la dona sens acobardir-se—que tú no 'm coneixes prou.—¿Qué hi has de fer al fossar en aquestas horas?... Qué no ho saben qu' ets valent, aquells florits?... A n' élls los hi has de provar? A 'n élls que ja van tots senyalats per las tevas mans!... Sabs perque volen qu' hi vajes? Pera veure si hi prens mal, perque saben que hi está enterrat en Jépus y...

—Cándida, Cándida, calla com mil rediantres y pren lo pirandó avans que las sangs se m' encenguin més y no tinga de tornar á presidi... Vésten, creume á mí que 't vull bé... vésten.

La Cándida al sentir aixó, reparant qu' á son amich li lluhían los ulls com dos mistos y se li arrufavan los forats del nás, volgué tentar un altre ressort. Li passá un bras pe 'l coll y ab los caps dels dits li festejá 'l bigoti, tot dientli á cau d' orella:

—T' ho demana l' única dona que t' estima. No t' ho mano; t' ho demano. Hi pots pendre mal... Deu no vol jochs d' aquesta mena.

—Mal rediable se t' emporti!... Deu? No n' hi ha de Deu!... Fuig d' aquí,—cridá 'n Manxiula, desfentse d' aquella dona ab una revolada.

Y empenyent la porta 's ficá dins de la taberna.

II

Aquesta com cal taberna; es á dir, se componía de dos pessas diferents: la botiga, d' ahont no passavan los compradors y un magatzem ó celler interior que sols era visitat per la gent mès perduda y de tant en tant per l' autoritat y 'ls *camilleros*.

En lo demés no tenía aquesta segona pesa res que la diferenciés gayre d' altrás destinadas al meteix servey. Era un xich fosca, perque sols rebía la llum indirecta que li trametían una ventalla ab cortinetas grogas que donava á la botiga y per l' altre cap una reixa oberta en la paret

del fons que mirava á un cel overt. Los raigs de llum qu' entravan per una y altra obertura venían, per lo tant, esmortuits y 's contentavan ab llepar una faixa del humit enrajolat y en contemplarse fit á fit desd' una distancia més ó menys llarga segons l' hora, deixant sotmesos á una sort de celístia diurna als concurrents y no trencant jamay lo somni misteriós de las sombras que s' encauhavan sota las ventrudas botas sota la taula qu' al altre costat hi havia y entre 'ls revoltos del envigat. Los mosquits, mitj condormits per aquella claror suau y per la fortor del most, se passavan la vida arrapats als taps y aixetas com las vespas á la bresca, y si alguna volta provavan d' expolsarse la peresa, per tot esbarjo, 's permetían banyar llurs alas en la blanquinosa llum que venía de la finestra ó de la porta, en aquella llum avergonyida y malaltissa que semblava lo derrer sospir del sol esplendent y vigorós qu' allá fora animava cels y terra.

En lo moment que vá entrarhi 'n Manxiula, quatre homens que no m' entretindré en descriure, perque ab lleugeras variants d' estatura y de trajo podeu imaginárvosels recordant al qu' acabava d' arribar, estavan asseguts al entorn de la taula ab la vista ficsa en las cartas qu' un d' ells anava girant.

Per tota illuminació tenim un llum de petróleo ab lo vidre fumat y escaixalat. Sa ténua claror se reflectava en la superficie negrenca de la taula, s' estrellava en forma de tochs de blanch fresch en las arestas y convècsitats de las mesures y porrons que demunt d' aquella hi havia, y en las proheminencias d' aquells rostres, ensemps que per lo contrast los hi ennegria las depressions, y deixant casi en tenebras tots los àmbits del magatzem, jetava á dalt del sostre una sèrie de cercles concèntrichs, lluminosos que, partint d' un centre inquiet, bellugadis, plé de vida, anavan esmortuhintse á proporció qu' eran més grans, fins á endinzarse en la foscor de l' ombra.

Tan ficsats estavan los jugadors en lo moviment d' aquellas cartas, que no veieren apareixer á son company

ni se 'l miraren quan, posántlos hi la mà 'l cap, provava de férlos hi abaixar fins á tocar ab la taula.

Per fi sortí l' as d' oros, arreplegá 'l qui guanyava totas las monedas, y las cartas descansaren. Llavors prengué lloch en Manxiula. Sos quâtre companys se disposaren á escoltarlo.

—Ja soch aquí; ja ha arribat l' hora. ¿Qué fem?... Vinch disposat á sostenir la juguesca.

—Conformes, home, conforms—exclamá un ab tó que revelava desconfiansa en l' écsit.

—Ayguaдер!—cridá un altre—porteu una barreta de guix.

—Qué vols fer?—preguntá 'n Manxiula.

—Mira—respongué l' interpelat, ab lo guix á la mà.—Arrivarás al fossar y escriurás en la planxa de ferro de la porta aquestas paraulas: «May més.» Nosaltres t' acompanyarem fins á l' entrada del camí. Després nos vindrás á cercar y junts irém á veure si has escrit lo que 't dihem.

—Convingut. Ja veureu com haureu d' esquitar los quartos... Noya, vinga un got d' ayguardent.

—Pórtanhi dos, qu' aixó dona valentia—afegí 'l qu' havia parlat primer.

—Qué vols dir? qué 'm manca pit?... Si la demanava pera vosaltres l' ayguardent... Ja comenso á gastar los diners vostres, home.

—Guarda que las animetas...

—Ja la tinch bona jo, pera que 'm fassan por las altras... No es cert «Xato»...—digué 'n Manxiula ab desitj d' humillarlo, recordantli la punyalada qu' en altre temps li havia dat.

—Lo Xato s' ensengué com una pólvora, s' aixecá, midá de dalt á baix ab ulls de reconeguda rabia á 'n Manxiula y eixí de la taberna dihent ab tó resolut:—A mi, no m' hi conteu.

—Mal llamp lo mati—exclamá 'n Manxiula—y aixó es tenir paraula... Ja os ne podeu desdir tots; sols per punt hi aniré encara que no hi haja juguesca. Jo vareig

dir que no m' espanta l' estarhi enterrat en Jépus y vos ho vull provar.

—Y qué responguerem nosaltres? Que no 't creyam. Sabs perquè? Perquè tothom diu que tú 'l vas matar, que per aixó has anat á presidi y no per malas volensas com suposas.

—Y bé—feu un altre.—No diu qué hi vol anar?

—Donchs ja hi estem anant. Lo «Xato» que fasse 'l que vulla; nosaltres no 'ns en desdim. Avant.

—Esperemnos. Lo pacte era que jo hi anés sens ceynas... Pero 'l «Xato» 's podria escaure pe 'l camí ente-neu?... y 'ls ossos encara no 'm pesan. Me 'n enduré sols una pistola; aquí teniu lo ganivet... Vaja, bebem... y no diheu que no soch noble... Qué vol dir l' ánima? Vaja aném, aném, valents...

Y apurat un trago d' ayguardent eixiren tots quatre al carrer, precedits de 'n Manxiula, no sens qu' avans sos tres companys deixassen de canbiarse una ullada maliciosa que l' altre no pogué cullir.

III

La nit era clara, serena; la tranquil·tat gran. Tota la vila dormia ja. S' hauria dit que l' univers enter reposava si alguns nuvolets blanchs com tofas de neu que volavan silenciosament per l' ample espay no haguessen revelat l' existencia del moviment etern.

Aquells quatr' homes atravessaren casi bé tota la vila sense badar boca, com si 'l silenci magestuós de la naturalesa los tingués sobrecullits.

Aixís arrivaren fins á fora 'l poble, y 'ls tres se despediren d' en Manxiula en lo punt d' hont arrancava lo camí del cementiri.

Quan en Manxiula 's trobá sol experimentá una sensació per ell may sentida. La soletat, la quietut, tal volta cixa veu imperiosa de la conciencia que parla, mal qu' un

no vulla, l' imposaren, y prompte comensá á sentirse dominat per la por. Son primer moviment instintiu, fou traurer la pistola y muntar lo gatillo. Al sentir-la encaixar ab sa má, no li semblá tocar un' arma, sino un' altra má, forta, poderosa, ardida, dreturera, disposta á defensarlo y protegirlo; y aixó 'l reanimá. Mes, prompte, hauria pogut compendrer que son esperit ja no governava en sí, sino qu' era esclau, esclau de la por, d' aqueixa perturbació estranya que dels objectes reals ne fa fantasmas y de las fantasmas realitats. La pistola no hi valia.

Lo camí qu' havia de seguir era estret, tort y encaixonat, á trossos per tancas ó margenadas, á trossos per lo meteix desnivell dels camps vehins que s' aixecavan á un costat y altre. A cada trenta passas presentava una raconada, una nova direcció, un cau de sombras misteriosas qu' á voltas prenian cos en lo teixit ufanós d' un esbarzer que baixava, á voltas en la taca monstruosa d' un' heura que pujava marge amunt.

La terra, rublerta d' hervam, com d' un camí poch fresat, ja semblava formar un sol plano ab lo marge florit qu' era com ella banyat per la lluna, ja quedava engolida en la buydor de l' ombra que li projectava lo desnivell contrari. Una pedra, un petit sot, altrás tantas ensopegadas que sorprenian l' esperit y feyan preparar l' arma. Mes era precís caminar, lo perill atrau com atrau sempre l' avench; y en Manxiula caminava, además, impulsat per lo temor del desprestigi que trobaria enrera si no cumpia la juguesca. No per aixó deixava de pararse ben amenut: la fulla seca quel' ayre arrossegava, era lo pas apressat d' algú que venia á sorpéndrel, lo grapadet de terra que s' eslleivissava entre 'l fullam anunciava la presencia del enemich que saltaria abaix al camí; lo tou ressó de sas propias petjadas era, altrás voltas, l' arribada sigilosa y prompte del traydor: y tot li feya batre 'l cor ab mortal angunia, aturar los passos y girar lo cap.

De sopte, després de passat un tros de camí mes fondo, mes fosch per sa orientació y encaixonament y mes hu-

mit per las filtracions d' un xaragall ploricós que l' atravessava, se li presentá lo camí en via dreita y al cap de vall la porta del fossar.

Ab unas quantas passas més finiria son torment; no més ab las necessarias per' arribar á aquella porta de l' etern repós. Mes lluny de veureho aixís, al ovirarla li semblá massa prop y sentí que las camas se li segavan. Lo signe de redempció qu' enlayrantse en mitj del reixat se destacava sobre 'l fondo d' un horisont de llum com en mitj d' una aureola celestial, arrancava del fons de sa consciencia veus imponents. Los xiprés li signavan al cel, y quan ell hi enlayrava l' esguart hi trobava, sospesas en misteriós concert, milions d' estrelles que semblavan espiar atentament sos passos, y la lluna qu', ab sas tacas, mostrava tot l' aspecte d' una cara que 'l mirava ab ayre sarcástich.

Carregat lo cor ab lo pes de tantas impresions aterradoras y esperonadas per !a voluntat las forsas físicas que li anavan mancant, pogué arribar en Manxiula al peu de la temuda porta y en ella escrigué, tot esgarrifantlo lo rich rach que feya 'l guix al gratar lo ferro, las paraulas «may més»; senzilla consigna que, casualment, formulava llavors lo propósit que naixia de son cor atribulat. May més tornaria allí en aquell' hora. Oh sí, may més.

Escrits eixos dos mots, en Manxiula se sentí descarregat d' un gran pes, satisfet del tot.

Llavors s' adoná de que habia tingut por, y s' admirá á sí mateix, pensant que cap de sos companys hauria lograt vèncer tota aquella munió de fantasmas que pe 'l camí li assaltava 'l cor. Llavors li semblaren important lo triúm, arriscada la juguesca, gran sa valentía, mesquins y poruchs sos amichs, y, en mitj de son entussiasme, esclatá ab una riallada forta, satánica que de sopte fou contestada per un altra de dins del cementiri.

En Manxiula sentí rebotre son cor, callá en sech y pará l' orella ab afany pera dissuadirse de que alló no era 'l ressó de sa propia veu; esguardá á son entorn y vejentse

sol y atormentat pel dupte avensá cap á la porta, de la que ja s' havia apartat un bon xich.

A dos passos del reixat, li semblá oure la respiració próxima d' algú altre, estranya remor com de roba que lliscava lleugera per l' herba de dins, y 's pará altra volta á atendre. Bona estona passá ab l' orella decantada á terra sens oure altre remor que la de sa propia respiració per demés afanyosa. Muntá 'l gatillo al punt de dalt y 's resolgué á guaytar per la reixa.

Al mitj del cementiri, dreta sobre una llosa, hi havia una figura humana amortallada, qu', al veure á 'n Manxiula, extengué 'ls brassos com desitjosa d' abastarlo.

Cego de por y de rabia alhora, aquest tirá contra l' aparició. Lo tir se perdé en l' espay y la fantasma exclatá una altra riallada que ressoná en lo cor d' en Manxiula com lo tro del llamp que mata.

Nostre valent caigué en rodó al peu de la porta, fent retronar ab son cop la planxa de ferro. L' esglay l' havia mort.

Dos minuts après, lo xato eixia del fossar escalant un ninxo, y ab un llensol sota 'l bras corria camps á través cap á la vila.

NARCÍS OLLER Y MORAGAS.

BIOGRAFÍA

DE D. JOAQUIM GATELL Y FOLCH

*Travall llegit en la sessió inaugural que celebrá
la Associació d' Excursions Catalana lo 15 del passat Octubre.*

(Continuació.)

L cap de dos jorns, la meva gent s' oposá á seguirme; nos trovavam á las voreras del Saiba-Karsa. Entrarem en parlament, com aquell qui diu; y per fi. accediren á venir fins als pous del Uad-Chpika, pera cercar aygua. De poch va anar, com hi arrivarem. A un quart d' hora de allí, trovárem 40 ó 50 homes armats, que corrian envers nosaltres, alguns á peu y 'ls altres montats en camells. Llavoras, lo negre Bellal, doná provas de valor. Si aqueixa tropa hagués sigut Ulad-Machduf, estavam perduts irremisiblement, perque no hi havia manera de amagar-nos ni de resistir al nombre, més eran d' una kábila amiga dels Ulad-Dlim, que, á la nit havían atacat á una fracció dels Ulad-Machduf y 'ls hi havían prés trenta camells que conduhian. Nos aconsellaren que 'ns donguessem pressa pera arribar als pous, perque l' enemich los seguía de prop. En efecte nos apressárem á veure, omplirem depressa nostres bots, y, galopant, tornarem enrera.

«Era precis tornar á Aguilmin, més l' intent d' anar

més lluny del Desert no m' abandonava, y vaig resoldre desafiar un poch més lo perill, arriscantme á deixar los meus ossos, sepultats sota las montanyas de sorra. Vaig carregar un camell ab provisions, que sobre tot consistian en farina, oli y dátils, y, seguit del negre Bellal y dels altres dos criats, emprenguérem la vía, resignat á tot lo que malhauradament pogués esdevenirme.»

«Lo temps me mancaria pera espressar tot lo que vaig sofrir en aquesta marxa, per efecte de la calor, lo cansament y la set, á travers de aqueixas planuras, de aqueixos sorrals estremadament dificultosos pera los homes y pera los animals: ni un sol arbre: cervos, serps grossas y petites, feras; no vaig trovar lo lleó, mes vegerem sas petjadas, impresas en la sorra.»

«Havíam arribat ja, á la altura del Ras-Buibicha. En mitj de arenosas montanyas, trovárem de sobte una kábi-la poch nombrosa; eran Ulad-Skarna, aliats dels Ulad-Machduf. Aqueixos beduins, nos reberen de primer per un Cherif, persona sagrada entr' ells: me saludaren respectuosament, colmantme de benediccions, més un jove dels Ulad-Idrani, que ab mi venia pera mostrarnos los llocs ahont podíam trovar aygua, va cometre l' imprudencia de dilshi que jo era cristiá. Ressonaren crits y's mogueren barallas, resolguéren matarme y'm declararen la sort que'm restava, més n' osaren acomplir son projecte en lo camp, pera no mancar á las lleys del hostatje. Devían matarme tot caminant; prometeren dos camells y un bonich fusell, al que presentés lo meu cap: gran era lo perill, nu lo territori, sols fugint podía cercar protecció, y com encare no estavan comptats los meus jorns, vaig provar d' escaparme per entre las dunas, y las petites montanyas de sorra, seguit per la meua gent. Donarem una gran revolta en las planuras, tristas y solitarias, y, anarem desfent lo que fins llavoras havíam avansat. Era impossible pendre cap altre resolució.»

«Havíam redressat lo camí cap á Uad-Nun. Un jorn ovirarem set cavallers, montats en camells que, corrents

venían cap á nosaltres. Eran, á no dubtarho, Ulad-Machduf, ó potser, Ulad-Skarna, los que havían atentat contra ma vida y encare cercavan lo meu cap. Arrivats a curta distancia nostra, baixaren depressa dels camells, carregaren las armas y 's disposaren al atach. No eram més que quatre homes, més vegent aytal disposició nos fou precis també prepararnos pera resistir á la forsa. Uns enfront dels altres, ab los fusells preparats, després de crits y qüestions, poguérem entendre qu' eran Ulad-Izarguin, una de las kábilas amigas, que cercava una fracció dels Ulad-Machduf. Plegats seguirem nostre camí. Arribats al Ulad-Drâ, fou precis passar aquest riu nadant, per lo pas nomenat Chammar: lo riu baixava ple, á causa de las plujas dels jorns anteriors.»

«Arrivarem á Aguilmin y, encare vaig emprendre una expedició cap á la costa, al indret d' ahont lo riu Buissefen, desemboca al Océá sas ayguas saladas.»

«Al retornar á Aguilmin vaig despedirme de l' Habib-Ben-Beyruch y sortir cap á Mogador. Atravessant lo Sus, encare vaig trovar algunas kábilas sublevadas, lo que 'm feu deturar ma marxa durant alguns jorns. De Mogador, vaig passar á Rabat, restanthi algun temps pera ordenar las meas notas y mon itinerari. Per fi, vaig embarcarme en un navili que 'm portá á Espanya.»

«Tot lo que acavo de contar, no es més que un estracte del meu viatge, perque sería impossible incloure, en algunas páginas tot quan he fet, he vist y he observat, durant quatre anys d' escursions y estansa en lo marroch.»

Fins aquí las breus noticias de sa primera expedició al Africa; are, gracias als datos que m' ha proporcionat la familia de Gatell, y gracias també á las noticias completas de sos viatges, que publica la *Sociedad geográfica* de Madrit, podém donar algunas curiosas aclaracions que no dubtem han d' esser ben rebudas.

Gatell, no va seguir l' exemple de Ali-Bey-l' Abbassi;

sens revestirse de l' autoritat que aquell suposava, no va voler tampoch allistarse en una classe de la societat, despreciada en aquelles terras, segons després va ferho lo Sr. de Murga, no. Se presentá al Marroch, oferint organitzar l' exércit á l' europea, y, traduhint al árabe algunas obras de táctica militar, va entregarlas al govern, segur de captarse aixís la confiança y la consideració de tothom. (1) Per conducte del governador de Tanger l' Abbas-Emkexet, Muley-l'-Abbas, figura prou coneguda per la part activa que va pendre en la guerra de 1859-60, s' interessá en favor de Gatell, y, com á recort de simpatía, va regalarli un trajo de cassador argelí, molt semblant al de zuavo francés, per més que fos de colors diferents. Fou aquest lo primer vestit oriental que 's posá lo Kaid-Ismail, y, ab ell, 's presentá á la cort reunida á Fes. En aquesta plassa, va trovar uns 500 espanyols, desertors de l' exércit y dels presiris que, creyentlo oficial de marina van proposarli formar un cos comandat per ell. Més, Ismail, que tan sols com entussiasta observador de la ciencia, arriscava sa vida en aquells païssos, no volía, ni volgué jamay, pendre lo trist caràcter de renegat, que repugnava á sos sentiments de cristiá. Lo fet següent ho prova prou.

«A poch d' haver arribat á Fes—diu en sas memorias—m' indicaren que hi havia un oficial andalús, desertor del exércit espanyol, qu' estava mal y 'm volía veure. Vaig anar á la casa que lo Govern li havia destinat pera habitació, y 's trobava en lo estat més llastimós, ajegut en una miserable márfega. Al veurem no va poguer retenir lo plor.»

—«¿Qué ha vingut á fer en mitj dels moros? 'm digué

(1) Al esser conduhit á la cort del Sultan, á Fes, va presentarse calsant botas de montar, y aquest desacat irritá al emperador y als magnats, que s' admiraren de la seua franquesa. Més lo Sultan va dissimular per la consideració que li mereixia Gatell, com á traductor de la obra de táctica militar, y va creure que sols podia atribuhirse aquell acte, á ignorancia de la etiqueta de la cort, puig ja es sabut que devant del Sultan s' ha de descalsar tothom.

—lo compadeixo perque ha caygut en un pou de que no 'n podrà eixir tan fàcilment. Si es pobre lo despreciarán com una bestia, si es rich se l' adulará servilment y se li allargará traidora la má fins á arrebastarli l' últim cén-tim, y, després, se veurá envilit y burlat. Si té talent ó instrucció no 'l mostri pas, perque aviat s' alsarán contra vosté un munt de presumits ignorants, que sols á ells consideran possehidors de mereixements; si preté manar, está perdut, perque aquí, hi ha altres homes ab més preten-sions, y si vosté arrivava á tenir més sort qu' ells li es-tendrian indignos llassos pera confondrel. ¿Qué cerca? ¿riquesas, honors, felicitats? ¡Malhaurat! sols trovará mi-seria, abjecció, travalls, fadigas, perills y... potser la mort. ¡Fassa Deu qué ni á vosté ni á mi, nos succeheixi: lo qué al pobre Carranza, oficial dels ters baschs, que jau sepultat en una presó, de ahont no eixirá més que pera llenstarlo á una estable!»

—«Vaig respondre á aquell desolat jove, dihentli que no era desertor, qu' era lliure y podia retornar á Espa-nya, sempre que ho cregués oportú.»

«Essent aixís tórnissen, vágissen tot seguit perque pot ser després no tindrà temps: li prego com si ho pregués á un germá. ¡Tan de bo que jo 'm trovés en la situació que vosté 's trova! ¡Jo vaig pensarme que al arribar aquí 'm farían general! ¡Malheida la hora en que vaig venir á aquest inmont país!»

«Aquest pobre home, al veure que no podia avenirse á la afanyosa vida que havia prés; al veure que no coneixia lo país, ni la parla, al veure á son enfront, un pervindre de sufriments; recordant potser, sa pátria y sa honra per-duda, deixá abatre son esperit, de manera, que ni tan sols tenia valor pera queixarse. Confesso que després de haverlo vist y escoltat, hauria abandonat soptadament lo país, si no hagués sigut tan ferma la resolució ab que vaig empendre lo meu viatge: m' esperavan mil sufri-ments y perills, més, me sentia disposat á sofrirho tot.»

Aquestas darreras paraulas provan sa forsa de volun-

tat; Gatell en llunyanas terras, tingué ocasió d' esperimentar los dolorosos efectes de la enveja y de la calumnia, que portan sempre tan desoladoras conseqüències.

Tot lo que 'l malhaurat oficial andalús li havia predit, va succehirli. Los quefes no podían sofrir que un home ilustrat, hagués sigut ben rebut per lo govern, á quin servey s' oferia pera sos fins particulars. Comensáren las intrigas, per tot consemblantas, y, aprofitant una ocasió senzilla, fou degradat de son càrrech descendint de capitá, á miserable soldat d' infantería. Sa vivesa li feu entendre alashoras lo carácter predominant dels marroquins, y, al cap de poch se 'l nomená tinent de cavallería. Desempenyant aquest empleo, va traduhir al árabe, un tractat rudimentari de artillería y presentantlo al govern, meresqué que se 'l nomenés comandant de aquella arma en la guardia emperial. Sofocada la revolta de que havém parlat y'es-sent Gatell considerat com se mereixía en 1864, (1) va rebre una comissió oficial del govern espanyol, pera que 's dirigís á las immediacions del gran Desert. Llavoras fou, quan va adoptar la medicina, que segons ell, coneixía tan bé com l' artillería, y quan va emprendre sa arriscada exploració de Rabat á Ras-Buibicha.

Gracias á las instruccions de un metje molt amich seu, van produhir algunas curas los medicaments, y, com en aquell país regna la preocupació de que no fan efecte las medicinas, si 'l malalt no 's posa en lo coll, penjada en una bossa, la fórmula del metje, redactava alguns versos en castellá, ó senzillament escrivía en lo paper una serie de adagis catalans. A voltas, també hi posava oracions cristianes rimadas, de las més conegudas en la provincia de Tarragona.

Per setembre de 1865 va retornar á Espanya. En sas memorias de aquell viatge que son innegable prova del talent de son autor, y dels extensos coneixements que

(1) Aquesta comissió, li fou encomenada principalment, gracias á la influencia del general Prim, parent de Gatell, y un dels que més contribuhiren á ferli cobrar afició als viatges.

possehía, fa constar llargament las peripecias de sa vida militar, y després las observacions científicas de sa exploració.

En la primera part, consigna ab preferencia la organització del exèrcit, la disposició dels campaments, la instrucció dels *Tolbas* (cadets), los sous de la tropa y 'ls secrets de las cerimónias oficials, s' ocupa després de las costums, de la escassa fixesa de las lleys, descriu los suplicis dels criminals; manifesta l' origen de las guerres de las kábilas, quasi sempre promogudas per las diferencias del interès particular, indica los trajos y carácter en l' home y la dona; fa un retrato acabadíssim dels alts funcionaris del emperi, y de las diferentas rasses que en ell viuen; descriu las vulgars preocupacions y 'l fanatisme excessiu de totas las classes de la societat, fent entr' altres un acabat dibuix del vulgar tipo del *Santon*, tant respectat en aquella nació com es digne de despreci y per fi, ab galana frase y observació profunda parla de las poblacions més importants, per ell recorregudas.

Desitjaria poder disposar de llarch espay porque vos poguesseu orientar, referint tots los fets notables que consigna en son llibre. Las tradicions, las costums, los datos estadístichs, la historia, las descripcions, la topografia, tot allí fa resaltar lo geni, la penetrant mirada de Gatell. Sols m' haveu de permetre que traduheixi alguns episodis per' arrodonir aquest treball.

Cap al oest de Guelta, á ma dreta, 's trova lo santuari de Lala Ito, de quina santa 's conta lo següent miracle, traducció que creyem digne d' estudi per la originalitat. Aixís la refereix Gatell:

«Pregava un jorn (la santa) asseguda en lo camí del mercat: recullint almoynas dels viatgers, quan eixí un llop, y 's parà devant d' ella. Un que passava dirigintse al mercat, montant una somera, li pegá una garrotada y l' animal s' allunya udolant pera tornar al cap de breu estona.

—«Deixa que aquesta criatura escolti la paraula de Deu, va dir la santa.»

—«Es un llop, respongué lo caminant, se l' ha de matar, y, al dirho torná á garrotejarlo.»

—«Tu ets lo llop, contestá la dona, puig que aquest animal es més digne que tu d' esser home.»

«Lo pagés se posá á riure y pegá novament al ànimal, que no 's va moure de son lloch.»

—«(*Ben-el-káfer*) fill del infidel—cridá indignada Lala Ito,—Deu fassá y Muley Edris, que aquesta fera 't torni los cops que li has donat, y que, tot lo jorn sufreixis la sort que vulga imposarte.»

«Tot just havia ditas aquestas paraulas, quan lo llop, montá d' un salt demunt la somera, prenent per miracle la forma y lo tipo del home, y aquest, va caure de quatre potas, havent de seguir á son nou amo y rebent garrotadas y pedradas de tots los que 'l veyan. Aixís arrivaren á la casa del pagés, qual dona al veure la fera s' esglayá.»

—«Tranquilisat—digué l' home—aquest animal dormirá aquí ab tu, mentres que jo m' allunyo de la casa.»

«La muller va pensarse que son marit s' havia tornat boig; més, sens fer cabal de sos plors l' home va pendre un garrot y donant tres bastonadas al llop, per nou miracle é interseció de Lala Ito, va pendre sa forma primitiva, lo que, doblement va admirar á la dona, que 's presentá al kadí desseguida, demanant carta de divorci.»

(Acabarà.)

JOSEPH FITER É INGLÉS,

LO LLIBRE

DELS

JOCHS FLORALS DE BARCELONA,

EN L' ANY XXI DE LLUR RESTAURACIÓ

LS molts motius d'agrahiment que deu ma humil persona á la il·lustrada y valenta revista que m' ha honrat acceptant en altra ocasió un lleuger treball meu, tinch avuy qu' afegir l' honrós encàrrech ab que, en certa manera, he sigut conminat desde ses planes. Molts afers d' altre mena y, sobre tot, una salut per excés dolenta han deturat lo compliment de lo que era pera mí mes que una atenció un deute. Pero deute dur de cumplir suposat que, 'l calificatiu que LA RENAIXENSA 's digna donarme, ni es merescut ni exacte. Si sos lectors tenen present l' article que l' autor d' aquestes ratlles va publicar en lo Núm. 3—Any ix—de la REVISTA ¿com no han d' emprendre la lectura d' aquest altre ab la prevenció que les idees exposades en aquell treball los hi deuen infondre? ¿Com—deurán dir—aquest censor dels crítichs se presenta avuy á criticar? Gran es pera mí 'l compromís qual responsabilitat no deuría assumir; pero valgam la bona y dreta intenció ab que sempre m' ocupo de tot lo que es literatura. Si la crítica literaria está en Espanya, per punt general, entregada á plomes que 's banyan ó en fel ó en *argua-chirli* si hi ha crítichs á qui 'l ser reputats no 'ls impideix posar de manifest no saber castellá quan s' ocupan d'

obres castellanes, ni francés quan critican ó traduheixen obras franceses, y lo seu ofici té molt de *condottiere* en lo camp de la literatura, ¿com he de acceptar jo lo títol honrosíssim de crítich, y distingit per demunt, que 'ls meus bons amichs de LA RENAIXENSA tenen á bé otorgarme? No; ni tinch forsa ni saber pera esser un Aristarch, ni lleu pera esser un Zoilo, y com aqueixos son los que escasejan y aquestos los que abundan, no vull passar per Zoilo, preferint sempre esser mosca á esser aranya.

No es donchs un crítich lo qui 's va á ocupar de 'l Llibre dels Jochs Florals, ni té pretensions de crítica aquest article, y sols lo convenciment de que la exposició de la meua manera de veurer y de sentir no pot causar perjudici als distingits autors quals obres formen lo dit llibre es lo que 'm decideix á acometre tant dura empresa com es la d' exposarme á perdre les poques pero valioses simpaties que conto entre lo jovent catalanista.

Dech avans de tot confessar que 'ls Jochs Florals han sigut sempre pera mí una de les mes poétiques il·lusions de ma joventut literaria. Entregat al estudi y la contemplació—purament artística, ben entés—del temps vell, la tradició, lo gènies dels Jochs Florals, ab la dramática é important missió que 'ls trovadors desempenyan en la història de las nacions llatines, la instalació y la restauració del Consistori de Barcelona ab tota la esplendidesa que 'ns relata en Enrich de Villena, la alta importancia que les lletres tingueren en tot aquell temps, en fi, han obrat sempre sobre 'l meu esperit una fascinació perfectament natural, subjectiva, ab la qual res tenia que veurer lo romanticisme ingénit en las primeras il·lusions de la joventut.

Resto d' aquest passat esplendent los actuals Jochs Florals, guardan pera mí, además de l' atractiu que la seua ascendencia 'ls hi conserva, aqueixa altre aureola ab que la distancia rodeja los objectes; aqueix interés que s' aduna á tot lo que 'ns encisa sens haverho acabat de conèixer. Jo no he presenciât los Jochs Florals de Barcelona malhauradament; felisment los de Madrid tampoch! Aixís, donchs, l' imaginació guarda incólume la idea de una solemnitat la qual, á mon modo de veurer, es una de les poques en que en aquestos temps de descrehiment, de fredor en los sentiments públichs, d' entussiasme per aqueix mateix art que tants invocan sense com-

péndrerlo ni sentirlo, se pot contemplar mes pur lo cult á la bellesa tributat per una generació entussiasta é independent.

Totes aquestes consideracions qual pertinencia no haurá trovat encara lo lector, venen al conte de que lo Llibre dels Jochs Florals d'enguany m' ha causat en part una decepció deguda tal volta á aqueixa idea potser exagerada que jo de 'ls célebres Consistoris tinch.

Es la poesia, com la música, un art que mes per dalt de la crítica reputada ó distingida 's trova, per la mateixa rahó de que es accessible fàcilment á la crítica individual, vulgar, de tothom; vull dir que tothom, al llegir ó sentir una composició poética, com al sentir un cant, sens necessitat de saber si en aquest domina la armonía ó la melodía, ni si en aquella s' han guardat tals regles ó pertany á aytal escola ó á aquest' altra, sap perfectament donarse compte de la emoció estetica que l' obra l' hi ha produhit, y si está tant desocupat ó mal aconsellat que despres llegeix les crítiques de la obra que l' ha encisat ó l' ha fet badallar, inútil será que lo crúich l' hi diga que ha de fer lo contrari. Esta opinió ó, si 's vol, aprensió meua, me fa creurer que la *Bibliografia* del llibre dels Jochs Florals pot escusarse, principalment en lo que 's refereix á la poética que precisament es la part essencial.

Mes, en tí, usant del dret de lliure manifestació del pensament que per sort nos queda encara en lo terreno de l' art, y d' aqueixa llibertat de crítica que jo reconech en tot hom, vaig á permetrem algunes consideracions sobre 'l certámen poétich del Maig derrer y les obres en éll llorejades.

A primera vista se 'ns ocorre una comparació entre aquest certámen y les exposicions de pintura de Madrid, y que presenta cert contrast entre noms que en aquell apareixen ab sobrada insistencia y certs altres que d' aqueixes se varen retirar fa temps. Si la fundació dels Jochs Florals, aixís com la de les Exposicions, ha tingut per objecte l' alentar als artistes al cultiu de llurs respectives arts ab premis y distincions de diverses menes, es pera nosaltres evident que ja que ne 'ls estatuts d' aqueixos certámens, que no podian establirho, un principi d' equitat social y de moral artística impostava á aquells que havian ja arribat á esser mestres per tots los seus quatre costats, que estavan ja carregats de llores fins á no poder ab lo feix, lo deber de reposarse sobre tant abundant cullita deixant lo camp lliure á les noves generacions. Aixís ho varen compen-

dre certs mestres pintors quals noms no cal consignar, per esser de sobra coneguts. Consagrada llur reputació artística per lo públich y per los jurats de les exposicions, se varen retirar á llurs estudis, hont la gloria y lo profit arribavan be sens la guia de la trompeteria oficial.

No es açó lo que succeheix en los Jochs Florals hont los mestres en gay saber, quan menys, deurian deixar en plena llibertat als que no han arribat á tan alta distinció, de procurar obtenirla. Perque ¿com no te de desanimar al que comensa la estreta é ingrata carrera de la literatura, lo veurer vinculats los premis en certs noms? Ni jo comprench tan sols quina satisfacció pot tindre d'alcansar una distinció singular lo poeta llorejat en cent consistoris y que sap que ab ell no 's poden midar sino molt pochs. Norabona que 'l poeta treballi per alcansar lo desitjat títol de Mestre en gay saber, pero desde aqueix moment deu quedar fora de concurs, á no ser que l'hi sigan imposades condicions excepcionals.

Pero temps es ja de parlar del llibre després de demanar perdó al lector per tanta divagació.

I

Un correcte y molt sentit discurs de 'l President del Consistori, don Gonzalo Serraclara obre dignament aquesta col·lecció d'obres premiades, essent digne de fixar l'atenció aquell passatge hont enrahona ab un alt criteri sobre l'origen y procés de la inspiració artística.

Ara bé ¿es lo conjunt de les obres poètiques del Certàmen lo que debía esser, dat l'actual adelantament de la poètica catalana? No; en nostre concepte. Pero d'aquest fet ¿deu atribuir-se la responsabilitat als poetes en absolut, ó cal assignarne alguna part als dispensadors de les distincions? Les planes de LA RENAIXENSA, lo *Llibre d'or de la moderna poesia catalana* y moltes obras que no cal anomenar responen cumplidament á la primera qüestió. En quant á la segona, responga qui sapiga, pugui y vullga.

Lo cartell d'enguany oferia suficient camp als trovadors y prosistes pera ensajar llurs plomes en tots los gèneros literaris. Aixís ha sigut ab mes ó menys sort.

Si la *flor natural* es reputada per lo premi de mes impor-

tancia—nosaltres aixís la reputém—no podém menys de dól-drens de véurerla adjudicada á la joguina, brillant y colorida, pero joguina al fí, titulada *La Gallinayre*. Lleugera en l' expressió y natural en el concepte, vull dir, sens artificis gongorins, y verament popular, mérits no comuns, careix de pensaments que no sian vulgars com tota ella ho es; fáltalhi aquell astre poétich que aixís inspira lo cant del pagés com la vida mes sublime del mes educat trovador. Una paraula tan sols conté devegades mes poesia que tot un llibre, y aqueixa paraula lo mateix cab en una tornada ó en una cansó, que en un sonet, en una egloga, en un poema. Si l' art del poeta se reduheix á versificar la prosa en rimes mes ó menys armóniques sens trobar pensaments d' aqueixos que en lo llenguatge pla y corrent resultan afectats, inflats é impropis, pero que en la poética son l' encís del sentiment y de la rahó tot ensemps; si la importancia del premi no s' ajusta á la del tema de la composició en iguals condicions de mérit, allavoras be 's podria dir que la institució dels Jochs Florals no era ja aquella de qui l' eminent poeta y catalanista en Enrich de Villena ensalsaba la severitat, la justicia y l' esmero en senyalar y apuntar *los vicijs* de les obres dels trovadors. No som partidaris de les regles en les obres d' art; y d' aquesta heretgia académica respecte á la producció, som encara mes defensors en lo tocant á la crítica. Quan esta s' fa ab la cartilla al devant, ses conclusions solen esser terriblement contraproduhents. Per ço al apreciar la poesia premiada ab la esplendent *bilbergia pyramidalis*, com al tractar de ses companyes, no pretenem subjectar aquestes flors delicades del sentiment, de la fantasía ó de la convicció, al pedantesch exámen de la crítica escolástica que no fa altre en aquestos casos que esfullarlas y destruhirlas al manotejarlas. *La Gallinayre* té la unitat d' acció que es la primera qualitat que l' esperit mes vulgar exigeix, inconscientment tal volta, á tota obra; té senzillesa, llibertat y travessura en lo mohiment pero aquestes qualitats elementals que l' adornan, no compensan los defectes de inspiració, d' expresió y de sentiment que, si no la enlletgeixen, la subjectan dins del rotllo de les composicions mes vulgars, compreses entre l' anacreóntica picaresca y la lletrilla sens previsions ni importancia artística. No es aquest un judici, ni una crítica; tinga lo lector present que es sols una manera de veurer, de sentir, purament individual, perfectament subjectiva,

y per tant, que no té altre valor que lo de una sinceritat de tot en tot imparcial. *La Gallinayre*, inclosa en una colecció de poesíes, haguera passat inadvertida. Premiada ab la flor natural en lo darrer certámen, ha quedat *ipso facto* subjecta á la atenció inquisitiva de llechs y lletrats. *Lo moli de la Sal*, del mateix autor, y també premiada ab un accéssit, es una bonica mostra de poesia popular en un romage curt, lleuger y sentit, pero sens res de verament notable ni en la forma ni en lo pensament.

Les altres composicions distingides ab accéssits nos semblan de lo mes fluix que lo llibre conté. *L'adeu d'un soldat* careix d'expressió en lo sentiment poétich que lo pensament capital d'ella enclou. Idea molt esplotable en lo terreno de la poética no obstant lo manotsejada que ha sigut en tots temps, en aquesta composició no apareix ab la forsa de color, la energia de expressió y lo fondo filosófic á que indudablement se prestava. Los pensaments, aixís com los símils y altres flors retóriques, son vulgars y llegits per tot arreu. Que estiga ben verificada, qualitat que l' Consistori s' complau en consignar á propòsit d' aquesta y d' altres composicions, res té de notable, y es lo menys que se l' hi pot demanar á una poesia y sobre tot á un poeta que ha donat abundants proves de inspiració, de dols sentiment y de estre de bona mena en composicions com *L' arbre sech*, publicada en *Lo llibre d' or*, y altres, com *Lo nen mort*, hont abundan los pensaments delicats, nous y tendres y *Lo romancet á la Verge*, preciosa mostra en lo género lírich, de la delicadesa de sentiment del seu autor, justa pero escassament premiades aquestes dos.

De les composicions *Lo forjador* y *De la Vinça á ca 'l recitor* poch de bó 's pot dir. Altres autors n' han escrit de molt millors.

Tres altres y ben acreditats poetas omplen les llistes de premis ordinaris y extraordinaris assignats á poesíes soltes. Ningú d' ells es acreedor á la mes petita benevolencia, puig que tots tenen ja de molt temps avans, provat ab excés llur gran talent. Aixís no s' estranyará que al inspirat autor de aquell valent y enérgich cant que du per títol *Ripoll*, hu dels millors joyells de la moderna poesia catalana, al sentit y apassionat cantor de *Lo trapezi*, idili naturalista de la millor mena, no l' hi perdonem haver escrit, com ho ha fet, l' *Historiayse de la Pàtria*, composició hont no s' trova d' interessant ni d' atrac-

tiu, altre que 'l tema tractat ab una fredor y una monotonía inverossímils en lo senyor don Francesch Ubach y Vinyeta. No es aixís en la altra composició seva que alcanzá lo primer lloch pera lo premi de l' Ajuntament de Reus. *Carrasclets y butiflers* bé pot pendre un lloch honorífich en lo Romancer general de Espanya, sens desdir dels romangos mes reputats. Com poesia narrativa, está animada per un colorit fresch y entonat en la expressió, per una energía ben encertada en la dicció, y té tota ella un caràcter d' época en los sentiments y en lo modo de expressarlos, que la aparta per complert de lo vulgar y lo descolorit que tant abunda en aquest género. Lo cuadro de *Carrasclets y butiflers* está trassat ab una intuició del realisme qu' avuy s' imposa en lo terrenó de l' art com á mes llegítima expressió de la veritat, que no es fácil trovar en modernes ni antigues poesíes.

No hi ha mes que recordar alguns passatges del romans, com tota la carta d' en Carrasclet al princep de Darmstad, y aquestes dos breus pero valentes descripcions

· · · · ·
Y com si al mon sobreixia
una glopada d' infern,
garfeix l' un y tira l' altre,
tomba aquest, degolla aquell,
torcen ferro y s' abrahamonan,
y com á llops famolenchs
fins los ferits dessangrantse
mosséganse encara entre ells.

· · · · ·
mentres Beaumont á la gorja
sent los dits de 'n Carrasclet,
que ha lograt muntá á las ancas
del cavall del butifler.
—Traydor á la fé jurada,
com qui sou á morí aneu!
—La vida! crida ab veu fosca
lo Comte, mentres la gent
que manava fuig dispersa
saltant márgens y torrents;
y ab los ulls batentli enfora
de llurs concas sangonents,
morats los pómuls, y suosos

redressántseli 'ls cabells,
tomba 'l cap y de la sella
llensa 'l lluny en Carrasclet.

.
.

Lo senyor Martí y Folguera deu esser lo favorit de tot catalanista partidari de la poesia filosòfica, qualificació que açí á Madrid nos ha trovat algun reputat crítich donántnos en mostres de propia cullita. Pero aqueixa novíssima poesia, si alguna vegada ha florit en Castella, segurament no ha granat encara. De aquest llorejat poeta hem de dir lo mateix que del Sr. Ubach y Vinyeta, pero encara ab mes rahó. Ni *Benet XIII*, ni *Lo senyor de Tarragona*, ni *Lo temps*, corresponen á les altes condicions que son autor té revelades en moltes altres composicions anteriors com aquella tendrísima égloga de *Al caure de la fulla*, inserta en lo *Llibre d' or*; com *La Lley* y *La justicia y la misericordia* que son de les millors que esmalten les planes d' aquesta Revista, com, en fí, *Lo gran rey*, que valgué al Sr. Martí y Folguera lo primer premi en lo certámen de Montpeller.

Es aquest poeta ab igual força, gran observador de la naturalesa sota sos dos conceptes subjectiu y objectiu, y sap transportarlos á la música essencialment armónica de sos versos, ab coneixement gran dels efectes mes *impresionistes* sobre l' enteniment. Les poesies del Sr. Martí y Folguera que clasifiquem en lo género filosòfich no son buydes declamacions expressades en mots enrajolats com les lloses d' un carrer, que es lo que fins ara hem vist en la poesia dita filosòfica. Ses rimes encisan y fan reflexionar, deixant en l' ánimo un delitós regust que desperta ensemps una llágrima y un sonris.

Per fí, vingam al que si no es encara Mestre en Gay Saber oficialment, no será perque li manquen mereiximens acreditats en moltes obres capdals.

No es d' estranyar que en mitj de l' gran nombre de composicions que han concorregut á obtindre la *Englantina d' or*, haja alcanstat la majoria del' Consistori, la dedicada al Montgrony. Lo estrany es que no les haja obtingut totes. Son autor ha rebasat certament les condicions imposades á n' aques concurs, per exces d' acert y de perfecció, si es que en açó pot existir aytal excés. Lo vers alevandrí está casi bé desterrat avuy, ja á causade les dificultats qu' ofereix al versificador, ja perque 'ls asump-

tos pera los quals está indicat, no son los que mes sovint senten ni saben expressar los poetes de aquest temps. Al dedicar á un motiu purament descriptiu una composició en vers que podem calificar de heróich, lo Sr. Franquesa y Gomis ha augmentat les dificultats y ha donat ensemps una prova mes convincent encara que las que ja tenia donades, de sa potent inspiració. Pera aquell qui coneix la duresa y poca flexibilidad del alexandrí, es mes admirable ¡encara lo *número* dels versos de *Montgrony*, puig si be la llengua catalana es ja per sí naturalment melódica y armoniosa, no bastan aqueixas cualitats essencials pera numerar los versos ab la abundancia y fluïdesa que aquestos alexandrins ostentan. Les rimes creuhades ab un vers lliure en las *quintetas*, estancies, ó estrofes en que s' divideix la composició, son altra prova del' exquisit gust artístich del Sr. Franquesa, qui ab lo darrer vers d' onze sílabas amenisa ab sa gracia y armonía la gravetat y austeresa dels altres quatre majors. En tots lluheix la perfecció de la prosodia exacta de grechs y llatins, y aquestos primors d' execució y altres que no podem deturarnos á enumerar, no decahuen en tota la composició que s' presenta axís tan una en la inspiració y en lo pensament, com en la dicció y la execució. Al descriure lo legendari Montgrony ab tanta energia, dibuixantlo ab un llapis *michel angelich*, colorintlo ab lo pinzell realista de Velazquez, *enmantellantlo* ab la boyra poética dels grans fets de la Historia, fa esmentar al poeta antich que deya:

Sunt lacrymæ rerum, et mentem mortalia tangunt.

Escomensa lo cantar del Montgrony ab una breu pero gráfica descripció en sos dos primers versos:

Altiu, feréstech, aspre y enmantellat de boyra,
com un gegant pensívol, Mongrony te sols mostrar...

Y abunden aquestes descripcions venint á sa hora, en lo moment precís, sens paraules de sobras, sens distreure al lector ni trencar la unitat. ¡Quina forsa de expressió en alló de

Com afamats, boy nusos corrian á la guerra
coberts ab pells dels onsos que havian escorxat...

¡Quina concisió y energia en aquella altra:

Aquell hereu que munta ab l' arma al coll penjada,
los muscles com de ferro, la sang com si fos foch

se 'n va sol á empaytarne lo llop qu' al rost udola
y l' peu ran d' una timba d' esglayadora gola,
en buydant l' arma s' hi fa á cops de roch.

Y no s' contenta lo Sr. Franquesa y Gomis produhint ab la seva ploma efectes consemblants als que la llum produheix sobre la placa fotogràfica. A voltes brota de aquella una brillant onomatopeya.

tots quants son nirvi proban en temps d' estrangeria
fugen avall xisclant com los isarts.

Pero 'l cuadro que mes nos encisa per sa alta concepció artística, per la valentia de la frase, lo relleu de la imatge y la acertada onomatopeya dels segon y tercer versos, se conté en aquesta *quinteta*.

Encara quan s' acobla la nuvolada fosca,
tot tremolant les roques *al espetech del tró*
al esclatar furienta la roja llampegada
se veu passar fantástica la negra cavalcada
del conte Arnau ab sa infernal legió.

Pera quí es necessari l' auxili de la pintura á la comprensió de les arts imitatives, li recomanariam los esglayadors capritxos infernals de Gerónim Bosch, fidel trassumpte d' aqueixa admirable estrofa.

Sería materia llarga la de citar una á una les joyes que nos altres trobem entre 'ls versos de Montgrony; y si bé habia de sernos grata, ni volem esser tatxats de parcialitat ó d' entussiasme irreflexiu, ni cansar ja mes la paciència del lector. Sols direm per termenar que *Montgrony* es una de les millors composicions poétiques que en nostra ja no curta vida literaria hem llegit en cap idioma modern. *Lo coll de Panissars*, *Lo rey de la espasa*, *La cansó del segador*, *Pel bon temps*, la *Caminada*, son altres composicions del Sr. Franquesa y Gomis anteriors á *Montgrony* que l' presentan com poeta épich y bucólich á una altura de que no l' fa baixar sa derrera obra, sino que l' enlayra mes, justificant l' opinió qu' hem manifestat al comensar á ocuparnos de tan distingit poeta.

(Acabarà)

FELIP BENICI NAVARRO.

CANSÓ DELS SEGADORS

SEGADORS de Catalunya,
Sapreneune de segar
que 'n vènen de terra llunya
y us ne volen ensenyar.

Cada un d' ells es cap de colla,
no sent ordres ni parés,
y passa á mata-degolla
sense que 'l deturi res.

—Vinga l'eyna
y á fé feyna;
si algú cau, que Deu l' ajud'.

La jornada
comensada...
qui jemega ja ha rebut.

Segadors: no volgueu ara
que us tingan de dar llissons;
no haveu d' abaixar la cara
per ardots ni braus minyons.

Tot l' any passeu ab desfici
que us arribe 'l mès de Juny;
puig se tracta del ofici,
segadors, la fals al puny.

—Vinga l'eyna
y á fé feyna,
si algú cau, que Deu l' ajud'

La segada
comensada...
qui jemega ja ha rebut.

La fals es fina y brillanta,
lo mès de juny ha arribat,
s' ajeu l' espiga, pesanta,
los molins demanan blat.

Hermosas, tendras rosellas,
al camp donan vius colors;
ni per tendras ni per bellas
us destorben, segadors.

—Vinga l' eyna
y á fé feyna;
si algú cau, que Deu l' ajud'.

La segada
comensada...
qui jemega ja ha rebut.

CONRAT ROURE.

À LA FRANSA

COMPADIDA DELS POBLES ESPANYOLS INUNDATS

Jo expandí clams d'horror á las proesas
del fill d' eccelsa mare, corròmpuda
en saturnals d' impúdicas baixesas.
La traidora ambició, jamay retuda,
del Cònsul que l' esglay alsá al Imperi,
Júpiter dominant d' un hemisferi,
corsecat per angunia perdurable,
quant més saciat de triomf, més insaciable,—
jo he malehit ab l' ànima dels avis,
sentint en mí 'l rebroll dels seus agravis,
com rebrolla en tot cor pura l' essència
del amor á la santa Independencia.

Acostát del avior al rich sagrari,
he condemnat, ab ànima resolta,
la bullenta passió d' inmens deliri
ab que t' esprità 'l déspota; 'l martiri
de ma trahida patria, aquell calvari
¿cóm resseguir podia, cóm guaytarlo
sens bàtrem l' esperit l' ira revolta
dels qui en jorns afrontosos van pujarlo?

II

Més tart, he compadit la desventura
que t' estimbá en Sedán desde l' altura
d' ilusori poder! Tu, somniosa
més que vil criminal, la rassa bella

del Laci, ab raigs d' Orient esplendorosa,
 ansías retornar... Mes t' aconsella
 fementida promesa,
 y rancunia fatal contra 'l domini
 de viril gent un dia á tu sotmesa.
 Lo prodigiós accent de la sabiesa,
 condolent tos afanys, no 't vens ni torsa,
 y ¡ay! més que del esclat d' aquella forsa,
 de tu mateixa ets víctima en ta empresa!

III

¡Ab quánta maravella avuy t' admira
 la patria de mon goig y t' anomena
 germana y per ta sort prega y suspira!
 La pía Caritat, del mon serena,
 á tos peus, noble Fransa, agenollada,
 primaveral tendríssima besada
 reb de tos dolços llabis,
 y... ¡oh sombras venerables de mos avis,
 ohíu! L' ira implacable,
 qu' en compassió 's torná, fou la poncella
 del fraternal amor que 'l cel inspira...
 ¡Sombras dels meus passats, cessi vostra ira!
 Somriuhen d' esperansa,
 en lo cor del progrés, Espanya y Fransa.

J. RIERA Y BERTRAN.

26 Novembre 1879.

AL AMOR

DESDE aquell jorn, oh amor, en que rendida
á mos prechs te mostrares, y ta porta,
llindar del paradís, me franquejares,
quant tardeneres sento que discorren
les hores pera mí, mentre es de dia!
Si sabesses, oh amor, còm he avorrida
la llum del sol que lluny de tu 'm desterra!
tament sembla que sa llum, benèfica
per tot y per tothom, ha de cegarme
á mi tan sols.... ¿Còm no, si la nit tènebre,
tos ulls esplendents, tornan clar dial!
Dels Deus afavorit com nat me sento,
que si una volta dalt del cel llançaren
sa antorxa celestial per aclarirne
lo jorn dels homens tots, dintre tes conquestes,
y per mon goig tan sols, van colocalne,
dos sols esplendorosos més que l'astre.

Còm te 'm figuro jo dintre ta cambra,
mentres espero l' hora d' abraçarhi,
entre perfums y flors de tota mena
y ab deixament encara mig vestida,
incert lo teu esguart y en tes espatlles
de tos cabells lo devassall magnífich!
Tantost en ella 't veu, l' auell que lliure
se creu entre los ferros en que 'l tancas
quín refilar de bo... ¡tu comprenentlo,
devant l' atril, tes mans lleugeres corren
sobre 'l teclat que brota á torrentades
les notes de Chopin ab que m' encisas.

¡Quín anyorar més dols mentre es de dia!
quín viure de recorts, y quín forjarne
nous plers pel pervenir! ta fantasía
á mon recort entera se consagra.
Oh dols amor, ja miro aponentida
la llum del sol qu' á tos brassos m' enmena
y corro á tu com corre l' infant tendre
als braços dolsos del amor de mare.
Com jo, contant minuts que 't seran segles,
en ta finestra miro't ja abocada
ab ta mirada devorant la via
qu' ha de portarme á ta maysó adorada.
Véure'm al lluny y correr á ta porta
y en tos braços estrèye'm será á l' hora;
y com fada gentil, á dins ta cambra
me guiarás ab la remor aquella
del croixir de tes sedes, qu' en vá volen
assemblarshi les aures suspirantes
d' un bosch de suors lliscant en l' espessura.

R. E. BASSEGODA.

TEATROS

DE MORT A VIDA, *drama en tres actes y en vers, original de*
D. JOAQUIM RIERA Y BERTRAN.

OM anunciarem en una *nova* de LA RENAIXENSA, fou molt ben rebuda per lo públich del *Teatro Catalá* la última producció de D. Joaquim Riera y Bertran, lo drama en tres actes y en vers, *De mort á vida*.

Seguint nostra costum ab tota obra important, no volguerem després de haver assistit á la primera representació parlar extensament d'aquesta, ja per la inseguritat que 's compren tingan los actors en lo desempenyo de sos papers, ja per haver vist moltes vegadas en segonas representacions variada alguna part important de l' obra, lo que fa que la critica 's solgui trobar en fals al precipitarse censurant lo que ja després resulta digne d' elogi. No es que nosaltres ab aquestas paraulas volgüem culpar als autors per tal procedir, lluny d'aixó: com nostre interés está en que l' obra millori, degues á la causa que 's vulla, sempre 'ns mereixerán alabansas aquells que convensuts de las justas advertencias del públich, quan son tals, son prou atents ab ell per escoltarlo y corretjirse, ja que 'l profit recau en be propi.

Nosaltres haviam sentit á dir que 'l públich del *Teatro Catalá* estava viciat per la preponderancia de certa classe de dramas, conmoventse sols devant d' efectes llampants, rebuscats ó boirosos. May hem participat d'aquesta idea recordant l'entussiasme d'aquest públich per obras de valer reconegut per tothom, y per si abriguessem alguna duple sobre 'l bon criteri del públich qu' en las primeras representacions d' un' obra catalana assisteix á Romea l' efecte causat per *De mort á vida* nos hauria confirmat en l' idea de que aquest públich es prou sensat pera aplaudir las bellesas allá hont se trobin com ho feu cridant ai Sr. Riera al final del primer acte, tres vegadas al final del segon y altre vegada al finalisar lo drama, donant en nostre concepte lo valor just que al obra li correspon.

Lo Sr. Riera, autor de varias obras escénicas, ha vingut ab aquesta á consolidar lo bon nom que gosa d' autor dramátich, podent nosaltres assegurar sense por d' erro, que *De mort á vida* es la millor de quantas obras dit senyor ha donat fins avuy al teatro.

Si alguna correcció ha fet l' autor després de la primera representació á la seva obra, es aquesta tant insignificant que passa desapercebuda per l' espectador. Lo primer acte, esposició de l' obra, está molt ben pensat; los tipos reals á tot serho ja 's presentan clars fentse interessants desde 'ls primers versos posats en sos llavis. Se distingeixen per sa naturalitat, entre altres, l' escena nou y la final del acte que deixa viu l' interés.

L' acte segon mes acabat que 'l primer y de més forsa dramática, fa creixer notablement aquest interes; l' acte avansa entre l' atenció unánime del públich que arrenca per últim en un aplauso estrepitos, impresionat fins al fons del ánima per lo soliloqui del protagonista tant ben desenvolllat com dut á terme, per la escena final qu' es la de major efecte del obra.

En lo tercer acte lo Sr. Riera no siguié tant afortunat com en los anteriors. No hi hem sapigut trobar prou consecuencia en la successió dels fets que 's desprenen dels altres actes y 'ns dol sobremanera que l' autor acudeixi á un recurs d' efecte que no 's despren ni del carácter dels personatjes ni de sa situació: la deshonra de la filla contada per l' amant al pare d' aquesta. Es veritat que sense la noticia d' aquesta deshonra, potser no s' hauria dat lloch á las dramáticas escenas que la succeheixen, pero creyem que 'l Sr. Riera nonecessita posar lo peu en fals per anar allá hont vol y que sino aquestas escenas altrás n' hauria trobat també bellíssimas per altra via.

En conjunt l' argument *De mort á vida* es bastant nou dintre 'l teatro catalá. L' honra patria y l' amor son los nobles sentiments que hi predominan. Lo desenvollo d' aquest argument es tractat ab sobrietat y bon gust; lo llenguatge propi; la versificació esmerada y sembrada de pensaments, poétich sens que 'l lirisme hi sobresurti, llevat d' algunas escenas.

Los actors han tractat l' obra ab molt afecte. Lo Sr. Cazorro representá son paper d' una manera acabada. La Sra. Abella hi posá gran mirament en lo seu, lo Sr. Fontova, per qué dirho? be com sempre, y 'l Sr. Soler en lo difícil paper de protagonista de l' obra nos sorprengué agradablent, descubrintli qualitats envejables pera 'l drama, qualitats qu' estem segurs qu' en las primeras representacions fins ell mateix dubtava en atribuhírselas segons la prudencia ab que vegerem que desempeñava 'l paper; prudencia, ó millor, temor que nosaltres voldriam anés perdent ja que li sobra talent y cor per llensarse en avant.

G.

NOVAS

HA baixat al sepulcre D. Antoni Pergnes de las Casas, rector que fou de nostra universitat, y un dels eminents escriptors de fama mes ben adquirida y que mes ha contribuït á propagar los coneixements literaris en nostra patria. LA RENAISSANCE que 's dol fonament de sa perdua, junta son dolor al de sa atribulada familia.

Pera representar obras dramáticas en provensal s' está construhint en Montpeller un edifici que durá 'l nom de *Teatro romanich*.

En lo teatro Romea ha sigut molt ben rebut lo drama de D. Conrat Roure, *Pau Clarís*. L' autor fou cridat á l' escena sis vegada durant la representació de l' obra. Pera que nostres lectors pugan formar-se idea de la bellesa de conceptes y esmerada versificació publiquem en altre lloch d' aquest número la *Cansó dels segadors*. Lo senyor Fontova estigué com sempre á gran altura. En los demés actors s' observá certa inseguritat que desapareixerá sens dupte en altres representacions. Altre dia nos ocuparem de l' obra mes per extens.

S' ha constituït lo Consistori dels Jochs florals de la manera següent: President, D. Teodoro Llorente; Vicepresident, D. Ramon de Siscars; Secretari, D. Francesch Matheu, y Vocals, D. Conrat Roure, D. Alvaro Verdaguer, D. Joan Sardá y D. Emili Vilanova.

En lo teatre Romea s' ha estrenat una pessa de D. Miquel Palá, titulada: *Als peus de vosté*. L' obra, escrita ab facilitat, abunda en acudits qu' exitan la hilaritat del públich. L' autor fou cridat á la escena.

Despres d' haver fet entrega al Sr. Tobella de la cantitat recullida per aquesta administració per los desventurats de Murcia, hem rebut 4 rals oferts per D. Ramon Planas, que 'ls enviarem á dit senyor al mateix objecte.

En lo teatro del Odeon s' ha estrenat un drama de D. Salvador Cort, titulat *Entre 'l crim y la virtut* ó *Miserias del feudalisme*.

Lo distingit escriptor Mr. Savine, de qui parlarem en lo número anterior, está traduhint al francés á mes de las obras que ja indicárem, *La Atlántida* de D. Jascinto Verdaguer.

Elegantment imprés hem rebut un folletet que com á regalo de bodas han dedicat á D. Martí Genís y Donya Pepeta Aromí, los distingits escriptors vigatans D. Francisco Masferrer, D. Joseph Serra y D. Lluís Nadal. Conté dit llibre una galana poesia de cada un dels mentats autors, dedicada á llohar tan plausible unió.

En l' *Associació catalanista d' excursions científicas* ha tingut lloch últimament una vetllada solemne ab motiu de col·locar en la sala de juntas lo retrato del catalá Ali-Bey, ab gran acert pintat per D. Modest Teixidó. Després del discurs del Sr. President D. Eduart Tàmaro, 'n pronunciá altre lo Sr. Aulestia sobre 'ls viatges y obras de Ali-Bey que fou molt aplaudit per la abundancia de coneixements y atinadas consideracions. A continuació 's llegiren poesías dels Srs. Riera, Torres, Pons y Massaveu, Verdú y Blanch y Romani; y doná las gracias lo Sr. Valls y Vicens ab un breu discurs sobre la conveniencia de las galerías de retratos d' homes ilustres.

Lo diari portugués *O emancipação* publica un article laudatori del llibre de D. Narcís Oller, *Cróquis del natural*.

En la *Associació d' excursions catalana* doná una conferencia molt erudita D. Salvador Sanpere y Miquel, sobre la conveniencia de las excursions pera 'l descobriment dels orígens de la patria catalana. Meresqué molts elogis del públich que omplia aquell local.

Ha sigut molt ben rebuda en lo teatro de Vilanova, una pessa de D. Ferran Rodriguez, *Los borregos de Vilanova*.

SUMARI

JOAN SARDÁ.	Lo catalanisme y la literatura catalana.	441
NARCÍS OLLER Y MORAGAS.	Una juguesca.. . . .	452
JOSEPH FITER É INGLÉS.	Biografía de D. Joaquim Gatell y Folch.	461
FELIP BENICI NAVARRO.	Lo llibre dels Jochs Florals de Barcelona en l' any xxi de llur restauració.. . . .	469
CONRAT ROURE.	La cansó dels segadors.	479
JOAQUIM RIERA Y BERTRAN.	A la Fransa compadida dels pobles espanyols inundats.	481
R. E. BASSEGODA.	Al amor.	483
G.	Teatros.. . . .	485
	Novas.	487

DISCURS

LLEGIT PER D. TEODOR LLORENTE, PRESIDENT DE LA SOCIETAT
VALENCIANA «LO RAT-PENAT» AL INAUGURAR LOS TRA-
VALLS DEL PRESENT ANY.

HONORABLES SENYORS:

A poch mes d' un any, *Lo Rat-Penat*, que estava adormiscat en un recó, entre la pols dels sigles y les taranyes del olvit, ixqué á revolar, tremolejantse tot, per los carrers y les places, de la ciutat benvolguda del Cit y del rey En Jaume. Lo pobre animalet, poruch y ductós, estenia ab recel les ales, per lo llarch repós estamordides; més li donaren ánimo los vitors de la valenciana gent, que en ell reconeixia el símbol històrich de les seues glories, y ab lo vent del favor volá tan alt com lo vercu en aquella nit gojosa dels seus primers Jochs Florals.

Per descansar de son vol, se ficá llavors en lo primer forat que va trovar; mes, encara que sia au molt modesta y molt pobreta, volgué, com volen totes les criatures, tindre niu propi, y 'l va buscar, y 'l va encontrar, y en éll vol acaronar á tots sos fills, al caliu de son pit y baix lo mantell de les seues ales.

Lo qual, sense retóriques, y parlant al sá y al plá, vol dir que la nostra Societat té ja casa, que esta nit obri ses portes, y que, modestíssima com es, la oferix ab bona voluntat á tots los *Amadors de les glories de Valencia y de son antich Realme*, y ab particular afecte als que en aquest moment la honren ab sa presencia.

Así estem, amichs y consocis, en lo renyó de la històrica Valencia, baix lo campanar célebre de Sant Joan, la parroquia popular dels nostres pares, vora eixe alegre y clamorós Mercat-vell, ahont han vengut en fortes onades totes les generacions, y se ha mesclat sempre en atronador soroll la veu de tots los fills de Valencia. Así, en mig del poble estem, encastellats en la ciudadela del valencianisme. ¿Ha sigut buscada esta apropiació del lloch y de la idea? ¿Ha sigut venturosa casualitat? No ho sé; pero 'm ratifique en que *Lo Rat-Penat* está, así, oportunísimament establít. Si possible fora (jo no ho crech) que en lo pervindre se realisara l' ensómit d' eixos homes orgullosos que ho volen uniformar tot, que creuhen que 'l progrés consistix en sucjectarho tot á un mole, y el patriotisme en que no s' oixca parlar mes que una llengua desde 'ls Pirineus al Estret gaditá; si fora possible, com dich, conseguir eixa utópia, y anara, per lo tant, minvant y desapareixent de poble en poble, de carrer en carrer, de casa en casa, de boca en boca la dolsa parla de Ausias March y de Corella, yo estich segur de que les últimes paraules de ella que sen portaria eixe *vent de la civilisació*, serien les que sonaren así, en estos endrets que nos rodejen, en esta entranya y renyó de la històrica Valencia.

Y haveu de permetrem ara que, seguint en este orde de reflexions, replegue una parauleta soltada ab infantil

malignitat per algú d' eixos filòsofs, que calificaben nostres pares de *dotors de secá*. Se ha dit: «bé está lo *Rat-Penat* en sa nova casa, junt el *baratillo* y entre ses *antigalles*.

¿S' ha volgut fernos un agravi? Nosaltres lo convertim en títol de gloria: si, nosaltres som los amadors de lo que menyspreen eixos homes superiors; nosaltres som los amadors de les *antigalles*.

Antigalla será, pera eixos crítichs, la torre del Micalet, que alsaren nostres pares com eterna fita que senyalara el centre venerat de la terra valenciana; *antigalla* será pera ells; mes lo que yo sé, es que la gent nova ha volgut y no ha pogut donar fí y remat á eixa *antigalla*.

Antigalla será eixe palau fantástich de la Llonja, que en aquells temps atrasats bastiren mans de fades pera un rey molt popular; que s' anomena *Trevall y Comers*. *Antigalla* será; pero, al manco, tapparà este sigle, que tant pot, les clevilles per les que entra la pluja y destrúix eixa gloriosa *antigalla*.

Antigalla serán també les fortes torres de Serrans, que provoquen la destrucció dels sigles ab sos marlets de pedra; *antigalla* serán, mes los nostres avis les alsaren pera la honrosa defensa de la seua patria, y nosaltres, en aquest temps de illustració y progrés, aprofitem, sens escrúpul, pera inhumana masmorra eixa *antigalla*.

Y pasant del orde material á un altre mes alt y superior, del que aquell sols es image y eixemple, ¡quines *antigalles* mes glorioses les que eixos que 's burlen de nosaltres, volen tirar al *baratillo*! ¡Quina *antigalla*, les glories del rey En Jaume, que per ningunes altres han pogut ser eclipsades en la historia, no ya de Valencia solament, sino de la Espanya sansera! ¡Quina *antigalla*, els *furs* y les institucions de nostre antich realme, que realisaben modesta y practicament eixa aspiració que vuy se discutix y no se alcanza, de fer compatibles l' orde y la llibertat! ¡Quina *antigalla*, les cobles y les esparses de Ausias March, que tenien en tot l' orbe lliterari y en tots

los cors sensibles un grat ressó, com no l' ha hagut despres ningun poeta de esta terra!

Tot aixó, nosaltres, los socis del *Rat-Penat*, ho repleguem ab molt gust en lo *baratillo* que vol fer la falsa cultura y el progrés mal encaminat, y ho posem sobre 'l nostre cap, y ho recomanem al respecte, al estudi, al amor dels bons valencians. Eixe es nostre pensament; eixa es la nostra misió.

¿Vol dir asó que, enamorats de lo que passa, no mes tingam ulls pera mirar arrere, desconeixent la índole dels presents jorns? ¿Vol dir assó que pretengam la restauració imposible de coses glorioses, pero mortes? No; no volem aixó en ningun terreno.

En lo terreno polítich, ho habem dit tots una volta y atra volta; res hiá en nostre amor á Valencia que se oposa al amor, mes general, á la mare Espanya, com no se oposa al amor de la patria l' amor de la família, sino que 'l completa y fortifica. En lo moment mateix en que 'l *Rat-Penat* aparexia davant del públich, ho declará axí lo meu dignísim antecesor; yo crech inútil, y mes que inutil ofensiu pera tots, insistir en eixes declaracions, que sols qui estiguera boig podria demanarvos.

En lo terreno lliterari, artistich y social, en tot lo que forma nostre peculiar objecte, podem fer consemblants declaracions: no volem fer revivre lo que no pot tindre vida; en lo pasat busquem eixemples per lo pervindre; á les glories antigues demanem l' esperit que puga inspirar noves glories; desijem dependre dels nostres pares lo que, ajudant nosaltres, en lo que pugam, han de perfeccionar los nostres fills; mes, sense anacronismes, ni desbarats, com ho seria que qualsevol, per honrar la memoria del seus majors, se posara la jáquera vella y les calses de trabeta de son avi, y aixis disfrasat sen ixquera al carrer, com si estigués en Carnistoltes.

«¿Per qué parreu, puix, en valenciá?» nos diuen alguns. «Honrosísim es, afegixen, l' amor á les coses de la terra;

pues es cosa trista consagrar á eixe amor una llengua morta.»

¿Estan sorts los que tal diuen? *Llengua morta* es la llatina, una llengua que no parla avuy ningú, encara que pera certes coses se conserve en los llibres; mes ¡llengua morta la llengua valenciana! Ixcau al carrer y atengau als primers que pasen, y sabreu si es llengua morta; aneu de poble en poble per lo nostre reine de Valencia, y voreu que está tan viva com un pexarell. Lo que estaba mig mort es son conreu lliterari, y asó es lo que renaix, lo mateix así que en Catalunya y Mallorca, y lo mateix que pasa en Espanya ab lo renaiximent lliterari del llemosí, pasa en França, y en Italia, y en Inglaterra, y en altres nacions, molt avansades y cultes, en distintes branques llenguístiques, que 's separen mes ó menys de la parla general.

¿Es asó un mal? No comprench per qué. Crear nous idiomas fora una locura; fora agravar aquella penitencia que se imposá á la humanitat soberbiosa en la Torre de Babel; mes, si hiá un poble que enten y parla una llengua propia, que en ella espresa els seus sentiments, que á ella deu ses primeres idees, que en ella té l' orgue mes natural de la seua inteligencia, ¿per qué oposarse á qué 'l conreu d' eixe idioma porte un raig de llum y de poesia als que la desprengueren dels llavis materns? ¿Quin dany fa que haja un instrument mes en la grandiosa orquesta de les modernes Muses?

Apurant ab estos arguments als crítichs de que parle, me han fet, á voltes, esta darrera observació: si lo que s' escriu en valenciá s' escriguera en castellá, ho entendrien molts mes. Veritat es; mes, si l' autor renuncia gustós á eixa ventaja, ¿qui pot criticarlo? Lo poeta, per regla general, canta perque sent bullir la inspiració en son seny; y no l' importa que le escolten ó no: es com lo canari, que no tanca 'l pico, encara que estiga á soles en la gavia. Y despres de tot, no falta qui entenga lo que diuen en llengua llemosina los nous trovadors, y serán més segons vaja creixent l' atenció dels que 'ls escolten.

Als que oposen eixa qüestió de la utilitat als conreadors de esta llengua, yo 'ls faria, si en este breu discurs poguera tractar amplement la matèria, una observació irrefutable, que solament indicaré. La *renaixensa* no es un projecte que se haja de discutir; es un fet que se ha realitzat. No diré, devant de vosaltres; la part que ha prés Valencia en eixe moviment: encara que no es la major, ofendria vostra modestia al parlar d'ella. Tornem els ulls á Catalunya: admirem eixe capdalt de poesia, qu' en font abundosa brolla y á plen doll se esten per totes parts; y diguenme 'ls que mes empenyats estiguen en fèrnos la contra: ¿á qué 's deu qué 'ls catalans, poch afortunats cultivadors de la literatura castellana, siguen avuy la admiració de tots per ses inspirades creacions poètiques? A que han enconrat en sa propia llengua el instrument natural de son geni creador, y al versificar en eixa llengua, han sentit el ressó de son cor, ajustats á les notes de sa poesia. Are be: si lo fi y objecte del art es la expresió y la comprensió de la bellesa, no se pot negar l'legitimitat estètica á un renaixement l'literari, sense 'l cual no se haurien expresat y comprés tantes bel·leses.

M' he detingut més de lo que volia en este punt, perque es l'únich que encontra alguna contradicció en la nostra obra. Conste, que, encara que sigam molt aficionats á la renaixensa poètica de nostra llengua, no venim así esclúsiuament á fer versos valencians. La misió del *Rat-Penat* es mes ampla, mes completa. L' art, la historia, les institucions civils y socials, les costums y les tradicions, les idèes y 'ls sentiments, tot lo que forma 'l esperit d' un poble, volem estudiarho nosaltres en lo pasat gloriós de Valencia, y aplicarho, si pot ser, á son pervindre, que 'l desijem encara mes gloriós. En los llibres plens de pòls de les biblioteques, en los paperots groguinosos dels archius, en les trencades pedres dels antichs monuments, en lo romans que canta el cego per los camins, en la oració ab la que agrunsa al seu net la centenaria agüellet, en totes eixes *antigalles* busquem el calor de la patria valenciana.

Tasca es la nostra humil y modesta; mes profitosa. Un gran poeta valenciá, que avuy volguerem vore entre nosaltres, ha dit:

Si 'l arbre boscá aixeca fins al cel blau les branques,
Hont los aucells s' aturen y esclaten les flors blanques,
Es qu' enfonsa els raëls.

Esta brillant y exacta comparació servirá de remat á les meues paraules. Al vore un arbre pompós, que alsa lo front enorgullit, sense pór del vent ni la tempesta, l' home superficial no se adone mes que de la forsa de la soca, de la extensió y flexibilitat de les branques, de la verdor de les fulles, de la bellesa de les flors; no pensa que baix de terra, amagades è invisibles, se estenen les arrails, y partintse y multiplicantse, van enfonzantse en les entranyes de la terra á fur y mesura que pujen al cel les rames soberbioses.

Nosaltres, per lo florit arbre de les glories valencianes, volem fer lo paper oscur d' eixes arrails, que baix terra busquen la saba dels antichs segles y nodreixen ab ella los tendres brots de la Era nova. Deixeunos trevallar en l' ombra; no volem mes recompensa que vore algun dia que allá, en les novelles branques de eixe arbre sempre vert, esclata brillant y flairosa la florada del patriotisme, del art y de la poesía.

TEODOR LLORENTE.

BIOGRAFÍA

DE D. JOAQUIM GATELL Y FOLCH

*Travall llegit en la sessió inaugural que celebrà
la Associació d' Excursions Catalana lo 15 del passat Octubre.*

(Acabament.)

PARLANT d' un altre santuari lo de *Zania* Tamilelt, esmenta una curiosa tradició, que també creyém del cas traduhir:
«... encare que de dimensions petites, es sepulcre de alguns antichs gegants, que tot corrent lo mon pera establirse, passaren per aquí, vegeren las montanyas del Atlas, quina punta toca al cel y seduhintlos la seua grandesa restaren en lo pais. Comerciavan ab Tombuctú, atravessant en pochjs jorns la distancia, perque tenían las camas molt llargas, tan, que no necessitavan portar aygua pera lo desert, prenentla en cas necessari del cap de son quefe, qu' era tan alt que tenía sempre neu, lo mateix que l' Atlas.»

«¿Haurá prés Homero dels marroquins l' idea de personificar aquestas montanyas per un vell que sostenía la volta del cel?»

«La rassa dels gegants va estingirse per efecte de una plaga, que acabá ab todas las donas, trovantse ausents los seus marits. La peste consistía en un manat de corbs que picavan lo cap de aquellas senyoras, sens que se 'n salvés

més que una. Los homes, moriren de pena al tornar, y foren enterrats en lo santuari.»

«Aixís mateix, diu la tradició que lo derrer dels gegants, ab la seua muller va construhir la torre de la mesquita de Marroch: nomenada Kotobia, que té doscents vint peus d'el·levació. La dona tallava las pedras en una montanya vehina y l' home, á peu, al costat de la obra allargava lo bras, prenia las pedras de mans de la seua dona y las col·locava. !Quina llástima qué aquells arquitectes no deixessen successió!»

No es aquest lloch apropósit pera fer un judici de aqueixas narracions senzillas, mes, que trasllueixen l' ardenta fantasía del carácter alarb. La «tradició reflecta la vida de un poble» y en poch cassos 's demostra tant potent la veritat de aquesta sentència.

Parlant Gatell de las preocupacions y de la falta d' instrucció que domina en l' emperi, diu lo següent:

... «Durant la marxa (13 de Maig de 1862) los meus soldats trovaren un niu poch més gran que un ou de gallina, y me 'l regalaren: tenia quatre aucells que movian ja sas tendres alas pera pendre 'l vol; y vaig conservarlos fins al arribar al campament; més veyentlos alguns quefes me digueren que havia comés un pecat, puig Deu va criar als aucells, lliures, en mitj dels camps y no tenia dret pera agafarlos. Potser tenían rahó, més no es d' estranyar que l' estranger cometi pecats com aquestos, mentres apren lo catálech dels marroquins. Es pecat asseurers demunt de un llibre porque té lletras ab las que s' escriu lo nom de Deu; pecat passar per demunt las camas de un altre que estiga assegut en terra; pecat beure aygua d' ahont hajen begut las gallinas...

... pecat afeitar-se la barba y deixar-se creixer lo pel en qualsevol altre part del cos; pecats de que molt y molt 's guardan los moros, més, la mentida, l' engany, lo furt, la sodomia son pecats venials que sense censura s' autorisan. Efecte de la educació é instrucció que reben.»

«... en totas las ciutats y, fins en los *duars*, hi han escoles ahont s' ensenya als noys á llegir lo Coran. Cadascú está possehit d' una tauleta de fusta demunt de quina superfície 's posa una pedra blavenca, que després de seca 's pot fer servir molt bé pera escriurehi. Lo Fakih ó mestre escriu alguns versos del Coran porque los aprengui de cor cada deixeble, y ab aquest fi lo repeteixen criant, cadascú lo seu vers, ab un alborot, capás d' enterbolir lo cap á qualsevol. Quan ja saben recitar un vers, 's borra y se n' hi posa un altre y á n' aixó está reduhida tota la ensenyansa. Lo que sab llegir lo Coran, coneix totas las ciencias del mon, y, es tan apte pera manar un exércit com pera dirigir las oracions en la mesquita. La constancia ab que s' estudia lo Coran, regularment té una ventatge, qu' es la de conservar la unitat de llenguatge, entre los pobles alarbs, privant de que 's corrompeixi, més la ciencia resta estacionada, de la mateixa manera. Lo Dret civil y lo Dret penal segueixen essent los del Coran, quan no son arbitraris, la filosofia y la moral, las del Coran y, de lo demés no se 'n sab res. La poesia té alguns aficionats, més la lira del Apolo del Marroch, té las cordas trencadas y no produheix los tons de altres temps. ¿De ahont ha de treure sublimitat d' idees un poble embrutit, tan per lo despotisme, com per la ignorancia? La medicina, ciencia de primera necessitat, está en lo segle viii. Los Galenos del Marroch no coneixen altre procediment que la aplicació del foch, la obertura de la pell, la sangría... Tota malaltia, segons ells, es efecte del fret ó de la calor; si vos queixeu de lo primer vos ordenarán grans dóssis de pebre, pera escalfar lo ventrell; si sentiu calor vos donarán la mateixa dóssis, porque *Lo pebre refresca*, En tot cas, los medicaments han d' esser forts y excitants.»

«En lo Emperi hi han savis que diuen la bona ventura: jo vaig anar á trovar á un d' ells que, després de tirar al foch un paperet ab certa pols, y de mirarme ab gran serietat al mateix temps que al fum, va predir que aniria á

un país del que fora governador; que, altres dues persones 'm disputarien lo poder, més, que al fi, jo fora lo sultan. Acavat l' horoscop, va demanarme una prenda de vestir, y li vaig contestar que quan fos sultan se 'm presentés y n' hi daría duas.

«Las arts y la industria segueixen lo mateix pas de las ciencias: la pintura y la escultura están desterradas; á la arquitectura, tan sols li restan alguns archs, no mancats d' el-legancia y las motlluras de la paret de bonich dibuix.

«L' agricultura está en sa infantesa; los instruments de que 's serveixen las arts y oficis, son los mateixos que fa cinch segles, y ab tot, treballan bé los cuiros, la llana y la seda; hi han passamaners y tiradors de or de habilitat, 's fabrican estoras de gust, y, á Fes fan casquets vermells, encare que inferiors als de Túnez. Los sabres de Fes, antiguament tan estimats, no conservan més que 'l nom, y 'ls mateixos moros, prefereixen una fulla *rumi* es á dir *europèa*.»

Aixó indicat, s' enten que Gatell, causés vera admiració, construhint per procediments científichs un fort improvisat y que, á Marroch trassés lo *dissenyo* de un tro-no pera l' Emperador.

A conseqüència de un disparo que per Setembre de 1862 (1) va rebre en los ulls estigué malalt més de cinch mesos, trista circumstancia que, á topar ab altre carácter l' hauría fet desistir de sos propòsits. Més, per aixó no va desmayar y, fins, podem dir que, avans d' esdevenirli aquest malhaurat accident sols estudiava los caràcters distintius y las costums de aquell poble y després va dedicar-

(1) Aquesta desgracia li succehí estant convidat á una boda. Com á senyal de goig, un moro va disparar la espingarda, ab tan mala sort, que la fogonada pegá en los ulls de Gatell, que va caure en terra, sense sentits, restant sobtadament cego. Tres mesos va passar en aquest estat y, com no tenia metge, ell mateix va tenir de ferse los remeys y després de provarne alguns, s' aliyá gracias á la influencia dels *pediluvis*. En sa convalecencia que va durar dos mesos, anava acompanyat per un noyet, puig l' estat de la seua vista, li permetia apreciar tot just los objectes.

se ab creixent entussiasme, segons resta consignat, á la realisació de la part més arriscada de sa empresa. Ab aquestas paraulas, que al ensemps aclaran algun concepte, tanca la primera secció de son diari. «Si 'l lector observa que l' estil es humorístich, en certs passatges, ha de saver que al escriureho més que bon humor 'm proposava espantar lo mal, y supremament m' esforsava pera dominar las circunstancias. Quina alegría, quin humor pot tenir un europeo ben educat en mitj d' aquestos barbres que no admeten més que conversas trivials, y ahont á cada moment se senten preguntas sense sustancia, tenint d' estar sempre previngut contra los curiosos qu' espían tots los passos y totas las acciones?

«Lo qui com jo, tinga la idea diabólica d' entrar en aquest país, que s' armi de molta paciencia y valor. Lo qui sía sensible, que 's curi: lo que tinga vergonya que la deixi á l' aduana; lo de bona fé que la guardi y lo de carácter débil, que no vinga, sofriría massa.»

Los itineraris de la expedició que segons resta dit, va emprendre en 1864 per encàrrech del govern espanyol, consignats apart en altre important Diari, que conté las observacions meteorológicas y topográficas, possibles de fer en aquella via sembrada de dificultats, acusan un coneixement profon de la ciencia y, aclaran las descripciones donadas fins llavors. Gatell il·lustra sas memorias ab un complert quadro de distancias y horas de camí, demostrant de una manera precisa tots los accidents de son explorat terreno. Recomana als estudiosos los quadros comparatius de aquestos itineraris. Dos mapas acompanyan sas memorias. L' un publicat per la *Société géographique* de Paris, descriu l' Uad-Nun y 'l Tekna, ab la possible minuciositat, per més que la tecnologia no corresponga del tot á la adoptada per la moderna ciencia geográfica. L' altre, arreglat per lo Sr. Coello y publicat per la *Sociedad geográfica* de Madrid, detalla los següents punts de aquell territori. «Voltans de Anguilmin, Uart Xpika,

Tarfaya, Uina-Anguilmín, bocas del Uad Drâ, Saibajarsa-Agader, Iguir, Tarudant y la ciutat de Marroch.»

Los estudis complerts de la parla mahometana (1) los prova entre altres travalls, una poesia que va escriure á Cádiz, sobre las virtuts de Guezula. Separantse del sistema poétich dels árabes, y, cercant per sa composició tota l'harmonía possible, adopta un sistema basat en lo nombre de sílabas, en l'accent y la pausa, y no pas los peus compostos de sílabas llargas y breus com usan en general los autors y han usat los grechs y romans. Quasi bé, coincidint ab aquesta modificació se 'n feya un de semblant en la literatura grega, lo que ve á provar la importancia y fonament del criteri adoptat per l'il·lustrat catalá. Havem intentat traduhir á nostra parla, com á inspirada composició, la poesia esmentada, que no s' avé pas del tot ab la traducció castellana que 's va publicar de la meteixa, ignorant qui sia son autor. Diu aixís:

¿Perqué reposas aislada en l' abandono, filla del occident plena de bellesa?

¿Perqué amagas las gracias del teu semblant, y, no mostras tas virtuts, ta gloria y ta magestat?

Alsat y mostra ta hermosura y los encants y 'ls tresors y riquesas de la teva pátia.

(1) No sols possehia perfectament l' árabe vulgar y literari, sino lo Xelój ó bereber. Havém pogut examinar una curiosa obra que va regalar á son senyor germá D. Joan, completada á son comens los fulls que hi mancavan, ab una perfecció notable. 'S titula

كتاب الزراعة
ابن زكارية بيمية

Llibre d' Agricultura de Abu Zacaria Jahia.

Que, si coneix lo mon ton poder sobirá, tos aliats serán los senyors de la terra.

Pur es ton cor: en ton visatge brillan las virtuts, la noblesa y la gracia.

Ta mirada indica bondat é intel·ligencia y 's forma en tas mans la lliberalitat.

Lo mantell de tas espatllas, es de pèrsica roba, y la modestia va teixir lo vel que cobreix ton front.

La justícia 't va adornar ab un collaret de coral, y la gloria 't va sentar una corona de carbuncle.

Posseheixes terra benhaurada y á demunt de sos camps va baixar la benedició de la Providencia.

Sos monts vessan or y argent y l' ull s' encanta tot admirant sos fruyts y verdor.

Devant teu bramola la mar, desitjosa de ports y de navilis y de mercats.

Y lo desert Sahara mostra al comers vías cap á richs continents.

Lo sultan del Gurb, impur y vanidós, pler d' admiració y d' enveja clava en tu sos ulls.

Pensa portarte á vil servilisme; vol ferte esclava y dominar ton territori.

Junta, donchs, á ton poble; apareixin los guerrers esforsats y la esposa 's riurá dels intents del sultan.

Que parli y proclami l' estrépit de la guerra, que després de Guezula no hi ha senyor en lo Garb.

Lo Garb es un territori quals camps, richs en vegetació, están sempre tapissats de flors, lo que dona lloch á que sos habitants digan *El Garb kul xi nuar* (en lo Garb tot son flors.)

En 1866, de retorn á Barcelona va obrir una cátedra particular de llengua árabe, arrivant á tenir uns 30 deixebles, sens que son esperit, lliberal y franch li permetés

cobrar cap mena de retribució. Més, la circumstancia d'haver d'empendre un nou viatge al Africa, per Octubre de 1867, li privá completar la instrucció de tan difícil parla.

En 1868, s'endressá á l' Argelia oriental y á Túnez, ahont presenciá la fam desoladora que va sembrar la consternació en aquella ciutat. Allí fou atacat del tífus, que posá en perill la seua vida. Ja restablert, torná á Barcelona, sortint cap á Paris al cap de poch mesos. L'afany de novas investigacions que en ell no calmava la etat, li feu concebir lo projecte de recorre á peu lo camí de Paris á Madrit y ho realisá donant la volta per Perpinyá, y, atravesant l'alta Catalunya, Aragó y Castella.

A Madrit va saber que tres espanyols havían sigut reduhits á captivitat en l' Uad-Nun, per lo kaid l' Habib-Ben-Beiruk, de que s'ha parlat avans. Aquestos mal-haurats, qu' eran los Srs. D. Jaume Butler, D. Francisco Puyana y D. Joseph Silva, feya cinch anys que gemían en lo més inhumá esclavatje, ocasionat per lo bon propósit d'establir relacions comercials entre las illas Canarias y la costa del Africa. Molts de mos oyents, recordarán potser, la manera com aquella qüestió va anarse complicant y la part activa que hi prengué la prempsa de tots colors polítichs. En aquella ocasió, Gatell, no reparant en los perills á que anava á arriscarse y consagrant com sempre la seua existencia, á la humanitat, mogut per los delicats sentiments del cor, emprengué un viatge decidint recordar al Habib, sas antigas relacions y gestionar de una manera ó altre, la llibertat de sos tres compatriotas, ab la familia de un dels quals, l' un'a afectuosa amistat, més, lo representant espanyol á Tánger, va oposarse decididament á la idea de Gatell, preveyent tal volta que l'assumpto podia tenir encara més dolorosas conseqüencias. Lo noble catalá va resistirse, y sols al obligarlo per forsa, á abandonar son temerari projecte cedí, fent constar en forma la seua protesta.

De retorn á Espanya, son ideal constant, lo de obrir

ample vía al comers de nostra nació ab lo Llevant, valentse de caravanas y aprofitant los serveys dels alarbs del Desert de Siria, li feu escriure un «medi pera explotar son propòsit, redactant un reglament pera la organisació, servey, ordre y policia de la caravana en totas las circunstancias de la marxa. Li mancavan alguns datos y resolt estava, á partir cap al Orient, quan se li proposá una nova expedició al Africa.

Darrerament, tractava de fer un altre viatge, pera completar y rectificar sas apuntacions. Son projecte era seguir lo curs del riu Moluya en lo Riff, fins al seu origen; passar la vall del Drâ y descendir al Occeá reconeixer aquest gran riu y sos afluents y lo llach Debaia.

Quan 's disposava pera embarcarse á Cádiz, lo sorprengué un atach apoplétich y de sa conseqüencia, va morir lo dia 13 de Maig proppassat, sens que en aquella hora suprema, pogués fixar son esguart en cap individu de sa benvolguda familia, més, podent aquesta en cambi, experimentar la fermesa de la lleal amistat y del sancer reconeixement del Sr. Butler.

SENYORS: Quasi bé los mateixos fets de Gatell, l'estudi de las seuas obras y sa vida afanyosa, sempre pera rendir un tribut beneficiós á la humanitat, nos rel-leva de fer cap consideració després d'exposar lo valer de aquest illustre fill de la nostra terra. Més, no podém tancar aixís la intentada narració de son gloriós capdalt de coneixements.

Es precis que constin las consideracions que 's fa nostra pensa, las benediccions que li tributa nostre cor, y l'atmiració que sos actes nos inspiran. Sols los que s'han trovat en perill, al mitj de gent desconeguda, dominada per passions criminals; callada la veu de sa inteligencia y apagada sa esperansa per un núvol de pesar, format per l'atmosfera de las contrarietats, sols los que, lluny de totas las afeccions, sofreixen una malaltia física y moral, sota de un cel estrany per ells, y 's veuen espiais per un poble, que no enten, perque no pot entendre lo bell

ideal que 'ls porta entr' ell, poden ferse cárrech de la vida fadigosa, del cúmulo de dificultats y dels perills qu' envolten al viatger, en mitj de aquellas regions desconegudas, ahont, no pot seguir altres itineraris, que los que s' imagini, ni deu esperar l' agraïment dels ignorants pera quin profit treballa. (1)

Gatell, desde al eixir, com ell diu, mogut per sa curiositat de recorre estranys països, fossen aquestos los en que la civilització escampa sa potentia llum, ó bé los deserts de impalpables misteris, no 's va separar de son ideal digne y noble. De primer l' estudi, després lo plantejament de son propòsit.

Los Srs. Badía y Murga, que com se mereixen atmirém, se fingiren verdaders mahometants, y, lo darrer de aquestos fins pera poder portar son intent ab complerta independència s' allistá en la rebaixada classe dels renegats. Gatell, per més qu' entre aquella gent se vegés obligat á seguir fins á cert punt las prácticas de la religió predominant en las esferas autoritarias del Marroch, no va abdicar de sas doctrinas, (2) ni de son nom d' espanyol, y, fins com havem dit, refusá formar un batalló de renegats porque 'ls compadeixía y al ensemps los despreciava. Ell, al presentarse en tan llunyanas terras, ofería la llum del progrés y de la ciencia y, clarament manifestava son intent als alts dignataris. En certa ocasió, proposá al mi-

(1) Tota mena de treballs va passar En Gatell. Moltes vegades tingué de veure aygua corrompuda, filtrantla ab lo mocador, pera evitar engolir-se las inmundicias que contenía. Lo el-levat concepte de que gosava en l' exércit, mogué la enveja dels quefes militars, y tractaren de desferse d' ell, usant del vil medi d' assassinarlo, més un amic seu, l' avisá á temps y va escapar-se secretament, acompanyat de alguns companys fidels, perdent en la marxa un gran bagul ple de llibres escullits, documents, planos, etc., de quina pérdua 's condolia tot sovint. En altrás ocasions, adoptat lo disfrés que podia pera escapar, havia sentir posar en preu sa testa.

(2) Las cartas de Gatell á la seua familia provan que ni un sol jorn va oblidarse de sos debers de cristiá. Aixís se 'ns demana que ho fem constar per persona autorisada y ho aclarém ab pler. Si hagués volgut adjurar sas creencias, se li haurian ofert cárrechs de la major importancia segons manifesta ell mateix en una carta que tenim á la vista.

nistre d' Estat de aquell emperi, l' establiment d' una impremta oferintse pera dirigirla. De tot lo precedent se 'n deduheix, que l' esperit que animava á nostre paísá era lo de portar un benefici directe á la humanitat, consagrar al avens de la ciencia la seua vida y, no fent cabal del interés mesquí, disposarse pera esser útil á sos semblants.

Veus aquí, en pocas paraulas, explicada la idea predominant de D. Joaquim Gatell y Folch. Aquestos projectes sols es capas de realisarlos, qui com ell, tinga una ferma resolució de carácter, un criteri independent y el-levat y una voluntat fixa.

No portava sa ambició á reunir títols académichs perque, sa fantasía, en lloch de afalagarse ab honors, s' alimentava ab impressions rebudas al peu de las tendas de un *duar*, de las contrarietats que 'n lo desert posava en perill sa existencia, y del bonich conjunt de pobles, dominats per alts minarets y envoltats de capritxosas palmeras.

Més que un aplauso s' estimava un el-logi justificat á sos treballs, y, al parlar de punts topogràfichs determinats, de ignoradas situacions, de referencias hidrográficas y climatológicas, empenía una verdadera discussió científica si era convenient. De aquesta naturalesa va esser la conferencia que, sobre sos viatges va donar en la *societat geográfica* de Madrit, ahont fou rebut ab las consideracions que merexía.

L' ASSOCIACIÓ D' EXCURSIONS CATALANA, que primera que cap altre va tributar sos el-logis al il·lustre patrici D. Francisco Martorell y Peña, no podía desmentir son desitj constant de fer las merescudas llohansas á tots los que ab sas obras, enlayran lo nom de son poble, de sa provincia y de sa nació. Per aquest motiu, en la primera sessió solemne que s' ha celebrat, després de haver rebut ab pena la noticia de la mort de D. Joaquim Gatell, devant de sa recordansa gloriosa, ha vingut á depositar aquest mal teixit present, que reflecta no obstant, los sentiments de la corporació y 'ls de qui ha rebut lo trist encàrrech de acomplir tan desoladora comanda.

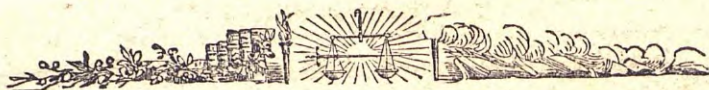
¡Qué desde avuy, lo nom de Gatell, resti gravat en lo cor de tots los bons catalans, de tots los espanyols dignes y que sos esforços, sas notables investigacions, nos serveixin d' exemple, conduhint los passos dels que com nosaltres, respectan las glorias de la patria.

HE DIT.

JOSEPH FITER É INGLÉS.

Barcelona 15 de Octubre de 1879.

LO LLIBRE

DELS

JOCHS FLORALS DE BARCELONA,

EN L' ANY XXI DE LLUR RESTAURACIÓ

II

DIGNA es de molt aplauso la innovació introduhida en los Jochs florals, no sé quan, d' oferir premis á altres obres que les purament poétiques. Les exigencies de la época moderna demanan á totes les especulacions humanes un positivisme práctic de que la societat pugua treurer una utilitat qualsevol. En aquest concepte los treballs en prosa presentats en aqueixos solemnes concursos mereixen una gran consideració y un exámen molt mes distingut que 'l que ací podem dedicárloshi.

Lo Sr. D. Salvador Sanpere y Miquel es un antiquari de bona mena, ó per millor dir, de bona lley. Sa vasta erudició, sos grans coneixements, son sa é independent criteri están sempre el servey de alguna obra útil y d' excepcional interés. La empresa del Sr. Sanpere es de extraordinaria importancia pera la historia pátria; lo que 's proposa, y cal confessar que obté, es desvaneixer la boyra mantinguda ó produhida per la incuria, la ignorancia ó la malicia á l' entorn dels fets històrichs mes culminants.

Lo procés de la crítica moderna, l' avansament de totes les ciències, lo desenrotllament del lliure exámen, en va constrenyit, han tornat á treurer la ciencia de la historia cap als temps antichs, tot ensemps imposantli la crítica filosófica. Sa

monografia substituïx avuy ab grans ventatjes, encara que siga lentament, á les pretensioses histories generals que no son altre que copies y recopilacions de anteriors treballs, fetes de vegadas sense la menor confrontació. Son encara per explotar aqueixes embrollades colleccions de documents, de lletres, de actes, etc., que guardan empolsades, é ignorades moltes, l'Arxiu de Simancas, la Biblioteca Colombina, la Escorialense, los arxius de molts establiments religiosos, de molts municipis, etc., hont hi ha que anar á descobrir moltes incògnites de la historia, á endreçar molts errors comesos per la passió y trasmesos per la indolencia ó la credulitat. Pero pera cumplir aquesta obra, cal tindre un temperament especial, un *amore* á aqueixos impurs treballs á tota prova, y moltes altres condicions que reuneix lo Sr. Sanpere.

La imparcialitat ab que ha sabut apreciar l'alsament dels pagesos de remensa cap als fins del segle xv, la gran copia de nous datos y noticias ab que ha il·lustrat aqueix incident tant interessant per tots sos accidents, la sobrietat y al mateix temps la precisió en lo relato, enffí, la part filosófica del treball, tot lo constituïx en hu dels cuadros històrichs mes ben fets y mes interessants que coneixem, de tot en tot digne del autor de les obres lloretjades en Girona, de la admirable *Memoria* sobre Barcelona, de la eruditíssima obra que obtingué lo primer premi en lo certámen obert per aquesta Revista y d'altres treballs literaris de gran importancia. Lo Sr. Sanpere y Miquel maneja ab igual llibertat y facilitat lo catalá que lo castellá. ¿Perqué, puix que ho pot fer, no fa ab algunes de ses obres lo que ha fet ab *Barcelona, su pasado, presente y porvenir*? Tots guanyariam molt y l'autor res hi perdria.

Tothom trobará dignament recompensat lo consciensut treball històrich crítich sobre 'l Teatro Catalá, de D. Joseph Ixart, que son autor califica modestament de ensaig. En la part històrica ha reunit mulitut de noticies curioses é interessants, no poques inédites, formant un conjunt que constituïx un treball apreuable en son género.

Las *Apuntacions críticas* presentan ja un cos de doctrina massa extens y minuciós pera que assí pogam detallarlo. Esent per altra part una obra essencialment crítica, no es á la crítica, á qui li toca aqueixa tasca. Lo Sr. Ixart presenta teo-

rias, opinions, afirmacions que son exclusivament seues y la major part d' aqueixes son presentades sens que l' autor s' entretenga en demostrarles, y nosaltres que reconeixem en tothom lo dret de expressar lo resultat de la comparació subjectiva-objectiva, pretenem també que quan aqueix resultat es exposat ab certa pretenció de autoritat didáctica, digamho aixís, vaja acompanyat de les demostracions pertinents pera que lo convenciment arribe al ànim del lector per los tràmits regulars del rahonament. Lo treball del Sr. Ixart té á nostra manera de veurer massa doctrina y per sí sols requería un article com lo present, en extensió, pera ser examinat y en molts de sos punts, combatut.

Com á prova de lo que mes amunt dihem sols citarem un cas. Posa lo Sr. Ixart en relació l' atrás d' un poble ab lo del seu teatro (p. 158 del Llibre dels *Jochs florals*) trahent d' assí certes deduccions que flaquejan naturalment per lo mateix punt que la seua premisa. Lo Sr. Ixart ha oblidat al fer aqueixa afirmació que Espanya que ha estat sempre la primera nació en orde á la dramática, casi be may ha capdellat la civilització per lo mon. Sobretot en lo segle XVII, quan lo teatro espanyol arribá á son apogeu fou quan política, moral y materialment se va veurer mes abatuda. Avuy mateix lo teatro castellá, aixís com lo catalá, figuran en primer lloch en la dramática de tots los païssos en tant que en Inglaterra y en los Estats-Units no 's representan mes que traduccions ó pantomines.

D' altre punt volem fernos cárrech perque s' refereix á certa afirmació nostra que lo Sr. Ixart té á bé mencionar (p. 213 del citat llibre). Quan nosaltres calificavam de *anárquich* l' estat de la llengua literaria catalana, no enteniam aplicar aqueix calificatiu en lo sentit que li dona lo Sr. Ixart quan suposa que la anarquía puga ser ventatjosa. No es aquest punt pera tractar aquí, pero devem dir en aclaració d' aquella afirmació nostra, que al parlar de anarquía en la llengua literaria catalana no 'ns referiam al *hybridisme* que necessàriament deu tindre mes que ninguna altre llengua romane, sino á aqueixa facilitat ab la qual los moderns escriptors catalans acullen paraules, frases, modismes del castellá y del francés, sens necessitat alguna, essent lo catalá mes rich que abdues llengues, y á la falta de criteri ab que s' admeten metalipsis, idiotismes y barbarismes, ja comesos d' avans en aqueixes llen-

gues, ja al esser traslladades les paraules. En aço es hont nosaltres veyem lo ver perill de corrupció pera lo modern catalá. En aquest trevall del Sr. Ixart de que ins estém ocupant hem trovat, entre altres, les següents paraules que ninguna falta l'hi fan á la nostra llengua: *enter*, *enteras*, *venir*, *menos*, *tablad*, *asunto*, *desarrollat*, *antigua*, *tarde*, etc., que totes tenen son equivalent castís y genuí en lo Diccionari catalá. Les frases *donar á llum* y *tindre lloch*, castellanisme innecessari la primera, idiotisme francés, adoptat en castellá y traspassat al catalá son també molt generals y aixís podriam fer una llarga enumeració. ¿No hem vist, en fi, en una bibliografia de aquesta *Revista* empleada la paraula *desapercebudes* que essent ja en castellá una especie de monstruosa metalepsis, tenint un significat de tot en tot divers del que generalment se l'hi atribueix, ha passat al catalá ab lo mateix absurd?

Les excitacions que lo Sr. Serrallera feya en lo seu discurs están en lo mateix sentit d'aquestes lamentacions. Tant debo siguen escoltades ó al menys los escriptors catalanistes se deturen un cop avans de trasar certes paraules.

Per lo demés, la única falta positiva que trovém en l'*Ensaig sobre lo Teatro Catalá* está en lo títol. *Teatro barceloni* ó *del Principat* haguera segut mes propi puix que lo Sr. Ixart-pera res s'ocupa del Teatro catalá—valenciá, de los nombrosos y excel·lents escriptors dramátichs de aquell reyalme desde en Bernat Baldoví fins á Escalante, quals obres, per lo vist, no han tingut entrada en la biblioteca ni en los catálechs del senyor Pirozzini. Del *Teatro* mallorquí res podém dir, perque no l'coneixem, pero ¿no hi hauria qué consignar també? Aquesta falta es tant mes sensible quant majors son los esforços unitaris que cada día s'fan entre les antigues branques de la patria catalana.

Lo tercer trevall en prosa premiat en lo Consistori es la llegendja *Sor Sanxa*, del Sr. Oller y Moragas. Fa ja prop d'un any que, al donar compte nostre benvolgut amic D. Joan Sardá,—qual lloch inmerescudament usurpem avuy en aquestes planes—dels *Croquis del natural*, deya ab lo perspicuo criteri que l'distingeix, que ab la publicació d'aquest llibre la literatura catalana en lo género de costums comptava ab una ploma *senyora*. No's pot fer ab mes precisió lo judici del ingeni del autor dels *Croquis*. Lo Sr. Oller posseheix una delica-

desa de observació, una justesa de expressió, un sentiment tant viu, per millor dir, una consciencia tant sensible per la bellesa, que lo que d'ell tenim la fortuna de coneixer fins avuy es de lo mes fresch, simpátich y ben inspirat que 's puga donar.

La primera obra formal d'aquest autor se va presentar en un moment crítich pera l'mon literari, crisis de que en Espanya encara no s' te complert esment. La batalla lliurada entre los descendents d'aquella glopada de genis esterrufats que va fer brollar lo corn de Hernani, allá cap á l' any 30, y los defensors del realisme, ha pres en Fransa fa pochs anys un nou aspecte ab lo desenrotllament del *naturalisme* en lo terreno de l' art en general. ¿Coneixia lo Sr. Oller les peripecies d'aquesta nova fase de la lluyta que la veritat y la mentida mantenen desde que l' mon es mon? No ho sabem. Es lo cert que los *Croquis del natural* son la obra mes acabada en lo género naturalista que en Espanya s' ha publicat modernament. No es tampoch aquesta la ocasió mes oportuna pera tractar de la important cuestió del naturalisme, sisquera siga tant sols en literatura, assumpte que tenim reservat pera examinarlo despay. Si havem parlat de naturalisme y dels *Croquis* del senyor Oller, ha sigut solsament per consignar que aquest escriptor ha *debutat* per hont molts veterans pretenen vanament acabar; que possehint un ingeni privil·legiat, gosa, ab la ignoscencia ingénita en aqueixos talents, emprenent assumptes inatracables pera les mitjanies, y enfi, que, com tracta magistralment la descripció de *Lo baylet del pa*, d' *Una professó* en los carrers de Barcelona y del pagés *trasplantat* de lo seu poble á la ciutat, se fica en les boyroses regions del romanticisme, ó com avuy dihuen los mateixos que inventaren esta paraula del *romantisme*, sens dubte pera diferenciar lo modern del antich.

No trobem nosaltres lo *romantisme* en *Sor Sanxa* en lo que molts creuran. Romanticisme ó romanticisme es pera nosaltres sinónim de falsedat, de convencionalisme, de mentida, y essent ó podent haber estat natural, real, ver, l' epissodi que lo Sr. Sanpere y Miquel senyalá y Narcis Oller ha explotat ab tant de lluhiment, l' assumpte de *Sor Sanxa* res té en realitat de romantich, per mes extraordinari que siga en tota sa contingencia. Pero lo Sr. Oller, impresionat per la idea romántica, ha envermellit y encarbonat á trossos ab les tintes

rojenques y negrals dels poetes grenyuts un cuadro que de haberlo pintat sens aqueixa obsessió haguera resultat tant natural com lo de *la professó*. Ni cap lector de *Sor Sanxa*, ni lo seu autor mateix ha vist en sa vida *un rostre de serafi*, ni les palmeres contemplar res ab ayre desmayat ni de ninguna altra manera, ni entre 'ls vidres d' una finestra, un raig de sol y una fossa pot establirse la inteligencia y la acció que en Oller nos descriu. Bé sabem que 'ns dirá potser que no respectem la fantasía; pero nosaltres tenim la opinió de que la fantasía es la major calamitat que l' home té que temer en est mon aixís en vers com en prosa.

Prescindint d' aquestos petits llunars que si pera nosaltres existeixen, pera la major part dels lectors no existirán, *Sor Sanxa* presenta tres cuadros que son tres verdaders joyells literaris. Llum á plenes onetjades, esplendidesa dels colors mes brillants que la ploma pot pendre á la naturalesa, mohiment y fins lo brugit que s' aixeca de la virolada multitud se veu y s' ou llegint lo primer d' aqueixos cuadros. Nosaltres no trovem comparació en altra esfera de l' art sino es en una d' aquelles *kermesses* de Teniers que Fortuny hagués copiat realisant tots los valors ab son enlluernador pinzell. La principal qualitat del Sr. Oller es la observació, una perspicacia especial pera acusar los objectes ab quatre trasos deixantlos fixats com una fotografia. Vejas sino aquest párrafo:

».....Lo cadavre tenia mitj llavi menjat, la boca un xich badada, com si talment sostingués una rialla sarcástica. Sos ulls entelats y ficsos, queyan demunt de la multitud ab ayre amenant, y com si no fós prou esgarrifosa aquella rialla forsada y freda, ab lo mohiment del brandetx, la llum y l' ombra feyan com que 'ls muscles del rostre se li contraguessen ó estressen pahorosament.»

Abunden aquestes artístiques descripcions en *Sor Sanxa* y son los altres dos cuadros tan perfectes, sino superiors al primer. Nosaltres havem gosat posar alguns defectes á aquesta obra del Sr. Oller per si alguna influencia pot tindre nostra humil opinió en que tan excel·lent escriptor naturalista no se esgarrie cap á les fosques y enganyadores cingles del romanticisme; y com síntesis de nostra opinió sobre *Sor Sanxa*, dirém que als pochs dies de llegida per nosaltres, la varem publicar traduïda al castellá en un diari de Madrid, havent obtingut

el Sr. Oller entre 'ls literats de la cort l' éxit á que es de sobra mereixedor.

Poch podem dir de les dues obres dramátiques, que clohuen lo llibre dels *Jochs Florals*. Varia considerablement tota obra d' aquest género d' ésser llegida á ésser representada y tot autor dramátich, tots los actors saben quant arriscat es jutjar aqueixes obres per la simple lectura. Nosaltres sols gosarem dir que la tragedia del Sr. Ubach y Vinyeta 'ns sembla digna en tot de lo seu nom, si be crehem que posada en ensaig introduhiria algunes modificacions respecte á certs personatjes y en altres parts ficaria la estissora. Ab tot, l' obra es digna de la importancia qu' avuy té ja lo teatro catalá.

De la comedia del Sr. Soler ¿qu' hem de dir nosaltres essent ell lo mestre en lo género? Que en totes les escenes se trova son *savoir faire* delicat, expressiu y corrent, que los tipos son tots trets d' una pessa del publich que l' admira y que l' acció no decau un instant en lo desenrotllament de la idea que si bé és vulgar y manossetjada, per aixó mateix era de prova y assequible tant sols ab probabilitats de bon éxit, pera una ploma com la de *Serafi Pitarra*. Nos sembla no obstant que en la representació y á pesar dels atractius del dialecte, del interés de l' acció y de lo pintoresch d' alguns personatges, havia de resultar l' obra un xich llarga.

Clou definitivament lo llibre lo *Despido* de D. Damás Calvet, que es una de les composicions mes encissadores qu' havem may llegit; per son pensament, sa forma primorosa y lo delicat del sentiment que tota ella respira es digna de la tradició gloriosa de tantes generacions de trovadors qual *foch sagrat* lluny d' esmortirse, se manté viu y enlluernador, sostingut per l' entussiasta jovent d' aquestos temps de lluyta y de regeneració, sota l' antiga y sempre nova divisa, de: *Patria. Fides. Amor!*

FELIP BENICI NAVARRO.

LA MORT DE POMPEYO*

La escena te lloch en las platjas de Egipte. Es de nit. *Philipus* acaba de cremar lo cos de Pompeyo quan arriba *Marci* que passa per alli de purapensa y s' atansa á la foguera.

PHILIPUS.—MARCI.

MARCI *coneixent á* PHILIPUS

Ets tu? ¿qué fas aquí?

PHILIPUS.

Oh, Marci, plora!

Plora com jo la fi de la grandesa,
la mort del home aquell que 't conduhía
á totas parts á conquerí á mans plenas
llors immortals! Eix fum qu' aquí s' enlayra
deixará en descobert un munt de cendras
mes no serán las del atleta invicte,
las de Roma serán. Plora á Pompeyo.

MARCI.

Philipus, es vritat? Aqueixas brasas
calzinan del gran héroe la ossamenta?
Oh, no pot ser! Lo mon cruixit hauría
al sentirse ferit de semblant pérdua.
Philipus, no es vritat. Cert, qué m' enganyas?

PHILIPUS, *signant lo foch.*

Aixó y no mes, ja de Pompeyo queda.

MARCI.

Mes com? Quin element s' alsat en contra

* La present composició fou distingida ab accéssit en lo darrer certámen del Col·legi Mercantil, apareguent d' autor anónim al obrirse 'l plech cosresponent.

del invicte, l' honrat, lo sabi, 'l mestre?

PHILIPUS.

La vil traició.

MARCI.

Oh, no, ta llengua atura.

La virtut de traicions may ha de témer,
y ell era la virtut.

PHILIPUS.

Pergó eixa platja
en roja sanch de lo seu cos s' abeura.

MARCI.

Ay, Philipus! mon cor defall y puja
á mas palpebras llágrimas ardentes.
Jo que may fins avuy, plorat havia
mon cor sento esclatar ab tanta pena.

PHILIPUS.

Es que tu de favors no n' hi devías.

MARCI.

Y 'ls altres, no? (*Volent dir que també n' hi devían.*)

PHILIPUS.

Pergó n' ha mort Pompeyo.

MARCI.

Mes com pot ser, Philipus? Vell y pobre
y lluny de ma nadiuha aymada terra
jo res ne se del qu' allí passa. Explicam':
¿No era estimat allí?

PHILIPUS.

Estimat era.

MARCI.

Donchs ¿cóm, sent estimat, aixís acaba?

PHILIPUS.

Perque Roma ha acabat.

MARCI.

Qué diu ta llengua?

Primer del sol lo flam s' apagaría.

PHILIPUS.

Roma, no es Roma ja: Roma n' es Céssar!

MARCI.

Céssar! Céssar has dit? Que vol eix home
á quí tot quant desitja se li entrega?

PHILIPUS.

Las llibertats de Roma.

MARCI.

May!

PHILIPUS.

Donchs, Marci,
á Cèssar las ha dat ella mateixa.

MARCI.

Tant ha perdut ma patria!

PHILIPUS.

Tant. Escolta.

Ja la Roma d'avuy no es pas aquella
que á tot lo mon sota llurs peus tenia,
y de patrias virtuts n'era un exemple!
Envá 'ls hereus hi buscarías, Marci,
d'aquells braus capitans qu'encar' nomenan
los barbres ab esglay. Envá en sas plassas
sas matronas castíssimas, sas verges;
aquell nervut jovent que llansa y glavi
brandía ab má viril, avuy ab testas
coronadas de rosas sols entona
cants d'amor á ne 'ls peus de sas mestressas,
y la glassa lleugera mal abriga
carns qu'avans may lo sol morenas feya!
Tots volen llibertat, tots volen patria
y pel vil or ó 'l bast plaier las venen.
Un poble aixís no se 'l mereix un pare;
un déspota 's mereix. Roma 'l te en Cèssar!

MARCI.

Mes, Cèssar, aburrit era del poble.

PHILIPUS.

Y aymat Pompeyo, ho sé. N'era ben seua
la voluntat de Roma, que ab deliri
nomenával' son pare y sa defensa.
De cor, de cor l'aymava. Vells y joves,
senat y poble en ell sa gloria veyan,
la salut de la patria, la justícia,
lo mes segur aguant de sa grandesa.
Contra Cèssar tothom sos clans alsava
y ell ab brau pit al *imperator* déspota,
oh Marci! feya cara, perque lliure
Roma quedès de sa ambiciosa petja.

Mes ay, en vá! En va empunyint l' espasa
y tornant á son bras la forsa y l' esma
que 'l pes dels anys mig condormit havia,
seguit dels bons, dels purs ixqué ab bravesa
al encontra de Céssar. Marci, plora!
A Farsalia ha perdut Roma la estela
que, lliure y gran, del mon la feu regina.
Roma trobá en Farsalia sa Tarpeya.
Allí ha caigut, allí la antiga rassa
dels romans gegantins, y allí Pompeyo
vejé 'l que poden los qu' en brassos jauhen
del vici corruptor que 'ls encadena.
Fugitiu, endolat, sens esperansa
d' un pervindre millor, dintre sas venas
bullint llur sanch d' indignació agitada,
á la platja se 'n va y al mar se llença
en nau humil, lo qui cent naus tenia
á son desig y voluntat sotsmesas!
Jo á son costat segut son front ne guayto
y en ell llegendes d' antiga fortaleza
l' últim esclat que, agonejant traspúa,
esbargint la grogó' en sa pell morena.
Així á Lesbos, anem. Allí 's confonen
los sospirs mes amarchs de sa Cornelia
ab los de son trist cor. Oh esposa casta!
tant com bella, sensible! Ab quanta pena
y ab quant amor ensemps ella 'l consola!
Mes es en vá! A l' Africa l' esperan
Cató, Cassius y Brutus, quants desitjan
las llibertats de Roma; allí 's congregan
tots los que volen la grandesa antiga,
la república lliure de tot mestre,
la virtut triufant no l' esclavatge,
ni la vergonya per la patria seua.
Y aquí vinguerem, Marci. Aquí arribarem
hostatge demanant.

MARCI.

En mala terra
haveu vingut á demanar ajuda;
tots com sos Deus tenen lo cor de pedra.

PHILIPUS.

Eixa sa errada fou. Ell creya á Egipte
agrahit, temeròs; de sa prudencia
encara no oblidat. Trobar pensava

un sostre hospitalari. En eixa arena
ha trobat sols la mort, la mort traydora
dictada en lo concell de Ptolomeu
y feta per la espasa de Septimi
que á Pompeyo devia la existencia.

MARCI.

Septimi has dit?

PHILIPUS.

Septimi dich encara.

MARCI.

Un romá n' ha comés semblant vilesa?

PHILIPUS.

Romá y centuriò. Damunt la sorra
l' han deixat ert, sagnant; á cops de pedra
lo poble baix s' hi ha divertit. Sa túnica,
sas robas totas á boçins desfetas
han sembrat eix indret, mentres los barbres
aixordavan l' espay ab sas blasfemias!
La nit li ha donat pau, llansant la fosca
damunt del mon. Llavors ma propia vesta
ha tapat de son cos las carns geladas
y ab troços ja corcats de naus malmesas
aquí ha aixecat ab l' ánima tranzida
un afranquit la pira de Pompeyo.

MARCI.

Ay Philipus, qui may pogué pensarsho.
Qué li ha quedat de sa grandò?

PHILIPUS.

Eixa cendra.

MARCI.

De son passat ¿qué queda?

PHILIPUS.

La vergonya
per Roma, als ulls de venideras géneras;
per éll, renom etern.

MARCI.

¿Sense venjansa
deixaránlo? Aixó no.

PHILIPUS.

Ja venjat queda.

A Cessar Roma te. ¿Vols mes venjansa?

De Catilina 'l cómplice ja hi regna,
del vil Clodius l' amich un jorn, hi mana;
la petja ja lo confident de Gétegas.
No vullas donchs per Roma mes venjansa.

MARCI.

Oh Roma, oh Roma á quin abim te llensan!

PHILIPUS.

Anem, Marci. Ab l' aurora un novell dia
apunta assenyalant sagnantas guerras.
Lo cory, mira, fendeix l' espay y xiscla,
Ay de la patria!

MARCI.

Oh Deus, vetlleu per ella!

DESDE LA MOIA (*)

A MON PAISÁ Y AMICH LO DISTINGIT PINTOR GAYETÁ BENAVENT.

A MUNT, companys, ja es curta la jornada;
una embestida més y ja som dalt;
no desmayeu, si es grossa la fatiga
la vostra admiració serà més gran.

Agafeus pels timons y per las brenyas;
assegureu los peus, millor las mans;
amunt, amunt, ja es nostra la montanya;
canteune ja victòria, ja som dalt.

Mireu á vostre entorn, gireu la vista,
dessota vostres peus jemega 'l mar,
la punta de Salou ab la ma 's toca,
lo poble de Cambrils se sent parlar;

Tot lo magnífich Camp de Tarragona,
jardí de flors sota d' un cel daurat,
aixeca sos castells y sas hermitas,
als peus de pobles, com coloms nevats.

Saludeune los murs de Tarragona,
de la ciutat de Reus lo campanar,
l' artístich Santas Creus, Paret-Delgada,
las planas de l' Urgell y Montserrat.

* Poesia llegida en la sessió inaugural celebrada lo 15 del prop passat Octubre per l' Associació d' excursions catalana.

Mireune mes aprop, aquí á la vora
Escornalbou sobre imponent serrall,
á son entorn la Verge de la Roca
y 'ls cims de 'ls Pirineus allá d' allá.

Est balcó es lo millor de tot' Espanya,
com nostre florit Camp, cap mes n' hi há,
lo mar lo besa, la montanya 'l guarda
y 'l vent li dona son petó de pau.

Si es bell aixó gireu de nou la vista,
fixeu los vostres ulls al Priorat
y en aquell cim que dalt del cel s' amaga
saludeune Ciurana y son palau.

Seguiune après la llarga cordillera
del imponent y magestuós Mont-sant;
los murs de Scala-Dei, castells templaris,
vinyas y horts y brenyas desiguals.

Aguayteu Aragó, mireu Valencia,
la ribera del Ebro ab sos encants,
d' Ascó y de Miravet las fortalesas,
Mequinensa allá lluny, Tortosa avall.

Salut, salut, montanya de la Mola,
símbol etern del poble catalá,
vestida per la boyra á totes horas,
sempre propet de Deu y sempre gran.

Respirantne l' alé d' aquestas serras
sento mon pit de goig esbategar,
escolto 'l crit de guerra del Carrascle
y á dintre Reus lo crit de llibertat;

Y junt ab las guitarras las dolsaynas,
las torres veig de los xiquets de Valls,
las sacristanas repartint l' espígol,
las dansas del país, lo cos de sachs;

Las aubadas d' amor, los balls de cocas,
las citas á las fonts, los embalats,
las festas dels masets, las nits de fira,
las típicas tronadas y 'ls gegants.

Los dolsos ulls de la nineta hermosa
del Camp de Tarragona á Barbará,
los traginers de Prades y Cartoixa
ab son gorro vermell y envellutat,

Los sarauells del riberench indómit,
lo banch escorn y 'l górich campanar,
los usos y costums, aplechs y gestas
d' aqueix país vensut, mes no humillat.

¡Oh terra de mos avis! ¡terra meval
admiració de propis y d' estranys;
rica en recorts, en lluytas gloriosas,
en llegendas d' amor, en goigs y afanys.

Que may lo sol te negui sas caricias,
que s' adormeixi en ta ribera 'l mar,
que floreixin tas frescas salzeredas,
que 'ls rius ne sian ton hermós mirall;

Que coronin los ceps tas altas serras,
que fumeji 'l vapor junt ab la llar,
que l' ángel del amor no t' abandoni,
que siga ton anhel la llibertat,
que 'l cel te dongui sos mantells de festa,
que Deu te guardi, que 't respecti 'l llamp!

FRANCISCO GRAS.

Pradell 17 Setembre 1879.

BIBLIOGRAFÍA

CATALANES ILUSTRES.—EL INQUISIDOR FRAY NICOLÁS EYMERICH, *por D. Emilio Grahit*.—Gerona, 1878.

DEL aplech de joves qu' en Gerona se dedican al estudi de las antiguitats é historia patria, ab honra y profit propi y de la terra, ha surtit lo llibre, del qual, encara que tart, ensejarém de dar una idea als lectors de LA RENAISSANCE.

Confesso desd' ara que pochs llibres he llegit ab mes afany, puig sa publicació coincidí ab los meus estudis històrichs sobre lo reynat de Joan I, y com més d'una vegada me tentaba l'idea de parlar de la siniestra figura del cruel Inquisidor, si no hagués sigut per l'anunci de l'obra d' En Grahit tal vegada hauria caygut en la tentació de perfilar un dels homes mes fanátichs y porfiats de l'edat mitjana; per aixó lo llibre de dit senyor y amich me fou á la vegada fre y esperó, puig mentres m'esperonejaba al estudi, me detenía devant de l'obra anunciada, puig me deya, ¿qué 'n dirás tu d'Eymerich que millor no ho diga l'home que de sa vida y obras fa particular estudi?

Lo llibre ó folleto d' En Grahit (pera atenirnos al llenguatge oficial) se divideix en tres parts. La primera compren la biografia del Inquisidor: la segona la bibliografia: la tercera conté una colecció diplomática. Com se veu lo plan es complert, y bé s' endevina que si en lo desarrollo l'autor hi ha posat com se sol dir los cinch sentits, res quedarà que esperar, després de lo escrit per lo geroní, sobre la vida y obras d'Eymerich.

Tot seguit salta una idea al obrir lo llibre. ¿Per qué En Grahit ha emprés la publicació d' un estudi respecte del qual clarament indica que no té prou forsa moral pera portarlo á cap? ¿Qué diriam del autor d' una novela trascendental que després d' exposar l' assumpto nove-

lesch deixés en lo tinter la moral del llibre? Donchs En Grahit fa lo que lo novelista transcendental en qüestió: estudia l' inquisidor, mes per lo que toca al «Tribunal del Santo Oficio»,—que nosaltres may dirém sant sino per antónomasia—diu: «que nada ha estado más léjos »de nuestro ánimo que el atacar ó defender aquella institucion»: vet-aquí feta la crítica del llibre per son propi autor en quant á son esperit: francament nosaltres no voldríam que l' historia se tractés d'aquesta manera; bona ó dolenta l' opinió que un autor se formi d'un fet, d' una série de fets, l' ha d' exposar en plena integritat de conciencia, sens pensar mes qu' en la veritat qu' ell sent y en la que combrega, puig de fer tots lo qu' En Grahit, ¿ahont aniria lo jovenf á formar son carácter, si los historiadors no s' atreveixen á pintar las figuras dels homes que han fet marxar l' humanitat, qui xurriacantla, qui illuminant sa carrera ab la llum de la eiencia y del progrés? ¿Y quin profit ne treu l' autor de tal manca de carácter? Que á nosaltres, lliberals, nos sembli reaccionaria sa obra, y que als reaccionaris los hi sembli lliberal. ¿Donchs aixó será lo just medi? Tonto qui ho cregui, de la mateixa manera que ho hi ha veritats á mitjas, no hi ha «justos medís»; si ó no, d' altre manera s' aixecará de sa tomba lo gran florentí pera sibrar als que tal pretenguin, recordant que aquestos son com: *L' anima triste di coloro que visser senza infamia e senza lodo* etc.

Afortunadament pera nosaltres en lo llibre d' En Grahit hi tenim que celebrar mes que no censurar, d' altra manera hauriam renunciat á parlarne.

Si defecte hi ha en la part biogràfica, d'aquest defecte no tant ne té culpa En Grahit com sa passió per las glorias geroninas. Mes d' una vegada, n' estém segurs, ploraria nostre amich la sort que lo té tancat dintre las murallas de l' immortal patria sua, pensant que son llibre no podia tenir bon compliment sens investigar en nostres arxius barcelonins. Donchs qué fer, ¿renunciar al llibre? ¿Quín pare sacrifica sos fills per mor de no esser perfectes? Los espartans no són de nostre temps. Nostre Deu no 's diu Saturno. D' haber pogut En Grahit no faltarian en son llibre epissodis de la vida d' Eymerich, qual secret guardan los arxius barcelonins, sobre tot aquell quan rompent Eymerich lo desterro se 'n vá á Gerona desafiant l' iracundia de Pere III, qui doná ordre de que l' ofeguessin en lo riu.

Algo ha contat En Grahit de l' actitud dels Concellers de Barcelona que contra Eymerich y Martell demostraren un vigor que un sigle mes tart no tingueren sos successors, quan consentiren á la fanática Isabel, dita la Católica, l' entrada dels negres servidors de Torquemada en Barcelona. Pero hi ha molt més que dir que lo dit per En Grahit, y per varias épocas; y en la qu' ell se refereix ha estat inexacte. Recullim solsament aquesta errada per quant habent nosaltres resumit lo fet en *Las Costumbres Catalanas en tiempo de*

Juan I, de las quals fou benévol censor dit senyor, sembla com si En Grahit no cregués nostra relació. Dirém empero que tal vegada hi ha sols una errata de gramática, puig cambian un «aquella» per una «esta» tot quedaria en son lloch.

Diu En Grahit: «Hallándose Eymerich en Barcelona de vuelta de su último viaje á Aviñon, mandó instruir un proceso inquisitorial contra varios valencianos, y esto añadido á lo que poco antes había pasado en Valencia con la causa contra Sesplanes, produjo tal descontento en aquella Ciudad, que los jurados de la misma acordaron nombrar al *honrado y religioso maestro Jaime Xiva doctor en Santa Teología*, embajador cerca del Papa para pedirle la remoción de Eymerich del cargo de Inquisidor» etc., *pl. 34 y 35*.

Qui nombrá á Xiva embaixador no fou Barcelona sino Valencia: en lo document á que 's refereix En Grahit y qu' es llástima no figuren en sa colecció diplomática, se llegeix: que 'ls Jurats de Valencia—«tramenen a nostre senyor lo Papa, de licencie e benevolencia del senyor Rey, lo amat e religios mestre Jacme de Xiva» etc. Barcelona, que sentia horror per Eymerich, y per lo tal no creyém exacte que en dita época Eymerich residís en Barcelona, accedí en apoyar l' embaixada dels Valencians.

Per cert que si En Grahit hagués tingut á la vista l' acta del dia 8 de Juliol de 1381 hauria tingut un text mes qu' estudiar respecte l' autenticitat de la butlla condenatoria de las obras de Lull.

En la citada acta del Concell de Cent se llegeix després del acort «de fer un braç e un cor» ab Valencia:—«Quan es en la obra den R. Lull, deliberaren que en cascun dels dits casos sia suplicat, que sia sa merçe (el Papa) de manar a algun prelat de aquesta provincia que ell ab alcuns solempnes Mestres en Theologia e Doctors, rego- nega e declar per auctoritat e poder papal, si la dita obra ó los articles per lo dit Mestre Nicolau improvats son estats condepnats justament o injusta.» Aquest text pot servir de comentari á la seva interpretació de la carta del rey Pere de 1377.

¿Qu' en pensem nosaltres de l' autenticitat de la butlla de 1376? ¿Fou inventada per Eymerich? ¿l' obtingué supbreticiament? Los dos cassos en rigor se reduhexen á un, puig si la curia papal destruí la butlla,—puig lo cas es que no s'en trova rastre,—lo mateix te. ¿Era home Eymerich per cometre una superchería? Tractantse de un inquisidor tal pregunta es fins inocenta; per un inquisidor *lo fi no justifica los medis?* Donchs per Eymerich en sa doctrina y en sa fé trobava rahons pera no pararse en barras.

Que per los seus contemporans, que á sos ulls n' era capable no sols ho proba que de lo dit l' acusaren tot seguit, sino que hi ha mes, puig la acusaren de haber traduït de una manera falsa, desleal é inícuca los textos de Lull que *supbreticiament* feu condepnar. ¿Y aquesta acusació qui la porta devant lo Papa?—Sápigues donchs

que d' ella s' en fa veu un home qu' estava per sa ilustració en cas de pronunciar; qui acusa de falsari á Eymerich fou nada menos que lo Rey de Aragó.

Despres de haber Joan dit al Papa que la enveja perseguia la memoria de Lull, li diu qu'en temps de son predecessor Gregori XI (nos trovem á 1 de Juny de 1389) *Frater Nicholaus Eymerici hereris inquisitor, quosdam ex dictis commentis de vulgari cathalano in latinum traxit articulos, quos sua prevaricatione ut facti experientia postmodum demonstravit translato infecit eorum formam et materiam totaliter pervertendo et sic infectos, et a vestra intentione perversos surrepticie introduxit, et eos fecit ut hereticales erroneos in romana curia condepnari, et hiis non contentus eius predicationibus et diversis persuasionibus nititur detrahare libris ipsis.*

Llastima que no poguem reproduhir tot lo document del qu' acabem de treurer las ratllas que van per endevant, per esser molt llarch, puig es en extrem interessant per la vida d' Eymerich. Dirrem sols que Joan demanaba un tribunal competent pera llegir en lo vulgar catalá las obras de Lull, qu' es lo que dos anys mes tart demanaren los Concellers de Barcelona. ¿Perque lo Papa no accedí? ¿Perque lo furios inquisidor no' s prestá á discutir devant d' un tribunal competent y en judici contradictori l' ortodoxia de Lull.

Hauriam desitjat nosaltres qu' En Grahit hagués posat en escena á En Aymerich. Homens com l' Inquisidor necessitan de l' acció per brillar ab tot son resplandor. Eymerich al costat de Pere del *panyalet* son dos homens que 's completan. Pere combatent á Eymerich; lo Rey perseguint al Inquisidor, es tota una revelació, puig nos diu qu' encare no fan societat l' altar y lo trono.—Los pobles aixecanse unánimes contra l' inquisició nos ensenyan que encara no 'ls havia pervertit la corrupció reyal. Eymerich combatent un y altre dia l' independeneia municipal y l' autoritat reyal en nom de la fé y de l' ortodoxia, es lo precursor del sigle xv, es son apostol y son legislador; quant al cap de cent anys surti de nou á campanya, las victorias que no guanyá Eymerich en vida, las guanyará despres de mort ab lo seu *Directorium inquisitorium*.

La segona part del llibre d' En Grahit se divideix en dos capitols molt desiguals.—Lo primer es una llista de las obras de Eymerich. Lo que nosaltres hauriam volgut no es la llista dels titols sino l' estudi dels llibres. En Grahit es home per ferlo; sent entusiasme per son héroe; l' amor del campanar lo domina; ¿per que donchs no alsar un monument á la memoria d' En Eymerich demostrant la superioritat de sa doctrina sobre la luliana?—Nosaltres creyem qu' ho ha passat per alt, per no haver pensat que si fos posible la rehabilitació d' Eymerich aquesta se faria mitgésant sa lluyta ab los lulistas. Quan se combat s' ha d' esser indulgent per los cops: las

lleys de l' esgrima, del desafio, no son las lleys de la batalla. Com batallador Eymerich pot semblar un héroe; com inquisidor fret y fanátich será sempre un home repugnant.

No volem creurer que l' esfors fet per En Grahit pera donar á conèixer lo *Director* l' hagués rendit. En home de las sevas forsas no cap lo cansansi; un xich de repós hauria bastat: si en eixa segona part lo primer capítol estés á la altura del segon, lo que tingués de deficient la part biogràfica hauria tingut una compensació. Entenguís be que totas nostras observacions van encaminadas á fer del llibre d' En Grahit una obra fundamental, puig considerantlo com diria un alemany, com una *Contribució* á la Historia catalana, ó á la historia ó vida d' Eymerich, son llibre es mereixedor de molta estima, puig en ell se dona á conèixer una personalitat que en va buscarian en nostras Historias los que volguessin conèixerlo.

En punt á Historia nosaltres encara la fem á l' antiga. L' historia es lo Rey, per assó, quant lo rey es pacífich y humá com Joan I, los historiadors s' en burlan y murmuran d' ell per quant no 'ls dona materia no guanyant ó perdent batallas ó conquistant reynes. Si entre nosaltres s' escrigués l' historia com cal, sols explicant la lluyta de Joan ab Eymerich s' escriuria un tomo. Gracias donchs á En Grahit esperem que si jamay se torna á fer una historia general de Catalunya se donará á Eymerich la part que li toca, de segü mes important que la donada al Comte A, al cavaller C, y á tants altres coneguts per los aficionats á llibres de cavallerías.

La colecció diplomática se compon de una reproducció de documents ja impresos, que per lo mateix que no son rars no s'havian de reproduhir, y d' un curt número de documents del *Arxiu de la Corona d' Aragó* inédits. Aquesta segona cullita hauria pogut esser mes abundant; puig quant nosaltres, sense buscar, no haguessim trobat res, sempre com intuició creuriam que d' un home tal com Eymerich se n' havia de trovar major rastre. Comprenem las dificultats qu' aquesta segona part oferia á En Grahit; mes lo que dit senyor no nos ha dit es lo qu' ara li aném á preguntar: ¿En l' Arxiu municipal de Gerona no s' hi trova rastre d' Eymerich?

En suma; lo treball del escriptor geroní es digne d' aplauso y d' estudi, y sempre es simpátich qui 's pert per carta de mes. Si En Grahit considera lo seu treball com una primera *Contribució* pagada al seu héroe, nosaltres sentim lo convenciment donadas las sevas condicions de caràcter y d' inteligencia qu' en dia no molt llunyá nos donará sobre Eymerich, sa doctrina, son temps, y sas lluytas per imposar l' Inquisició als Reys y als pobles, un llibre ple d' interessants episodis, de verdaders dramas, y de gran ensenyansa pera los pobles, puig que la lluyta de las ciutats de la Corona d' Aragó contra Eymerich sempre provará que lo mal no es omnipotent sino quant se 'l deixa fer.

S. SANPERE Y MIQUEL.

CONFERENCIA INTERNACIONAL DELS CLUBS ALPINS.—
LOS CLUBS ALPINS Y LAS ASOCIACIONES D' EXCURSIONS.

D. Ramon Arabía y Solanas, president de la *Associació d' excursions catalana*, ha tingut la galanteria de remetrens un folleto, en que en frase galana y bona copia de datos se fa la relació de la conferencia internacional dels clubs alpins y XV junta general del Club alpi suis celebradas á Ginebra.

La *Associació d' excursions catalana* á Juny del present any rebé una atenta carta de invitació del Club alpi suis, y pera correspondre á la mateixa la societat delegá á son president pera que la representés en aquella assamblea de alpinistas en que tants punts se discuti- ren per l' avens de la ciencia.

Arribat lo senyor Arabía á Ginebra fou objecte de las mes finas atencions per part dels socis dels Clubs alpins que veyan en ell al representant d' una societat germana en aspiracions y que tant s' afanya per fer coneixer tot lo bo que 'l nostre pais te en tradicions, bellas artisticas y naturals aixis com per lo progrés en tots los rams del saber humá.

Lo Sr. Arabía, que no be arribá á Ginebra se trasladá al local de la assamblea, fou presentat á la mateixa per Mr. Freundler y saludada sa presentació ab vivas á Espanya y á la Associació que representava, y agraht per aquestas probas de deferencia, nostre amich mostrá son entussiasme per lo Club alpi suis victorejantlo inmedia- tament.

En lo folleto se descriuhen detalladament la conferencia celebra- da, las diferentes ascensions fetas en companyia de altres alpinistas, mostrantse son autor admirador de las bellas naturals de aquell pais privilegiat y alabant la admirable organisació que en tot s' ob- serva. Descriu detalladament lo banquet donat en honor de tots los representants dels clubs que havian assistit á la festa, en lo quin se pronunciaren brindis de germanó per tots los que en sas excursions treballan en profit de las arts y de la ciencia. No faltaren tampoch brindis per los que corresponent á la invitació del club alpi suis ha- vian contribuht ab sa presencia á animar y donar mes importancia á las festas. Pregat per Mr. Freundler, lo Sr. Arabía pronunciá en lo banquet un correcte y erudit discurs que transcriu en lo mentat folleto y que copiaríam en est lloch si espay tinguessen pera ferho.

Molt nos felicitem de que en aquella important junta s' hi vegés nostra literatura representada per lo Sr. Arabía, qui possehint per- fectament diferents idiomas, en las ascensions, brindis y assamblea pogué fer coneixer als alpinistas de tant diferents nacions tot lo bo que enclou Catalunya. Tant de bo que nostras duas societats d' ex- cursions, germanas casi en son pensament de las societats suissas,

puguem un dia invitar á totas las associacions alpinas d' Europa á una festa consemblanta á la que tant pintorescament se troba descrita en lo folleto de que 'ns hem ocupat.

Altra obra *Los Clubs alpins y las Asociaciones d' excursions* nos ha remés lo Sr. Arabía. D' aquesta no 'ns ne podem ocupar, puig aná inserta en diferents números de «La Renaixensa» ab lo mateix títol ab que despres l' ha reimprés son autor. Farem constar no obstant pera satisfacció d' ell y per la nostra propia que la major part de las revistas y periódichs estranjers se n' han ocupat detingudament y en especial «El Comercio de Portugal» que inserta en dos diferents números un bellíssim article firmat per lo Sr. Taxeira Bastos qui tributa á son autor justas frases d' elogi y del que per condensar perfectament la idea que deu guiar á las associacions d' excursions transcriurem los següents párrafos:

«Avuy un individu, pera estar á la altura de la época, necessita d' una munió de coneixements y de nocions científicas que difícilment s' obtenen en lo aislament; per lo contacte constant ab los varis especialistas de tots los rams pot construirse ab mes promptitut una síntesis del estat general de las ciencias y de las arts ó una orientació mental ben determinada. Ara bé: en aqueixos clubs y associacions del mateix ordre es ahont podem més fàcilment posarnos d' acort ab lo sentit del progrés porque en ells nos trobém diariament ab representants de totas las ciencias y las arts.

«Entre los socis residents de l' *Associació d' excursions Catalana* hi ha industrials, comerciants, tipógrafos, artistas, doctors en ciencias, en dret, en medicina, en farmacia, músichs, etc.

«Las Asociaciones en general ocupan un lloch important en lo mon modern, com agents de transformació social; y aqueixas mes que qualsevulla altrás poden esser y son molt útils, per la gran diversitat d' elements que las componen, y per lo objecte de sa formació son veraders agents civilisadors; en sas excursions los membres d' aqueixas societats, al pas que van á investigar y descobrir nous materials pera lo avansament de las ciencias y de las arts, portan també als poblets allunyats dels grans centres lo germen fecundant de las ideas modernas.»

A.

TEATROS

CLARIS, *drama en 3 actes y en vers original de D. CONRAT ROURE.*

VISIBLE y conegut de tothom es lo moviment que, envers la novel·tat y l'independència, se va operant en la marxa, del Teatro catalá. De algun temps fins avuy, assistim á la representació de obras que semblan concebudas ab l'intent determinat de protestar contra la tradició y la rutina y rompre los antics motllos. En la anterior temporada Balaguer y Guimerá los primers, abordaren resoltos las alturas de la tragedia consideradas avans d' ells, inaccessibles; é introduhí Feliu y Codina ab *Cofis y mofis* personatjes de nova procedencia en escena; en la temporada actual igual tendencia á la novel·tat, en los dos dramas *De mort á vida* y lo que á examinarém rápidamente avuy. Riera y Bertran ab lo primer, mostra que pot produhirse una vera y fonda emoció dramática ab senzills y naturals medis, oposats en tot y per tot, á aquells efectes dramátichs contra los que comensaba á aixecarse lo bon gust, cansat de son silenci. *Clarís*, ve á donar solució, molt principalment en son correcte primer acte, á las decantadas dificultats del us de un llenguatge propi, equidistant de lo arcaich y lo vulgar, y porta á nostre repertori un nou género. Plaunos considerar principalment est drama baix semblant aspecte; aixó es, la novel·tat de son estil y de son género.

Plaunos, tant més (sigans permés dirho pera descartarnos de las primeras ideas que se 'ns ocorren), en quant la última obra del senyor Roure no's distingeix ni per los caràcters, ni per un gran interés dramátich. Dels caràcters, esceptuant lo de *segador*, dibuixat ab tochs de mestre, los demás no tenen relleu suficient é incluim en est judici lo carácter del protagonista que, com lo públich, com los

crítichs que nos han precedit, esperabam veure, estatua vivent sobre lo pedestal de sa gloria, y no bondadós y senzill sacerdot-ciutadà posant sos bons oficis al servey de unas ordinarias relacions amorosas. Y al parlar d'aquestas, entrém á parlar de la acció, que casi á ellas queda reduhida, y es poca cosa. Lligadas ab històrichs y molt dramátichs fets, se interposan entre ells y lo desitj que té l'espectador de veurels en la escena; per manera que ó sobran aquelles ó sobran aquestas; ó l'espectacle d'una ciutat en armas es massa gran pera fondo d'un quadro d'amor, ó aquest te prou bellesa é importancia pero no necessitar més fondo que un cel blau y pur. Lo Sr. Roure, no creyentho aixís, los tanca en un sol march y no arriba á posar lo fet particular ab sa grandesa, al nivell del fet general, ni deixa que aquest relegui á lloch secundari la intriga amorosa. Los ha unit pero no 'ls ha combinat.

Mes, dit aixó, torném af primer punt de sortida.

Restará en nostra memoria com una de las més gratas impresions en la representació de obras catalanas, la que 'ns causá tot lo acte primer, part del segon, y algunas escenas del tercer, que subrallarian en lo exemplar imprés, si existís. Era, en efecte, nova del tot, al menys pera nosaltres, la especial galanura y correcció en la manera de dir y dialogar, per boca de personatjes, ni tant alts y llunyans com los de la tragedia ni tant de nostre temps que tot los hi siga permés sens contrast ridícol entre sos plomalls y brodats y son familiar llenguatje. Queda resolta una dificultat. Molts y molts fragments tenen tal elegancia literaria (no compreném entre ells lo declamatori discurs final de Claris), elegancia de tal mena, que hauria de sorpèndrens, si tornant ab la memoria á alguns anys passats, recordéssim qué considerabam possible y qué impossible en la escena catalana. Y lo mateix dihéim del aire general de l'obra. Es ni més ni menos, á nostre entendre, una comedia de *capa y espada* en catalá. ¿Quí hauria cregut sis anys enrera, que sens un ver perill podia intentar-se semblant género? L'ingeni del Sr. Roure l'ha fet acceptable ab una obra de més condicions literarias que dramáticas, es cert, pero que presenta ab vigor nobles sentiments de una época caballeresca sens incorrer en una sola impropietat; que exhibeix procediments may usats en nostre teatro, com la tentativa de rapte. sens causar-nos la menor estranyesa, que demostra especialíssima cultura é intenta alsar fins á ella la dramática catalana. Tal va esser nostra impressió general: de bon grat aplaudírem semblant intenció, realisada magistralment en tot lo primer acte, y en bona part dels restants.

W.

NOVAS

' ESTÁ repartint á nostres subscriptors las *Novas Trajedias* de D. Víctor Balaguer, tomo quart de la BIBLIOTECA DE LA RENAIXENSA, que correspon al quart trimestre d'enguany.

En lloch preferent d'aquest número publiquem lo magnífich discurs que D. Teodor Llorente, president de la *Societat d'aymadors de las glorias de Valencia y son antich reyalme, Lo Rat-Penat*, llegí en sessió solemne de la mateixa al inaugurar los traballs académichs del present any la nit del 8 d'aquest mes. Lo Sr. Llorente que tant gustosament ha accedit al prech de LA RENAIXENSA, en viantnos lo seu treball encara inédit, pot estar convensut de nostre agraphiment, y de la satisfacció que sentim de veurel avuy presidint la institució dels Jochs Florals, á n'ell que ab son exemple tant impulsa á la entussiasta joventut valenciana al cultiu de la literatura patria.

Nostra REVISTA que sense interrupció ve de molts anys oferint premis al certámen dels JOCHS FLORALS, te ofert pera 'l pròxim un objecte d'art al autor de la millor novela de costums del dia, no de llarga extensió, dat que 's tanca 'l plasso 'l primer d'Abril.

S'ha posat en ensaig en lo *Teatro Catalá* la tragedia en quatre actes y en vers de D. Francesch Ubach y Vinyeta, premiada en los últims Jochs Florals, *Joan Blancas*. Hem vist un cróquis de una de las decoracions d'aquesta obra y estém segurs que ha de produhir gran efecte escénich.

En la vetllada que alguns periódichs d'aquesta ciutat donaren al Sr. Cónsol francès en agraphiment á la vehina república per l'interés que pren en socorrer á Murcia, foren molt aplaudits lo discurs en catalá de D. Valentí Almirall y la oda *A la Fransa* de D. Joseph Roca y Roca, dignes abdos treballs, per son valor literari, de la fama de sos autors.

En un elegant volúm ha publicat la *Juventut Catòlica* d'aquesta ciutat las poesías y treballs en prosa que resultaren premiadas en son últim certámen.

Mereix ja avuy tot nostre elogi en aquesta obra la magnífica portada, deguda al intel·ligent dibuixant y arquitecte D. Joseph Vilaseca y Casanovas.

En la flor de sa joventut ha baixat al sepulcre l'entusiasta catalanista D. Enrich Badía, deixant en lo major desconsol á sa família. Nostras lletres han perdut un de sos admiradors, puig cap societat catalanista deixá de contar-lo entre sos socis ni 's publicaba llibre ni revista que no adquirís, pera delectarse ab la seva lectura.

L' *Ateneo Tarraconense de la Clase obrera* ha obert un certámen en honor de Cervantes. Vejis los premis ab que pot contribuir la llengua catalana: *Flor natural* á la mellor poesia d' assumpto lliure; *Corona de plata* á una poesia á las Arts; *Objete d' art* á una llegenda d' assumpto patri; *Espiga de plata daurada* á una poesia de progrés moral; *Escribanía de plata* á una composició dramática en un ó en dos actes y un *Objete d' art* á una composició pictórica. Las obras inéditas y originals deurán remetre's al Ateneo avans del primer del próxim Abril.

S' ha publicat lo Calendari llemosí *Lo Rat-Penat* de Valencia que fa anys ve coleccionant lo distingit escriptor D. Constantí Llobart.

Ab lo títol de *Homenatge á María Inmaculada, Corona poética en l'honor de Pio IX*, D. Jaume Collrell ha publicat en bonica edició un aplech de distingidas poesías, degudas als coneguts poetas senyoras Bell-lloch y Penya y Srs. Amer, Genís, Masferrer (F.), Milá, Nadal, Picó y Verdaguer.

A mes del discurs de D. Teodor Llorente en la festa del *Rat-Penat*, lo secretari de la mateixa, Sr. Reig y Flores, llegí una breu y adecuada memoria dels treballs de la Societat en l' any últim; y poesías lo dit Sr. Reig, *A la mort de ma Mare*, del Sr. Pizcueta; lo senyor Arroyo una oda, *A las Bellas Arts*, lo Sr. Iranzo altra poesia *A las Arts* y finalment unas discretas décimas lo Sr. Thom.

Adornava 'l saló lo retrato de la reyna que ha sigut dels Jochs Florals de Valencia colcat baix dossier en la presidencia, y completavan l' embelliment del local los escuts de nostras provincias y antigas nacionalitats y 'ls noms de nostres passats mes gloriosos.

S' han estrenat últimament la sarsuela en un acte lletra del senyor Colomer y música del Sr. Perez Cabrero *Lo célebre Maneja*, la comedia de mágica del primer *La lámpara maravillosa*, en quatre actes y setze quadros, y lo drama en 3, *Cástich de Deu*, del Sr. Gomila.

Han sortit las duas primeras entregas de l' *Historia del renacimiento literario en Cataluña, Baleares y Valencia*, que publica lo

distingit escriptor y erudit acadèmic D. Francisco M. Tubino. Comprenen aquestas entregas part de l' introducció, y per ellas pot ja deduirse l' excelencia del treball del Sr. Tubino. D' una manera verament transcendental, y ab gran claritat de concepte y forsa de comprensió, s' ocupa l' autor en investigar los orígens y formació política-social de las antigas nacionalitats de llengua catalana, comparantlas ab los de las nacionalitats de llengua castellana, y'n dedueix lluminosas consecuencias que 'l permeten esplicarse alguns dels fets mes principals de nostra historia. L' obra está per altre part presentada ab un luxe verament positiu, y no d' apariència; y per aixó, y porque creyém que las successivas entregas corresponderán á las duas de que 'ns hem ocupat, nos permetém recomenarla á nostres lectors.

En la darrera sessió celebrada per la Real Academia de Bonas Lletres, lo President Sr. Rubió y Ors, llegí un quadro dramátich titolat *Guttemberg*.

La Junta Directiva de l' *Associació Catalanista d' excursions científicas* pera 'l vinent any há sigut elegida del modo següent: D. Joseph d' Argullol, President; D. Jascinto Torres y Reyató, Vice-president; D. Antoni Torrents y Torres, Tresorer; Vocals: don Antoni Aulestia y Pijoan, Sr. Comte de Belloch, D. Antoni Gaudí, D. Antoni Massó, D. Marcell Solano y D. Joseph Rodoreda; don Joaquim Olivó, Secretari primer, y D. Pere Company, secretari segon.

Aquesta Junta pendrá possessió lo 1.er de Janer pròxim, celebrantse lo diumenge següent la solemne sessió inaugural dels treballs de l' Associació.

Se 'ns ha dit que está en ruinas la bonica iglesia románica de Cerverelló que ha quedat abandonada per haverse edificat una enorme iglesia en lo mateix punt. Cridem sobre aixó l' atenció del Ilm. senyor Bisbe d' aquesta Diócesis, que tant s' interessa pera la conservació dels monuments religiosos. També cridém la de la Comissió de Monuments pera que veja lo que hi ha de cert sobre 'l mal estat del claustre é iglesia de S. Cugat del Vallés.

Per Real Ordre han sigut creats á Espanya quatre nous museus arqueològichs que deurán establirse á Sevilla, Oviedo, Valladolid y Barcelona. Al efecte d' organisar lo d' aquesta ciutat ha sigut nomenat lo conegut escriptor, individu del Cos de Bibliotecaris, Arxivers y Anticuaris, D. Antoni Elías de Molins, qui deu ferse càrrech dels objectes reunits per la Comissió provincial de monuments en lo local de la capella de Sta. Agüeta.

Contrasta aquesta resolució del Govern ab la noticia que ha circulat de que anava á portarse á Madrid lo magnífich altar de marbre de la ex-Universitat de Cervera. Si 'l Govern desitja verament que s' establezca y tinga importancia lo museu de Barcelona, deuria evitar lo qu' s' tragués res de Catalunya, ja que si no ha de formarse ab lo que en ella existeix, no sabem veure ab qué podrá aumentarse.

Nosaltres esperém del reconegut zel y amor á Catalunya del senyor Elías de Molins que procurarà que l' altar de Cervera no surta de allí, ó 's traslade al nou Museo de Barcelona que just es que lo de casa á casa 's quede.

A Novedats s' ha estrenat últimament una comedia en un acte, de D. Conrat Colomé, titulada: *L' estiuhet de Sant Martí*.

Entre los varis periódichs que s' han ocupat del tomo darrerament publicat per LA RENAIXENSA, debém mencionar preferentment *La Gaceta de Catalunya*, que 'n publica un molt laudatori article bibliogràfic.

Ultimament lo Sr. Riera y Bertran ha donat una conferencia, sent molt aplaudida, en l' Associació catalanista, sobre 'l *Proteccionisme en literatura*.

En la nit del 14 del present D. Joseph Blanch doná lectura en dita societat dels cuadros tràgichs de D. Víctor Balaguer *Lo Compte de Foix y Raig de Lluna* que per sas moltes bellesas posadas en rellu per lo Sr. Blanch entussiasmaren als oyents.

SUMARI

TEODOR LLORENTE.	Discurs llegit en la Societat valenciana «Lo Rat-Penat» al inaugurar los travalls del present any.. . . .	489
JOSEPH FITER É INGLÉS.. . . .	Biografia de D. Joaquim Gatell y Folch.	496
FELIP BENICI NAVARRO.	Lo llibre dels Jochs Florals de Barcelona en l' any xxi de llur restauració.. . . .	508
	La mort de Pompeyo.. . . .	515
FRANCISCO GRAS.	Desde la Mola.	521
S. SANPERE Y MIQUEL.	Bibliografia.	524
A.	Bibliografia.	529
W.. . . .	Teatros.. . . .	531
	Novas.	533

LA HISENDA DELS CATALANS

(RECORTS DE MÚRCIA)

B aquest nom es coneguda la explotació rural, que uns fills de Molins de Rey posseheixen allà. Mon objecte, al parlar de la finca dels Srs. Roca germans, baix quina rahó social corra sa explotació, no es altre que 'l de donarne una lleugeríssima ressenya als lectors de «La Renaixensa» y una petita mostra del aprecí, que 'ns mereixen nostres germans de Catalunya, qu' en llunyanas terras s'afanyan per' afegirlhi un titol mes, en la activitat, que li es proverbial y com senzilla però eterna recordansa del agraïment demostrat per ells, en ocasió d' anar á prestar aussili á las víctimas del ayguat, qu' excitá la caritat universal.

Catalunya plegada que s' associá, desde 'ls primers moments, al dol que cubria aquellas apartadas comarcas, anegadas pe 'l desbordament d' una massa d' aygua, de

cual recort los vells no oviravan la fetxa; no podia menos que ferse sensible á la catástrofe de nostras provincias germanas y per aixó la comtal ciutat aná en son aussili: d' una de quals comissions benfactoras tingué l' inmerescuda honra de formarne part, qui escriu aquestas ratllas.

No vos creguéu m' obligui res d' aixó á dirvos quatre cosas respecte de mon propósit; ni tampoch la bona acullida, en just agraument del hostatje que 'ns prodigaren dits senyors, puig que la recompensa seria nula, devant dels que molt fan pera no desdir en res dels demés fills de la terra, qu' á tan alt lloch han col·locat lo nom de la patria en aquellas encontradas.

Sempre que lluny de casa 's trova qui enrahona nostra parla, sembla que ja no li ha de faltar res, y tal vegada aixó fou lo que motivá en gran part ó en tota ella, no tan sols lo criteri que dominá en nostras apreciacions, si que també 'l major ó menor acert qu' obtinguerem en la manera d' obrar. Com que precisament en los llochs ahont fixarem nostra atenció, per esser los mes pobres y abandonats y per consegüent mes malaltissos, está enclavada «L' hisenda dels Catalans»; d' ella volem parlarvos, encara que no siga mes que per damunt. Dista poch mes d' una llegua de la ciutat; y á una regular distancia d' ella, ja 's coneix, desde la carretera estant, que la intel·ligencia humana hi juga un gran paper y sobre tot que la má del home expert hi treballa molt sovint, pera perfeccionar los conreus allí establerts, fa mes de vint anys en aquesta banda. Tot está bé; no hi ha res supérfluo, y sens esser rebuscat, hi campejan l' utilitat y 'l bon gust per tot arreu. Lo cultiu principal, son los arbres fruyters; entre quinas produccions s' hi contan las vermellencas magranas de primera classe, las aromáticas taronjas mandarinas y las odoríferas, usualment conegudas per son matís groguench que encisa nostra vista y cual suau perfum captiva nostre esperit. Los caminals están tancats pe 'ls ceps emparrats en espatllera ab estacas y fil·ferro y tot vorejant los fan de fita las moreras, ab quals fullas s' alimentan los cuchs de seda, una de las millors cullitas ab que conta l'

hisenda y quina cria es digne de ser visitada pe 'l mes exigent en aquest ram. Allá no 's ven cap drap de llevar que no siga examinada ab la munió de microscopis solars que conta la casa; picant en un morter ab aygua destil·lada ó de pluja, la papallona-mare qu' á son temps depositá 'ls ous y posant una gota en lo porta-objectes per' analizar si pateix ó no la *pebrina* ó algun altre de las moltas malalties encomanadissas que tan sovint delman las andanas ó canyissos, si al vendre y comprar la llevar no 's té cuydado de saberho avants. D' aquesta manera 's pot donar assegurada; lo que además de perfeccionar las rassas, produheix una justa recompensa al criador y al culliter, que d' altre modo s' exposaria á una pérdua, sino total, en moltas ocasions, á lo menos, sempre molt digne de tenirse en compte: lo que fa gosar merescuda fama á aquest producte de la casa Roca germans de Múrcia. Además, aixó permet poder facilitar la llevar als pobres, sense tenir que desembossar cap diner y tan sols donant part de seda en capells, dels que 's produheixen ab la mateixa, que dits Srs. facilitan á molta gent menesterosa; prestant d' aquesta manera, un gran servey á la humanitat y á la agricultura del país, que no deixa d' aprendre un bon exemple. No hi faltan tampoch, pe 'ls voltants de la casa, grupos de la típica palmera qu' ab sos rahims de datils, tan caracteriza aquellas regions.

Al veure qu', al costat d' aixó, encara hi han terrenos salats é incults, cual conreu allunyaria las febrosas malalties d' aquells pobres pagesos, que ningú 's recorda d' ells, y contemplar la explotació qu' 'ns ocupa, no deixaréu de conèixer la importancia de la cosa, sens exclamar: *benhaja la llum de la civilització*, qu' ha anat á difundirse sobre aquella munió de *tahullas* (1), que tant podrian donar al Erari públich necessitós de grans sumas, pera 'l desentrotillo y mellora de la mare-terra.

Además, dits Srs. han donat á conèixer allá una porció

1 *Tahulla* es la mida agraria del país. Cada 9, componen 1 hectárea aproximadament.

d' eynas agrícolas perfeccionadas, de las que 's fabrican á Catalunya, tals com: bójits ó cinias, aradas, bombas de trafech pe 'l vi, introduhint senzillas, però molt útils modificacions en algunas d' ellas, especialment en las últimas en quinas se necessitava sempre una regular cantitat de vi en lo fons pera que funcionessin bé; cual cantitat algunas vegadas tenia que llensarse per la exposició de que no 's tes malbé. Aquesta millora consisteix en posar un doble fons á la alsada del cos de bomba, que va clavat á plom dins lo portadora ó receptácul, desde hont se xucla pera passarlo d' una bota al altre, ab l' objecte de que la cantitat pera cebar lo cos de la bomba siga la menor posible; lo que 's logra per medi d' un cilindro de planxa de petit diámetro, que l' enrotlla, soldat al doble fons, que no mes ocupa la meytat de la boca del receptácul.

Cal fer constar també, qu' allí no hi faltan *pous artesiens*, qu' ab sos raigs d' aygua com la cuixa, provinents d' uns 36 pams de fondaria, brollan á la cara de la terra y cual barboteig puja moltes vegadas, pedras del diámetro del forat, lo que vos indica la forsa ab qu' eixirá la columna d' aygua, que fecundisa aquella hisenda.

Tampoch deixá de cridarnos la atenció, l' espayós seller, per la cantitat y calitat de sos vins y especialment los *condensats*, que 'ls Srs. Roca elaboran tan bé, qu' en moltes ocasions nos creyam transportats á Jerez y per lo poch comú qu' es trovar agricultors que dominin al vi en sos diferents estats. L' anàlisis que practicarem tot dinant, nos doná per resultat en un d' ells, mes de un 15 per 100 d' esperit ó alcohol, ab l' alambich de Mr. Salleron. Fins á la fetxa, y aixó era al comensament d' aquet mes, y encara que la riuada del 15 d' Octubre, quin capritxós ayguat produhí en aquella dependencia un *totum revolutum*, no poguerem trovar botas cap-trencadas, ni molt menos agres, cosa tan estranya, que sols se pot deduhir de la bondat dels caldos que contenen ó de lo ben treballats qu' están. Aquet dato y lo de qu' algun *Champanyista catalá* ó fabricant de vins escumosos se servia

de vi d' aquell seller per' elaborarlos, nos acabá de convencer en nostras asseveracions.

La cria de porchs, es un dels altres rams de la industria rural á que 's dedica la casa y per cert debém consignar que tinguerem ocasió de saber los destrossos causats per la riuada que se 'n emportá una gran porció de grassos á punt de vendre y ocasioná desperfectes de consideració en los coberts destinats á encorrallarlos, y en las demás cuadras de bestiar ó corrals de viram, que se 'n perdé molta, perque tot aná á terra ab la impetuositat d' una corrent, que no doná temps á la gent pera redossarse á casa, tinguent que refugiar-se per espay de 36 horas mortals, damunt d' una morera al peu de la casa, desde hont los veyan menejar los llabis, sens que poguessin entendre l' articulació de las paraulas. Tal era la forsa del aygua, que s' emportá unas quantas passas avall las portas d' un barri, qu' á demás d' estar obertas, tenian quatre dits de gruxa y aixó que tot era obra-mestre, puig que si no hagués sigut aixís, no 'n quedaria ni rastre.

Avants d' acabar, no vull deixar de consignar, que si alguna cosa hem fet de bó ó que puga fer lluhir á la Comissió de la Prempsa unida y Estudiants de Barcelona á ells ho debém, que son tan coneixedors del pays y que tan bona reputació gosan.

No vos penséu, que tot aixó haja deixat de costar á dits Srs. bastants capitals, ni tampoch moltes horas de vetlla privántlosi 'l son. Puig, que com diu l' adagi catalá, *cada terra, fa sa guerra*, sofriren en son comens pérduas d' alguna consideració, com succeheix sempre al tractarse d' introduhir los avensos en una finca agrícola: per cual motiu, en moltes ocasions deixan d' explotarse, seguint la rutina, per alló de, *Terra que vas, usansa que troves*.

¡Quantas onsas soterradas y quants capitals morts podrian emplearse en la primera de las industrias, seguint l' exemple d' aquets catalans!

FRANCISCO X. TOBELL Y ARGIIA.

FRAGA

(AL SR. D. M. O. Y FAMILIA).

* * *

PARLARÉ d' uns tres anys enredera, quan, en una xafagosa tarde del mes d' Agost me dirigia muntat en un mal carro ab honors de tartrana, gracias al toldo óvela que lo cubria, envers la ciutat qual nom me serveix de títol: ja en lo mateix dia me n' habia portat una bona mica de cansament ab lo trajecte qu' en carril recorreguí desd' aquesta ma populosa ciutat á la antigua capital dels Ilergetas, per quin motiu, á pesar de la bona carretera reyal (1) qu' uneix las dos mentadas poblacions troví lo camí extremadament llarch é insoportable, á lo qual no deixáren de contribuirhi, per una banda la forçada posició que deguí guardar en lo carro, per haberhi lo tartraner enquibit mes cossos humans dels que bonament hi cabian; per l' altre lo venirme l' sol de cara méntres tingué á bé passejarse per l' horizó; y per últim á la mala treta que, al anar á reclamar l' asiento que me habia prés una agrada bilíssima familia fraguense, me jugaren uns quants aragonesos dels de calsa curta y mocador ab nús al cap, oferint-me, en substitució del que se m' negava, lo fons de la

baca, com á únich lloch destinable al qui anava per vegada primera á visitar llur ciutat. Però com no hi ha un mal y ménos cap viatge que duri cent anys, termená felisment ma monótana expedicio, primera vegada en que he deixat de respirar los dolços aires de ma terra natal, fent parada á un tir de pedra de la casa de mos caríssims amichs als qui no agraphiré may prou la amabilitat y distinció ab que m' reberen y las atencions de que m' feren objecte durant mon curt estatge en aquella població, algunas de quinas particularitats y típicas costums intento descriurer sense pera aixó anar á buscar pergamins dels que sóch (ho confeso ingénuament) poch aficionat, ni á regirar llibres para veurer de quins temps poden prevenir ó deixar de prevenir las mateixas, ja que la época no altera llurs characters especials y remarcables.

Lo que llavoras vaig recullir ú observar (que fôu escassissim donat mon estat d' ánima batut encara per una no molt llunyana malaltia, y lo que me s' ha contat després per personas de mon cor volgudas es lo que presento avuy als lectors de *La Renaixensa*, mes com á via de distracció y passa-temps (que bé s' necessitan abduas cosas ja que altres assumptos graves á tots mes ó ménos nos preocupan) que no com á treball científich ó d' estudi ja que, no sent ma ploma prou apte pera lo últim, massa lograré d' ella si obtinch que entretingui y recrei una miqueta ab lo primer.

Qué tal ¿es bonica Fraga?—preguntava jo á mos companys de viatge entre los qui hi habia un *tio Pedro*, aragonés, que valia per dos... tanta era sa gruixaria—¡ay senyoret ¿no hi ha estat may?—me digué una bona dóna ab tó llastimós.—No per cert,—vaig contestarli.—Doncas créguim que s' hi anyorará...—afirmá ella, méntres ab tó sech y veu rónca murmurejava lo corpulent don Pedro:—Los jóvens no s' anyoran enlloch, *eh seño-*

rito?—;Debades! diguí jo entre dents, no atrevintme á contrariarlo del tot.—Regná un moment de silenci: treguí la petaca, convidant á tots los companys de tartrana (escepció feta d' aquella dóna, única representant de son sexe) y 'ns posárem á fumar ab aquella parsimónia pròpia de tot fumador que busca en lo cigarro una distracció.

La conversa seguía á intervalos y pesadament tractant de moltes cosas sobre tot de la última guerra civil qu' havia flagellat á nostra desgraciada patria quan se m' ocorregué fer la següent pregunta:—¿Cóm no passa lo ferro-carril per Fraga?...—Jo li esplicaré ab pocas paraulas,—me contestá un ab vivesa y ab cert aire d' ilustració—perqué no l' volgueren...—¿Qué... com ha dit?—Vaig insistir tement haberho mal entés.—Sí, home,—continuá aquell,—quan l' ingenier féu lo trassat de la via, no tant pera afavorir á la població com pera las mellors condicions d' aquella, senyalá á Fraga en lo *plano*; mes en quant ho sapigueren uns quants ricatxos, amos tots d' antichs y freqüentats hostals, s' hi oposaren ab extremat empenyo fins á recórrer al govern pera que no ho aprobés, apoyant llur petició en que los hostals eran un element de riquesa del qual se n' veurian privats tan prompte com lo carril los arribés allí.—¿Aixís obraren?—Ni més ni ménos,—contestá mon interlocutor.—¿Peró, no pensaren que ab aixó perdian bous y esquellas?—vaig exclamar jo, no poguentme convencer de la certitut del fet.—*Esto no es veritat, señorito*—diguéme el tio Pedro.—¿Qué no es veritat, *tío*, quan V. era un dels que mellor hostel tenia en aquella fetxa?—replicá l' altre esclafint una fresca rialla.—Lo *tío*, ab gran dissimulo, li doná un fort pessich pera esbravarse y esquivant la conversa se posá á dormir al poch rato.

Desde aquell moment creguí anar á visitar un poble del segle ix ó x trasplantat al nostre per una raresa.

Per fí termená mon viatge: ¡ja era hora! puix te-

nia tullits los óssos y magullats los membres de tant anar ab una mateixa y forçada posició per l' espay d' unas sis horas (2): qui escorregué son bulto sense dirme paraula, qui se despedí de mí oferintme sa casa y sa persona, al baixar del célebre carro cual recort guardaré mentres visca, si Déu me conserva la memòria: era ja ben fósch; no coneixia lo terreno y per més desgracia, los del cotxe, que 'ns havia portat més de dúas horas de ventatje, avisaren á mos amichs que no arrivava aquella nit l' hoste qu' esperavan de Barcelona. Al trovarme per un moment aislat y sol, un núvol de tristesa s' apoderá de mí: comprenguí llavors l' amarch que déu ésser lo desterro y sentí l' anyorament. Passá un instant y vingué una nena, bonicoya com un ángel á preguntarme en castellá: ¿es vosté lo senyoret Pepe?—Sí, tal, vaig contestarli, afexint desseguida.—¿Cóm te dius?...—Enriqueta, m' respongué.—Al sentir aquest nóm torná l' alegría á mon cor: l' ángel de l' amistat me donava la benvinguda.

* * *

No m' detindré en descriurer la familia que m' rebia per hoste: sols faré constar que desde lo senyor, home honradíssim y d' una bondat ilimitada, al més petit nèt d' éll, criatura graciosa en extrém, saben compendre y encara més excercitar la hospitalitat, tal com la comprenen y excercitan los cors nobles y generosos. ¡No en va corra per llurs venas, la noble sang aragonesa!

* * *

Al sentdemá, mon primer desitj fôu lo de visitar la població, y aixís ho fíu en companyía de mon amich *Pepe*. Res té de particular la ciutat, fora d' ésser una especie d' anacronisme en ple segle XIX: carrers estrets, tortuosos, formant costas y empedrats (los que ho són) ab los palets del riu Cinca, constant galanteixedor d' una rústica bellesa

indiferent á sos dolços murmulls: casas negres, apinyadas y ficadas las unas sobre ó dintre de las altres: absoluta carencia de policia urbana; quietut y silenci propi de poblacions merament agrícoles: llóch de repós pera qui fuig dels combats de la vida: desterro interminable pera qui anhela las lluitas del progrés y la inteligencia. Tal es Fraga. Cap edifici particular ni públich crida l'atenció del viandant: la mateixa esglesia, bastant gran y espayosa, ab tot y ser gòtica dels últims de la primera época, res té de notable, exceptuat un frondós pí nascut á una banda de la porta d'entrada, com si ab sos brassos volgués ocultar als curiosos las esquerdas y esboranchs del campanar, d'estructura románica, si no recordo equivocadament. Ni un arbre, ni una font, (3) ni l' més petit adorno abelleix la ciutat qu' á pesar de tot podria tindre una magnífica y grandiosa plassa en lo que s' anomena lo «Cigonyer» y 'ls «Obra-dors» úninchs llochs d' ella que donan idea de qu' allí ha arriuat una espurna del progrés dels segles, y que si hi hagués empenyo podrian convertirlos en punt pera 'l esbarjo y soiatz de sos moradors. Aixís ho comprenia mon amich qui més d' una vegada procurá ferme agradosa una cosa que sens' éll hauria me semblat desagradable, esplicantme las causas d' aquell atrás ó quietisme en lo camí de la civilisació.

* * *

No t' admiris lo que veus—me deya *Pepe* tot caminant á la mida de mon pas insegur y pesat—perqué aquí no se coneix la clase mitja, nervi de las modernas societats: tots som ó senyors ó *llauradors*, los qui portan á n' aquells una especie d' odi y animositat que no poden dissimular moltes vegadas, per més que sempre, quan los hi demanen un servey, los hi fan desseguida ab la major bona voluntat. Aquesta separació radical de clases, fa que no hi puga haber relacions amistosas, ni molt mènors de familia entre los uns y 'ls altres y que, en conseqüencia los inte-

ressos dels primers sigan contraris casi sempre, y enemichs moltes vegadàs de los dels segons y al revés; y al mateix temps que los llauradors se vegin dominats casi en absolut per los rics pertanyents á llur classe, puix d'aquestos son las terras que conrean y á n' aquestos dehuen recórrer quan se vehuen escasejats de numerari pera trovarne, lo que los obliga á empenyar sas hortas y camps que deixan d'esser seus á la tornada d'alguns anys per lo crescutíssims interessos que los hi cobran. Aixís es—continua—va mon bon amich—que veurás aquí gent molt pobre, en lo sentit de portar una vida escarrassada y miserable, y gent molt rica si bé sense ostentació ni lucso.—¿Y se coneix fàcilment la diferencia—preguntava jo á mon amable Cicerone—que hi ha entre vosaltres, los senyors y los *llauradors* ó *pagessos*?—Marcadíssima,—m' digué:—la notarás en lo vestir, en lo parlar y en las costums, puix tot quan vegis d'original, de típich ó d'estrany, pòts casi assegurar qu' es propi de la classe llauradora: nosaltres, ja ho haurás pogut notar, vestim á la moda, si bé no á la del últim figurí; compreném lo qu' es la societat y nos subjectém á sas lleys, á sas regles y fins á sos capritxos: élls conservan los trajos de la mes vella antigor; per lo mateix que son explotats, fugen de la companyía d'un' altre que no siga un son igual, y parlan lo catalá ab moltes corrup-telas castellanases, quin idioma entenen;—Jo t' prometo—me deya Pepe—méntres entravam á casa de retorn del nostre passeig—ferte veurer y coneixer lo mes típich d'aquest poble pera que pugas judicarlo tú mateix.

...

Vaig regraciarli sa perferta, al temps qu' entravam en la sala principal de la casa, ahont troví numerosas visitas que m' esperavan pera conéixerme y donarme la benvinguda. Tothom se mostrá molt amable, habentme invitat ab insistencia al ball que tendria lloch al Casino en la nit mateixa: vaig oferir anarhi pera correspondrer á la galant

invitació y ferme concepte de si las bellas que contenia Fraga en la clase senyora, corresponian á las de la llauradora, puix entre aquestas n' hi ha de guapíssimas, molt salerosas y aptes pera fer tentar á un ménos jove que jo en mitja centuria.

¿T' han estranyat aquellas visitas?—me deya Pepe, méntres passavam lo pont (4) de fusta mitj destrossat per una avinguda del Cinca en época no molt llunyana.—Sí, per cert; puix no sé perquè me las han fetas quan no tenia l' honor de coneixer á cap d' aquells senyors.—Es costum nostra,—me replicá éll—de modo que quan sabém qu' en casa d' un amich (y aquí ho sóm tots) tenen un foraster(5) aném á visitar-lo desseguida pera oferirli lo poch que podem y valém á fí de que li siga mes agradosa la estada en aquesta terra, tan poch atractívola per sí mateixa.—M' agrada aixó per ésser una galantería tan poch seguida com digne de tota estima—vaig contestarli,—méntres acabavam de passar lo riu, ab lo que vaig poguer contemplar un panorama del tot nóu y pintoresch en extrém.

A l' esquerra del riu, Fraga mitj tapada per turonets de negrencas rocas y argilencas terra presentava un colp de vista sombriu y melancólich; á la dreta, estenentse la dilatada horta exuberant de verdor y de vida; al mitj, lo Cinca corrent majestuós y placevol, com nén mimat que s' arrepen-teix de las malifetas del dia anterior: estés sobre d' ell, lo pont de fusta mitj decantat y mitj destrossat: mes lluny, una barca passant los carros que de l' horta venian plens de fruita á l' altra banda del riu (6); al cim un cel tranquil, seré y blavísim; y al horizó, lo sol anantsen cap á la posta. Llauradors plegant del camp: donas ó llauradoras portant damunt llur cap, aixerit y lliure de tot envoltori, mes pes que no duria un ruch damunt sa esquena: criaturas corrent d' assí d' allá tal-lerejant son cant únich, inalterable, etern (7) la jota aragonesa qu' algun altre ana-

va puntejant en sa companyona inseparable; la guitarra: varietat de colors, exuberancia de vida; canturias interminables; un cap-vespre superb; aixó es lo que contemplavan mos ulls mentres mos pulmons s' afanyavan en respirar aquell aire sá y fresquivol, dolç missatger de la nit que porta lo repós pera l' home y la terra, cansats l' un de treballar, l' altre d' esser treballada tot lo dia.

. . .

Un—*buenas noches, tío Pepe*—dels dos nens, que vingueren á buscarme ans d' anarsen al llit,—tractament familiar que donan á tot hoste las criaturetas ó nens de las casas de senyors—m' anunciá la proximitat d' la hora del ball.—Sopárem alegrement tots los de la casa; y finit aquest important acte pera la conservació de la vida, nos dirigirem al Casino.

. . .

En lo saló d' aquest, cuadrilong de regulars dimensions y sensillament adornat. hi habia acullida una galant reunió: al entrar, restí sorprés veent tanta elegancia y bellesa aplegadas, puix ni una ni altre cosa esperava trovar en aquell lloch en tant alt grau.

Pepe se cuidá de presentarme á las principals senyoretas de la població. Al poch rato puntejá lo piano (8) una polka quinas notas tenen sempre lo privilegi d' atreurem y ferme decantar una mica á las aficions de Terpsícore, per lo que aní á buscarme una agraciada moreneta. Al termenarla diguéme Pepe: ¿vols refrescar?—¡Bé ho necesito!—Anárem al café y me serviren caldo.—¿Aixó refresca?... preguntí jo, tan sorprés com qui veu visions.—Ab rigor, no; però alimenta y dona forças; nosaltres ho fem aixís sempre que tenim ball; enlloch de begudas qu' espatlan la salut y debilitan lo ventrell, doném ordre de que 'ns tingan arreglat un succulent caldo de gallina. No deixí

de trovar rahonable aquesta costum ó moda y vaig alabarla després qu' una bona tassa d' aquell refrigerant me féu recobrar l' ánim perdut ó decandit pe' l' ball. Tornarem al saló al temps que se ballava la *Virginia* ball antich que vaig trovar monótono é interminable, y en el que vullas que no, m' hi feren péndrer part. Acabat aquest, nos retirárem en Pepe y jo, comunicantnos amigablement las diferentes impresions que nos causáren nostras respectivas balladoras.

. . .

Una boda! una boda! cridavan varias criaturas méntres acabava de vestirme y arreglar-me para eixir de mon cuarto; atret no tant per los crits aquells com pera véurer lo que tingués d' original un consemblant fet, vaig atansar-me al balcó. No s' féu esperar gayre la comitiva que venia del carrer major. Obrian la marxa los nomenats *acompanyants* en nombre de tres ó quatre vestits de festa y portant quiscú sombrero calanyés adornat ab amplas cintas de colors vistosos y llampants, tocant bandurrias y guitarras totas enflocadas y guarnidas y cantant *jotas* alusivas la major part als nuvis y sobre tot á la bellesa de la donzella que venia d' ésser posada al dolcíssim jóu del matrimoni: seguian després aquestos, formant una parella encisadora, éll per lo colrat de son rostre, lo fornit de son cos y lo marcial de son aire; ella per sa bellesa extrema-da, sa blancura d' alabastre y sa juvenesa casi infantil puig ab prou feynas entraria en lo dia de sas esposallas en la graciosa edat dels 12 anys: venian després los parents y convidats, anant primer los hòmens y després las dónas, aquells ab sombreros d' amplas alas, gran capa color de pansa, calsa curta cenyida un xich mes avall del jonoll, calcetins blanchs y sabata negre: aquestas ab sos pentinats enredera y lo monyo qu' en dihuen de pica-porta, d' una complicadíssima trena, ab llurs cotillas de seda per damunt de la qual íxlashi un xich la blanca ca-

misa arremangada en los brassos, los envirolats mocadors de trenat sarrell al coll, las faldillas curtas y estufadas, las pantorrillas núas (10), y lo peu en sabatetas negras empresonat.—Passada que fôu l' alegre y venturosa comitiva quan ressonavan encara las canturias y tocatas, vingué mon amich ab el qui vaig enterarme de lo que m' mancava sapiguer sobre las bodas, una de las quals acabava de presenciar. Entrárem adins y ell s' apresurá á satisfer mos desitjos d' aquesta manera:

. . .

Quan arriba—comensá Pepe—lo dia senyalat pera la boda, van los *acompanyants*, parents sempre prócsims de l' una y l' altre banda, á buscar las dónas casadas y homens convidats ab tots los qui se dirigeixen á la esglesia seguint á la donzelleta qui va endevant en mitj de dos préberes, ó de son pare y un prébere: un colp allí se fá l' acostumada y sagrada cerimonia, habenthi ademés el que per *arras* portan los promesos una coca (11) cada hú, plena de llassets y cintas, y que los hi posan al coll una blanca tovallola en representació del jòu á que un y altre se subjectan. Un colp casats, ixen de la esglesia en lo modo com los has vist ara, y aixís van los *acompanyants* á buscar las donzellas convidadas, puig has de sapiguer que no n' va cap al solemne acte desús dit. Reunits tots,—prosseguí—recorren la població tocant y cantant sempre fins á l' hora de dinar que té lloch á casa de la nóvia y en el que s' acostuma á gastar una barbaritat, puix pera l' caldo sol, hi ha qui mata 60 y 70 gallinas aquell dia. Termenat lo dinar, al qual segueix la natural gatzara y bulliciós xivarri, tornan á eixir de la casa y, passejant per la població, van á casa del nuvi ahont lo deixan en santa y desitjada pau en companyia de la que es'ja sa mitja taronja.

. . .

Si m' complasqué ó no la explicació de mon amich, po-

drás judicarho tú mateix oh lector, ab l' impressió que t' haurá causat sa lectura á pesar d' esser tan pobrement descrita; y mes te complauria si com á mí m' succeí, poguessis escoltar una *jota* del célebre, en Fraga, Calucho, el qui á mes de tindrer una magnífica veu y de cantar ab molt gust, improvisa las seguidillas en mes nombre, que no conta diners en un matí lo mateix caixer del Banch. Però á fi de que pugas quan ménos coneixer n' una, te transcrich com á mostra la següent:

(12) Piensan los enàmorados,
 Piensan y no piensan bien,
 Piensan que nadie los mira
 Y todo el mundo los ve.

. . .

'L enterro, prop del bateig,
 «—Prop del istiu la tardor;»

diu lo popular é inspirat Pitarra en una de sas mellors obras dramáticas (13); y cito aquestos versos, perquè precisament després d' haber descrit las costums pròpies de las bodas, m' acut tractar de las que se segueixen quan mor algú, sia senyor ó llaurador; home ó dóna.

Las campanas de la parróquia brandan planyívolment: ressonan tristes pe 'ls àmbits de la ciutat y llurs pesarosas batalladas fereixen invisibles lo cor de tota una familia qu' ha vist pérdrer un de sos individus. Méntres ellas s' afanyan en cumplir sa dolorosa tasca, ¡adéu! d' eterna despedida á n' aquell que l' món deixá, dirigeix; arriuan á la casa mortuoria, tot murmurant plegarias, los capellans precedits de la créu y escolanets per' acompanyar al sagrat lloch del repós las míseras despullas del difunt. Lo cementiri se trova fora ciutat, després d' haber pujat una costa regular, monótona y trista puig no s' veu ni la població, ni l' riu, ni un conreu, ni una arbreda, per haber sigut arrassats tots los boscos de las montanyas circunvehi-

nas alguns anys enredera y quedat descuidada en absolut llur replantació. (14).

Per aqueix camí, solitari y trist, fa via la endolada comitiva.—Obra lo pas la créu,—aquest mistich signe de nostra redenció que nos acull al náixer y nos acompanya fins després de morts,—segueixen los escolanets y capellans entonant funerarias salmodias; y á n' aquestos lo cos del difunt vestit ab negre vesta (10) ficat en una caixa des tapada, qu' á pes de brassos la portan sis congregants ab tanda ab los demés cofreres, venen després los de la familia y amichs precedint los hòmens á las dónas, presidint lo dol un prébere, y plorant aquestas ab grans crits y exclamacions que de tan dolorosas sembla que volen partir las pedras.

Aixís arriuan al cementiri ahont duran los planys y queixas fins y á tant qu' al cos del difunt lo colga la sagrada terra. Un *requiescat in pace* entonat ab veu solemne, dóna terme á aquest acte que fa véurer al home lo qu' es y quan prompte acavan totas sas grandesas, tot son orull, tot son saber, tots sos dolors y afanys.

¿Parlaré ara d' alguna altre cosa, la célebre massa, per exemple? no te vull cansar mes lector, puix si bé hi ha certas costums antigas en aqueix poble, com lo de conservar lo rosari de l' aurora, costums més ó ménos usadas encara en altres punts de Espanya y de Catalunya; diferencias en lo parlar, en lo guisar, en lo vestir, etc., etc., no es ja merament especial de Fraga sinó que es general al Aragó ahont, per desgracia, s' oblida mes y mes cada dia la germandó qu' en altres temps ab los catalans los habia unit pera bé seu, alegría nostra y preponderancia de tots. Ab tot, no vull deixar passar per alt lo de que en la clase senyora s' ha infiltrat, á mon pensar desastrosament, la moda francesa de dir *tu* los fills als pares, cosa que moltas vegadas posa en lo cas de no sapiguer si los qui en-

rahonan són amichs entre los qui se permet qualsevol paraulada, ó bé individus als qui separar deuria lo natural respecte del inferior al superior, del sér que déu la vida á n' aquell que li ha donada.

...

Sols t' encomanaré, lector, pera acabar, que si un dia vas á Aragó, los hi digas qu' aquí en Catalunya recordém sempre ab molt gust l' hostatge franch y generós qu' ells dispensan; y que sempre qu' un aragonés vulla vindrer á sentarse en nostra taula, trovará en ella no la del amich, sinó la payral d' antichs temps: la de son germá.

JOSEPH M.ª VALLS Y VICENS.

Novembre de 1879

NOTAS

(1) La de Barcelona á Madrid.

(2) Distancia que hi ha de Lleyda á Fraga seguint l' adamunt dita carretera, magníficament conservada en aquella fetxa.

(3) No sols no hi ha cap font pública sinó que no se 'n troba una sola en tota la població que s' veu obligada á baixar al riu á buscar l' aygua necesaria pera l' consúm de cada casa.

(4) Méntres escribiam aquest article, habém llegit en la «Publicidad» (del 2 del corrent) copiantho de «El Diario de Huesca,» que l' referit pont habia sigut arrastrat per la gran é impetuosa corrent del Cinca.

(5) Aquesta costum sols la observan quan l' hoste es també de la clase *senyora*, qu' ells ne dihen, degut á la referida separació de clases qu' en Fraga existeixen.

(6) L' horta, com diém en lo text, es abundantíssima en tota mena de fruita, sobre tot en figas, conegudas com las mellors per tot lo món y que són la principal riquesa d' aquell país, judicantse llur cullita ab las que s' exportan en més de 30,000 ds. cad' any; oli, blat, cánam y tardaneries com monjetas, blat de moro, etc.

(7) Uso aquesta paraula porque m' sembla la mes pròpia pera denotar qu' á tota hora, fins en las mes altas de la nit, y en tot temps no se sent altre cançó ni altre tonada qu' aquellas.

(8) En la ciutat no hi ha orquesta y á escepció feta del piano en la clase

senyora, no se usan, ni s' coneixen qu' es mes, entre l' poble altres instruments que la bandurria y la guitarra.

(9) Entre los llauradors ó pagesos es costum arreladíssima la de casarse jóves, sobre tot las noyas qu' en la majoria dels casos dehuen esperar tindre la edat nubil pera efectuarho; aixís es que si als 14 ó 15 anys no han contret matrimoni se las considera ja envellidas ó ab algun defecte. En la clase alta no succeix tant, però també ho tenen en molta consideració.

(10) Sols al hivern usen mitjas y encara las gastan d' estamp finissim de color de carn.

(11) En alguns punts de Catalunya se portan dos panets que se 'ls nomena «*l pá d' ànsias*».

(12) Fòra interminable si volgués continuar aquí las innumerables seguidillas que' allí cantan la major part dedicadas á la Verge del Pilar, y que venen á dir en substancia lo d' aquesta: Zaragoza es un rosal—que ha nacido en Aragon—y la Virgen del Pilar—es su capullo mejor.

(13) Lo Rector de Vallfogona.

(14) Aquesta indiferencia pera lo conrréu de la terra de bosch, prové per una banda del encarinyament dels pagesos ab l' horta y per l' altre del molt terme que té Fraga, puix arriba á unas 17 horas.

(15) Aixó succeix sols quan lo difunt pertaneix á alguna cofradia, puig en los demás casos l' enmortallen tant si es home com dóna.

(16) Malte-Brun la cita en sa Geografía Universal. En Fraga es molt válida la opinió que diu qu' un cop d' ella arriba á treurer pols de sota l' aygua.

LA CANSÓ DEL FORJADOR

Arreglo del francés.

A peu dret prop de l' enclusa
vaig á comensá 'l jornal;
tan bon punt clareja 'l dia
ja es encesa la fornal.
Pica, martell, pica y ressona,
xafa 'l metall qu' espurnas treu;
ja tindrè feyna per' estona
¡grat sia Deu!
apa, xarrich, enlayre 'l mall;
canti l' enclusa ab veu de ferro:
¡gloria al treball!

Quan á doll ma suór goteja
los meus brassos son més forts;
quan més brolla més s' alentan
mon coratje y mon esforços.
Perlas llensant ella 'm corona
y en mos cabells brillar se veu.
Ja tindrè feyna pera estona,
¡grat sia Deu!
apa, xarrich, enlayre 'l mall;
canti l' enclusa ab veu de ferro:
¡gloria al treball!

Lo mal rich que de ma blusa
aparta 'ls ulls molejant,

mes d' un cop glateix y enveja
lo goig que tinch treballant.
Lo goig complert Deu sempre 'l dona
á qui ab poch or felís se creu:
ja tindrè feyna pera estona,
¡grat sia Deu!
apa, xarrich, enlayre 'l mall;
canti l' enclusa ab veu de ferro:
¡gloria al treball!

M' agrada forjar l' arada
que al mon nodreix ab bon blat,
per forjar enginys de guerra
may lo ferro he caldejat.
Misèria y dol la guerra dona
¡visca la pau per tot arreul!
Ja tindrè feyna pera estona
¡grat sia Deu!
apa, xarrich, enlayre 'l mall;
canti l' enclusa ab veu de ferro:
¡gloria al treball!

Encar que á pes d' or m' ho paguen
may grillions voldré forjá',
no hi valdrian amenassas:
primé al foch fondré la má.
Pica, martell, fes feyna bona,
la feyna vil ¡may, á cap preu!
ja 'n tinch d' honrada pera estona
¡grat sia Deu!
apa, xarrich, enlayre 'l mall;
canti l' enclusa ab veu de ferro:
¡gloria al treball!

De mon obradó en la fosca
jo só més felís que un rey;
bé pot serne qui ab sa feyna
á tothom sab fer servey.
Lo meu renom al lluny ressona
y es lo martell lo ceptre meu;
ja tindrè feyna pera estona
¡grat sia Deu!
apa, xarrich, enlayre 'l mall;
canti l' enclusa ab veu de ferro:
¡gloria al treball!

La fornal me dona vida
¡visca 'l foch d' aquest infern!
si á l' istiu prop d' ell hi suo,
hi estich bé al mitj del ivern.
Mentres hi trobi enhorabona
lo pá del jorn, ningú me 'n treu;
ja tindrè feyna pera estona
¡grat sia Deu!
apa, xarrich, enlayre 'l mall;
canti l' enclusa ab veu de ferro:
¡gloria al treball!

Quan lo ferro bull ab rabia
lo faig esclau de mas mans
tot cantant plé d' esperansa:
del treball ne vé 'l descans.
Dali mes fort, entorn ressona,
á cada cop la meva veu.
Ja tindrè feyna pera estona
¡grat sia Deu!
apa, xarrich, enlayre 'l mall;
canti l' enclusa ab veu de ferro:
¡gloria al treball!

JASCINTO TORRES Y REYATÓ.

LA SORT DE L' EURA

Sⁱ jo 'm pogués á ton costat asseure'
La teva ingratitut no 'm mataria,
y ma amor solitari creixeria,
com en ta paret l' eura.

La paret ne sustenta sa flaqueza,
l' aroma l' eura ab fullas d' esmeralda;
tu mon cap sostindrias ab ta falda
jo, ab mos cants, ta bellesa.

Y quan fugis cansada la fortuna
al morir quedariam en la serra,
com queda en la paret que se 'n va á terra
l' eura sota la runa.

JOSEPH SERRA Y CAMPDELACREU.

LA POESIA.

Jo soch la poèsia;
jo soch aquella verge santa y pura
que vaig baixar al mon, per dar ventura
al hom que verament me sab sentir;

Y á aquell qu' ab fé m' ansia
y en ma sombra s' adorm, d' amor rublerta,
corona de llaurer, quant se desperta
li faig cenyir.

Sens mi, fora la vida,
tristíssima presó, crudel tortura,
sols jo soch la bellesa, la hermosura
que del Etern revela la grandor.

Jo vaig al pler unida,
de l' ànima soch bella primavera,
jo soch la pau, lo goig, la ditja vera,
perque umplo 'l cor.

Y l' home per ço 'm busca,
mes ¡ay! vá es son afany, vana sa empresa,
¡que 'm busca en mitj del fanch y soch puresa!
que 'm busca en la foscó sent claretat!

Sa intel·ligencia ofusca
de las passions del cos la vil miseria
y 'l que sols sab sentir ab la materia,
may m' ha trobat.

Monarques de la terra,
avars del ceptre, que tant sols voldriau
per satisfé 'ls capritjos, y fariau
al home qu' ha nat lliure, vostre esclau;

No 'm busqueu en la guerra
qu' ansieu per engrandir vostra corona,
jo soch la que á los pobles ditxa dona;
jo soch la pau.

¡Oh joventut incauta
que de mon suau oreig gosar voldrias!
en mitj lúbrichs festins, ó ja en orgías;
no m' hi busquis jamay ¡que no hi soch pas!

¡Que 'l be sia ta pauta!
que 'l mal no es bell, y ab mi no s' hi concilia;
busca la tendre llar de la familia,
y 'm trobarás.

¡Oh turbas enganyadas
qu' en nom del bé del poble, sens criteri,
destruiu temples y arts, honras é Imperi;
á terra ja 'l coltell ab ira alsat!

Torneu vostras miradas
envers l' honrat treball, ja l' experiencia
vos ho dirá algun jorn; no soch lli ssencia,
soch llibertat.

Oh amant si est nom mereixes
sols perque 't te encantat una donzella
y l' amas... ¡si 't convé! y la buscas bella
y l' aman tos sentits ¡may lo teu cor;

Mon foch tu no 'l coneixes!
si 'l vols, de ton desitj lo crit detura,
que jo no he sigut may la passió impura;
jo soch l' amor.

¡Oh filosofhs sens creencia,
que la virtut negueu, d' aquesta vida,
l' amor y l' amistat trobeu mentida,
y fins la religió teniu per re;

¡Ja hi soch també en la ciencia!
mes no en la que respira 'l lleig cinisme;
ben lluny sempre de mi l' exepticisme;
jo soch la fé.

Vosaltres que os diheu poetas,
y la fé y ni l' amor, may l' heu entesa,
si inspira vostres cants sols l' impuresa,
poetas, vosaltres, may, may ho sereu;

Mas fonts no son secretas,
mes, puras, santas son, ¡que 'l cel m' envia!
jo soch la fé y l' amor... jo soch la poesia,
¡jo 'l buf de Deu!

M. CUADRAS Y FELIU.

BIOGRAFÍA

EXPANSIONS, POESÍAS LÍRICAS de D. Francesch Ubach y Vinyeta,
Mestre en Gay Saber.—Barcelona Estampa de la Renaixensa.—
1879.

Tasca un bon xich difícil es la que 'ns havém emprés havent de fer la crítica de l' última obra del Sr. Ubach y Vinyeta després que la opinió está formada.

A nostre entendre com que l' obra de que 'ns ocupém es deguda á un mestre en Gay Saber y bastantas de las poesías han sigut distingidas en certámens públichs y per lo tant han sobresurtit d'entre la munió d'escriptors que acostuman á concórrer á tant nobles lluytas, es en va que parlém de la armonía y cadencia dels versos, cosa aquesta que no 's pot negar al autor de las poesías *Ripoll y Ma vila* ni dels elevats pensaments é imatjes ab que revesteix totas sas poesias ja sigan históricas, ja purament líricas, ja tingan la forma de romans en qual género se ha conquistat per sí sol un nom enveja-ble lo Sr. Ubach, ja sigan en sas poesías líricas que com havem dit mes amunt li han valgut un sens fi de distincions de part de Jurats calificadoras. Aixís donchs nos concretarém solzament á examinar lo llibre titolat *Expansions*, en conjunt, puig res de nou diriam després dels notables escriptors que en la crítica 'ns han precedit, si examinessim una á una las poesías de variats géneros que ocupan las 232 planas que te 'l llibre.

Donant donchs per sentat que tots los versos son ben fets, que los pensaments son brillants y las imatjes tenen lo millor que las pot abonar, aixó es, la novetat, entrém de plá á la crítica que 'ns havem proposat fer.

La poesía tal com la compreném nosaltres mes que al art ha d'

esser deguda al sentiment, lo que lo cor sent es lo que deu traslarse en lo paper y comunicar al lector las impressions del poeta fentlo riurer ab sas riallas, plorar ab sos plors, gosar en sos goigs y penar en sas penas. Baix aquest punt de vista te lo llibre del senyor Ubach lo defecte capital. Al descriurens lo autor un paisatge, una posta de sol, una matinada, etc. etc., ho fa ab colors vius, mes tot es fill del estudi, lo sentiment no hi está encarnat, lo artista hi ha treballat, no lo poeta. La poesia mística, género bastant difícil en nostre sigle, te també sa representació, encar que petita, en las *Expansions*. Las poesías de dit género á mes de mancarhi lo sentiment están faltadas dels pensaments que envers la divinitat están basadas y que son lo que constituheixen aquest género. La Mare de Deu que nosaltres veyem en las poesías del Sr. Ubach, es la pura y sencilla pagesa de nostras encontradas; las estrofas que li dedica poden també dirigirse á una estimada, á una esposa, á una mare; tracta de la dona terrenal no de la divina. Ja sabem que lo género es tant difícil que fins lo nostre primer poeta místich contemporani ha sigut tildat en alguna de sas poesías de cantar l' amor á la divinitat ab las espressions mes gráficas que pera l' amor terrenal se farian, per un dels mes reputats crítichs de la nació de que avuy formem part; mes com lo Sr. Ubach es poeta de reputació, just es de que li siguém severs, y si concell poguessim donarli, fora 'l de que no 's mogués de cantar la patria, cosa aquesta última totalment diferente de lo que deixém dit. Las poesías del Sr. Ubach basadas en l'amor á la Patria catalana é inclosas en lo citat llibre, bastan per sí solas á donar justa fama á un poeta. Tot lo que en ellas diu, se veu que de son cor ha sortit, y ja en lo plany, joya ó desitj es enérgich ensemps que fácil y expontáneo. Aquest es per nosaltres lo *fort* del Sr. Ubach. Pochs son los poetas que l' igualan, y prova ne 's l' aplech de *romansos* justament celebrats per tot y per tothom.

Aquest es per nosaltres lo judici que de las *Expansions* n' havem format y per mes que defectes hi hagi, com en tota obra humana, molt y molt contents estariam y molt per ditxosa se 'n podria donar la moderna poesia, si tots los tomos que veuhem la llum pública fossin com lo de que 'ns acabem de ocupar.

X.

CONSISTORI

DELS

JOCHS FLORALS DE BARCELONA

CONVOCATORIA PERA 'LS DEL ANY 1880

ls honorables poetas y prosadors de Catalunya y de tots los comtats y antichs realmes hont la nostra llengua es parlada ò coneguda, 'ls set Mantenedors del CONSISTORI DELS JOCHS FLORALS DE BARCELONA, en l' any xxii^e de llur restauració, salut,

Pera mellor cumplir l' honrosa comanda que 'ns feu lo respectable Cos d' Adjunts lo dia 14 de Novembre passat, vos invitam á pendre part en los JOCHS FLORALS de 1880, que in-seguint l' esperit de l' institució y la costum de temps esta-blerta, serán regits per lo següent cartell, desitjantvos á tots clar ingeni y alta inspiració y á nosaltres dretura y acert pera jutjar als més dignes.

CARTELL

Lo primer diumenge de Maig, qu' en lo vinent s' escau al dia 2, serán adjudicats en la festa poètica dels Jochs Florals, als autors que resulten esserho dels treballs premiats, los següents

PREMIS ORDINARIS

UNA ENGLANTINA D' OR, que s' entregará al qui haja trovat ab més acert sobre qualsevol dels fets històrichs, usatjes ò costums de la terra catalana, essent preferida, en igualtat de mèrit, la poesia escrita en la forma narrativa de romans ò llegenda.

UNA VIOLA D' OR Y D' ARGENT, que será adjudicada al autor de la mellor composició lírica, ja sia religiosa ò bé moral.

UNA FLOR NATURAL, premi anomenat d' *honor y cortesía*, que s' otorgará al qui haja presentat una poesia més inspirada sobre tema que 's dexe al bon gust dels trovadors. Lo qui l' obtinga haurá de ferne present á la dama de sa elecció la qual, proclamada REYNA DE LA FESTA com d' antich s' acostumava, entregará 'ls premis restants als qui n' hajan sigut guanyadors.

A més d' aquests tres, s' adjudicarán en la mateixa festa poètica los següents

PREMIS EXTRAORDINARIS

UNA ESTÁTUA DE BRONZE representant la Tragedia, obra de D. Antoni Fabrés, oferta per l' Excm. Diputació Provincial de Barcelona, que s' otorgará al autor del mellor drama ò tragedia.

UN BROT DE TARONJER, ofert per la Excm. Diputació Provincial de Valencia, que será adjudicat al qui mellor cante alguna de las glorias d' aquell antich realme.

UN CLAVELL D' OR Y D' ARGENT, ofert per l' Excm. Ajuntament de Reus, que s' entregará al autor de la mellor composició en vers, sia lírica ò escrita en la forma de romans, que cante ò descriga més bé algun dels fets històrichs esdevinguts en la provincia de Tarragona.

UN MEDALLÓ D' OR, premi ofert per una agrupació catalanista, que s' adjudicarà al qui, inspirantse en lo *renaxement del esperit catalá*, haja presentat lo mellor himne, qu' haurá d' esser breu y enèrgich y reunir condicions pera posarse en música.

UNA MEDALLA DE PLATA, oferta per l' Ateneo Barcelonés, que será adjudicada al autor de la mellor colecció d' articles crítics que tenguin á moralisar las costums catalanas.

UNA LÁPIDA DE MARBRE NEGRE AB L' ESCUT DE LA SOCIETAT GRABAT EN OR, oferta per l' Associació Catalanista d' Excursions Científicas, que será otorgada al autor de la mellor monografia d' un monument, població ò encontrada de Catalunya.

UNA JOYA ARTÍSTICA Y ALEGÒRICA, oferta per l' Associació d' Excursions Catalana, que s' entregará al autor de la mellor colecció de tradicions d' una comarca de Catalunya, en nombre de sis almenys, en prosa, donantse la preferencia á la que, á més de la bellesa de la forma, continga més datos pera explicar llur origen.

UN OBJECTE D' ART, ofert per la Redacció de la Revista Catalana LA RENAIXENÇA, que 'l guanyará l' autor de la mellor novela de costums.

UN OBJECTE D' ART, ofert per una Societat Catalanista, que s' otorgará al autor de la mellor poesia de carácter marcadament festiu y que reunisca més condicions literarias.

De més á més, lo Consistori podrà adjudicar los premis extraordinaris que tinga á bé crear y 'ls accèssits y mencions que crega merescuts, segons lo resultat del certámen.

Tota composició per' entrar en concurs haurá d' esser inèdita y estar escrita en antich ò modern catalá literari d' est l'Principat, Mallorca y Valencia, ò en qualsevol dels dialectes del Mitx-jorn de la Fransa, ab tal que l' autor, evitant l' influencia de tot' altra mena de parlar estranya al país de la llengua d' Oc, procure escriure de la manera més semblant al antich provensal ò al catalá literari.

Tots los treballs haurán d' adreßarse al Secretari d' est Consistori —Ronda de Sant Pere 166 y Méndez Núñez 18, segon pis,—avans del mitxdia del 1.er d' Abril vinent, acompanyat cad' un d' un plech clos que contindrà 'l nom del autor y durá en lo sobrescrit lo títol y lema de la composició á que pertanye.

Los plechs corresponents als treballs no premiats serán cremats publicament, després d' oberts los dels autors qu' hajan obtingut joya ò accèssit y proclamats llurs noms.

Tot' obra premiada quedarà de propietat del Consistori, durant lo terme d' un any, contador desde 'l dia de la festa.

¡Que Deu vos done á tots la llum de l' inteligencia y 'l foch del sentiment, pera cantar ab esperit ben catalá la PATRIA, la FÈ y l' AMOR!

Fou escrit y firmat lo present CARTELL en la Ciutat de Barcelona als 31 de Desembre de l' any 1879, pe 'ls set Mantenedors.

TEODOR LLORENTE, *President*.—RAMON DE SISCAR, *Vice-President*.—CONRAT ROURE.—ALVAR VERDAGUER.—JOAN SARDÁ.—EMILI VILANOVA.—FRANCESCH MATHEU, *Secretari*.

NOVAS

DEM las gracias á tots aquells periódichs que durant l' any han honrat LA RENAIXENSA reproduhint articles y poesías aparegudas en nostras planas, y mes que á tots á nostre estimat colega *Lo Gay Saber* que ho ha fet mes que 'ls altres en sas columnas y folletins. Ultimament *La Publicidad* ha reproduhit bona part del *Compte de Foix* de Balaguer y en la *Revista de Canarias* veyem també ab satisfacció reproduhit, mes traduhit al castellá, *L' ideal d' un romántich* de Oller.

En la tarde del 28 del present mes baixá al sepulcre lo Rt. senyor D. Salvador Mestres doctor en filosofía y lletras y catedràtich de nostre institut provincial. LA RENAIXENSA junta son dolor al de la familia del Sr. Mestres que fou erudit escriptor y entussiasta catalanista. Lo virtuós sacerdot que avuy plorém havia sigut mantenedor dels Jochs Florals, y 'ns tenia promesos per nostra Revista uns articles documentats sobre la revolució nomenada dels segadors.

S' está imprimint y dintre poch veurá la llum pública una cansó catalana composta per D. Eussebi Ferrán y titulada *Sol d' estiu*.

La lletra es deguda á D. Artur Gallard, y en la portada hi haurá un dibuix alegórich original del conegut artista Sr. Llovera.

Ha vist la llum un nou setmanari catalá titolat *La Marsellesa*. Se publica tots los dijous.

S' ha estrenat en lo Teatre Principal de Vilanova y Geltrú, sent molt aplaudida, la comedia en un acte y en vers de D. Joseph Verdú *Borregos de ca 'l Caba*.

Ab aquest número que correspont al últim del any repartim los dos indices dels últims dos tomos. Pera l' any pròxim tenim ja en cartera de distingits escriptors travalls y poesías que estem segurs

han de honrar grantment al modern catalanisme. Los tomos de la Biblioteca tots ells joyas literarias, veuran la llum dintre'l trimestre que 'ls correspongan.

Al passar per Valencia la comissió barcelonesa que anà á distribuir los fondos recaudats per los necessitats de Murcia, anà á visitar al president dels Jochs florals d'enguany, Sr. Llorente, qui manifestá son agraïment al cos d' adjunts per haberlo nomenat per tal càrrech, y manifestá al Sr. Tobella, redactor de LA RENAIKENSA é individuó de la mentada comissió, venir tant aviat li fos possible pera pendre part en la discussió dels treballs que als Jochs florals se presentin.

Nosaltres agraïts á esta prova d' entusiasme per la primera de nostras institucions catalanistas, lo felicitem novament per sa elecció y li regreïem tant á ell com al redactor de *Las Provincias*, senyor Solís, las moltas probas d' atenció donadas á la comissió barcelonesa.

Sabém que nostre estimat colega lo *Diari Catalá* obrirá dintre poch un certámen continuat á fi de fer progressar la prosa catalana, publicant los articles premiats en los números literaris dels dijous.

A la major brevetat lo citat *Diari* publicarà las bases que transcriurém.

Dos joves escriptors d' aquesta ciutat han acabat un drama en tres actes, que 's titula *Ni tart ni may*. Esta obra pertencix á un género nou encara en lo teatro catalá.

La societat Lo Rat-Penat, de Valencia, continúa celebrant vetlladas, en las que s' hi llegeixen importants treballs dels escriptors d' aquella ciutat, que ab tant entusiasme treballan per l' esplendor del renaixement de nostra literatura. Molts son los aplausos que la escullida concurrència que hi assisteix tributa als autors que hi prenen part.

SUMARI

F. X. TOBELL Y ARGILA. . .	La hisenda dels catalans.	537
J. M. VALLS Y VICENS. . .	Fraga.	542
J. TORRES Y REYATÓ. . .	La cansó del forjador.	382
J. SERRA Y CAMPDELACREU.	La sort de l' eura.	559
M. CUADRAS Y FELIU. . .	La poesia.	560
X.	Bibliografía.	529
	Consistori dels Jochs Florals de	
	Barcelona.	564
	Novas.	533

